

SZÉPHALOM

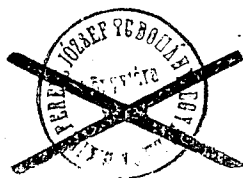
SZERKESZTI:

ZOLNAI BÉLA

IV. ÉVFOLYAM.

SZEGED, 1930.

50327

Epigramm
Berecz Jánosnak
- Hexameterben -

Legy erőtán is erős, törj a magasba előre,
Fenn van a győzelem és aláj a dicsőnek.
Szent harca és becsület vére szívedbe legyen majd
Hogyha a hon jogai hívják a harcba csatárni!

Yrta:

Juhász Gyula
Lőgymin V. oszt. tanuló.

JUHÁSZ GYULA FIATALKORI VERSE,
amelyet tanuló társához, Berecz Jánoshoz írt, aki jelenleg a szegedi egyetem tanára.
(Szeged, 1898.)

A BUKOTT ANGYALOK.

ZOLNAI BÉLÁNAK.

Szemükben még az isteni egeknek
Visszfénye csillog egyre elhalóbban,
Fülükben még zsong a kerubseregnek
Örök dalából egy sor. Lenn a porban
Még emlékeznek tündöklő napokra
Melyek mögöttük zengve elmaradtak,
Mint az álomderűs mennyei pompa,
Mitől mindig ragyog az égi ablak.
Most hullanak hidegbe és sötétbe,
Mindég mélyebbre, néma dachan égve
És arcukat kezükkel eltakarják,
Mert látni Őt már többé nem akarják,
Az éj kell nekik, a világtalan,
Melynek szívükben komor mása van.

(Szeged.)

JUHÁSZ GYULA.

SZIMPOZION.

LÁZÁR MIKLÓSNAK.

Valahol lenni kell egy lakomának,
Hová hivatalos, kít ideleenn
Halálba lúzótt az éhség, a bánat
A reménytelen szerelem.

Valahol lenni kell egy palotának,
Hová bejáratos, kít ideleenn
Minden örömből és fényből kizártak
S elhullt a rögös úttelen.

Valahol lenni kell egy orgonának,
Melyen majd egyszer befejezhetem
A dallamot, mely itt halálba bágyadt
S amely az életem nekem!

(Szeged.)

JUHÁSZ GYULA.

ÉLET S HALÁL.

Ob Mensch! Gieb Acht!
Was spricht die tiefe Mitternacht?
Ich schlief, ich schlief —,
Aus tiefem Traum bin ich erwacht:
Die Welt ist tief,
Und tiefer als der Tag gedacht.
Tief ist ihr Weh —,
Lust — tiefer noch als Herzeleid:
Weh spricht: Vergeh!
Doch alle Lust will Ewigkeit —,
— will tiefe, tiefe Ewigkeit!

Unschuld ist das Kind und Vergessen, ein Neubeginnen, ein Spiel, ein aus sich rollendes Rad, eine erste Bewegung, ein heiliges Ja-sagen.

Friedrich Nietzsche: Also sprach Zarathustra.¹⁾

A kis gyermek bölcsőjénél állunk. Mindenki mosolyog s akik mosolyognak, örvendenek a mások mosolyának is. Ez az örömteljes hangulat még mintha az élettelen dolgokra is átterjedne. Mintha minden boldog volna, mintha ime most, éppen most vált volna valóra a boldogság. A gyermekmosoly szemmel láthatóan a boldogság színes fátylával von be minden dolgokat, úgy látszik olyasvalami ez, ami a maga üdeségét mintegy kivetíti magából: a gyermekmosoly nyilvánvalóan olyan valami, ami mindenekre üdeséget és derűt áraszt. Ez az üde gyermekmosoly jelenti a kezdődő életet, ami minden bizonnyal szép is egyszersmind. Mert szépnek kell lennie annak, ami derűs üdeséget áraszt maga körül. Minden gyermekben, minden újszülöttnél mintegy újra megnyílik mindannak a lehetősége, ami széppé, naggyá, jóvá, magasztossá teheti az emberi életet. Valóban a nagy lehetőség ölt testet az újszülött kis gyermekben. A lét, az emberi lét, az emberi élet emelkedésének és tökéletesedésének lehetőségét jelenti a gyermek megjelenése s ez a lehetőség derűs optimizmus fényével von be mindeneket. A kezdődő élet maga valóban minden életlehetőség, ez pedig valami nagy dolog. Ez a lehetőség feltűnő gondot érdemel, mert bizony valójában nemcsak a szépnek, nagynak, jónak és magasztosnak, de mindezek ellentétének lehetőségével is szemben állunk a kis gyermek bölcsőjénél. De azért mégis a kis gyermek bölcsőjénél az az érzésünk, hogy valami nagy és szent dolog előtt állunk. Mindannak lehetősége előtt állunk itt,

1) Ember figyelj a szóra!
Mit mond az éji óra!
Mélységes álmom
Váltotta virradóra:
Lélünk mi mély!
Nap nem gondolta volna.
Fájdalma mélyre nyúl —
Mélyebbre az örömvágy:
Bú mondja: „Múlj!”
A kéj örökkön élni vágy —
Örökké élni vágy!

Ártatlanság a gyermek és felejtés, újakezdés, játék, magából kigördülő kerék, első mozgás szent igent-mondás. (Wildner Ödön fordítása.)

amit az emberi életben szépnek, nagynak és szentnek tartunk és mindannak lehetősége előtt állunk itt, amit az emberi életben rúttnak, kicsinek és alávalónak tartunk . . . A gyermek valóban „szent igentmondás“.

*

A kis gyermek bölcsőjénél állva, megelevenedik előttünk saját gyermekkorunk és életünknek az a szaka, amelyben bimbózni kezdtek reményeink s amik nagyra növe magukkal ragadtak bennünket, — magukkal ragadtak bennünket . . . Hová? A boldogság felé? A vélt boldogság felé? Hová, hová? Hol van a boldogság? Van-e egyáltalában boldogság? Lehetséges-e embernek boldogság ezen a földön — s abban az életben, amely a halálba torkollik?

Szép reményink hajnalcillagánál
A jövő tündérkert gyanánt áll, —
S csak midőn a tömkelegbe lépünk,
Venni észre gyászos tévedésünk.

Ha nem vesszük észre gyászos tévedésünk', akkor talán lehetséges a boldogság. A valóságtól való eltávolodás, az illúziókban való élet, teszi lehetővé a boldogságot. Talán nincs is más boldogság, mint az a boldogság, amit az illúzió nyújt? És éppen ezért talán a művészetek általában s köztük talán leginkább a költészet az emberi életnek legnagyobb vigaszt nyújtó öröme és a lét gyötrelmeit s a lét aggodalmait feledtető boldogsága.

A kis gyermek bölcsőjénél állva, megelevenedik előttünk fiatalágunknak immár véglegesen a múltba alámerült boldogsága, bárha talán éppen illúzió-keltette boldogsága, aminek azonban még emléke is arany fátyollal borítja be jelenünket, azt a jelenünket, amely hova tovább mind zordabb és mindig zordonabb lesz.

Úgy látszik, valóban nagy bölcsesség és jóság nyilatkozik meg az emberi életben: hogy a magasabb korban oly hűségesen visszaemlékszik az ember gyermekkorára. Mintha az aggkornak vigasztalan sivárságát a természet, avagy a gondviselés kárpótolni óhajtana a gyermekkor derűs emlékeivel. Ami olyanszerű, mintha a tél zordonságát a tavasz kellemességeinek emlékei enyhítenék.

*

A tél zordonságát nem enyhítik a tavasz kellemességeinek emlékei, de erre nincs is szükség, erre a télnak nincsen semmi szüksége sem. A tél nem érzi a maga zordonságát, a télnak nem fáj a maga zordonsága. Érzéketlen és tudattalan a tél. Minden emberi tudás szerint: érzéketlen és tudattalan maga a természet is, amit a tél zordonsága megdermeszt ugyan, de minderről semmi tudata, semmi érzése sem lehet. De hátha nem érzéketlen és nem tudattalan a természet? És miért lenne érzéketlen és tudattalan a természet, a mindenség, amit spinozisztikus merészséggel magával az istenséggel is azonosítottak. *Deus sive natura. Natura sive Deus.* Ha egyáltalában van érzés és tudat és intelligentia a természet töredékeiben, a min-

denség részeiben, miért ne lehetne érzése és tudata és intelligenciája magának a mindeneket magában foglaló mindenségnek? Már pedig van érzés és tudat és intelligencia ezen a világon, amint Nietzsche mondja, amint a jelen esetben mondaná: a mi kis értelmünk, a mi kis tudatunk és a mi kis érzésünk — letagadhatatlanul megvan. — De ha van is tudata és érzése a természetnek, ennek az igazán igazi *grand être*-nek, ez esetben sincs miért bántsa a természetet a tél fagyasztó és halálos zordonsága, mert a természetben *van*, és pediglen szemmel láthatóan valóságosan van feltámadás. A nagy természet életében a halál valóban csak mulékony, figyelemre is alig méltó és semminemű aggodalomra okot nem adó átmenet, amely átmenet mintha csak azt a tendenciát szolgálná, hogy a kontraszt-erősítés törvényénél fogva még üdőbb és még ragyogóbb pompázásban mutassa be nekünk a természet örök, pompázó életét. A természet életében igazán az élet minden, amivel szemben a halál valóban éppen semmi sem. Eljön a tavasz, aminek valósága megtöri a tél zordonságát, a valóságos tavasz eljövetelét várhatja biztonsággal a természet s ez teljes joggal és teljes mértékben kárpótolja a természetet a tél zordonságáért, nem úgy mint az aggkort az ifjúkor emlékei, amely kárpótlás bizony valójában csakis illúzió-keltés által történik. Itten, az emberi életben a való zordonságát csupán a rég letűnt idők testnélküli, árnyékszerű emlékei mérséklék, ami bizony nem sokkal több, mint amennyire az álmodozás képes a valósággal szemben. De nem szabad lebecsülnünk az álmodozást — a valósággal szemben. Igen sok, igen nagy dolog köszöni létét az álmodozásnak. És nem semmit és nem jelentéktelen dolgot mond az *Ember tragédiája* phalanster-jelenetében az álmodozásért borsóra térdepeltetett Platon, amikor azt mondja: „Még a borsón is szépet álmodom”. Az egyébként megszokottnak s épp ezért közönségesnek jelentkező létet az álmodozás emeli fel egy magasabb, magasabb és fennköltebb létbe.

*

Jaj nekem, mit ér minden királyi fény, minden dísz és minden élvezet, ha az aggkor, a betegség és halál elől engem megőrizni nem tudnak! Mily boldogtalanok az emberek! Hát nincs rá mód, a szenvedésnek és halálnak, melyek mindne születéssel megújulnak, örökre véget vetni?²⁾

A nyitott koporsó szomorúságot jelent — és rémületet kelt. Bántóan érthetetlen gyászt és szomorúságot jelent a koporsó, ami éppen az élet halálát jelenti. Ami szép, jó, nagy és nemes volt az életben és mindez ellentétének is — és mindannak, amit az élet jelent: az életnek magának megszűntét jelenti a koporsóba helyezett holttest. Pedig hát egyebet is jelenthetne a koporsó. Joggal jelenthetné a sok rossztól, bajtól és szenvedéstől való megváltást is. Az optimisták szeretik is úgy feltüntetni a halált, mint ami egyjelentőségű volna a lét gyötrelmeitől való megváltással. És ez volna az optimista felfogás? Milyenek láthatja

²⁾ Buddha mondása a *Szubbhádra Bhikshu* (Buddhista Káté) magyar fordításából.

az ilyen optimista az életet, akinek szemében az élettől való megváltás, a halál — szemben az élettel valami kíváncsatos lenne?

Minden élettől való megváltásnak is lehet tekinteni a halált. Ez esetben talán semmi rémes sincs a halálban. Ez esetben az élet valóban csak amolyan a semmibe torkolló álom volna, aminek alig lehetne komolyabb realitást és komolyabb jelentőséget tulajdonítani. Közismert szokás az életet a színjátszáshoz hasonlítani. Olyanszerűen hasonlíthatjuk az életet a színjátszáshoz, amint ezt Schopenhauer vagy Calderon teszi. A színészek mi vagyunk, csak hogy a színpadon egy színész több ember szerepét játssza, ezzel szemben mi az életben csak egy emberét éljük le. S ha ezt a szerepünket eljátszottuk, megpihentünk — az örök semmi-ben?

Ha minden kertelés és szemhunyorítás nélkül szembe merünk nézni a valósággal, akkor okvetlenül, minden szavában igazat kell adnunk *Pascal tisztánlátásának*, igazat kell adnunk *Pascal rem-látásának*:

Qu'on s' imagine un nombre d'hommes dans les chaînes, et tous condamnés à la mort, dont les uns étant chaque jour égarés à la vue des autres, ceux qui restent voient leur propre condition dans celle de leurs semblables, et, se regardant les uns et les autres avec douleur et sans espérance, attendent à leur tour. C'est l'image de la condition des hommes.³⁾

Bizony, bizony a mindennapi élet és a mindennapi tapasztalat mindenben igazat ad ennek a *koporsó-bölcsességnek*. Ez volna a koporsó filozófiája, ez az a filozófia, amely igazában a legteljesebb összhangzásban van a mindennapi tapasztalattal. Ez az a felfogás, amely a halálnál nem ismer nagyobb hatalmat a világon: mindenek felett végezetül a halál diadalmaskodik. Ha mélyére tekintünk ennek a felfogásnak, úgy az életben és a világban mindent, éppen mindent hiábavalónak kell tartanunk. Ez a hiábavalóság bölcsesége is egyszerűsmind, amely gondolat megremegetteti egész valónkat és homályt borít az egész létre s értelmetlenné bélyegzi életünket és halálunkat egyaránt. Pedig, pedig: mintha a naponként megismétlődő tények ezt az igazságot hirdetnék — éppen a tények hatalmas erejével. — És csodálatosképpen még sem ez a mindennapi tapasztalatnak a filozófiája.

A mindennapi életnek, azt lehet mondani, épp ellenkező a filozófiája. A mindennapi életnek az a filozófiája, hogy az élet éppen minden — és a halál semmi. Nem is törődik a halállal a mindennapi élet, de igenis törődik az élettel, minden érdeklődésével az élet felé fordul, mert igazában minden érdekével az élethez van kötve. E mellett a felfogás mellett az ember gazdasági és hatalmi élete kerül az igazi központba, a fősúly éppen a földhöz tapadó politikai és gazda-

³⁾ Képzeliünk el egy csomó láncokra vert, halálra ítélt embert. Egy részüket mindennap megfojtják a többiek szeme láttára. A megmaradtak a maguk sorsát látják társaikéban; fájdalommal és reménytelenül tekintenek egymásra és várják, míg rájuk kerül a sor. Ez az emberi élet képe. (*Pensées de Pascal*, dr. Nagy József fordítása.)

sági életen van és ennek szolgál az ember minden erőivel. Ez, azt mondják, az egészséges, az erős ember filozófiája. Az egészséges, az erős ember optimista, aki szilárdan megveti lábát az életben s aki az életben nagy épületeket épít — a szónak mindennemű értelmében. Az egészséges, az erős ember szilárdan megveti lábát az életben s itt szilárd, biztos talajt érezvén lába alatt, épít az örökkévalóság számára. Az ilyen emberek vállain nyugszik a diadalmas élet, a jóllét és a siker, de meg az életnek *soh'sem halunk meg* kurjongatása is az ilyen embereké, mert valóban: — *alle Lust will Ewigkeit, — will tiefe, tiefe Ewigkeit* . . . — De, de hát lehet-e igazán egészséges és igazán erős a halálra szánt ember? És nem ilyen halálraszánt ember-e minden e világra született ember: az egészséges és az erős ember is? Mindnyájan *moriturusok*, mindnyájan *condamné à la mort* vagyunk, akik vigaszt keresünk, mert bizony *in articulo mortis* vigaszra szorulunk.

Megismétlem: voltaképpen csakis kétféle felfogás lehetséges. Az egyik felfogás szerint: *minden az élet — és semmi a halál* — a másik felfogás szerint pedig: *minden a halál és semmi az élet*. Úgy látszik, hogy az élet és a halál közül az egyik a másik realitását megsemmisíti. De hát lehetséges-e ez? Nem csak szavakkal játszunk-e? Egyáltalában megszüntethető-e valamely realitás — és az a realitás, ami megszüntethető, vajjon maga is igazi realitás volt-e, vagy pedig csak amolyan *nominális realitás* volt, nem valóság, hanem nomen, ahogyan a középkorban mondták: *flatus vocis*. Igen, igen: „a tett halála a z okoskodás“, a gondolkozás; — különösképpen pedig halála a tetteknek a halálról való gondolkozás. Az élet úgy szép, úgy igazi élet, ha a halálnak semmi nyoma sincs benne. A nappal úgy szép, úgy igazi nappal, — ha semmi sincs benne az éjszakából. Nem is lehet semmi sem az éjszakából a nappalban; ha volna benne valami az éjszakából, akkor az éjszakának árnya borulna rá. A napsütötte, verőfényes életben, a televény termékeny életben nem szabad megjelennie az éjszaka árnyának, a verőfényes, televény termékeny életből el kell hessegetnünk a halál sötét árnyékát. Miképp tehetjük ezt meg? Nem úgy, hogy szemet hunyunk az állandóan fenyegető rém előtt, hanem úgy, hogy ennél egy nagyobb hatalmat keresünk s ehhez a nagyobb hatalomhoz menekülünk. Van-e ilyen nagyobb hatalom a valóságosan létezők világában, avagy csak a képzelet s az illúziók világában van ilyen hatalom? Ez az élet szempontjából majdnem közömbös: az élet szempontjából az fontos, hogy higgyünk és bizzunk ebben a halált legyőző hatalomban: az élet végtelenségében s a végtelen, a halál nélkül való életben.

Bármennyire legyünk is állandóan *in articulo mortis* s bármily nagyhatalmú valóság legyen is a halál, azért mégis, — bár aggodó nyugtalansággal, — állandóan megismétlem nyugtalanságból fakadó, nyugtot kereső kérdésemet: de hát lehetséges-e, hogy az élet nem létező valami, hogy az csak amolyan névleges valóság, csak

nomen, ahogyan a középkorban mondták volna: csak *flatus vocis*. Ezt józanul talán még sem mondhatjuk. Tudósok és tudatlanok ám vitatkozzanak a felől, hogy mi a realitás, de ha van valami, ami 100%-ban megcáfolhatatlanul és le nem tagadhatóan reális, úgy mindenesetre a tudatos élet, a szellemi élet ilyen 100%-os realitás. Az élet realitását nem hagyhatjuk elvitatni, mert az nem fikció; az élet, a mi életünk, az én életem, ez igazi valóság, — sőt éppen prototípusa a valóságnak. Ha meg így áll a dolog — és ha az is igaz, amit az előbbieken állítottam, hogy az élet és a halál közül egyik a másikat megsemmisíti, úgy egész határozottsággal, megnyugtató határozottsággal mondhatjuk, hogy az élet realitása, a halál pedig irreális valami, ami igazában nem is létezik. Tehát igenis az élet az, ami megsemmisíti a halált. — Egészen biztosan így áll a dolog most, ebben a pillanatban, ebben a jelenlevő pillanatban, — amikor élek, amikor tudatos életet élek s amikor joggal büszkélkedhetem ezzel a tudatos 100%-os élettel. — De mi lesz akkor, ha meghalok? Pedig bizonyos, hogy meghalok. Megvigasztalhatom-e magamat az Epikuros bölcsességével? Epikuros-nak igaza van. Semmi közünk a halálhoz, mert ahol élet van, ott nincs halál s ahol halál van, ott nincs élet. De vajon nemcsak merő szellemeskedés az Epikuros bölcsesége? — És ilyen lényegbe vágóan fontos, ilyen igazán vérben menő súlyos kérdéseket el lehet-e megnyugtatósunkra intézni bármilyen szellemességgel is?!

*

A bölcsőt és a koporsót lehet szimbólumnak is tekinteni. Az élet és a halál szimbólumai ezek. Az egyiket mosoly kíséri, a másikat pedig fuldokló zokogás. Miért a mosoly s miért a zokogás? Hisz mindkettő egyformán megszokott s mert mindennapi, azért talán közönséges és közömbös is.

A bölcső az élet hajnalhasadását, a halál az élet leáldozását jelenti. De mindez csak kép — és szimbólum. Nem is megfelelő kép, nem is megfelelő szimbólum. A hajnalhasadás és a leáldozás olyasvalami, ami szép is, jó is, kellemes is lehet. Az élet ilyen: szép is, jó is és kellemes is lehet. A bölcsőben igen is el lehet képzelni mindannak lehetőségét, ami az életben szép, jó és kellemes lehet. De a halál — az sötétség, a halál reménytelenség, a halál az élet átka, aminek elképzelése is megmérgezi gyökerében és kifejlésében az életet. Rejtély ugyan maga az élet, az egész világ és az egész lét misztérium, egészen biztosan a kifejezésnek első jelentésében tragikus misztérium az élet, ezzel szemben azonban a halál egyenesen rém, minden képzeletet felülmúló borzalmasság. A halál rejtély és rém és pedig a legrejtélyesebb rejtély és a legrémesebb rém. Az maga is határozottan egészen érthetetlen csoda, érthetetlen, valóban éppen semmivel meg nem magyarázható csoda, hogy ezt a rémet, ezt a borzalmasságot, az emberek, akik ennek tudatára ébredtek, miképp bírják tudatosságuk tartama alatt elviselni. Pedig nemcsak elviselik az emberek ezt a rejtélyes rémet, de úgy látjuk, a legtöbb embert hidegen is hagy és, úgy látszik, nagy általánosságban az emberek nem is törődnek vele. Ha néha-napján magára eszmél

az ember és komolyan szembe mer nézni a valósággal, akkor valamiféle csodálatos érzés vesz erőt rajtunk. Az az érzésünk, mintha idegen és ismeretlen világba tévedtünk volna, az az érzésünk, mintha lábaink alól kicsúszott volna a talaj, az a talaj, amit eddig oly nagyon szilárdnak éreztünk. Az igazság az, hogy az életet csak úgy tudjuk elviselni, elviselhetően leélni, hogyha mit sem törődünk a halállal, vagy hogyha megszüntetjük azt a nyugtalanságot, amit a halál, illetőleg a halál tudata okvetlenül előidézik. És meg kell jegyeznem, minden félreértés elkerülése céljából, hogy itt nem a halállal járó fájdalmakról van szó, hanem az élet negatívóját jelentő halálról, ami olyasvalami, amivel egyáltalában nem tud megbarátkozni és összebecsülni az élet. Csak úgy tud vele megbarátkozni és összebecsülni, ha megsemmisíti, vagy legalább is egy olyan hatalmas illúziót létesít, ami mintegy bebiztosítja az életet a halál ellen.

*

És mégis ne feledjük, vessük jól be elménkbe: igazában véve megfelfejthetetlen csodavilágban élünk, olyan világban, ahol minden oldalról és minden relációinkban csodák, nem ritkán éppen csodás rémek merednek felénk. Kétségtelenül legkevésbé érthető — talán azért, mert lényüinktől legtávolabb levőnek tűnik fel — az élettelen anyag, amely mintha teljes sötétségbe volna burkolva. Az élet és a szellem világa valahogyan hozzánk közelebb állónak látszik, természetesen az emberek állnak hozzánk legközelebb, ahol már mintha igazi megértésre is számíthatnánk. A természet világában, abban a világban, amelyből kiiktatnók az embert és az ő alkotását, rémesen, félelmetesen magunkra hagyottnak éreznők magunkat.

Az élettelen természet egyenesen a halál birodalmának tűnnék fel nekünk, ahonnan nagy vággyal vágyódnánk a természetnek abba a világába, ahol, bárminő halvány homályossággal, felcsillámlik az élet: itt sokkal jobban, mert sokkal otthonosabban éreznők magunkat, mint az élettelen természet világában.

*

A természet — még az élő természet is — teljesen részvételen az emberrel szemben. Megnyugvást, részvétet, melegséget, megértést, szeretetet, — amit pedig minden emberi lélek mohó vággyal szomjuhozik, csakis az ember-világban találhatja meg az ember. A lélek nemesebb vágyait és törekvéseit is csak az ember-világban valósíthatjuk meg. Ez a világ, az ember-világ pedig szemmel láthatóan az értékek ura. Alatt van: itt meg kell valósulniuk az értékeknek: itt nyilvánvalóvá válik, hogy az egész emberi élet csak akkor nyer igazi tartalmat és célt, ha az öröknek tartott értékek megvalósítását szolgálja s így mintegy bekapcsolódik az öröknek tartott értékek révén abba a hatalmaságba, amely egyedül adhat jelentőséget, jelentést, értelmet és célt az emberi életnek is, de meg az egész mindenségnek is. Az isteninek kell áthatnia az emberi életet, a históriát s a kultúrát is, de meg az egész mindenséget, még az élettelennek tartott anyagi világot is, hogy jelentősége, jelentése, értelme

és célja legyen az életnek és a létnek. Másként a látható dolgok nem érdemelnék meg, hogy emberi szem lássa s a hallható dolgok nem érdemelnék meg, hogy az emberi fül hallja azokat.

Csak ha az *ethikai világrend*⁴⁾ felette van a fizikai világrendnek, csak hogyha az élet hatalmasabb az elmúlásnál, — hogyha a halálnál nagyobb hatalom is van ezen a világon: csakis akkor érezhetünk megint biztos talajt lábunk alatt, csakis akkor nyerhetjük vissza bizalmunkat az élethez, — és csakis ebben az esetben érezhetjük magunkat otthonosnak és nem idegennek ebben a világban.

Egyébként, úgy látszik, itt éppen semmi megértésre sem számíthatnánk. A természet minden, éppen minden kérdésünkkel szemben néma marad, nem érti meg, nem értheti meg sem örömlünket, sem fájdalomunkat, nem vehet részt sem örömlünkben, sem fájdalomunkban. Enyhén szólva: teljesen részvétlenül a természet mi velünk szemben. És pedig nemcsak az élettelennek tartott természet ilyen részvétlenül velünk szemben: a természet részvéttelenségének foka nem enyhül az élők világában sem. Pedig ismétlem: az élők világa mégis csak közelebb van hozzánk, mint az élettelen természet, megértés szempontjából is közelebb van hozzánk, de ez a megértés egészen egyoldalú: mi értjük meg jobban az élő természetet, mint az élettelen, de velünk szemben az élőtermészet is a meg nem értésnek ugyanolyan fokán van, mint az élettelen természet; — és csakis mi vagyunk némi részvétellel, némi együttérzésben az élő természettel, velünk szemben épp olyan részvétlenül az élőtermészet, mint az élettelen. A magunk részéről az élőtermészettel szemben a megértésnek mindenesetre magasabb fokán vagyunk, mint az élettelen természettel szemben, de azért mégis felette idegenül állunk szemben az élők világával is. Hogy ez mennyire igaz, könnyen meggyőződhetünk róla, valóban szemléltető módon megbizonyosodhatunk róla, ha a tengernek csodás lakóit, ezeket a nem ritkán rémületet keltő szörnyeket vesszük szemügyre. Pedig ezek is élőlények — és mint ilyenek sokkal, de sokkal közelebb vannak hozzánk, mint az élettelennek tartott természet. És ezeket a szörnyeket látva, a velük való bármily laza közösségnek gondolatától is megborzadunk.

De ha tovább megyünk az élők világában, ha bekalándozzuk az egész növény- és állatvilágot, igazi megértésre bizony alig találhatunk, vagy ha igen, úgy csak egészen kivételesen egyik vagy másik háziállatnál vélünk feltalálhatni némi megértést. Ezt a nagy elhagyatottságot akkor érezzük át igazán, ha elgondoljuk azt, hogy hol is vagyunk voltaképpen: egy végtelen világban, amely végtelen világ szemlélésében is elvész a tekintetem s ebben a végtelenül nagy világban mikép érezzem magam otthonosnak, amikor csak szűk körben lehetséges általában az otthonnak intimitása? De az a világ, amiben élek, úgy látszik, nemcsak a térben, de időben is végtelen. Énsem meg rettegés fog el az időtől, mert az idő, a *Chronos* olyan,

⁴⁾ V. ö. erről a szerző egy régebbi tanulmányát: *Széphalom* 1929. évf. Szerk.

mint Kronos, aki felfalja gyermekeit. Minden dolgok romlása és pusztulása időben történik — s az én romlásom és pusztulásom is, az öregedés és a halál is időben történik. S ebből a szemléletből előáll az a rettenetesen csodálatos dolog, hogy végtelen időn keresztül nem voltam és végtelen időn keresztül nem leszek. Mit érhet ily szemlélet és ily meggondolás után az én egész életem és létem. Hogy találjam magam otthonosnak abban a világban, amely világban úgy létezem, hogy majdnem sohasem létezem?! A nemlét réme kísért minden oldalról — s e rém elől csak egyetlen úton van igazi menekvés, ha kiemelkedünk a fizikai világból az ethikai világba s itt keressünk kapcsolatot az örök dolgokkal, amik sohasem múlnak el, s amely világban a kötelesség teljesítésében, az örök értékek megvalósításában nemcsak megnyugvást találhatunk, de meg arra a fel-emelő tudatra is felemelkedünk — s ez által elérhetjük talán az igazi boldogságot is. — hogy imígyen kezére járunk az Abszolútumnak s életünkkel és cselekvéseinkkel egyzsersmind az Abszolútum céljait szolgáljuk.

*

Úgy látszik, mégis az ember-világban, ott bizonyára teljes a megértés — és ennek következtében az együttérzés — és ebből fakadóan az egymás megértése és állandó támogatása is. Minderről tényleg beszélhetünk az emberek világában, nem annyira, mint tényekről, hanem inkább mint helyesnek és kívánatosnak tartott követelményekről, amiknek megvalósítása komoly célt és tartalmat adhat az emberi törekvéseknek s imígyen a boldogság útjára vezérelheti az embert.

*

Úgy látszik, minél messzebbre távolodunk az élettelen anyagtól s minél előbbre hatolunk a szellem- és a szellem-erkölcsi világban, annál kevésbé vagyunk elhagyatottak. Az ember-világban hasonmásunkra akadunk s a *szellem-világban*, az emberi szellem világában pedig felemelkedünk és kiemelkedünk a sötétségből a világosságba. A világosság, a szellem világossága az, ami örök hazánknak ismerteti el, ahová leküzdhetetlen honvágygyal örökké visszavágyódunk — és boldogságunkat és halhatatlanságunkat is ebben a világban keressük.

*

Akarva-nemakarva ebben a világban vagyunk, s akarva-nemakarva ebben a világban kell élnünk. Egészen különös világban. Olyan világban, amelynek nagy része — és milyen nagy a világ! — és milyen nagy annak nagy része is! — teljesen idegen a mi lényunktől és teljesen részvételen is velünk szemben. Bizony-bizony idegennek is érezzük magunkat ebben a világban. Igaz ugyan, hogy fizikai lényünk, testi valóságunk nem idegen a világ dolgaitól, nem idegen az élő világtól sem, de mi nem fizikai valónkat tartjuk igazi lényegünknek. A szellem-erkölcsiségbe kapcsolódunk be — s itt érezzük otthon magunkat, mert mi oda valók vagyunk, úgy érez-

zük valahogyan, bár egészen érthetetlen módon, hogy onnan jöttünk és oda is tartunk — s hogy igazi lényünknek csakis külső kerete testi-ségünk. Lényünk nem akar és nem tud maradék nélkül feloldódni a fizikai valóságban és nem akar és nem tud maradék nélkül beolvadni ebbe a valóságba. „*Sentimus experimurque, nos aeternos esse*” — érezzük és tapasztaljuk, hogy örökkévalók vagyunk, — mondja Spinoza s ezt a mondást mélységes meggyőződéssel, megnyugtató meggyőződéssel megismétlik az emberiség milliói időtlen időn keresztül, Keleten és Nyugaton egyaránt, — Lényünknek, hogy úgy mondjam, metafizikailag érzett örökkévalósága semmiesetre sem akar csak az anyag örökkévalósága lenni.

*

Nem kérdéses: az ember bele tartozik a fizikai világba, tekintetelni is úgy az embert, hogy benne a fizikai világ ébredt tudatosságra, de amikor örökkévalónak érezzük magunkat, semmiképpen sem akarjuk csak ilyen örökkévalónak érezni és tudni magunkat. Az anyag halhatatlansága nem vigasztal meg bennünket, ellenkezőleg megborzadunk, lényünk legbelsejéig összerázkódunk attól a gondolat-tól, hogy csak az anyag halhatatlanságában lesz részünk, hogy nekünk is csak az anyag halhatatlansága jut osztályrészül. Ezt a halhatatlanságot egyjelentőségűnek vesszük a halandósággal. És ha csak ebben lesz részünk, akkor a mi tudatunk valójában csak „az egy napig élő lepkének rövid játéka amint az örökkévalóság és a végtelenség tengere felett lebeg”. Ettől a gondolattól pedig visszaretten és visszaborzad minden időben és minden helyen az emberi gondolkozás és az emberi érzés — és ettől a gondolattól elmenekülendő inkább megbarátkozik a lélekvandorlásnak a földkerekségén szélteben-hosszában elterjedt hitével, hogy imigyen bekapcsolódják legalább az organikus anyag életébe; — pedig ez a hit magával involálja azt az egyébként alig megnyugtató gondolatot, hogy az ember lényege át-minősül az állat, nemritkán éppen félelmet és rémületet keltő szörnyek lényévé.

Nem is ez az a halhatatlanság, amire vágyik az ember s amiben megnyugodnék az ember gondolkozása és érzése. Ez lényünk jobbik részének halhatatlansága lenne. Ez az, amit Horatius így fejez ki: *non omnis moriar*, — nem halok meg egészen. Egy aristotelikus fogalom szerint értelmünk egyik része, értelmünk cselekvő része, miben nincs semmi szenvedés sem, *οἱ νοῦς ποιητικός*, az *intellectus agens*, a cselekvő értelem, nem pusztul el a testtel, nem hal bele az anyag halhatatlanságába, hanem más halhatatlanságban részesedik, az istenség halhatatlanságában, amelynek mindig is része volt. Csakis lényünk legnemesebb részének halhatatlansága nyugtathat meg; ez az a halhatatlanság, amire nagy vággyal vágyunk s amiért érdemesnek tartjuk vállalni a lét és az élet minden gyötrelmeit — s a halál borzalmasságait — és minden borzalmak legréme-sebbjét — magát a halált. Úgy látszik, hogy ez — és csakis ez vehetné le a létről és az életről a hiábavalóság szörnyű vádját, mert a halál igazságát csakis az élet igazsága némíthatja el.

Befejezésül és egyben megnyugtató vigasztalásul, — a nélkül, hogy mindenben egyetérténénk vele, — ime ide iktatom Rábindra Nath Tagore megszívelendő sorait:

Ha megfigyeléseink világosságát a halál ténye felé fordítanók, a világ úgy tűnnék fel, mint valami rengeteg nagy halottasház; de az élet világában azt látjuk, hogy a halál gondolata egyáltalában a legkisebb helyet sem tudja elfoglalni lelkünkben . . . Az élet a maga egészében a halállal sohasem számol komolyan. Szemtől-szemben a halállal is nevet, táncol, játszik, épít, takarít és szeret . . . Pedig az az igazság, hogy a halál nem a végső valóság. Éppen úgy látszik feketének, mint az ég kéknek; de az életet nem feketíti be; mint ahogy az ég kékje sem ejt foltot a madár szárnyán.⁵⁾

(Budapest.)

Bárány Gerő.

⁵⁾ *Az élet megismerése*, Bartos Zoltán fordítása.

SZEGÉNY APÁM.

Szegény apám senkinek sem ártott,
reggel-este hegedűket gyártott,
fúrta, véste, vergődött a fával,
fiatal volt s úgy végzett magával.

Hullakámra mélyén feküdt másnap,
szegény anyám sírva dült a rácsnak,
néhány halott meredt rá csak némán,
vér feküdt apám halántékán.

Süppedt sírján nem nő virágos fa,
keresztjét a szél is letaposta,
hantja pusztul, leszáradt a fűje;
nincs apámnak zengő hegedűje.

Egyszerű és tiszta volt a sorsa,
e világon nem akadt sok dolga,
gyalult, reszelt, vérzett a habos fán
s minden álma átesett a rostán.

Én gondolok már csak néha vele,
halott mester egyetlen hangszere,
testvéreim, kiket sose látok,
elnyűtték rég csavargó cigányok.

Szegény apám, elfárad a vér is,
durva kezek konca vagyok én is,
sírtam, nyögtem — nótám ki se kérte —
egy-két garast én is kapok érte.

(Szeged.)

BERCZELI ANZELM KÁROLY.

KRUMPLISZEDŐK.

Őszi köd,

a Tátra s a gömöri hegyek pipálnak

a dombokon szánt az eke.

Asszcnnyok görnyednek a barázdák között:

krumpliszedők.

A hegyek mögött még csak vajudik a nap

és dér fekszik már a göröngyön. Reggel hat óra

s a mezitlábas sereg viháncolva kotorja a fekete földet.

Kicsinyek s nagyok, mindenfélék,

a lábuk izmos, kezük: kérges-vágott s a mellükön

nem feszül ingerkedve a bluz.

Messziről valók, némák, csak egymásközt zúg föl néha

valami földalatti dal,

s a béresgazda nevet, kocsisok ingerkednének velük,

víg kis egerek szaladgálnak a lábikráikon,

a nap is belesüvit: hahó, aki él: most köszöntsön! . . .

Csönd.

Görnyedve szednek csak tovább a krumpliszedők.

A botom belevág a földbe és kikotor néha ottfelejtett áldást:

hirtelen rámpillantanak és szégyenkezve szednek szaporábban.

Kérdem hova valók és végigsímogatná a lelkem száraz kis testüket . . .

Messze, messze. Már tavasz óta tart így a munka: a férfi ott

és ők itt télig. De télen (hosszú a tél!) lesz majd enni jót . . .!

S most jön a gép. Négy ló húzza s vágja, szórja ki eléjük a szedni való.

vadul forog a kereke s nagyokat káromkodik hozzá az ember

és ők, mint csupa ázott ürge szaladnak utána,

félénken, dühösen de szótlanul . . .

És lassan fölszakad a köd. Igazzá testesül a látomásom:

a gép fekete rém, a négy ló halottas menet

s a görnyedők sáppadt tüdővésztes sora megy a temetőbe.

Hiába minden. Hiába szép szavam. Hiába tennénk ki a lelkiünket mindnyájan

eléljük melegedőnek, hiába raknám garmadába a pénzt elébük:

ostorral verte végig őket már a bizalmatlanság munkásgögle,

s hiába ordítnék s állnék hegytetőre: emberek!

a siralmak siralma ez, szolgálknak szolgálai sűrű menetben most indulnak

a sír felé. Amerre mennek nő a soruk, csupa vézna szürke nő,

kik sose szerettek s ha szerettek rosszul szerettek,

éjszakánként béres, kocsis kergette őket s nem kérdezte az álmaikat,

mert sose volt.

Asszonyok, démonok, szeretők, kurtizánok meddő ölekkel,

anyák és testvérek! . . . ime: Inferno. —

Ki ide ért már reménye se volt . . .

És újra láttam őket, déli napban. Hegytetőn és domboldalakon.

Kirándulók ültek a lábalk alatt és szívták a friss levegőt

s nem hallották, hogy fölöttük sirtak családi fészkek,

megnemszülettett gyerekek, szegény anyaságok

s az ő bűneikért is görnyedtek tán ezek a groteszk Magdolnák,

ezen a sápadt, fekete, szótlan, idegen krumpliszedők . . .

ARADI ZSOLT.

AZ IRODALMI GONDOLAT.

(VÁZLAT ÉS ELŐTANULMÁNY.)

Werke des Geists und der Kunst sind
für den Pöbel nicht da.

Goethe.

I. Az irodalmiság kritériumai.

Goethe mondása irodalmi lobogóként lebben föl a magyar Parnasszuson: a *Tövisék és virágok* negyedik könyvének mottójaként, mint Kazinczy program-jelszava. Ez a program arisztokratizmust jelent, de nemcsak a tömegtől való eltávolodást hirdeti, hanem mutatja azt is, hogy az irodalom nem a népszellem terméke, hanem a népből kiemelkedő kevesek tudatos és programszerű csínálmánya. Az „irodalmiságban” az akarás, a program, a célok kitűzése, az önismeret megelőzi a gyakorlatot. Sokkal számosabb és nyomósabb irodalmunk történetében az ilyen program, semmint a tisztán szépirodalmat néző kritika gondolná. A tenger mélységéből egyszerre kibukkanó tűzhányók, a korlátatlan természet vadvirágai: nagyon is tudatos tünemények a valóságban és „természetes” avagy „népies” tendenciájuk maga is program, elméleti megfontolás eredménye, egy bizonyos „irány” a sok közül.

A francia irodalom nyilván valamennyi modern irodalom között a leginkább nevezhető tudatosnak, elvek programszerű megvalósításának. Az a romantikus fölfogás (Grimm, Fauriel, G. Paris), amely a „népszellem” öntudatlanul zseniális megnyilatkozásainak tekintette a középkori eposzokat, Bédier (1912) óta már a múlté. Hogy egy példát említsünk: A denet, a *Berthe aux grands pieds* XIII. századi szerzője, aki az üldözött magyar királylány meséjét szerkesztette versekbe, a tudatos műköltő attitűdjével lép a közönség elé; tudós-klerikus és írott forrásra hivatkozik és megkülönbözteti mesterművét a csácsogó jongleur-inasok hazug énekeitől... Az irodalomról való gondolkozás emlékei a XIV. századra nyúlnak vissza; az első francia *ars poetica* 1392-ből való.¹⁾ A „querelle des anciens et des modernes”, a színház körüli viták, a „querelle du Cid”, az irodalom-ellenes propaganda, a „bataille d'Hernani”, a klasszikusok előszavai és „examen”-jei: mind azt bizonyítják, hogy a francia író elméleti meggyőződéssel áll ki a porondra, kész harcolni irodalmi elveiért, amiknek megvalósítását adja munkájában. Az *irodalmi eszmék* nélkül nem képzelhető el a francia irodalom története és a francia irodalomtudomány számba is vette az eszmék irodalomalkotó fontosságát²⁾: a „klasszikus ideál” kialakulásáról beszél a klasszikus tragédia kialakulása helyett,³⁾ a tragédia XVI. századi ideáját keresi,⁴⁾ a romantikát visszavezeti a XVIII. századi irodalom-elméletre,⁵⁾ a romantika és a realizmus sorsát és lényegét esztétikán

¹⁾ Eustache Deschamps; v. ö. Mustoxidi, *Hist. de l'esthétique française* 1920, függelék.

²⁾ J. E. Spingarn, *A history of literary criticism in the renaissance*, 1899; Monnier, *Le Quattrocento*, Paris 1924.

³⁾ F. Brunetière, *L'évolution des genres* I. 1890.

⁴⁾ G. Lanson, *L'idée de la tragédie avant Jodelle*, Revue d'hist. litt. de la Fr. 1904.

⁵⁾ J. G. Robertson, *Studies in the genesis of romantic theory in the eighteenth century*, 1923.

túli céljában látja . . .⁶⁾ Ebben a fölfogásban már összefoglaló története is készült a szépirodalommal párhuzamos irodalmi eszméknek: A Michiels — sajnos, már kissé avult — kétkötetes munkája,⁷⁾ amelyet szerencsésen egészít ki F. Vial és L. Denise háromkötetes nyers anyaggyűjtése.⁸⁾

Azt hiszem, nem fölösleges annak hangsúlyozása, hogy a magyar irodalom sem ösztönszerű tapogatózással vagy külföldi minták vakon követésével jutott el a legrégibb időktől napjainkig. Ennek a ténynek felismerése nem új dolog a magyar irodalomtudományban: az irodalmi *tudat* fogalma már Toldy nál fölvetődött⁹⁾; Négyessy László vitte át döntő inspirációval a részletkutatásba¹⁰⁾; Horváth János fejlődéstörténeti főmotivummá tette az irodalmi tudat kialakulását¹¹⁾; Kerecsényi Dezső tovább kutatott a kijelölt nyomokon,¹²⁾ legutóbb pedig Thienemann Tivadar tág koncepciójú irodalomelméletében főhelyet juttatott a *tudatosodás* szempontjának.¹³⁾

De a tudaton kívül — sőt a tudaton belül is — nagy skálája van még az irodalmi ténykedéssel kapcsolatos lelki mozzanatoknak, amiknek számba vétele nélkül a magyar irodalom története sem írható meg. Ahol már „tudatos” az író és ahol az „irodalmi tudat” már a köztényezők között szerepel: ott is ezerfelé variációja lehet az irodalomról való közfelfogásnak és egyéni vélekedésnek. Az *irodalom-fölfogás* — ami nem azonos a tudományos és kritikai irodalomszemlélettel és ami irodalomalkotó álláspontot akar jelenteni — a magyar írók részéről is megnyilatkozott előszavakban, tanulmányokban, elvi megjegyzésekben: csak összegyűjtésre és szintézisre vár a rengeteg anyag, hogy előttünk álljon a magyar irodalmi eszmék története . . . Kitűnnék akkor, hogy irodalmunk a tudós literátorok hosszú sorozata. Csak találomra mutatok rá néhány költőnkben az elméleti „irodalompolitikus” és a szántszándékos théoria-propagátor vonásaira.

*

Kezdhetjük messze a régiségben, jóval az „irodalmi tudat” társadalmi szervezkedése előtt. Középkori irodalmunkról, a „primitív”-nek hitt kódexekről első pillanatra senkisé is tenné föl, hogy irodalmi eszméket nyilatkoztatnak ki. Pedig e látszólagosan kezdetleges irodalmiság mögött magas irodalmi kultúra áll: az egész középkori kereszténység, amelynek szellemi kincseit ez a magyar provincia kiaknázza a maga számára, tanuságot téve lépten-nyomon róla, hogy tudatában él egy nagy irodalmi rezervoár, — a Biblia és a Szent-

⁶⁾ A. Cassagne, *La théorie de l'art pour l'art en France chez les derniers romantiques et les premiers réalistes*, 1906.

⁷⁾ *Hist. des idées littéraires en France au XIXe s. et de leurs origines dans les siècles antérieurs*, I—II. 1863.

⁸⁾ *Idées et doctrines littéraires . . .* (Extrait des préfaces, traités et autres écrits théoriques.) I—III. 1918—1922.

⁹⁾ *A m. költ. tört.*, 1867: 324.

¹⁰⁾ *A mértékes m. verselés tört.*, 1892: 47.

¹¹⁾ *Irodalmunk fejlődésének főmozzanatai*, 1908.

¹²⁾ *Elvi kérdések a régi m. irod.-ban*, Minerva 1923.

¹³⁾ *Irodalomtört. alapfogalmak*, Minerva 1927—1928.

atyák, tudós doctorok, pogány bölcsek írásai, a klasszikus költők, Dante és az új eretnecség . . . Ez az irodalmiság, amelyet mi — bizonyos „esztétikai“ követelmények alapján — hajlandók volnánk kizárni az irodalomból, büszke a maga *sui generis* világára és a maga részéről nem engedi be zárt falai közé a másfajta irodalmiságot: tudomással bir a világi „verstörlejtőkről“, a „szerbeszéd“-ről, régi „poéták“ mondásairól és egyéb irodalmi fogalomról (ének, könyv, história, példa, trufa, epistola), de a bűnök lajstromában említi föl a „cantare cantilenas saeculares“ esetét, amely nem egyéb, mint a magyar igris beszéd, igricség.¹⁴⁾ Középkori irodalmunk az eszmék és a tudatos stilus-alkotás szempontjából alapos vizsgálatot érdemelne . . .¹⁵⁾

A XVI. század nálunk is az irodalom fölötti viták kora: elég, ha a deákság és magyarnyelvűség elvi harcára utalunk.¹⁶⁾ Irodalmi eszmék imitt-amott, úgyszólván mindenütt mutatkoznak, csak meg kell keresni őket. Ott van például a humanista B o r n e m i s s z a Péter, akinek Sophokles-tragédiája már a címlapon hirdeti, hogy az erkölcsök jobbítására készült és aki művéhez ajánlást, előljáró beszédet és latin utószót csatol, amikben — a klasszikus irodalmi hagyomány teljes tudatában — kifejti írói elveit.¹⁷⁾ R i m a y kritikai előszót ír az elmés-tudós, B a l a s s i Bálint versei elé, amelyekből udvariságot, teológiát és filozófiát tanulhat az olvasó. Z r i n y i beszámol az olvasónak klasszikus mintáiról és arról, hogy minő motivumokat „kevert“ verseiben. M i k e s előljáró beszédet fűz a *Mulatságos Napok*-hoz, bizonygatva románjának erkölcsös voltát és intve az olvasót, hogy ne csak mulatsággal, de haszonnal is forgassa a könyvet. F a l u d i Ferenc a *Nemes asszony* életéből számúzná a romantia-írásokat, a *Nemes ember*-ben pedig a komédiák és a szerelmes énekek ellen hadakozik; idegen fegyverrel ugyan, de megtoldva egy lépéssel — amint az előszóban írja —: a comoediákat maga jókedvéből is hegyes szóval illette . . . Tagadhatatlan, hogy az irodalomról való gondolkodás nem hiányzott régi irodalmunkból sem.

(Folyt. köv.)

(Szeged.)

Zolnai Béla

¹⁴⁾ Nádor-codex 287 és Nagyszombati-codex 355. V. ö. V a r g h a Damján, M. Nyelv 1913: 181.

¹⁵⁾ Szeretném fölhívni a figyelmet e helyen is I m r e Sándor alapvető tanulmányára, amely méltatlanul merült feledésbe: *A középkori magyar irodalom stíljáról*. 1890.

¹⁶⁾ V. ö. *Nyelvek harca* c. tanulmányomat, M. Nyelv 1926: 105.

¹⁷⁾ B o r n e m i s s z a utószavát érdemes lenne modern tipográfiával, fordítással és kommentárral közzétenni. Az *Elektra* forrása, valamint B. osztrák-olasz-francia humanista kapcsolatai még mindig föl kutatásra várnak. Bornemissza platonizmusáról olv. Széphalom 1929: 201.

A BELSŐ VÉGTELENBEN.

Szellemem néha a test ágyába merül le
és elivódva, mint a por, mit beveszek,
nézi, bent, szivacsos éjszakába kerülve,
hol a hús eleven tájai rengenek,

nézi, kábultan és mélyebben, mint szerelmes
test tudja csápjait titokba nyújtani,
azt a kegyetlen és örök gépet, amelyhez
parancsait az ész hiába küldözi.

„Állj meg!” kiáltom, és: „Ne fájj” s: Tedd ezt!” —
Hiába,
a vak gép odabent csak zörömből tovább
és akaratomon belül, magába zárva,
külön törvény szerint él bennem egy világ.

— Utaztál valaha, álmodban, képzeletben,
a vér sodrán, amely mint bolond vizesés
hull s száll, forró s puha falai közt, eredben?
Jártad a szennyek és csodák líftjeit? És

Értettél valamit? Láttad, hogy ég sehol sincs?
Nézted már villogó, álmatlan agyadat,
a szörnyű üzemet, melynél különb pokol nincs
s melyben töviseit termi a gondolat?

Nézted, hogy indul a betegség háborúba?
S kitörni hogy akar rajtad a szenvedély
vad dühe, e sötét proletárdiktatúra?
Láttad, merre lakik a mesebeli kék?

S láttad, a villamos és feszült idegekben
hogy futnak idegen parancsok szerteszét,
parancsok, melyeket ha megkap, beleretten
hitvány akaratod, s látod, hogy nem egyéb,

nem több nagy és híres lelked, e gyáva szolga,
mint érzékeny lemez vagy néma óralap,
amelyről az erők birkózását szorongva
olvassa, míg lehet, a mérnök öntudat?

Óh, mily titokzatos szövetség, zsarnok állam
a test, melyben a szent, kormányzó kémia
erők és anyagok lüktető mámorában
teremt és alakít, mindennek rokona,

mindenség maga is, — be vad és érthetetlen
és új világ vagyunk, mikor egyszerre, mint
barlangi utazó, a belső végtelenben
parányi szellemünk riadtan szétttekint!

(Budapest.)

SZABÓ LÖRINC.

ISTEN ELŐTT ÁLLSZ . . .

Időoda lengetted magad, valamikor
féltél tőle, remegtél, mint a vak, ki
a kilincs után tapogat bizonytalanul.
Lelkem! érzed-e? virágbanyiló bimbó
vagy már, kit a nap áldott verőfénye
csókol és érzi, valaki vigyáz rá; egy
szelídebb jószág, mint az ember, kit
félteni nem szabad többé,
csak hinni, hinni, — oly erővel
s lendülettel, mint aki tudja:
a magasan lobogó tűzben elhamvad
a vékony, de büszke szalmaszál . . .

(Ujpest.)

BERDA JÓZSEF.

HARMADIK OSZTÁLY:

NÉGY APÁCA UTAZIK.

I.

Mily szelíd kép: itt ülnek szelíden
mind a négyen. Nem büszkék, nincs mit
szégyelniük: Isten mátkái ők. Oly alázatosak,
mint ez az egyszerű paraszti kupé, melyben
a szegénység olcsó pipafüstje s jó falusi,
konyhák ételszaga csikland az orrod alá.

II.

De ők a kedvesek, Isten parfümjét
érik itt is, mint templomban a tömjén
illatát, Lelkük nyugalma nem zavarja
semmi; tudják, velük a Béke kegyelme,
melynek szava nincs e földön, csak lángja
a lélek mélyén, mely most gyúlt ki épen
ajkuk beszédes némaságán.

III.

Ó, élnek ők! Istent szeretik, téged szeretnek.
Oly igazak, mint egymást szerető nővérek,
kik szeretik egymást testvéri módon. Nem
tudják, mi a rossz, — s csak ülnek s hallgatnak
teli hittel, míg el nem mosolyodnak halkan
egy gyámoltalan néni tréfás mozdulatán . . .

(Ujpest.)

BERDA JÓZSEF.

ESZMETÖREDÉKEK.

MÉCS LÁSZLÓ.

Mécs Lászlóról *ma* igen nehéz újat írni. Bár alig hat esztendeje, hogy első verses kötete megjelent (*Hajnali Harangszó*), mégis benn él neve a magyar irodalmi köztudatban, egyre-másra jelennek meg róla ismertetések és tanulmányok, egyik-másik verse már az iskolai olvasókönyvbe is belekerül, sőt költészete körül irodalmi vita támad.

Bármennyire ismerik azonban Mécs László költészetét, még sincs róla kialakult közvélemény. Kivéve azt a megállapítást, hogy tehetséges költő, minden kritikus mást lát benne és gyakran homlokegyenest ellenkező vélemények hangzanak el róla. Amikor Bodor Aladár¹⁾ már első kötetében a teljesen kész, érett költőt találja meg, Brisits Frigyes²⁾ szerint nem lehet még róla elmondani, hogy teljesen készen van. Császár Elemér³⁾ ezt írja: „Ismeretes, hogy Mécs László irodalmi szereplését az u. n. emigráns írók között kezdte, forradalmi és pacifista szellemben“. Nem sokkal e sorok megjelenése előtt pedig Ávasi Sándor⁴⁾ megállapítja, hogy „Mécs nem forradalmár, de a forradalmi költészet bátor hangján beszél“. S míg Császár Elemér⁵⁾ azt találja, hogy Mécs mindig eredeti és „mindig újszerű, amit énekel“, addig Komlós Aladár⁶⁾ azt hirdeti, hogy „Versei osztódással szaporodnak. Lelkébe nem kerül új versnemző megindulás, egy-egy régi élményről csingilingiz újra meg újra“. Említhetnők még egyszer Bodor Aladárt, aki Mécs verseiben szigorú logikájú szerkesztést talál és Rédey Tivadart,⁷⁾ ki a konstrukcióhiányt rója meg bennük, és idézhetnénk még több véleményt, melyek Mécs Lászlóval kapcsolatban sajátágosan ellenmondanak egymásnak.

Miért oszlanak meg ennyire a vélemények? Ha Mécs László valami meghatározott irodalmi párthoz szegődött volna, mint ahogy annak idején Ady eljegyezkedett a Nyugattal, akkor mindez érthető volna. De Mécs irodalmilag teljesen független egyéniség, versei a legkülönbözőbb folyóiratokban jelennek meg. Külső okok tehát nem magyarázzák meg ezt a jelenséget, s így okát a költő egyéniségében kell keresnünk.

És itt meg is találjuk. Mécs László *lelki kettősége* ez az ok. Felismerte ezt már a kritikusok egy része, de maga a költő is. Két különböző gyökérből táplálkozik költészete. Az egyik: az életet a könnyebbik oldaláról nézni, „pacsirtadalos“-ként élni, a másik: másokért élni és velük szenvedni. Innen verseiben harmónia és diszharmónia különös váltakozása, innen költészetének ellentétes értékelése.

Nem akarjuk mások után újra idézni azon sorait, melyekben arcának kettségéről beszél. De lehetetlen nem idézni remek versét, ahol két nagybátyja képében önmagát szimbolizálja. Az egyik nagybácsi:

1) Debreceni Szemle 1928.

2) Élet 1925.

3) Budapesti Szemle 1929.

4) Prágai Magyar Hírlap 1929. febr. 3.

5) Budapesti Szemle 1925.

6) Nyugat 1926. II. kötet.

7) Napkelet 1924.

Bájos, gézengúz, vén bohém gavallér,
ki megmaradt csodának még e korban,
amelyben vér foly és sátáni tallér.

A másik, a pap:

Az öccse nem tud ily kacagva élni:
Kígyót rejt néki álmok rózsabokra
s fájdalommal volna útját újra mérni.

A költő szíve „hintáz köztük . . . újra s újra“ s ha hangulata szomorú,

. . . lelkembe toppan tréfa-készen
az arslán, súg gáláns históriákat
s pipaccsal tarkul mélaság-vetésem.

— — — — —
Máskor, ha kedvem lakziban bokázgat,
— — — — — megjelen
másik nagybátyám és fülembé súgja,
hogyan meghalok tán még ez éjjelen . . .
(Az elvarázsolt kertnek nincs kiútja . . .)

(Két nagybátyám.)

*

Mécs László lelki kettőssége mindenekelőtt a fiatalos, szinte gyermekes életörömben nyilvánul meg, amellyel szemben áll a magára kényszerített felelősségteljes, öreges póz. Gyermekes kedvteléseiről kedves képet rajzol egy levele. Ezt írja benne: „ . . . én szeretek diákosan elbújni, lézengeni az emberáradatban, gyerekesen végigkóstolni a vurstli, angolpark gyerekeségeit, szóval kószálni a „lopott pillanatok parkjában“, jelentéktelen, de emberi dolgokkal színeznem a lelket, lesni az emberarcot ezer apró öröm és szenvedés tükrében“.

De nem élvezheti felelőtlen fiatalságát:

Vénit az, hogy mindig komoly szemek néznek
nem nomádként: magvetőként, komolyként idéznek.

(Egy bújdósó szegénylegény.)

És ha lakodalomba megy, míg mások mulatnak, táncolnak, neki gyermekarccal a vének padkáján van a helye, mert ő a falu plébánosa, a tisztesség így kívánja. Iparkodik korához „minden reggel hozzáhazudni néhány évet“, de a szívét hiába próbálja véníteni. Kínos vergődés ez, hiszen ereiben még bolondos álomkergető április van s szeretne lenni „gyöngyös kacagás kicsi lányok örömpiros ajkán“ s hetyke virág „duhajok suta, félreacsapott garázda kalapján“ (*Megint barátkozom a holddal*). Nem lehet, mert férfi lett,

kinek a lába-léptét megvigyázzák,
kinek híres barátok paroláját
elküldi minden táj.

(Vége a fiatalságnak.)

Megírigyli az öreg papokat, kiknek véréből már kiégette az Úristen a vágyakat és vétkeket s a szívük „nagy, csöndes béke-ség-virág“ (*Öreg papok*). A maga számára is alig várja, hogy elérkezzék az élet tele, amely „csonttá fa-

gyaszt szerelmet, álmokat . . . s acélossá keményíti a sziveket" (*Téli rapszódia*)! Milyen lelki harcokat árul el ez az elégikus vágyakozás az öregség után! Pedig azt írják róla, hogy Mécsnek lenni jó!

Egy másik fejezete Mécs László lelki kettősségének a pap és a legényember problémája. A pap Isten szolgája, akihez nem illik a földi gyönyörök vágya, a legényember pedig szabad, mindenütt nyílik virág számára. Ez a probléma már más katolikus papköltőknél is felvetődött, példa rá Harsányi Lajos nem egy verse. Mécs László egy úton halad Harsányival: mind a kettő tudják, hogy katolikus pap számára nincs szerelem a Krisztusén kívül. Mécs így énekel:

A nagy Kisértő szerelem-rögöt
dobál belém, ha lát és azt hiszi,
hogy tűzvészt gyújthat kék szemem mögött . . .

Álom-tengernek partján egy heggyen
halászik . . . horgán asszony-báj cselez,
hogy férfit fogjon kis arany legyen . . .

pedig én már a Jézus könnyeit
kutatgatom a szegények szemén
s iszom a jóság harmat-gyöngyeit . . .

(*Öreg papok.*)

Ha egy pillanatra szeretne megfeledkezni magáról, a szive mindiárt meakulpát kongat. Nem olyan nagyon virágos út ez a lemondás útja. A költő sokáig ténfergett a „habozások hídján“ s csak kemény tusa után borult Jézus szívére. És éppen, mert látjuk, a papköltő nemes erőfeszítését, azért hat kissé disszonánsan az itt-ott felcsapó Ady-hangú duhaj legénypóz:

Hej, ti vándor vén legények,
sorsosim, víg agglegények!
Hejhujjás cigányélet
a mi sorsunk: dáridó,
vérző szívet ámitó.

(*Az anyánk.*)

Szoros összefüggésben van a most tárgyalt problémával egy másik: Mécs nagyon szereti a gyermeket, de neki, a katolikus papnak, nem lehet gyermeke soha: „ . . . sohse lesz gyümölcsöm . . . “ énekli bánatosan. Innen van költészetében az agglegénykedés szomorúsága.

Ez az út az agglegények bánatkövel rakott útja:
jégre dobban lábam lépte s mindörökre nyoma vész.
Két oldalt a dermedt vágyak, vetélt célok, holt remények
soha-nyíló akácfákként állnak, állnak feketén . . .
Bimbók helyett könnyek gyöngye gömbölyül az ágak végén.

(*Siratnak engem a fák.*)

(Folyt. köv.)

(Budapest.)

Eckhardtné Huszár Irén,

ABSZTRAKT-FESTÉSZET ÉS SZÜRREALIZMUS?

(MÜNCHENI LEVÉL.)

Az úgynevezett *Graphisches Kabinett* — München, Briennerstr. 10. — kiállítást rendez avval a csalogató és a smokkok előtt jelentőségteljes céggel, hogy „absztrakt festészet”. A kiállított tárgyak tendenciáját nem nehéz ezek után kitalálni. Azon már régen túl vagyunk, hogy a Lessingre és a klasszicizmusra visszavezethető poétika alapján a valóságnak térben való ábrázolását várjuk a festészettől. A valóságábrázolással már a romantika szakított, mikor megteremtette a „belülről-kifelé” alkotó, semmiből teremítő művészetet.¹⁾

Fogadjuk el, hogy az absztrakt festészet nem akar valóságot ábrázolni: azok közé a kevés iskolák közé tartozik, amelyek bevallottan *nem* a „természetesség” jegyében, a „térjünk vissza a természethez” jelszavával lépnek föl, mint még a romantika is tette, sőt a szimbolizmus is bizonyos vonatkozásokban. El a természettől, menekülés az elvont geometriai elképzelések világába!

Apriori nem lehet elutasítani ezt az elvet és ha a háború előtt még harsány kacajt fakasztott minden effajta törekvés — az álrealista impresszionizmust is kinevelték annak idején — ma már komoly arccal, legföljebb fejcsóválva jönnek-mennek a „forradalom” látogatói. 1930-ban semmiféle forradalom nem imponál többé: muzeális tárgy lett a merészség.

Legmeglepőbb azonban, hogy ezek az absztrakt piktorok — van köztük egy magyar is: Moholy-Nagy — csupán elavult címet adtak a képeiknek: Csendélet, Napos tenger, Erdő széle, Tájkép, Híd, Falusi templom, stb. Ez azt mutatja, hogy mégsem mindig egészen absztraktok, mert új eszközökkel mégis csak a jó öreg valóságot akarják megéreztetni.

Jobban megközelítik az absztrakt ideált azok a képek, amik nem akarnak egyebet ábrázolni, mint egy „technikai figurát”, valami „architekturát”, vagy „misztikus kerámiát”: az absztrakt festészet kétségtelenül lelki harmóniában akar lenni a modern indusztrializmussal, a csavarok és emeltyűk artisztikus formáerejével és a modern iparművészettel, amelyben az egyenes vonalak és a kevés számú, nagy színfelületek dominálnak: a meissenai porcellántól a Wiener Werkstätte-ig hosszú utat tett meg a művészi látás.

Egészen bizonyos, hogy ezek a képek nem monumentális, maradandó alkotások. A legtöbbje igazán nem nyújt többet, mint kellemes színharmóniákat és vonalak, csövek egyvelegjét: mintha valami vasúti állomás színes jelzőlámpáit és elevátorait látnók. Mire jó mindez? Franz Marc egyik képcíme jellemző önvallomás: *Spielende Formen* (1914). Ha más okos dolog nem is származik belőle, annyi mindenesetre, hogy művészi látásunkat eltereli a naiv realizmus konkrétumaitól. Persze ez az „eltérés” már évszázadok óta folyik, mert semmiféle festészet nem kongruens a naiv realizmus konkrétumaival, de úgy látszik mindig újra és újra szükség van egy-egy erősebb lökésre, amely ezt az evidens igazságot ismét tudatossá teszi.

Gyakorlatilag azonban egészen jól megfér ez a „stilus” azokkal a művészi ágakkal, ahol a „téma”, a „tárgy”, a „gondolat” kevésbé fontos — gondolat ugyanis alig van ebben az absztrakt irányban, amely *lucus a non lucendo* hozza magát kapcsolatba az absztraháló lelki műveletekkel. — Megfér például a plakáttal, ahol a stilizálás és a szimplifikáció hatásosabb, mint az aprólékos pepe-

¹⁾ V. ö. erről legújabbán Thienemann Tivadar eredeti fejtegetéseit Minerva 1929: 309.

cselés. Jól hat az „absztrakció“ könyvcímlapokon — Kassák folyóiratain, „kollektivista“ propaganda füzeteken, mindenütt, ahol a tartalomnak tömegvonatkozása van és ahol hiányzik a „széplélek“, mely inkább öltözik rokokó- vagy biedermeier-formába . . . Szőnyeg, bútor, tapéta: az iparművészet ezer lehetősége nyílik meg itt, de ezzel már le is degradáltuk az absztrakt festészetet az öncélúság polcáról.

*

Ha arra gondolok, hogy húsz év óta mekkora utat tett meg a művészi látás, az impressziótól a geometriai formák festőiségéig, önkénytelenül is Hans von Marées jut eszembe, aki a háború előtt forradalmi jelenségnek számított. Fritz Burger, a müncheni egyetem fiatal és körülrajongott magántanára, az impresszionizmus és expresszionizmus kritikai úttörője, Cézanne és Hodler magyarázója, — Marées fölfedezői között első helyen járt. Emlékszem, amint örökké sietve befutott az előadóterembe és már az ajtónál elkezdte a mondatot, amelynek értelme mindig az volt, hogy le kell mosolyogni a novellisztikus, irodalmi témájú, történelmi páthoszu régi festészetet és lelkesedni kell a „modern“ franciákért, akik a színek és vonalak öncélú művészetét hozzák. Ez a franciaimádó germán műtörténész, aki azt merre mondani, hogy a német művészetnek előbb franciává kell lennie, hogy aztán német lehessen: súlyosan megsebesült a nyugati fronton és végül is fiatalon elesett, — de a Marées-sorozat, amely ismeretlenül és elrejtve porosodott a schleissheimi kastély termeiben, ma már bent van München szívében: a „forradalmárból“ az állami galéria külön termének alkotmányos hőse lett . . .

Akkoriban még Marées hallatlanul valószerűtlennek — mondhatnók „absztraktnak“ — látszott. Témáit a laikus és naiv realista nem értette, mert nem akart semmit „elbeszélni“: úgy állította oda a térbe, szerény gesztussal, az alakjait, hogy azokról nem cselekvő beszéd, hanem fájdalmas, passzív csöndesség árad felénk. A színei mintha valami ismeretlen, földöntúli világ derengései volnának: ilyen kékes-zöld, halálos tónust még senkisémet látott a valóságban. Néha Michelangelo alakjainak heroikus részvétlenségét, néha Rembrandt tragikus fényelosztását juttatja eszünkbe. Csupa expresszió, irreális kép, mint mindenütt, ahol a művészet mélyebb lelkiséget fejez ki, a gotikus szobroknál, Greco földöntúli vízióiban, a barok extázisban.²⁾ Marées épúgy vizionárius festő, mint Leonardo da Vinci, a grandiózus Rubens, a titáni erejű Hodler. Hol marad a Marées-misztikus, szétolvadó konturjaitól a banális valóság?

Az impresszionista Marées, aki már 1887-ben meghalt, egymaga több gondolatot, absztrakciót, valóságfölöttiséget fejezett ki, mint az egész mai absztrakt és „szürrealista“ festészet.

*

Franz Roh dr. egy brosurát adott ki *Malerei der Abstrakten und der Pariser Surrealisten* címmel. Sok újat nem mond ez a reklám-írás. Azt, hogy az absztrakt festők a tárgyszerűségtől (vom Gegenständlichen) el akarnak távolodni, már régóta tudjuk. Abszolút geometria, konstruktivizmus, gyönyörködés a színek elemi szépségében . . . A különbség Roh dr. szerint konstruktivisták és szürrealisták között abban van, hogy az előbbiek racionalisták, míg az utóbbiak az ösztönszerű, titokzatos, irracionális Valamit akarják kifejezni. A szürrealisták Freud

²⁾ V. ö. Zolnai Béla: *Művészet és szellemi történelm*, Minerva 1925: 83.

híveinek vallják magukat. A szót még Guillaume Apollinaire alkotta 1917-ben. Már a dadaizmusban egy kísérteties, ismeretlen alvilágnak fölismerése dadogott. (Valóban dadogott!) A programot azonban — *Manifeste surréaliste* címmel — csak 1924-ben írta meg André Breton. Céljuk: *expression pure*; folyóiratuk a *Révolution Surréaliste*, amely a tudatalatti életérzéseket akarja fölszínre hozni. (Mi ezen már régen túl vagyunk, A d y óta.) Állítólag van már szürrealista film, sőt szürrealista zene is. Mesterüknek és ősüknek Picasso-t vallják. A németek között a leghíresebb kétségtelenül Kandinsky, aki a háború előtt nagy botrányt okozott, ma pedig a drezdai művészeti akadémián tanár. A tanítványait bizonyára nem absztrakt művészetre tanítja...

Minthogy eredményekre még nem tud rámutatni, kénytelen azt mondani Roh dr., hogy a mozgalom még nincs „elintézve”. Ha más nem marad utánuk: az átmeneti korra jellemző alkotásaik vannak.

Egyelőre még az a helyzet tehát, hogy Marées glorie-ját nem kell féltetni az absztraktistáktól.

(München.)

Édes Gergely.

AZ ALFÖLDI KÉRDÉS.

Klebelberg Kuno grófnak a Pesti Napló jan. 5.-i számában megjelent vezércikéből közöljük az alábbiakat.

Vásáry István, Debrecen fiatal polgármestere, igen figyelemreméltóan nyilatkozott: vallomást tett Nagy-Debrecen gondolata mellett. Már megelőzőleg mi a másik tiszai nagy metropolisban Nagy-Szeged zászlajával mentünk a törvényhatósági választásokba. Vagy másfél éve annak, hogy e lap hasábjain megjelent Nagy-Szeged és Nagy-Debrecen című vezércikkem, mely akkor sok vitára adott alkalmat. De az eszme, amint látszik, mégis termékeny talajra hullt, mert Budapest után két legnagyobb városunk polgármestere — Somogyi Szilveszter Szegeden és Vásáry István Debrecenben — teljes tudatában vannak annak, hogy itt nemcsak az ország második és harmadik városának továbbfejlesztéséről, valamely lokális vagy legfeljebb regionális célról van szó, hanem általános nagy nemzeti érdekről. A modern Budapestet voltaképpen két ember alkotta meg: József nádor a hivatalos apparátus segítségével és Széchenyi István társadalmi és közgazdasági elgondolásával. A löversenyek és a Nemzeti Kaszinó nélkül a történelmi családok nem költöztek volna fel téli időre Budapestre, az Akadémia nélkül pedig a politikai főváros nem lehetett volna egyben szellemi gócpont is. Budát Pesttel a Lánchíddal egy várossá kellett összekötni; a dunagőzhajózási szabályozás, meg a vasúti építési tervek érlelték a közgazdasági gócpont koncepcióját.

De Széchenyi gondolatának szerves továbbfejlesztése lenne-e most már az, ha nem érnénk be azzal, hogy a nyolc és fél millió lakossal bíró országnak 1,300.000 népességű központja van és az extenzív fejlődést tovább hajszolva, elérnénk a kétmillió közelében oda, ahol most Bécs van és ami annyi belső elmentétnek szülőoka szomszédjainknál?

Mi hozza létre az ilyen extenzív fejlődést?

A középosztálynál az, hogy mindenki budapesti főiskolákra tódul, itt beleszokol a nagyvárosi élet kellemességeibe és így unalmassá válik számára az

élet kisvárosainkban, melyeknek fejletlensége vigasztalan.

A vidéki egyetemeknek nemcsak kultúrpolitikai a szerepe, hanem van ennek igen fontos népesedési jelentősége is a budapesti főiskolák lecsapolása és e révén megakadályozása annak, hogy a vidéki intelligencia fiai Budapesten ragadjanak.

A tömegeknél pedig az extenzív fejlődés oka az, hogy ha nagy köz munkák folynak Budapesten, különösen olyanok, amelyek nehéz testi munkával vannak egybekötve, akkor a budapesti munkátlanak rezervoárja megcsappan és a munkaalkalom hírére ideözönlik a falu és a kisváros munkás népe. Az ilyen eleinte ideiglenesnek gondolt felköltözés hamar megy, de a visszaköltözés a faluba már nem olyan egyszerű, mert sok mindenről le kell mondani, amire a fővárosban pár hét alatt vajmi könnyen rákap az ember. Ezért okozott akkora rémületet vidéki barátainál az a hír, hogy Budapesten 50—60 millió pengővel nem is egy, hanem két híd épül ugyanakkor, mikor a vidéki városokban a köz munkák megcsappantak. Az aggodalmak persze lecsillapodtak, mikor közismert lett a kereskedelmi miniszternek terve, hogy csak előkészületről, műszaki tervek pályázatáról és nem kivitelezésről van szó.

Budapest fejlődése egészen más téren van, ott, ahol ujabban valóban nagy ügyességgel és szép sikerrel az idegenforgalmat igyekeznek fejleszteni. Ha a *fürdőváros* koncepciója megvalósul és a budai oldalon is kényelmes hotelek hosszú sora épül, akkor talán a magyar vidékről is nem külföldi fürdőkre mennek az emberek, hanem ellepik majd nagyszerű budai vizeinket. Művészeti, főleg zenei életünk fejlesztése, a Margit-szigeten majdan nyári opera és hasonló dolgok megvalósítása vihetnek bennünket előre, míg az csak bajt okozhat, ha a főváros körül mindig széles övezetben elővárosok keletkeznek, nyomortanyákkal és azokban a nyomorgó családok sok ezrével. Még eddig minden forradalom az ilyen kül- és elővárosokból és azok lakosságának szükségyszerű elégedetlenségéből robbant.

*

Amint a kiegyezés kora megnövelte Budapestet, úgy kell most az *újjáépítés korának* életképes vidéki metropolisokat fejleszteni. Főleg az Alföldön volt ilyenre szükség, amelynek elmaradottsága megdöbbentő volt. Most e részben nem volt szabad időt veszíteni. Hiszen elvesztettük Erdélyt és a Felvidéket, ahonnét a magyar intelligencia annyi értékes elemet kapott. Nem egy mélyebben gondolkodó barátom figyelmeztetett különösen kultuszminiszterségem elején arra a veszedelemre, hogy majd ha az erdélyi és a felvidéki elemek idejövetele kezd elmaradozni, akkor mindig szegényebbé és szegényebbé válik utánpótlás hiányában szellemi életünk. És amikor kiemelték Erdélynek és a Felvidéknek ezt a kulturális jelentőségét, kivétel nélkül mindig hozzátették, hogy az Alföld nem lesz képes írók és tudósok kitermelése terén ezeket a területi veszteségeinket pótolni. Ahol a képzelet dolgozik, a költőnél és a művésznél, nem kedvezőtlen talaj az alföldi róna, de az aggodalmaskodók szerint az írókkal, a tudósokkal, az adminisztrátorokkal, az organizátorokkal már baj lesz. Hát nem! Mert amiként az egész magyar kérdéssel szemben a nemzet odakiáltotta a „nem, nem soha!”, úgy minden egyes részletnehézségeinkre is kicsiny „nem, nem soha!”-kal kell válaszolni és mindenáron meg kell kísérelni az or-

szágnak a megcsonkítás után legfontosabb részén, a nagy magyar Alföldön hatalmas kulturális fejlődés felidézését. Ebben az elgondolásban született meg a debreceni és a szegedi egyetemi gondolat ápolása. Korábban, ha egy-egy közösségben több középfokú iskola létesült, a lokálpatriotizmus már azzal áltatta magát, hogy nagy iskolavárosról van szó. Egyetem nélkül mindez izolált szervezet, amelyből nagyobb kulturális erő nem sugárzik szét. Most Szeged és Debrecen középfokú iskoláinak nagyszámú tanári kara mintegy lelki gócpontot kapott az egyetemben, amely lüktető életet vitt bele ennek a két városnak a kultúrájába.

Az Alföldnek ezt a nagy ébresztését nemcsak nagy gócpontok létesítésével, hanem egy általánosító akcióval, a falusi és tanyai iskolák szervezésével igyekeztünk e nagy terület minden egyes sejtjébe elvinni. A XIX-ik századnak a törekvése, hogy gimnáziumokkal rakjuk meg az Alföldet, nem vált termékennyé. Xenophon és Tacitus és ami ezzel jár, a műveltségnek humanisztikus beállítása nem felelt meg az ottani lakosság életszükségletének. Egyfelől az iskola, másfelől az élet és a lakosság szükségletei között áthidalhatatlan szakadék tátongott és ez magyarázza meg azt az elég általánossá vált balhiedelmet is, hogy a kultúra impraktikus embereket tenyészt ki, akik környezetükből kíváncskodnak és lelki kíváncsiorlókká válnak.

Ennek a felismerésnek kapcsán álltam elő a népiskolák és polgári iskolák hálózatának kiépítésével, amik olyanfajta műveltséget visznek szét az Alföld széles terein, amely alapműveltségre a létért való gyakorlati küzdelemben szükség van és amelynek hasznossága nyilvánvaló. Ennek a felismerésnek a világában a humanisztikus műveltség válsága korántsem egyértelmű azzal, mintha nehéz lenne az Alföldön műveltséget terjeszteni. Csak odavaló műveltséggel kell jönni és előállni és az azután nyomban gyökeret ver. A népiskola, amelynek nyomában járt a gramofon, a rádió, a vetítógép és népkönyvtár, erősen élesztően hatott és ahol korábban sokszor stagnáltak a műveltség vizei, ott pezseg minden. Hogyha pedig egyszer a művelődés tavasza rügyezik és miként a fában erőteljesen megindulnak a működési életnedvek, akkor azután a növekedés egyszerre rohamossá válik. Ez a kulturális fejlődés belső törvénye.

Széchenyit a negyvenes években azzal vádolták, hogy csak a Dunát pártolja, a szegény Tisza iránt ellenben a legkisebb szimpátiával sem viseltetik. Felháborodással szállt szembe ezzel a gyanúsítással, ráfogással, rágalommal a legnagyobb magyar. A Tisza völgyének mindenekelőtti tekintetbevételeét főképpen azért sürgette, mert — mondotta — nyilvános életének és minden politikai működésének alfája és legmélyebb talpköve soha nem volt egyéb, és soha nem lesz más, mint azon nemzetiség kifejtésének és nemesbítésének minden tehetsége szerinti előmozdítása, amelynek körében világot látnia rendelt a végzés. Hogy lehetett volna tehát, mikor a közlekedési és közmunkaügyek élére állították, új hatáskörében bármily előbbi gondolata, mint a Tisza-völgy, melyben legtöbb és legeredetibb magyar lakik.

Igy írt Széchenyi abban a gyönyörű kis brosürjében, amelynek azt a címet adta: *Eszmetöredékek, különösen a Tisza-völgy rendezését illetőleg*. Hát igen, Széchenyi egyik legnagyobb eszmetöredéke az, hogy az Alföld fejlesztése, ahol a legtöbb és legeredetibb magyar lakik, egyik legnagyobb magyar feladat. Ebben a beállásban nyeri meg szerves jelentőségét a nagyszegedi és nagydebreceni gondolat is.

VISSZHANG.

Szádeczky Lajos nyugalombavonulása alkalmából írta a *Magyarság*: A kolozsvár—szegedi egyetemen megható búcsúztatás történt. Györffy István dr. rektor-professzor a Ferencz József-Tudományegyetem tanári karának teljes ülésén Szádeczky-Kardos Lajos professzort, a tudós történetirót, búcsúztatta nyugalombavonulása és kormányzói kitüntetése alkalmából. Szádeczky-Kardos professzor legrégibb tanára volt az egyetemnek, Kolozsvárott harminc éven át, Szegeden tíz év óta működött, Budapestről 1891-ben került le a kolozsvári egyetemre a sokatigérő, fiatal historikus, aki 1883-ban már a bukovinai csángók hazatelepítési akciójában is résztvett. Az abaujmegyei Szádeczky előtt Erdély különben nem volt idegen, előzőleg a Mezőséken a Teleki grófnál nevelősködött és csakugyan Erdélyből is nősült, amely második hazája lett. A Zichy-expedíciónak is tagja volt, történeti irodalmi munkássága páratlan gazdag, egész könyvtárra tehető. Több munkái jórészt erdélyi vonatkozásúak, a kincses föld sok kincses történetét megírta, különösen a székekkel kapcsolatosan. Lengyel vonatkozású írásai is megjelentek, úgyhogy méltán rászolgált a Báthory István vilnai egyetem díszdoktorságára. A tudós akadémikus professzor a részletekben is alapos, színes tollú történeti író volt, akinek a világháborúban írt „haditudósításai” is igazi történeti értékek. Nemcsak ő maga szerette nagyon Erdélyt, Kolozsvárt, hanem az erdélyiek is magukénak tartották Szádeczky-Kardost, aki az erdélyi társasélet mozgalmaiból is kivette részét, az erdélyi turisztika felvirágoztatása is Szádeczky nevéhez, működéséhez fűződik, mint aki az Erdélyi Kárpát-Egyletnek lelkes, céltudatos, fáradhatatlanul építkező főtitkára volt. 1921-ben a nemzetgyűlésen a száműzött egyetemek új elhelyezéséről szóló törvénynek Szádeczky professzor, akkori képviselő, volt az előadója. A tanácsülés után, ahol Györffy rektor szeretetteljes szavakkal adta át a Signum laudist a távozó mesternek, a búcsúlakomán Györffy, Kogutowicz, Mészöly, Erdélyi, Fögel, Buday tanárok méltatták az ünnepelt érdemeit. A rektor magnificus ugyanekkor szép képes emléklapot adott át — a kolozsvári történeti emlékekről — Szádeczkynek, Erdély történetirójának, aki búcsúszavaiban méltatta: „azt a hazafias, nemes erdélyi szellemet, mely a kolozsvári egyetemnek életető lelke volt, melyet Szegedre is átmentettek”. Szádeczky professzort az egyetem magyar történeti szemináriumában az egyetemi ifjúság is meleg szeretettel ünnepelte.

*

Klebsberg Kunó gróf újévi programcikkéből: „Hazafias remények, gondolatok és javítások szuggerálását várja a nemzet a harmincas évek küszöbén mindazoktól, akiket jellemük és tudásuk jobb- vagy baloldalon közszereplésre kötelez. A nemzet megköveteli, hogy gazdagabbá, tartalmasabbá tegyünk a politikai gondolkozást . . . Nemzeti katasztrófánk kulturális téren válságot nemcsak nem idézett elő, hanem ellenkezőleg: nagy föllendülés biztató előjelei mutatkoznak”. (Pesti Napló, jan. 1.)

*

A *Neues Wiener Journal* karácsonyi száma föltűnést keltő cikket közölt Giacinto Auriti bécsi olasz követ tollából. A tanulmány az osztrák és olasz történelmi sorsközösségről szól és többek között ezeket mondja: „A tagadhatatlanul latin vérkeveredés, amely az osztrákoknak valamennyi német törzs közepette olyan különleges bájt és előnyöket biztosít, ezeréves történelmi adottságok kö-

vetekzménye . . . A római kolonizáció a népek egész szellemi habitusára rányomta bélyegét; ez legjobban kiviláglik abból a tényből, hogy a katolikusok és protestánsok közötti határ ma is csaknem teljesen egybeesik a régi római Limes-szel, a latin birodalom országhatárával.

*

Surányi Miklós vezércikkéből, a Szabó Dezső Romániába költözésének ügyével kapcsolatban: „Olvastam az Elsodort falut és olvastam a Segítség című háromkötetes kiadványt. Azóta mindig elszomorodom, ha az író nevét hallom. Hát ez is lehetséges? Elég néhány kurta év, hogy egy olyan impozáns tehetség tegye az utat a fönségestől a neveltségességig? . . . Kétségbeejtő és lélekzetelállító tragédia ez és én csak akkor éreztem hasonló rémületet, amikor szegény Kubelikot hallottam utoljára hegedülni a vigadó nagytermében. Ha Szabó Dezsővel és Kubelikkal ez megtörténhetik, akkor mindenki eljuthat idáig, sőt máról-holnapra eljuthat és az ember sohasem tudja, hogy melyik az a reggel, amikor sajátmagában is minden, de minden összeomlott”. (Budapesti Hírlap, jan. 26.)

*

Kodály Zoltán nyilatkozata az új zenéről: „A ma embere akárhogy imádjja is a régi mestereket, érzi, hogy az ő muzsikájukból valami hiányzik, ami az új lélekben — talán még megformázatlanul — de alakul, de forr, de benne van. Ezt a valamit nehéz meghatározni s ez a valami nem oly egyszerű, hogy ki lehetne elégíteni a gépzenevel és társaival. Egy bizonyos csak s ez az, hogy a mai lélek új zenét keres s ha szomszédságban kapkod is még, holnap már ki tudja választani ez irányok közül a művészetet, mint ahogy a párisi közönség csak most tudja meglátni és elismerni Wagner zsenijét”. (Pesti Napló, dec. 25.)

*

Rockefeller 150 millió frankot adományoz a párisi egyetemnek azzal a feltétellel, hogy ugyanennyit ad hozzá a francia állam is. Az óriási összegből a Halle aux Vins mostani területén új klinikai telepet létesítenek egy olyan biológiai intézettel, amelynek nem lesz párja Európában. (Ügylátszik a magyar agrár- és banksajtó azért sokallja az egyetemekre szánt igazán szerény összegeket, mert rossz a lelkiismerete. Hol maradnak a magyar Rockefellererek?)

*

Magyar László írja Juhász Gyuláról: „ . . . A mindenkori kultuszminiszterek megelégedtek róla, fizetéséről is, nyugdíjáról is. A szegedi egyetem néhány jószándékú tandra igyekezett ezt a nyugdíjügyet elintézni a szegedi egyetem leghatalmasabb barátjánál, Klebelsberg Kunó kultuszminiszternél, aki a kérdést végre elintézte. Úgy rendelkezett, hogy Juhász Gyula megkapja tandíri nyugdíját havonta száznál jóval kevesebb pengő formájában”. (Magyar Hírlap, dec. 25.)

*

A Külügyi Társaság és a magyar propaganda-mandarinok figyelmébe. A „Revue Bleue” című kétheti folyóirat minden száma hoz egy jugoszláv és egy csehszlovák „Bulletin”-t. Magyarországról csak a kisantant szócsövén keresztül esik szó ebben az egész világon olvasott folyóiratban. A csehek Prágában illusztrált hetilapot adnak ki „L'Europe Centrale” címmel, amely sokkal elevebb, mint az álmos „Revue de Hongrie”, amit jobb volna beszüntetni és új névvel más szerkesztőre bízni.

*

Egy boroszlói történészprofesszor — Leo Santifaller — könyvet adott ki a német akadémia támogatásával Bozen újkori írástörvényéről, azzal a konklúzióval, hogy Bozen német jellegét az ott használatos betűformák is bizonyítják: az olasz humanista írás nem tudott soha meggyökerezni ebben a városban. (Talán nekünk is kellene valamit tennünk, annál is inkább, mert a Felvidék magyar jellegét és Erdély magyar kultúráját nemsokára már csak a multra vonatkozólag tudjuk majd bizonyítani . . .)

*

Napihír egy rendőri riport kapcsán: „Forbáth Magda két év óta áll a Corvin-árúház szolgálatában. 26 éves, fekete hajú, csinos lány. Három évvel ezelőtt Párisban és Berlinben ismert nagy divatdrúcégeknél tanulta ki a női divatszakmát. Mint a Corvin konfekciós osztályának vezetője havi 560 pengő fizetést kapott”. — Kommentár a következő lehetne hozzá: „Dr. Forbáth Arisztid huszonkét év óta áll az állam szolgálatában, 46 éves, kopasz, kevésbé csinos agglegény. Huszonhárom évvel ezelőtt Párisban és Berlinben ismert nagy professoroknál tanulta az adminisztrációt és a jogtudományt. Mint a minisztérium egyik ügyosztályának vezetője miniszteri tanácsosi címmel, de osztálytanácsosi rangban havi 460 pengő fizetést kap”. Ehhez a kommentárhoz aztán nem is kellene kommentár . . .

*

Németh László írja az irodalmi kritika relativitásáról Babits Mihály új tanulmánykötetével kapcsolatban: „A különös fényű csillag, akinek Babits Vörösmartyt mutatta, a chaotikus képzetgazdagságnak az önuralom kérge alá összehúzócsúszó csillaga, amely pompája teljében robban szét, nem inkább tulajdon költészetének drámája-e s talán poétai sorsának jós előrelátása is? Aminthogy Petőfi- és Arany-tanulmányunkban is nem a magunk érzékenységét dédelgettük-e a túlmodernizált Aranyban?” (Nyugat, 1929: 693.)

*

Keletgaliciában egy őskori orrszarvút ástak ki és a lengyel akadémia a telek tulajdonosát — egy szegény zsidót — tizenötezer dollárral, azaz körülbelül nyolcvanötezer pengővel jutalmazta meg. Ha a Magyar Tudományos Akadémiának ennyi pénze volna orrszarvúakra, az ellenzéki sajtó a kormányt támadná, hogy minek ez az esztelen költségek. Attól azonban komolyan lehet tartani, hogy valaki 15 dolláros irodalmi jutalmat alapít azzal a céllal, hogy „dolgoztassanak föl turáni őseink orrszarvú-vadászatai hősi eposz formájában”. Lengyelország határozott kulturfőlényben van fölöttünk.

*

„A kultúra pénzbe kerül — írja a Frankfurter Zeitung (dec. 27.), ami Németországban nem újság, de nálunk ügylátszik az. — Városi tanácsüléseken, polgári összejöveteleken, újságcikkekben egyébről sincs szó, mint arról az örökös panaszcikről, hogy a színház, opera, könyvtár, egyetem, múzeum rengeteg pénzt emészt föl . . .” (Itt lehet rámutatni arra, hogy míg a 150.000 lakosú Würzburg városa háromszázezer márkát fizet rá évente a színházra, Szegeden némely kultúrdefetisták sokallják a Városi Színház 120.000 pengős szubvencióját.)

*

Azt írja az egyik ellenzéki lap: „. . . a jámbor újságolvasó polgár már azt is tudja, hogy a vasúti beruházásokból sem lesz semmi, sőt erős a gyanúja, hogy a februárra beígért titokzatos építkezések megkezdése előtt is talál a miniszter-

valami jól hangzó kifogást, mely megakadályozza őt nagystílu terveinek keresztvitelében". (A helyzet tehát így áll: ha a miniszter épít, akkor tönkremegy az ország a pazarlástól; ha nem épít, akkor is tönkremegy az ország, mert nincs munkaalkalom és nem forog a pénz. Tanulság: a magyar közvélemény úgylát-szik olyan infantilis, hogy mindakét támadásra helyesel.)

*

Róma, december 12. (Az Esti Kurir tudósítójának távirata.) XI. Pius pápa beszédet intézett a katolikus missziók Rómában időző delegátusaihoz. A beszédben a pápa élesen tiltakozott az ellen, hogy a misszionáriusok politikai vagy imperialista célok szolgálatába álljanak. A misszionáriusok lelki hivatása kizár minden világi tevékenységet. Két úrnak senki sem szolgálhat — mondja az evangélium. A pápa a túlzó nacionalizmust káros jelenségnek mondja, amely a missziós ügy terén minden eredményes működést megakadályoz.

*

Surányi Miklós írja Klebelsberg Kunó gróf „Jöjjetek harmincas évek” c. könyvének megjelenése alkalmából: „Klebelsberg gróf maga is járja a világot, ő maga a legnagyobb ember, aki a hozzánk oly kegyetlen Európa fájáról minden jó gyümölcsöt leszakít, hogy azzal a maga magyarjait etethesse. Semmi keleti orientáció, semmi érzélgős turáni romanticizmus, semmi vak és babonás nyugatimádat, — Klebelsberg Kunóban nincsen semmi szentimentalizmus, a magyar kultuszminiszter meg akarja sarcolni a nyugat kultúráját, a magyar kultúrpolitikus Ady Endrével tör be Dévénynél új időknek új dalaival, ő tanulni akar a bennünket körülvevő nemzetektől, akárcsak Széchenyi, vagy Eötvös és miután megrázó sorokat ír a lechmezei, mohi, a mohácsi, a magyartényi, a világosi és a trianoni tragédiáról, égő optimizmussal és fürge aktivitással jelenik meg Nürnbergben, Breslauban, a berlini Collegium Hungaricum fogadóestélyén, a bécsi Collegium Hungaricum nagytermében, Westfáliában és Hannoverben, a münsteri és a göttingeni egyetemeken, Olaszországban, — ő Magyarországnak legelső kultúrügynöke, okos és leleményes, és szívós és nagyszerű ügynök, aki idecsalogatja a porosz és olasz kultuszminisztert, a német kultúra újjáépítőit, a nagy német és osztrák városok előljáróit, az okos és gyakorlati szellem eklektikusa, aki nem elégszik meg az egyoldalú germán kultúrpéldák lemásolásával, hanem Olasz-, Francia- és Angolországban át alvezéreivel még a tengerentúli Amerika kultúrterületeit is végigszáguldoztatja, hogy a földnek egész kerekességéből minden eltanulni valót és hasznos dolgot hozzáférhetővé tegyen a magyar fiatalság és a magyar zseni számára”. (Budapesti Hírlap dec. 20.)

*

Babits Mihály szerkesztői programnyilatkozata méltán keltett feltűnést mindenfajta irodalmi körökben: „Mi nem kívánhatjuk valahol a széien megrekeszteni a Nyugat hajóját; balszálon époly kevéssé, mint jobbon; ha balról is jöttek a friss patakok és erek, melyek folyónkat táplálták. A hajónak be kell jutni a fősodorra, a magyar szellemi élet centrális sodrába, hogy szabadon és szabad szelekkel haladjon a Jövő óceánja felé. Mi nem ismerünk ördögös szakadékot magyar író és magyar író közt; s a tehetségtelenség bélyegét sem szeretnők bárkire a priori rácsútni, csak azért, mert más párthoz tartozik, mint magunk. Mi valóban nem ismerünk kettészakadt irodalmat. Mi a magyar irodalom egységének alapján állunk”. (Nyugat, 1930: 174.)

R O S T A.

ÚJ ARCU MAGYAROK, ÚJ MAGYAR FÖLD.

Nehéz az ifjúság különböző arcának színeit egységes képben visszatükröztetni. Mégis, amikor erre vállalkozom, az lebeg a szemem előtt, hogy a magyar fiatalság tíz esztendő alatt elért ideológiájában olyan eredményeket, amelyekre nemcsak magának a fiatalságnak, hanem a vezető és komolyan gondolkozó nemzedéknek is fel kell figyelnie. Nem lehet közömbös senki előtt, hogy milyen gondolatok szántják a magyar humuszt már azért sem, mert a legegyszerűbb következtetést véve figyelembe, a természet rendje szerint, a mostani fiatalság, ha ezek a gondolatai megerősödnek, ilyen mentalitással veszi át a magyarság sorsának intézését. Okvetlenül számot kell tehát vetni magával az új nemzedékkel s a magyar fiatalság törekvéseivel. Annál is inkább szükség van erre, mert az utóbbi időben sűrűn hangzanak el támadások, védelmek, szólamok s aki kissé mélyebben beletekint ebbe a forrongó kráterbe, különös képet és soha nem tapasztalt színeket fog látni. Azt mondják, hogy az ifjúság egy része defetista, el-elejtte a magyar öncélúság gondolatát és *középeurópai szolidarizmusról* beszél, helyett, hogy a magyar szolidarizmus, a magyar emberek összetalálkozása és egysége a nemzeti gondolatban lenne célja. *Paraszt-klasszicizmusról* hallunk, s azt mondják, hogy az ifjúság egy része szakítani akar a mai magyar kultúrával és a népi gyökereken alapuló magyarság az ideálja. Turáni-szláv parasztállamról álmodozik és sutbadobja a magyar irredentát. Mind gyakrabban és gyakrabban hangzott fel A d y, M ó r i c z és S z a b ó Dezső neve ezeken a vitákon. Tehát valami irodalmi íz is van benne. A legutóbbi időben pedig a szlovenszói Sarlós fiatalság vezére leszögezte, hogy elérkeztek a *szocializmushoz*. Közben az egyik oldalra azt fogják rá, hogy fasiszta; nemrégiben megszületett az *Ifjúsági Parlament* eszméje, amely csak eszme maradt, kivitelre sor nem került. Sokan azt vetik szemére egyeseknek, hogy ez az egész „valami” nem áll másból, mint az „ideológia” szónak variálásából és kombinálásából. A fiatalság a munkások s a paraszt tömegek felé keres utat. S egyszerre csak, mint valami üstökös vág bele az apák jól elképzelt gondolataiba, a nagy-magyar állameszmétől való gyökeres elszakadás, amely kétségkívül a legtöbb skrupulusra és gondra adhat okot. Mindezekkel a célokkal, eszmékkel és kérdésekkel szemben ha őszintén akarunk szólni róluk, csak a legteljesebb objektivitás hangján tehetjük. Fel kell tételeznünk mindnyájukról, hogy jóindulatukhoz szó sem fér. Nem állhatunk a mindenáron való támadás álláspontjára még akkor sem, ha egyes fogalmak ködös, kuszált, szinte pubertásszerű vízióban lebegnek is előttünk. Az ifjúság valamit akar. Tíz év telt el a forradalmi idők óta, s ezen intervallum alatt nem nagyon hallottuk, hogy a magyar új nemzedéknek jövőt sejtető más arca lett volna. Most jelentkezik, nézzünk a szemébe.

*

Akikről lapokon szó lesz, a háború utáni magyar ifjúság, a háború utáni harminc- és húszévesek. A nagy világégés és Magyarország szétdarabolása oly történelmi pont, oly historiai esemény, amely hatalmas mértékben nyomta rá bélyegét azokra, akik emberi életük legfogékonyabb korában mentek át rajta. S mielőtt még bármiképpen is taglalnánk ennek a sokszínű nemzedéknek gondolkörét, meg kell állapítanunk, hogy lélekileg nem mentes azok-

tól a bacillusoktól, amelyek a ma vezető generációját is akarva-nem-akarva megmétélyezték. Szekfü Gyula így ír a *Három Nemzedék*-ben: „Nincs nagyobb önáltatás és illúzió, mintha azt hinnénk, hogy mentek vagyunk a romlás bacillussaitól; mi gyökereinkkel a hanyatló korban élünk, a ma kisdedeinek jut csak az érintetlen tisztaság“. Azóta ezek a kisdedek fiatalokká öregedtek és minden pesszimizisztikus, defetista gondolat nélkül kimondhatjuk, hogy ha nemis száz százalékban, de ugyanez megállapítható a mai fiatalságra is. Ha újat akar s magyar jövőt építő álmai vannak, minden bizonnyal az idő fogja megmutatni, hogy saját maga keresztülviszi-e. Azonban túlságosan nagy élmény volt számára az összeomlás, hogysem tisztán tudna gondolkodni. S van bátorságom kimondani: hogyha a mai ifjúság eszméinek szolgálatában apáink állnának, sokkal több esélyük lenne a megvalósításra. Ezzel nem kicsinyéltem le a fiatalság ideológiáját, csak rámutattam egy olyan háttérben álló lidércre, amelyről csak kevesek tudnak szabadulni. Lehet, hogy nincs igazam, lehet, hogy kivergődik ebből az atmoszférából, de az a sokrétűség, amely ma jelentkezik, semmiesetre sem bízható. A nagy *reformkor* ifjúságának voltak egységes gondolatai. Ma ezeket lámpással kell keresnünk, oly nagy szakadékok tátonganak magában a fiatalságban is. Lehet, hogy egy újabb évtized múlva csak javunkra fognak szolgálni a mostani forrongó periódusok, s az, hogy ezt így megállapítottam, nem jelenti sem a harc feladását, sem azt, hogy a győzelembe vetett hit elnémult. Elvégre ki hiszjen, ha nem az ifjúság?

*

Négyfelé szakadva él. Társadalmi tagozódása sokkal jobban érződik, mint bármikor. Egyik része fáradt, a másik csak arra törekszik, hogy biztos kenyeret és megélhetést gyűjtsön össze magának; egy másik oldal feltétlenül érvényesülni akar, s ezért feláldoz gondolatot, ifjúságot, hitet, mindent. Egy újabb kategóriája a fiatalságnak nyomorog. Ki Brünben, ki Prágában, ki Kolozsvárott, ki Budapesten, ki másutt szerte az országban. Egy évvel ezelőtt hitetlenkedve hallották, hogy Budapesten bizony sok azoknak a száma, akik úgy örültek az első hó leesésének, mint a mennyei manának. Hólapátolók. Kétkedve hitték el, hogy voltak, kik egészségük biztos tudatában, vérüket klinikai célokra adták el, hogy megélhessenek. Folytatni lehetne a sort. Kis padlásszobák titkaival s a szigorlatokra való gyűjtés heroikus erőfeszítésének bemutatásával. Minek? Ezt úgy is ismerik. Túl sokat beszéltek róla, annyit már, hogy szinte csömört kap az ember, ha diáknyomorról hall. S ebben nem kis bűne van a fiatalságnak. Az utóbbi évtized alatt talán éppen szörnyű lerongyolódottságánál fogva a fiatalság nem volt merész. Hiányzott belőle az iniciáló erő, s különösen Csonkamagyarországon mindenestül átvette az apák lejárt ideológiáját is. Kényelmes karosszékekbe ült és csak akkor sírt, amikor nem volt mit ennie. Mások beszéltek helyette. Talán túl pesszimista ez a kép, hiszen minden időben voltak nyomorgó diákok, s a fiatalság nagy entuziazmusával átvették magukat száz Bizáncnál bizáncabb kapukon is. Lehet. Csak egy aggasztó van benne, hogy még mindig nem jöttek az új gondolatok. Hiszen ha *fiatalság*, akkor éhezve, fázva, s dideregve is kell, hogy eszmei forradalmár legyen. Nagyon sok ideig nem volt az.

Beszéljek az iparos, munkás, paraszt ifjúságról? Hiszen az úgynevezett intelligens vezető magyar fiatalság csak csekély hányadát teszi ki az új nemzedék egyetemének. Beszéljek arról, hogy tíz éven keresztül az ifjúság nem találta meg azt az utat, amely hozzájuk vezet, nem igyekezett testvéri sorsban élni velük, nem gondolt rájuk, s hagyta, hogy folyjon az idő tovább, amíg talán egy

„Ez a csömör“
Kétségbeesés
mire a diák
szinte minden
szíve ott van
az a diák
abban a pillanatban

újabb nagy *megállj!* meg nem torpantja, amikor késő? Ha erről akarnék írni, nem lenne elég a *Széphalom* kerete, mert ez szétveti a határokat, s olyan perspektívát nyit előttünk, amelyről jobb, legalább előljáróban, nem beszélni.

Egyszóval a négyfelé szakadt és nagyon sokféleképpen determinált magyar intelligens ifjúságról, amelynek zömét az egyetemi hallgatóság alkotja, róluk van szó. Hozhatta volna az idő úgy is, hogy ezek a sorok tetemrehívás legyenek, de úgy látszik, hogy szörnyű megpróbáltatásunkban mégis szeret annyira a Gondviselés, hogy nem engedett eljutni odáig, ahonnan nincs már visszatérés.

*

Nem haladhatunk másképp, csak, úgy, ha sorra vesszük Csonkamagyarország s az utódállamok fiatalságának útját, az összeomlástól 1928-ig. 28-ban ugyanis olyan határidőhöz ér, amelyet nem hagyhatunk figyelmen kívül. A háborúból hazaözoñlő ifjúság, amely az iskola padjaiból került a frontra, testben meggyötörve, lelkében meghasonlottan tért vissza az akkor már megcsonkult Magyarországra. Előtte egy elhibázott forradalomnak minden bűne és az ifjúság nagy *nacionalizmusa* itt kezdődik. Ez nem elszigetelt jelenség. Más országokban, különösen Csehszlovákiában a cseh és szlovák fiatalságnál ugyanezt látjuk, ha később is. A fiatalság mindenekelőtt erős katonai fegyelemre törekszik s „baitársi” alapokon véli elérni célját. Ez a cél akkor nem más, mint a magyar irredenta. Szervezeteik, annak ellenére, hogy egyik mostani vezérük bevallása szerint a német ifjúsági egyesületekről kopírozattak le, kétségkívül jók voltak arra, hogy a széthulló, fixpontot nem lelő ifjúságot irányítsák. De *gondolat* nem volt bennük, csak nagy lendület, hirtelen, szinte mámoros és felhevült kalandvágy. Ellenforradalom volt ez, a fiatalság ellenforradalma, aki megérezte az októberi forradalom miazmait. S a legnagyobb baj bennük, hogy e szó alatt: ifjúság, nem értettek mást, csak önmagukat, munkás és paraszt tömegekről szó sincs. Fantasztikus tervek merülnek fel mindenfelé, irredenta betörésekről álmodoznak, gyors akciókról, antiszemitizmusuk határtalan és Szabó Dezső szavai számunkra tetszetős eszmék, amelyek az örökös pálforduló egyik színváltásakor konfúzzsá teszik őket. Ezek a szervezetek máig is fennállnak. Félreértések elkerülése végett szükségesnek tartom leszögezni, hogy nem emberek ellen irok, a kereteket s a szellemet hibáztatom. Az ifjúság tüzeit a nacionalizmus irányában élesztették s ez kétségkívül nagy dolog, de nem vált belőlük specifikus ifjúsági mozgalom, hanem teletűzdelve nagyoskodással és közéleti férfiak támogatásának megszervezésével, a bajor söröző polgárok színvonalára kezdték süllyeszteni akaratlanul is a hozzájuk tömörülteket. Oláh György körülbelül két évvel ezelőtt mutatott rá egy cikkében a márciusi ifjúságról szólván, hogy ez a március nekik a régi. Hogy az ifjúságnak az idő nem hozott újat. Mindig csak a régi szólamok, frázisok bombasztok robbannak, pukkáznak széjjel, s a természetesen tiszteletreméltó tradicionális visszaemlékezés nem halad túl azokon a kiszólásokon, amelyek valamikor az „átkos, német” Bécs ellen dörögtek. Ugyancsak rámutatott arra is, hogy az úgynevezett gentry-fiatalok és majmolók szintén régi szimbólumoknál maradtak. A *kacsatoll*nál, amelyet a kalap szalagja mellé tűznek, s ez jelenti a magyarságot. Milotay István a *Homunkuluszokról* írván, megrajzolja azt az alakot, aki huszonegy éves korára lehiggadt célokkal törekszik a külügyminiszteri vagy belügyminiszteri, vagy egyéb fogalmazóság elérésére. Megállapítja azt, hogy már a kaland is kiveszett az ifjúságból. Az ifjúság szervezetei pedig élnek. Ugyanúgy várnak, mint 1920-ban, amikor a mene-

kültek rajai lepték el az országot és fantasztikus hírekkel tömték meg a füleket. Ki tudja, mi az oka, hogy a csonkamagyarországi fiatalság nagy tömegei ugyanott állnak, ahol tíz év előtt? Irredentizmus, csehek kiverése, néhol nagyfokú tudatlanság és tanulmányaikban sem biztosak. Miért történt, kinek a bűne, ne firtassuk. Az anyaországbeli magyar ifjúság jórésze, még mai is, nem egyéb, elindulásra váró fiatal masszánál. Vannak aztán már gondolkodók is. Az ellenforradalmi szervezeteken túl jövőt építenek. Nacionalizmusuk konkrét tényekben próbál megnyilvánulni. Gyökeresen új fogalmakat kezdenek belevetni az elkorhadni készülő magyar talajba. A d y t merik a szájukra venni, és hirdetni kezdi a demokratikus alapokra helyezett új Magyarország megszületését, a népi kultúra felvirágoztatását, együttműködést a parasztsággal, és szívesen látják maguk mellett a munkásokat is. Az ifjúság öntudatának eszmélése a szociális lelkiismeret ébredését jelzi.

Most érkezett el az ideje annak, hogy szembenézzünk a fiatalságot leggyakrabban érő váddal. Azt mondják, hogy amikor az ifjúság a fent említett gondolatokkal kezd foglalkozni, politizál. Az ifjúság pedig, úgymondják, tanuljon. Helyes, az ifjúság tanuljon. Az egyetemi hallgatóság fekdjön neki a tudományoknak, ne azért, mert ez lesz a kenyere, hanem mert ezzel alkothat jobbat. De nem mindig egyetemi hallgatóságról van szó, amikor ifjúságról beszélünk. S különben is, addig a pontig, amíg az új nemzedék nem kimondottan nemzet- és fajellenes, vagy nem szít osztálygyűlöletet, azért fiatal, hogy próbálkozzék. Az egyik fővárosi lap cikkírója ezt mondja: „Nem bánjuk, ha az ifjúság új dolgokért lelkesedik. A nemzetközi bíráskodás, az örök béke biztosításának kísérletei elég anyagot szolgáltatnak neki erre“. Anélkül, hogy a cikkíró többi megállapításaival érdemileg most foglalkoznék, azt kell mondanom, hogy az ifjúságnak ezek az új dolgok így nem kellenek. A nemzetközi bíráskodásról tanul a nemzetközi jogban, azt pedig nem egy helyen kijelentették a csonkamagyarországi ifjúság vezeterei, hogy pacifisták csak akkor leszünk, ha már mindenki leszerelt. Minekünk az örökbéke egyelőre nem kell. Egyszóval, ha az ifjúság a fajszeretet által korlátozott keretekben új eszmékkal foglalkozik, még nem politizál. A nagy politikába nem akar beleszólni, egyrészt, mert nem tartja magát hivatottnak rá, másrészt, mert undorodik tőle.

Kis kitérés után láthatjuk, hogy 1928-ig a csonkamagyarországi ifjúság több kategóriára oszolva jelentkezik, s ha keresztmetszetben figyeljük őket, az egyiknél megtaláljuk az új magyar gondolatot. A népi gyökerű magyarság vágyát, kinyújtott kart a parasztság felé és komoly tanulást. Lelkesednek Bartók és Kodály zenéjéért, és az „örök magyar archán“, szerintük a parasztságban, vélik meglátni az elszakított magyarságot is. Számotvetnek önmagukkal, s az elődök elkorhadott gondolataival s a magyar öncélúság, a magyarok Magyarország mellett vonják ki kardjukat. Csakhogy akik ezt a gondolatot képviselik, nem állanak még ekkor egy jól megszervezett ifjúsági mozgalom homlokterében. Csak egyesek hisznek benne szétszóródva mindenfelé. Ezzel szemben a fiatalság nagy tömegei régi kereteikben maradnak a régi jelszavakkal. Közülük kinőtt férfiak a vezetőik s ha valahol ellenkező véleményt észlelnek (s ez mind két táborra áll) képesek elátkozni. A fiatalságnak nagy része még mindig nem a maga szavát hallatja, a nevében beszélnek, róla szónokolnak, a társadalmat felhívják, hogy mentse meg az ifjúságot, ez pedig dermesztő csöndben hallgat, vár és ugyanazt az életet kezdi élni, mint a békevilág gondtalan fiataljai. Csak itt-ott hallatszik a két szélsőség között tisztább szó is. Jó adag *álgentrýskedés* járul

még hozzá s most teljes a kép, amit a csonkamagyarországi ifjúság mindkét arcáról 1928-ig festettünk.

*

Az *erdélyi fiatalosság* útja többé-kevésbé ehhez hasonló. De ott mégsem olyan lassú a fejlődés folyamata. Egy beszámolóban azt olvassuk az erdélyi magyar ifjúság hallgatásának okáról, hogy eleinte a magyarországi egyetemekre tódultak s nem tudtak behelyezkedni a változott viszonyokba. Pedig milyen nagy szükség volt erre az impérium-változás óta! Annak ellenére, hogy az erdélyi magyarság erős bástyáit találta a felekezeti iskolákban és szervezetekben s hogy a magyar állam megszűnésekor magyarok, erdélyiek tudtak maradni anélkül, hogy új megfogalmazását keresték volna öntudatuknak, ez a hallgatás gyilkoló lehet, ha sokáig tart. Ugyanez a beszámoló azt írja, hogy a mai erdélyi nemzedék még nem az az „Új Generáció, amelynek eljövételét oly szívszakadva várjuk“. Tagadhatatlan, folytatja tovább, hogy a ma Kolozsvárott tanuló diákság nem mentes az önzéstől, az egyéni érdeknek a köz fölé való helyezésétől. Mintha csak jólsikerült portrét kaptunk volna az anyaországbeliekről. „Nincs bennük generációs öntudat“ stb. Az erdélyi fiatal-ságban azonban vannak becsületos törekvéseik és a cikkíró reméli, hogy nem-sokára megszületik az új nemzedék is, amely vállalja egy nehéz ki-sebbségi munka önfeláldozását.

Az erdélyi fiatalosság szervezkedése nagyjobbreszt vallási alapokon történt: azonban az ifjúság „szerzett meglepetéseket is vezetőinek“ mondván, hogy ér-zése elsősorban faji, nekik a magyarságuk a legfontosabb. És azt is meghalljuk, hogy észrevette a számára egyetlen életlehetőséget, a *magyar falut* s be akar kapcsolódni a magyar falvak életébe. Meglátja, hogy illúziók nélkül kell élnie s „kapcsolatot talál Széchenyi és Ady, a *Nagy Magyar Parlag* s a *Nagy Magyar Ugar* sujtói között. Akik a nemzeti bűnök ellen harcoltak és a lelki átalakulást sürgették“. S vállalja ezt a hitet akkor is, ha mások ezért haza-árulással vádolják meg . . . Általában ha csöndesen is, de az erdélyi berkekben a lassú fejlődés tüze ég s életükben, mozgalmukban egy olyan többletet találunk a csonkamagyarországi és felvidéki fiatalssággal szemben, amely eléggé nem hangsúlyozható. A cikkíró ezt így fejezi ki: „Egy hite maradt még az ifjúságnak, amit Ravasz László *meliorizmus* névvel nevezett: különbb lenni másoknál. *lelkileg* megjobbulni, mert csak ez adja meg a magyarság létjogosultságát“. Amíg az anyaországbeli u. n. haladó ifjúság s a másik véglet is, vagy a vallási ele-mekkel átitatott fiatalsság tulajdonképpen megtagad minden igaz *lelki* felemel-kedést hirdető eszmét: az erdélyieknél legalább a benne való hitről hallunk. És akinek hite van, már félig győzött is.

*

A felvidéki, a csehszlovákiai magyar ifjúság kép-viseli az avantgarde-ot új magyar életünkben. Szinte hi-hetetlen az a gyorsaság, ahogy a fejlődésnek különböző fázisain átrobogott. Új keretekbe született akárcsak az erdélyiek, s eszmélésének első jelei a *kisebbségi sorsra* virradtak. Most látszott meg teljességgel, hogy a magyar állam-gondolat kizárólagossága majdnem tragédiába ker-gette a magyarság egyes részeit. A felvidéki apák is rendület-lenül hittek a magyar államban, végzetesen, naiv-komolyan, mint Babi's Halál-fiai és várták a csodát. Morcosan beleszoktak az új viszonyokba, de hittel hittek abban, hogy egyszer mégis csak feltámad a *magyar állam*. És sorsukba bele-

szokni, beletörődni azoknak, akiket Nagymagyarország anyakarla nevelt, akik a háborúból visszatérve rongyosan és megszenvedetten csak romjait látták annak a hazának, amelyért harcolni véltek; tragikus volt és nehéz. Az ifjúság azonban nem érezte ezt. Nem látta a kalandos tüzet szemünkben s ráébredt arra, „hogya sajátos jelentősége van és tudatának egyre tisztább körvonalakban kibontakozó történelmi horizontra kell emelkednie. Elszakadt az anyaországtól, de vajon elvághatják-e a határok a faji kultúra gyökereit?” Farkas Gyula, a magyar ifjúságnak nagy barátja így ír róluk és erről a korszakról: „Ennek az ifjúságnak a lelkében a magyar egységes állam már csak mint történelmi hagyomány, vagy legjobb esetben mint vágy él. Fenntartása nélkül a magyar nemzet fogalmával és képével helyettesítették. Az állam számukra csak adminisztrációs alap. Legfőbb törvényük a nemzeti öncélúság”. Az utódállamokba került magyar fiatalság, akinek az irodalom adta új lelkiisége kialakulásához a legnagyobb impulzust (Ady, Móricz, Szabó), a falu felé fordul. Nem új gondolat ez, a német fiatalság is megtette ugyanezt az utat, a Bismarck-i államgondolattól a *Volkstumig*. A felvidéki fiúk is vándorolnak a falukban s *regösöknek* nevezik magukat, akik szeretettel gyűjtik a magyar népművészet kincseit, meghallgatják a falu baját, s bele akarnak kapcsolódni annak életébe. Mielőtt tovább haladnánk, rá kell mutatnunk arra, hogy a szlovenszkói fiatalság lelkületének kialakulásához egyik nagy impulzust Mécs László adta, aki első hirdetője a gyűlöletről sarjadt szeretetnek, s a „halálszagú mocsártól” megundorodva a nagy kézfogásban, — „magyarok, germánok, szlovákok, csak aki nem ember, vethet ránk követ” — találja meg a szlovenszkói pokolból a kivezető utat. A fiatalság azonban nem áll meg az egyszerű érdeklődésnél. Vezetőjük szavaiból idézem a fejlődésnek különböző étape-jait. „A csehszlovákiai magyar új nemzedékre valósággal rádöbbsenti magát Ady nagysága. Ez a nép nem Csaba népe, nem mesehős, hanem nyomorult és koldús. S most már szociális közösségben érzi magát a néppel. A fiatalság a regös utak elején *kispolgári nacionalizmussal* indult s a néppel való lírai azonosodással folytatta. A magyar írók magyar világot tárnak fel előtte s most már a magyar bajok okát nem a trianoni bukásban, hanem a szociális válságban látja”. Ekkorra esik körülbelül a szlovenszkói líra Mécs László utáni legnagyobb egyéniségének fellépése s ez Győry Dezső, akinek Verskötet-címe után nevezték el magukat *Új Arcú Magyarok*-nak. Győry egészen az ifjúság eszméinek szolgálatában áll, s lobogó zászlóvivője az új ígéknek. A *regösutak* folytatódnak, s a prágai, brünni, pozsonyi *Szent-György-Körök* hitvallást tesznek a „népiérből induló szociális megújulás” mellett. Úgy érzi, a fiatalság, hogy egyetlen menedéke a szláv tengerbe fulladt magyarságnak, „a faji energiáktól duzzadó paraszti világ, amely a nagy viharok után egyedül maradt meg a magyarság egészséges gerincének”.

A sors különös alakulásánál fogva tehát a szlovenszkói fiatalság volt az, amelyre a legnagyobb hatást gyakorolta a magyar államtól való elszakadás, amely végső konzekvenciáit levonta kisebbségi sorsának, s a körülmények kifejlődése alatt legelőbb érkezett meg a forrongó eszme, mondhatjuk így is: programba foglalásáig, a néppel való *lírai azonosodásig*. Új törekvéseik természetesen nem maradtak támadás nélkül. Eleinte csak magyar részről hangzott fel ellenük a hazafiatlanság vádja, amelyet bátran álltak Masaryk egyik egyik háborús beszédében (*Masarykovi řeč a projevy za světové*

války) ezt mondja; ha az új csehszlovák állam meg fog alakulni, számolni kell azzal, hogy egy erős középosztály és arisztokrácia fogja gátolni a köztársasági munkát. Első félelmükből az látszik, hogy *nem vélt* oldalról érte őket támadás, s jobban megérzik mint a magyar körök, hogy veszélyesebb számukra száz irredentánál ez a magyarságot gyökerében erősítő akció. Később azonban lojalitásukat a külföld felé propagandának használják ki . . . 1928-ig tart ez így. Huszonnyolc tavaszán nagy események történnek a négyfelé szakadt magyar ifjúságban. Ez az esemény egy sírnál megy végbe, de nem gyászünnepe, hanem fogadalomtétel. A sír: *Ady sírja*.

*

1928-ban tehát, ha a különböző árnyalatokat nem tekintjük, két részből áll az ifjúság. (Nemcsak a csonka-ország, hanem az egész négy égtáj felé szóródott újcáj magyar generáció.) Az egyik magát haladónak nevezi, a másik hallgat. Az *Ady-ünnep* a szétforgácsolt magyar fiatalság találkozása s ennek a „népigyökerű” magyar öntudatnak hitvallása. A falu mellett tesz fogadalmat az ifjúság. Ez az „azonosodás” érzelmi s az irodalmon keresztül jutott a fiatalságba. Az első jeleket *Ady* Endre verseiben látjuk, akinek szociális érzései szívyszerint mégis csak a magyar falu sorsának megértéséből fakadnak. Nála még csak sejtés, öntudatossá Szabó Dezső koncepciójában épül ki, aki a parasztot a magyar gondolat egyetlen letéteményesének tartja. Melléje párhuzamosan sorakozik fel a zenében Bartók és Kodály s Rudnay stb. a többi művészetekben. Az ifjúság először rajtuk keresztül jutott el programjáig. Az *Ady-ünnep* röpiratában is, amelynek címe: *Ifjú Szivekben Élek*, ezt találjuk. A bevezetőt Szabó Dezső írja s az ifjúság céljául azt tűzi ki, hogy építse meg a dolgozó Magyarország demokráciáját. Szervezze meg a magyar nyelv és magyar kultúra egységes épületét, amelyben a magyar „középosztály” ifjúsága együtt haladhat a magyar falu és a magyar munkás útjaival. Makka János ezt írja: „Kevesebb tízezerholdas birtokot, kevesebb anakronizmust, kevesebb nagybankot, kisebb kapitalizmust, de magyarabb értelmiséget, több munkáslakást, nagyobb munkabért, több kisbirtokost és több magyar falut”. Kodály Zoltán kérdi: „Mi köze a köznépnek és parasztságnak a művészethez? Az, hogy a magyarság egészéből egyedül őrizte meg azt a szikrát, amelyből, ha van miből táplálni, felgyúlhat a nemzeti művészet tüze”. Kodolányi János így ír: „Az új magyar nemzedék jól tudja, hogy Magyarország Európa legkényesebb felén fekszik és területén fog megütközni a kommunizmus és kapitalizmus. A modern magyar ifjúságnak tehát nyitva kell tartania a szemét, hogy a magyar parasztot és a magyar munkás megőrizze a falnak rohanástól. Ki a faluba és ki a munkások közé!” Fábrián Dániel szavai: „Ki kell építeni a paraszt-eredetű, lélekben tisztán parasztnak maradt középosztály (?) ideológikus, ösztönös, és érdek-szolidaritását. A paraszt középosztálynak nem az asszimiláció, hanem a parasztlélek egy magasabbrendű öntudatos kiélése lehet a feladata (?)”.

Az *Ifjú Szivekben Élek* tehát valójában a sok meg nem magyarázott, úgynevezett „ideológikus” túlzás ellenére is egységes képet ad. Asztalos Miklós így rögzíti le az ifjúság jelentős tömegének ideálját: „Megteremteni a magyar faj kulturális egységét, összefogni minden magyart a faji kultúra egységében és megteremteni azt a demokratikus Magyarországot, amelyben a demokrácia a magyar faj minden egyéb érdekeit maga alá rendelni tudásából fakadt. Az ifjúság napról-napra jobban telítődik szociális érzékkel, amely az

előtte járó generációkból majdnem teljesen hiányzik. Az ellenforradalmi ifjúság egy részének természetes felfogása volt az, amikor a 19-es borzalmak után a proletár fogalmát azonosította a pártpolitikai szociáldemokráciával.

Az *Ifjú Szivekben Élek* mindenképpen határköve tehát. Szorosan megmutatja azt a választóvonalat, amely a ma vezető generációja s a fiatalság közé húzódtott. Erdélyben is a falu népe felé fordulnak, a felvidéken már gyakorlatilag is dolgoznak, mert a cserkészetet szociális nevelésre, a tényeken való tanulásra állítják be, míg a magyarországi fiatalság kevés kivétellel nem teszi ezt a mozgalmainál. Egyetlen kivétel a magyar cserkészlet, amely 1912-ben is a nemzeti életöszton feltámadásával született a világra, a változott idők folyamán pedig, mielőtt még bármilyen „ideológikus” megfogalmazást is kapott volna, nagyszerű pedagógiai módszerei közé beállítja a faluval való érintkezést, s a sok száz tábor mindmegannyi öntudatlan híd a város és falu között. A magyar cserkészmozgalom egyúttal azonban a jó polgárságra iskolája s egy olyan előkészítője az ifjúságnak, hogy a cserkészetből kinőtt generációk lelke nagyszerű talaj a magyar sorsproblémák elvetőjének. Mert őszintén állíthatjuk, hogy néhány kevés számú rajongó kivételével csak a magyar cserkészmozgalom volt az, amely a „magyar kérdés” felé irányította, nem politikummal, nem jelszavakkal, hanem a konkrét megismeréssel, tömegeit.

Az *Ady-ünnep* után egy év alatt szinte hihetetlen gyorsan fogalmazzák meg azokat a gondolatokat, amelyeket csak szétszórva, elvetve találtunk az *Ifjú Szivekben Élek* c. röpiratban. A szlovenszkói *Szent-György-Körök* és cserkészkörök megalakítják a *Sarlót*, amely „a főiskolai cserkészcsoporthozulások egyenes folytatása”. Komoly tanulásra készülnek fel, meg akarják ismerni a környező népek s önmaguk minden problémáját, ráteszik kezüket a középiskolai önképzőkörökre, ahol a sok individualisztikus poétáskodás helyett magyar munkaprogramot szeretnének látni, s kiadják a *Vetést*, időközönként megjelenő röpiratukat, amelyből már tiszta képet kaphatunk róluk. Erdélyben is erjed a mozgalom, a magyarországi *Bartha-Miklós-Társaság*, a szegedi *Bethlen-Gábor-Kör*, stb. mind, ha több-kevesebb változással is, egy célra törekszenek; az új Hungaria felé.

Mielőtt még a *Vetés* s a *Bartha-Miklós-Társaság* röpiratának taglalásába fognék, leszögezhetem, hogy az úgynevezett különböző árnyalatú haladó ifjúságnak, amelyet ezek a röpiratok s egyéb megnyilatkozások is bizonyítanak, hármas elgondolása van. A már előbb megállapított erős szociális horizonton kívül a népi kultúráért harcol, s önvédelmi küzdelmet vár a magyarság létéért. A hármas tagozódás tulajdonképpen egy. Lássuk részleteiben is az elgondolt, vagy elvégzett munkát.

*

Kessler-Balogh Edgár, a szlovenszkói fiatalságról írván, azt mondja, hogy nem állt meg az érzelmi szocializmusnál, hanem belátva, hogy minél alaposabb műveltséget kell szereznie magának, az etnográfiai vonásokat *reszortkérdéssé* szorítja vissza, s „a néppel való autósuggesztív azonosodáson keresztül érkezett el a szociáлизmushoz. A csehszlovákiai magyar új nemzedék, a munka társadalomszemléletében, a szocializmusban találta meg a maga reális kisebbségi problémáit”. Csak szeretni és támogatni lehet azokat a törekvéseket, amelyek arra irányulnak, hogy a regös utakon keresztül szociális horizontot kapjon a magyar értelmiség. Nem lehet megtámadni azt a gondolatot sem, amikor arról beszélnek, hogy a parasztsá-

got a magyar sorsközösségbe kell felelni. De megmozdulnak más célok felé is. A pozsonyi egyetem rektorától a magyar tanszék felállítását követelik, s azt, hogy Budapestről kapjanak magyar tudósokat. Felállítják szemináriumait, amelyekben a legkülönbözőbb kérdésekkel foglalkoznak. A tanítói szemináriumban kiképzik a labilis tanulási lehetőségekkel rendelkező szlovenszói magyar tanítóságot. Orvosi szemináriumuk nemcsak falu-higiéniával, de a nagyvárosok egészségügyével is foglalkozik. A nemzetiségi szeminárium áttöri magát azokon a munkákon, amelyeknek ismerete nélkül nem állhatják meg helyüket a kisebbségi harcban. Kapcsolatot keresnek a szlovák és cseh ifjúsággal. Mindez a munkájuk kézenfekvő és kisebbségi sors diktálta. De érthetőnek tetszik számunkra ködös szocializmusuk. Nem tudjuk mit értsünk alatta. A szavak nem elégítenek ki: a „munka társadalomszemlélete“, „autoszuggesztív azonosodás“ csak frázisoknak tetszenek. Mindig többet és többet kell értenünk alatta. A *Vetés* egyik számában azt írják, hogy szükség van a dolgozó tömegek fiatalságának osztályalapokon való öntudatosítására, hogy határozott osztálypedagógiát e négy osztály keretén belül kell megvalósítaniok. Az embernek mindig az a gondolata támad, hogy játszanak a fogalmakkal. Ha azt értik az osztályalapokon való öntudatosítás alatt, hogy minden kategóriának sajátos munkateret és kiképzést kell adni, helyes, de ez az öntudatosítás olybá tűnik, mintha fölébe helyeznék a magyar gondolatnak. Gyökeres magyar kultúrát, szociális felelősségérzetet és nemzetközi horizontú beállítottságot akarnak, de emellett a „szunnyadó tömegek céltudatos felrázását és értelmi kiegészítését“ hirdetik. S ez már inkább mondható tűzzel való játéknak. A tömegek céltudatos felrázása minden joggal lehet egy olyan forradalmi cél, amely egyáltalában nem kívánatos.

S hiú ábrándot kerget akkor is ez az ifjúság, ha azt hirdeti, hogy a szocializmus alapjára kell helyeznie a kisebbségi magyarok harcát. Ők azt hirdetik, hogy ez a szocializmus távol áll a nemzetközi internacionálé jelszavaitól, de mégsem zárkozhatnak el az abba való belekapcsolódás gondolatától, s akitől talán a legtöbbet várnak: a csehszlovák szocializmus a legsovénabban nacionalista. Egyáltalában rá kell mutatnunk arra a *tempókülönbségre*, amely a nemzetközi szocializmus és a szlovenszói fiatalok között fennáll. Más népek szocializmusa csak akkor hajlandó feladni nacionalista elveit, ha erős bázison áll. Nálunk mindig a szocializmuson keresztül akarnak eljutni a magyarság megerősítéséhez. Amilyen jó úton haladt a csehszlovákiai magyar fiatalok új ideológiája, olyan zsákutcába fog kerülni akkor, ha a szerinte széles horizontú szocializmusban keresi életlehetőségeit, amely önálló lehet jóindulatú kitárt, ölelő kar, de a világ mai arca mellett szűk osztálydetermináció. Még nem született meg az az életforma, amelyben a magyarság életét legjobban kiélheti. Ők *kizárólagos* megváltást várnak a szocializmustól! Azt mondják, hogy eddig a pontig a néppel való érintkezés útján jutottak el, hogy tapasztalataik, megérzéseik, „az autoszuggesztív azonosodás“ juttatta el őket a szocializmushoz. S ugyanakkor legszívesebben Kassák Lajos *Munkáját* olvassák, és szocializmusukhoz szükséges tápot belőle merítenek, s mindennél jobban érdekli őket a *Munka*, a 100% című lapok ideológiai harca. A faluval való érintkezés tehát végeredményben egy éppenolyan szűk osztálygondolatba torkollott bele, mint ahonnan kiindultak. Távol áll tőlem, hogy egyéb más munkájuk fölött pálcát

törjek. Ellenkezőleg. Örülnünk kell minden olyan szónak, amely az ifjúság érdeklődését a magyar élet teljeseződésének irányába viszi. De tiltakoznunk kell az olyan törekvések ellen, amelyek *egyedül* és *kizárólag* a szocializmusban látják megvalósulni céljaikat. Nem a szocializmus miatt, mert az ördögöl is követnünk kellene, hogy magyar fajunk elérje célját, de mert látjuk, hogy ezzel a fiatalság megköti gondolkozását és zsákuccába jut a tudományos szocializmus réglejárt útvesztőiben.

A szlovenszkói fiatalság másik propagatív erejű terve a szláv és oláh „testvérm nemzetek” felé való közeledés. A *Vetés* egyik számában Duka Zólyomi Norbert helyesen vázolja fel a magyar-szláv kultúrkapcsolatok lehetőségeit. Azt írja: „Túlhaladott az a romantikus álláspont, mely elszigeteltségbe burkolózó nemzeti és népies problémákról álmodott és önmagából égfelé szökő hajtásokra gondolt. Az emberiség örök tragédiája lerontja a közös emberi értékeket, és a sílány egoizmus, az érdekközösség fogalmában, véres harcok vízióit látja egymás érdekei ellen. De talán mégsem utópia az összeharapózott tézisek és antitézisek alkonyán az a derűs szintézis, amelyben öntudatos faji kultúrák egymást nem lerontani, hanem gazdagítani fogják. Ez a nézet nem a gerinctelen *kozmetopolitizmus*, nem az utópista Páneurópa felé vezet, hanem ennél a két földrajzilag és történelmileg egyformán determinált fajnál kell kifejlődni”. A cikkíró beismeri a kulturális kapcsolatoknak kényes természetét. Azt írja, hogy nem történhetik széles rétegeken át, csak öntudatos intellektuelleken keresztül s olyanokat szabad csak átültetni a két nyelvre, amelyek a világkultúra színvonalát érték el.

A szlovenszkói fiatalság vezére azonban nem áll meg itt. Minden bizonynyal tőlük származik az a gondolat, amelyet a *Bartha-Miklós-Társaság*-ban Fábíán Dániel *Turáni szláv parasztállammá* dolgozott fel. Mi sem mutatja jobban a fiatalság mai vajdó arcát, mint ez a folyamat. Ez nem a Jásziféle Duna-konföderáció-konceptióból indul ki, csak oda torkollik. A kisebbségi fiatalságnak természetszerűleg kötelessége és hivatása a vele együtt élő népek kultúráját megismerni s csak elfogultan mondhatnánk, hogy Szlovenszkóra káros hatással lehet a szlovák, német, rutén, magyar megértés. Ezt a kisebbségi elvet Fábíán Dániel koncepciója államtervvé nagyította. Amilyen szükséges a faji kiegyenlítődés s az egymás mellett élő népek kölcsönös megértése, annál hihetetlenebb és utópisztikusabb egy olyan terv, amely a magyar államgondolat elvetésével Jászín és Coudenhove-Kalergi *Páneurópiáján* keresztül a szláv, magyar és oláh népek hivatásának s jellemének ismerete nélkül, a magyarság mai helyzetében középeurópai konföderációról álmodik. A *Bartha-Miklós-Társaság* második röpiratában a Fábíánénál még részletesebb kifejtését is találjuk ennek a gondolatnak. Fábíán a magyar paraszt európai misz-sziójáról beszél. Csebi Pogany Béla dr. a magyarság keleteurópai hivatásáról értekezik.

Mindezeknek ismeretéhez hadd vázoljuk előbb röviden, mennyire a faji gondolatra helyezi a fősúlyt a *Vetés* és az *Új Magyar Föld*. Vezetőjük szavai szimpatikusak, amikor azt írja, hogy a fiatalság számára „idegen a fogcsattogató irredentizmus”. Szimpatikus még az is, amikor azt írja, hogy Középeurópában nem az államhatárok szentsége a legnagyobb probléma, hanem a faj tömegeinek fajiságukban való megőrzése. De nem látjuk ezzel párhuzamosan haladni a magyar államgondolatot, amely van olyan reális és egészséges, mint a Duna-konföderáció, s amely ezer évig bebizonyította, hogy épp oly bé-

v matka!

kességgel élhetnek kereteiben a különböző fajok, mint egy nagyobb egységben. Tudjuk s látjuk azt, hogy amikor a faji gondolat erőteljes kihangsúlyozásáról beszélnek, éppen olyan szent meggyőződés és magyar imádat él bennük, mint mindannyiunkban, de éppen azért, mert él bennünk ez a szeretet, a túlzásokra is rá kell mutatnunk. Ilyenek Szigethy Endre cikkének egyes részei: „Új stílust, új kultúrát, csak új faj adhat a világnak, s ez az új faj: a magyarság“. Szigethy abból indul ki, hogy amikor a gondolkozók és írók letértek az egyetemes „katolikus gondolat“ kozmikus világszemléletéről, és ehelyett faji vagy individuális szemléletük alapján kezdtek alkotni, az egyetemes keresztény gondolat kultúrája és kultúrát teremtő ereje megszakadt. Egyetemes világnézet abroncsa nem köti ma össze az írókat az olvasóval, a művészt a szemlélővel, s ennek a kapcsolatnak hiányában rejlik a modern művészet érthetlensége. Egyetemes emberi világnézetet, társadalmi osztályok nem adhatnak a világnak, csak új fajok és ez a faj, a magyarság. Amikor ennek ellenkezőjéről írunk, nem fajunk tisztaságába és erejébe vetett hitünk kisebbedett meg, de tagadása annak, hogy a civilizáció s a kultúra mai állásában, amikor speciális faji kultúrák virágoznak egymás mellett s ez a faji gondolat hovatovább egy egyetemes emberi szolidaritássá fog emelkedni, a kis magyarság belátható időn belül meg tudná reformálni a világ arculatát. Beleütközik a hódító és ható, nagykulturák falába, s még azt sem tudná elérni, hogy a maga specifikus magyar kultúráját kifejllessze. Nem világmegváltásra van szükségünk és nem Európa számára építjük külön színű épületünket azért, hogy abból egyetemes emberi világnézet váljon, hanem magunk számára, hogy külön szín legyen s így szolgálja az emberiséget.

Ez a végsőkéig kihangsúlyozott faji hatóerő tehát kapcsolódik egy kelet-európai konföderáció gondolatával s ezt a környező államok parasztságának ismerete (?) mellett teszik a cikkírók. Példig az *Új Magyar Föld* első számában a jugoszláv parasztságról olvasva azt látjuk, hogy a 98%-nyi szerb és a 85%-nyi horvát parasztság a Radics-féle eszmében is nagyszláv álmok szolgálatában állt. Radics először csak a horvát népet akarta felemelni, de elfogadja a pánszláv ideológiát, s csak első lépésül tekinti az összes délszláv paraszttállamoknak föderatív délszláv paraszt köztársaságban való egyesítését. Csebi Pogány Béla a magyarság keleteurópai hivatásáról írván, egy Keleteurópai Falról álmodik, amely ütköző lenne a szláv és germán törekvések közepén. S bár ebből csak a cseheket szorítja ki, megtaláljuk benne a *lengyel, tót, rutén, bolgár* zónákat, s nem szól komolyan sehol sem a jugoszlávok szerepéről. Csebi Pogány Béla azt mondja, hogy a világháború előtt „a világpolitikai energiák iránya *Drang nach Westen* haladt. A világháború után az emberiség történelemépítő lépéseit *Drang nach Osten* irányította“. Azt állítja, hogy az összes népek Kelet felé töreksenek, s a népszövetség, interparlamentáris unió stb., egyszóval az *unionista* törekvések is Keletre irányulnak. Szerinte az a nép, „amely ezen energiaáramlat ellenében próbálkozna életet irányítani, az a szél ellen vitorlázók esztelenségével építené jövőjét“. Úgy látja, hogy ma Keleteurópa az a terület, ahol mindeztideig nem alakulhatott ki az az összefogó gondolat, amely ezeknek a keleteurópai népeknek törekvéseit *Drang nach Osten* irányítja. Ennek megvalósítására a *középeurópai kultúruniót* tartja jónak, s egyedül lehetőnek. A benne résztvevő népek a finn, eszt, lett, litván, lengyel, tót, rutén, magyar, erdélyi, román, bolgár, török, görög. Az uniónak életelve: a közös keleteurópai történelem, és a germánok és szlávok által elnyomott

keleti népek sorstestvérisége. Böven megindokolt koncepciójában a legelső hiba az, hogy nem más élettelen doktrínánál. Ha ezen az úton haladunk tovább, akkor egy kis fantáziával oda fogunk eljutni, hogy a világ minden részében egymás fölött lakó népek alakítsák meg a maguk Falát, amelyekkel hol a germán-orosz, hol az angol-szász imperializmus ellen harcolnak. Ha ezeket a turáni szláv, vagy keleteurópai unió-terveket halljuk, mindig felhangzik a kórus a magyar imperializmus ellen is. Csebi Pogány is erről beszél, amikor a békeszerződések erkölcsi súlypontjairól értekezik, mondván: a békeszerződések (már mint a versaillesiek) igazságot szolgáltatnak az idegen elnyomások alatt vérző keleteurópai népeknek, azoknak évszázados elnyomás után autonómiát és kultúr-szabadságot igyekeztek biztosítani. Mintha csak Masarykot, vagy Wilsont hallanók. Az ember önkéntelenül is felkiált, hogy mikor évszázados elnyomásról szólnak, elfelejtik, hogy a nemzetiségek öntudatosává válása nem régi keletű s nem ismerik sem a középkori, sem az utóbbi magyar állam strukturáját. Jó, hogy Csebi Pogány Béla a magyarságot nem hagyja ki a keleti Falból, mert egy helyen arról beszél, hogy csak azokat a népeket nem lehet bevonni, amelyeknek államszervezete a népfajoknak immorális elnyomásán épül fel, és amelyek a germán-orosz imperializmus szolgálatában állnak. Kis sértődöttséggel vonatkoztathatnánk premisszája szerint magunkra is ezt a tételt. A cseheket ugyanis ilyen alapon hagyja ki, a jugoszlávokat pedig csak azért nem részesíti ebben a gyönyörben, mert ott diktatórikusak az állapotok. Egész koncepciójából hiányzik a történelmi távlat. Doktriner terv-ícam, amely odáig megy el, hogy 14 oldalas írásában a keleteurópai unió zászlójáról és bélyegeiről is intézkedik. Nem tagadjuk, hogy egészséges gondolatai vannak. De ezt olyan ködbe burkolja és úgy megszózza borsával, hogy a cikk elolvasása után a legkülönbözőbb érzelmeink maradnak. Végre szembe kell nézni ezzel a *Duna-konföderációs* gondolattal. Akár úgy, ahogy Csebi Pogány, vagy Fábrián Dániel vázolta, akár úgy, mint Jászai Oszkár szülte meg. Előbb-utóbb rájövünk arra, hogy a környező népek egymásra utaltak s az idő bizonyára meghozza majd azt a testvéri együttműködést, amelyben céljaikat a germán törekvések ellen elérhetik. De bármennyire is szeretjük fajunkat, nagyra tartjuk önön képességeinket, nem hiszünk abban, hogy momentán elegendő lenne a magyarság faji vitalitása arra, hogy a mai államkeretek megtartásával egy konföderációs létben ne lenne veszélyeztetve élete. Hisszük a magyar faji gondolatot, mert ez erősíti a magyarságot, s nemcsak a mai helyzetben, de örökidőkre biztosabb bázis, mint a közjogi magyar fogalma. De elképzelhető, mi történne, ha a jelen viszonyok között a mai magyar állam feladná a *nacionalizmus* gondolatát, ha nem állna a kisebbségi törekvések mögött egy nacionalista magyarság, mi történne, ha a mai létünk megrögzítésével a Masaryk- vagy Benes-féle Duna-konföderációs maszlag cseh vezetésű karmaiba kerülnénk. Viszont ez nem zárja ki, hogy egy erős Magyarország ne tehetné a tervet magáévá.

*

Az ifjúság szociális öntudata sokkal markánsabb és egészségesebb gondolatokban jelentkezik. A *Vetés* s az *Új Magyar Föld* és a különböző egyesülések munkájából is le tudjuk ezt már vezetni. Különösen nagy érdeklődésre tarthat számot az *Új Magyar Föld* mindkét számában Szabó Bertalan, aki nem a szocializmus mindent megváltó kódében akarja menyországához juttatni a ma-

gyar parasztot és a magyar fajt s nem is egy demagóg földbirtokmegosztás hirdetője, hanem racionális számokkal bizonyítja be a kisbirtok rentabilitását, s földreformot nem a mindenáron való reformért hirdet, hanem csak ott tart megvalósíthatónak, ahol a gazdasági és társadalmi élet parancsa kívánja.

*

Az *Új Magyar Földdel* kapcsolatban még csak egy-két dologra kell rámutatnunk. Kodolányi János, az *Új Magyar Föld*-nek ifjúságról és munkásságról írván, helyesen állapítja meg, hogy középosztályunk oly messze van tőlük, mint Makó Jeruzsálemtől. Az egyetemek bürokrata-tanoncok gyűjtő ciszternáivá válnak, a fiatalságnak a diploma megszerzése nem a tudományos munkára való rátermettséget bizonyítja, hanem a hivatalnoki pálya biztosítéka. Mondani se kell, hogy ez az ifjúság természetesen osztályöntudatban élven, lenézéssel fogadja a munkásságot. A másik, amiről szólnunk kell, az új magyar nemzedék irodalmi törekvései, úgy, ahogy azt a röpirat bemutatja. Favorizált költőik: Illyés Gyula, József Attila, Győry Dezső, Fodor József, Erdélyi József, Lakatos Péter Pál és így tovább. Illyés Gyulát, Győry Dezsőt, Fodort és Erdélyit nem a *Bartha-Miklós-Társaság* fedezte fel. A többiek azonban — tisztelet egynéhány kivételnek — nem önmaguk szárnyán, hanem a *Bartha-Miklós-Társaság* keblén lesznek nagygyá, ha azzá nőnek. József Attilával kapcsolatban rá kell mutatnom arra a tényre, hogy az ifjúság forrongó lelkelete egyeseket mindenáron a fésületlenség és borzashajúság imádatába visz és még olyan képzett fiatal esztétikus is, mint Féja Géza, József Attiláról azt állítja, hogy költészete idillikus. Nem tudjuk, hogyan értelmezi Féja Géza ezt az idilli hangulatot, mert az, ha valaki takargatás nélkül csakazértis borzashajúságból kitergeti minden családi intimtását és a családi életnek különböző folyamatait, nem idill, hanem akaratcsavargó szentimentalizmus. Győry Dezsőt, az *Új Magyar Föld* harmadrangúvá süllyeszti, olyanok mellett, akik az ő neve említésekor szóba se jöhetnek. Itt nem az irodalmi naturalizmus ellen szólunk, hanem ezzel kapcsolatban arról a mentalitásról, amely az ifjúság forrongását úgy értelmezi, hogy okvetlenül útszéllenek kell lennie.

*

*

*

Igyekeztem megrajzolni a magyar fiatalság képét 1919-től napjainkig. Összefoglalva, nagy általánosságban azt láthatjuk, hogy a négyfelé robbantott magyar ifjúság tulajdonképpen két részre oszlik. Az egyik, és ezeknek zöme Csonkamagyarországon él, nem szerzett máig sem tudomást arról, hogy az utóbbi évtizedekben mi döngött a magyar kapukat, s fásult, vagy közömbös élni akarással fordít hátat minden korproblémának. A másik rész, amely korántsem egységes, hirdeti a szociális megújulás szükségét, a népigyökerű magyar kultúra diadalát, s ha, amint ez a fent vázoltakból kitűnik, faji koncepcióival s a szocializmus ködös hirdetésével ma még beláthatatlan utakra is téved és forrong, emellett jár, kel az országban, tanul, tényismereteket gyűjt, és készül arra, hogy az elérkezett idővel átveszi nemzete irányítását. Amint cikkem legelején bizonyítani próbáltam, úgy most is hangsúlyozom, hogy ezek

az ifjúsági mozgalmak még mindig nem egészségesek teljesen, egynémelyik túlságosan „szabadelvű” s ez állandóan azt a látszatot kelti, mintha a nemzetközi szocializmus kitátott oroszlánszáját nem venné észre, egy másik, hogy a szociális problémák kizárólagossá tételével elfeledkezik az egységes magyar államkoncepcióról, a legtöbbször pedig hiányzik az a lélek, amelyet R a v a s z László *meliorizmusnak* nevez. Annyira megrészegeedett (és ez érthető is) az ifjúság az eléje táuló problémáktól és hibáktól, hogy lelki újjászületés hangoztatása sokak szemében csak gyerekes kíváncsiágnak tűnik. A „haladó” iránynak egyrésze pedig csak zavarral telíti a fiatalság eszmevilágát. Tudás nélkül hangoztat oly gondolatokat, amelyeket meg kell tárgyalni. Utóbb azonban okos és céltudatos jeleit is látjuk a munkának s ez biztatást ad a tisztulásra (*Wesselényi Reformklub*).

Az ifjúság mai forrongása oly egyetemes, s oly nagyarányú, hogy e sorok írójának, aki ennek a fiatal nemzedéknek tagja, szinte nehezebbé esett kihámozni a sok törekvés közül a legjellemzőbbeket. Az ifjúságnak ezt a periódusát csak súlyosbítják a nem tényeken alapuló támadások és viták. Néha nem tudja, hogy mit gondoljon önmagáról. Csak egy esetre szeretnék rámutatni. C s á s z á r Elemér legutóbb M é c s Lászlót *hazaárulással* vádolta meg.¹⁾ Mit szóljon ehhez a fiatalság egyrésze, amely túlhaladta A d y t is, M é c s Lászlót is? Így C s á s z á r Elemér mértéke szerint rossz indulatú nemzetgyilkosnak kellene éreznie magát. . . . Régi hibánk, hogy mindenkinek saját, külön, patentírozott hazafiúi s népmegváltó tervei vannak. S a más úton haladó hazaáruló. Bűnös, aki ezzel a gyűlölettel indul hazát menteni, de bűnös az is, aki tudomást sem véve az új nemzedék törekvéseiről, ezáltal saját fiai előtt zárja be a magyar jövő kapuját. Az ifjúság azonban *nem* megértést kér, hanem kritikát. Az idősebb nemzedék sok tapasztalattal átszűrte és egy évtizede nélkülözött jóindulatú bírálatát.²⁾

(Budapest.)

Aradi Zsolt.

MÉG EGYSZER NEOKONZERVATIVIZMUS.

Oly régi igazság, hogy az idealizmust bölcsészethetben, vallásban is tagadták, vagy legalább nem bírták kialakítani a tudósok igen soká még, mikor a költészetben régen vallották már. Erdélyi János, *Tanulmányok* 1890: 152.

A Széphalom mult évfolyamának egyik cikkéhez — *Neo-Konzervativizmus avagy mire megvénülünk* (1929: 274) két hozzászólás jelent meg két szakavatott irodalomtudós részéről. Örömmel konstatáljuk, hogy mindkét hozzászólás lényegében megegyezik a Széphalom tanulmányával, amennyiben mindkettő figyelemre és följegyzésre méltó ténynek ismeri el azt a körülményt, hogy a kilencvenes évek modern nemzedéke mai tevékenységével letért az irodalmi liberalizmus útvjáról.

Az első hozzászólást, amelyből az alábbi részletet közöljük, Földi Mihály írta (Nyugat 1929: 690):

¹⁾ V. ö. Széphalom 1929: 271.

²⁾ A kérdés tárgyalását jövő számunkban — Berda József és Joó Tibor hozzászólásaival — folytatjuk. Szerk.

Kaptam Szegedről egy érdekes füzetet. Különnyomat a *Széphalom-ból*, *Neokonzervativizmus avagy mire megvénülünk* . . .

. . . a glosszák érdekesek és finomak. De mit tudunk meg belőlük? Hogy P a p Ferenc és C s á s z á r Elemér húsz-huszonöt évvel ezelőtt más-kép gondolkodott, mint ma? Hogy akkor modernek, megértők, liberálisok voltak, míg ma konzervatívok és . . . ?

Itt az „és“ után lehet megállni egy pillanatra. Nem feltétlenül értékeesebb az egy-gondolatú ember a több-gondolatúnál. Megeshetik a legbecsületesebb, legokosabb, legmélyebb emberrel is, hogy egy élet folyamán nagy külső és belső megrázkódtatások következtében vagy a természetes fejlődés során átalakul. Egyformán hinni tudok a modern és liberális fiatal írónak és a konzervatív idősebb írónak, kritikusnak. Akkor abban hitt, most ebben. De higgyen és küzdjön meggyőződéséért és . . . itt jön az, ami előtt az imént megálltunk: legyen konzervatív korában is oly megértő mások meggyőződésével szemben, mint volt liberális korában, vagy mint most az elmúlt életével szemben.

A hangra esik a hangsúly.

Hiszek a megváltozás hitében, de hitet kérek a változótól a hitnek.

Mert túl P a p Ferencen és C s á s z á r Eleméren jobb- és baloldalon is túlságosan elszaporodtak az új, az ifjú Pap Ferencek és Császárok. Elszaporodtak? Túltesznek rajtuk. Hangosak, türelmetlenek, támadók, durvák, sokszor ízléstelenek. Az egyiknek nem író az, aki szomorú, a másik hallott valamit például a freudizmusról harangozni s minden lélektani fordulatban „tudatalattiságot“ szimatol; a harmadik rendőrséget kiabál, ha egy csók erősebben csattan egy novellácskában; a negyedik üldözi az állítólagos vallástalanságot s az egyház védőjének tekinti magát; az ötödik hiányolja a szociális gondolatot, a hatodik a vallásit, a hetedik a nemzetit, a nyolcadik . . . minek ez a hang, ez a hangosság, ez az apodiktikusság, ez a megfellebbezhetetlenség, ez a fogadatlan prókátorság, ez a düh . . . mért ne nevezhetnék én, ha ő szomorú, mért ne lehetnék én szomorú, ha ő víg . . . amikor megértés és hit nélkül nincs jó irodalom s amikor tanulni is lehet mindenféle pártállású Pap és Császár, sőt pap és császár multjából, jelenéből, jövőjéből s amikor úgy is tudjuk, hogy az igazi világnézet épp úgy nélkülözhetetlen és majdnem láthatatlan és mégis mindig jelenlevő az igazi alkotásnál, mint a fény a színek születésénél.

Ezekhez az okos megjegyzésekhez igazán nincs semmi hozzátenni valónk. Nyilvánvaló, hogy a *meggyőződés* belső melege minden elfogultságot expiál. Csak a stréber bűnös, ha egyoldalú. De akinek tényleg van művészi hitvallása, akinek tényleg élménye volt egy irodalmi irány küzdelmes évei, *grandeur et décadence*-a, aki szereti, nemcsak tudja és skatulyázza az irodalmat, akinek van esztétikai világnézete (mily bitang lett e név a közelmúlt harcaiban!): — az tiszteletben fogja tartani másnak a *credo*-ját is.

Az igazi, mély világnézet toleráns és az a legnagyobb baj, hogy olyanok harcolnak, — világnézetet verve a mellükön — akiknek nincs világnézetük és akik csupáncsak nyáj-ösztönük után orientálódnak.

*

A másik hozzászólás komplikáltabb és ravaszabb szálakból van összefonva. Dicséreteivel támad és támadása burkolt helyeslés. De beszéljen maga a

A füzetke címe: *Neokonzervativizmus, avagy mire megvénülünk*. Ha másból nem, már ebből a címből is sejthetné az olvasó, hogy Zolnai Bélát cikke megírására némi enyhe kis averzió vezette, vagy mondjuk talán még diszkrétebben: évődési szándék dolgozott benne, mikor Császár Elemérék ifjúkorából előkotorta az ő akkor valott irodalmi liberalizmusuk, az akkoriban annyira divatos naturalizmus melletti lándzsátörő állásfoglalásuk pikáns dokumentumait. Mintha csak azt akarná az orruk alá dörgölni: Ti beszéltek ma oly szenvedélyes türelmetlenséggel a modernnek ellen? Hiszen a kilencvenes években ti is éppen ilyen modernek voltatok, sőt égtetek a türelmetlen vágytól, hogy a modern eszmék és törekvések diadalmaskodjanak. Ti akartok ma erkölcsöt prédikálni? Hát nem éppen ti hirdettétek fiatal korotokban, hogy a vallásos meggyőződés helyét a természettudományos világnézet foglalja el és hogy a vallás erkölcsi szempont nem vezethet az irodalmi művek megítélésénél? Ti szónokoltok, retorikáztok irodalmi hazafiságról, idealizmusról? Hát nem éppen ti voltatok azok, akik ezelőtt harminc és egynéhány évvel azt hangoztattátok, hogy hazafias költészetre nincs szükségünk és termékenyítőleg hatna irodalmunkra, ha írónk kicsit tanulnának a francia naturalistáktól... Így és így tovább. Zolnai Béla nem mondja ezt ki ilyen ápertén, de mikor fejükre olvassa, citálja Császár Eleméréknek egykori, ifjúkori műveiből kikeresett mondataikat, az olvasó megérzi a játékos évődésnél komolyabb szándékát a leleplezésnek, a diszkreditálásnak is, amit különben a cikk címe is elárul: „Mire megvénülünk...” Vajjon mi készítette Zolnai Bélát e pikáns- és kellemetlenkedő florilegium összeállítására? Kétségtől a harcos szándék. Károsnak tartja Császárék irodalmi törekvését, akik a régi iskolák iránti nagy tiszteletükben meg akarják akasztani irodalmunk szabad fejlődését; károsnak tartja törekvésüket, mely erős szögben ellenkezik az övével: a *Széphalom* programjával: ő és új magyarság összebékítésével, a „haladó konzervativizmussal” és ezért, tehát elvi okokból támad ellenük.

Álljunk meg itt egy percre. Lényegileg a *Széphalom* csak örömmel üdvözlheti Dóczy Jenő, a kiváló és modern esztétikusnak szavait. Kitűnően ismeri a *Széphalom* céljait és pregnánsan foglalja össze intencióinkat. Ami a *Széphalom* cikk sorközötti értelmének interpretációját illeti, itt már túlló a célon Dóczy Jenő. Olyan szándékokat tulajdonít nekünk, amiket nem tudna szövegidezéssel bizonyítani. A *Széphalom* csak tényeket regisztrált, amiknek regisztrálása ellen sem Császár Elemérnek, sem Papp Ferencnek kifogása nem lehet. Csak ők mondhatnák meg, hogy volt-e cikkünknek titkos célja. De nem mondják. Dóczy azonban ugyancsak *áperthe* beszél. Belefúj a *Széphalom* harsonájába és a mi szavainkat dagasztja harci riadóvá. Nagy szónoki készséggel és ügyes retorikával szuperlatívusos parafrazisát adja a *Széphalom* szerény történeti megjegyzéseinek. Bizony-bizony, még utóbb vizsályt akar szítani a *Széphalom* és Császár Elemér között, akitől a *Széphalom*ot becsületes irodalomfölfogásbeli

különbség választja el, de sohasem személyeskedés. A Dóczy irodalompolitikája titokban ugyanazt akarja, mint mi (A dy elismertetését és a két tábor jóhiszemű békéjét): modorában azonban — bocsánat a triviális kifejezésért — nem más, mint *heccmeiszterség*. Úgy tesz, mintha Császárt védeni akarná, pedig ő támadja Császárt, nem mi. — De nézzük tovább a mindenképen elmemozdító cikket:

A harcos szándékot, az irodalmi küzdelmet megértjük, de a támadási módot nem igen. Császár Elemérék nyugodtan és emelt fővel mondhatják erre: „mivel gyengíti a mi évtizedek óta vallott irodalmi elveink hitelét az a tény, hogy szinte gyerekfővel, a kilencvenes években másképpen vélekedtünk ezekről a kérdésekről, mint ma”. Hát igaz is. Se megbízhatatlanságot, se következtetlenséget nem jelent. Nem jelent semmit. Legföllebb azt, hogy a szellemi életben is van lassú fejlődés, esetleg gyors, alig kinyomozható átalakulás. Változnak az idők és mi magunk is változunk. Ez olyan közismert tény, hogy alig érdemes róla beszélni. De ha már beszélünk, miért éppen csak Császár Eleméréről? Vannak érdekesebb példák is. Vannak persze olyanok, nagy számmal, kik fiatal korukban voltak újitók, sőt forradalmárok s mikor hajuk, foguk hullani kezdett, megcsöndesedtek s vagy csak nem mentek tovább az új újitókkal, vagy éppen még régebb álláspontjuknál is „konzervatívabbak” lettek, ha ugyan illik ide ez a szó, de vannak ám, talán épp annyian, akik kezdetben voltak hagyományvédők s csak később lettek hagyománybontók. Szóval sok minden történhetik, mire megvénülünk.

Bizony sok minden történhetik. Még a *Nyugat* munkatársából, *Ignotus* fegyvertársából, azaz Dóczy Jenőből is lesz akadémikus. „Akárki meglássa” — hogy őt magát idézzük. Ma már úgyis ott tartunk, hogy nem érdemes hagyománybontónak lenni. A baloldali front szétszűllött és átsétál a jobboldalra. Móricz Zsigmond már nemzeti koncentrációt hirdet, — igaza van Dóczynak: *tempora mutantur* — Ignotus alól kicsöppent a gyékény és nem lehet perszekútora többé a perszekútoroknak, — persze, persze — Babits kisfaludyta, az Akadémia ismét gazdag, a „baloldali” pénz fölött pedig nem Fenyő Miksáék diszponálnak (ő is kormánypárti egyébként), hanem a Baumgarten-tanács tagjai: a magyarszemlészek, Rédey, a szelíd napkeleti bölcs és a *Minerva* szerkesztője, Thienemann. Akadémikusok osztják a díjakat a Juhász Gyuláknak és Németh Lászlóknak. Tout est pour le mieux dans le meilleur des mondes littéraires . . . De nézzük Dóczy konkluzióját:

Zolnai Béla, bár a vénülés jelének tartja, ha valaki liberalistából konzervatív lesz, de megbocsát neki. Elég ha fiatalkorában modern, korszerű tudott lenni. (Ő úgylátszik: csak a liberalizmust hiszi modernnek és korszerűnek.) Megbocsát — látszólag legalább — Császáréknak is. Annál kevésbé azonban azoknak a fiataloknak, akik ifjonti fővel is maradiak, koruknak meg nem értői, esztétikai dogmák rabszolgái, avult fölfogások szervilis legyezgetői. Ezeknek nem jár ki sem a megértés, sem a megbocsátás. Ezeknek azt ajánlja: olvassák szorgalmasan Pap Ferenc és Császár Elemér fiatalkori munkáit.

Nem tudjuk: kiket ért Zolnai e fiatal maradiak alatt. Nem nevezi meg őket. Azt mondja: *nomina sunt odiosa*. — Kár. Ha tudjuk, kikre gondol, talán egy szót se szólnánk. De így beszélnünk kell. Mert látjuk és

halljuk, vagy legalább is műveikből olvassuk, hogy a legfiatalabb írói generáció egyrésze telítve van lelkes idealizmussal s azzal a nemes konzervativizmussal, mely nem a mai hitvány jelent akarja konzerválni, hanem a nemzet és társadalom, a magyar föld és lélek konzervatív energiáit akarja eleven erővé tenni, fölszabadítani, hogy a kollektív egységek: a család, az egyház, a haza visszakapják régi jelentőségüket és tiszta fényüket, mely az individuális-liberális korszakban elhomályosodott. Ezek a fiatalok egyáltalában nem liberálisak, de nem is maradiak ám! Sőt ellenkezőleg. Valósággal a forradalmárok lelkes hevületével rajonganak konzervatív eszményeikért. Nem ifjú vének, nem szervilisek, hanem talán az új idők heroldjai. Lehetséges: mégis csak igaza volt az öreg Bodnár Zsigmondnak a maga hullámmelével, lehetséges, hogy egy új korszak, egy új idealizmus hajnalát kukurékolják ezek a fiatalok s mikor eszményeiket emlegetik, a liberalizmus eszmekörében élő öregebbek csak azért csóválják fejüket, mert félreértik, mert nem bírják megérteni őket s mikor pálcát törnek fölöttük, ezt azért teszik, mert azt hiszik: e fiatalok haladásellenesek. Holott pedig hol van az megírva, hogy csupán csak a liberalizmus a haladás iránya, hogy csak az egyéni szabadságjogokért lehet a fiataloknak lelkesülni s nem a kollektív eszményekért: a családért, egyházért és a nemzetért is!? Gondoljon csak Zolnai Béla Mussolini fiataljaira, ezekre a feketeingesekre, akik dogmatikusan hisznek Itália nagyságában, konzervatívok, antiliberalisták, de mégis haladni akarnak, megállás nélkül, előre, mindig csak előre. Ez a külföldi példa talán jobban megérteti vele a magyar fiatalokat és azt is, hogy: *tempora mutantur!*

Így Dóczy. Most már csak az marad hátra, hogy a *Széphalom* elmarasztaltassék a makacs maradiság bűnös állapotában. Hogy nem érti meg a mai fiatalokat, az új kor hajnalát, az új idealizmust, így meg amúgy, stb. Védekezni fölösleges, de talán arra mégis szabad hivatkozni, hogy a *Széphalom* szerkesztője már 1921-ben ott volt alapító tagként a *Minerva-Társaság* megalakulásánál, amikor Gombocz Zoltán, Melich János, Pauler Ákos, Hóman Bálint, Szekfű Gyula, Kornis Gyula, Horváth János, Eckhardt Sándor, Thienemann és még néhány kevesek megindítottak egy folyóiratot az idealizmus azóta sokat hangoztatott jegyében. Ezt a folyóiratot nem kell jellemezni a *Széphalom* olvasói előtt, hiszen a *Széphalom* ebből a szellemből szakadt ki és minden sorával az új romantikus kornak esztétikai világszemléletét szolgálja. A nap már egy évtizede süt és magasan delel az égen — amikor most Dóczy kukorékolni kezd. Ami pedig a fiatalokat illeti, hát ezek bizony tényleg kétfélék. Vannak stréberek és vannak önálló, harcos lelkek. A stréberek az öregeket visszhangozzák, idézik a tekintélyeket, minden szavuk „idealizmus”, „vallás”, „haza”, „erkölcs” — de még el sem jutottak odáig, hogy az öregek utáni — ma már túlhaladott — Ady-korszak eszméit megértésék. Ezek rozsdás fegyverekkel küzdenek nem az új idealizmusért, hanem a maradiság visszaállításáért. Vannak aztán fiatalok, akik éppen a *Széphalom*ban kaptak refugiumot, miután ökonzervatívok, álmodernekek és alkonzervatívok nem fogadták be őket. Leveleket tudnék idézni és beszélgetésekre hivatkozni annak dokumentálására, hogy éppen ez az új idealista nemzedék mennyire magáénak vallja a *Széphalmot*. Azért, mert itt nem adják vissza a novellát, ha a hős öngyilkos lesz a végén; nem súlyesztk el a verset, ha templomi áhitat feje-

zódik ki benne, mint nem is olyan régen egyik modernségben megaggodt folyóiratunknál; mert itt nincs akadálya a kritikának és nincsenek kiadói szempontok vagy esztétikai bálványok. Szabolcska Mihálytól és Benedek Elekől Balla Boriszig és Tamási Áronig ívelődik a *Széphalom* recepciók skálája és ebben a szírványhídban széles színsáv jut még a — Dóczy Jenő álláspontjának is.)*

(Szeged.)

Z. B.

CSODABOGÁR.

A szegedi sajtókritika idilli berkeiből szólaltatjuk meg az alábbi részletet, amely Móra Ferenc *Aranyszőrű bárány* c. operettjének előadásáról íródott:

X. Hilda szép királykisasszony, de ajánljuk neki, hogy a tanyára ne járjon Bemberg-harisnyában és magassarkú antilop-cipőben, kivált így ősznek idején, mert Mátyás király az ilyen anakronizmust kegyetlenül bünteti. Egy másik énekesnőről ugyanabban a kritikában azt olvassuk, hogy túlteng benne az orfeumi stílus, de hangjának erejét ki lehet bírni . . .

(Pesti ujság nem igen mer ilyen bátran és fésületlenül véleményt nyilvánítani.)

*

A magyar irodalomtörténetben mindenestre új megállapítás, hogy a humanista korban püspökeink a humor ápolásával is foglalkoztak, amint az *Uj Nemzedék* egyik kritikájából kitűnik (okt. 24.):

A M. T. Akadémia irodalomtörténeti folyóiratának most megjelent III. füzeté . . . több, ismeretlen, igen érdekes tizenhatodik századi levelet tesz közzé: . . . Dudith András pécsi püspöknek a kiváló humoristának, leveleit.

*

A *Friss Ujság* című szegedi napilapban (okt. 27.) egy fűzfapoéta verset közölt Endrődi Sándor síremlékének leleplezése alkalmából. A zöngemény azzal a sorral kezdődik, hogy:

Zilált korunkat fűti zord közöny.

Ennél a zord közönnél „melegedve” Endrődi Sándor emlékének méltóbb jeleit kívánnók látni.

LEVELESTÁR.

Remarque-éknál a helyzet nem változatlan. Azt írja, hogy az Im Westen nichts Neues eredetileg egy más kiadónál hevert, mert az illető kiadó műértő lektora nem találta érdemésnek a fércmunkát a kiadásra. Mikor aztán a szerző visszavette a kéziratát és egy konkurrens cégnél világsikert aratott vele, a hoppon maradt első kiadó — elkeseredésében mi telhetett tőle? — nagyot ütött fölmondó levelével a lektor fejére. Lehet még, hogy az utókor a lektornak ad

*) A vitát a *Széphalom* legközelebbi számában — Boda István fölszólásával — még folytatjuk.
Szerk.

igazat. Hevesi Sándornak például máris igazat ad, amiért a *Tábornokot* — Zilahy első darabját — addig hevertette, amíg egyéb sikerei után a szerzőtől egy ilyen kezdő munkát is zajos örömmel fogadott a közönség. Hevesi igazolja az is, hogy állítólag egy amerikai filmvállalat 100 ezer dollárért (!) megvette volna a *Tábornokot*: valóban filmre és Amerikába való ez a darab. — *Utcanevek*. Köszönjük a humoros értesítést és itt regisztráljuk, hogy Budapesten van egy Széphalom nevű kerületrészt és van Minerva-utca is, ellenben se Nyugat-utca, sem Budapesti Szemle-tér nem található a térképen. — *Ignoti nulla cupido*. Ebben az esetben nem mond igazat a közmondás: Ignotus ugyanazt csinálja, amit annak idején az akadémizmus csinált, azzal a különbséggel, hogy régen balfelé, ma pedig jobbfelé üldözik a magyar tehetségeket. — *Nyugaton napkelet*. Az Ignotus-Hatvany-féle Toll levágja Ady Endrét. A Nyugat megvédi Ady Endrét. Ignotus rásüti a Nyugatra, hogy Ady hagyományát elárulja. Találós kérdés: ki szereti jobban Adyt? Ignotus-Toll, vagy Ignotus-Nyugat? És mit szól mindehhez az Ignotustalan-Nyugat? — *A Nyugat frontján minden csendes*. Veiglsberg Hugó azt mondta, hogy elefántcsonttoronyba való életét lövészárokból — a Nyugat hasábjain — élte le. Hát bizony szép dolog is az a vitézi katona-élet, főleg az olyan frontokon, ahol csak irodalmi bombák robbannak, azok is ritkán. Még jobb dolog az olyan keserves emigráció, amit a magyar kormány megbízásából ésapidíjaival külföldön töltünk. Mert: Harcmoraj kell a magyarnak, hogy viduljon élete. — *Georghe Mille*. Millen idők! Millen idők! Millen reklám! — *K. G.* Sajnos, nem használhatjuk a küldeményeket. — *Olyashatatlan aláírás*. Írógépet kértünk, aláhúzások nélkül. Kéziratot nem adunk vissza. — *Tudományosság és napiborstörés*. Klebelsberg Kunó gróf azt írta, hogy „eddig az egész magyar szellemiséget jó formán a budapesti kultúra képviselte” és hogy „korábban inkább csak egyes tudósok voltak, akik jó formán monologizáltak”. Minek emiatt a nagy harag a Magyarorságról? Azt, hogy Erdélyben önálló kultúra is volt, senkisémet tagadta. A Magyarorságról világosító adatai is megerősítik azt az intenciót, amely a kultúrpolitikát fokozni kívánja. Abban pedig mindenki egyetért, hogy a kultuszminiszter ezen a téren eddig a legtöbbet tette. Szeressük egymást! — *Hajnaltól, délben, este*. Dario Nicodemi darabja valóban nem több, mint az olasz férfinak és az örök női eszménytelenségnek pompás rajza. A férfi jön, lát, szerelmes lesz és éjjelre meg is nősül. Valóságos paradicsoma a nőknek! A nő — a bájos ismeretlen — határozottan kultúrfölényben van. Ő szövi a végzet szálait és gombolyítja a boldog-együgyű áldozat köré. Nem érdektelen ez a macskaharc, amit a szerző három fölvonáson keresztül nem szűnik meg folyton újja tenni. Felnőtt kislányoknak való darab, de a kiskorú felnőttek is okulhatnak belőle. — *Isteni színjáték*. Van ebben a darabban egy kis Shaw-i szatíra, fiatalos keserűség a földi és égi dolgokkal szemben, molnárférences szellemeskedés, Pirandello-ízű groteszk realizmus, szimbolista szürrealizmus és egy kétségtelenül tehetséges pályakezdőnek oroszláncörmei. Belülről íródott munka, nem rutinos színdarab. Két mondata megmarad a nézőben: az egyik, mikor az agyonvert paraszt mondja gyilkos feleségéről, hogy nem bocsátja meg neki a gyilkosság előtti csókot; a másik, mikor a főhős — végigjárva a poklot és a purgatóriumot, ahol meggyőződött felesége hűtlenségéről — azt meséli a kocsmában, hogy menyországi angyalok között látta az asszonyt... Berczeli Anzelm Károly sikerén túl a szegedi városi színház is sikert aratott, hogy ismét eredeti darabot hozott színre. — *Erdély monológja*. A kérdésre legközelebbi számunkban még visszatérünk.

BEKÜLDÖTT KÖNYVEK.

Vyhnalek Károly: *Giambattista Vico és a történelem*. A szegedi Magyar Kir. Ferencz József-Tudományegyetem Közép- és Újkori Történeti Intézete (igazgató: Fögel József) kiadványa. I. sz. Szeged, 1929, 8° 57 l. — A történetfilozófiáról meglehetősen elterjedt felfogás, hogy mintegy „határ-tudomány”, melyhez mind a historikusnak, mind a filozófusnak egyaránt köze van. Az bizonyos, hogy a történésznek szüksége van a történetfilozófia tanulmányozására, mert ez segíti a módszer öntudatos használatához és adja a kidolgozott szempontokat; az is kétségtelen, hogy a történetfilozófia tárgyi anyagát a történelem-tudomány szolgáltatja. De velejében a történetfilozófia a történet-fölötti filozófiálás és így tisztára filozófiai diszciplína, melynek sikeres művelése csakis nagy filozófiai járatosság és hajlam mellett képzelhető el. Azonban egy ilyenféle témát, mint Vico történet-elmélete, nemcsak filozófia-történeti, közelebbről történetfilozófia-történeti kérdésként lehet felfogni, hanem úgy is, mint általános szellem-történeti kérdést, amikor a feldolgozást egészen másként kell megítélnünk. Ez a helyzet a Vyhnalek Károly dolgozata esetében is. Aki Vico filozófiai bírálatát várja tőle, az hibás nyomon indul el. Azt nem fogja kielégíteni. Jobban is tette volna a szerző, ha erről teljesen lemond, mert tárgyalásának ez a része azt árulja el, hogy a filozófia történetében és magában a szisztematikus filozófiai gondolkodásban nincs kellő járatossága. Így például Vico és Descartes viszonyát, filozófiai jelentőségüket hibásan ítéli meg. Már jobb az a fejezet, bár ez is nagyon vázlatos, melyben Vico történet-ismeretelméletét ismerteti. Kritikai méltatást itt sem tud kielégítően adni, azonban helyesen ismeri fel a teória lényegét: „A vicoi ideális történelem nem spekulatív, nem pszichologikus s nem is induktív empiria eredménye. Sok egyetértést mutat Bacon-nel, végeredményében azonban mégis csak platonizmusáról tesz tanúságot. Felismerte, vagy legalább is felismerni vélte azt az eszményi tartalmat, mely egy ideális fejlődési folyamatban jut kifejezésre, még pedig addig, amíg külső körülmények kényszerítő ereje ki nem téríti e pálya vonalából”. (21 s k. 11.) Az intuíciónak szerepét Viconál egyébként állandóan hangsúlyozza, nagyon helyesen. A szerzőnek a mai filozófiai irodalom terén való járatlanságában kell keresnünk annak az okát is, hogy ő korunk reprezentatív történetfilozófusát Spenglerben látja. Pedig ennek a tudománynak a legfrisebb szellemét inkább Troeltsch vagy Spranger optimista heroizmusában kell keresnünk. — Ezekkel a fogatkozásokkal szemben a historikus legszebb eredményeit ismerhetjük fel a szerzőben azokon a lapokon, ahol tulajdonképeni feladatát végzi el, Viconak és korának jellemzését általános szellem-történeti szempontból és ahol Vico történetiszmeretelméletét ismerteti. A korok és emberek lelkébe-látás és a plasztikus ábrázolás képességei ezek az erények, párosulva az intelligenciával, mely a lényegest kiemeli. Itt azután már világosan felismeri a rendszert szülő élményt, mely Vico romantikus szellemének és kora racionalizmusának összeütközéséből fakad: jól látja Vico szellemének lényegét, — az intuíciónak, szintetikus látás és a fejlődés eszméjének sajátos vicoi formáját, melyet a katolikus finalizmus és egy fajta teleologikus fatalizmus színez, — és így jelentőségét is (11., 13., 21., 26., 30., 41. 11.). Jól látja, hogy Vico mély valóságossága milyen nagy szerepet játszik világnézetének kialakulásában és hogy „a vallás fontosságának felismerése . . . Vico történetfilozófiájának gerince” (12. 1.). Vico szerint „a kultúrák homályos, vallásos sejtelmekből, a gondviselés tudatának ébredéséből származnak. Minden kultúrmozzanat vallási eredetű . . .” (24. 1.). Kellőképen rámutat arra a központi helyre is, melyet Vico elméletében immanens gondviselés-fogalma elfoglal. Azonban a magyarázat világosabb lenne, ha kiterjeszkedett volna arra, hogy ez az immanens gondviselés nagyon rokon azzal a mai felfogással, hogy az ember értékekkel van meghatározva s ezek ösztönzik tevékenységében. És éppen ez a körülmény magyarázza a kultúra vallási eredetét: minden igazi emberi alkotásnak viszonyát a metafizikumhoz. — De ez már filozófiai tárgyalása Vico elméletének. Vyhnalek általános szellem-történeti szempontból fogta fel a kérdést és ebben a tekintetben sikeres munkát végzett. A magyar irodalom számára az a jelentősége, hogy összefüggően és részletesen ismerteti Vico elméletét. Éspedig igen világos és élvezetes előadásban. — Mindehhez még csak annyit tehetünk hozzá, hogy Vyhnalek Károly mint Berczeli Anzelm Károly a szépirodalomban szerzett magának nevet és e néven a *Széphalom* olvasói előtt régi ismerős.

(Szeged.)

Joó Tibor.

La Suisse, 1929. évf. 253. és 260. sz., Zürich. — L. Florentin két vezércikket írt a svájci lapba a genfi magyar képzőművészeti kiállításról. Többek között a következőket mondja: „La Hongrie a des visionnaires, des créateurs d'un monde étrange, dramatique ou halluciné qui sont pourtant assez sensibles à la beauté de la matière, du parti expressif que l'on peut, que l'on doit tirer pour doubler les jouissances de l'esprit par le plaisir des sens“.

Földessy Gyula: *Ady-problémák*. Bpest, 1929, 8° 23 l. — Nem érthetünk egyet a szerzővel abban, hogy Sik Sándortól megtagadja az illetékességet Ady magyarázatára, azzal a megokolással, hogy katolikus és egyházi férfiú. Ha ez igaz volna, akkor joggal kérdezhetnők, hogy a protestáns Adyt miért éppen protestáns részről érték a leghevesebb támadások és hogy a katolikus Vörösmartyt eddig legszebben mért éppen a kálvinista Gyulai Pál méltatta. Szomorú dolog lenne, ha a magyar tudományosságban lábra kapna a felekezetiesség szelleme. Még feltűnőbb, hogy ezt a szellemet a Századunk írója képviseli, azé a folyóiraté, amelyik oly fennhangon küzd mindenfajta bornírtság ellen, csak a magát nem veszi észre.

Dénes Tibor: *A költői lélektan kísérlete*. Pécs, 1929, 8° 16 l. — A kis írás valóban nem egyéb, mint kísérlet.

Vitéz Málnási Ödön: *Erdődi gróf Pálffy János nádor*. Erdődi gróf Pálffy Pál Ferenc előszavával. Eger, 1929, 12° 50 l.

Hermann Egyed: *A bátaszéki németek és népdalaik*. Bpest, 1929, 12° 176 l. — A Bleyer Jakab szerkesztette Német Philologiai Dolgozatok 38. füzeté.

Bokros-Birman Dezső szobrász. Amicus-kiadás, Bpest, 1928, 4° 65 l. — Tipografailag igen érdekes bibliofil-kiadvány, számos műmelléklettel és Karinthy Frigyes, Bokros-Birman Dezső, Rabinovszky Márius, Forró Pál, valamint Genthon István tanulmányaival.

Magyar Könyvkultúra. Felkészítő Lerchenfeld gróf német követnek a vezető bibliofilek tiszteletére rendezett estélyén Wienben, 1928. október másodikán német nyelven elmondotta Reiter László. Amicus-kiadás, Budapest, 1928, 4° 12 l. — Bibliofil-kiadvány, amelynek csak a keltezését kifogásoljuk: a magyar nyelv nem tud Wien-ről, aminthogy a francia is csak Vienne-t ismer. Szokjunk le már egyszer erről a hóbortról, amelyet egy a nyelvészetben dilettáns földrajztanár, Cholnoky Jenő inaugurált és ma már csak a helyesírásában hóbortos Budapesti Hírlap követ. Más kérdés, hogy ha levelet írunk Bécsbe, akkor Wien-t írunk, mert az osztrák postától mégsem követelhetjük, hogy magyarul tudjon.

A XIX. század nagy magyar költői. Dr. Császár Elemér . . . előadásai után jegyezte és kiadta Tóth Lajos. Kézirat gyanánt. Bpest, 1929, 8° 185 l. — Nem értjük, mit jelent a címlapon az a kitétel, hogy „kézirat gyanánt“. Ha azt, hogy nem szabad róla bírálatot írni, akkor fölösleges, mert a kötet nem szorul ilyen védelemre. A mellékelt kommuniké egyenesen fölszólítja a szerkesztőseket az ismertetésre . . . Még sem ismertetiük az egyébként kitűnő összefoglalást, mert ez indiszkrécio volna az előadóval szemben. Az íródeák azonban rossz címet adott a könyvnek: a kötetben tárgyalt Jósika, Szigligeti és Mikszáth nem „költők“.

Skultéty József: *A volt Felső-Magyarországról*. Válaszul dr. Iványi Béla „Pro Hungaria Superiore — Felsőmagyarorszáért“ című könyvére. Turóc-Szent-Márton, 1929, 8° 39 l. — A rossz magyarsággal írt, de a magyarság álarcában megjelenő mulatságos kis füzettel a Széphalom más helyén foglalkozunk. *Moderne hongaarsche letterkunde in nederlandsche vertaling* door H. A. C. Beets-Damsté. H. n., é. n. 8° 2 l.

György Lajos: *Egy középkori Sibylla-vers régi magyar irodalmunkban*. Pécsset, 1929, 8° 102 l. — A Szent István-Akadémia kiadása, német kivonattal. Arkossy Jenő: *Erdély és Magyarország uniójának története*. Máramarosziget é. n., 8° 64 l.

Comment résoudre les difficultés de L'Europe? Conférence tenue à l'Académie Diplomatique internationale à Paris, le 15 mars 1929 par Paul de Hevesy, ministre résident de Hongrie, délégué permanent à la Société des Nations. Genève, 1929, 8° 20 l. — A 19. lapon: „Il ne doit exister, surtout en Europe, ni alliés, ni adversaires, ni étrangers“.

Nagy József: *A kultúra decentralizációja*. Bpest, 1929, 8° 18 l. — „A csonka és hiányosan felszerelt egyetem nem teljesítheti a feladatát már csak azért sem, mert lassanként nem tud katedráira elsőrangú szakembereket megnyerni”. (12. l.)

A budapesti királyi magyar Pázmány Péter tudományegyetemi könyvtár címjegyzékének mellékletei. IV. sz. *L'italica*. Az Ente Nazionale „L'italica” könyvgyűjteményének címjegyzéke. Bpest, 1929, 8° 58 l.

Bárá Brandenstein Béla: *A szerves élet metafizikája*. H. n., é. n., 8° 68 l.

Questiones criticae de epigrammatibus Iani Pannonii. Scripsit Ladislaus Juhász, doctor philosophiae. Accedit tabula coniunctiones codicum illustrans. Róma, 1929, 8° 31 l. — Mért nem írják rá az ilyen dolgozatokra, hogy a római Magyar Intézetben készült? Mialatt az oláhok vastag köteteket publikálnak Rómában, mi még azt is eltitkoljuk, amink van. Így dokumentáljuk a külföld előtt a kultúrfölényt?

Revue d'histoire littéraire de la France, szerk. Daniel Mornet. 1929. 1. sz. — A folyóiratnak, mely a francia nemzeti irodalom történetével foglalkozik 36 év óta, egyik érdekessége, hogy újabban idegen-nyelvű közleményeket is publikál. Követendő példa volna magyar folyóirataink részére is, amelyek egyetemes célzattal jelennek meg. A *Revue*-nek egyébként 10 országban van „correspondant”-ja, de Magyarországról nem kap semmiféle tudósításokat . . .

Gyárfás Elemér: *A püspökválasztási jog a Gyulafehérvár-fogarasi görög katolikus egyházmegyében*. Székfoglaló az Erdélyi Katolikus Akadémiának ülésén Nagyváradon: Cluj-Kolozsvár, 1929, 8° 35 l. — Az Erdélyi Katolikus Akadémia Felolvasásainak első füzeté, György Lajos szerkesztésében.

Bartóniek Emma: *Magyar történeti forráskiadványok*. Bpest, 1929, 8° 203 l. — A Hóman Bálint-szerkesztette Magyar Történettudomány Kézikönyve legújabb füzeté. Igen hasznos, alapvető és nélkülözhetetlen bibliográfia, amelyet nemcsak történészek, hanem irodalomtörténészek is használhatnak.

Áldásy Antal: *A XV. század nyugati elbeszélő forrásai*. Bpest, 1928, 8° 31 l.

Nemzeti Ujság 1929. nov. 14. — Olay Ferenc dr. tárcacikkéből: „A sokszor emlegetett régi külügyi képviselőnk csak részben okolható azzal, hogy Magyarország helyes és a valóságnak megfelelő ismertetésével vagy még inkább a valótlan hírek és adatok megcáfolásával nem elég melegen és csekély hivatottsággal foglalkozott. Mert másrészt mi magunk sem tettünk e kérdésben annyit, mint amennyit lehetett és kellett volna”. A tanulmány néhány francia tankönyv tévedéseit igazítja helyre. Kár, hogy csak magyarul jelent meg.

Pesti Futár, 1930 febr. 1. — A 16. lapon Szabó Dezsőről: „Van egy regénye, Elsodort cigaretta, azt hiszem így hívják. Ő maga is egy elsodort ember, nem lehet szívni, rosszul sodorták meg s bár nem hullik belőle dohány, élvezni nem lehet”. Szomorú dolog, ha Szabó Dezső annyira súlyodt, hogy még a *Pesti Futár* is belerughat.

A Reggel, 1920 febr. 3. — A 17. lapon Kosztolányi Dezső beszédéből: „A magyar könyvek petrezselymet árulnak a könyvesboltok polcain. Kiszorítják az írókat azok, akik érdekesebbek náluk: a szobafestők és szobalányokból lett mozcisillagok. Minden önálló szabad véleményt gyanakvással fogadnak. A magyar irodalom vérengző pártok rémuralma alatt él. A gondolatszabadság ebek harmincadjára jutott, senki sem mer pisszenni sem”.

AZ EMBER ÉS VILÁGA,
BÖHM KÁROLY EMLÉKÉNEK.

VILÁG.

Világ vagyok, fenséges Nagyvilág,
A makrokoszmosz, a dicső Természet,
Időben, térben egykép végtelen,
És szemben állsz te vélem, véges ember!
Látványom elviselni hogy tudod?
Nem ismered tán szörnyű sorsodat,
Más élőkétől nem különbözött?
Oltalmazom s fenntartom a fajod,
De az egyénnel nem törődöm én,
Hisz meg se látlak téged én külön,
Csak a bolyt látom, hol nyüzsgesz hangyamódra,
S ha kedvem tartja, eltaposlak ott.

Urad vagyok, szármalmas törpe! ember!
Szabados úr, rendelkezem veled,
Enyém az élted és enyém halálod:
Borulj arcodra s engem félve félj!

EMBER.

Oh volt idő, mikor még féltetek,
Mikor homályos sejtelmek gyötörtek.
Sötét érzések, kába ösztönök.
Akkor, ha gyilkos villámod vakított
S ha mennydörgésed rázta a velőmet,
Arccal borultam én a porba le
S kedved kerestem véres áldozattal.

De, amióta Hellasban tanultam
És a vezérem lett a bátor ész,
Elszoktam én rég minden félelemtől
S a nagy Zenónak büszke mondata:
Nil admirari lett a jelszavam.

Azóta nézem reszketés nélkül
Az űrben mozgó számtalan világok
Képzeltetetlen távolságait
S a földgolyón dúló borzalmakat,

Szélvészed mindent elsöprő viharját,
 Vulkánjaid füstölgő torkait,
 Szökő víz árját, föld megindulását
 S mindent, mivel rémited a pulyát,
 S amíg te pusztítsz léktelen dühödben,
 Nyugodtan mérem téred és időd.

Erőidet mind, mind igámba hajtom,
 Hogy kormányozni tudja a gyerek,
 És villámmal ütöm házamat
 S az éjtszakámat nappallá teszem
 S ezer mérföldre hirt viszek vele.

VILÁG.

Jól mondtad ezt a példát a gyerekről:
 Csak játszol vélem, mint a kis gyerek,
 S nem érted titkát a játékszerednek:
 Hiába kívánod szétbontani,
 Mert lényegem nem fejtet meg soha.
 Képzelt világban élsz, örök gyerek!
 Csak én vagyok való, igaz világ,
 Mert e világon kívül semmi sincs,
 De, hajh! mihaszna kémlesz engemet,
 Mert rejtélyek rejtélye vagyok én,
 Tenéked mindenkorra érthetetlen.

EMBER.

Lehetsz világ, de nem az én világom
 Te, nékem mindörökre idegen,
 Mert én teremtem a világomat
 S különbet, jobbat, mint minő te vagy.
 Te, nyers erő irgalmatlan világa!

VILÁG.

Te és teremtés? Hisz minden műved
 Csak másolás, hitvány utánzatom!
 Mi volna az, mit nem tőlem tanultál?

EMBER.

E kérdésedre kész a válaszom:
 Tőled tanultam én az igazat,
 Ki mély homályba burkolod magad
 S belső csalóka külszínnel feded?
 Évszázadok folyása kell, hogy egy
 Törvényedet megismerhesse elmém,
 S én mégis fölfedem törvényidet
 S rendszert hozok az összeviSSzaságba:
 Ha rend vagy, szépség és törvényszerűség,
 Ha nem vagy rút és formátlan k h a o s z,
 Ha k o z m o s z vagy, nekem köszönheted.
 Ha szellem és ha Isten rejtezik
 A nagy mindenség szörnyű mélyiben,
 Csak bennem ébredt öntudatra az.
 Tőled tanultam szépet? Hisz neked
 Mindegy a hó s a sár, gyöngy és szemét:
 Neked sosem rút a természetes;
 Én a szemétből gyöngyöket szedek
 És a rúttól a szépet elkülönzöm
 És erdeidben a madár dalát,
 Alakjaidnak tetszetős vonását,
 Füved zöldjét, eged kékségeit,
 Sötét felhődön a hímes szivárványt
 Önzetlen szent örömmel élvezem
 S utánzom úgy művészi ösztönömmel,
 Hogy a mintánál szebb a másolat.

Tőled tanultam tán bünt és erényt,
 Ki nem vagy jónak és rossznak tudója
 S megsemmisítő vak erőszakoddal
 Egyformán sújtasz bűnöst és nemest?
 De én tenéked még se hódolok:
 Leküzdöm én minden vad ösztönöd
 S a természet törvénye ellenébe
 Állítok jobb törvényt, erkölcsömét,
 Amely nem ismer durva elnyomást,
 S bért, büntetést érdem szerint adok.
 Te az erősbnek jussát hirdeted,
 Én a nemesbét iktatom helyébe.

VILÁG.

De mégis, mégis én vagyok a Minden,
Mert én bennem foglaltatol te is,
S ha az vagyok, hát Isten is vagyok:
Borulj le s engem Istenként imádj!

EMBER.

Te nem vagy minden, mert ketten vagyunk,
Mert két világ van: az Én és Nem - Én,
Kik nézünk egymással farkasszemet:
A szellem, Én s te a Nem - Én: anyag.
Te adtál nékem hitvány tényeket,
Értéket én alkottam, és csak én,
Csak bennem él a szép, a jó s igaz.
Az értékek világa az enyém
S én, a nemes, vagyok fölötte úr.

Hát ez legyen hozzád a végszavam:
Ha két világ van, a tiéd s enyém,
S ha én alkottam szebb és jobb világot,
Én, a nemesb, miért imádjalak?
S ha a nagy Minden kettőnk összessége,
Kik egymástól függetlenek vagyunk,
Vajjon ki dönti el a szörnyű kérdést:
Te vagy-e az Isten, vagy én, vagy én?

(Budapest.)

NÉMETHY GÉZA.

A KRITIKA.

A mikor először részesültem abban a megtisztelő szerencsében, hogy özveggy Katlan Jánosné asszonnyal eszmecserét folytathattam, mindjárt meg kellett győződnöm arról, hogy kevés olyan pletykája lehet a városnak, amelytől ő irtózáttal fordulna el. Olyan azonban egyetlenegy sincs, amelyik örök lakást venne a szívében. Úgy gondolkozott, hogy a lélek nem börtön, a pletyka pedig nem bilincsekbe vert rab. Az a hivatása, hogy házról-házra szálljon. Ezért amint meghallott egy-egy friss hírt, abban a nyomban tuladott rajta.

Kedves ismerősként állított be hozzám egy nyári nap délelőttjén. Az íróasztalomon halomszámra tornyosultak az akták és anynyira belemerültem a munkába, hogy észre sem vettem a szobába lépését. A hangra lettem figyelmes.

— Hasznos munkálkodást kívánok.

— Köszönöm.

— Jónapot, aggyon Isten.

— Jónapot. Na, mi ujság?

— Szörnyen elírádтам.

— Hát akkor üljön le.

Leült. Reánéztem és megállapítottam, hogy rettenetes vihar zúghat a lelkében. Az arca dúlt. Szeme tört. Kevés ideig hallgatott. De csak kevés ideig. Azután kitört belőle az érzelem és sóhajtvá szólt:

— Baj van.

— Mi az a baj? Beteg valaki a családban?

— Beteg. A nászasszony. Ez ugyan még nem volna elviselhetetlen fájdalom, mert előbb, vagy utóbb: egyszer mindnyájunknak meg kell halni.

— Talán halott van?

— El tetszett találni. Még hozzá nem is egy, hanem három.

— Ez már csakugyan megdöbbenő.

— Nem az én halottam ugyan egyik sem, de azért igazán megdöbbenő. Mert mind a három más hitű, a temetés pedig egyidőben van. Hogy juthatok el így mindegyikhez.

— Sehogy.

— Ezért olyan szörnyű az eset, kéremalásson. Máskor két héti sincs temetés, most meg egyszerre három.

— Legalább jó ismerősei voltak a megboldogultak?

— Nem. Azt nem mondhatom.

— És mégis el akar menni a temetésükre?

— Hogyne! Hiszen nekem ez az egyetlen szórakozásom.

Vigasztalni kezdtem, hogy nyugodjon bele a változhatatlanba. Majd más, derűsebb témára tértem át, hogy lelke égő sebére gyógyító balzsamot vigyek. Hiába volt minden. Miután eleget társalkodtunk, felállott és indulni akart. Úgy látszik, mégis meggondolta a dolgot, mert a másik pillanatban már visszaült a helyére. Valamit még mondani akart.

— Bizony, úgy van az, kérem, hogy valamirevaló temetésen sok a látnivaló. Az ember kíváncsi, hogy milyen a koporsó? Más a papírszemfedeles fakoporsó, meg más, ha selyemből van a szem-

fedél. Némelyik érckoporsó olyan csuda-gyönyörű, hogy szinte megkívánja az ember.

— Az ám! Úgy vagyunk azzal néha mindnyájan.

— Bizony úgy. No, de megyek is már. Feltartottam a munkában?

— A világért sem!

— Hát akkor maradok még egy kevés ideig.

Marcsa néni nagyot lélekzett és újból nekilátott a munkának.

— Aztán nagyon érdekli a népet, hogy sírnak-e a gyászolók. Némelyik úgy törí magát, hogy az ember azt hiszi: belehal a fájdalomba. Másiknak meg egyetlen könnye sem hull. Sokféle az ember. Tetszik emlékezni az öreg Daru temetésére?

— Nem emlékezem.

— Igaz, nem most volt. Tíz esztendővel ezelőtt lehetett. Örökké emlékezetes eset történt ott.

— Micsoda?

— Szegény Daruné háromszor vágódott el a temetésen, másnapra pedig meghalt. Még mondtuk akkor, hogy ritkaság, hogy egy asszony már másnapra meghaljon az ura után. Megható, szép dolog. Gyönyörű eset. Már másnapra!

Özveggy Katlanné ezután közölte velem, hogy még sok ilyen érdekes históriát szeretne elmesélni, de most már csakugyan indul. Felcihelődött. Az ajtóig eljutott. Ott azonban meggondolta a dolgot és visszakíváncozott.

— Azt akarom még mondani, hogy a búcsúztató a legszebb valami a világon. Reggeltől-estig elhallgatnám. Éten-szomjan.

— Hallott is már egy párat életében, ugy-e?

— Hej, de boldog volnék, ha annyi pengő volna a zsebemben, ahányat én már hallottam. Mind szép az, kérem. Egyik gyönyörűbb, mint a másik. Ott volt a múlt héten az öreg Balogné temetése. Mindnyájan kíváncsiak voltunk arra, hogy: ugyan mit lehet szegény felett mondani, mert rosszul élt az urával. Mindig ütötte-verte az az elvetemült.

— No, és?

— Csak annyit tetszett mondani, hogy sokat szenvedett, szegény, de azért az a piszok ember érthetett belőle, ha akart.

Ekkor kopogtattak az iroda ajtaján. Tanyaiak jöttek. Katlanné erre végérvényesen elbúcsúzott. Hónapok múlhattak el. Nem láttam sehhol. Hanem egyszer mégis találkoztam vele. A város másik végén volt temetés. Ott állott a koporsó közelében. A szertartás után, amint végighaladtam az udvaron, hozzámcsatlakozott. Csak egy szavam volna, — kérlett — tessék meghallgatni. Közben kiértünk az utcára és várakozni kellett addig, míg a tömeg eligazodik. Kérése teljesítésének tehát nem volt akadálya.

— Régen nem találkoztunk, — kezdette az eszmecserét.

— Csakugyan régen.

— Már azt tetszett gondolni bizonyosan, hogy meghaltam.

— Nem gondoltam én.

— Pedig majdnem úgy volt. Kicsibe mult. De hála Istennek, nem haltam meg.

— Örömmel látom.

— Nekem nem lett volna ilyen szép temetésem, mint ez. Meg lehetünk elégedve a koporsóval.

— Meg bizony.

— A halottnak sem lehet egy szava sem.

— Nem bizony.

— A gyászolók is eleget sírtak.

— Az ám.

— Hanem a gyászbeszéd miatt kavarodás van.

— Micsoda?

— Julcsa ángyom kimaradt a szavaltból. Kár, mert nagyon érzékeny természetű. Hogy fáj ez annak.

Közben megindult a menet. A beszélgetésnek — jóleső megnyugvásomra — vége szakadt. Az egyik közeli utcakeresztezésnél azonban megint összetorlódott a nép. Meg kellett állnunk, akár akartuk, akár nem. Ezt a kedvező alkalmat használta fel egy öregasszony arra, hogy megszólítson.

— Kéremalássan, tessék megbocsátani, hogy idebátorkodtam. Csak azt akarom mondani, hogy én nem ezen a hiten vagyok ugyan, de ehhez fogható beszédet még nem hallottam, amióta az eszem tudom. Nem is hiszem, hogy valaha még hallhatok ilyen. Csuda-szép volt.

— És megnyugodott a lelke?

— Nem nyugodott meg. Nem is nyugszik meg soha, mert sokbajú asszony vagyok. A szavalt azonban gyönyörű volt.

Múlt az idő. Egy reggelen öregasszony állít be az irodába. Köszön.

— Miben fárad lelkem? — kérdeztem.

— Nem fáradok semmiben. Fiatalkoromban eleget törtem magam. Öregségemre nekem is kell pihenés.

— Hát akkor miért jött?

— Segítséget kérek.

— Van koldulási engedélye?

— Nekem? Hogy volna? Nincs arra szükség. Nem vagyok én koldús. Ismernek engem előkelő házaknál is.

— Idevalósi?

— Igen. Itt lakott nekem valamennyi nemzetségem. Szegény édesapám, nyugodjon, Hajdú János gazduramnál szolgált és sokszor mondogatta, hogy ha miniszternek hívnák Pestre, oda sem menne, olyan jó helye van.

Néhány fillérért éppen a pénztárcámba nyúltam mikor a vendégem közbevágott:

— Nem tetszik rám emlékezni?

— Nem emlékezem.

— Tessék csak egy kicsit gondolkozni.

— Nincs időm rá.

— Én vagyok az öreg Kondorné.

— Isten éltesse!

— Köszönöm. Én voltam az az asszony, aki a multkorában egy temetésen azt mondtam, hogy nem ezen a hiten vagyok ugyan, de olyan beszédet, mint amilyent ott hallottunk, még nem hallottam, amióta az eszem tudom és nem is hiszem, hogy valaha halljak ahhoz foghatót. Én mondtam ezt, kérem.

— Jól van. Emlékezem. Itt van, nézze, egy pengő. Használja egészséggel.

Az öregasszony hálálkodva távozott. A tiszteletdíj — úgy látszik — örömet szerzett neki. A temetési kritikát azonban a búcsúzáskor újabbal toldotta meg.

— Kár, hogy nem ilyen emberekből áll az egész világ. Milyen más lenne az élet!

Alig mult el pár hét, ismét megjelent.

— Tetszik emlékezni rám? — kérdezte.

— Emlékezem. Nem maga volt az az asszony, aki a multkorában, egy temetésen azt mondta, hogy . . . ?

Újjongó örömmel szakított félbe és diadalittasan szólt:

— Igen, én voltam. Én mondtam, hogy olyan beszédet, mint amilyent ott hallottunk, még nem hallottam, amióta az eszem tudom és nem is hiszem, hogy még valaha halljak ahhoz foghatót.

— A multkor kapott tőlem valamit?

— Kaptam, kéremszépen. Egy pengőt.

— Itt van megint egy pengő. Tiszteletdíj.

— Alássan köszönöm. Meghálálom. Nem voltam hálátlan eddig sem, mert sokfelé járok és a városban. Amerre jártam, mindenfelé elmondtam, hogy ahhoz fogható beszédet még nem hallottam. Tudja már a félváros. Nem vagyok én hálátlan. Tudom, hogy mi illik.

A harmadik látogatást már nehezen vártam. Arra gondoltam, hogy könnyen kikerekedhetik egy novella a látogatás nyomán. Hiába vártam. Nem jött a kritikusom. Már kezdtem elfelejteni, mikor egyszer iskolás gyerek jött hozzám, mélyen hajlongva.

— Kezét csókolom. Kondor néni küldött. Azt üzeni, hogy beteg. Azért nem jöhet. Mihelyt jobban lesz, mindjárt ellátogat.

— Mondjad meg, kisfiám, Kondor néninek, hogy tisztelem és jobb egészséget kívánok neki.

Nem kellett sokáig várnom rá. Friss, jó egészségben láthattam újból.

— A pengő végett jöttem, — szólt bizalommal.

— Helyes. Hanem tudja mit ajánlok?

— Nem tudom.

— Egyezzünk ki. Adok még egy pengőt és ezzel kvittek vagyunk. Így azután három pengőt keresett rajtam. Elfogadja?

— Tessék várni egy kicsit. Gondolkozom rajta.

Leült az öreg, kopott díványra. Gondolkozott.

— Mit jelent az, kéremszépen, hogy kvittek vagyunk? Ezt nem értem.

— Hát ez azt jelenti, hogy több pengővel nem tartozom magának, maga sem tartozik nekem több dícsérettel.

— Tessék ide adni a pengőt! — kérlett csalódottan. — Nem három pengőt ért ugyan az, amit mindenfelé hirdettem a városban, hogy olyan beszédet, mint akkor hallottunk . . .

— A többit már tudom. Elhagyhatja.

— Akkor megyek. Jaj, de sajnálom, hogy nem mondhatom többet, mert a három pengőért igazán elégszer mondtam. Tán még sokszor is azért a kis pénzért.

Az öregasszonyt azóta sem láttam. Eltűnt nyomtalanul.

Minapában aztán fényes gyülekezetben voltam. Ünnepi szónok reszkető hangja zúgott végig másfél órán át a hatalmas teremben. Hosszan beszélt, fáradtan beszélt. Alig vártuk, hogy vége legyen. Dörgő, zúgó éljenzés zúgott a beszéd nyomán. A terem mindegyik részéből zarándokoltak a gratulánsok a boldog szónokhoz.

— Gyönyörű volt, — mondta az egyik.

— Remek volt, — harsogott a másik.

— Gratulálok, Gratulálok, Gratulálok, — hangzott erről is, arról is.

Én pedig meghúzódtam a terem egyik sarkában. Onnan néztem a jelenetet. Lelki szemeim előtt egyszer csak megjelent az öregasszony. A kritikusom. És magamban — önkéntelenül — suttozni kezdtem:

— Ehhez fogható beszédet még nem hallottam, amióta az eszem tudom és nem is hiszem, hogy valaha még halljak ehhez foghatót.

(Szentcs.)

Böszörményi Jenő.

A MÉLYSÉGBŐL.

Király,
Ki feltakart piros sziveddel állsz a vérző föld felett,
Míg mélye még féligcsitult világrengetések forradalmas élményétől
Embertelen görcsökben hánytorg,
S lábad körül az össze-visszatipratott világmezőn
Véresre-rázott emberszív-rögök vonaglanak:
Krisztus-király,
Egyetlen álló tiszta Csend a kábító hullámverésben,
Egyetlen élő Fény az érthetetlen örvény éjjelében,
Krisztus-király, hozzád jövünk,
A mélységből kiáltunk hozzád.

Hajolj le hozzánk, halld az emberszívek sápadt kórusát!
Ezerszeres sirámmal vulkánlik feléd
Emberbűn, emberőrület és embergyöttelelem.
Égő, vonagló, jaj-piros szívek:
Könnyár-kimarta képű vézna özvegyek,
Térden-kirongyolt, görbecsontú árvák,
Parázna városok és meztelen betűk
Méreglegében tébolygó szegény kamasz-fiúk,
Sápkóros lányok, gyári pince s utca szennye közt veszendő tétovák,
Egymás torkát szorító hitvesek,
Dologtalan-halálra ítélt öklös ifjak légiója,
Sápadt zsellérek, krumplihéjjas asztal mellett dideregve koplalók,
Oláh padokba ostorolt öklömnyi székekelyek,
Éhség-halálba hulló szótlanak
A Volga és a Ganges és a Sárga-Víz körül,
Vad börtönökben megmarcangolt mártírok:
Orosz pincékben, mexikói sortűz-puskacső előtt,
És kannibálok fejbőrös karói közt, —
Monstranciás processzión feléd sereglő boldog híveid,
És féligértett vérszavak veres nyomán csordálló gyűlölők
(Testvérek, árvák, éhesek)
És minden boncok, lámák, dervisek,
(Akik keringnek örült fétisek körül
Vagy villanyfényben görcsövekre s rotációs ólomcsodákra hajlanak)
Imával, könnyel vagy káromkodással,
Tudón, avagy tudatlanul,
Szál-biztosan, avagy kígyózva kínosan,
Szökellve, vagy vitetve belső goliokon:
Feléd sirallik minden emberhang, Király,
Minden emberszív minden vérverése
Egyetlen ösdalt énekel feléd:
Christe eleison,
Kyrie eleison!

Irgalmazz nekünk, Irgalom:
Mi már magunknak irgalmazni nem tudunk,
Mint örült mozdony, melyből a gépész kihullt.
Vágtat a forró síneken végzet-vakon,

Élő mozdony, mely iszonyúan tudja véres végzetét,
 Mégis rohannia kell, megállhatatlanul, halálosan:
 Utfélre vetve tetszhalott kadáverét
 A gépész Lelkiismeretnek,
 Bomlott korunk úgy zúg elő a vég felé,
 A Semmi sápadt szírtein
 Sztétloccsantani önmagát.
 De nem halott a tetszhalott:
 A megrongyolt, a félrerúgott emberlelkiismeret
 Az útfélen rettentően fölmered,
 S mint egy lélekzet-eldöbbszentő napfogyatkozás,
 Az égre-földre óriási súlyos árnya ráterül,
 Felhőkbe fúrnak csonka-véres ujjai,
 S minden szemeknek mindennünnen másmerre nézni nem lehet,
 Minden mellben minden szíveknek nincsen dobogni másfelé:
 Csak egy, csak egy felé, amerre ő mutat,
 Amerre minden mozdulásunk visszasajdul:
 Beléd, ó Centrum,
 Ki egymagad vagy orvosságos visszarettenés,
 Megfordulás és ír és ölelés,
 És kegyelem és életújulás.

Szív, egyetlen Király,
 Fordíts meg minket és ömöld belénk
 Megváltó véred életsongító tüzét.
 Ki úr vagy miriádnyi mérhetetlen nagyvilágokon,
 Építsd fel pártos szíveink piros kövéből
 Emberországod templomát.
 Fegyvert kezünkbe, Sabaoth király,
 Hogy akiket felkentél titednek,
 Egyetlen úr, a tied legyünk,
 És választott gerincünk meg ne hajtsuk
 Tekívvüled megudvarolni más urat.
 Bálvány-királyok, bálvány-istenek,
 A telhetetlen ős Moloch, a test,
 Ösztöneink faragott képei,
 Csöpp eszméink vérszegény árnyai,
 Koldúsgöggünk fuvalgó Dágona,
 S a cseréplábú szörnyeteg, az Antikrisztus Én:
 Porladjon el bálványtörő karunk alatt.
 Mert egy a király és egy a pálca:
 Az országoló Krisztus-kereszt.

Emeld föl, ó Király, a koszorús keresztet,
 S a kereszten az örök halmok óhaját,
 A Mindenség rejtelmes Fókuszát,
 A minden-szív sugárzó Mágnesét,

Amelyben egy-titokba forrt
A Végtelenség és a húsos ember,
Gyémánt végzet és anyás irgalom,
És mindöröktől minden szeretet.

Ó Szív,
Királyi Szív, ki úr vagy, és a mindenséget mozdulatlan mozgatod,
És mégis egy vagy miközülünk,
Testvér és kised és jegyes,
Meleg, piros bor, s fehér lágy kenyér,
Ki most se nézed ráncba-vont homlok megett
Itélkező király-bosszúval
Halálba-táncos forgatag futásunk:
De mint az édesanyaszem
Simogató szigorral várja végig
A tehetetlen gyermektörzékölést,
És korholása csókot ígér, és büntetése is becéz:
Úgy vársz reánk, úgy hívsz magadhoz, úgy ölelsz —

Öleld magadhoz ezt az örült századot:
A kisedekért, akiket szeretsz,
A Magvakért, melyek mozdulnak a mélyben,
S a rothadás csiráztató setét ölen
Tisztább tavasznak pattogják ígétét,
Mert sejtjeikben napbanéző, hozzád-húzó emberösztön énekel:
Légy jó hozzájuk, keltető Nap, Ősmeleg!
Hadd bontsa fel rózsás fejét az új kelet,
Fagyott földünket hadd koszorúzza új kalász.
Hadd hullámozza ég felé megint a föld
Az ezredeknek ősdalát:
A nagy Királynak, kinek minden él,
A jó Királynak, kiből minden él,
A Szív-királynak, kiben minden él.

(Szeged.)

SIK SÁNDOR.

SZENT BERNÁT MISZTÉRIUMA.

(RÉSZLET EGY UTINAPLÓBÓL.)

Menthon-Saint-Bernard.

E gymásután kapaszkodnak a Citroënek, Renaultk és Peugeotk a várkastély felé vezető meredek hegyi úton. Elhagyták a kis falut, Menthon-Saint-Bernardot (600 lakos, 1 Palace-Hotel, 4 egyéb szálloda, hajóállomás és Taine sírja). Egy tekintet visszafelé s a fák közül kicsillámlik az Annecy-i tó. Tó azúrja, ég azúrja között a hegyek zöld koszorúja, Semnoz, Szavója Rigije; távolabb a Nemoursok várának romja fénylik a nap aranyporában, messzebb sejtjük Duing várkastélyának romjait, a talloiresi híres apátságot, balra az enyhe dombokat, tóparti falvakat, az egész szelíd lankás tavi vidéket, Theuriet és Henri Bordeaux regényeinek színhelyét. A tavon kis gőzhajó, az is vendégeket hoz Annecy-ból. Egy-két kapaszkodó és forduló után kibukkan a menthoni sasfészek, donjonjaival, hegyes tornyaival, amelyeket lörések szagatnak meg. Az egész úgy nyúlik ki az erdőalkotta óriási virágkosárból, mint valami romantikus vízió a völgyetzáró szikla alatt. Falán a Menthon grófi család oriflammeja: ezüst oroszlán kék pólyával hasítva. Mellette Szavója ősi lobogója: piros alapon keskeny fehér kereszt. Szent Bernát várának terraszán nagy a nyüzsgés-mozgás: a publikum várja az előadás megkezdését *Az ifjú menthoni Szent Bernát Csodálatos Históriajának* bemutató előadását. A hagyomány szerint menthoni Szent Bernát 924-ben született e várban, hatalmas feudális bárói család sarjaként. A család birtokai és juriszdikciója Genfig terjedt akkor, tájt s a környéken nála hatalmasabb csak a szuverén szavójai grófi dinasztia volt s a szintén szuverén genfi és Faucigny grófi házak. Az ifjú lovag, odahagyva birtokot, világi hatalmat és örömeket, korán belépett a nagyhírű aostai kolostorba, búzgósága, tudománya (és bizonyára nagyon magas származása) folytán hamarosan apát lett. A Franciaországból Rómába irányuló zarándokút az aostai *cité*-n vezetett át, Bernát a közelből látta, tanulmányozta a zarándokutak ezer nehézségét. A középkori keresztény ember életében nagyon fontos volt a zarándoklás. Kultúrhistóriai jelentőségét most kezdik érdem szerint méltatni. Rómát keresték föl elsősorban a hívők, de a többi híres zarándokhelynek is megvolt a maga hű közönsége. Nemcsak lelkieben gazdagodtak azok, akik egy ilyen zarándokutat megtettek, de élettapasztalatokat szereztek, világot láttak, tanultak, sőt vásároltak is, árút cseréltek. Kicserélték egymás legendáit is, lovagi históriákat. Bédier kutatásai nyilvánvalóvá tették, hogy a *chanson de geste*ek zarándokközpontokon keletkeztek, ezeken a nagy étappe-állomásokon, ahol a hívők — a mai turisták ősei — testi és lelki szükségleteiről gondoskodó Egyház külön joculatorokat tartott, hogy a pihenőkön épületesen szórakoztassák a keresztyéneket. A szórakoztatás egy módja volt történeti hőseinek recitálása, amelyeket tudós, de a nép nyelvét is jól ismerő lelkes barátok írtak. A legendákat, históriákat szétvitték a jámbor zarándokok az egész latin-keresztény Európába, így a compostellei Szent Jakab legendáját a Duna-Tisza közére, hogy fölfrissítsék; új részletekkel bővítsék a hős

Szent László királyról szóló kegyes legendát. De temérdek veszéllyel is járt a zarándoklás. A ki nem kerülhető, de egyébként minden emberi településtől, kultúrától távollevő, elhagyatott szorosokon, hágókon rablóbandák fosztogatták és gyilkolták az ájtatos utasokat. A legszörnyűbb hely az akkori Mont-Joux volt; ezen a hegytetőn tanyáztak a legelvetemültebb zsványok. Mont-Joux latinul: *Mons Jovis*, ehhez a névhez költötték azt a hiedelmet, hogy Jupiter-szobra képében maga a Sátán lakozik ottfönn és csap le minden tizedik zarándokra az ő tizedét szedve vérükön. Bernát fölismerte a veszélyt, ami ebben a középkori betyárromantikában rejtett; a zarándoknép nyomorúságának véget vetett, kiverte a rablókat tanyájukból és azon a helyen hospiciumokat alapított. Ma is áll Szent Bernát hegyén két és félezer méter magasságban az ősi monostor helyén a nagy menedékház és kolostor; régen a zarándokok oltalma, aztán a vándorlóké, kereskedőké is. Mindenki ismeri a szép történeteket a barátok és hű munkatársaik: a bernáthegyi kutyák megmentette utasokról. (Ma is — az automobil és motorbicikli korszakában — kitárja a menedékház kapuját — megható *anakronizmus* — minden turista előtt.)

A legenda.

Szent Bernát legendáját Richard de la Val d'Isère redakciójában a Bollandisták *Acta Sanctorum*-jában olvashatjuk (Jún. 3.). A legenda magja az, hogy az ifjú báró a házassága előtti napon elmenekül a szülői háztól, elveri magától a földi vágyakat és Istennek él azontúl. Nem nagy tudomány kell annak megállapításához, mennyire hasonlít ez a történet Szent Elek legendájához, amely a francia irodalom legrégebbi gyöngye. A régi Szent Elek legenda hamarosan népszerű lesz az Alpeselek vidékén s valószínűleg csak úgy ráalkalmazták az itt jobban ismert és kedvelt szent emberre. Vagy talán maga Menthoni Bernát határozta el magát a legenda hatása alatt a nagy lépésre, hogy odahagyjon menyasszonyt és szülői várat. Ebből a legendából formálta a XV. században egy költői vénájú bernáthegyi barát, rendje alapítójának tiszteletére, a *Mystère de Saint Bernard de Menthon*. Elolvastam a lithurgiai drámát a menthoni tópart gesztenyefái alatt és kissé sajnáltam, hogy nem ezt adták elő a szent milléniumán, ezt a naív, kedves, de lithurgiai részletekkel erősen sülyösítő misztériumot.

Az előadás.

Nem az eredeti misztériumot hozták színre, hanem Henri Ghéon három „nap”-ra osztott átdolgozását. Ghéon sokszor és mindig szerencsés kézzel újított középkori témákat. A Szent Elek-legendából formálta *Le pauvre sous l'escalier*-t. A *felakasztott és leakasztott ember farce*-a pedig a francia színpad nagy sikere volt. Tökéletes formaérzék, meleg, belső vallásos áhítat, finom kompozíció, a középkori és modern gondolat bravúros alliance-a Ghéon drámájának külön és elismert helyet juttatnak a mai francia drámairoda-

lomban. A háború elején indult a siker útjára. Nagyon melegen fogadták akkor a *Poilu misztériumát*, amelyre nagyon hasonlít Molnár Ferencünk *Fehér felhője* (Ghéon 1915 elején írta, Molnár 1916 végén szerezte a darabot). Claudel és Ghéon, e két név jelenti a mai katolikus francia drámaköltészetet. (Lesz-e valaha színház Budapesten, amelyik adni fogja Claudel-t vagy Ghéon-t? A „hitetlen“ franciaországban állandóan nagy sikerrel játszik). Az előadásokat Menthonban és Annecyben persze nagyszabású társadalmi előkészületek előzték meg. Hat előadás lesz, az elsőnek díszelnöke a Haute-Savoie megye prefektusa, a másodiké az annecy-i tudós *Académie Florimontaine* elnöke, a harmadiké a menthoni községi bíró, a negyediké Menthon grófja, odaváló képviselő, az ötödiké Florent du Bois de la Villerabel Ő Magassága, Annecy püspöke, a hatodiké Lavorel kanonok, a Szalézi Szent Ferencről elnevezett Akadémia elnöke. A szereplők műkedvelők, a *Vieux-Colombier* egy színészét kivéve. A fiatal menthoni Bernát, a későbbi szent, szerepe az ifjú Bernard de Menthonra, a grófi cím örökösére van bízva, a Sátánt Vizy grófja alakítja, Marguerite de Miolans-t, az elhagyott menyasszonyt Ghislaine de Menthon grófkisasszony játssza, egy udvarhölgy szerepét a kis Roussy de Sales grófnő, Szalézi Szent Ferenc valamely dédunokahúga, a többi szerepeket a környékbeli intelligencia tagjai. Igen jók voltak még a póstamesterné leánya, az egyik hoteltulajdonos két fia, az annecy-i liceum tanárai, azonkívül, a statiszták sorában, a menthoni gróf három kisfia. Az Isten fiát a premieren maga a szerző játssza, aki szívesen vesz aktív részt darabjai előadásában (úgy látszik, a francia szerzőknek ez a divatos *violon d'Ingres*jük, Sacha Guitry, Tristan Bernard folyton föllepnek). Sokkal jobb szerző, mint amilyen színész. A színpadot a kastély terraszán ácsolták össze; a középkori színpad hagyományait respektálva csak a legszükségesebbekre szorítkoztak. Középen a klostrom bejárata, fölötte a menyország, ahonnan Isten fia fog időnkint beleavatkozni a darab menetébe a Szent Szűz, Gábor arkangyal és Szent Miklós társaságában, balra Jupiter szobra és az ördögök rejtekhelye, jobbközépen a várkastély tornáca, még jobbra Bernát szobája az ablakkal. De a díszletek között kellene felsorolni a várat, az erdőborította hegyeket, a tavat, egész Szavóját, amely tanúja volt ezer éve az ifjú Bernát gyermekévéinek, kemény és jámbor elhatározásának, menekülésének és hősi küzdelmének . . . Van-e ennél magasztosabb és pittoreszkebb keret?

A misztérium.

Az első „nap“ a zarándokok szenvedését ábrázolja: a Sátán, Jupiter szobrába rejtőzve, rácsap a kegyes utasokra és elragadja a tizediket, a kegyes, bátor Bonaventúrát. Az aostai monostor apátja a Szent Szűzhöz könyörög, miután a többi kilenc elsírja előtte társuk szomorú sorsát, legyen irgalmas a jószándékú utasemberekhez, zarándokokhoz és küldjön le nekik pártfogót. Az ifjú Bernát, Menthon urának elsőszülöttje, megérkezik. Nemrég fejezte be tanulmányait a párisi nagy hírű *studium generalen*. Apja közli vele elhatáro-

zását: el fogja venni feleségül Marguerite-ot, a Miolans-ház virágját. Bernát kérleli apját, hagyjon időt a válaszra, mivel más hivatást érez magában. Életét Istennek és a keresztényeknek óhajtja szentelni. Apja némi aggodalommal veszi észre, hogy Párisból a fegyverforgatásban és gavalléros szolgálatokban járatos lovag helyett papos embert kapott vissza, sietteti a házasságot. A második „nap” az esküvő előestéje. Apja parancsának engedelmeskedve, másnap meg fog esküdni a szép Margittal, aki úgyis teljesen meghódította. De az utolsó éjszakán, legyőzve a kísértő testi vágyakat, mind világosabban látja misszióját és Istennek vele való szándékát. Elhatározza, nagy belső tusakodás után, hogy elmenekül. Az ajtót zárva találja, de védőszentje, Szent Miklós, megsúgja, hogy az ablak vasrácsa engedni fog. Leugrik a feneketlen mélységbe, baja nem esik, mivel Szent Miklós veszi karjaiba.

(E felvonás után az egész publikum körüljár a várfalakon s különösen azt az ablakot veszi szemügyre, amin keresztül Bernát kiugrott).

A harmadik „nap” szomorúság napja a két családban. A Miolansok majdnem háborút izennek a Menthonoknak, de Marguerite kibékíti a két családot, mivel sejtí vőlegénye távozásának nemes motívumait. Kijelenti, hogy kolostorba vonul. Bernát közben jelentkezik az aostai klastromban. A haldokló öreg apátnak Jézus megüzeni a jó hírt: méltó utóda érkezett, Bernát. Bernát apát kiűzi a Sátánt a Jupiter-szoborból, láncra veri ördögeivel együtt a mostmár baj nélkül haladhatnak át a zarándokok a Joux-hegyen. Az ördögökön és más brigantikokon nyert győzelem emlékére és Isten dicsőségére Bernát megalapítja a nagy- és kisszentbernát-hegyi hospíciú-mokat.

A közönség lelkesen tapsol. A szereplők minden felvonás végén végigvonulnak a színpadon, mindegyik a maga attribútumával. Szent Miklós például áldást osztogat. (A publikum sorában néhány kispap fejét csóválja.)

Henri Ghéon darabja igazi költő, vallásos lelkű ember és öntudatos művész munkája. Sok mélység, keresztyéni alázat árad el misztériumában. Egy-egy zárt formában írt rész, pl. Bernát imája védőszentjéhez, imái Istenhez, egész Villon-i mélységekig ér. Sok helyütt már annyira is Villon, hogy szinte „à la manière de . . .” De nem is lehet csodálni. Villon, Verlaine mellett, a francia irodalom legigazibb lírikusa. Lelke mélyéig keresztyén, bár igen esendő. Kongeniális költő, amilyen Ghéon, aki ugyanabból az inspiráció-forrásból merít, szükségképp hasonló eredményre jut. A XV. századi bernát-hegyi barát misztériuma a Szentnek misztériuma. Ghéoné azonban még az áldozatkészség, a szolgálni kívánás és az elhivatottság költeménye is; a *derék ember* apotheózisa, aki megkötözte a bűnt. A *moralis* belőle az, hogy életünk nyugalma és lelkünk békéjét nem adják ingyen. Meg az, hogy — bár minden nagy munkához erős emberek kellenének — itt lenn csak gyenge, esendő emberek járnak, de némelyik közülök akarátára, hitére és lelkiismeretére támaszkodik és győz.

A többi tanulság.

A közönség kitódul, a falu s a kikötő felé igyekszik. Sorában egy magyar más tanulságokat is levon magában. Akármít beszélnek, mégis igaz az, hogy van valamiféle lelki harmónia Franciaországban a különböző osztályok és hitek között a kultúrán keresztül. Milyen finom és élénk a hagyomány kultusza itt! A közös nemzeti multat tisztelik, amiben benne vannak a francia szentek, éppúgy, mint a forradalom tábornokai. Van kitartás, munka, összetartás, amellyel a legkülönbözőbb világnézetű és pártállású emberek és testületek ezt az előadást kitervezték, a darabot megírták, megrendezték, betanították, okosan reklámozták és sikerre vitték. A rendezés is milyen becsületes és hibátlan! Ezt is kezdik jól tudni a franciák. Különhajók, autocar-ok, fönt a várban minden kényelem; ízlés és nyugodtság, amely az előadásban, a kísérő zenében, a közönség magaviseletén, mindenütt megnyilvánul. (Vajjon ki írta nálunk Szent László-misztériumot és vajjon hol lehetne azt ilyen rendezésben előadatni?)

(Genf.)

Baranyai Zoltán.

ESTI LEVÉL.

Arcomat soha nem látta,
pedig este van, de én szeretem Őt,
s Ő tudja ki vagyok én.

Ó furcsa betűk: Ő lámpa előtt ült
és maga elé beszélt akkor,
míg kisírt és derült érzéssé
szaladtak a szavak, s most itt van,
lila bogarak futnak a szemem elé, —
mily zsibbasztó áldás!
futnak, majd megállnak, sok apró állatocskák
s te árva férfi szóbaállsz velük,
a lelkükkel beszélsz: mit akarnak tőled
e kicsiny világban?

De egyszerre csak eloltod a lámpát,
mint szomorú kamaszok szokták
s a tűzbe dobsz valami ártatlan
papirost, — ó hiába szeretnéd lehúzni most
szemérmes szempilládat:
a késő őszi éjben két elfáradt lélek
hangosan lobogni kezd.

(Ujpest.)

BERDA JÓZSEF.

RORÁTÉ.

Ó, nézd ezt az esteli fényt,
mely már a hajnalt zengi:
Mária Asszony áldott titka
ragyog le ránk. Most mindenki
boldoggá hevül, a pap sötét-
lilában mond misét s mintha
testét veszítené, egészen átszellemül,
hogy végre magához vehesse Jézust, — míg
az ablakokon lassan keresztüldereng
az angyali üdvözlét első sugára . . .

(Ujpest.)

BERDA JÓZSEF.

AZ IRODALMI GONDOLAT.*)

(VÁZLAT ÉS ELŐTANULMÁNY.)

A fölüjárás óta íróink elválaszthatatlanul összeforrottak a kritikával és a könyvértékeléssel. Bessenyeire, aki „Póphoz“ ír előhangot és akinek tankölteményei tele vannak irodalmi vonatkozásokkal, — talán fölösleges is hivatkozni. Csokonai La Harpe-ból veszi mottóját, verseit maga látja el tudós jegyzetekkel, amik bármely modern filologusnak dicséretére válnának. Az irodalomban már az élettel egyenrangú téma és inspirációs objektum maga az irodalom. A *prozódiai harcot* költők vívják. Kazinczy „esztétikáját“ könnyű volt összeállítani levelezése és minden munkái alapján.¹⁸⁾ Berzsenyi Dániel verseit Kazinczy-nak ajánlja, aki plátói nyelvvel és Helikon malasztjával ajándékozta nemzetét. Kölcsey kritikai állást foglal a Berzsenyi-képviselte irodalmisággal szemben;¹⁹⁾ Vörösmarty drámaelméletbe fektette le a gyakorlatban követett elveket;²⁰⁾ a „szobaköltő“ Bajza az epigramma theóriájában alkot jeleset; Petőfi prózai írásaiból és versbeli nyilatkozataiból kiolvasható a „Vormärz“ és a francia romantika irodalomfelfogása; Arany az irodalmi arckép megalapítója, az összehasonlító irodalomtörténet úttörője, tudós, tanár, költészetbúvár, tanköltő és irodalmi hitvalló: oeuvre-je valósággal tárháza az irodalmi eszméknek; Gyulai Pál Petőfi uralomrajutásáért harcol, — valamennyien tanúságot téve arról, hogy XIX. századi irodalmunk a programmszerűség alapjain áll. Még Jókainál, a „naiv“ mesélőnél is, minduntalan irodalmi eszmék tolatkodnak az előtérbe; egyik regényében Kisfaludy Károlyt választja hősül, akiben a próféta-költő típusát rajzolja, a sorsharagban fogant romantikus költőt, akit az élet nem tud letéríteni a művészet szomorúbb útjáról . . .

Huszádi századi modern irodalmunk még magasabb fokon mutatja a tudós-literátori jelleget. Ady tendenciózus kiadást rendez a forradalmár Petőfi verseiből — ő rajzolta meg hősének ezt a „nemalkuvó“ arcát — és minden kötetében hirdeti, hogy az új időknek új dalait hozni küldetett. Babits könyveket írt, önapológiát és polemiát, irodalmi világnézetének kitergetésére. De a többiek is, valamennyien, Kosztolányi, Tóth Árpád, Juhász Gyula és az Ady-pör íróesztétvevői: irodalmi eszmékkel telítik a szépirodalom levegőjét.

Ki vállalkozik rá, hogy megírja a magyar irodalmi eszmék történetét? Nem a „kritikáét“, — mert a hangsúly nem azon lenne, hogy kritizálták az írókat jeles szép-ítészek; nem azon, hogy költőink, vagy harmadrangú kritikaszterek esztétikai ítéleteket mondtak; nem azon, hogy értékelték, mérlegeltek, gyomláltak, bátran és biztosan osztályoztak, avagy rendszeresen bíráltak erkölcsi vagy esztétikai dogmatizmusok alapján — hanem annak az élethalálharcnak a történetét, amely az ellentétes irodalmi világnézeteket föl-

*) V. ö. Széphalom 1930. 2. sz.

18) Schweighoffer Tamás, Nagykanizsa 1909.

19) V. ö. Révhegyi Rózsi, *Kölcsey mint aesthetikus*, Bp. 1912, Szerb Antal, *Berzsenyi és a preromantika*, Széphalom 1929.

20) V. ö. Trombitás Gyula, *Vörösmarty dramaturgiája*, 1913: 63.

szinre hozta vagy egymással szembeállította; annak a *gondolatnak* a sorsát, amely ott lappang minden irodalmi mű körül, a *gondolatnak*, amely lényegét, célját megadja minden irodalomnak.

*

Mert van egy mélyebben fekvő magja is az irodalmi gondolatnak. Az a gondolat, amely nem öltözik a theória ruhájába, nem küzd az eszmék porondján, nem értekezik elő- és utószavakban: ki sem lép a műből és talán az író tudatáig sem jut el. Az irodalomnak ez a belső lényege, amelynek külső tünetei csupán a tárgy, a szerkezet, a forma, a tendencia, a stílus stb.: nehezen definiálható. Az irodalmi mű, ahogyan önmagát adja, reprezentál valami akarást, valami új individuális létezőt, amit egy bizonyosfajta teremő akarát bizonyosfajta célzattal hozott létre. Lehet nevezni ezt a lényeget *irodalmisságnak*, irodalmi *gondolatnak*, de ezzel csak kényelmes nevet adtunk a megnevezhetetlennek. Kérdezhetjük, hogy: milyen *irodalmi ideál* az, amit valamely irodalmi mű meg akar valósítani? Minő költő-típus szerepét játssza valamely költő? Szerepet játszik-e vagy naívvul adja önmagát? Mi akar lenni a mű: játék vagy tett? Kihez szól: a beavatottak titkos körének vagy „mindenkinek“, mint a bolsevista lira? Világnézetet akar-e adni vagy — azt hiszi-e önmagáról, hogy nem propagál világnézetet, ha csupán mulattat és idegizgalmakra spekulál? (Nincs *l'art pour l'art* irodalom, mert a *l'art pour l'art* már maga is állásfoglalás vallással, morállal, társadalommal, politikumokkal szemben.) Minő *attitude*, milyen tendencia áll egy látszólag tendencia-nélküli, ártatlan vers mögött? A hexameteres eposz minő társadalomnak egyik tünete? Miképen gondolkozik az irodalomról, aki prózai drámát ír verses tragédia helyett? Milyen és hányféle *életformát* jelent a népies stílus más és más esetekben? Minő „kiélési“ lehetőséget, élet-többletet, írás-élményt jelentett az író számára a mű megírása? Mindezek a kérdések sok más kérdéssel együtt egy olyan komplexumot alkotnak, amely ablakokat vág az irodalmisság lényege felé, anélkül, hogy egy előre megkoncipiált esztétikai norma alapján közelednék a műhöz.

Ennek a „lényegkereső“, „lényeglátó“ irodalomszemléletnek csak egy esztétikai törvénye van: az, hogy a mű *expressziója*, kifejeződése, külső tünete, emanációja valami szellemiségnek, valami *lelki alkatnak*. Minden lelki alkat a maga specifikus irodalmisságában fejeződik ki.

Ilyen kifejeződési tünet maga a nyelv is — hogy Croce alapelvét idézzük. A francia kritikában történtek már kísérletek arra, hogy az irodalmi műből kianalizáljuk az író elrejtett arcát:²¹⁾ azt az élménytöbbletet, amiben az élet-élményeken fölül is kiélhette magát. Az új német irodalomtudomány programmszerűleg nem egyéb, mint „expressziós“ — azaz minden tünetet egy belső lényegre vonatkoztató és az író-t-művet a maga egységében vizsgáló — irodalomszemlélet.

*

²¹⁾ V. ß. Franchet, *Le poète dans Ronsard*, Paris 1923; A. Guillard, *La fonction de poète* Etude sur Hugo. 1910.

Ezeket előrebozsátva kibontakozhatnak előttünk egy önként kínálkozó irodalomtörténetnek szempontjai és körvonalai. Ezt az irodalomtörténetet az irodalmiságok története, az irodalmi eszmék kialakulása és sorsa, az *irodalmi gondolat útja* érdekelné. Ez a szempont a történeti egymásután vezérfonala lehetne és ennek a szempontnak gyakorlati érvényesítése — már *a priori* — bizonyos előnyökkel járna. Megszabadulna irodalomtörténetünk sok fölösleges tehertől, viszont azonban el lehetne helyezni a magyar irodalomtörténet „szerves” kereteiben sok olyan tény, amely eddig hiába várta bebocsáttatását és csak járulékos elemként szerepelt.

Fölsöleges ballaszt irodalmunk történetírásában a szokványos nyelvészeti, mithológiai és őstörténeti bevezetés,²³⁾ amely a finnugor nyelvek osztályozásával, népünk ethnikai eredetével és ősválásával ismertette meg a Balassi felé siető olvasót. Ez a fölfogás a történelem — s a történelemben belül a műveltségtörténet — alfejezetének szerepelteti az irodalmat és ezért tartja szükségesnek a „mondák homályából” vagy az őstörténet rekonstrukcióiból származtatni irodalmunkat. A nyelvtörténeti és őstörténeti bevezetés azonban nem speciális problémája a magyar irodalomtörténetnek. Változtatás nélkül odatehető egy magyar történelem, magyar műveltségtörténet, magyar vallástörténet elejére. Hasonló szerzetlen függvénye a magyar irodalomtörténetnek az a sok *extra causam*, amit „kultúrhistoria” vagy „korjellemzés” címen belekevernek még a kézikönyvekbe is. Immen származnak azok a fejezetek, amik „a csúcsíves építészeti hazánkban”, vagy „közállapotaink a vegyesházi királyok idején”, vagy „a huszadik század nyelvtudománya”, esetleg „a XVI. századi iskoláztatás” ürügye alatt letérítik az olvasót az *irodalom* útjáról. Ilyen fejezeteket a francia irodalomtörténet — például Lanson klasszikus könyve — nem ismer. Pedig kétségtelen, hogy a kor általános képe, az irodalommal párhuzamos művészetek története, a szellemi áramlatok — mind kapcsolatba hozhatók az irodalmisággal. De nem bétét gyanánt, hanem a velük lényegileg azonos irodalmisággal *együtt* lehet szó korszellemről, művészetekről. Ha az egész középkort *gotikusnak* fogom föl,²³⁾ nem kell külön fejezetet szentelni a gót építészetnek, amely — külön fejezetbe téve — semmi vonatkozásban nincs a Mária-síralmakkal. A *barok* stílus²⁴⁾ jelölhet irodalmiságot is. *Romantikus* a XIX. század elejének festészete (Delacroix stb.). *Biedermeier*-irodalomról is joggal lehet beszélni. A XIX. század pozitivistá-természettudományos „tudománya” az irodalomban mint naturalizmus jelentkezik. Minden mindennel összefügg és korszakonként nem egymás *mellett* vannak a szellemi élet ágai, hanem valamennyien egy közös szellemiségnek más és más téren mutatkozó megnyilvánulásai.

²³⁾ Ezt már Horváth János szövéttette.

²³⁾ V. ö. pl. Fr. Schürr, *Das altfranz. Epos. Zur Stilgesch. und inneren Form der Gotik*. 1926.

²⁴⁾ V. ö. H. Cysarz, *Deutsche Barockdichtung*, 1924; nálunk Horváth János és Koszó János cikkei, v. ö. Széphalom 1928.

Ebből már önként következik, hogy szervesen bele kell foglalni az irodalmiság történetébe nemcsak a művészettörténet, vallástörténet, tudománytörténet, filozófia-történet szempontjait és támogató adatait, hanem szervesen bele kell dolgozni a nem magyar nyelvű irodalmat is, amennyiben magyarországi tendenciával keletkezett, a magyar irodalmiság céljait szolgálta és magyar szellemiséget fejezett ki.

A magyarországi *német* irodalom figyelembevételére Toldy óta kísérlet sem történt. Külön történetben — a magyar irodalommal csupán „párhuzamos“, „kísérő“ vagy esetleg „inspiráló“ viszonyra utalva — írták meg a magyarországi németiség szellemrajzát.²⁵⁾ Pedig a magyar szellemiség változásaiból nem eliminálható a hazai németnyelvű kultúra állandó jelenléte. Ezt a gondolatot a magyar germanisztika propagálja is, de — sajnos — csak a maga területén sikerrel. Pukánszky Béla könyve ezzel a fölfogással indul útnak —: „A hazai német irodalom a magyar szellemi élet egyik szerves része“.²⁶⁾ Amióta azonban a magyarnyelvűség és az „esztétikai“ érték lett a magyar nemzeti irodalom kizárólagos kritériuma, a Felvidék középkori német kódexei és drámái, az erdélyi-szász humanizmus, Bessenyei német munkája, Fessler, Pyrker, Beck Károly, a német sajtó, a pesti német színház, Széchenyi Blick-je, stb.: kiestek a magyar szellemtörténet útjából ...

Ha a magyar irodalomtudomány csakugyan *szintézis*-re törekszik, nem hagyhatja ki szemléletéből a magyarcélú, magyarországi közönségnek szóló, a külföldi németiségtől idegen és a magyar törekvésekkel sokszorosan összefonódott hazai német irodalmat.

Fokozottabb mértékben áll ez a hazai *latinnyelvű* kultúrára, amit maga Beöthy is beolvasztott irodalmunk kistükrébe. Furcsa is volna, ha Anonymus, Janus Pannonius, Verbőczy, Katona István: a legtöbbet olvasott magyarországi munkák szerzői kizárásra vagy csak megtúrt szerepre ítéltetnének. Pedig ez történt épen a legnagyobb összefoglalás szerzője részéről,²⁷⁾ aki úgy gondolta kötelességét teljesíteni velük szemben, hogy kétkötetes munkája legvégén, Ady és a „divatos pesti írók“ után, kiszakítva minden összefüggésből, külön *Függelék*ben tárgyalja Szent Istvántól a reformkorig virágzó latin irodalmunkat. Ennek a különállóságnak meg kell szűnnie.

A magyar középkor egészen más megvilágításba kerül, ha — értékesítve azt a nagy irodalmat, amely az újabb filológiában a középkorra irányul²⁸⁾ — önmagából, nem pedig a klasszikus esztétika szemszögéből, igyekszünk megérteni ezt a *sui generis* világot, amelynek külön irodalmi értékei és megnyilatkozási eszközei (latin nyelv, primitív magyarság) vannak. Ha az irodalmi gondolat hordozójának elfogadjuk a latinnyelvű műveket is és nem ragaszkó-

²⁵⁾ Pukánszky Béla, *A magyarországi német irodalom története*, 1926.

²⁶⁾ I. m. 3. l.

²⁷⁾ Pintér Jenő, *A m. irod. tört.* 1921, II: 413.

²⁸⁾ V. ö. Thienemann Tivadar, *Minerva* 1923; Koszó János Egyet.: *Philol. Közl.* 1926 251; Balogh József, *Széphalom* 1927: 189; Zolnai Béla, *Minerva* 1925: 84. stb.

dunk a XIX. században kialakult esztétikai ideálokhoz: a magyar irodalmat ott kell kezdenünk, ahol az első irodalmi emléket találjuk: Szent István *Intelmeinél*.

*

Itt megint szükség van egy elvi kérdés eldöntésére.

Az irodalmi gondolat hordozójának tekinthetem-e a mondákat, legendákat, amiknek létezéséről esetleg közvetett értesülésünk van, de szövegük semmilyen formában nem maradt fenn? Erről lehet vitatkozni, de fölfogásunk szerint irodalom ott kezdődik, ahol meg rögzítik az előbeszédet az idő számára,²⁹⁾ ahol tudatos szándékkal írásba foglalnak valamiféle publikumhoz szóló szöveget. Középkori mondáinkról amúgy is bebizonyosodott, hogy legnagyobb részben tudós könyvhagyomány, — de enélkül is csak annyiban és olyan formában tekinthetők *irodalomnak*, amennyiben és amilyen formában krónikásaink reánk hagyták őket. Irodalmunk kezdetére tehát ne állítsuk sem az írástudatlan volgamenti lovast (Beöthy), sem a Gellért-legenda énekes szolgáját (Riedl), akiknek fogalmuk sem volt róla, hogy irodalom is van a világon.

Ha a „népies eredet“ illuziójától szabadulni tudunk, a sátoros síkról egyszerre fönnvagyunk a hegycsúcsokon, ahonnan kilátás nyílik a középkor szellemi életének gazdag váraira . . .³⁰⁾

(Szeged.)

Zolnai Béla.

²⁹⁾ V. ö. erről Thienemann Tivadar, *Irodalomtörténeti alapfogalmak*, Bpest 1930.

³⁰⁾ E bevezető állásfoglalás igazolására kísérletképen két magyar író irodalomfölfogását vettem vizsgálat alá: Mikesét és Petőfiét. Mikesnél a XVII. századra támaszkodó, morális irodalmiságot, Petőfinél a XIX. század agitativ irodalmi eszményét igyekszem kimutatni. Mikes kapcsán az maga is föladat, hogy egy „naturista“ azaz látszólag naiv belső ösztönből dolgozó, igénytelen szerzőnél kimutassuk az irodalmi eszmék jelenlétét. Petőfiről pedig — akit a köztudat a magyar realizmus uttörőjének állít be — ki lehet mutatni, hogy egy régebbi, romantikus irodalmiságban gyökerezik. De kimutatható az is, hogy írói akarása a német Jungdeutschland költőivel rokon, ami pedig a realizmusát illeti, az „biedermeier“ névvel is jelölhető és beállítható számos párhuzamos és analog európai-magyar stilstörékvés milieujébe. Mindakét témakörrel azt a tételt is bizonyíthatjuk, hogy az irodalomfölfogás és az irodalmi eszmék vizsgálata magának az írói gyakorlatnak megítélésében döntő fontosságú lehet. Ezek a dolgozataim — *Mikes Kelemen, A romantikus Petőfi és Magyar biedermeier* címmel — a *Minerva* idei évfolyamában, illetőleg a *Széphalomban* fognak megjelenni.

CLAUDE BRETON:
VISSZA A GYARMATOKRÓL.

Bolyongva messze földeken,
Hegyen, folyókon, völgyeken,
Nem szánom én a vért se;
Nem bánom, lessen rám halál
S ha bús arcomra rátalál,
Nem bánom hús kezét se.

Az elfelejtett halk mosoly
Viaszk-orcámon haldokol:
Lám, élve eltemetne.
És valahonnan ád kezet,
S élő síromba átvezet:
A zúgó tengerekbe.

Gond nélkül hajtottam magam
S testem, igába hangtalan,
Bátran, ezer veszélybe.
Arany, s örök hír van velem,
Márványba véstem nagy nevem
S nem voltam boldog mégse.

(Páris.)

Fordította: HORVÁTH BÉLA.

FELSŐ-MAGYARORSZÁGRÓL.

Felelet Skultéty József: A volt Felső-Magyarországról című pamflettjére.

Az elmúlt november hóban cseh, és nem tót, póstabélyeggel Pozsonyból, amelyet újabban némely tudománytalan aberánsok Bratislavának csúfolnak, egy füzetet hozott címemre a posta.

A füzet címe: *A volt Felső-Magyarországról*. Válaszul dr. Iványi Béla „Pro Hungária Superiore. Felsőmagyarországért” című könyvére.

A füzet írója: Skultéty József. Ha nem is kifogástalan magyarsággal, de mégis magyarul van a füzet írva, dacára annak, hogy Turócszentmártonban nyomták, ami úgy egyébként megtisztelő lenne reánk nézve. Azonban éppen e szokatlan körülmény miatt kissé gyanakodva vettem kezembe a füzetet, amelynek címlapja mellé egy cédula van ragasztva, ezzel a kérelemmel:

Pl. T. (?)¹⁾

A komoly ügy érdekében tisztelettel kérem elfogadni iratomat.
Turóc-Szt.-Márton, 1929. X. —

Szerző.

Ez a szokatlan szövegű cédula még inkább gyanakodóvá tett, mert hiszen, ha komoly ügyben valóban komoly írást kap valaki, azt rendszerint úgy sem dobja el, még kevésbbé fordul elő, hogy visszaküldje. Nem egyenes és nem tiszta dologban fárad tehát az a szerző, vagy a mögötte álló, mondjuk, ismeretlen x, aki politikai pamflettjét boldog-boldogtalanra ilyen szokatlan úton igyekszik ráerőszakolni. Nincs ilyen eszközökre rászorulva az, aki egyenes úton halad.

Mikor a pamflett olvasásának nekifogtam, azonnai rájöttem, hogy bizony nagyon is szükséges volt szerzőnek azt a cédulát be-
ragasztani, mert az ügy, amelyről szó van, reánk magyarokra nézve csakugyan: halálosan komoly! És e cédula láttára én elég naiv voltam feltételezni, hogy szerző, az általa is komolynak deklarált ügyet igyekezni fog legalább látszólag objektíve kezelni és 10 év előtt megjelent munkám ellen az abszolút megbízhatóságú és valódi adatok egész tömegét fogja felvonultatni. Hiszen erre szerzőnek — szerény véleményem szerint — a könyvem megjelenése óta eltelt 10 hosszú év alatt talán elég ideje is lett volna? Azt hittem, hogy szerző ellenadathalmazával összes állításaimat egyszerűen halomra dönti. Azonban — mi sem természetesebb — [hogy] csalódnom kellett.

Ugyanis, a helyett, hogy szerző a most rendelkezésére álló felsőmagyarországi levéltárak hatalmas anyaghalmazából 10 hosszú esztendő leforgása alatt összegyűjtötte volna az ellenadatokat,

¹⁾ Előtte ismeretlen rövidítés!

a helyett, hogy kétségtelenül hiteles és valódi adatokkal napnál fényesebben megyéről-megyére haladva bebizonyította volna, hogy Felsőmagyarországon soha sehol magyar réteg nem volt, s ezzel szembe állította volna a tót (de nem szláv) kontinuitás egyetlen pillanatra meg nem szakított s mindenütt meglévő folytonosságát, ahelyett a Scotus Viatorok s más eféle kalandorok nyomdokaiba lépve, cseh hivatalos parancsra igyekszik a szláv berkekben zavart csinálni, mindent homályba burkolni, s a szavakkal — mondjuk — zsonglörködve, a hozzá nem értőket meg téveszteni.

Mi a tótokat eddig szerény, tisztességtudó jóra való s becsületes fegyverekkel, becsületesen küzdő embereknek tanultuk ismerni. Nem így vagyunk azonban ezzel a Skultéty alias Schultheisz úrral! Ő ugyanis nem elégszik meg azzal, hogy áltudományos ostyába csomagolt inkorrektiségek egész sorával tudatosan kompromittálja azt a tiszteletre méltó és derék népet, amely őt kitüntette azzal, hogy tagjai közé emelte, hanem elkötelezvé magát a cseheknek, kötelességének tartja a cseh faji tulajdonságokat is magáévá tenni, s úgy véli, hogy a szóbanforgó kérdést előbbre viszi azzal, ha a demarkacionális vonalak egyelőre még biztos fedezéke mögül ízetlenül személyeskedik, a tárgynak tudatosan és következetesen melléje beszél és előhozakodik olyasmik cáfolgatásával, amiket én soha seholsem állítottam.

Míg én egy közel 100 oldalas füzetben vármegyéről-vármegyére menve bizonyítom, hogy az egykori szláv és a későbbi tót nyelvréteg között mindenütt ott van Felső-Magyarországon a magyar és német rétegeződés, amíg én kimutatni igyekszem, hogy az egykori marahán-szláv nem egyenlő a mai tóttal, addig a szerző mindezekről egyetlen betűt komoly, megbízható valódi és helytálló adatokkal meg nem cáfolva, előráncigálja a legújabb idők politikai mozgalmából azt a néhány való vagy vélt sérelmet, (amelyet mi minden részletben szerzőnél jobban ismerünk, az általa bölcsen elhallgatott indító rugókkal együtt) s ezeket a legfejlettebb újságírói technikával nagyítja, színezi, felfújja, ferdíti és az igazságtól messze eltávolodva, Scotus Viatori beállításokban ismerteti.

Más szóval és röviden: szerző pamflettjéből szinte túlságosan feltűnően ordít felénk, a csehhé vedlett német-magyar-tót renegátnak a cseh politika akarata előtti feltétlen behódolása. És elő mer ezen pamflettel állani közvetlenül a Tuka-„per“ főtárgyalása után, amely gyalázatoságban vetekszik a muszka bolsevisták úgynevezett „pere“-vel és „bíráskodás“-ával.

Mindezek után tisztelettel kérdem, hogy ha nem csak üres szólam, hanem valóban komoly az az ügy, amelynek valaki szolgálatába szegődik, mért kell azt bolondgombák sürített és sorozatos feltálatásával diszkreditálni? Mire való ilyen fontos ügyet bőséges tudományos apparátussal való alátámasztás helyett komolytalan személyeskedéssel, rosszul palástolt tehetetlen dühvel, mosolyt fakasztó isteni álnaivitással, rossz viccekkel, az igaz-

ság tudatos elferdítésével, sőt szemenszedett hazugságokkal megoldani, vagy előbbre vinni akarni?

*

No de térjünk csak a tárgyra!

Szerző irányzatos politikai pamflettjének első oldalán mindjárt azzal a vaskos és tudatos tévedéssel kezdi, hogy *cseh-szláv* és *csehtót* népről beszél. Valószínűleg az osztrák-magyar, vagy a svéd-norvég nép analógiájára született meg ez az ethnografiai csodabogár, amelytől azonban a jogtalanság még sem változik joggá. Ugyancsak szerző az első lapon nagyképű s szánakozó henccegéssel jelenti ki, hogy „ők” nem tartották érdemesnek figyelemmel kísérni, hogy mi magyarok mit írunk az utolsó 10 évben.

Ejnye, hát nem csudálatos, hogy a cseh spicli és spion had mégis egészen pontosan tudta, hogy én és a *Pro Hungaria Superiore* a világon vagyunk, elannyira, hogy a budapesti cseh követség fekete könyvében nevem évek hosszú során át vörös ceruzával vastagon körülkerítve lőn nyilvántartva. Ugy látszik, Felvidékünkön bizonyos koponyák körül jámbor műtájékozatlanság és álmos homály lengett mindaddig, míg „a budapesti legújabb nyugtalankodásokra” (sic!), bizonyos cseh propaganda akciók némely szundikáló Rip van Winklét fel nem serkentettek 10 éves álmaikból . . .

Az első, amin az immár inkább cseh, mint szlovák szerző fennakad, az a kijelentésem, hogy: *Masarykéknélnek!* . . . (4., 35. ll.) — Nos, talán nem félnek? Avagy talán a magyar szellemi termékeket kéz-láb-töréses előzékenységi versenyben terelik be a Masaryk-féle társaság által megszállva tartott Felső-Magyarországra? Talán, a teljesen politika mentes *Századok, Magyar Könyvszemle, Levéltári Közlemények, Turul, Történeti Szemle, Archaeologiai Értesítő, Népiük és Nyelvünk* stb., stb., mind síma akadálytalansággal jutnak be a Felvidékre? Miért kell annak, aki nem fél, éppen most Pozsonyban, Komáromban, Losoncon, Kassán állami asszisztenciával a könyvesboltokat kirabolni, s onnan *Lombfűrész, a Mázolók és szobafestők kézikönyve, a Cséplőgépek szerkezete, az Élelmiszeripar, továbbá Az automobil, A tej és vizsgálata* stb. című rendkívül államveszélyes könyveket elbolsevizálni? Avagy mindez a kulturbotrány talán az oroszláni bátorság jele? Hisz ilyenekre még Metternich vagy Bach sem mert vetemedni? Avagy talán Benesék éppen olyan messzemenő liberalitással fogják a jogtalanul megszállva tartott Felső-Magyarországra ezen írásomat beengedni, mint amilyen birka türelemmel mi a Skultéty-féle valótlanágoktól hemzsegő pamflettet hagytuk Pozsonyból ideözönlölni?

Nos, most majd elválik, hogy tényleg félnek-e Benesék és társai, akik eddig még nem sok jelét adták rettenthetetlen bátorságuknak.

(Szeged.)

(Folyt. köv.)

Iványi Béla.

A VÁROS.

Mutatvány a szerzőnek
Várakozás c. kötetéből.

Jövünk és megyünk,
egymás mellett,
sokan-sokan
és idegenül.

Kapukon által
fényből sötétbe,
lesütött szemekkel,
sokan-sokan

Ó, csak szavakban és mondatokban élünk!
Vakon,
kövekben botlunk és bőrünkön a gyengeség borzong.

Szavak! . . . és újra csak szavak!
csillogó és rongyos lélekköntösök.
Mögöttük ott gunnyaszt a szörnyű,
megfoghatatlan
Meztelen Ember.

(Budapest.)

PETUR LÁSZLÓ.

ESZMETÖREDÉKEK.

HARFA ÉS HOLMI.

Szeged sajátos szelleméről, speciális értékeiről már sokan írtak, különösen azok, akik a vidéki kultúra fejlesztésével kapcsolatban a decentralizáció nagyjelentőségű gondolatát írták lobogójukra s így előttem is fölösleges szószaporításnak tűnhetnék föl e néhány bevezető sor, ha nem érezném szükségét annak, hogy akkor, amikor Juhász Gyuláról írok, föl ne vessem újra a *szegedi lélek* bonyolult kérdését, még pedig ne nyelvi furcsaságainak pompázásában, sem a szokások érthetetlen útvesztőjén, hanem a nagy költő és nagy ember művészetében, magában a *szegedi Juhász Gyulában*. Ezzel korántsem akarom lebecsülni azokat a komoly eredményeket, melyek éppen a nyelvészeti és etnográfiai kutatásoknak köszönhetők s csupán annak a valakinek szeretnék helyet biztosítani e téren is, akiben ez a szegedi föld többet jelent a tudományos studium tárgyánál, akinek a síkság és Tiszapart már nem téma, földolgozandó anyag, hanem élet, vér, el nem múló valóság. Juhász Gyulát lehetetlen önmagában szemlélnünk, benne reszket ő a Mátyás-templom harangjaiban s a jegenyék büszke sudarában s akik hallják a por sóhajtását, a mezők feszülő, egyhangú lázadását, ugyanazt a szellemet fogják kiérezni Juhász Gyula soraiból is, mint amely előnti ezt a várost, vagy mondjuk így, az egész magyar Alföldet. Ha igaz az, hogy a teremtmő művész summája annak a fajnak, amelyből kiszakadt, akkor ő elsősorban az, akiről elmondhatjuk, hogy művészete éppen olyan természetes megnyilatkozása e föld lelki tartalmának, mint az ég szürkésege, a búzatáblák erőteljes duzzadó rengetege vagy az a nép, mely minden más néptől különbözően, itt szenved, szeret a Tisza partján. Juhász Gyula nem ábrázol, mert semmitsem talál, ami rajta kívülálló lenne, számára e tájak nem exotikum, irodalmi divat, Juhász Gyula költészete *kifejezés*, a szegedi lélek legtökéletesebb expressziója.

Aki fölszínesen szemléli a városokat, vidékeket, lehet, hogy eltéved a néha nagyon is félrevezető külsőségek labirintusában, s Szegedet, az alföldi várost, az unalmas, vértelen vasárnapdélutánok sírkertjeként fogja föl. Tagadhatatlan, hogy van valami melankólia ebben a tájban, valami örökös őszi hangulat, mely rátelepül népére s egyetlen búsuló lélekké oldja föl; határozottan van; ez azonban még nem minden! Szeged nem a halál városa, elterülő nyugalma sokkal mélyebb, mintsemhogy a pusztulás vagy valami szürke élettelenység szimptomája lehetne: Szeged mozdulatlansága a születés teremtmő csöndje s a zajtalan éjszákak nagy miszióktól, az új magyarság jövőjétől terhesek.

Nemcsak az egyetemes, hanem a nemzeti kultúrának is vannak állomásai, melyek ki tudja milyen törvényszerűségek következtében helyezendők hol Erdélybe, hol a Felvidékre, hol Dunántúlra, aszerint, amint ennek vagy amannak a vidéknek *genius loci*-ja tárhatta ki legtökéletesebben az illető epocha lelki tartalmát, s így nem egészen önkényes az a feltevés, hogy amint a magyar múlt különböző korszakaiban hol egyik, hol másik város emelkedett kora kifejezésében a legmagasabb színvonalra, úgy abban a lélekben, abban a mozgalomban, mely már alakul, de amelynek ezután jönnie kell, csak Szeged ragadhatja magához a hegemoniát. Ez nem akar prófécia lenni, hiszen éppen ezekben a kérdésekben függ majdnem minden szeszélyes esetlegességektől, ha azonban összevetjük Szeged belső életét azokkal a törekvésekkel, melyek

ma nem csak nálunk, hanem mindenütt és minden téren egy szocilis emberiség kiképzésére irányulnak, akkor semmisem nyilvánvalóbb, mint az, hogy ez az alföldi, ez a földmives s így szükségképpen magasabbrendű társadalmi érzéssel megáldott nép termelheti ki önmagából azt, amit a ma ideges, nyugtalan ember keres: a közös hitben való megnyugvást s a demokráciát. Erdély protestáns, individuális, Szeged katolikus, kollektív; Erdély az egyéni értékek küzdőtere, Szeged a megváltódás, a föld-kultusz szertartásos székhelye. Itt még mintha nyomai lennének (mint az oroszoknál) azoknak az összeborulásoknak, melyek a hajdani *matriarchatusban* élő földmivesnépek együvértartozását jellemezték, melyek átítatva szimbólumokkal, a csodálatos föld iránt érzett áhitattal, kollektív egységbe karolják az egyént. Az Alföld az egymásrautaltság, a misztériumok, a nagy leborulások, az imádat televénye, az Alföld a megbékélés, a személytelenség bölcseje.

Ha Juhász Gyula verseit olvassuk, szinte szembeszökően tárul elénk éppen az, amit fönt a szegedi lélekkel kapcsolatban kifejtettünk s ez Juhász Gyula ősi, pogány föld-imádata és katolikus miszticizmusa. Ő az, aki aszkéta, magábaroskadt szerzetes és ünnepi áldozár, gótikus templomok áhitatos buidosója és földjéért reszkető, földjéért lázadó pogány pap. Juhász Gyula e szegedi kettősség tragikus összefogása, e látszólagos ellentétek küzdő arénája. Hol egyikhez, hol másikhoz menekül megváltásért. Berine semmisem öncélú. Szavai már nem is szimbólumokká, hanem igékké tisztulnak. Juhász imádkozik akkor is, ha nagy forradalmak zúgnak át sorain. Az ő zendülése nem az elégedetlenkedő, a sértett individiumé, az ő fölkelése az örök igazság, az Isten utáni vágy. Érti, tudja, hogy ő az, akin keresztül formát ölt mindenki fájdalma, ő az, aki úgy fohászkodik, hogy meghallgatásra talál a más sóhaja is, ő az, aki küzdve a kalmárok, a szabadon versengők, az ügyesek, az individuális törtéetők, zsarnokok hadával vigasztalni akarón nyújtja a mögéje sereglőknek szent kelyhét. Juhász Gyula népének mártírja, bűnbakja, báránya, aki nem is keres más utat magának, aki tudja, hogy csak saját életének fölláldozásával engesztelhető ki, akár Hadúr, akár az Atya.

Nem szerencsés vállalkozás ilyen esetekben a hasonlítás, de ha tényleg hinni merünk az u. n. *etikus* emberben, aki túl saját maga kierőszakolásán, szigorú különbözőségérzésen föloldódni, megtisztulni, tehát személye zsarnokságától megszabadulni akar, vagy mondjuk így, aki oltárt keres, hogy kapcsolatot találjon maga és más között, akkor Juhász maibb; előbb, mint Ady. Juhász költészete ott kezdődik, ahol Ady végződik. Juhász lelke mélyéből hisz, Ady egyedül van s csak kétségbeesésében szakad ki belőle valami akart ima. Juhász megnyugszik sorsában, leborul, Ady birkózik, gyűlöl, rombol, épít, hogy megistenítse önmagát. Juhász szétszítja lelkét, szívé, Ady mindent, mindenkit magához kényszerít, magába olvaszt. Juhász szerelme madonvás, templomi, Ady önző, kizsákmányoló. Ady záróköve annak, ami volt, ami ma is csak múlt már, Juhász első lépés affelé, aminek lennie kell. Juhász katolikus, alföldi, Ady protestáns, hegyvidéki.

*

Most, hogy a *Hárfa* és *Holmi*, Juhász két könyve egyszerre került az olvasó közönség kezébe, szükségesnek tartottuk, hogy szokásos pesti halandzsák, ostoba, sablonos kritikák után mélyebb alapokra utaljunk Juhász költészetében s egyben őt is úgy fogjuk föl, mint ahogy csak az igazi művészt lehet, vagyis a kultúra, az emberi lelkek alakulásának egységes folyamában. Nem tar-

tottuk elégségesnek, hogy egynéhány ismert sor kiragadásával illusztrálni próbáljuk róla alkotott véleményünket, hanem bele illesztettük egy nagy hites miszsió előtt álló nép szellemébe s művészetét úgy kezeltük, mint ennek a szellemnek egyenes leszármazottját. Vagy nem az Alföld, a fehér por ősi imádata tör-e föl benne? Például ezekben a sorokban:

Hisz pogány gyula módjára szerettem
 És sírva csókoltam fehér porát
 S bár napnyugati álmokba temettem,
 Tőle a testem és majd ő fon át,
 Hisz pogány gyula módjára szerettem.

És testvérem a búsuló paraszt,
 A méla és szilaj, a vére vérem,
 A lusta magyar televény maraszt,
 Hisz lelkem suttog a nagy jegenyékben,
 Hisz testvérem a búsuló paraszt.

S nem a mély, prófétikus hitű ember harcol-e benne a „kicsinyebbek“ ellen, akik zajosabb jazz-banddal bitorolják a költő apostoli jogát?

Mindig hangfogóval, lassan muzsikáltam,
 Kevély kurjantással
 Jobban győzték kicsinyebbek nálam.

Én mindig a csendes, holdas égre néztem
 S talán egy-két szelíd
 Búslakodót így is megigéztem.

Nem a kiuzsorázott búzaföldek lázadása az övé?

Mi lesz, ha egyszer szikrát vet a szalma
 És föllángol e táj, a néma, lomha?
 Ha megútálva száz here pimaszt már
 Vihart aratva zendül a magyar nyár?

S van-e ennél megrázóbb, keresztényebb büntudat? —:

Egy gyíkot öltem meg gyermekkoromban
 És kis húgom másnap halálba dermedt,
 Ha gyík szemébe pillantok borongva
 Ijedten néz belőle rám a gyermek.

J u h á s z Gyulát méltatni kései lenne. Akik ismerik, akik szeretik, tudják, hogy művészete már régen az örökkévalóságé. Hogy sokan vannak, akik benne csak a múlt elegikus siratóját, a halkszavú, csalódott dalnokot, a reneszánsz és a középkor ihletett rajongóját látják, az mit sem jelent. Ő el nem múló értéket adott fájának s hitünk szerint, mindazok között, akikkel együtt indult, J u h á s z látta legtisztábban, legmesszibbre az utat és ő a legfiatalabb.

(Szeged.)

Berczeli Anzelm Károly.

ETHELKA.

Jean Mistler d'Auriol, aki mint az Eötvös-Kollégium francia lektora, egyetemi előadó-tanár és követségi tisztviselő, több évet töltött Budapesten, *Ethelka* címen Magyarországon játszó regényt írt, melyet először egy jónevű francia folyóiratban közölt, azután pedig könyvalakban is kiadott. Nem ő az első francia, aki magyar tárgyú regényt írt. Egy egész kis könyvtárt tennének ki azok a regények és novellák, melyeket franciák Magyarországról és a magyarokról írtak.

Mistler személyes tapasztalatok, közvetlen benyomások után írta meg könyvét, amit megkönnyített az, hogy hivatali állásánál fogva fővárosunk hangadó köreivel, vezető egyéniségeivel is alkalma nyílt megismerkednie.

A kommunizmust követő években tartózkodott nálunk, regényének hátteréül is ezt az átmeneti, a magyar életre tulajdonképp nem jellemző időszakot választotta. Metsző ridegséggel, a rokonszenv legkisebb jele nélkül, sőt helyenkint némi kárörömmel, de mindenestre érdekes módon rajzolta meg azt az anyagi és erkölcsi zűllést, mely a háború és a kommunizmus következményeként pusztított bennünket, s amely a magyar lelket és a magyar életet fenekestül felforgatta. Apró, jellegzetes vonásokkal írja le a király-puccsot, a koronaromlást, a nyomában járó drágulást, a féktelen valutaspekulációt, a középosztály nyomorát, egy kommunista tüntetést s ennek a rendkívüli korszaknak egyéb, beteges tüneteit. E leírásokból nyilvánvaló, hogy nem sajnál bennünket, állhatatlansággal, az ellenálló képesség hiányával, hiszékenységgel, hazudozásra való hajlandósággal vádol meg bennünket és szemünkre veti a „csodálatos magyar gögöt”, mely nem enged nyomorúságos sorsunkba belenyugodni.

Regényének központja Pally Etelka, egy budapesti úri családból való leány, aki a francia követség egyik fiatal tisztviselőjének lesz kedvese, s akit azután egy volt főhadnagy, Térfy Andor vesz feleségül. Ez utóbbi részt vett a nyugatmagyarországi harcokban, majd a király-puccs alkalmával csatlakozott IV. Károlyhoz, s ezért elbocsájtották a hadseregből. Egyideig, a tőzsdei spekuláció virágkorában, egy konjunktúra-bankban van alkalmazva, ott sokat keres, a bank azonban megbukik, igazgatója Svájcba menekül, s ő maga csak nehezen kerül ki a börtönt. Sok mindennel megpróbálkozik, de nem tud zöldágra vergődni. Hogy megéljenek, felesége táncolni kénytelen egy mulatóban, ő maga pedig nem meggyőződésből, hanem a nyomortól hajtva kommunista társaságba keveredik, majd a Nemzetközi Ellenőrző Bizottságnak kémiszolgálatokat tesz, vagyis teljesen elzúllik, míg végre börtönbe kerül, ahol felakasztja magát, felesége pedig a Dunába ugrik.

E két főalak mellett a mellékalakok egész serege tolong, külföldiek és magyarok egyaránt: Carlotta Gigli, a volt ballerina, aki tánciskolát tart fenn és külföldi diplomatáknak magyar barátnőket közvetít, White angol ezredes, aki mint diplomáciai küldeményt Skóciából hozatja a maga különleges viskijét és azt issza még a Tabarin-mulatóban is, a nagy reklámmal dolgozó, nagy kegyesen hús- és tejkonzervéket osztogató Rentlob amerikai őrnagy, aki mint az emberiség jótévedője szerepel, s aki alapjában véve kitűnő üzletember, azután magyar politikusok, közéleti férfiak, akikre igen könnyű ráismerni, s akiknek előzékenységükért és vendégszeretetükért a szerző fölényes csúfolódással fizet. Különösen haragszik a budapesti egyetem tanáira, akik közül szerinte a tehetségeseket és az igazi tudósokat

a reakció elkergette, mert zsidók vagy liberálisok voltak; akik megmaradtak, azoktól az ifjúság mitsem tanulhat, nem tesz tehát egyebet, mint irreudenta tüntetéseket rendez. Különösen vörös posztó a szemében egyik professzor, akit francia szellemességgel Monsieur Szamárnak keresztel el, a korlátoltság, tudárosság és elvtelenség típusa, aki szerinte aljas politikai szolgálatokért kapott egyetemi katedrát. A sok nevetséges, ostoba vagy nagyképű magyar és külföldi alak mellett természetesen kivételes lények a franciák, ezek intelligencia és modor tekintetében egyaránt kimagaslanak, a nők körében pedig ellenállhatatlanok. Köztük a szerző önmagát is szerepelteti André Girard néven, aki ha nagy fekete kabátjában és kék gallérvédőjében valahol megjelenik, a magyar gépirónők és diáklányok az izgalomtól magukon kívül vannak.

A magyar élet rajzában Mistler nemcsak torzít, hanem gyakran téved is és néhai Tisso-t-ra emlékeztet. Azt írja többek közt, hogy az Alföldön tárogatón játszanak a pásztorok és árvalányhaj szállong a levegőben, hogy Budapesten két színházi napilap és öt-hat színházi hetilap van. Az sem valószínű, hogy a miniszterelnöki palota udvarában fel s alá sétáló hízódisznót látott volna (talán Belgrádra gondolt), vagy hogy az operában a miniszterelnöki páholyban 18-an tolongának, azért, mert a miniszterelnök meghívta szegény rokonait. Egyik fejezetben leírja, hogyan ünneplik az újévet egy előkelő budapesti szálloda éttermében. „Valami durva örület — írja — egyszerre magával ragadta ezer esztendő civilizációját, s a frakkos urak, a gyémánttal borított asszonyok hasonlökká lettek az ázsiai síkságon a napfogyatkozás alkalmával ordító vad őseikhez”. Mistler nem tudja, hogy az újévnek ez a malacsvítással és kéményseprővel való hangos ünneplése nem ősmagyar szokás, hanem hamisítatlan német import. Másrészt az is valószínű, hogy ennek a társaságnak a tagjai jórészt nem fajmagyar urak voltak, hanem leginkább háborús gazdagok, tőzdespekulánsok, valutasiberek és — előkelő idegenek. Nem ősmagyar szokás az sem, hogy a vidéki földbirtokos házigazda maga vagdalja fel az asztalnál a sült pulykát, s azután az egyes darabokat villára szúrva átnyújtja vendégeinek. Ez a primitív szokás a szerző hazájában, Franciaországban van divatban és pedig nemcsak a parasztság, hanem a kispolgárság körében is. Nem is kívánjuk nálunk meghonosítani.

Ellenségeink gyakran irigylik tőlünk azt a képességünket, mellyel magunknak külföldi barátokat tudunk szerezni. Valóban az idegenek, kik nálunk megfordulnak és velünk alkalmuk nyílik közelebről megismerkedni, számos esetben magyar szimpáthiával térnek vissza hazájukba. Őszintén sajnáljuk, hogy Mistlert, aki kétségbe nem vonható tehetségénél fogva valószínűleg a közeljövőben szerepet fog játszani a francia irodalmi és politikai élet terén, regénye után ítélve barátunknak megnyerni nem sikerült.

(Pécs.)

Birkás Géza.

MADÁCH ÉS LAMENNAIS.

Az *Ember Tragédiája* szerzőjének Lamennais-sal való szellemi kapcsolata nem új gondolat a Madách-kutatás történetében. Már Kármán Mór törekedett (a *Budapesti Szemle* 124-ik kötetében megjelent tanulmányában) annak kimutatására, hogy Lamennais *Esquisse d'une philosophie* c. munkája hatással volt a tragédia első színére. Madáchnak Lamennais-hez való egyéb

kapcsolataira óhajtanánk rámutatni. A francia írónak három könyve jöhet tekintetbe: a *Paroles d'un croyant*, amely Madách könyvei között Börne fordításában *Worte des Glaubens* címen van meg, továbbá a *Le Pays et le Gouvernement* és a *Livre du Peuple*.

A *Paroles d'un croyant* kemény hangon ostromozza a fennálló viszonyokat és látnoki stílusban jövendőli meg, hogy csakhamar eljön az idő, mikor minden meginog, minden megváltozik. Madách német könyvéből idézek:

Ich sehe am Horizont eine graue Wolke und um sie her ein rothes Leuchten, wie der Widerschein einer Feuerbrunst . . . Ich sehe die Ströme ihren Lauf verändern, die Hügel wanken und hinterstürzend die Thäler ausfüllen. Alles macht sich los, alles bewegt sich, alles verändert die Gestalt . . . Ich sehe in der Ferne Wirbelwolken von Staub, und sie ziehen nach allen Richtungen und stossen und mengen und vereinigen sich. Sie gehen über die Städte her und wenn sie vorüber sind, sieht man nur noch die kalte Erde.

Ich sehe die Völker tobend erheben . . . (*Worte des Glaubens*, 5. l.)

Stílusra nézve egyező, sőt részben tartalmilag is azonos ezzel Péter apostol beszéde:

. . . Nem érzed-é, hogy az ég büntetése
Nehezkedik rád? Nézz csak, nézz körül,
A város pusztúl, durva idegen nép
Tiporja el arany vetésidet,
Szétbomlik a rend, senki sem parancsol
S szót nem fogad . . . (1286—1291)
El fogsz pusztúlni, korcsúlt nemzedék,
E nagy világ most tisztuló színéről (1312—13.)

A londoni szín három részletének inspirációit szintén Lamennaisben kereshetjük. „Die Armut ist Tochter des Bösen, dessen Kern in jeder Gesellschaft ist“ — olvassuk a *Worte des Glaubens*-ban. E gondolat költői feldolgozása az a jelenet, amelyben Lucifer elmondja, hogyan esett bűnbe a londoni szín halálraírt munkása. Ő kórházba került,

Kedves nejénél a szükség beszólt,
Lovel fia ifjú volt s jószívű,
Meglelték egymást és mindent feledtek (3041—43).

— — — — —
A férj kigyógyult s a nőt nem lelé,
Helye betölt, munkát hiába kért,
Fellázadt keble, fenyegetni mert,
Lovel fia pofonnal válaszolt,
Az átkozottnak kés akadt kezébe —
Most itt viszik. (3046—3051.)

Á d á m :

Velőt fagyasztó látvány, mit kísértsz?
Ki mondja itt meg, melyik bűnösebb,
Avagy csupán a társaság talán . . . ?
Hol ez rohad, búján tenyész a bűn.

Lovel:

A társaság, igen. (3058—3062.)

A *Le Pays et le Gouvernement*-ban Lamennais hevesen támadja a túlóráztatást:

Je ne sache rien qui méritât davantage d'être loué, encouragé . . . que la décision prise par la commission des tailleurs de pierre. Les sous-signés . . . ne doutant pas que le mal qui les afflige ne prenne sa source dans l'existence des ouvriers dits *ouvriers tâcherons*, qui sacrifient tout à un sordide intérêt, compromettent par un honteux trafic la santé, la vie même des ouvriers, en donnant à des travaux immodérés des heures destinées au repos et au sommeil. (36—37. lap.)

A londoni szín Második Gyárosa épen ezt a túlóráztatást akarja megvalósítani.

Erősebben kell hát befogni őket,
Dolgozzanak fél éjjel gyárainkban,
Elég pihenni a másik fele,
Kinek álmodni úgy sem célszerű. (2919—2922.)

Keményen bírálja Lamennais munkája a hatalomnak azt a törekvését, hogy a különböző társadalmi osztályok, különösen a munkásság és katonaság között egyenlenséget szítson:

Que n'a-t-on point fait pour isoler le soldat, pour le tenir séparé de la population, pour soulever même si on l'avait pu, entre lui et les citoyens les animosités réciproques, un certain esprit d'hostilité et d'antipathie . . . (47. l.)

A katonák és munkások egyenlenségét Madách megkapó módon szemlélteti:

(Egy katoná egy mesterlegény kezéből elveszi táncosnőjét.)

Katona:

Paraszt, odébb! vagy azt hiszed talán
Hogy még te is valami vagy?

Mesterlegény:

Megérzed,

Ha nem hiszed.

Második mesterlegény: Ne bánts. Térj ki előle:

A hatalom s dicsőség mind övé!

Első mesterlegény: No hát, lenézéssel miért tetézi,

Ha már úgy is nadályként szívja vérünk.

Feltűnően emlékeztet a *Le Livre du Peuple*-re a falanszter-jelenet két sora:

Tudós:

Ez a szegénynek rabszolgája volt.

Ádám:

Mint a szegény meg *ökre* gazdagoknak. (3274—3276)

Lamennais említett munkájában így ír:

... cette société traite [le peuple], comme le laboureur traite son cheval et son boeuf et souvent moins bien (Chap. II.)

Feltevésünket az is alátámasztja, hogy Lamennais mindhárom idézett munkája megvolt Madách könyvtárában, ezenkívül még a *De la Religion* c. kötet is, összesen tehát négy, nem pedig kettő, mint Voinovich tévesen állítja kitűnő monografiájának 1922-ben megjelent második kiadásában is. (448. l.) Szücsi József (*Madách Imre könyvtára*, Magyar Könyvszemle, 1915) mind a négy munkát felsorolja. Adatának helyességéről személyesen győződtem meg, midőn a múlt év június havában Zsinka múzeumi igazgató úr jóvoltából alkalmam nyílt a Nemzeti Múzeum könyvtárában külön szekrényben őrzött Madách-könyvtárt kötetről-kötetre átnézni.

Ha ezen adatokhoz még hozzávesszük, hogy Madách a társadalmi problémák iránt nagy érdeklődéssel viseltetett, akkor lehetetlen a feltüntetett egyezéseket véletlennek, irodalmi találkozásnak betudnunk. Alapvető gondolatot nem vett Madách Lamennais-tól, de a tragédia egyes részleteinek kidolgozásánál a francia író hatása kétségtávol szerepet játszott.

(Szeged.)

Gy. Juhász László.

MÉCS LÁSZLÓ.*)

Gyermekszeretete egészen sajátosan közvetlen hangú, új-romantikus zamatú versekben szólal meg. Megremeg, mikor a kandi gyermek kérdéseivel osztrómolja, mert primitív ösztönnel a legmélyebb titkok körül jár a világot feléledő gyermek kíváncsisága:

Gyermekkezeccske bal kezemben. Búcsúra megyünk;

„Mécs bácsi, miért van búcsú?

Miért mennek a felhők az égen?

Miért vannak koldusok?

Jézuska miért van a kereszten?”

Ezer Miért! Ezer száj nyílik a hajszálgökören!

Ezer szájon át szívja az őstavas tejét ...

Bársonyló bőrén átüt az őstavas teje:

világot apukának, mamukának, nagymamának.

Aki hozzányúl: beléborzong egy lüktetés,

egy kacagás, egy álom az őstavaszból ...

(Palika.)

Mécs Lászlót mindenki az emberszeretet poétalelkű apostolának ismeri. Azt azonban kevesen veszik észre, hogy a szeretet prófétája is nagy harcot vív az önzéssel, míg eljut a prófétai magaslatra. *Ember leszek az emberekkel* című versében azt írja, hogy önzésében eleinte ő is ép úgy menekült a szomorúság elől, mint a vadludak az ősz elől; hiszen:

Embernek is van vadlúd-vágya:

álmodni örök öröm-ágyba,

lakodalomból lakziba,

virágos rétről más felé,

*) Befelező közlemény. V. ö. Széphalom 1930. 2. sz.

egyik tavaszból más elé
repülni, mint a vadliba . . .

(Ember leszek az emberekkel.)

de a szenvedések katharizsán át ember lett az emberekkel: szomorúságuk most már az ő szomorúsága, örömük az ő öröme.

Nem önként választotta a részvét útját, a kor testvérisége őt „megverte“ írja egy versében (*Üzenet milói Vénusnak*).

Nem akartam fáklya lenni, Jákob-létra, alagút:
élni, mint a többi testvér: nagy hajókat hordó tenger,
ember-tenger csöppje lenni, játékos hab, szürke hab,
de az Úrnak akarátja kipányvázott önmagának . . .

(*Siratnak engem a fák.*)

Az Úr akaratóból hajtja valami csodálatos kényszer az emberi szenvedés felé. A természetes önzés hiába lázad fel benne: a belső kényszer nagyobb nála.

Mécs szeretete elsősorban az élet hajótörötteinek szól: a háború rokkant-jainak, öreg nyugdíjasoknak, a föld félrelököttjeinek, a koldusoknak s a minden-féle proletároknak. És itt kényes ponthoz érünk. Mécs Lászlót az a vád illette, hogy „bizonyos szociáldemokrata melléközöng csendül ki verseiből“. ⁸⁾ És tényleg, ha halljuk a „proletár“ szóhoz fűződő gyengéd, szeretetteljes hangot, ha látjuk, hogy a harminc évig hűségesen szolgáló kivénült bérest az úr koldussorsra löki és nem szánakozik rajta sem a püspök, sem a gróf, ha halljuk a gúnyos megjegyzést, hogy a szegény asszony temetésén

újságírók nem tolongtak följegyezni mennyi évet
élt és mennyi volt a gróf és mennyi csillár csillogott —

(*Temettünk egy öreg asszonyt.*)

és mikor a földet proletárvér trágyázza és a vadárvácska virágproletár lesz, s a vörös földrengéskor „a kegyelmesek kis patkánylyukba bújtak“, — ha mindezt halljuk: érezzük, hogy Mécs László nem főúri káplán, hanem a „szegények papja“. De mindez korántsem „szociáldemokrácia“, vagy pláne marxizmus, hanem a földhözragadt szegénység közelségében élő falusi pap keserősége, mely nem doktrinér világnézetből, hanem krisztusi szájalomból ered. A *Jövőbe zengő ének*-ben különben nyílt hitvallást tett arról, hogy ő nem osztályharcot, hanem keresztény szeretetet hirdet. A vezérségükből kicsöppent vezérek vádolják Istent, hogy farkasoknak prédájául hagyta juhait, holott ők a hibásak: az ő bűneik súlyától billent meg a földgolyó. Mert nem szerették a szegényeket s hagyták őket botorkálni a Sátán tarlóin:

— — — — —
Bíborágyon kéjelgett a Bujaság,
mámorek borától ájuldoztak a kevesek,
míg kint a menybóltot öklözve
vonított a milliótorkú Nyomor!

De most tette ébredtek a milliók s döngetik a nyomor Jerichofalait. A megváltozott világ vezéreihez így szól a költő szózata:

⁸⁾ Császár Elemér, Budapesti Szemle 1925.

Szárítsátok ki a multak mocsarát,
töltsétek be a korgó gyomrokat,
állítsátok el a könnyek patakját,

— — — — —
 egyengessétek az Úr útját,
 viruljanak ki körülötte
 az áhitat, szeretet szelídkék virágai
 s jöjjön el az ő országa . . .

(Jövőbe zengő ének.)

A nyomort ép oly rikító színben látja, mint a szociálisták, sőt ábrázolására nem egyszer átveszi a szociálista frazeológiát. Nem teszi azonban magáévá a szociálista ideológiát. A szociálistákkal ellentétben a nyomor megszüntetésére nem az osztályharcot akarja, hanem a Krisztus uralmát. (Ugyanaz a gondolat ez, melyet XI. Pius pápa Krisztus királyságának ünneplésével kíván a lelkekbe beleégetni.) Hol van az áhitat, szeretet szelídkék virágaival illatozó Krisztus országától a szocializmus gyűlölködő mentalitása! Mécs László a krisztusi emberszeretet ifjú hevű apostola . . .

Újabb verseit különben még kevésbé érhetné a szocializmus vádja. Az ifjú titán hamarosan meghiggadt, az élet realitása kinyitotta szemét s látva, hogy legtisztább szándékait is félremagyarázzák, verseiből lassan eltűnnek az erősebb szölamok a félreértett „proletár” szóval együtt.

Nem éppen a véletlen játéka, hogy az elszakított Felvidék reprezentáns költője a testvéri szeretet apostola. Ennek az agyonnyomort országnak szüksége van a szeretet vigasztalására. A felvidéki irodalom hivatása épen ennek az egy millió magyart összefogó szeretetnek a szétsugárzása. Köztudomású, hogy a Felvidéknek a régi Magyarországon nem volt sem sajátos költészete,⁹⁾ sem jellegzetes politikai élete.¹⁰⁾ A politikai téren való szervezetlenséget most is sínyle a tót és rutén Felföld magyarsága, míg az irodalom nem csekély részben Mécs László hatása alatt kezd már határozott jelleget öltetni. Az egymásra utaltság és a „szeressük egymást!” a főmotivumai ennek az irodalomnak, amely most legfőbb összetartó kapcsa a felvidéki magyarságnak. Teljesen osztjuk Bodor Aladár véleményét, aki Mécs Lászlót mint modern költőt mutatja be, mert kora haladó követelményeinek lép elébe. A változott viszonyok folytán most csak tengődő magyar Felvidék lelki követelményeit tényleg semmi sem tudja jobban kielégíteni, mint Mécs László evangéliumi szeretetet hirdető költészete. Így nem is csoda az a határtalan lelkesedés, amellyel felvidéki előadó-estéin a költőt körülrajongták. (Ugyan a rajongás nemcsak a költőnek szólt, hanem a szavalóművésznek is.) A *Prágai Magyar Hírlap* Mécsnek az idén télen tartott losonci előadójeléről a következőket írja: „Mécs László ennek az összefoglaló világnézetnek a tolmácsa s az estély hallgatósága, amely valóban faji, felekezeti és osztályhelyzetre való tekintet nélkül verbuválódott, nem akarta leengedni a pódiumról a költőt”.

Mécs László lelki kettősségének egy újabb formája a költő emberszeretetének és magyarságának problémája. A *Széphalom* olvasói előtt ismeretes az az irodalmi vita, amely Császár Elemér és Farkas Gyula között részben e lap hasábjain e témáról lefolyt.¹¹⁾ A vitához nem óhajtunk hozzácsólni, csak

⁹⁾ Könyvbarátok Lapja 1928. Alapy Gy.: Szlovenszko irod. élete.

¹⁰⁾ Magyar Szemle 1928. IV. kötet. Flachbart: Magyarság cseh uralom alatt.

¹¹⁾ V. ö. Széphalom 1929.

néhány sort idézünk Mécs László egy újabb verséből a kérdéses probléma helyes megvilágításához:

Igaz,
almodozom a Minden Ember Tornyáról, véres maltert hordok rá,
de dinamitot tudnék alátenni, hogy anyagom legyen,
hogy tetőt építsek a viharban didergő Magyarság fölé,
mert az Emberiség csak álom s a Magyarság most vérző valóság.

(Vitatkozás a hírharanggal.)

Azt hisszük, ennél világosabban nem fogalmazhatta volna meg hazafias és humánus érzelmeinek viszonyát! Másutt ő ítéli el a nádlelkeket:

Akinek nincs könnye testvére számára,
aki kufár-zsidó s maga hazájára
is kész csapni vásárt, hogyha akad ára:
bunkósbottal küldjük Halál határára.

(Vigasztaló önmagának.)

Császár Elemér szerint Mécs László ideálja a vörös zászlón a fehér kereszt, melyről Császár megállapítja, hogy „nem kell nekünk, mert a magyarság a saját vérén vásárolta meg azt a tanulságot, hogy ez a két szimbólum, a kommunisták vörös zászlója s kereszténység fehér keresztje, nem fér össze“. Kommunista vörös zászlóval csakugyan nem fér meg a fehér kereszt, de az idézett versben Mécs László „Krisztusvérrel festett vörös zászlót fehér kereszttel“ emleget. Ez ugyebár másképp hangzik?

*

Aki annyira tudatában van önmaga lelki kettősségének, mint Mécs László, az az életben is mindig észreveszi az ellentéteket. Ezért látja meg a hősi megmozdulásra képtelen város és az „Istenszomjas, búcsús, friss emberek“ közt a nagy ellentétet (*Búcsúsok a városban*); a harmadosztályú vasúti kocsí együttnevető parasztközönsége közt a maga és a vele szembenülő zsidó kiközösített árvaságát (*Két árva*), a bálterem forró kábulatában keringő démon-anya mellett a keservesen felzokogó gyermeksírást: „Anyá kell, anyá kell!“ (*Anyá kell*); ezért érzi az élet olyan pillanataiban is, mikor az osztálykülönbségek eltűnnek, hogy „jön egy pici földrengés és szétfolyik a szeretet“ (*Egyszerű találkozás*); ezért látja meg azt az ürt is, amely jószágos anyák nyílt egyszerűsége és kulturált fiaik gögös zárkózottsága közt tátong:

... Kinn álldogált két méla férfi,
diszkrétén egymást egy se kérdi,
mi fáj, mi bántja és mi vérzi.
Hazug század két elneveltje ...

Bent azalatt a fülke mélyén,
tán a meghalt férjéről beszélvén
két öreg asszony könnye csordul
a nagy, közös, szent szájalomtól.

(Ej, azok az öreg asszonyok.)

Bántja, ha az emberek kedveznek neki, mert mindig a sors kitagadottjaira gondol ilyenkor.

Nekem vadkacsát hoznak néha a vadászok.

Pedig húsz kacsza hápog az udvaromon.

— Adott-e valaha valaki vadkacsát a szegénynek?

Pedig de jó volna asztalon látni a vándor őszi vágyakat.

(Dunába vizet öntenek.)

És ha az Élet örömeit, mámorát kínálja, Istenhez menekül előle, mert ez az ő sorsa:

Engem násszal kínál a Szépség,
násszal kínál a Mámor és Dicsőség
Nász-éjszakákról szököm Szent Elekként
rongyokba rejtve szűz fiatalságom
az Isten-vár felvonó hídja mellett
szép nászaimat tovább álmodom.

(Maradok örök vőlegénynek.)

Különös szeretettel fordul a gyermekek, a kamaszok és a fiatal lányok felé. Fiatal gondtalanságuk mellett már látja bennük a későbbi életgondok hordozóit. Pompás képen rajzolja meg, mint ér a gátat nem ismerő, hajrás, forgószeles, villámparipás, fölényes kamaszok vére is partos mederbe egyszer s egy szép napon:

Az erdőirtást átveszik, a hídépítést átveszik,
hajók kormányát átveszik, az ekét, malmot átveszik,
a régi Fáklyát átveszik, az Istent megsüvegelik,
mert ők lettek a Rend, Család, a Miatyánk s a Hiszekegy;

(Kamaszok.)

(Ugyanennek a gondolatnak más variánsa az: *Ifjú ököl*).

A kamaszok felé Mécs szelíd humorral fordul, a fiatal lányok felé azonban féltő gyöngédséggel (*Nebántsvirág*), meleg részvétellel. Végtelenül kedves, harmatos verse az, melyet Lilike hűgához írt, ki

Még álmodik tizenhat éve
tündöklő Mese-erdejében . . .

de majd egyszer tüzet fog az ő szíve is s akkor, éneklí a költő féltő gyöngédséggel:

Az igazi királyfi jöjjön,
ki csókesővel tüzet oltson . . .
Hófehérkének nézze őt,
ha fekszik majd a nászi gyolcson
s a Mese-erdő újra nőjön . . .

(Hófehérke cipellőjére.)

A lány sorsa a férjhezmenés, aztán az anyaság. Ez az anyaság Mécs szemében *szent* mártírium ugyan, de mégis csak mártírium (*Csak menj! Egy szomorú fiatal asszony*). Ezért a *szent* mártírságért szereti olyan szenvedélyes

rajongással az édesanyját, öt gyermeknek szülőjét, s örökíti meg képét szebbnél szebb verseiben (*A királyfi három bánata, Az anya, Egy asszony dicsérete*).

*

Az eddigiekben iparkodtunk kiemelni azokat az ellentéteket, amelyek Mécs László lelki adottságában, vagy a költő egyénisége és életkörülményei közt fennállnak. Csodálatos, hogy ezek nagy száma mellett sem a diszharmónia a főbenyomásunk Mécs László olvasásakor. Romantikus lelke, mely ellentétekben fogja fel a világot, nem áll meg töprengve felettük, mint Victor Hugo. Oka ennek nagyon mélyről feltörő vallásossága, melynek segítségével a diszharmóniákat egyetlen mindent átfogó harmóniába tudja feloldani, s ez az Isten akaratában való megnyugvás. Mindenre, ami fáj neki, ez az egyetlen orvossága. Nagyon jellemzőnek találjuk a *Magyarság évkönyve* (1926) számára írt önvallo-másából a következő sorokat: „Az én életemet úgy lehetne jellemezni, hogy az: egy felsőbb Akarat állandó tevékenysége egy gyengeakaratú, ambiciótlan, terv nélkül élő emberben, aki ma sem sejtí egészen, hogy végeredményben mit, céloz, mit óhajt elérni az az Akarat“. Egyszer próbált igazán akarni. Matura után Pestre jött filozopternek s meg akart nőszülni. Nem sikerült. Jászóra ment premontréinek, akart csendes tanáreleket élni; nem sikerült. „Az Akarat úgy intézkedett, hogy kaszánya lett a rozsnyói gimnáziumunkból, a kassaiból cseh reálgimnázium, s a nagyváradi becsukassék s hogy én plébános legyek Nagykaposon, ami legtávolabbi álmaimban sem szerepelt. Akaratom és vergődéseim ellenére, így hozott az Akarat a primitív élethez, a barázdához, a paraszthoz, a szegényekhez, a hétköznapiakhoz, a szürkékhez, akik között úgy éreztem magam, mint egy inkognitó királyfi a harmadosztályú váróteremben . . . Az a felsőbb Akarat hűrokat feszít ki időnként arra a nagyon hitvány fából faragott hegedűre, a lelkemre, hogy ha végetér a versírás, megint leszedje, nehogy a hitvány hegedű azt higgye, hogy ő volt a dal oka. Minden versemet úgy kell kiimádkoznom . . . Csak akkor írok, ha Ő akarja . . .“

*

Mécs László evangéliumhirdetése nemcsak a katolikusoknak szól, akár-csak annak idején Prohászka püspök prédikációi, melyeket a másfelekeze-tűek is hallgattak. Mind a ketten a léleknek a szeretetben való megtisztulását hirdetik s a tiszta lelkek önzéstől mentes szeretetével akariák visszahozni a mosolyt a földre. Prohászka ezt mondta egyik konferenciabeszédében: „Én úgy akarok élni, hogy legalább másokat ne szomorítsak, hogy az életet ne tegyem nehezebbé. Én szeretném az életet könnyíteni“. Mécs László programja pedig: „Ami szenvedést ember okoz embernek, azt redukálni a minimumra“. Vallásossága azonban nem színtelen felekezetiélküliség, ahogy azt Semetkay József¹²⁾ nemrégiben megjelent Mécs-tanulmányában Bodor Aladárral szemben nagyon világosan kimutatja. Költészetében határozott kifejezésre jut a katolikum. A katolikus *papot* talán nem érezzük benne annyira, mint Sik Sándorban, vagy Harsányi Lajosban, de a katolikus *hívő* minden sorából kicseng.

*

Nagy költő Mécs László, mert az életet és önmagát ilyen szerencsés szintézisben tudja kifejezni; de nagy költő azért is, mert az ige áldása neki is megadatott. Sik Sándor szerint Mécs „tehetségének irányát két dolog jellemzi:

¹²⁾ Semetkay József: Mécs László. Salgótarjáni Reálgimnáziumi Értesítő 1928-29.

nagylélekzetű sodró pátosz, és csillingelő ösztönösen dallamos formakedv". Ez a pátosz a Mécs Lászlóból hatalmas áradatban hömpölygő szavak ritmikus folyásában lüktet. Többnyire szabad verseinek hosszú soraiban tör magának utat, de a hosszú sorok ellenére sem nehéz Mécs mondatainak áttekintése, mert legtöbb esetben rövid mellérendelt mondatokba tömöríti mondanivalóját. Az öreg béres

E földre szórta ifjúságát . . . Kitették, hogy kútját kimérték
Most koldul. Míg vak felesége mocsárba áll be minden reggel.
Lábára másznak a piócák, eladják s így vesznek kenyérkét
Komor kíváncsiságtól égve a láphoz mentem az öreggel.

(A nyomor balladája.)

A csilingelő, dallamos formakedv pedig a szőlampárhuzamokban és a rímek játékában nyilvánul meg. Ilyen szőlampárhuzamok:

Ritkul már a mesejárdás, | csillagvárás az ég táján.

(Fohász Jókaihoz.)

vagy:

Minden fának más a lombja,
másképp hullat | szirmot, álmat,
másképp ringat | madárfészket
s másképp nevet
a tavaszi vigalomba.

(A magyar fa télen.)

Nagyon szereti a középrímeket; néha három rím is kerül egy sorra:

Az eső megeredt, a felhőkönny meleg, a könnyem is pereg,
ülök, mint jó gyerek, kit vertek más helyett. Bántották emberek.

(Ök.)

(Egy kis Arany-reminiscencia: V. László.) A r a n y Jánoshoz hasonlóan nagy kedvét találja a rímjátékokban:

A kis hintára lendül, a jávor összerezdül
s rajongva ring a hinta, rajongva hull a hinta,
a szép tündéri-minta süldő kacagva hint a
sétányra szirmot szivén, száján, szemén keresztül.

(Hinta a parkban.)

Ebben az egyetlen strófában megtaláljuk a középrímet, a szőlampárhuzamot, a rímjátékot és az alliterációt!

Mécs fantáziája az egyszerű falusi ember és a raffinált kultúrájú városi ember világszemléletének szintézise. A. hinta, mézeskalács, pipacs, méhesről vett képei mellett ott vannak az injekciós fecskendő, a puder, bubifrizura és a fascizmus. A modern beszélt nyelv mondhatni teljes szókincsét használja verseiben a divat- és műszavakkal együtt s a balektől és a szenzációtól a kabaréig és a tangóig minden előfordul nyelvében. A hétköznapi élet egyszerű éneke akar lenni. Fantáziája mindent színben lát. Első verseskötetében szinte hemzsegek a színjelzők:

Az összesítő, szeretet *arany* oltárú templomában, melynek
az ég *azurló* boltja adja *kék mosolyú* kupoláját

(Vasárnap délután.)

E néhány sorban egész színskála ragyog:

Már az izmom mind kilátszik, ritmust játszik, már *fehérlő*
bőrömön kopog az esső és a szívem *átpiroslik*
bőrömön, mint *biboros* nap tajtékködnék lágy *opálján* . . .
Március van és a fűzek: szende szűzek *halványsárga*
fátyolokban rámfigyelnek, szégyenkeznek, ám titokban
ágaskodnak, azt hiszik, hogy erre jár a Tavaszisten
meztelen *'fehérlőbőrű'*, napos szívű Tavaszisten . . .
Sőhajtoznak, hosszú *szőke* hajzatuk lebeg a szélben . . .

(A szeretet ösvényén.)

A modern lírában a jelzőknek nem kell mindig logikus értelmét keresni, mert akkor ugyan mi értelme lenne a *piros rigónak*, a *bíbor fürgetegnek*, az *ibolyaszínű méheknek*, a *ribizkeszínű holdnak* és a *vörös bánatlavináknak*! E jelzőknek nem logikai, hanem hangulatai és hangzási értékük van. Ez magyarázza a kellemes trochaeus lejtésű és ünnepélyes hangulatot keltő *bíbor* szónak olyan sűrű előfordulását.

Feltűnő jelenség M é c s költészetében — főleg pályája kezdetén — a sok főnévből képzett ige: *rászívárványoz, lámpásolt, nullázza, kutyulhat, edesült, fellilállott, ászózt* stb. Itt vagy az expresszionizmus egy jelenségével állunk szemben, mely mindent a maga teljességében, mozgó, aktív állapotában ábrázol, tehát a nyugalmi helyzetet kifejező főnevet igésíteni kell, vagy az ifjú óriás gátat nem ismerő mindenhatósága tör benne utat magának s a jóízűssel nem törődve hajszolja a kifejezés új formáit. Kritikusai¹³⁾ ezt kifogásolták is s talán az ő szavuknak is volt valami szerepe abban, hogy második és harmadik kötetében már sokkal tisztultabb nyelvvel találkozunk.

M é c s nek nincsenek olyan leíró, sőt legtöbbször elbeszélő költeményei sem, melyekben önmagáért lenne a leírás, vagy elbeszélés. Nála minden vagy szimbólummá válik (*Szélkakas, Kuvik*), vagy arra jó, hogy életfilozófiájához keretet szolgáltatson (*A szűz, fehér halálos hó alatt, Búcsúsók a városban, Anya kell!*). Ezért bár barátjának, Semetkay Józsefnek tanúsága szerint költeményeinek nagy része tényleges külső élményen alapul, a lényegét nem maga a történet, a külső élmény, adja meg, hanem az, amit a költő beleérez (*A nyomor balladája, Vadócba rózsát oltok, hogy szebb legyen a föld, Temettünk egy öreg asszonyt, Hinta a parkban*). Másképen így is lehetne mondani: M é c s László vérbeli lírikus, mert csak szubjektíve tud leírni vagy elbeszélni.

*

Csodálkozva hallgatjuk a költő lelkének bő testvéri zengését: elárvult, saját gyenge erejükre utalt felvidéki testvéreink mohón isszák ajkáról a vigasztaló igék áradatát. Ők *tudják*, mi nekik M é c s László s talán mi nálunk is, a kiszáradt lelkek földjén, számos lélek megrendül ihletett énekén. Az a szerény kommentár is, melyet itt papírra vetettünk, csak a költő-apostol további útját akarja egyengetni.

(Budapest.)

Eckhardtne Huszár Irén.

¹³⁾ Sik Sándor: Katholikus szemle 1923, Rédey Tivadar: Napkelet 1924.

ROTARY-CLUB.

Szegeden a *Rotary-Club* 1928-ban alakult meg, mint a Rotary-Clubok nemzetközi szövetségének 2937. számú tagszervezete. A Rotary-Clubok szervezetének alap gondolata az, hogy az egyes klubokban minden foglalkozási ágnak egy-egy vezető képviselője foglaljon helyet, hogy a felmerülő gazdasági és kulturális kérdések lehetőleg minden szempontból megvilágítást nyerjenek. A politikának minden formája a Rotary-Clubok működéséből teljesen ki van zárva. A szegedi *Rotary-Club* az 1929. év folyamán Back Bernát felsőházi tag elnöklete alatt, a nyári hónapok kivételével, kéthetenként rendezett összejöveteleket, melyeknek napirendjén részint előadások, részint megbeszélés formájában a legváltozatosabb kérdések szerepeltek.

Az egyes összejövetelek napirendjén többek között a következő előadások hangzottak el: Back Bernát: *A racionalizálás az amerikai iparban*; Tonelli Sándor: *Szovjetország gazdasági élete*; Bedő Imre: *Az orvosi honorárium kérdése*; Szekerke Lajos: *Vállalhatja-e az ügyvéd olyan egyén védelmét, akinek vétkességéről meg van győződve?* (Ezt a kérdést a csikágói Rotary-Club vetette fel.) Továbbá: Veress Gábor: *Az autó és a vasút versenye*; Zolnai Béla: *A Fédération Internationale des Unions Intellectuelles barcelonai kongresszusa*. Ezeken az előadásokon kívül Berzenczey Domokos spanyolországi, Kozma Ferenc svájci útiról tartott beszámolót, Hegedüs Lóránt pedig a magyar Rotary-Cluboknak a külföldi összeköttetések szerzése szempontjából való fontosságát ismertette.

Az őszi folyamán meglátogatta a szegedi Clubot William de Cooking, a holland kereskedelemügyi minisztérium indiai osztályának főbiztosa, aki a magyar viszonyok megismerése végett jött el Budapestre, Debrecenbe és Szegedre. A Club tagjai csoportos látogatást tettek a szegedi villanygyárban és a gyufagyárban, hol Pongrácz Albert és Keller Mihály igazgatók mutatták be az illető telepek technikai berendezéseit.

Az év folyamán az egyes tagok külföldi útjaik alkalmával számos idegen Rotary-Clubot látogattak meg és részint formális előadás, részint megbeszélés keretében ismertették a magyar viszonyokat. A *Rotary-Club* nyilvános egyesület lévén, az egyes előadásokon és megbeszéléseken a tagok meghívása alapján számos esetben vendégek is résztvettek. A Club működése iránti érdeklődés felkelése céljából ezt a gyakorlatot az elnökség a jövő évben szélesebb alapokra kívánja fektetni.

(Szeged.)

T. S.

VISSZHANG.

A franciák nemzeti gyásznapot rendeltek el a délvidéki árvíz miatt és a sajtó hangos cikkeiben követeli a fásítást, erdők ültetését, mint a hasonló katasztrófák egyetlen elhárító-eszközét. Akkor, amikor a felvidéki és erdélyi erdőpusztítások miatt a magyar Alföld tengerré változott, senkisémet vette észre Európában, hogy az új hegyilakók a bűnösök . . . (Avagy talán a magyar propaganda-mandarinok nem gondoskodtak kellőképpen a trianoni vízrendszer ismertetéséről? Most itt volna az alkalom rámutatni a francia-magyar analógiákra.)

*

A Bifur című, nemzetközi érdeklődésű új francia revü minden országból hoz irodalmi és művészeti tudósításokat, csak Magyarországról nincs informátora. (Ebben bizonyára mi is hibásak vagyunk.)

*

Bernhard Shaw nyilatkozata egy magyar újságíró előtt: „A leghatározottabban tiltakozom a magyar nép, vagy a revíziós eszme megtámadásának vádjá ellen. A legelsők között voltam, akik Trianont elítélték és a trianoni határokat lehetetlennek tartottam. Ma is lehetetlennek tartom ezeket a határokat és elkerülhetetlen szükségét látom a revízióknak“.

*

Szeged, amely határvárossá vált és elvesztette a Bácskát és a Bánátot, keményen küzd, hogy saját óriási tanyavilágát gazdaságilag megerősítse és északon keressen magának mögöttes országrészt, amelyen vele együtt most Baja, Hódmezővásárhely és Szentes osztoznak. Helyzetének nehézségét lényegesen enyhíti, hogy a Ferencz József-egyetem Kolozsvárról, a csanádi püspökség pedig Temesvárról odamenekült s e várost képző tényezők nagyvonalú felhasználásával most Budapest mellett nagy művelődési gócponttá, elsőrangú iskolává várossá fejlődik. (Klebsberg Kunó gróf cikkéből, Pesti Napló márc. 23.)

*

Berzeviczy Albert mondotta az Akadémia elnöki székéből Széchenyi Istvánról: „Leveleket kap, melyek hazaárulással vádolják. Könyvét Tolna és Torna megyében elégették. Teleki Ádám gróf szemére lobbantja, hogy könyvében gyalázza hazáját“. (Ehhez a megállapításhoz csak tapsolni lehet a többi hazaárulók — Petőfi, Görgey, Ady, Babits, Mécs, Szeftü — nevében.)

*

Surányi Miklós írja Ady Endre siremlékének leleplezése alkalmából (B. H. márc. 25.): „Szegény Ady Endre nem így képzelte el a maga szobrát, üszóbagynoknak való gummisipkában, kacér és átlátszó pelerines női slafrokban, de misem így képzeltük ám s ha már a rettenetes modern nadrágszárakat és zekeujjakat csakugyan nem lehet kőből kifaragni, akkor álljon a talapzaton a meztelen lélek a maga klasszicitásával, antik szépségében a szimbolikus aktának, mely a lírát, az örök és legbensőbb Ént, a dalt és a költészetet jelenti“. (Nem osztjuk Surányi lesújtó véleményét Csorba Géza alkotásáról. Ami pedig a temető-szobrok izléstelenségét illeti, arra klasszikus példa a világhírű és mindenkítől bámult genuai temető . . .)

*

Londonból jelentik: „Gandhi szemináriumában himlőjárvány ütött ki, de a fanatikus vezér eltiltotta a himlőoltást, amely szerinte vallásellenes cselekedet. Három haláleset múltán a vezér mégis engedett a szülők könyörgésének és engedélyezte a gyermekek beoltását”. (Ekkora szellemi inferioritással nem fogja Gandhi Angliát legyőzni . . .)

*

„Méltán nevezhetjük Szeged renaissance-ának a mai kort és hogy ez a mai sányarú időkben lehetségessé vált, azt kétségtelenül Klebelsberg Kunó gróf nagy művészi érzékének és városunk iránti szeretetének kell köszönnünk”. (Berzenczey Domokos cikkéből. Homokóra, jan. 5.)

*

Özveggy Ady Lőrincné mondotta — fia siremlékének leleplezése alkalmából — egy újságíró előtt ezeket az igéket: „Érminszenten egyetlen örömöm a rádió . . . A multkor valaki csodaszépen szavalta Bandikámnak három versét. Nagy érzés az, hallgatni gyermekem verseit, amint a levegőben száll olyan meszszire, egészen az én kis szobácskámba”.

*

És így folytatta: „ . . . Bizony a kezdet kezdetén mi sem tudtuk megérteni az ő verseit. Csak később. Eleinte fiatalkori kilengésnek tartottuk, azt reméltük, hogy a végén majd csak megokosodik és az lesz, aminek az apja szánta: szolgabíró . . . Én azt szerettem volna, ha katona lesz . . . Mikor hatodikos volt, megígérte, hogy tanár lesz. Aztán mégis csak költő lett . . . Sokat sirtam miatta”. (Újság, márc. 23.)

*

(Mintha ezzel is a Petőfi sorsa ismétlődött volna Ady szülői házában.)

*

Hegedüs Lóránt írja: „A nagyszerű Gyulai Pálnak volt a magyar irodalomban a legnagyobb erkölcsi bátorsága, de viszont ő tévedt legtöbbször kicsinyességekbe is. Nemcsak Jókai lángelméjét bosszantotta ő, hanem Madách nagyságát sem bírta fölfedezni, jobban mondván kicsinyes szempontból nézte”. (Pesti Hírlap, márc. 23.)

*

„A cigányzene betöltötte hivatását azoknak a korszakoknak igényei szerint, amelyekben történelmi és pszichológiai okokból megvolt a létjogosultsága. Hanyatlását immár senki sem tartóztathatja föl akkor, amidőn a nemzet elfordult a hasztalan érzelmésektől, gondtalan mulatozásoktól és a tettek, az élni akarás dinamikáját szomjuhozva nemzeti karakterének mind tudatosabb kifejezését, tehát legsajátosabb örökét, a zene terén is a kezébe vette”. (Prahács Margit cikkéből, Napkelet, 1930: 52.)

*

Klebelsberg Kunó gróf mondotta Bécsben: „A kultúra terén jelentkező bajokat csak úgy lehet megszüntetni, ha a kultúra területétől távol tartjuk a káros befolyásokat, így elsősorban a politikát”. (Szegedi Napló, febr. 19.) Továbbá: „A kultuskormány főszerzője az volt, hogy tevékenységéből a pártpolitikai befolyásokat teljesen kiküszöbölje, mert például az egyetemi oktatás végzettség katasztrófája lenne, ha a tanárok kinevezésénél a jelöltek pártpolitikai álláspontja számba jöhetne”. (B. H. febr. 19.)

*

Kornis Gyula írja *Romantika és reformvágy* című vezércikkében (Buda-pesti Hírlap, febr. 16.): „A maradi, a pusztá hagyományokhoz ragaszkodó nemességgel szemben fölveti Széchenyi az idegen kultúrák asszimilációjának kérdését. Jól látja, hogy a nyugati műveltség helyes mértékű befogadása és a nemzeti lelken való átszűrése Szent Istvántól kezdve Kelet népének lét- vagy nemlétkérdése”.

*

„A lélek fensége messzebb világít a legragyogóbb arany obeliszknél is és Baumgartner Alajos sírja előtt kalaplevéve fogunk megállni mindazok, akik még e bomlott esztendők tülekedésében is hinni és bizni tudnak a kiveszőben levő idealizmusban, a tudomány és művészet önzetlen művelésében, az igaz barátságban és a lelki jószág teljességében”. (Berényi Sándor cikkéből, Nemzeti Ujság, febr. 18.)

*

Léon Lafage a *Le Journal* febr. 9-i számába vezércikket írt, amelyben társadalmi akciót sürget a szélmalomok megmentése érdekében és többek közt föl-
említi, hogy a francia Touring-Club bronzéremmel tüntette ki Contios molnárt, aki szélmalomát ma is jókarban tartja és — őrlésre használja. (V. ö. Széphalom 1929. évf., Lambrecht Kálmán cikke.)

*

„Mindenekelőtt zárjuk ki azt a régi babonát, hogy a történelem elfogulatlanul ítél és igazságot szolgáltat”. (A Toll, 1930:22.)

*

A Napkeletben írta Tormay Cécile a kormányzóról: „Roppant sikdombokból emelkedett ki az alakja. Onnan indult, ahol küzdeni kell a mozdulatlan, változatlan szikes örök röggel és ment oda, ahol küzdeni kell a változó örök vizekkel”. (1930: 217.)

*

Eckhardt Sándor megemlékezése Bartoniek Gézáról: „Működésének egyik jellemző vonása volt a francia kultúra iránt érzett szimpátiája. Kedvenc gondolata szerint a magyarságra ezer csatornán beáramló német kultúrát a veszélytelenebb francia kultúra erősebb ellenhatásával kell egyensúlyba hozni. Ezzel a beavatkozással a magyar tudományos és irodalmi élet határozottan nyert színben, frissességben és főleg öntudatosságban, mert a francia kritikai szellem hatása alatt a gépies utánpótlást sok téren a tudatosság váltotta fel”. (Napkelet, 1930: 296.)

*

Film és reakció? Erről ír a kolozsvári Korunk című folyóirat (1930: 213): „A filmek legnagyobb része, még ha művészileg a legforradalmibb tendenciák szolgálatában áll is esetleg, tartalmilag konzervatív, a meglevő társadalmi, erkölcsi világrendet képviseli . . . Legcél tudatosabban talán az egész világon a német reakció állította politikája szolgálatába a filmet A Hugenberg által megszervezett Ufa-filmprodukció talán Európa legnagyobb filmgyára . . . A német katolikus centrumpárt intenzív munkát végez a film politikai kiaknázására . . . A Vatikán támogatásával egy nemzetközi katolikus filmszövetséget alakítottak, amelynek rendeltetése, hogy katolikus tendenciájú filmeket állítson elő és terjesszen s ugyanekkor megszervezze a mozgalmat a nemkatolikus film ellen az állami szervek, cenzura, iskola és egyházak segítségével . . . Franciaországban még sokkal

előbbre van a katolikus film-mozgalom. Mult év novemberében ülésezett a második francia katolikus filmkongresszus, amelyet az állandó C. C. C. (Comité Catholique Cinématographie) rendezett“.

*

„Ki lát önmagába, s ki tudja, mi a hit és hitetlenség? Versünk nem vers már, gyermekeink nem fognak latint tanulni, kultúránk végkép elszakad gyökereitől, minden a felejtést és friss kezdést hirdeti körülöttünk. Róma kultúrája nem halt ki egyszerre, s az aranykorra az ezüstkör jött, új és zsúfolttüzű föllobbanás a hanyatlás s kezdő barbárság közepett. Az ércnek nemessége az ellenállás: aranyra, ezüstre nem hat a környezet. Nemes szellem nem hódol korának. Esküdjön minden a Kultúra ellen: mi védjük meg legalább az Elefántcsonttoronyt, ha már egyéb templomot nem! S ha harcolunk is: harcolunk se a lövészárok, hanem az Elefántcsonttorony harca legyen! Harc a halál ellen, mely friss életnek hiszi magát, de csak annyiban az, amennyiben minden halálban friss élet csirái rejlenek. Jöjjön hát a harc, a megtartó harc a romlás ellen, jöjjön a szigorú bírálat és gúny, jöjjenek a Tacitusok és Petroniusok! Tragikus harc, hőroszi irodalom: szemben a korral, s felülről bírálva az elboruló, barbár életet! Óh elégedett, óh betelt Horáczok, századukkal úszók és csillogók, császárok gloriifikátorai: mily más ez! Az ezüstkör hősből az aranyból, ezüsből és elefántcsontból királyok pajzsai s istenek szobrai készültek. S ha kardcsapás hull az ezüstre: zenét ad“. (Babits Mihály Ezüstkör című cikkéből, — Nyugat, 1930: 332 — amelyhez nem is kell kommentár.)

*

Bartoniek Géza halála alkalmából írta a Magyarság: „Harmincöt éven keresztül állott élén Bartoniek az Eötvös Kollégiumnak. Hogy milyen nagyszerű munkát fejtett ki az intézet vezetésében, bizonyoság rá, hogy a kollégium többszáz végzett tanára közül ötvenen egyetemi tanárok lettek, majdnem húszan tagjai a Magyar Tudományos Akadémiának és a volt tanítványokat egy csomó külföldi tudományos intézet és akadémia tagjai közé is megválasztotta“.

*

„Négyszáz éven át Magyarország királyai más országoknak is fejedelmek voltak és így legjobb akarataik ellenére sem lehettek lelkileg csak magyar királyok. Ezzel szemben a nemzet természetes vágya volt, hogy életének legfőbb szerve, az államfő, a magyar gondolatnak leghatározottabb kifejezője legyen. A nemzetnek ezt a természetes vágyakozását elégíti ki oly tökéletesen a kormányzó magyar egyénisége. Az Alföld fia, az Alföldé, amely acélos búzát terem és erős férfiakat; ősi nemzetségből származik, amely tözsgyökeresen termelte ki a magyarság sajátos tulajdonságait“. (Klebensberg Kunó gróf cikkéből, Budapesti Hírlap, márc. 1.)

ROSTA.

ÉLETEM REGÉNYE.

Egy nem mindennapi élet érdekes története. Az utolsó fél-század politikai, irodalmi és tudományos életének változatos emlékei.

(Az *Athenaeum* reklámszamlája Huszár Vilmos könyvéén.)

Nagyon elszaporodtak utóbbi időben az önéletrajzok. Sajnos, nincs sok köszönet bennük, mert épen azok, akiknek életére, — tanuló éveire és vándorútjára, a velük és bennük fejlődő egész korszakra — az utókor kíváncsi lehetne, épen azok emlékirat hátrahagyása nélkül haltak meg. Ady Endre, Alexander Bernát, Beöthy Zsolt, Heinrich Gusztáv, Korányi Frigyes, Simonyi Zsigmond, Vargha Gyula: memoárokat nem írtak, túlzott szerénységből, pedig gazdag életük és a hozzájuk tartozó egész milieu nagy kultúrtörténeti érdekekkel bír. Helyettük a Marczali Henrikék és Sebestyén Károlyok másodrendű klasszisának, vallomásait kapjuk, — nem érdektelenek ezek és sok anyagot hoznak, csak abban szerénytelének, hogy olyan nagy fontosságot tulajdonítanak önmaguknak, különösen Sebestyén Károly, aki nem átalítja a *Summa vitae* címet adni könyvének, amely sajnos épen ott szűkszavú és feledékeny, ahol ösztönösebb introspekción várnánk tőle. Marczali rengeteg anekdotikus és pletykánívójú adatot örökít meg, Sebestyén Károly a kor filozófiai és esztétikai szellemtörténetét is vázolja, egy harmadik önéletrajz — a *Szegény ember gazdag élete* — sok becses kortörténeti titkot árul el (igaz, hogy néha önmagát nem a legkomolyabb színben tünteti föl) — mindezek a memoárok magasan föléje emelkednek annak a harmadik klasszisnak, amely legújabbban szintén bebocsátást kér a halhatatlan életek sorsába: Huszár Vilmosra gondolok, akinek élete — amint saját maga leleplezi — igazán nem éri meg, hogy „regényt” írjanak róla, pláne olyan ízléstelen, komikus és sokhelyütt bántóan primitív könyvet, amilyent ő bátorkodott elkövetni.

*

Már az első szava komikusan hat Huszár Vilmosnak. Azzal kezd, hogy nem Rousseau *Vallomásainak* hatása alatt fog tollat; hogy távoláll tőle, miszerint a genfi polgár „világhírű művének nyomdokaiba” lépjen. . . Ezt bizony fölösleges hangsúlyozni, mert nem hisszük, hogy valaki akadna, aki Rousseaura gondolna Huszár Vilmossal kapcsolatban. Pedig Huszár Vilmos mégis csak „őszinte” akar lenni rousseaui módra. Megírja, hogy már gyermekkorában gyöngé idegrendszerű volt és szadisztikus hajlamai jelentkeztek, amelyek csíráit korán fölfedezte magában. . . Ezután következnek az effajta rousseau „mélységű” sorok:

. . . Ez a fiú más tekintetben is rombolólag hatott erkölceimre. Feltűnő szép leánytestvérei voltak. Olykor elhívott házukba és alkalmat adott, hogy bájaikat titokban megbámulhassam. Egyszer tizenkét éves húgát úgy ültette a lépcsőre, hogy én lentről „mindent” láthassak. . . Leányismerőseim között is akadt olyan, aki valósággal a paradicsomi kígyó szerepét játszotta előttem. . . Margitnak hívták. [Ezt a keresztnévet lovagiasabb lett volna elhallgatni. Még valaki kitalálhatja. Munkács elég kisváros hozzá.] Kis barátnőm maga indítványozta, hogy hányjunk bukfeneket, nyilván ezt a játékot tartván a legalkalmasabbnak bájai fitogtatására.

Mikor egyszer a közeli szőlőkbe rándultunk ki, akkor is folyton incselkedett velem és nem vette rossz néven, amikor vezetők, a kertész, arra szólított fel, hogy elkövessém rajta azt, amit „erkölcstelen merénylet”-nek szoktak nevezni . . . Egy szobalányunk modern Putifárnéként kereken felszólított, hogy játszam el a József szerepét. Egy másik cselédünk pusztá tréfiából fölemelte szoknyáját és meztelen testét mutogatta. (33—35. l.)

A memoáriró egy alapvető tévedésben leledzik; abban, hogy azt hiszi: minden gyermekkori és ifjúkori szexuális mozzanat érdekes. Igen, ha az Egyház nagy szentjéről, Szent Ágostonról, aki megalapozta a keresztény filozófiát, megtudom, hogy fiatalkorában szabados életet élt: ebben mély humánus tanulság rejlik. Rousseau szexuális eltévelyedéseit egy egész század neurastheniája teszi érdekessé. A fejedelem-hadvezér és vallásos-író, Rákóczi szintén harcolt a testiséggel, de ennek a harcnak — mondhatjuk — világtörténeti jelentősége van. Ezekhez a titkolnivalóikban is heroikus életekhez képest azonban az a pubertásos „életregény”, amit Huszár Vilmos akar előttünk leleplezni, bizony — nietzschei értelemben — „Fabrikware der Natur”: jobb lett volna *in aeternum sub rosa* maradnia.

A szerzőt azonban úgylátszik saját becses életének éppen ezek az exhibitionismusra nem való részletecskéi érdeklik, mert egész könyvén piszkos fonálként végighúzódik szerelmeinek — és milyen szerelmeinek! — kedélyeskedő rajza. E sorok íróját nem lehet azzal megvádolni, hogy szűk morális szempontok alapján gáncsot akarna vetni az írói megnyilatkozásnak. Wedekindet, a nagy „erkölcsihijs”-t, nagy írónak tartjuk, mert a művészet — ha igazán művészet és nem pornográfia — egy magasabb morál szférájába emeli az alkotót és vele együtt az olvasót. De a Huszár Vilmos szexuális eseteiből semmi magasabb tanulság nem szűrődik le és a cinikus, ízléstelen irmodor, amellyel elénk tállja gondolkozásának gyermekfürdőszobát nélkülöző dokumentumait: bosszantó és nevetséges. Kritika helyett szóljon maga a szerző:

. . . Ő vezetett be a „szerelem” misztériumába is. Egy este ugyanis, amikor együtt sétáltunk, két ungvári kurtizánnal találkoztunk. Csak Balzacra való tekintettel nevezem így őket. A valóságban két elég csinos cseléd lány volt, aki olcsó pénzen — talán harminc krajcárért [!] — árusította szerelmét . . . A görög katolikus templom közelében egy szűk kis zsákutca volt. Idementünk tehát és leheveredtünk a füves földre. Ösztönszerűleg követtem barátom példáját és . . . elvesztettem „szüzességem pártáját”. Nem tagadom a kéjes érzés, mely egész valómon átnyilalt, szinte új világot revelált előttem. (75. l.)

Igazán bocsánatot kell kérni a *Széphalom* olvasóitól, hogy ezt a cinikus silányságot idézni mertem. De csak így tudom bizonyítani, hogy mennyire nem *zimmerrein* munka ez a Huszár Vilmos-féle *Életem regénye*. Ezek a piszkos részletek, amelyeket az idős szerző a jóleső visszaemlékezés delectált mosolyával tár elénk, távol állanak attól, hogy *humanumok*, örök emberi dokumentumok legyenek. Ahhoz fájdalmas expresszió és egy nagy lélek tragikus introspekcója szükségeltetik. Így idedobva, ahogyan Huszár Vilmos teszi, ponyvavértékkel bírnak.

Hogy Huszár Vilmos „élményei” és emlékező fantáziája mennyire ponyvaízű és mennyire az előbbi idézet utcalány-nívóján mozog, arra még sok

bizonyítékot lehetne fölvonultatni. Az *Életem regényének* hőse egész legény-életében nem tudott jobb sorsra vergődni a kasszirnök és gyárilányok barátságánál. Szomorú dolog ez a szerelmi proletárság és a regényhős nem is érdemelte meg a szerző részéről, hogy leleplezzék ügyefogyottságát, szubalternigényűségét, amely ebben az őrmestertől-lefelé-világban élte ki eszményi lángolásait. Ime a szerző egyik ilyen lírai és „plátói“ ellágyulása:

... vonzalmat éreztem egy szép, magas, kreolarcú kasszirnök-iránt. Afféle érzéki föllángolás volt, amelyet naivságomban komolyabban vettem, mint kellett volna. A viszony plátói [!] maradt és barátaim joggal csúfolódtak félénkségemen. Én bizony nem igen voltam vállalkozó szellem a téren. A Bródy-házban, hol a nyomda volt, sokáig egy gyönyörű szobaleány szolgált, akinek bámuló sóvárgással néztem utána, valahányszor csak elment előttünk.

Ez a szobaleány-után-való-sóvárgás arra érdemesült az Athenaeum részéről, hogy könyvalakban a világ elé kerüljön. Érdemes regények, kitűnő tudományos munkák nem kapnak kiadót, azzal a megokolással, hogy nehezek a viszonyok, a Huszár-féle könnyű viszonyokat pedig előkelő cégjelzésével fedezi a legelső magyar könyvkiadóvállalat. Vajjon ki lehetett az a választékos ízlésű lektor, aki irodalmunk *úri jellegét* — amint Császár Elemér jellemzi a magyar litteraturát — ilyen épületes regényrészletek propagálásával óhajtott bizonyítani:

... nyomdásztársaim rendszeresen elvittek holmi korcsmába, onnan pedig egy ó-utcai örömtanyára, ahol 50 krajcár volt egy hölgy ára. A zongorán a *Fahrmar' ein nach Grosswardein* című akkoriban divatos kuplét játszották. A ház gazdája utálatos kövér asszony volt, aki folyton munkára hajszolta a szerencsétlen leányokat. Egyikkel-másikkal némi barátságot is kötöttem és hétről-hétre meglátogattam őket. Volt közöttük egy nagyon fiatal leány, aki állítólag kolostorból került oda. Amikor egyszer elvonultam vele, zsarnokoskodó úrnője egy másik odaliszkit küldött utánam, mert nem akarta megengedni, hogy én, aki szerinte túlságosan „erős“ voltam az ex-apáca gyöngéd természetéhez képest, esetleg kárt tegyek benne (87. l.) — !?

A kedélyeskedő szerző úgylátszik nem érezte, hogy ilyen jelenetek megírására csak a legnagyobb íróművészet és a legkomolyabb morális felelősségtudat kap engedélyt. Huszár Vilmos megy tovább a maga utain és tíz lap mulva egy újabb „ideálnál“ állapotodik meg regényírói tolla:

A női ideált végül is a nyomdagépek zakatoló lármájában véltem fölfedezni. A szemem egy csinos, madonnaarcú berakó leányon akadt meg, aki a reviziós íveket hozta föl a korrektori szobába. Addig néztem, ábrándoztam, míg ő is visszanézett. Csakhamar megismerkedtem vele és főleg szombat este sokáig elstélgattunk, örök szerelmet fogadva egymásnak. (97. l.)

A berakó-leány goethei idillje után már valósággal arisztokratikus ízlésre vall az effajta kedélyeskedés: „Őszintén szólva, afféle cousine-szerelem is közrejátzott a látogatásaimnál. Csapodárságom leleplezésére ki kell jelentenem, hogy az imádott személye elég sűrűn változott“. (123. l.) Ez az „afféle“ szerelem-hős soha ki nem ábrándul idealizmusából, még Cordovában sem, ahol pedig erős kísértésnek van kitéve: „Meg kell vallanom, hogy egy nyilvános házba is szinte

akaratomon kívül állítottam be. És még ezekben a leányokban is poézist véltem találni". (144. l.) Ennek a higienikus szerelmi életnek kulminációjához aztán Sevillában jut el a hős, a „költőktől dúsan megénekelt város” mosdatlan munkáslányainál:

... mily selymes-lágyan beszélik a spanyol nyelvet a szép sevillai *cigarrera*-k! A dohánygyári munkásnőket nevezik így, akik itt egyszersmind körülbelül olyan szerepet játszanak, mint Párisban a grizettek. Életem feledhetetlen emlékei közé sorozom velük való ismeretségemet. „A nők azt szeretnék, hogy folytonosan öleljék őket” — mondta nekem egy magas, csillogó szemű, barna arcú *cigarrera*, de sokkal érzékibb módon fejezte ki magát. (147. l.)

Még jó, hogy Carmen-lázában a sokkal érzékibb kifejezéstől megkímél bennünket a könnyen hevülő szerző. De el kell ismerni, hogy voltak regényhősének szubtilisabb erotikus élményei is, abban a fejezetben, amelyet a *Pekár* Gyulával való barátságnak szentel:

Akkor jelent meg a *Mercure de France*-ban Pierre Louys *Aphrodite*-ja és *Pekár* már kefelényomatban megkapta és fölolvasta nekünk ezt a szenzációs alkotást, melynek nagy jövőt jósolt. Jóslata be is vált. Noha a mű a pornográfiától egy hajszálnyi távolságban áll... (164. l.)

Egy hajszál: ezen a hajszálon fordul meg minden, hogy valami művészet-e vagy ostoba ocsmányság... Ezek után már valósággal megkönnyebülést okoz a szerzőnek az a szellemeskedése, hogy „a szerelmet a grizettek többnyire mesterséggként üzik és mint jóra való kalmárhoz illik, a lehető legkisebb munka jel-szavával a lehető legnagyobb hasznot igyekeznek elérni” (170. l.). Az Harcourt-kávéházbeli „szívek bőrzéjén” szerezte továbbra is regényhősünk az ideált, akit egy barátjával közösen tart ki, míg egy Gabrielle nevű „tündért” — pénz hiányában — várakozása ellenére csupán szerényen honorált... (173. l.). „Egy csinos fekete párisi elárusítónővel” is nagyon összebarátkozott, aki „állandóan meztelenül melengette magát a kandalló tűzénél, kéjszomjas, szemérmetlen perszóna volt és természetesnek találta, hogy klasszikusan szép idomait kértelenül is kidomborította” (174. l.). De talán elég is már ennyi a regényhős „epikureusi hajlamainak” (191. l.) ismétléséből. Az ízléstelenség Csimborasszó-jára ott hág föl a szerző, ahol egyszer finom akar lenni, házassága történetének rajzában. Ezt az eseményt igen úri és lovagias modorban adja elő. Még a legénykori szerelmeket esetleg meg lehet bocsátani a hősnek, ha az írónak nem is. De aki így nyilatkozik hites társáról, az hősnek is, írónak is igen gyöngö:

Menjünk vissza 1908-ba. Névezetes dátum pályámon, ekkor ért véget az eseményekben bővelkedő legény-élet a Royal-ban. Feltűnően szép, magas, szőke nő jelent meg a horizonton; nagyon megtetszett nekem és összes, a házasságról addig vallott elveim felfüggesztésével feleségül vettem őt. (265. l.)

Ehhez már kommentár sem kell, mert aki nem érzi, hogy a feleségéről nem mondhatja azt, hogy „feltűnően szép, magas, szőke nő jelent meg a horizonton” (t. i. az eseményekben bővelkedő legényélet horizontján) — azzal nem érdemes szóbaállni.

Ennyi „esemény” után joggal lehet kérdezni, hogy kicsoda hát ez az idősebb úr, aki ifjúkori csintalanságait ilyen kritikátlan gyönyörűséggel találja élénk. Megmondja ő maga: a műgyetemhez beosztott középiskolai igazgató,

címzetes egyetemi nyilvános rendkívüli tanár, nyomdászinasból magyar nemessé lett udvari tanácsos és a *Revue de Hongrie* szerkesztője. Itt már meg kell állani egy percre. Huszár Vilmos, illetőleg a szerzővel azonos regényhős, az V. fizetési osztályban van, a középiskolai tanári státus élén. Ő a legelső magyar tanár! Ami a tanárokat illeti, újabban egy tetszetős jelszó vált közkeletűvé: „a tanár magánélete szent”. Egy sokat fecsegő újságíró írta ezt, aki híg frásait morális fórumnak képzei. . . . Legyen a tanár magánélete szent, de ez azt is jelenti, hogy ne hurcoljuk nyilvánosság elé és ne leplezzük le azokat a titkait és fiziológiai nyilvánulásait, amik nélkül nincs magánélet. Huszár Vilmos maga leplezi le a legelső magyar tanár sivár multját és a beismerésnek ez a formája nem enyhítő, hanem súlyosbító körülmény.

De nézzük meg, hogy egyéb tereken minő értékeket mutat föl ez a kriminális életregény.

*

Az ember azt hinné, ha valaki életregénye megírására vállalkozik, akkor legalább írni tud. Huszár Vilmos itt is selejtes árút dob piacra: lapos közhelyeket unalmas fogalmazásban. Emlékező szentimentalizmusa nem tudott magának eredeti formát találni. Nyilván nem író-pályára predestinálta őt a sors. Maga is bevállja, hogy „valami jeles tanuló” nem volt és a „szellemi erő” is hiányzott gimnáziumi tanulmányai folytatásához. Csak idősebb korában tette le aztán az érettségit, még pedig úgy, hogy az írásbelin „szerencsére valaki becsempészte a kidolgozást”. Nem tudjuk, hogy a szerzőre nézve ez a beismerés jár-e valami jogi következménnyel, de elképzelhetni, hogy micsoda tanár lesz az olyan regényhősből, aki puskázásra szorul diákkorában. Az meg ugyancsak komolytalan dolog, hogy a szóbeli latin vizsgán csak azért lett „bene naturus”, mert „a *sermo* szót csökönyösen nőneműnek mondtam, holott hímnemű”. Ez a kedélyes állítás pedagógiai abszurdum és nem méltó egy tanárhoz, akinek tudnia kell, hogy a klasszifikáció nem ilyen bagatell nem-tudásokon múlik. Huszár tanár úr modora itt a rossz diákét veszi föl, aki a hibát cenzoraira tolja.

Klasszikus passzusa a könyvnek az a rész, ahol a budapesti egyetem francia tanszékének betöltéséről szól a szerző (116. l.). A tanszéket annak idején tudvalevőleg Becker Fülöp Agosttal töltötték be, aki később a bécsi egyetemen lett tanár és jelenleg Lipcsében működik. Becker-ről köztudomású, hogy ő alapította meg a magyarországi román filológiát — elég ha néhány tanítványát említjük: Gombocz Zoltán, Horváth János, Birkás Géza — és ma ő a romanisztikának a franciáktól is elismert, egyik európai vezére, akinek tiszteletére nemrég a tudománytörténetben számottevő *Festschrift*-et adtak ki. Ehelyett az európai híresség helyett, akit Bécs és Lipcse sietve elhódítottak tőlünk, Huszár Vilmos a tanszékre alkalmasabbnak tartotta volna Keszler Józsefet. Minden tisztelet illesse a kritikus Keszler József emlékét, bizonyára kitűnően beszélt franciául — (az egyetemi tanszék nem nyelvmesterség, de ha már erről van szó: az elzászi Beckernek anyanyelve a francia) — de a tudományban semmi nyomot nem hagyott maga után. Aki Keszler Józsefet egy nívón említi Becker-ről, annak fogalma sincs tudományos módszerről és kutatásról, az fölébe helyezi a csillogó újságfrázist a filológus megállapításnak: az ilyen fölfogás vallója önmagát diszkvalifikálja az egyetemi kathedrára. (A romanista Huszár Vilmosnak ugyanis az a sérelme, hogy nem lett valóságos ny. r. tanár; erről majd alább szólnunk.) Mindenesetre fölháborító dolog, hogy

valaki büntetlenül leírhatja azt, hogy „a bécsi egyetem bölcsészeti karának nővőjára szomorú világot vet“ Becker meghívása.

Huszár Vilmos stílustalansága ott kulminál, ahol egy irodalomtanárnál a legjobbakat kellene várni: az irodalmi művek jellemzésénél és a művészeti alkotások előtt. Ilyen semmitmondó fahangon emlékezik meg például olvasmányairól: „Schopenhauer, a buddhizmus fenkölt világa voltak akkor kedvelt studiumain“. (Figyelemreméltó, hogy a *Fahrmarein* kezdetű „gassenhauer“-ról többet ír, mint a pusztán nevével szereplő Schopenhauerról.) Ez a mondat igazán nem bizonyítja, hogy Schopenhauerral behatóbban foglalkozott volna. Azután: „A bölcselkedő költőket is hévvel kultiváltam“. Újabb frázis: „Emlékszem, hogy a Nemzeti Színházban Moreto *Közönyt közönnnyel* című darabjának előadása Márkus Emiliával mennyire tetszett nekem“. Tetszett, tetszett, de egy dohánygyári munkáslánynak is tetszett és egy címzetes egyetemi rk. tanárnak mégis lehetne valami bővebb mondanivalója ennek a tetszésnek mikéntjéről... „Nem érzem magam hivatva, hogy odát írjak a lagunák városának örökkévaló szépségéhez“ (128. l.). Ezt elhiszzük. „És milyen fenségesen komoly a világhírű Alhambra, a mór építészet remekműve!“ A stílusművészet e remeke, ha egy hiedikes gimnazista írja le, kétharmadot kell hogy kapjon, ha nem elégségeset. Azt az újdonságot, hogy Rousseau a szív embere, szemben az „ész megtestesítő Voltaire-vel“ (172. l.) — mintha már olvastuk volna valahol. A szerző úgy ír, mint a felsőbbelány, aki a setét Baedeker-csillag után bujdosik: a milói Vénusz „örökszép“, a Monna Lisának „talányos nézése“ van (180. l.). Ami igaz, az igaz. Az is igaz, hogy Stockholm „Éjszak Velencéje“. Hogy Münchennek „világhírű“ képtára van (nem is egy, hanem három). Hogy Bücklin „megrázó“ hatású, stb.

*

Nézzük meg mármost a regényhős tudományos karrierjét.

Az író itt nehézményezi, hogy a budapesti egyetem nem volt hajlandó habilitálni őt. Akinek erre vonatkozólag aggályai lennének, az olvassa el azt a lesújtó Kritikát, amit Becker Fülöp Ágost közölt a *Deutsche Literaturzeitung* 1908. évf.-ban. Ebben a kritikában olvassuk Huszár Vilmos egyik könyvéről:

Ein ungeschicktes und mit literarischem Anstand nicht recht verträgliches *Rifacimento* von Martinensche's Buch... Es soll nicht gesagt werden, dass geschickte Mache genügt, um dem abendländischen Europa zu imponieren, ohne dass jemand die Stimme erhebt, um gegen die journalistische Seichtigkeit und Hohlrederei, die sich als Wissenschaft ausgibt, zu protestieren. (1039. l.)

Ennyi elég, nemcsak a szakembernek, de a laikusnak is. Mi sem természetesebb ezek után, hogy a regényhős szinte évről-évre 500 és 1000 forintokat kapott állami ösztöndíjúl, hogy külföldi kutató-útjait sikerrel befejezhesse. Nagy tehetségek kallódtak el a háború előtti parazita korban, amikor a középszerűségek ügyesen érvényesültek, egészen a legmagasabb polcokig...

Nem terjeszkedünk ki már a regényhős külpolitikai szereplésére. Ideje, hogy búcsút vegyünk a valóban „nem mindennapi“ élettől és a könyvtől, amelyből szomorú konkluziókat lehetne levonni arra a *piaci vásárra* vonatkozólag, amely nemcsak Párisban, hanem nálunk is megvolt: méltó téma lenne ez egy Romain Rolland tollára.

(Kochel.)

Garázdá Péter.

A SARLÓSOK PETŐFI-KOSZORUJA.

A felvidéki *Sarlós*-szervezet, amely a progresszív és demokratikus gondolkozású fiatalság egyesületének szereti magát feltüntetni, március 15-én koszorút akart elhelyezni a budapesti Petőfi szoborra. A koszorút a cseh, oláh, szerb, horvát — és magyar szalagok ékesítették, azonkívül egy vörös szalagon a következő felírás volt olvasható: „Az új márciusért a pozsonyi *Sarló*”. A rendőrhatalóság lebeszélte az ifjakat furcsa tervükről, azonban egy szociáldemokrata képviselő jónak tartotta, hogy ebben az ügyben interpellációt intézzon a belügyminiszterhez, aki válaszában szokatlan határozottsággal bélyegezte meg a *Sarló*nak ezt a kegyeletsértő próbálkozását . . .

Ez a szomorú koszorú-botrány végre napvilágra hozta a felvidéki *Sarlós*-szervezetnek az ügyét, amelyről az utóbbi időben meglehetősen sokat írtak,¹⁾ beszéltek és általánosságban uralkodó volt az a vélemény, hogy az elszakított ifjúságnak egy rendkívül értékes, modern alapokra fektetett kultúrmozgalmával állunk szemben, amely számot tarthat a csonkaország közvéleményének osztatlan rokonszenvére. Kevesen ismerték ennek a szervezetnek a dolgait, nem méltatták kellő figyelemre a felvidéki ifjúság körében lejátszódó fontos eseményeket, mert akkor talán más színben láttak volna mindent. Sajnos, beigazolódott teljes mértékben az az aggodalom, hogy a *Sarló* név alatt szereplő mozgalom egyes túlfűtött ambíciójú és meglehetősen zavaros tudású fiatalemberek próbálkozása, akik az új államkeretben hamar megfélemlkedtek a magyar történelem megmásíthatatlan parancsairól és végleges ténynek fogadták el a csehszlovák államiség adottságát. Kezdetben, teljesen felelőtlenül irodalmi jelszavakat hangoztattak, Ady, Móricz, Szabó Dezső nevét írták lobogóikra, hirdették, hogy új parasztdemokráciára van szüksége a megújuló magyarságnak. Bár a dicséretre méltó regös mozgalmat nem ők indították meg, baráti sajtójukban szereték ezt is a maguk számára kisajátítani. Lärmás újságcikkekben támadták meg az apák generációját, egész szellemvilágukat, magatartásukat valami börzas és éretlen zseniskedés jellemezte. Mindamellett a felvidéki társadalom jóindulattal és szeretettel nézte el ezeket a fiatalos forrongásnak látszó legénykedéseket, csak akkor emelte föl tiltakozó szavát Groschmid Géza szenátor személyében, amikor tavaly a radovi cseh diákkonferencián a *Sarlósok* vezérei a szocializmust jelölték meg a magyarság egyedül üdvözítő programja gyanánt és megdöbbenő, éles szavakkal keltek ki a területi integritás, a magyar állami gondolat ellen. Azóta is lapjaikban a Pozsonyban megjelenő *Reggel* című, csehbarát újságban, valamint az ugyancsak cseh kormányt támogató *Napban* állandóan hangoztatják, hogy elfordulnak az ezeréves magyar múlt hagyományaitól, „nem büjkálnak az irreidentizmus patkánylyukaiban”, a feudálisok, nagybirtokosok és militaristák kerge álmának tartják az integer Magyarországot és a jövő kibontakozását „nem a történelmi erők összeütközésétől”, hanem valamiféle *Páneurópától*, a Duna medencében lakó népek szövetkezésétől várják.

Nagyon jól tudjuk, hogy a felvidéki magyarság halálos bünt követne el önmaga ellen, ha a merev negáció álláspontjára helyezkedve, eredménytelen irreudenta szölamokat hangoztatna nyíltan és nem számolna az adott helyzet szo-

¹⁾ V. ö. Széphalom 1930. 2. sz.

morú valóságaival. A *kisebbségi sors* törvénye a csöndes munka, azonban ez nem jelenthet sohasem elvételadást, lemondást, főként pedig nem jelenthet a köteles lojalitáson messze túlmenő szervilizmust. A felvidéki magyar társadalom és ifjúság riadtan figyelte a Sarlós-vezérek bomlasztó munkásságát, azonban nem állott módjában a megfelelő tiltakozás, hiszen ez egyet jelentett volna az irredenta vádjának a vállalásával. A *Sarlós*-csoport egyes tagjai jól értettek ahhoz, hogyan fenyegetse meg és kárhoztassák teljes hallgatásra ellenfeleiket. Nem szólhatott senki, mert nem tudhatta, mikor jelenik meg ellene a *Reggel*-ben vagy egyebütt egy denunciáló cikk, amely az illetőt a rendtörvénnyel és a hatósággal hozza majd közeli érintkezésbe.

Ma s a r y k elnökhöz juttatott memorandumukban azt mondják, hogy az ő eszméinek letéteményesei. A kormányssajtó és ennek nyomán egyes külföldi lapok (pl. *Le Télégramme*) örömmel regisztrálták, hogy ime megtért a magyar ifjúság, nincs többé kisebbségi kérdés Csehszlovákiában.

Nem akarjuk részletesen ismertetni a *Sarlós*-szervezet szereplését, sajtóban történt megnyilatkozásait, csupán rá akarunk mutatni arra, hogy jogtalanul sajátítják ki a maguk számára az európaiság, demokrácia és haladás jelszavait, mert épen ők azok, akik egy korhadat filozófiai rendszernek, a történelmi materializmusnak a követőivé szegődtek, akik Európából Pozsonyon és a prágai Hradcsinon kívül egyebet nem láttak, akik történelmi szemléletükben még mindig J á s z i Oszkárnál tartanak és demokráciájuk csak addig terjed, hogy hihetetlen alkalmazkodó képességgel simulnak a fennálló cseh áldemokrácia brutális rendszeréhez. Közben nem látják, hogy az egész felvidéki magyarság, apák és fiúk, intellektuellek, parasztok és munkások egyaránt kisémmizett proletárai a magyar sorsnak. Világnézeti elfogultságuknál fogva a cseh szabadgondolkodókkal, szocialista ifjúsággal keresik a kapcsolatokat, nem pedig a mélyen vallásos és a tradíciókhoz ragaszkodó tót nép tömegeivel. Egy-könyvvű, élet és valóság helyett „ideológiákban” bogarászó apró íróasztalbölcsek lettek, akiknek szálnalmas kapkodását, társadalomtudományi és politikai kalandozásait szomorúsággal szemléljük. A felvidéki parasztnak, intellektuellnek nincs közössége velük. Kapkodásuk mosolyra gerjeszthetne, ha nem látnók azt, hogy megtévedt vezetőik működése rombolólag hat, gyöngíti a történelmi összetartozás érzését és az eljövendő Nagymagyarországba vetett hitet az elszakított területeken.

(Pozsony.)

Kárpáti László

ARANYVONAT.

A *Szibériai Garnizon* kasszasikere után rövidesen megjelent Markovits Rodin második könyve: az *Aranyvonat*. A *Szibériai Garnizon* sokatígérő kvalitásai után határozott csalódás ez a könyv. Teljesen ugyanaz az eseménykör, és csak az epizódjaiban találunk itt-ott valami újat. Ugyanaz a fogolytábor, ugyanazok az emberek, ugyanaz a légkör, sehol semmi új meglátás. Az a körülmény, hogy a *Szibériai Garnizon*ban közönséges vasúton indulnak neki a hadifoglyok a messze hazatérésnek, míg itt egy kincseketérő aranyszállítmány kíséretében tesz meg az út egy részét — lényegében nem változtat a dolgon. Az sem, hogy most a főhős egy időt kint tölt az orosz falu muzsikjai között. Ezek csak epizódok, amik nem hoznak a könyvbe új szempontokat és hiába kutatunk kereső

szemmel valami új után: az egész, fájdalmas monotonossággal ugyanazt mondja, amit a *Szibériai Garnizon*ból már ismerünk. Legfeljebb az egy kis újítás, hogy a főhős jobban előtérbe lép a személytelenségből. Hiszen azóta megírta a *Szibériai Garnizont*, miért is lenne olyan szerény! Ugyanarról a témáról festett két kép ez a két könyv, de a *Szibériai Garnizon* — azonkívül, hogy megvan az elsőség-privilégiuma, — sokkal erőteljesebb, külömb és értékeesebb, mint az *Aranyvonat*, ami az elsőnek csupán kópiája, másodpéldánya.

De ha valaki már nekilendült a siker útján, még az ilyen ismétlésbe-bocsátkozások sem tudják megállítani. Markovits Rodion ma jó cég Erdélyben és mindenki, aki ad valamit arra, hogy az embertársai előtt intellektuális életet élőnek tűnjön fel, kötelességének tartja, hogy elolvassa az *Aranyvonatot*. (Valahogy úgy áll a dolog ma, hogy a Markovits-könyvek elolvasása az a „teljes búcsú”, az az absolutio, amivel szerényigényű nyárspolgárok a kezükben érzik az intellektuális élet menyországhulcsát.) És különben is a háborús könyvek aranykorukat élik most; milyen büszkeség, hogy mi, Erdély is produkáltunk már kettőt ebből a műfajból! Egy kicsit úgy érezzük, hogy közelebb jöttünk ezzel a „művelt Nyugathoz”, ahonnan ez a divat kiindult és kegyetlenül büszkék vagyunk a háborús könyveinkre.

Az *Aranyvonat* tehát kitűnően bevált. Ki gondolta volna, hogy a háború még tizenegy évvel a befejezése után is ilyen nagyszerűen fog fizetődni? Tehetséges író ez a Markovits Rodion — mondjuk a Szibériai Garnizon elolvasása után. Tehetséges üzletember ez a Markovits Rodion — mondjuk, miután elolvastuk az *Aranyvonatot*.

(Kolozsvár.)

Korponay Mária

CSODABOGÁR.

A *Pesti Napló* márc. 20. számában jelent meg Erdélyi József aláírással a következő gyermekes verse:

Papiros előttem,
a kezemben toll,
tinta dől belőle,
sötét betűsor;
sötét betűsorban
életem sora;
minden betű küzdő,
vérző katona,
írja a sok verset,
ontja a sok vért,
azt se tudja, hogy mit,
azt se, hogy miért . . .

Ennyi az egész. Valóban: nem lehet az ilyen költészetnél tudni, hogy *mit* és hogy *miért*.

*

Az *Uj Nemzedék*ben napról-napra ilyenfajta közlemények jelennek meg, mint az alábbi hír:

* (Rövid művészi hírek.) A Szent István Akadémia második osztálya március huszonegyedikén, pénteken délután öt órakor felolvasó-ülést tart (VIII., Szentkirályi-utca huszonnyolc). Előad Bognár Cecil és Závodszy Levente.

A Magyar Tudományos Akadémia március huszonegyedikén, hétfőn délután öt órakor a Hitel megjelenésének centennáriuma alkalmából ünnepi ülést tart. Előad Berzeviczy Albert és Gaál Jenő. Az ünnepi ülés után összes ülés lesz.

A híranyag rövidnek tényleg rövid, de — hol itt a *művészet*?

LEVELESTÁR.

Aszkarák. Elég annyit tudni róla, hogy vakon megy, de nem előre, hanem hátrafelé. — *Imaoka.* Igaza van a Nyugatnak: nagy japán barátunk joggal vádolhat bennünket felületességgel, mert könnyen elhittük róla, hogy barátunk. Turáni barátság járma alatt nyögünk. — *Reakciós szellem.* Nem tudtuk eddig, csak most tudtuk meg Mandola Aladár cikkéből (Szegedi Új Nemzedék, márc. 6.), hogy „a reakciós szellem semmiképpen nem volt kedvező a Bánk bán sikerére”. Ha a Szegedi Új Nemzedék írja ezt, akkor bizonyára így is van a dolog. — *Siegfried.* Ha igaz, hogy „felsőbb körök” — kik ezek? — aggodalmaskodnak Giraudoux darabjának színrehozatala miatt: igen jellemző gyermektegnálomban tartott közvéleményünkre. — *Vigyázat: puritán!* Jó volna leköszölni azt a Macaulay-essay-t . . . A puritánok öröme nálunk is abban telik, hogy elgáncsolhatják az alkotó, építő politikát. — *Győri inszurrekció.* A győriek ismét elvesztették a csatát. Ezúttal nem Napoleonnal szemben, hanem Sztinyai Zoltán regényével kapcsolatban, amely ellen megíjutták az általános fölkelés riadóját, Sztinyai Zoltánt a Széphalom munkatársai közé számíthatni szerencsés. De ettől függetlenül is csak az frői szabadságnak lehet igazat adni, nem pedig az önmagára ismerő Városnak. Napirendre kell térni az ilyen dolgok fölött. — *Jól van mondva, vagy nincs jól mondva.* Hát igenis jól van mondva, hogy „nincs jól mondva”. A nyelvcsöszök nem tudják kiirtani a nyelvcsöszkást, pláne akkor, ha a vakrák-kutatók csapnak föl nyelvcsösznek. — *Piszlicsár.* Eleddig szó-tározatlan kifejezés, a pesti argot-ból. Először Zemplén Géza használta felhivatalosan, mikor az Akadémia ülésén ezzel a szóval jellemezte Méhely Lajos „szakszerűtlen” megjegyzéseinek témáját. — *Új mithologia.* Méhely Lajos állította — ezt is érdemes följegyezni — egyik kiváló tudósunkról, hogy születése előtt „a Szaturnusz harmadik gyűrűjén sétált”. Ez a meglepő kozmikus jelenség egyelőre még bizonyításra szorul. (V. ö. B. H. febr. 18.) — *A fák beszélnek. Tiszamenti ősz. Istenkérés.* Sajnos, nem közölhetjük ezeket a kéziratokat. — *El, Romániába.* Auguste Dorchain-t, az öreg poétát halálra gázolta Jean Tharaud-nak, a nagyírú regényírónak autója. Ez eset tragikus és annál szomorúbb, mert Dorchain és Tharaud jóbarátok voltak. De képzeljük el például, mi lenne, ha a regényíró Szabó Dezső autója mondjuk Bukarest utcáin halálra gázolná a költő Goga Oktáviánt . . . A magyar regényírónak még autója sincs, amivel gázolhatna, legföljebb a saját nemzeti büszkeségét gázolja el, de ezt aztán alaposan. — *Bár-arisztokrata.* Szívesen közöljük a cikkét, ha igazolja, hogy az aláírása valódi.

BEKÜLDÖTT KÖNYVEK.

Magyar Szemle, 1929. évf. 4. sz. — A 380. lapon: „A szegedi egyetemi Bethlen Gábor-Kör elhatározta, hogy a magyar mezőgazdasági, különösen pedig a tanyai népesség gazdasági, szociális, egészségügyi, kulturális stb. viszonyait, személyes tapasztalatok és kapcsolatok útján a helyszínen tanulmányozza, segítsen ott, ahol arra erkölcsi és anyagi lehetősége van, tanítson, világítson fel (helyesebben: fölvilágosítson), de az ismeretközlésen túl neveljen is. E tevékenysége közben szerzett tapasztalatait, adatgyűjtéseit végezetül pedig tudományosan földolgozva rendszerezze s publikálja“.

Irodalomtörténet, 1929. évf. 6. sz. — Nagyon igaza van Szász Károlynak, aki a következőket írja a 151. lapon: „Már a nyolcvanas évek vége felé mutatkoztak tünetei a nemzeti erő meglazítására vezető törekvéseknek. Szinte csodálatos, hogy ez a — részben mindenesetre öntudatlan — igyekezet nemzeti jelző mellett kezdődött és pedig politikai téren, a folyton nemzeti sérelmeket hangzókat és nemzeti vívmányokat sürgető országgyűlési ellenzék részéről“ V. ö. ehhez Széphalom, 1929, Zolnai Béla: Neokonzervativizmus.

Lettre Mensuelle, transmittant les communications officielles du secrétaire du Rotary International. Chicago, 1929. nov. — A cseheknek van már rotariánus folyóiratuk, nekünk még nincs.

Divék Adorján: *A Lengyelországnak elzalogosított XVI. szepesi város visszacsatolása 1770-ben*. A Magyar Tudományos Akadémia Léway-díjával jutalmazott pályamű. Kiadja a Szepesi Szövetség Központja és miskolci osztálya a Magyar Tudományos Akadémia támogatásával. Bpest, 1929, 8° 199 l.

Hans Göttling: *Ungarns wissenschaftliches Leben*. München, 1929, 8° 9. l. — A müncheni Deutsch-Ungarische Gesellschaft kiadványa.

Marót Károly: *Addenda recentiora ad Homerum Comparatus II*. Bpest, 1929, 8° 21 l. — Újabb adalékok a szerzőnek régibb Homeros-kutatásaihoz, amelyeket érdemes volna egy összefoglaló kötetben németül vagy franciául is kiadni. Az ilyen kiadvány többet ér minden propagandafüzetnél, amit a Külügyi- és Francia-Magyar- és effajta Társaságok küldözgetnek világgá. Csak komoly és nem propaganda-jellegű kiadványokra érdemes pénzt költeni.

Laczkó Dezső: *Évi jelentés a veszprémmegyei Múzeum és Múzeumi Könyvtár 1927/28. évi fejlődéséről és évvégi állapotáról*. Veszprém, 8° 59 l. — A jelentésirodalmi mellékletének munkatársai: lovag Fehrentheil Gruppenberg László, Laczkó Dezső és Rhé Gyula.

Hencze Béla: *Kazinczy és a francia fölvilágosodás*. Bpest, 1928, 8° 76 l. — A budapesti egyetem francia intézetének 6. sz. kiadványa.

Vajdasági Írás, 1929. okt. — A 230 lapon cikk Szabó Dezső cezaromániaja címmel: „Szabó Dezső ha nem venné időnként magára a Beketoff-cirkusz bohócának csörgőspikáját, a magyar ugar legértékesebb szántó-vetője lehetne“.

Magyar Könyvszemle, szerk. Rédey Tivadar. 1929. 2. sz.

Kortárs. Társadalomkritikai, irodalmi és művészeti szemle. Szerk. Vajda János. Bpest, 1929. nov.

Sonntagsblatt, 1929 évf. 10. sz. — A 3. lapon Bleyer Jakab írja Bajcsy-Zsilinszky Endréről: „Nem más ő, mint magyarul beszélő tót. Sem nem Szabó Dezső, sem nem Méhely Lajos. Még akkor sem, ha minden étkezésnél tíz németet megeszik“.

A magyar izlés. Szemelvények a magyar háziipar, népművészet és iparművészet formakincséből. Összegyűjtötte: Czákó Elemér és Györgyi Kálmán. Kiadja a Könyvbarátok Szövetsége Budapesten, é. n., 2° 220 l. — Képes díszmunka, amit érdemes volna franciául és németül, de főleg angolul kiadni.

Lahmann György: *Mária királynő alakja a magyar irodalomban*. Bölcsészettudományi értekezés. Pécs, 1927, 8° 64 l. — A téma első földolgozása: Küllői János, az utolsó: Andor József.

Boda István: *Arany János „különös természete“ és az Arany-balladák megrendült lelkű hősei*. Bpest, é. n., 8° 51 l. — Riedl Frigyes Arany lelki élete c. tanulmányából kiinduló pszichopathológiai tanulmány.

Statisztikai Közlemények, 58. kötet. Bpest, 1929, 4° 290 l. — A 122. és 123. lapon: „A római katolikus elem részvétele az ágybérők között (Budapesten)

valamivel magasabb, mintsem a népességi arányszám szerint gondolhatnók . . . Az izraeliták között kisebb a valószínűsége annak, hogy valaki az albérlők és ágybérletiek közé sodródjék“.

✓ Fuhrmann Kamilla: *Gróf Teleki József és a magyar-francia szellemi kapcsolatok*. Bpest, 1929, 8° 101 l. — A budapesti egyetem Francia Intézetének sorozatában megjelent dolgozat a XVIII. század magyar-francia szellemi kapcsolatait kutató irodalmat gazdagítja. A fiatal gróf Teleki József (1738–96.) hazai tanulmányainak betetőzése végett járja be Svájcot, Hollandiát és Franciaországot, melyeknek úgy társadalmi, mint szellemi életébe belekapcsolódik. Magába szívja a francia felvilágosodás eszméit, de ellene fordul Voltaire vallásellenes filozófiájának. Hazatérése után még 20 évig levelezésben áll Duvoisin-nal, a párisi holland követség prot. papijával, Voltaire és Rousseau barátjával, és állandóan érdeklődik a francia szellemi élet iránt.

(Szeged.)

Pelle Erzsébet.

Farkas Gyula: *Romános-romántos-romantikus*. Bpest, 1929, 8° 30 l.

Horváth János: *A középkori magyar vers ritmusa*. Berlin, 1928, 8° 159 l. — „A latin formák átvétele fordítások útján nagyobb mértékű volt középkori vallásos költészetünkben, mint amennyit az ellenőrzésre alkalmas emlékek alapján ma megállapíthatunk“. (85. l.)

Alexandre Eckhardt: *Miscellanea franco-hungarica*. Paris, 1928, 8° 86 l.

Sándor Solymossy: *Éléments orientaux dans les contes populaires hongrois*. Paris, 1928, 8° 26 l.

✓ Nyugat, 1930. febr. 1. — A Figyelő-rovatban Komlós Aladár kritikája Kassák Lajos „Marika, énekelj“ című regényéről. Azt olvassuk ebben a kritikában, hogy Kassák „nem tudja megmutatni a beszéd millió árnyalatát . . . hiányzik regényéből az egyéni vonások fölöslege, ami a dolgokat megúnthatatlanokká teszi . . . meglehetősen részletesen rajzolja a polgári családot, amelynél Marika szolgál, de nagyon laza az összefüggés, amellyel a család dolgai befolyanak a lány fejlődésére . . . Végül pedig: „A leány öngyilkossága valósággal úgy ér, mint az orvtámadás. Miért kellett Marikának meghalnia? Az író elfelejtette megírni“. — Komlós Aladár viszont elfelejtette megérteni, hogy olyan írók, akik el akarják mélyíteni, meg akarják újítani a természetességet, egyben a kompozíció fogalmának átértékelését is kívánhatják a mai kritikusoktól. Mai kritikus ne tartsa lehetetlennek, hogy az új szemlélet átfogó, feltörekvő ereje talán fölöslegessé vagy meghaladottá is teszi az írói motiválás-megoldás kialakult formáit . . .

(Rákosszentmihály.)

László István.

✓ Ifjúsági Vezető. Népművelési és testnevelési folyóirat. Budapest, 1930. január. — Az iskolán kívüli népművelésnek s a testnevelésnek részletproblémáiról szóló cikkek, amelyeknek írói mintha kötelességüknek éreznék, hogy az életnek csak igen kevés problémáját ismerjék el. Egyébként ezt a folyóiratot főleg a levanteoktatóknak szánják. Az iskolán kívüli népművelők folyóirata megszűnt. Megszűnt, pedig a kultuszminisztérium fontosnak tartotta s anyagiakban kellőképpen támogatta. Megszűnt, amikor csak az első eredmények optimisztikus értékelésénél tartott s amikor még valójában el sem kezdte útját törni annak, hogy a népművelő eleven, egészséges kultúréletet teremthessen az iskolán kívül maradtak körében.

(Rákosszentmihály.)

L. I.

Josef Turóczi-Trostler: *Entwicklungsgang der ungarischen Literatur*. I. Budapest, 1928, 12° 34 l. — A Geist und Literatur c. sorozat 2. füzeté. A 4. lapon: „Die Europäisierung des Ungartums bedeutet keine Selbstentäusserung . . . Es gehört mit zum Charakter seines Entwicklungsganges, dass der Typus des besten Ungarn stets mit jenem des besten Europäers zusammenfällt, dass Ungarn in den Zeiten seiner größten, reichsten Leistungsfähigkeit immer europäzentrisch ist“.

György Lajos: *A Genovéva-legenda és Népkönyv története*. Bpest, 1929, 8° 35 l.

György Lajos: *Egy állítólagos Pancsatantra-származék irodalmunkban*. Cluj-Kolozsvár, 1929, 8° 15 l.

Bánrévy György: *Vörösmarty Salamon királya és történeti forrásai*. Bpest, 1929, 8° 71 l. — A kis dolgozat figyelemreméltó konkluziója: „V. nem belülről szemléli a történelmet és a kort, hanem kívülről figyeli jó és rossz eszményképeit. A mult vásznára önmagát vetíti: az ő költői ideálja hogyan élt és működött volna Salamon korában”.

Egyetemes Philologiai Közlöny, 1929. évf. dec. — A kitűnő és nagymultú folyóirat úgylátszik kezdi új reneszanszát élni. Jó volna kiépíteni az idegen-nyelvű közlemények rendszeresítését, mert csak így lehet a magyar tudományosság számottevő elem az európai kultúrában

Szombattfalvy György: *Társadalomrajzi föladatok az Alföldön*. Szeged, 1929, 12° 16 l. — A szegedi Bethlen Gábor-Kör vita-estélyén tartott előadás.

Ballai Károly: *A magyar gyermek*. Eredeti mérések és lélektani adatok alapján. Kiadja a Magyar Gyermektanulmányi Társaság, Bpest, 1929, 12° 90 l. — A kis kötet Rothermere lordhoz intézett ajánlással és Nógrády László előszavával jelent meg.

Kristófi György: *Az első vidéki (székely) magyar hirlap s irodalmi melléklapja*. H. n., é. n., 8° 16 l.

Kristófi György: *Az erdélyi magyar időszaki sajtó az abszolutizmus korában*. A Kolozsvárt megjelenő hirlapok. H. n., é. n., 8° 18 l.

Kristófi György: *Bethlen Gábor dicsőítő enyedi hangok*. H. n., é. n., 8° 6 l. — „A história, a történetírók hosszú sora Kemény Jánostól és Szalárditól el egészen Szekfi Gyuláig, magyar, latin, német és más nyelven beszélt és hirdette Bethlen Gábor kiváló uralkodói személyiségét, nagyságát. E nagyságot talán líraibb szóval fejezi ki és ismeri el a személyes csodálattal eltelt Kemény János, mint az egyetemes világpolitika mértékét alkalmazó Ranke, vagy a metszően éles kritikájú Szekfi Gyula. De mindenik elismeri nagynak, jelentős történeti egyéniségnek”.

Az 1928. évi prágai nemzetközi népművészeti kongresszuson benyújtott Jelentések a magyar népművészetről. Bpest, 1929, kiadja a M. T. Akadémia, 4° 64 l.

Dóczy Jenő: *Arany János Életkép*. Genius-kiadás. [Bp., 1929] 8° 276 l. — A szerző maga így jellemzi művét: „Hat életkép, hat jellemrajz: kettő a gyerekkor, kettő az ifjúkor, kettő a férfikor képszerű, korrajzi háttérű bemutatása: ha nem is összefüggően, de egymást kiegészítően képet ad az egész Aranyról is”. — Egy korjellemző részletet, Arany és Gyulai Pál beszélgetését, bemutattunk a szerencsés műfajt inauguráló könyvből. Gyulai a Pesti Napló ellen mennydörög: „Az a széptani elvtelenség, amit Törökék üznek, megmételtyezi a közönség ízlését, ahelyett hogy fejlesztené. Egyik számában ostoba támadást ad ki Petőfi ellen, a másikban Petőfi legszerencsétlenebb epigonját, Lisznayait egekig magasztalja, oly címekkel tiszteli meg, amelyekkel egy Béranger is megelégedhetnék. Hétköznap páncélos cikkekben küzd a legeslegújabb költészet rakoncatlanságai ellen, de sátoros ünnepeken ugyanennek a legeslegújabb költészetnek gyártmányait közli nagy hűhóval, olyan jegyzetekkel, ami valóságos barbarizmus. És így tovább, ezer példát tudnék felhozni erre az összevissza elvtelenségre. Ha kritikai rovatában gáncsol vagy dicsér, ez sohase valami esztétikai vezérelvnek a kifolyása, hanem csupa merő személyes indok, undorító pártoskodás, a munkatársak lekenyerezése és a közönség megtévesztése. Ha akármilyen hitvány jelleme volna a lapnak, de volna, nem törődném vele; de nincs és ez az, ami fölháborít. — [Arany válaszol:] Nem akarok veled ellenkezni, én nem igen olvasom a Naplót; csak fölvetem a kérdést, vajjon nem látszate mindez? Vajjon amit te elvtelenségnek nézel, nem azt jelent-e esetleg csupán, hogy a Napló a legkülönbözőbb elvek összeegyeztetésére törekszik és nem köti magát egyikhez sem? Egy multkori cikke legalább mintha arra engedne következtetni, mintha az lenne a programja, hogy a költészetet sem a politikai irányok, sem a morál szolgájává nem akarja tenni. Mindennemű irányt megbecsül és csak annyiban becsül, amennyiben a költői alkotással össze tud olvadni. Mert ha így lenne a dolog, akkor nincs baj. — Mintha puskaporos hordóra kanócot dobna, úgy felrobbant Gyulai. Összezsapta a kezét, fejéhez kapott, haját felborzolta, felugrott a székről, meg visszaruskadt s kétségbeesetten nézett

Aranyra. — De az Isten szerelméért, édes Jánosom, csak nem akarsz talán ezt a frátert védeni? Ő és komoly esztétikai szempont! A művészetnek a politikától függetlenítése! Igen, olvashatsz lapjában ilyen frázisokat! De nézd meg a gyakorlatukat. És akkor meg fogod látni, hogy senki se csinál demagógabb politikát, mint éppen ők. Mit neki az irodalom és tudomány érdeke, ha a nemzeti hiúsággal kacérkodhatik, ízlés és tudomány rovására! Kritikai elvtelenségét és pártoskodását éppen ennek a szent eszmének: a nemzetiségnek palástjával szokta takargatni. Legyen bár egy munka a leghitványabb, ha magyar tárgyú, mingyárt remekművé kürtöli. Mert ő nagy magyar, a magyarságban és nemzeti érzésben túl akar tenni mindnyájunkon. Hazafiás kötelességének tartja hirdetni, hogy minden magyar munka bámulatos, irodalmunk multja, jelene tele van lángelmékkel s minden semmiségből a nemzeti dicsőség diadalívé készül. Így terjeszti a hiú önteltséget és korlátolt felfogást a nemzeti érzés örvé alatt. Tulipános frázisai sokkal kártékonyabbak, semhogy pusztán csak unalmasok lehetnének, mert nevetségessé teszik a nemzeti önérzetet, melyet csak tisztelni volna szabad. Nem, édes barátom, a Napló szerkesztőjének époly kevés köze van az irodalom, mint a nemzet érdekéhez. Cafrang és frázis mindene. A multak minden emlékét kitörölte elméjéből, minden ruháját széttépte testén, csak kettőt tartott meg: a sujtást, meg a nagy szót. Egyikre sincs szükségünk. — A beszélgetés az ötvenes éveket akarja jellemezni, de a mai közállapotokra is illik . . .

Paul et Jean Lebourg: *Les consciences se réveillent*. Páris, 1929 André Delpeuch kiadása. VIII. + 144 l., 89 képpel. — Egy könyv, mely nem az egész világnak, de egy külön világnak szól. Ennek a külön világnak élén Franciaország halad, az az ország, amelyhez a rokonszenvek és szellemi kapcsolatoknak oly sok szála fűzött századokon át, hogy azokat a világháborúnak elválasztó eseményei sem tudták teljesen megszakítani. Pedig erre minden ok meg volna, hisz a háború befejezése után éppen Franciaország vezetésével és főleg ellenünk vértelen eszközökkel folytatódott a küzdelem. Hisz annakidején Clemenceau miniszterelnök ki is jelentette a kamara egyik ülésén, hogy „a békeszerződés is egyik módja a háború folytatásának”. Ezt a háborút azonban mi magyarok nem akarjuk folytatni s ezért régi összekötő kapcsaink felújításával, valamint helyzetünk kegyetlenül igazságtalan voltának feltárásával óhajtja e kiváló munka a francia közvélemény szemét felnyitni. Köztünk élő, lelkes magyarbarát franciák munkája áll előttünk, akik a gall-szellem hatalmas erejével akarják honfitársaikat az igazság, belátás és méltányosság útjára téríteni. Hisszük, hogy ez nagymértékben sikerülni is fog, mert tömören és teljesen a francia gondolkodásmód eszközeivel hatnak olvasóikra. A munka 4 részből és 2 függelékből áll. Az első részt tevő bevezetésben elementáris erővel ismertetik, hogy 1871-ben csak Magyarország volt az az európai állam, amelynek képviselőházában az erőszakos béke és Elzász-Lotharingia elvétele ellen hangzott el állásfoglalás. Pedig csak a kis állját vették el Franciaországnak s nem minden tagját, mint Magyarországnak. Vajjon milyen nagy bünt követett el a magyar nemzet, hogy így kellett megfenyíteni? Minden nép — még a németek is nyertek területet a Duna völgyében, miért éppen a magyarnak kellett csak veszítenie? Dicséretreméltó nyíltsággal mutatnak rá a szerzők arra, hogy Rákóczi Ferenc XIV. Lajos biztatására indította meg szabadságharcát, mondotta ki a Habsburgok trónfosztását — s mikor már érdeke nem kívánta, a francia király átengedte szövetségését a sorsának . . . 1848/49-ben a magyarok legyőzték az osztrákokat, ismét kimondták a Habsburgok trónraülését, és Kossuth a franciák segítségével is folytatódtat. Ekkor ellenünk jöttek az oroszok és Franciaország engedte, hogy a magyar szabadságot letiporják . . . És folytatódnak a hivatkozások a pécsi Napoleon-katonái emlékmű felállítására, a világháború alatt ittrekedt franciákkal való lovagias bánásmódra stb., stb. A második fejezet a trianoni szerződés létrejöttét, annak hatását és jövőbeli következményeit tárgyalja, igen találóan téve összehasonlítást Magyarországnak a nyugati kultúráért hozott áldozataival és az ezekért most kapott „elismeréssel”. Nyomatékos bizonyítékokat vonultatnak fel szerzők arranézve, vajjon mi voltunk-e a háború „kezdeményezői” és „meghosszabbítói”? Meggyőző erővel magyarázzák ellenfeleink másik fő támadó-érvét, a nemzetiségi kérdést. A harmadik fejezet az elkövetett igazságtalanságok

helyrehozatalának szükségességét és módozatait ismerteti számszerű adatok felosorolásával. Negyedik fejezete pedig a munkának a magyar történelem rövid, de élénk és hatásos ismertetését foglalja magában. Végül az egyik függelék Napoleonnak a wagrami csata után Schönbrunnból a magyarokhoz intézett kiáltványát, a második függelék pedig Irányi Dánielnek a magyar képviselőházban 1871-ben Elszász-Lotharingia elcsatolása ellen tartott beszédét idézi szószerint. A szép nyomdai kiállítású munkát 89 kép díszíti, amelyek ugyancsak alkalmasak a franciák érdeklődésének felkeltésére. A magyar sors eddigi útja, az a tény, hogy Magyarország megcsonkításának hihetetlen méreteit mily szívós és céltudatos tevékenység tette lehetővé, csak azt bizonyítják, hogy szükség van az ily felvilágosító munkákra, amelyeket — bárha kritikával és szkepsissel fogadja is őket a külföldi gyakran ellenséges közvélemény — hangjuk és adataik súlyánál fogva komolyan kell fogadniok, még a hitetleneknek is.

(Budapest.)

Olay Ferenc.

Eduard von Jan: *Wege zu Molière*. Germanisch--Romanische Monatschrift, 1929. 11—12. füzet. — Jan greifswaldi professzor cikke négy tanulmányt ismertet, amelyeket az fűz egymáshoz, hogy mind a négy a Molière-kultusz Francia- és Németországban tapasztalható renaissanceának terméke. Közös vonásuk az ahisztórikus felfogás: mind a négy kutató ki akar kapcsolni minden életrajzi vonatkozást a műalkotás tanulmányozásából. Ramon Fernandez *Vie de Molière*-je szerint a Misanthrope az igazi Molière ellenképét nyújtja. Az igazság szenvedélyes bajnoka, Alceste, ellentéte az ökos, diplomatikus, udvari Molièrenek. Jan ezt nem tartja valószínűnek. Jobb szerinte az a rész, amelyben Fernandez Molière színészi rendezői tevékenységét fejtegeti. A vígjátéktíró komikuma a kulisszák titkainak ismeretéből folyik; problematikát csupán a későbbi nemzedékek magyaráztak bele darabjaiba. — Sigmar Gutkind *Molière und das komische Drama* c. könyvében Molière-t filozófusnak, önmegfigyelő töprenkedőnek fogja fel, aki előtt a lét értelme problematikus s akinek vígjátékai ebből a szellemi magatartásból fakadnak. Jan ezt a felfogást elhibáztattnak tartja, inkább Hans Heiss felé hajlik, aki Molière c. tanulmányában a Gutkindével merőben ellentétes álláspontot képvisel. Alceste komikus alak, Molière nem igyekezett őt rokonszenvesnek feltüntetni. Komikai hatása abban áll, hogy szembehelyezkedik a természettel, azaz az emberi közösséggel, a társadalmi és államformával, a szalonvilág bevett szokásaival. A *Tartuffe* nem hadüzenet a kereszténység ellen, mert Molière csupán az emberi természettel meg nem egyező tökéletesség ideáljával helyezkedik szembe; de számára nem ez az ideál a középpont, hanem az emberi gyöngeségek. Elveti azt a felfogást, amely Molièreren bölcselkedőt akar látni: Molière egész filozófiája a természetesség és az aranyközépút követelménye. — Walther Küchler hasonló című könyvével a költő egész irodalmi munkásságát a komikum szempontjából akarja megérteni. Molière nem a *précieuse*-öket kritizálta, nem támadta a hipokrizist (*Tartuffe*, *Don Juan*), nem jutott ellentétbe a társadalommal (*Misanthrope*), nem törődött a nőnevelés kérdésével, Alcesteben kizárólag az „esprit turbulent” komikus kinövéseit akarta rajzolni, hipokrita, fősvény, úrhatnám polgár egyszerűen komikus motívumok számára. Egyáltalában nem bölcselkedő Molière „szétáradó élénkség, lényéből fakadó vídamság, ragyogó felületesség” jellemzi. Nem erkölcs-tanító, hisz darabjai inkább alkalmasak megrontásra, mint a büntől való elriasztásra. — Véleményünk szerint Jannak rá kellett volna mutatni arra, hogy a természetesség és aranyközépút követelménye már magában is filozófia. A cikk vonzó stílusban és szemléletesen ismerteti a négy könyvet s jó szolgálatot tesz a Molière-kutatásnak.

(Szeged.)

Gy. Juhász László.

Alexandre Eckhardt: *Le Ténace janséniste de Molière*. Paris, é. n., 8° 14 l. — A kis tanulmányban, amely a *Revue des Cours et des Conférences* különlenyomataképpen lát napvilágot, Eckhardt annak bizonyítására törekszik, hogy Molière négy darabjára (*Fourberie de Scapin*, *École des Maris*, *École des Femmes*, *Dépits amoureux*) a janzenista Lemaistre de Saci Terentius-fordítása is hatással volt. De Saci ugyanis az Andria, *Adelphoe* és *Phormio* c. darabokat bilingvis kiadásban bocsátotta közre s a vígjátékok általa készített fordítása nem teljesen hű. A janzenista fordító rigorizmusa az „erkölcstelen” helyeken kisebb

'változtatásokat engedett meg magának, sőt a Phormio-ba egy teljes jelenetet toldott be, azzal a figyelmeztetéssel, hogy „cette scene est ajoustée”. Eckhardt szövegegybevetéssel bizonyítja, hogy az említett Molière-darabok cselekménye és szövege több helyen nem az eredetivel, hanem a Saci-féle átdolgozással mutat hasonlóságot. — Eckhardt egybevetései valószínűvé teszik, hogy Molière ismerte a Saci-féle Terentius-fordítást, azonban — s ezzel megfelelünk a szerző által csak feltett kérdésre — az egyezések jelentősége pusztán technikai, szellemtörténeti fontosságuk nincs.

(Szeged.)

Gy. Juhász László.

Magyar Nyelv, 1929. okt. — A füzet gazdag tartalmából kiemeljük Bárczy Géza cikkét, amely a magyar 'tállya' szó ófrancia eredetét mutatja ki és Eckhardt Sándor etimológiáját a magyar házsártos és a francia 'hasart' szó kapcsolatára vonatkozólag.

Pannonhalmi Szemle, 1929. évf. 4. sz. — A füzetben igen hasznos rovat a gazdag tudományos kritikái rész.

Ladislaus Juhász: *Commentatio critica ad edendas Jani Pannonii elegias*. (Tabula affinitates inter codices exstantes illustrans adicitur.) Szeged, 1929, 8° 22 l.

Máté Károly: *Sajtó és tudomány*. Budapest, 1929, 8° 19 l. — Hasznos vademecum, amely közli az idevonatkozó legfontosabb tényeket és bibliográfiát is ad.

Páló Bernardin: *Irodalmunk ismertetése XIX. század-eleji német folyóiratokban*. Pécs, 1929, 8° 76 l. — Konkluziója: „A magyarság tudatában van annak, hogy a világtörténelemben nincs nagy szerepre hivatva, ezért önmagába mélyed és emelkedett szomorúsággal tekint vissza az elmúlt időkre. Ez a mult-szemlélet tölti ki az egész magyar irodalmat. Ami a modern európai élet jelenét mozgatja, ami aktuális erjedés és harc, az nem motivuma ennek az irodalomnak. Ezért nincsen jelentősége a világirodalom fejlődésében. S ha külső forma tekintetében több műfajban versenyre is kelhet más irodalmakkal, tartalmát olyan sajátos nemzeti érzés alkotja, melynek megértő élvezéséhez magyarnak kell lenni”. Így látta a német kritika irodalmunkat a múlt század elején.

Fekete Miklós: *Örök törvények karjaiban*. Novellák. Szerző kiadása, Bpest, 1929, 8° 98 l.

Hunyadi Bessenyei György által. Nyomatott Budapesten az V. ker. Berzsenyi r. gimnázium 1928—1929. évi VII. osztályának költségével. — A magyar iskolák történetében páratlan eseményről bőven beszámolt a sajtó. Itt csak annyit ismételjünk, hogy a kiadás értelmi szerzője és lelke Vajthó László volt.

Herény Miklós-Tudományi Akadémia Szegedi Könyvtára

PATKÓ KÁROLY: Anyaság.

A római magyar akadémia tagjának pályamunkája a velencei kiállításon.

A RÉM.

SZABÓ LŐRINCNEK.

Bennem jár, hallom, mint kopog
Álomtalan, vak éjeken,
Kopog, dobog, indul, megáll
És jár tovább hűségesen.

Figyeli néha, alszom-e?
Figyelem néha: alszik ő?
Fölöttünk ápolónk virraszt,
A végtelen és bús idő.

Hiába várok, nem pihen,
Kopog, dobog, jár, kél a Rémm,
S álmomban is hallom, amint
Föl és lejön, megy feketén.

Már néha azt hiszem: no most
Vállamra teszi újjait.
De nem. Megint indul, megáll,
Megáll és indul. Árnya int . . .

(Szeged.)

JUHÁSZ GYULA.

BÁNK BÁN ÉS EGY OLASZ IRODALMI VITA.

Körülbelül ugyanabban az időben, amikor Katona József Bánk Bán sorsával viaskodott, a tragikus magyar nádor alakja megilletett egy olasz író is*) és az általa létrehozott mű nyomán egy kis irodalmi harc indult meg Rómában és Trevisóban, mely azután rövid időn belül igen békés befejezést nyert.

A British Museum könyvtárában „12.470. j. 9.” katalógus-szám alatt a következő kötött in-kvarto mű található:

Novelle Varie / raccolte / da / Giulio Bernardino Tomitano / Opitergino. / Oderzo. / 1825.

A kötet számos egymástól független kiadvány és kézirat egybe-fűzése révén keletkezett; a benne tartalmazott műveket (valamennyi novella) a kötésen kívül csak a kézzel írt tartalomjegyzék foglalja egységbe.

A tartalomjegyzék a mi novellánk címén kívül még egy magyar vonatkozást foglal magában. Hier. Morlini kilenc kéziratos novellájának lajstromozása után ezt a bejegyzést találjuk: Ms. di mano del S.re Segretario di Marina Giovamb. Varga di Buda. A novella a köv. címet hordozza az első lapon:

Il Palatino D'Ungheria / Novella. / Treviso / Dalla Stamperia Andreola. / 1824.

A második lapot a dedikáció foglalja el: Per / le faustissime nozze / Dario-Paolucci e / Reali. Majd a harmadik lapon: All' Egregio Signore / Giuseppe-Maria Reali / Marco Antonio Barbaro. Ezután következik a kiadónak, Marco Antonio Barbaronak, dedikáló levele. A mű történetére vonatkozó kijelentések a következők:

Vide essa la prima volta la luce in Firenze l'anno scorso per opera del chiarissimo signor Marchese Tommaso Gargallo come tratta d'antico codice, per cui nella dedicazione, ch'è presenta all' eccellentissimo signor Marchese Gian-Giacomo Trivulzio di Milano tutto si studia a mostrare che al *Decamerone* di Messer Giovanni Boccaccio appartenesse, quarta annoverandola della nona giornata.

Tehát a novellát először Tomaso Gargallo adta ki, mint Boccaccio *Decameronjának* IX. 4., újonnan megtalált novelláját. A novella eredetére vonatkozólag azonnal vita indult meg, melyről Marco Antonio Barbaro a következőkben számol be:

Ez a vélemény nagy visszhangot keltett mindenfelé, de különösen a trecento kedvelői között, akiknek igen nagy ünnep lett volna, ha a dolog csakugyan úgy állt volna, amint hírtett és így természetesen hosszadalmas vizsgálatok és komoly elmélkedés tárgyává lett (a novella), azt gondolván a bölcsőbbek, hogy ilyen ügyben csak a tényeknek lehet hinni, nem pedig egyszerű hozzávetéseknek.

A vitázók között volt Catarifilo Glossèa, tiszteletreméltó mesterem, aki nyelvünk nagy ismerője, sehogyan sem tudott egyetérteni az illusztris

*) V. ö. erről Katona Lajos, *Irodalomtört.* Közl. 1901 : 308. Szerk.

kiadó véleményével és néhány alapos megjegyzést tett, melyet azóta olvashattunk a trevisoi újságban; a megjegyzésekből kitűnik, hogy a stílus veretére nézve az új pénz nem egyenlő értékű a régivel, a novella, bármennyit is tartalmaz Boccaccioból, napjaink terméke kell hogy legyen, és talán magának Gargallonnak a műve, aki a legtisztább olaszt írja és Horatius költői műveinek fordítása által olyannyira nevezetes.

A novella teljes címe (a szöveg első lapján), Boccaccio korának szokása szerint, egyúttal a mesét is elmondja és teljesében így hangzik: *Il Conte Di Moravia, Innamoratosi Della moglie di Bagdanno, Palatino di Ungheria, perviene per artificio della Reina sua sorella, a godere. La violata matrona ne fa consapevole il marito, il quale, non potendo aver il Conte fra le mani, uccide la Reina, et al Re in Constantinopoli vassi a narrar l'accaduto. Vere costui conoscendo l'offesa, a giusta la pre-sane vendetta, lo assolve e nella sua grazia ritenendolo, più che per addietro l'onora.*

A cím fel is ment bennünket az alól, hogy a tartalmát ismertessük. A novella egyébként teljes hűséggel követi Bonfinius elbeszélését, legtöbb helyen nem más, mint Bonfinius szövegének trecento-olaszra való fordítása. Önálló szöveg csak az elején van, ahol a novella beállítódik a Boccaccio-féle keretbe. Az elbeszélés Neifile szájába van adva, aki a következő „morállal” vezeti be:

... che un Re potentissimo, dopo gravissima offesa da un suo suddito ricevuta, piuttosto che alla vendetta discorrere, per solo amor di giustizia, e commendato e onorato altamente abbiane l'offensore ...

A novella a nyomtatvány 24. lapjáig terjed; innen a 36. lapig Catarofilo Glossò Osservazioni-jai foglalnak helyet. Ezek a fejtegetések a novella egyes kifejezéseiről megállapítják, hogy Boccaccio nem használta őket, tehát későbbi eredetűek. Ugyanezeket a megállapításokat tartalmazza a novellához hozzátartozó különnyomat a következő címmel: *Lettera di Francesco Amalteo al nobilissimo signor Giulio Bernardino Tomitano sopra una novella attribuita a messer Giovanni Boccaccio.* Treviso / Francesco Andreola Tipografo / MDCCCXXIV. — A különnyomat végén a köv. nyomtatott megjegyzés: (14. l.) Estratta dal Giornale sulle Scienze e Lettere delle Provincie Venete n. XXXIX. — Uno de' soli sei esemplari impressi col vero nome dell' Autore. Tehát a tudós Catarofilo Glossò igazi neve Francesco Amalteo volt.

Amalteo egyébként meglehetősen fölösleges filológiai buzgóságot fejtett ki. Elég lett volna, ha egybeveti a novellát Bonfinius-szal; nyilvánvaló, hogy Boccaccio nem fordíthatta le Bonfinius művét, mely kétszáz évvel a Decamerone keletkezése után jelent meg.

A magyartárgyú novella igazi szerzője tehát Marchese Tommaso Gargallo, a Horatius-fordításairól nevezetes olasz arisztokrata. Legújabban kiadták Gargallo önéletrajzát,^{*)} melyben a Mar-

^{*)} Tomaso Gargallo, Opere edite ed inedite, pubblicate dal Marchese Filippo Francesco Di Castel Lentini. Volume Primo, Memorie Autobiografiche, Firenze 1923.

chese részletesen és nem minden ön-hízelgés nélkül számol be a novella keletkezéséről és következményeiről. A történet oly kedvesen Kazinczy-ízű, hogy érdemes leközölni:

(281. .) Egy nap Zannoni, meglátogatva Gargallo, — Gargallo végig harmadik személyben beszél magáról — a beszélgetést régi novellaíróinkra terelte. Gargallo felemlítette egy régebbi, Boccaccio modorában tartott írását és Zannoni azonnal látni kívánta. Elolvasták együtt, Zannoninak nagyon tetszett és alig várta, hogy elmondhassa az ujságot Trivulzionak. Tudnivaló, hogy ez utóbbi lovag évek óta gyűjtötte régi és új olasz írók novelláit, nem kímélve költséget és fáradságot, hogy gyűjteményét gyarapíthassa . . . Trivulzio, az időt nem vesztegetve, felkereste Marchesenket, hogy a novellát ajándékba kérje. Csak az eredeti kézirat van a birtokomban, felelte ez, és oly rongált állapotban, hogy csaknem olvashatatlan. — Majd lemásoltatom. — Inkább bizza ezt rám, nehogy hiba csússzék belé. — De holnap Rómába kell mennem, sürgette Trivulzio. — Utána fogom küldeni Rómába. — Nemesi szavára? — Ilymódon meg kellett ígérem. Trivulzio elutazott, az ígéretéről azonban nem feledkezett meg és ömlöttek a levelek, annak beváltását sürgetve. Így Gargallonak, aki nem akart szószegő lenni, viszont a kézírattól sem akart megválni, nem volt mit tennie, át kellett adnia a novellát Guiglelmo Piatti könyvkereskedőnek, aki örömmel készített belőle egy elegáns kiadást, melyet a szerző Trivulzionak ajánlott. Valami szeszély folytán — az ilyesmire ezer példa van — az a hangulata támadt, hogy úgy képzelte, mintha a novella már nem is volna az övé, hanem csakugyan Boccaccióé és most találta meg a Biblioteca Barberinianában. A novellának *Palatino d'Ungheria* címet adta, vagyis inkább: *egy igen nemes cselekedet, ami Magyarország történetében, II. Endre uralkodása alatt esett meg* . . . A Marchese az első, még meg sem száradt példányt elküldte Trivulzionak és Rómában olvasni kezdték, mohón és tapsolva. A többség Boccaccionak tulajdonította, . . . az első, aki ezt tagadta, maga a nagy hírvé Luigi Rezzai apát volt, a Barberiniana könyvtárosa, kire a Trivulziohoz intézett ajánlás hivatkozott. Elég az hozzá, hogy hívők és hitetlenek egyaránt az egekig magasztalták a művet és a hitetlenek magasztalása esett a legjobban . . .

(283. l.) Mikor a (Marchese a) *Decamerone* olvasását befejezte, kezébe akadt Bonfidio (sic) *Magyar Históriaja*, nevezetesen a szóbanforgó történet benne. Megragadta az elbeszélés és azt gondolva, hogy ez méltó lett volna a nagy novellista tollára, mint olyasmi, ami a vele szomszédos időben esett meg, az az ötlete támadt, hogy megírja ő maga. Hogy mily végtelen dicsőségére vált ez a mű, annak kétségtelen bizonyítéka a vita, mely megindult a literátusok között, akik a trevisoi ujságokban pro és kontra viaskodtak, hogy vajon régi-e vagy úja novella. Eredetiségét sosem a kompozíció, az elbeszélés menete, a stílus vagy a nyelv szempontjából vonták kétségbe, a negáció érvei mindössze bizonyos szavak voltak, melyeket Boccaccio állítólag nem használt, vagy legalább is nem abban az értelemben, ahogy az álorcás szerző használta őket. Ezeket a szubtilis kutatásokat a jeles Amalteo úr, az ellenpártiak egyike, végezte el; de mielőtt nyilvánosságra hozhatta volna őket, a szerző már el is hárította a vádakát a második kiadásban, melyet Silvestro di Milano adott ki (Biblio-

teca Scelta, Vol. 154) immár javított szöveggel. A harmadik kiadást Marcantonio Barbaro úr készítette Trevisóban, hozzáfűzve Amalteo úr megjegyzéseit Catarofilo Glossèo álnév alatt; a negyedik Firenzében jelent meg Leonardo Ciardetti nyomdájában (Raccolta di Novella.)

Ezek után kissé hosszadalmasan elmeséli, hogyan írt neki Amalteo udvarias levelet, mit válaszolt rá, hogyan barátkozott össze ellenfelével, és annak a jámbor óhajának ad kifejezést, hogy vajha minden irodalmi vita ilyen atyafiságos szeretettel intéződnék el.

Amint az idézett szövegből kitűnik, az általunk használt példány a novellának nem második kiadása (amint a kiadó Marcantonio Barbaro gondolta), hanem a harmadik. Az editio princeps, valamint a többi kiadások egyike sem található a British Museumban, tehát nagyon ritkák lehetnek. De Gargallo műveinek modern sajtó alá rendezője, a jegyzetben idézett F. F. di Castel Lentini, kiadása előszavában azt ígéri, hogy az eddig megjelent két kötetet még kettő fogja nyomon követni, melyek közül a negyedik és utolsó kötet fogja tartalmazni Gargallo prózai műveit, köztük a Palatinót. Ezt 1923-ban ígérte; lehet, hogy azóta már meg is jelent, bár a British Museumban nincs meg...

Gargallo Bonfiniust jelöli meg egyetlen forrásául. Novelája három pontban egészíti ki Bonfinius sokkal rövidebb elbeszélését:

1. Gertrudis fivéréről úgy tudja hogy Moravia hercege.
2. A szerelmes herceg szájába hosszú elmélkedést ad, melyben a herceg a francia klasszicizmus modorában előadja a szerencsétlen dilemmát szenvedély és becsület közt, melyben hánytorg.
3. A király Bagdanno-val megígérteti elutazása előtt, hogy mindenkinek egyenlő mértékkel fog igazságot szolgáltatni és senkinek a személyére tekintettel nem lesz: erre az ígéretére hivatkozik Bagdanno, mikor véres tette után a király elé járul.

Ezek közül a pontok közül az elsőt, a „Moraviát“ Merania helyett, a Bánk-Bán-monda legtöbb nyugati elbeszélőjénél megjeljük; a második létrejöhetett egyszerű stílus okokból; a harmadik igen ügyes invenciónak látszik; — mindenesetre feltűnő azonban, hogy mind a három, Bonfiniusból hiányzó mozzanatot, együtt megtaláljuk egy másik műben, ami sokkal nagyobb elterjedésénél fogva Bonfiniusnál alkalmasabb volt, hogy a Bánk-bán-mondát a Nyugat országaiban ismertté tegye. Ez a Máltai Lovagok története, melyet Aubert De Vertot D'Aubeuf abbé írt.*) Az első kiadása 1726-ban jelent meg, 1757-ben már az ötödik kiadása látott napvilágot, a legelterjedtebb azonban az 1778-as kiadás. Angolra már 1728-ban, két évvel a francia editio princeps megjelenése után lefordították; de hogy hatása az egész XVIII. századon át milyen eleven volt, legjobban az bizonyítja, hogy német fordítása 1792—93-ban jelent meg, Jénában, Schiller előszavával. (Ismeretes, hogy Schiller drámát akart írni a máltai lovagokról.)

*) Histoire des chevaliers hospitaliers de S. Jean de Jerusalem, etc par M. l'Abbé De Vertot, de l'Academie des Belles Lettres, Paris 1726. Bánk Bán története I. 304—308. található.

De Vertot Bánk Bán történetének elbeszélése után hozzáfüzi, hogy így meséli el Bonfinius a *Magyarok Történetében*. Nagyon könnyen meg lehet tehát, hogy a misztifikációra olyannyira hajlamos olasz Marchese Bonfiniust sosem olvasta, hanem csak másodkézből hivatkozott rá, De Vertot-en keresztül.

Azt a „különös szeszélyt“, ami a Marcheset arra készítette, hogy saját szülöttét idegen fészekbe csempéssze, az irodalomtörténet romantikának nevezi. G a r g a l l o *Palatino*-ja által beletartozik abba a vonalba, ami Macpherson-Ossziántól és a szegény Chattertontól Prosper Mérimée-n és Fitzgerald-Omar-Khayyamon át T h a l y Kálmánig húzódik és aminek az európai irodalom oly sok értéket köszönhet. A misztifikációra való hajlam, az álorcáskodás, a magát-elrejtés egyik legközpontibb vonása a romantika mögött álló lélektani komplexumnak; a mi jeles Marchesenk azonban úgy látszik inkább csak játékból, jókedvből vetette magát alá a kor-isten jogarának.

(London.)

Szerb Antal.

ÜVEGLEGENDA.

Sem sívatagban, sem őserdőben nem lakott,
emberi örömök alá máglyákat nem rakott,
ruhája rendes volt s nem csupa folt
— és mégis, mégis, mégis remete volt.

Haját megfésülte, fehéreneműt váltott,
kalapjához tűzött jószagú virágot,
nem hervasztá orcáját, mint az őszi hold
— és mégis, mégis, mégis remete volt.

Járt a munkásokhoz, járt a szántókhoz,
járt menyegzőbe, temetésre, tengerihántókhoz,
ragyogott szeme, ha harmonika szólt
— és mégis, mégis, mégis remete volt.

Nem volt rejtély, titok: mindenki megnézte,
mindenki szerette, mindenki becézte,
meleg, virágos volt, nem suta holt
— és mégis, mégis, mégis remete volt.

Nézte, szagolta, ízlelte, tapogatta
a százszínű, százízű, százhangú világot s hallgatta,
tudta mit árul ezer emberi szív, ezer emberi bolt
— és mégis, mégis, mégis remete volt.

Lakott Berlinben, Budapesten, gazdagban, páriában,
lakott Erdélyben, erdőben, Pálban, Gyulában, Máriában,
ezerhúrú hárfája ezreknek szólt
— és mégis, mégis, mégis remete volt.

Ölelni akarta ezer édes inda,
de üvegbura védte, üveglegennda,
átlátszó magánya mindig ráhajolt
— és mégis, mégis, mégis remete volt.

(Felvidék.)

MÉCS LÁSZLÓ.

DENEVÉR.

BALLA BORISZNAK

Az ég és föld között vagyok.
Lehet, hogy álom,
lehet, hogy valóság,
vagy az se, csak én hiszem mindegyiket . . .

Ó szörnyű kín, lebegni az űrben,
menekülni Isten két kitért karja felé,
boldog meleg ölére,
határtalannak lenni örökre már . . .
Istenem mért nem akarod, hogy szeresselek . . . ?

Kereslek és néha jössz is,
de boldog óráim úgy szaladnak,
mint fűszálon a te tekinteted.
Mért hagysz az űrben,
két világ között,
asszony karjában,
száz célon futni, zúzódni;
én őket úgyse szeretem!
Vigyorgó arcuk démon arca,
kis munkácsskáik fontoskodás
és gépekbe préselték parányi maradék lelküket . . .

Engem vonzanak a titkos éjszakák,
a végtelenben téged félek s érzek,
elbújnék hozzád jó fiadként,
angyalod lennék segítni, hogy az idők teljesüljenek —
de így:
világosság nélkül,
kifeszítve a végtelenen át óriási denevér vagyok,
csúf, szürke szárnyú, kóbor, rossz madár.
És röpködnék is, de gyűlölöm a többi denevéreket
s hozzád csak fehér galamb mehet,
alázatos, szelíd . . .
Ő én akarom, kérem nagy csodádat, az átváltozások misztériumát,
hogy undok bőr szárnyaimból fehér, szabad legyen —
ha akarod — most,
ha akarod — soha . . .

(Budapest.)

ARADI ZSOLT.

FELSŐ-MAGYARORSZÁGRÓL. (II.)¹⁾

A pozsonyi cseh kémiroda nem ártallotta ezt a pamfletet a „Kultura“ (!?) cégére alatt a minden politikától távoli messzeségben álló *Illetékügyi Közlöny*-ünknek is megküldeni. Ez a közlöny erre a nem várt inzultusra, 1929. évi 9. (nov.) számában imígyen volt kénytelen reagálni:

Egy cseh röpiratról. Az elmúlt napokban lapunk pontos címére címzett kifogástalan magyar nyelven írott, Turócszentmártonban nyomtatott, Pozsonyban feladott füzetet kézbesített a posta. A címe: *A volt Felső-Magyarországról. Válaszul dr. Iványi Béla „Pro Hungaria superiore, Felsőmagyarországért“ című könyvére. Szerzője: Skultétý József.*

Lapunk teljesen politikamentes keretébe tulajdonképpen alig volna az erről a könyvről való pusztá megemlékezés is beilleszthető. Még kevésbé lehet a mi feladatunk, hogy érdemben foglalkozzunk vele. A méltó és alapos választ az arra illetékesek bizonyára meg fogják rá adni.

De mert a füzet lapunk címére érkezett, egy szempontból lehetetlen kitérünk az elől, hogy mi is foglalkozunk — nem magával a röpirattal, hanem a terjesztés módjából levonható következtetésekkel. Ez a szempont pedig éppen az a tény, hogy még a mi politikamentes, kizárólag szakkérdésekkel foglalkozó lapunk is kapott belőle egy példányt. Nem nehéz ebből a pusztá tényből meglátni azt a hallatlan nagyarányú propagandát, amelyet ezzel a magyarság gyűlöletétől izzó, a revíziós gondolatot féktelen dühvel és megvetéssel támadó, a mult Nagy-Magyarországát a legvéresebb zsarnokként beállító förmedvényvel nem Csehországban, nem is a „Volt Felsőmagyarország“-on, hanem a szegény gúzsbakötött Csonka-magyarországon akarnak kifejtetni. És pedig ugyanakkor, amikor azokat a mi tudományos és egyéb szakkérdésekkel foglalkozó politikamentes lapjainkat, mint pestises betegeket tartják távol határaiktól, amelyekhez most ezt a propagandairatot megküldik.

A röpirat szerzője, Iványi Béla könyvének abból a megállapításából indul ki: *Masarykéék félnek minden jogtól, minden igazságtól.* Ezt igyekszik cáfolni könyvében. Ez a cáfolás írásának tartalma és célja. Kár azonban, hogy nem terjeszkedik ki arra is, hogy mennyiben látja dokumentálva a csehek bátorságát még a politikamentes szaklapoknak is a határaikról való visszakergetésében. És vajjon Skultétý úr nem fog-e elgondolkodni, látva a magyarok elleni förmedvényének itteni nagyarányokban való akadálytalan terjesztését, hogy ugyan ki fél jobban: ök-e, vagy mi? s kinek a lelkiismerete tisztább: az övéké, vagy a miénk?

De most egyre nagyon kíváncsiak vagyunk. Vajjon a megírandó méltó válasznak meg lesz-e amott ugyanaz a terjesztési lehetősége, mint ennek emitt? Majd akkor még világosabb feleletet kapunk Skultétý cáfolgatásaira és a fenti kérdésekre“.

¹⁾ V. ö. Széphalom 1930. 4. sz.

Nos, a *Közlöny* e kérdésére már előre megadhatjuk a feleletet. Bárki megláthassa, hogy Benesék és társai, korunk legmarconább hősei, bátorsági idegrohamukban jelen soraimat az általuk megszállva tartott Felső-Magyarországra nem fogják beereszteni, mint ahogy a *Pro Hungaria Superioré*-t sem engedték be. Hiszen ők nem félnek, írja Skultéty, de azért írásomat nem fogják beengedni s így én, meg Skultéty egyenlőtlen fegyverekkel küzdünk, az én hátrányomra!

Ennyit Benesék tigris-bátorságáról.

*

A második, amit Skultéty írásomban kifogásol: *forrásaim*. Csofálatos azonban, hogy ő források címén csak és egyesegyedül Grünwald Béla és Karácsonyi János ellen rohan ki, a többi, úgy látszik, szerzőnek egyszerűen — nem forrás. Hogy Skultéty Grünwaldot nem kedveli, azt meg tudom érteni. Grünwald volt ugyanis az, aki egykoron a felvidéki pánszláv agitációba a legélesebben belelátott. Elhiszem, hogy Skultéty mesternek Grünwald nem rokonszenves, ebből azonban még a világért sem következik, hogy Grünwald nem szavahihető.

Ami boldogult Karácsonyi János bátyánkat illeti, tartozom az igazság emefanatikusá általánosan tisztelt emlékének azzal, hogy történetírói megbízhatóságát Skultéty izetlenkedései ellen a leghatározottabban megvédjem. Ugyanazon címen és jögon, amellyel Skultéty Karácsonyi szavahihetőségét kétségbe meri vonni, én is kijelenthetém, hogy pl.: Palacky vagy Dudik a szlávok képzelt nagyságától oktalanul megköttyagosodott tudománytalan szédelgők valának . . .

Még csodálatosabb, bár erről az oldalról semmi sem meglepő, hogy miféle „nagyszerű” módszerrel dolgozik a csehek külön e célra felbéralt alkalmi pamflettistája. Ő ugyanis források dolgában inkriminált könyvem 6. lapjának 1. jegyzeténél tovább el nem jut, mert nem is akar és nem is mer eljutni.

Nézzük csak és rekapituláljuk röviden a Skultéty által fölényes magaslatookról általánosságban lenézett, de részleteiben lelkiismeretes kitérítéssel agyonhallgatott forrásaimat.

Adatokat idézek: a m. kir. Orsz. Levéltár különböző gyűjteményeiből, a M. Nemz. Múzeum törzslevéltárából, azután Trencsén-Bán, Besztercebánya, Eperjes, Illava, Kassa, Kisszeben, Kiszuca-Újhely, Körmöcbánya, Nagyszombat, Trencsén, Zsolna, Zsolna-Erdőd községek és városok levéltáraiból, az esztergomi primási, a pozsonyi káptalani, a nyitrai káptalani, a trencsénmegyei, a trencsényi múzeumi levéltárból, a márkusfalvi Máriássy, Zamaróczy, gr. Erdődy, Brogyáni, Reviczky, Grádeczi Horváth Stansich családok és Szádeczky Boldizsár levéltárából, ezenfelül idézem Fejér, Wenzel, Knauz, Kubinyi, Teleki, Fejérpataky stb., stb. által publikált oklevéltárak egész sorát. Ha ezek nem exakt történelmi források, akkor Skultéty nincsen tisztában egészen elemi fogalmakkal, már pedig én ábc-re őt nem taníthatom.

Skultéty az általam összehordott hatalmas levéltári anyag egyetlen egy adatával még csak véletlenül sem mer érdemben foglalkozni és pamflettjében egy 1257. évi oklevelet tud csak idézni (12. l.) s azt is rosszul. „Okmánytár“ ugyanis nálunk sokféle van, s illik megmondani, hogy a sok közül melyikben kereskedjen az olvasó! No, de ilyen csekélységek egy vérbeli cseh (-szlovák) „tudós“-t igazán nem zavarnak.

Az eddigiek alapján meg kell tehát állapítanom, hogy Skultéty könyvem első jegyzeténél készakarva megakadt, s a többi néhány száz idézetben felsorolt összes adataim óvatos, de konok agyonhallgatásával, pusztán az első jegyzet tudomásulvételével, pamflettje 4. lapján a cseh (-szlovák) „tudós“-ok vakmerőségével, tendenciózusan lebecsüli a neki módfelett kellemetlen s így óvatosan elmellőzött összes cáfolhatatlan forrásaimat.

Ime, ez a cseh-szlovák „tudományos módszer“! No de haladjunk csak tovább, látunk mi még ennél cifrábbakat is.

Ugyancsak a pamflett 4. lapján elmondja Skultéty, hogy a tótoknál hogyan kezdődött az „ébredés“, már t. i. a nemzeti öntudatra való ébredés. Nem titkolja ő sem, hogy ezt a cseh ellenesség jegyében Bernolák Antal indította meg, amiről én is megemlékszem, művem 13. lapján. Még igazán szép Skultétytól, hogy legalább jegyzetben bevallja, hogy a tót nemzeti öntudat felébresztése magyar támogatással, magyar pénzen, Magyarország hercegprimásának, Rudnay Sándornak költségén történt.

Vajon a magyar nemzeti öntudatnak a mi felvidékünkön való ébredtartása körül Masaryk, Beneš vagy mások, milyen áldozatokat hoztak?

Skultéty pamflettjében az 5. laptól a 14-ig mesterségesen tenyészített homályos zürzavar uralkodik. Így pl.: egy Jagić-ból vett idézet műfordításából (5. l.) megtudjuk, hogy a „čechisch-slavisch“ magyarul „cseh-tót“-ot jelent. Ugyancsak a Jagić által korrektil használt čechoslavisch szó (13. l. jegyzet) Skultéty által zárójelben: „Slovakisch“-ra leszen „helyesbítve“. Skultéty Oblak V. írónak egy német szövegét, mely így hangzik: „Dieser Zusammenhang wäre so aufzufassen, dass die *Vorfahren* der Böhmen und Slovaken sich in der hinterkarpatischen Urheimath mit den Slovenen berührten . . .“ stb., a fontos *Vorfahren* szó zseniális elhagyásával céljainak megfelelően így idomítja át: „A csehek és tótok már a kárpátokontúli szláv őshazában érintkeztek a szlovénekkel . . .“ stb.

Ime — ismétlem — ez a „cseh-szlovák tudományos módszer!“ Skultéty egyébként a *szláv* szót a tóttal állandóan és következetesen összekeveri és felcseréli. Erre neki ugyanis nagy szüksége van.

A 6. lapon elsüti ellenem Skultéty a nagy ágyút: Melich Jánost, aki 1903-ban megjelent egyik művében ismételten kimondja, hogy: „*Moráviában* mai értelemben vett tótok laktak“. Kérem, hol állítom én azt, hogy Moráviában egykoron nem laktak tótok? De kérem azt is, hogy mióta egyenlő Morávia Felső-Magyarországgal, el egészen Máramarosszige-

tig? Vagy nem olvasta Skultéty Matunák Mihály: *Slovensko nikdy nepatrilo ani k česku ani k Polsku* című terjedelmes dolgozatát, amely a *Kultúra (Casopis slovenskej intelligencie)* 1927. évf. 2—3. füzetében megjelent? El van ott ez a kérdés alaposan és tótul intézve.

Hol állítom én, hogy a mai tótok délszlávok voltak, s miért lesznek én összetévesztve Czambellal és Schranillal?

Ügylátszik kettőnk közül még sem én hunytam le a szememet s éppen ezért vagyok kénytelen mindezen szédelgéseket észrevenni. És most újra, de utoljára kérdem, hogy miért nem cáfolta meg Skultéty megyéről-megyére az általam felsorakoztatott levéltári adat-tömeget és miféle *tudományos módszer* az, amely Zólyom megye XIII—XV. századi népmozgalmát a Pallas-Lexikon mai földrajzi helyneveivel óhajtja elintézní? Egy XIX. századvégi topografiai állapotokat megrögzítő standard munkával akar tehát Skultéty 4—500 év előtti népmozgalmi viszonyokat bizonyítgatni, azzal a Pallas-Lexikkal, amelyet viszont a 30. és 31. lapon (jegyzet) mélységesen leszól! Hát *boto-kudok*nak néz bennünket, akiknek álnemzeti csomagolásban mindent be lehet adni? És ez az ember, aki nem restel *ilyen* eszközökkel élni, merészeli forrásaim hitelét kétségbe vonni? Hát van Skultétynek fogalma arról, hogy mi a tudományos forrás? Ilyen cseh „tudományoskodás”-ra csak egy méltó megjegyzésem van, hogy aki ilyeneket művel, szégyelheti magát.

Miféle címen merészeli valaki a száját kinyitni, aki soha eredeti középkori oklevelet nem látott, aki ilyet elolvasni nem tud, azt meg sem érti, mert hiszen latinul sem tud, s fogalma sincsen levéltárról és levéltári forrásokról s azoknak értékéről? S ilyen ember mer kétszínű és nem tiszta játékot űzni nemcsak azokkal, akik *ignoti*, de barátaival, a csehekkel szemben is, akik eleddig abban a tévhitben lehettek, hogy Skultéty érti a dolgát!

Az arrogancia, a személyeskedés, a vakmerőség még nem tudomány s az ilyen eszközökkel dolgozó Skultétynek nincs joga tudatlanságát a mi tiszteletreméltó Hunfalvynk jó félszázaddal előbb tett s ma már egészen naiv megjegyzése mögé rejteni, hogy nálunk az oklevelek írói, a kir. jegyzők „magyar fordításban (!) fejezték ki a *helyneveket* és egyebeket (!)”. Ilyen kényelmesen és túl humorosan komoly és „tudós” ember igaz ügyet talán mégsem intézhet el!

Ezzel kapcsolatban legyen szabad Skultétyt megkérdezni, hogy vajon a középkori káptalani és konventi jegyzők is az eljövendő Iványi Bélákra való tekintettel műfordításokkal töltötték idejüket? Vajon 1353-ban a váci káptalan embere „Zehebléb”, azaz Szébelléb határában tótból fordítja (!) a „Musouputak, terra Legeen, Berch, Megeputak, Beelpatag, Bodallau” stb. helyneveket?²⁾ Vajon 1425-ben a nyitrai káptalan a „Cheterthekhel, Boros, Tolmach, Maagh, Olwar, Lewa, Solmoss, Olewa, Lyske” helységekben lakó

²⁾ A helyneveket mindig eredeti írásmód szerint fogom idézni. Esztergomi káptalan magán II. Lad. 15. fasc. 3. No. 1.

jobbágyok neveit szintén lefordítja tótból magyarra, és a: Bika, Corpass, Zsoldoss, Hegedews, Syposs, Kalandass, Rostass, Nyrő, Bíró, Vitéz, Jobag, Zekeress, Magyarass, Rosass, Retkess, Nemess, Boross“ stb., stb. nevek talán mind fordítások?³⁾ Hát vajjon 1381-ben vagy 1423-ban a „Keuesfalva alias Wydastelke“ Turócban miféle tót helynévnek a fordítása?⁴⁾ És 1295-ben Liptó megyében miért Henchmann comes kap Zelnice fölött „terram habitatoribus destitutam“, melynek határában „montem *Remetehyg* dictum“ és „arborem *Jaurfa* dictum“ találunk? Ebből ugyebár cseh logika szerint következik, hogy itt tótok laktak, s ezek hagyták ott a Remetehégyet és a jávorfát? S ha Turóc már a XIII—XIV. századokban annyira tele volt tótokkal, miért kellett a Turóczi családnak Liptó és Turóc közt a Vág mellett fekvő birtokukat Szepesi Péter rózsashegyi polgár által *more teutonicali* soltésztség útján 1337-ben benépesíteni?⁵⁾

És pl.: 1355-ben a garamszentbenedeki konvent embere vajjon reám való figyelemmel talál a trencsénmegyei „Myssen“ határjárásakor: „Tepla pataka, Haskuthfeu, Farkasku, Farkashig, Bykerdeu, Zyffa, Kerekhyg, Taplapatak, Temerdykhyg, Borloghyg, Benedic-verme, tyzafa“, de ezek mellett: „Charnapataka, Predborhyge és (ad sepulturam) Bohomilporloga“ helyneveket?⁶⁾

1394-ben Körmöc comese Czwichil János, bírása pedig Hanus dictus Schentil.⁷⁾ 1437-ben Újbányán egy molendinum neve „vulgo Erczmul vocatum in Kinisperg vulgo *hungaricali* Wybanya vocata“ (német hely- és személynévvel).⁸⁾ 1439-ben egy nagyszombati oltár fundálásánál az alapító ad egy modori házat „in platea *Newstift*“, amely ház Modoron „inter domos Erdsmyd . . . et Jorig Pinther“ feküdt. Adott továbbá 3 szőlőt is, az egyik neve Preydel, fekszik „in monte Scheyben“ a Chleynweyngarten és a dy Ord nevű szőlők közt. A másik neve Puchweyngarten az Oberperig-en a Posinger és Schreyber-féle szőlők közt, a harmadik szőlő neve Freytag, amely szintén az Oberperig-en feküdt.⁹⁾ Természetesen mindezeket a jó modoriak a tótból fordították le s mindez Modor egykori tót volta mellett bizonyít . . .

1505-ben a felsőmagyarországi bányavárosok élén ezek állnak, idézem az oklevelet:

Valentinus Palusth iudex, Sebastianus Wngefegh et Mathias Nempthe iurati cives ac Paulus Schayder notarius Cremniciensis, et Valentinus aurifaber iudex Erasmus Resl et Johannes Polyak iurati cives, necnon Balthasar Stekh notarius civitatis Schebniczyensis, necnon Stephanus Penns iudex Bartholomeus Gros, Georgius Hewdorfer iurati cives civitatis Bistrichiensis ac Georgius Gatrete iulex, Egidius Kacheel, Valen-

³⁾ U. o. Lad. 1. fasc. 5. No. 7.

⁴⁾ M. Tud. Akadémia ltára : 1381. IV. 26.

⁵⁾ M. Tud. Akad. ltára : 1337. II. 22.

⁶⁾ U. ott: 1355. feria prox. ante domin. Oculi.

⁷⁾ Esztergomi kápt. magán lt. Lad. 1. fasc. 8. No. 19.

⁸⁾ U. ott: Lad. 1. fasc. 4. No. 6.

⁹⁾ U. ott: Lad. 43. fasc. 1. No. 12.

tinus Faulsticz iurati cives Pwkanenses alias Bakawanienses¹⁰⁾ et Johannes Fridrich iudex, Christophorus Pekh et Johannes Burm iurati Belabanienses ac Leonardus sartor iudex, Laurentius Visther et Bernardus Thyndel iurati cives civitatis Wywanyensis et Georgius Holczmon iudex, Johannes et Caspar cives iurati de Lybetha.¹⁰⁾

Ha még mindezekhez hozzávesszük a Fejérpatak y által közölt középkori városi adórajstromok névsorát, joggal kérdezhetjük, hogy hol van hát a XV. században az a rengeteg tót, ha minden felsőmagyarországi város sült német?

1419-ben a turóczi „Maysel“ is soltészség, s 1526-ban Turócbán, a mai tótság kellős közepén Necpálon nem lehetett, hanem „*scultetiam* sive *judicatum liberum*“ találunk.¹¹⁾ 1507-ben Kyczme-gel István a körnöci, Restel Erasmus a selmeci, Petherman Péter a besztercebányai, Galtree György a bakabányai és Htykel János az újbányai bíró.¹²⁾

1580-ban pl.: Nagyszombat tanácsa a következő nevűekből áll: „Nos Johannes Latkowski iudex, Thomas Prim alias *Bakai*, Martinus Nagy, Christophorus Lingel, Philippus *Bihal alias Kádas*, Joannes Petranski, Matthaeus Olasz, Matthias Slegel, Joannes Klein, Georgius Hrabowiczki, Matthias Tuczentaller et Georgius Gerul“ az esküdtpolgárok.¹³⁾ 1560-ban Csicsva várának tartományában még mindig harminc, 1569-ben Sztropkó tartozékain tizenöt soltészség van, de egyetlen lehota sincsen.¹⁴⁾ 1579-ben Sároson, Kucsionon ilyen nevűek laknak: Bagoss, Bertha, Bolha, Garay, Lőrincz, Pinkest, Seledy, Szabó. Ugyanekkor a Sáros vár tartozékai közt lévő „Megie“ possessió lakói színmagyarok.¹⁵⁾ 1572-ben Munkács vára határában a következő nevű erdőket találjuk: „Patakok közij, Esztereos, Isnete oldal, Kerepeczkekes, Gathy mochyar, Zazwegh, Janossy Erdő, Borwa keoz, Zarulazbercz, Wyfalusy, Sarkady Erdő, Roma lygethe, Barthazyto oldal, Zentmiclos felye, Keolchyn felye, . . . Bikeszlo, Barlank . . ., Kekbercz, Havasalya“¹⁶⁾ stb., stb. — A XV—XVI. században magyar és német szótól hangos tehát a határ!

Még lapokon át folytathatnám a kutatásaim során 1919 óta újabban összegyűlt idevágó adatok felsorolását, de eltekintve attól, hogy a szíves olvasót nem óhajtjuk adathalmaz felsorolással fárasztani, hiábavaló munkát is végeznénk, mert ezeket Skultét y meg sem érti, s tehát el sem fogadja, ami mindenesetre igen kényelmes álláspont is. De az olyan „tudós“, akinek a levéltári adatok százai után van még vakmerősége a Pallas-Lexikon nyomán nagyhangon

¹⁰⁾ Staatsarchiv, Bécs, Ungarn 342. cs. No. 21.

¹¹⁾ M. T. Akad. ltára 1419. garamszentbenedeki prot. B. 120 l.

¹²⁾ Garamszentbenedeki konvent ltára: f. 125. No. 48.

¹³⁾ Esztergomi kápt. magán lt. Lad. 43. fas. 3. No. 16.

¹⁴⁾ Közös pénzü. lt. Bécs, Hungarn 14346. és 14355. csomó.

¹⁵⁾ U. o. Hungarn, 14376. csomó.

¹⁶⁾ U. o. 14361. csomó.

kijelenteni, hogy „a magyarságnak a garamzólyomi vidéken sehol semmiben semmi nyoma“ (!), az tanuljon meg előbb olvasni és írni. A Skultéty-féle „tudományos módszerrel“ nyugodtan be lehet bizonyítani, hogy Róma és Madrid is „csehszlovák“ helynevek!

Jó lesz azonban a csehszlovák rendszerű névmagyarázatokkal elhallgatni, mert Skultétyt kinevetik, mint ahogy én is kénytelen vagyok őt a 9. lap 14. jegyzetében foglalt széles humoráért kikacagni. Itt ugyanis a magát töröl metszett tótnak tartó német-magyar-tót-cseh Skultéty megtesz engem többekkel együtt (Verbóczy, Szondy, Dobó, Komjáthy Benedek, Sztárai Mihály, Kossuth, Grünwald, Rákosi Jenő stb.) tó t r e n e g á t n a k. S ezt a saját külön tréfás kitalálást „maliciá“-nak nevezi. Nos, mivelénk ennek vastag tudatlanság, vagy legalább is nagyfokú naivitás a helyes neve, mert ha Skultéty azt állítja rólam, hogy renegát német vagyok, ez még csak ment volna valahogy. No de lássuk, hogy a „maliciózus“ Skultéty neve honnan is származik? Skultéty = Scultetus = Schulteiss! Ime a német-magyar-tót renegát! És még ő merészel maliciózus lenni és vakmerően személyeskedni. És a renegát még dicsekszik azzal, amit ugyis nagyon jól látunk, hogy: „A renegát lelkiületéből folyik, hogy ő ellenségévé lesz azoknak, kiket elhagyott“. (16. l.) Nos: épen ez a renegát lelkiület ordít felénk a pamflett minden szavából.

Feltűnő gyakran emlegeti Skultéty, hogy nálunk mindenütt „szláv szótól hangos a határ“, s nagy kegyesen kioktat bennünket, hogy Esztergom, Vác, Tétény stb. szláv eredetű nevek. No, ezért a tudományért igazán nem kell a szomszédba mennünk, mert ezeket mi is tudjuk, sőt ennél többet is. Ugyanis mi azt is tudjuk, hogy a szláv nem egyenlő a tót-tal, de ezt Skultéty szándékosan mindig elfelejti, mert másképp az a sok mese, amit a IX. században hazánk területén nyüzsgő tót tömegekről¹⁷⁾ zavarosan feltálat, mind könnyörtelenül a vízbe pottyanna. Skultéty tehát úgy könnyít magán, hogy szláv és szláv között még véletlenül sem tesz különbséget, sőt igyekszik e körül mindent mentül jobban összezavarni, mert így könnyebben *fallit ignotos* és ez a handabandázás egyik célja. Pedig az általa gyakran citált Széchenyi is megmondta, hogy egyedül tiszta fogalmak alapjain fejlődhetik ki az emberi jobblét . . .

Egyébként Skultéty pamflettjében, a csodásan tágítható egykori „tót birodalom“-ról s egyebekről olvasva, kétség merülhet fel, hogy vajjon szlávokon (= tótok) kívül másfajta népek mertek-e a földön létezni . . .

(Szeged.)

(Folyt. köv.)

Iványi Béla.

¹⁷⁾ Ma az egész világon összesen 2½ millió tót él!

HALÁLFÉLELEM.

JUHÁSZ GYULÁNAK.

Ha más nem, a halál (mondottam sokszor én is)
a halál megsegít s végre nyugalmat ad.
De most az álom is ijesztő kábulat
és nem tudom, milyen idegen cél felé visz.

Sintér hurcolja így a leütött kutyát,
mely már sírni se tud, nemhogy visszaharapna;
fekszem, nagy ájulás zuhan az akaratra,
és oly rémületes, hogy vízszintes az ág!

Lassan ízekre szed a magány és sötétség,
már külön dolgozik az agy, szív és tüdő
s nyugodt ütemüket megrontva egyre nő
minden tagomban a didergő testj kétség.

Jaj, nem meghalni még! Minden kacérkodás
lehullott rólam és már csak élni szeretnék!
hisz én nem mondtam el, nem tettem eleget még!
még kell az öntudat! mert ki tudja, ki más

végzi el mind, amit magamért és magamnak
akartam, kezdtem . . . Óh, iszonyú, hogy csak úgy,
oly könnyen muljak el, mint fény a kialudt
körteben, amelyet két újjal lecsavarnak!

Jaj, irtózatos ez, hogy meg kell szünni, és
nem amikor magunk parancsoljuk magunknak!
Ágyútűzben, mikor vad hősök meglapúlnak,
még mindig van remény s lehet menekülés,

de élni, egy kicsit, végtelenben a véges:
itt biztos igazán, hogy vagyunk bábjai
egy perverzgyönyörű Akaratnak, aki
élvezi hogy teremtet s élvezi hogy kivégez.

Mit akarsz, nyomorult? Tudom, felnőtt a fa,
melyben gonosz eszed építi már koporsóm;
fojtó két kezedet torkomba zárva hordom
s nem menekülhetek előled sehova:

szálljak bár berregő tündérerejű gépre
elhagyva messze az alkonyhozó napot,
másodperc-lábain utólér cinkosod,
az idő, s szárnyamat legyőzi hangya-lépte.

Mert olyan csata ez, hol csak egy bukhat el,
verseny, hol az úszó nem jut el soha partig, —
s így megyünk tönkre mind, ahogy a test hanyatlík
s egyre több a salak bennünk, a súly, amely

lehúz, — a nagy eget lelkünk ragyogva szántja,
még bizunk, akarunk, s egyszerre, mint bukott
csónakok, merülünk, s roncsunkra rázuhog
győzelmesen a föld fekete óceánja.

(Budapest.)

SZABÓ LÖRINC.

ÉJSZAKAI KUTYA.

Látod, öreg barátom, no nézd, ez
már igazi úr! te kutyának hívod,
én úrnak; mégis a legkülönb
legény ő, nem szolga ám, mint
a többi, ki csip-csap csontokért
fukar gazdája életét s vagyonát
vigyázza. Szabadon üzi tiszta
szerelmét, szabadon kóborog s úgy
örül a széles világnak, mely hajlékot
ad néki mindenütt. S ha megéhezik,
éjjélután a füstös korcsmák elé
trappol és settengve várja, napról-
napra, a vidám részegeket, mert
csak az ő szívükben bízik már, mint aki
tudja: ilyenkor az Isten humora
szállja meg őket s nem sajnálják
a szíves falatot a szegény kutyától,
ki boldogan várja, hogy meg-megsímogassák,
dúrva szőrét, vagy tán meg is öleljék
s úgy vigyék haza ölükben, mint a testvért,
míg meg nem szökik tőlük megint, mint
egy nyugtalan csavargó . . .

(Ujpest.)

BERDA JÓZSEF.

ESZMETÖREDÉKEK.

KORNIS GYULA TANULMÁNYAI.

Válogatott tanulmányainak két kötetéből — *Kultúra és nemzet*, továbbá *Magyar filozófusok* (Franklin-Társulat kiadása, 1930) — nemcsak Kornis Gyula kultur-bölcséletét, hanem a magyar filozófiai műveltség nemzetalakító szerepét is kiolvashatjuk.

Ezekben a tanulmányokban az elméleti tudás gyakorlati érzékkel egyesül és a bölcselő kezét fog a nevelővel. Föltárja a szerző, hogy a szép, a jó és az igaz értékeinek milyen gyakorlati és történeti megvalósulásait tartja kultur-értékeknek; milyen értékek szerint óhajtja irányítani a nemzet történelmi és társadalmi tevékenységét; miben látja a magyar nemzet életének helyét az emberi élet egészében.

Az első kötetben kilenc tanulmányt hoz. Sorukat az az előadás nyitja meg, melyben a III. Finn-ugor kongresszus alkalmával (1928) Kornis Gyula bemutatta a magyar kultúra fejlődését: „Minden nemzetnek csak annyiban van létjogosultsága, amennyiben az egész emberiség kulturjavait gyarapítja, védelmezi, vagy továbbfejleszti“. Történetfilozófiai távlatból elmélkedik és önérzetesen mutat rá, hogy mire képesítette a magyarságot fejlett politikai érzéke és politikai ereje; miben gyökerezett ez az erő; mi lett a Keletről Nyugatra szakadt magyarság tragikus történeti hivatása. Fölveti a kérdést: vajon a magyar nemzet az örökös harci zaj közepett milyen fokú és lelki szerkezetű műveltségre tett szert? Mit hozott magával? Hogyan asszimilálta a nyugati műveltséget? Hogyan bontakoztatta ki a fájában szunnyadó szellemi erőket? Mekkora volt kulturális fogékonysága? Hogyan nyilvánult ez tevékenységében és alkotásokban? Micsoda értékeszmények húzódnak meg, mint tudatos vagy tudattalan hajtóerők a nemzeti kultúra fejlődése mögött? Levetkőzte-e az ázsiai ember passzív, nyugalmas természetét? Hogyan olvadt bele az aktív európai ember típusába? A magyarság hozott magával eredeti népköltészetet, éneket, zenét. Fejlett törökös kulturával köszöntött be a Duna-Tisza közére. Olyan kulturával, mely „magasabb színvonalon állott, mint az itt talált szláv népeké“. A honfoglalás után szláv, német és olasz kulturréteg rakódott műveltségének e magával hozott rétegére, még pedig keresztény zománcsal. Előtünk pergeti le Kornis: mint lépik át a magyar határt az egyes európai áramlatok (reneszánsz, reformáció, ellenreformáció, német neoklasszicizmus, felvilágosodás, romantizmus stb.), mint asszimiláltuk a nyugati műveltségét és gyarapítottuk az egész emberiség kulturjavait (két Bolyai, Körösi Csoma, Br. Eötvös Loránd, Semmelweis, Szinyei-Merse Pál, Liszt Ferenc, Petőfi, stb.). Föltünteteti azt a hasonlóságot, mely a finn, észt nép világtörténeti szerepe és a magyarság világtörténeti küldetése közt van és azt az egyezést is, mely megmutatkozott a két nép irodalmi életében. Mindkét nép „fényesen megfelelt kijelölt missziójának a sorstól rájuk bízott földön, mert kibontakoztatta a fájában szunnyadó szellemi és fizikai erőt s az emberiség közös kulturkincsét legmostohább történeti feltételei között és tőle telhetőleg gyarapította. Az európai kultúra színében gazdag spektrumának sugarait mindig szőjasan felfogták, de nem maradtak pusztán befogadók, hanem önállóan tovább is fejlesztették s új színekkel gazdagították. Ha más népek kapják ezeket a területeket, azok sem tudták volna ott többet és nagyobbat alkotni“.

Második tanulmányában a *nemzeti megújodásról* értekezik Kornis. Mi a történeti sarkaiból kifordult új világ közepeit a nemzet teendője? Publicisztikailag vázolt programot adott már erre gr. Klebelsberg Kunó is *neonacionalizmus* címen. Kornis most részletesebb programot ad. Előbb megvizsgálja a régi nacionalizmus természetét és ennek gyökerét, a nemzeti érzést és tisztázza a nemzet fogalmát. Hirdeti, hogy lehet „valaki tót vagy német származású és nevű, de ha magát szívvel-lélekkel a magyar szellemi javak és hagyomány közös részesének érzi, akkor ugyanúgy a magyar nemzet tagja, mint az, aki öséről azt hiszi, hogy Árpád fejedelemmel együtt ügetett át a Vereckei-szoroson a Tisza síkságára”. Tisztázza a *neonacionalizmus* fogalmát is. „A nemzeti érzés és ösztön, bár fokozott formában ugyanaz, mint régen, de tárgya, a célja s ennek eszköze, tartalmi elérésmódja más . . . Nem a nemzeti érzés változik, hanem csak konkrét megnyilvánulási módja . . . A végső eszmény ugyanaz marad, csak a megvalósító eszközök rendszere alakul át . . . A *neonacionalizmus* nem merev szakítás a múlttal, nem defaitista feladása a nemzet régi, ezer esztendő küzdelmeitől megszentelt ideáljainak, hitének és törekvéseinek, nem lenézése és lebecsülése a magyar múlt szellemének, nem naiv racionalista megtörése a magyar kultúra folytonosságának, hanem arravaló törekvés, hogy a romokat a körülményekhez alkalmazott stílusban újraépítse s ennek az újraépítő munkának egységes programját a részletekben megszerkessze”. Lássuk vázlatosan: minő teendőket jelöl meg Kornis a magyar megújodás programjával.

Az Ausztriával való dualizmus megszüntével ki kell építenünk külföldi kapcsolatainkat. Barátokat kell szereznünk és a revízió útját elő kell készítenünk. Mélyebb kulturális (tudományos és művészeti) kapcsolatokat kell létesítenünk (*Collegium Hungaricumok* és külföldi ösztöndíjak stb.). Belpolitikában fogjunk össze. Induljon meg a harc a nemzetépítő programtárgyak körül. Vegyük fel a harcot a magyar nacionalizmus jegyében egyrészt az elcsatolt területek kisebbségi magyarságának védelmében a bennünket körülvevő népek nacionalizmusa ellen (irridenta), másrészt vegyük fel a harcot az internacionalizmus ellen. Gondoskodjunk a középosztály felsegítéséről. Helyezzük el társadalmunkban az új hadsereget. Tömörüljünk nemzeti egységbe a gazdasági harcvonalon. Neveljük bele az új nemzedékbe a vagyonosodás lelki feltételeit: „a szorgalmat és szívós kitartást, kezdeményező erőt és elhatározó képességet, tárgyyszeretetet és alkotó vágyat, üzleti morált és takarékossgot”. Bontakozzunk ki észszerűen a gazdasági válságból (tisztviselőkérdés, közterhek stb.). Ne hánytorgassuk, melyik való előbb: gazdaságpolitika-e vagy kulturpolitika, mert a kettőnek együtt és egyszerre kell történnie. Tartsuk szem előtt, hogy a kultúra első sorban erkölcs, mert „csakis az erkölcs önérték”, az ész csupán „eszközérték”. Ha újjá akarunk születni, először erkölcsileg kell megújodnunk. Kultúr főlény tehát erkölcs főlény. Legyünk a régi passzív, negatív és destruktív ember-típussal szemben aktívak, pozitívak, produktívak, mert csak olyan nemzet indulhat új honfoglalásra, melynek tagjai aktív, pozitív, produktív emberek. Őrizzük meg nemzeti sajátosságunkat, mert csak így maradhatunk fenn, mint külön népegyéniség. Vigyük bele nemzeti sajátosságainkat minden munkánkba, alkotásunkba: irodalmunkba, művészetünkbe, tudományunkba, technikánkba, valamennyi szellemi és anyagi életformánkba. Hasson át bennünket mélyen a történeti tudatossága annak: mik voltunk mi magyarok? Mily szerepet játszottunk az emberi történet nagy drámájában? Mi igazolja történeti létünket, fennmaradá-

sunkat és jövőnket? E történeti tudatosság teszi lehetővé, hogy ne a jelen pillanataiban, hanem évszázadokban gondolkodjunk. Így fognak áthatni történeti feladatok és nemzeti aspirációk tervszerű gondolatai. Ezen a téren álljon mellénk a magyar irodalom, képzőművészet és tudomány is. Igyekezzünk szert tenni filozófiai műveltségre, mert öntudatos, elvileg igazolt nemzeti létünknek, közműveltségünknek és politikánknek ez az egyik legfontosabb feltétele s újjászületésünknek biztosítéka. Neveljük fiainkat minél mélyebb szociális szellemben. Ne veszítsük el az abszolút értékekbe vetett hitünket. Bajaink nem organikusak, hanem csak funkcionálisak. Ne engedjük, hogy „a vést károgo hollólelkek, a hamar riadó kuvikemberek” nemzetünk közhangulatát hitevesztetté s pesszimistává „ragályozzák”, az ilyen lelkek eleve útját szegik a javulást megindító, alkotó munkának. Gondoljunk Olaszország példájára, ahol Mussolini nagy nemzeti célok megvalósítására rövid idő alatt át tudta alakítani az addig éppen nem fegyelmezhető olaszokat. Ime, a *neonacionalizmus*: nem új faját akarja „kiagyalni” a hazafiságnak, hanem tervszerű cselekvésbe igyekszik szökkenteni az örök nemzeti gondolatot.

*

Hasonló elgondolás vezeti többi tanulmányaiban is. A *Hitel* százéves megjelenésének ünnepe alkalmat ad neki arra, hogy rámutasson: mennyi modern, trianoni balsorsunkban is legidősebb gondolattól duzzad a *Hitel*. (Romantika és reform.) Foglalkozik azokkal a módokkal: mikép vegye le „az értelmi kultúra minden fölösleges iskolai súlyát az ifjúság válláról (*Kultúra és túlterhelés*). Meggyőződése, hogy a magyar iskolának s egyben a magyar kultúrának is attól függ a jövője: mennyiben tudjuk az öntevékenység elvét iskoláink egész belső életében minél hatékonyabban valóra váltani. Ezért törekszik arra, hogy a cselekedve tanulás elvét bevigye az iskolába, mert így érhetni el azt, hogy a szótudás helyébe a cselekvő-tudás lép s a most felnövő nemzedéken keresztül a jövő magyar társadalomban több hatalma lesz a cselekvés erejének, mint a szavak ünnepélyes kultuszának (*A cselekvés szelleme*). Tanulmány tárgyává teszi Kornis az iskolai élet fizikai és szellemi egészségét (*Munka és pihenés*); aktivizmusra hajló lelke Finta Sándorokat állít a revizióért dolgozó szellemünk elé (*Magyar ember Amerikában*); áttekinti az angol népoktatást, hogy a mi hasonló kérdésünk szempontjából levonható tanulságokat értékesítse (*Az angol népoktatás fejlődése*); bejárja az angol középiskolák közül az internátusokkal kapcsolatos, ősrégi *Public School*-ok útját s úgy találja, hogy kíváncsatos volna az angol-amerikai szorosabb művelődési kapcsolatok megteremtése céljából módosított és akklimatizált formában *Public School*-tipusú iskolát felállítani. Így lehetne „hidat verni a magyar, másrészt a jelentőségében főképp Amerika útján mindinkább emelkedő angol-szász kultúra között”.

E kötet valamennyi tanulmánya fényes bizonyítéka annak, hogy gróf Klebelsberg Kunó éles szemű és gyakorlati érzékű filozófusra bízta a neonacionalizmus irányítását.

*

Tanulmányainak második kötete nagy hiányt pótol. Szolgálja vele a filozófiai műveltség erősödését, ami egyik legjelentősebb feltétele az öntudatos, elvileg igazolt magasabbrendű nemzeti életnek.

Az első tanulmányában (*A magyar filozófia fejlődése és az Akadémia*) bemutatja a magyar filozófia kialakulásának küzdelmes útját és a Magy. Tud. Akadémiának a filozófia érdekében való tevékenységét. Meggyőződünk egyrészt a filozófia ama nagy erejéről, mely átalakítóan szokott hatni a nemzet lelkére és

műveltségére, másrészt megismerjük a Magy. Tud. Akadémiának 'kettős feladatát, melynek megfelel a múltban és megfelel a jelenben, mikor nemcsak szakszerűen, teoretikusan műveli a filozófiát, hanem, amikor kiadásaival azon is fáradozik, hogy filozófiai szellemmel, elvszerű látással hassa át minél jobban közműveltségünket és teremtsen egységes világnézetet.

Második tanulmánya Pauler Ákos filozófiájával foglalkozik. A magyar kultúra talaján eddig csak két jelentékeny és önálló, zárt filozófiai rendszer jött létre. Az első Böhm Károlyé, a másik Pauler Ákosé. Az utóbbi *Bevezetés a filozófiába* címen jelentette meg alkotását (I. kiad. 1920, 2. kiad. 1921). Kornis föltárja Pauler Ákos tudományos felfogásának átalakulását, mint terelik Wiandelband és Rickert a pozitivistá Paulert értékelméleti irányra, mint teszik Husserl logikai vizsgálatai a pszichologizmust követő Paulert a tiszta logikai álláspont hívévé, mint jön rá új módszerére, melyet Sigwart nyomán redukciónak nevez, mint teszi elmélete alapjává a logikai alapelveket (azonosság, összefüggés, osztályozás), milyen alakítóan hatott reá Aristoteles és Leibniz stb. — E tanulmányáról, jóllehet iskolapéldáját nyújtja benne a filozófiai kritikának, azt mondja a szerző, hogy belőle Pauler Á. filozófiájáról némileg deformált képet kapunk. Deformáltat, mert ez olyan relief, amelyen főképp a bírálat alá vont részek domborodnak ki, míg a pozitív, elfogadott részek háttérben maradnak. Valóban mindnyájan, kik Pauler Ákos filozófiáját ismerjük, érezzük, hogy az ő rendszerét mindennemű vázlatos ismertetés deformálja. Deformálja, mert rendszere oly összefüggő, hogy belőle valamit is kiemelni vagy hozzá tenni nem lehet. Ez a rendszer — mondja Kornis — az általános lélekriánás közepett a maga nemes objektív idealizmusával a világ és az élet harmónikus és egységes felfogásának magaslatára vezet. A lélekpusztító relativizmussal szemben a logika fegyvereivel visszaköveteli az emberi lélek számára az abszolút értékeket, mely nélkül sem az egyén, sem az egész emberiség életének semmi értelme nincs. Az emberi elme minden nagy öspörét revízió alá vette és számos új, lelkünket megnyugtató aktát helyezett el róluk az emberi elme archivumába.

Szakavatott kiváló pszichologusra, pedagogusra, történet- és kultúrfilozófusra vallanak Kornis többi tanulmányai is, amelyekben találó ítéletekkel jellemezve vonulnak fel élénk: Medveczky Frigyes, Posch Jenő, Bánóczy József, Alexander Bernát és Fináczy Ernő alakjai. Nagy örömmel láttuk volna közöttük Böhm Károlyt is.

Végig olvasva a könyvet emlékezetünkben mardanak azok az ítéletei, amelyeket Fináczy Ernőről mondott, arról a Fináczy Ernőről, aki a minap ünnepelte meg születésének 70.-ik évfordulóját: megvan benne a *larguer d'esprit*, mely minden komoly haladás, észszerű fejlődés feltétele. A két kötet tanulmány megjelenésével most Kornis *larguer d'esprit*-je is a lehető legszélesebb körben hatékonyra vált.

(Budapest.)

Fögel Sándor.

A SVÁJCI LÉLEK VÁLSÁGA.

A Basel melletti Dornachban, Willy Storrer és Hans Reinhart szerkesztésében megjelenő legjelentősebb németnyelvű svájci folyóirat, az *Individualität* idei évfolyamának egyik rendkívül tartalmas számát kizárólag Svájcnak szenteli. A 20. század Svájcának szellemi irányait, belső nehézségeit, nemzeti önismeretre és nemzetközi elhelyezkedésre való törekvéseit, kulturális

célkitűzéseit, művészi eredményeit mutatja be cikkeiben, míg szépirodalmi részében költők és írók legjavával ismertet meg.

Keyserling *Das Spektrum Europas* című könyvének Svájcra írt fejezetében sebzett öntudatú, félreértett országnak mondja Svájcot, abban az ellentmondásban látva az országot „intim tragédiáját”, hogy míg a svájciak kulturális misszióval megbízott nemzetnek érzik magukat, addig az egész világ csak mint vendéglátó országot és ideális „harmadik” helyet ismeri és méltatja őket. Keyserling szerint fejlődésében pangás állott be, melynek oka talán éppen a politikai, gazdasági és morális konszolidáció; s szerinte belső élettörténetében Svájc megakadt a reformációnál.

A visszasságot azonban, ami csakugyan fennáll Svájc politikai és szellemi elhivatottsága és jelenlegi világhelyzete között, sokkal elevebben, mélyebben és személyesebben érezni ki a svájci élet vezetőinek: első sorban a nemrég elhunyt Rudolf Steinernek, majd Jakob Schaffernak, Albert Steffennek, Storrernek írásából, míg másfelől éppen ezek a kezdeményezők mutatnak olyan megújítási lehetőségeket, amik nemcsak Svájcnak fontosak, hanem kihatással lehetnek az egyetemes mai kultúrára és a fiatalabb nemzedék világnézeti nevelésére is.

Storrer *Genius der Schweiz* című cikkében nyersen veti fel a kérdést: van-e egyáltalán svájci nemzet? Amit ilyen gyűjtőnévvel foglalnunk össze, nemcsak három nyelv, számtalan dialektus, különféle kulturák keveréke? Van-e szellemi egység Svájcban, ami a 25 kanton lokális felfogása felett áll és ami többé és jelentősebbé teszi az országot, mintha csak alkotmányos foglalatok lennének politikai és gazdasági érdekközösségeknek?

Kérdéseire pozitív választ abban a megoldásban lát, ami Svájc földrajzi helyzetéből adódik. Svájc fókusa nemcsak a kelet-nyugati, hanem az észak-déli kulturáramlatoknak is. Így lett a 25 kanton egyesülése történelmi eszköz egy új korszak létrehozásáért.

Storrer gondolata egyezik Rudolf Steiner elméletével. Steiner — az anthroposofiai iskola és a dornachi *Goetheanum* alapítója — egész életmunkájában arra törekedett, hogy Középeurópa politikai és szellemi öntudatát felébresztve, feladatává tegye a nyugati és keleti kulturák helyes kiegyensúlyozását. Ebből az asszimilált kulturából kell kitermelődnie a tökéletes *humanitás*-nak, áthatva attól a magasabb etikai erővel, amit Steiner „Christus-Impuls”-nak nevez. Steiner — amint nálunk is ismeretes — hatalmas műveiben (*Philosophie der Freiheit, Wie erlangt man Erkenntnisse einer höheren Welt, Die Geheimwissenschaft in Umriss* — valamint nagyszámú beszédében a jelenkor valamennyi problémájával foglalkozik. Megbeszéli a szociális, vallásos, tudományos, technikai, művészeti kérdéseket. Hogy elgondolásainak egy érző filozófus utópiáinál sokkal realiztikusabb ereje és hatása van, bizonyítja iskoláinak életképessége. Ezekben gyakorlatilag sikerült értékesíteni tanait s a stuttgarti „Waldorff-Schule”, a hamburgi „Neue Goethe-Schule”, a budapesti, párisi, bécsi iskolák kitűnő eredményeket érnek el ennek az új pedagógiának a szellemében. Céljuk, ami egyetlen célja lehet minden komoly szociális vagy szellemi iránynak, egy boldogabb, egészségesebb, hasznosabb és produktívabb nemzedék nevelése.

Steiner tanai nagy hatással voltak a dornachi *Goetheanum* egyik jelenlegi vezetőjére, Albert Steffenre. Steffen művészi céljával tűzte ki, hogy az irodalomba is belevigye az anthroposofiót. *Der Chef des Generalstabes* című drámájában a világháború problémáit tárgyalja, jelenleg *Antichrist* című mun-

kája van sajtó alatt. Egyik könyve: *Pilgerfahrt zum Lebensbaum*; franciául is megjelent és nagy tetszéssel találkozott. Steffen saját tehetsége, emberi furcsaságokat kutató aprólékossága teljesen egyéni, senkiéhez sem hasonlítható.

Bár messze túlnőtt országa határain, mégis jellegzetesen svájci író Jakob Schaffner. Hányattatott gyermekkora és nehéz fiatalsága után a legelismertebb és legtekintélyesebb írók sorába jutott. Fajának nehézkességét, széles tempóját biztos látása és az emberi életben és természetben mindig törvényszerűen érvényesülő sorsgondolatnak finom és elvonatkoztatott felismerése és érzékeltetése szellemiesíti át.

Meg kell még említenünk a franciául író Ramuz költeményeit és a fiatalon elhunyt Hans Morgenthaler bensőséges verseit, mint kiszakított példákat a gazdag jelenkori svájci költészetből, végül pedig dr. Willy Tappoletnek érdekes fejtegetéseit a svájci zenéről, ahol a modernnek közül elsősorban Honeggerrel hazudtoltatja meg azt a kényelmes beállítást, hogy a svájciak egyfelől amuzikálisak, másfelől még művészetükben is egészen az unalomig a *juste milieu* nemzete . . .

Az *Individualitát* elsőrendű szaktekintélyek bevonásával beszámol közgazdasági, képzőművészeti, nyelvészeti kérdésekről is, gazdag kritikai része pedig igen értékes, aktuális anyagot ismertet és így könnyen hozzáférhetővé teszi a Svájcra vonatkozó bármely tárgyú irodalmat.

(Páris.)

Szekula Agnes.

IRODALOMTÖRTÉNETI ALAPFOGALMAK.

A magyar irodalomtudomány újabb föllendülésében a legnagyobb esemény az a könyv, amelyet *Irodalomtörténeti alapfogalmak* címmel adott ki Thienemann Tivadar, a pécsi *Minerva* szerkesztője. A tizenhatéves kötet, amely gazdag és új részletanyagra támaszkodik, nemcsak szintézisét adja a háború utáni tudományos gondolkodás eszméinek és szempontjainak, hanem egyúttal egy új irodalomelmélet körvonalait is kibontakoztatja: egy új elméletét, amely alkalmas arra, hogy számos irodalmi jelenséget egy egységes struktúra kereteiben megmagyarázzon és amely az irodalom történetét végérvényesen, mint a szellemi élet megnyilvánulását és önmagára eszmélését mutatja be.

Ma már nincs kétség benne, hogy a kilencéves *Minerva* című folyóirat jelenti a magyar irodalom szemléletében az uralkodó tudományos fölfogást. Később meginduló folyóiratok — mint például a szegedi *Széphalom* — ehhez a szellemtörténeti folyóirathoz csatlakoztak és ma már valamennyi filológiai szemlénk az irodalmat nem csupán a maga elszigeteltségében és öncélú formaiságában vizsgálja, hanem igyekszik az irodalmi tünetek mögött mélyebb értelmet — az emberiség, a nemzet világnézeti, gondolati változásainak emanációját — keresni.

Lehetséges-e valamilyéle, minden kulturára érvényes, általános törvényszerűséget, fejlődési irányt megállapítani az irodalmi életben? A fejlődési törvény fölfedezése — ha lehet egyáltalában törvényszerű, belső kényszerűséggel determináló „haladás” vagy „hanyatlás” — mindig foglalkoztatta a történetfilozófusokat. Kielégítő, természettudományosan exakt elveket föllátni amúgy sem lehetett, — erre Thienemann sem vállalkozik — de minden elmélet jellemző volt arra a korra, amelyben született és a folyton megújuló világszemléletre, amely-

ben mult-jelen-jövő mindig más és másképpen tükröződik. A romantikus Herder szemével nézve, a népszellem szerves életében, a nemzeti kulturák születésében, kivirágzásában és elhanyaglásában láthatjuk a fejlődés kulcsát és Victor Hugóval a líra, epika és dráma korszakaíra oszthatjuk az irodalom történetét; Hegellel a tudatosodásban, a folyton tökéletesülő *fejlődésben* ismerhetünk rá az emberi szellem útjára. Taine milieu-elméletében a mindenkori környezetnek szinte fizikai abszolútizmusát képzeljük el. Brunetiere organikus kifejldő és élműló műfajaival ismét a herderi gondolat konstrukciójába skatulyázhatjuk az individuális irodalmi tényeket; a generációk váltakozása, a tájegységek szellemi kialakulása és belépése a nemzeti együttesbe, az akció-reakció, idealizmus-realizmus váltógazdasága (Bodnár Zsigmond) — mindezek az elméletek valamiféle szabályosságot állapítottak meg az irodalmi sóha-meg-nem-elégedés történeti folyamatában és Thienemann is abból a hitből indul ki, hogy a szellemtörténet nem összevissza kanyargó folyó, hanem — hegeli értelemben vett — belső tökéletesülés, fokról-fokra, szinte előrelátóan haladó vonal.

*

Az új elmélet fölépítése az eddigi fejlődéselméletek kritikájának alapján készül. Thienemann mindenekelőtt a szerves, organikus, biológiailag és a természetben adott fejlődést elválasztja a *szellemi fejlődés* fogalmától, amely nem más, mint egy végtelen folytonosság, haladás, a mult értékeivel való örökös bővülés, *tudatosodás*, „egyéniesség” és absztrahálódás. Fokozatosan fölfelé vezető lépcső . . . Nincsen végpont és a cél: a fejlődés maga.

A könyv első felének ez a megállapítás a legnagyobb tanúsága, de a részletek, ahol a szerző szemlét tart a különböző elméletek fölött a konkluziónál érdekesebbek. Kitérnek belőlük az, — például Gundolf Goethe-mikrokozmosza, Strich stílus-korszakai és Spengler „haldokló” kulturái kapcsán, — hogy az *organizmus* metaforája, fiktív-volta mellett is, mennyire termékeny és életföltámasztó szempontja a történelmi megismerésnek. Egy egész század ebben a mozgásban szemlélte individuumok, nemzetek és az egész emberiség sorsát: Thienemann példái a francia kritikából könnyen kiegészíthetők volnának (Victor Hugo, Gaston Paris, Brunetiere stb.)

A második rész a definiált fejlődésnek fokozatait akarja megállapítani és hármas fejlődési korszakba rendszerezi az irodalmi tényeket. Szerencsés rendszerezés, mert általa sok jelentéktelen tény megvilágosodik és mélyebb értelmet nyer. Tág keretek és mégis sokat megmagyaráznak, majdnem az egyéniség lényegéhez nyitva ablakokat . . .

A három korszak egyelőre: a *szóhagyomány*, a *kézirat* és a *könyv* korszaka. Mindegyiken belül három kérdés vetődik föl: a *szöveg*, a *szerző* és a *közönség* problémája.

Thienemann egy új és eddig kevésbé ismert fejezettel bővíti az irodalmak történetét, mikor autonóm létezészt biztosít a *szóbeliség* állapotának. Ehhez a minden irodalom elején ott terjeszkedő primitív korszakhoz nem szabad a mai irodalmiság fogalmaival közelednünk: csak önmagából érthető és magyarázható meg minden „irodalmi” jelensége. Az *íratlan irodalom* korszakában, — amely a maga idején nyilván örökké tartó állapotnak tetszett — az irodalminak nevezhető alkotás szövege állandóan változik: az előadó, a recitátor önkényétől, variáló kedvétől függ. A szerző személye nem fontos és az „írói” dicsőséget a jó interpretátor aratja le, miként manapság is az anekdotázó, aki ismeretlen szer-

zők adomáit fűszerezve továbbítja. De már az írástudatlan korban megkezdődik a szöveg rögzítése, igaz, hogy csak olyan eszközökkel, amik külső akadályai a variációnak: rím, ritmus, alliteráció, szabályos mondatkonstrukció stb. A közönség jelen van az „irodalmi” mű recitálásánál: nélküle nem él az „irodalmi” mű. Irodalmi alkotás, szerző és közönség ilyen primitív viszonya él tovább a mai *népköltésben*, amely nem egyéb, mint az ősi írástalan állapot anakronisztikus továbbélése.

A *kézirat* korszaka, amely Nyugaton két évezredig, nálunk alig 300 évig tart, a szöveget az állandósulás felé viszi. A mű még legnagyobb részben a hangos olvasás pillanataiban él, de lehetővé válik a sokszorosítások és variánsok mellett is a „hiteles” szöveg megrögzítése. A mű az elröppenő szótól függetlenül is létezik és mint lezárt alkotás: címet kap. A szerző és előadó ősi egysége megszűnik és a szerző is kezd öntudatra ébredni, de még elrejtje magát szerényen, versfőkbe, avagy mentegetőző formulákba . . . A közönség nyájszerűsége sem marad meg és az olvasó nem szorul közvetítőre.

Leggazdagabb története természetesen a harmadik korszaknak van. A *könyv* véglegesen a szerző szellemi tulajdonává avatja az alkotást. A könyv nyelve már nem is azonos a beszéd stílusával és a könyv nagyhatalommá emelkedik a nehézkes föliánsoktól napjaink újságáradatáig vezető útjában. A könyv sokszor magánál az életnél is előbb valóság lesz és egész lelkivilágunkat, sőt cselekvéseinket is, dominálja. Frappáns példa erre a romantikus kor, amely programjában multtal, könyvélményekkel, tintapusztítással szakítani akar és maga termeli a legpapirosabb irodalmiságot, a könyvekből inspirálódó, szobában készülő tudós könyveket. (Maga a romantikus irány is *regényes-romános*-nak nevezi magát, azaz olyannak, amely irodalomszerű akar lenni. Már a XVIII. század megalkotta a *regényes*-t, ami a legnagyobb szépséget jelentette a — természetben. Olyan szép, amilyen csak a regényekben lehet . . .) A „távoli” közönség folyton növekvő és komplikálódó kísérője az írónak, aki az irodalomban érkezik el az önkifejezésnek és individuális létezésnek legmagasabb és el nem múlásra szánt állapotához. Az író — szépirodalmi alkotások révén — nemcsak irodalmi vezérszerepre jut, hanem maga az élete is műalkotássá lesz . . .

*

A kilátás a jövő felé végtelenbe mutat és a zsurnalizmus, rádió, hangosfilm beláthatatlan lehetőségeit ígéri a szellemi fejlődésnek, író, szöveg és közönség viszonyának. *Thienemann* irodalomelméletének megvan az a jótulajdonsága, hogy minden újabb jelenséget könnyen befogadhat keretei közé és hogy szempontjai — a tudatosság, a közönséghez és az alkotáshoz való viszony — minden korra és kultúrára alkalmazhatók, például igen könnyen a francia irodalom egész történetére.

A munka élő könyv lesz, mert — reméljük — nem marad meg mai formájában. Szövege bővülni és variálódni fog azoknak a részletmunkáknak kapcsán, amik belőle kihajtanak. Maga az elmélet önmagában is szimptomája az *irodalmi gondolat* magasfokú tudatosságának: az irodalmi élet eljutott arra a komplikált magaslatra, ahol a szépiró filozófus lesz, a lírai költő essayista (*Valéry*), a regény: könyvek és tudós asszociációk szülöttje (*Proust, Giraudoux*) és ahol az irodalom önmagát szemlélheti tudományos munkákban. A líra sem naiv dal többé, hanem komplikált lelkiállapotok és absztrakt gondolatok elrejtőzése a profán tömeg előtt.

(Szeged.)

Zolnai Béla.

FEUERBACH EMLÉKKIÁLLÍTÁS.

Képtár és arzenál egyforma eredetűek, mind a kettőt hadizsákmányból alapították. Kettőjük közül az arzenál idősebb, gondolom ebből az látszik, hogy a fejedelmek kezdetben csak hengegők voltak s csupán az újabbak lettek sznobok. Noha szokás volt egyiket is, másikat is az alattvalókra testálni, közkinccsé tenni, ahogy mondják (hacsak a tapintatlan és türelmetlen alattvalók megelőzően már nem kezdtek nacionalizálni), a nemzet rendszerint sokkal hüvösebben sajátította ki magának ezeket az ajándékokat, mint a győzelmes ütközeteket, amelyekben leginkább csak idegenajkú darabontok verekedtek.

A képtárról ma lefoszlott az a feszes tisztelet is, amif azelőtt már lojalitásból és alattvalói előzékenységből is illett gyakorolni. Mindenesetre száz évnél több kellett ahhoz a vallomáshoz, hogy ki nem állhatunk múzeumba járni . . . Ezen a brutális közönyön most úgy próbálnak segíteni, hogy fölváltva ideiglenes kiállításokat rendeznek egy-egy iskola, vagy egy-egy mester anyagából. Egyszóval lexikon helyett regényes életrajzzal kínálnak s ezzel az angol-szász *képtár-turisztika* egyszer s mindenkorra kihull az utazók programjából. A múzeum osztolni fog a lexikon szerepében, szeparált címkegyűjtemény lesz s aki ellátogat egy képhez, a többit majd figyelmen kívül hagyja, mint ahogy az, aki a Colorado kanyonjára kíváncsi, nem olvassa el a kánonjogról szóló ismertetést.

*

Feuerbach Anzelm száz éves születési évfordulójára a müncheni új Pinakotheka gyűjteményes kiállítást rendezett, amelyen a házigazda-múzeum képein kívül a karlsruhei, berlini és nürnbergi anyag is összejött. 120 kép és körülbelül ugyanennyi rajz szerepel a katalógusban. Finom rendezői fogás volt fölvonultatni a melléktermekben a *müncheni kör* és a *nazarénusok* rokonhangulatú grafikáját. Ha nem is adnak semmi háttérrel Feuerbachnak, jó széljegyzetül szolgálnak München művészi történetéhez, amelynek a kiállításra kerülő művész is részese és adója volt.

Amikor első képei készültek, — a negyvenes évek végén, — München már egy félszázada magán viselte a bajor udvar hellenisztikus örökségét. Udvarról egyébként csak konzervatív finomkodással lehet beszélni, volt egy dillejtáns király, voltak paloták és ezekben bútorgyűjtemények. A közepes szépségű, igénytelen külsejű burzsoa város gotikus potroha beleszokott a cézári redőkbe, melyekbe megalomániás királyai bújtatták. A humanisták még csak sörét és retekjét ismerték, sőt a 18. században is csak a szomszédos Nymphenburgnak volt művészete. De az új században München letette a vaskos céhjelvényeket s az Empire allegóriái alá vonult. Megelőzőleg nem juthatott szerephez, túlságosan gazdag és hatalmas városok blokirozták. Keleten az érseki Salzburg; északon az aulikus, szent birodalmi Regensburg, az egyetemi Ingolstadt s a ragyogó Nürnberg; nyugaton a pápai udvart zsírázó Augsburg, a posztós Ulm és délen Innsbruck. Meg kellett várni, amíg a legtöbb bánatos kulturtörténeti emlékké hervad. Meg kellett várni Napoleont is, aki gránátosaival és kódexeivel kora összes köz- és magánügyébe közbetolakodott. Erfurtban egy megleckéztetett fejedelmi földszint tapsolt a császár színészének, páholyból a házigazdán kívül csak Sándor cár nézhette a Comédiet. Ennek a félelmes házigazdának a bajor választó is szövetségese volt, mondjuk páholyon kívül ülő szövetségese, akkor már királyi címmel. Fejedelemből és fejedelmi városból cézári akarat csinált királyt és királyi rezidenciát. A hálás örökösök magán Münchenen öröközték meg a

császári akaratot. Azelőtt papi város volt és neve szerint is szürke szerzetes-társaság, nem pompás egyházfejedelem alapítása. Most ráhullt a klasszikus palást.

A romantika nagy csatáját elejétől végig ebben az öltözetben vívta meg. Királyi mecénásai Rómába küldték a rajnai legendák illusztrátorait, hogy a hazatérő ösztöndíjasok rafaeli vonalakba takarják Hamupipókéét. Szent önkényuralmuk eszméjét Schlegelből és a legautokratább romantikából kölcsönözték, de vigyáztak arra, hogy szabad óráikban jó görögfordítók legyenek. Latin császártól kapták a trónt és latin vérű nővel kompromittálták, Lola Montezzel, aki, legalább reméljük, hamisítatlan spanyol volt. München egyszerre hasonlított Arkádiához és a rekonstruált Forumhoz. Görögös villák és hideg, konzuli lépésnek szánt utak. Sajnos hiányoztak belőle az oxfordi diákok, lord urfik s egyéb igazi görögök. Helyettük Görres, a sűrűvérű Luther-ivadék dúlt-fült benne. De a művészei legalább antikok voltak. Rottmann valóságos spártai festőként halt meg.

*

Ebben a csodálatos kontárságban a legkésőbb érkezett Feuerbach volt az egyetlen elgörögösödött barbár és Goethe-növendék. Serdülő korában nem látta álmában a germán vízikirály lányát, gyémántmellű Amazonokkal küzdött öldöklő és hideg csatát. Fiatal papját novendék-félistennek festette: mindkét nemhez tartozónak, megejtő rafaeli hermafroditának. Gyűlölte a virágot, mint az igazi antikok, a természetből csak a forrást és az olajfát ismerte. Legőszintébb tájképe égig tornyosuló kopár sziklavilág, elől Homérosz ökreivel. A hűvös formát nem lazította meg érzékeny témával, örökéletű szenvedélyt keresett hozzá, például Ifigénia nyugalommá koncentrált kétségbeesését, vagy Medea egyöntésű haragját. Szerette az ókor szeretőit és utánozóit, a humanistákat. Az olasz renaissance-udvar embere volt, *cortegiano*, aki megfontolt eleganciával mozgott a szabályos parkban és szép vízióban látta meg a ferrarai kertet, amely fölött Plato, Castiglione és Goethe szelleme lebegett.

Egy harminc éves római asszonyt szeretett, ekkor maga is 32 éves volt. Sok változatban festette meg saját neve alatt (*Nanna*) és még több változatban, mint fiatal leányt vagy fiatalasszonyt. Jogos ellágyulással gondolok arra, hogy Stendhal, a szilaj római patriciuslányok javíthatatlan rajongója nagyon szeretne volna Feuerbach asszonyait.

*

Mindebből Feuerbach semmit sem tudott elmondani. Rossz festő volt. Emelygős előadását a színekkel szemben való bámulatos tehetetlensége még elviselhetetlenebbé teszi. Nem mintha az utolsó félszázad ösztönével irodalmi hajlamai ellen tiltakoznék. Feuerbach idejében irodalmi, sőt ami ennél is rosszabb, drámai volt a festés. A stílusok harcban álltak egymással, de egyformán keresték a pátoszt. Manet, az első objektív festő akkor követte el a legnagyobb gyalázatot, amikor szenvtelen modern festőszemével drámai témához is hozzámerészkedett (*Miksa császár kivégzése*). Munkácsy is tele volt aggatva melodramai ballaszttal, mégis nagy festő volt. Ami sikerült a naturalistáknak, nem sikerült az előkelő literátornak.

Gyűjteményes kiállításán a legvígasztalanabb halál fogadott, a plasztikus halál. Úgy ébresztette föl a pogány világot, amilyennek egyházatyáink kívánták: kövérválva, sőt ennél is rosszabbul, zselatinná válva. Tónustalan tengere fölött fénytelen felhők gomolyognak. Figuráit (még a stilizált renaissance-lovak hű

másolatait is) kenyérbélből gyúrta, az Amazonok csatájának nürnbergi változatán kocsonyás emberek füttyögnek egymáson. Tragikus délre-kívánczóságához nem talált színeket, kihamvadt ecsetje semmit sem árul nobilis hontalanságából. A hősi álomból méltóságteljes, muzeális méretű giccs lett. Ez az, amit némely német esztéta a Goethe-szellem végső, festői megvalósulásának tart.

Sajnos, még csak lineáris művész sem volt. Fiatalabb társa és bizonyos tekintetben sorsostársa, a „problematikus“ Marées gyászos firnászmártásával legalább szép és kifejező vonalakat öntött le. Feuerbach vonalai nem galvanizálják a körülpólyált teret, dehát melyik 19. század-közepi festőről lehet ezt elmondani? A katalogus-bevezetője szerint minden rajza monumentális vázlat. Benczur ebben nagyobb rutinier volt.

*

Futó látogatásra készültem, de megrendülve mentem el a kiállításról és sokáig haboztam, hogy megírom-e a mondanivalómat. Az ember néha fzlésbeli kötelességnek tartja elhallgatni maradéktalan véleményét akkor, amikor egy nemes indulatú művész a kifejezésért folytatott küzdelmében semmit sem tud eredeti szándékából megvalósítani.

(München, 1929 december.)

Cs. Szabó László,

ÚJ KÖNYV A HÁZASSÁGRÓL.

Bertrand Russell, a mai Anglia legnépszerűbb gondolkozója, új könyvében olyan témához nyúlt, amelyet a hivatalos filozófusok rangjukon alulnak tartanak és a vele való foglalkozást szépirókra, Keyserlingekre és egyéb kétes existenciákra bízzák. Holott ez a probléma filozófiának ösét, a nagy Sokratést is foglalkoztatta már, legalább is a praxisban és azóta is az emberiség ebben a kérdésben inkább rászorul a bölcsesség mestereinek a tanítására, semmint a tér és az idő, és a transzcendentális sematizmus kérdésében... B. Russell új könyve ugyanis a házasságról szól, a címe *Marriage and Morals*.

Keyserling is
kifejezte
Na, mm!

A fehérlelkű angolokat általában könnyű megijeszteni és szeretik is, ha megijeszti őket. Azok a könyvek kelnek el legjobban, amelyekre egyhangúan ki mondják, hogy „nasty“, utálatos. De Russell új könyve felülmúlja Shaw és Chesterton minden intellektuális mumuskodását. Ez a könyv még a kontinentális embert is megijeszti, legalább is arra az időre, amíg az ember olvassa és szellemességének mágiaja alatt áll.

Russell, minden forradalmisága és antikonvencionizmusa dacára, elfogadja azt a napjainkban általánosan hangoztatott és már csaknem *out-of-date*ként ható megállapítást, hogy a házasság intézménye válságban van. Nem teljesíti eredeti, biológiai és szociális rendeltetését és nagyban hozzájárul ahhoz, hogy a modern ember életét elviselhetetlenné tegye. Tételének illusztrálására az első fejezetekben igen szellemesen vázolja — a legújabb ethnográfiai és történeti kutatások felhasználásával — a házasság és a szerelem történetét.

Kezdetben vala a „matrilineális“ rendszer. Ausztráliában még most is élnek népek, melyek nem jöttek rá, hogy a szerelmi aktus és a gyermek megszületése között okozati összefüggés van. Azt tudják, hogy a gyermek az anyja gyermeke, de azt nem, hogy az apjáé is. Az ausztráliai apák mégis szeretik a kis ausztráliaiakat, mert a feleségük gyermeke — de semmiféle apai joguk nincs. A

?

gyermek gyámja az anyai nagybácsi, tehát az anyai vonalon legközelebb álló férfi. Ezeket az ausztráliai törzseket igen nehéz megtéríteni. Mert a misszionáriusnak, hogy a keresztény vallás legalapvetőbb tanításait megértesse velük, először is „fel kell őket világosítani“. Az ausztráliaiak azonban igen kételkedően veszik tudomásul apa-voltukat. Russell csaknem rousseauias ellágyulással tekint ezekre a boldog őseberekre, akik nem ismerik a patriarchatusból kifejlődött politikai zsarnokságot, nem ismerik a féltékenységet, sem az utódok számára való vagyonszerzés gondjait.

Azután az emberiség felfedezte az apaságot. A patriarchális rendszerek hajnalán megdőböntő nagy élmény lehetett, amikor Ádám apának érezte magát. De a férfinak csakhamar arra is rá kellett jönnie, hogy nemcsak ő képes apa lenni és hogy esetleg tulajdon gyermekének nem ő az apja. Ez a gondolat annál gyötrőbb volt, mert hiszen a fiúgyermek (az esetleg idegen) örökölte most már a vagyont és a *patria potestast*, a fiúgyermek a férfi életének folytatása és beteljesedése volt. Most vette kezdetét az a nemi morál, ami mindmáig érvényben van. Megkezdődött a nő domesztikációja, nevelése, drillirozása a hűségre, egy sok évezredes processzus, mely sosem tudott teljesen célt érni, ellentétben pl. a kutya vagy a tehenek domesztikációjával. A nőket tervszerűen butaságban és fizikai erőtlenségben tenyésztették, nehogy fellázadhassanak: a legleleményesebb módon igyekeztek beléjük szuggerálni, hogy nekik a szerelem nem okoz örömet, hogy ők hideg jóssággal szenvedik a férfi öleléseit. Megkezdődött a szűz-típus, a hideg, megközelíthetetlen nő kultusza, mert feltételezhető volt, hogy a hideg nő a házasságban inkább hűséges marad.

A házasság feladata tehát a patriarchális rendszerben, az antik és a keleti népeknél az, hogy legitim utódokat biztosítson. A következő változás a késő-római korban következett be. Russell a sztoikusok, majd a kereszténység aszketikus magatartását a kor általános szexuális fáradtságával magyarázza. Ez a magyarázat természetesen nagyon kétes értékű. Nem hinném, hogy a kereszténység nagy aszketikus példaadói szexuálisan fáradtak lettek volna, Tertullianus és Szent Ágoston izzó stílusa nem ezt mondja annak, aki a sorok közt tud olvasni. Tény az, hogy a keresztény morál a nemi indulatokat általában bűnösnek nyilvánította és a házasságot, mint levezető csatornát, mint szükséges rosszat szankcionálta azok számára, akik gyöngye lelkűek a szűzi életre. Ettől az időtől kezdve az emberiségre ránehezedik a nemi cselekedetekkel összekapcsolt bűntudat.

A szerelmi élet ilymódon rendkívül nehézé vált: egyrészt a patriarchális kultúrától örökölt féltékenységszisztéma miatt, mely a családi tűzhely érintetlenségét védelmezte, másrészt a bűntudat belső gátlása miatt. Így keletkezett a középkor végén, az udvari, a romantikus szerelem, melynek lényege a távolság férfi és nő között. A romantikus szerelem, emocionális formagazdagságával, a XIX. század folyamán csaknem kötelezővé vált, az emberek általában szerelemből házasodtak.

A régi, patriarchális-aszketikus-romantikus morál válságát két tényező idézi elő napjainkban: a *kontraceptív*, a fogamzást meggátoló eszközök elterjedése és a vallási eszmék kötő erejének gyengülése. A vallásos nevelés meggyöngyülése által a nők rájöttek, hogy a szerelmi élet a számukra éppolyan örömet jelent, mint a férfiak számára és a nők növekvő anyagi függetlensége lassankint megengedhetővé teszi a számukra, hogy épúgy keressék ezeket az örömeket, mint a férfiak. A *kontracepció* által elveszett a tradicionális morál leg-

főbb fegyelmi eszköze, a teherbeesés szégyene: ma már nincs szükségképen való bűnhődés. A házasságtörés is kevésbé tragikus, amióta az asszonynak nem kell férjét egy idegen gyermekkel megajándékoznia . . .

Russel ezután arról beszél, hogy az ifjú generáció a gyakorlatban már mennyire a szabad szerelem híve; különösen Amerikára hivatkozik, Lindsay bíró híres könyvére és saját megfigyelésére támaszkodva. Úgy gondolja, hogy az amerikai ifjúság egy kicsit túloz, amit nem is lehet csodálni, a hosszú puritánság után. Az amerikai erkölcsök megváltozásáért elsősorban a prohibíció következtében beálló túlságos alkoholfogyasztást és az automobilizmus által előidézett roppant mozgásszabadságot okolja. De általában helyesli a dolgot, minthogy a tradicionális morálnak semmiféle kötőerejét nem ismeri el.

Megmarad azonban az utódok problémája. Felszabadulva a régi morál alól, lesz-e kedvük az embereknek annyi gyermeket létrehozni, amennyire szükség van, hogy mozgásban maradjon a Nagy Gépezet? És ha fognak is születni gyermekek, ki fog gondoskodni a felneveltetésükről, a *patria potestas* teljes csödjé, esetleg a házasság megszűnte után? Russel dogmatikus természetének játszi könnyedségével egész csomó propozícióval lép elő.

A házasságot nem kell megszüntetni, mert nagy veszteség volna, ha megszűnnék az emberi gyöngédségnek, jósnak, türelemnek ez a legfontosabb játszótér — az emberiség érzelmi élete mérhetetlenül elszegényednék. Ellenben szokjanak le az emberek a féltékenységről. Az asszony biztosítsa férjét, hogy csak tőle fog gyermeket szülni, egyéb szerelmi örömök elébe mindig *kontraceptív* felszereléssel fog járulni . . .

Hogy ez az elgondolás milyen abszurd, arról nem is érdemes beszélni. Leszokni a féltékenységről, ez éppolyan, mintha valaki azt kívánná tőlünk, hogy szokjunk le az irigységről, a hiúságról, az önzésről, szóval, hogy ne legyünk emberek. Russel ezzel a kívánságával nagyon is tradicionalistának mutatkozik. Mert az emberiség nagy prófétái, gondolkozói és morálfilozófusai néhány évezred óta folyton ilyesmiket kívánnak — és az emberiség tisztelettel meghallgatja és haláluk után tisztelettel eltemeti őket. Ez legyen Russel sorsa is — mondaná Shakespeare Antoniusa.

Amellett mindez még nem megoldás. Szerelemtől és féltékenységtől eltekintve, az embereknek egyre kevesebb kedvük van utódokat létrehozni. Talán mert rájönnek, hogy a saját életük nem olyan gyönyörű, hogy érdemes volna folytatásáról gondoskodni. Russel erre is tud orvosságot: az állam jutalmazza meg a gyermeket szülő anyákat, az állam gondoskodik a szegény emberek gyermekeinek a neveléséről, a gyermekágyas anyák táplálásáról. Az állam . . . de hol van az a boldog állam, aki erről gondoskodni tud? és ha a gyermek eltartásáról gondoskodik, miért ne gondoskodik mindjárt a felnőtt eltartásáról is? Vagy csak azért nevelje fel a gyermeket, hogy azután, mint felnőttet kidobja az élet elviselhetetlenségébe?

De a dogmatikus fantáziája itt még nem áll meg. A továbbszaporodásra nem érdemes egyének kasztrálásáról az államnak gondoskodnia kell, amint ezt már meg is teszik Északamerika egyes államai. Általában az államnak kell felügyelnie, hogy annyi gyermek szülessék, amennyire épen szükség van, se több, se kevesebb, és hogy egy államnak mennyi gyermekhez van joga, azt egy internacionális döntőbíróság állapítsa meg.

És így tovább. A doctrinaire ember elgondolása a létezőtől és a lehetőségtől mindig messzebbre lendül és talán éppen azért, mert olyan rendkívül okos ember, egy pillanatig sem jut eszébe, hogy nem az a fontos, ami észszerű, hanem ami van. A létezőnek és főképp a már régtől fogva létezőnek, a tradicionálisnak mindig sokkal nagyobb ereje van, mint a csak elgondoltnak, bármilyen zseniális is az elgondolás. Minden elgondolás, ami többet akar, mint részleteket módosítani, csak papír, csak filozófia.

És éppen ezért kételkedünk Russell valóságlátásában is. A doctrinaire a jelen vizsgálatából indulva el a jövő megismeréséig kíván eljutni. De minthogy gondolkozásának célkitűzése a jövőre irányul, rendszerint hamisan látja a jelent. Russell, mint korunk többi prófétikus hajlamú gondolkozója, korunkat rendkívül erkölcstelen, vagy szabad erkölcsű kornak tartja. De korunk ebben a vonatkozásban is csak éppolyan, mint minden más kor, illetőleg prófétáink éppolyanok, mint a régebbi próféták, a XII. század moralistái már szóról-szóra épúgy látták korukat, mint Russell a mienket (igaz, hogy más értékeléssel) és azóta minden kor válságos kor, világ vége és megérett az Antikrisztus eljövételére. És az Antikrisztus nem jön el...

Eszembe jut egy jelenet egy másik nagyon szellemes angolnak, Aldous Huxleynek, egyik utolsó regényéből: a „modern“, felszabadult nő panaszkodik, hogy a háború óta a világ elvesztette tengelyét, minden gátlás megszűnt, ő már mindent megpróbált és nincs már előtte semmi új. Dehogyan nincs, — mondja a barátja — vissza fogod állítani az összes gátlásaidat és szigorú mamá leszel!

Én is ezt hiszem.
(London.)

Szerb Antal.

ERDÉLY.

ERDÉLY MONOLÓGJA.

Eddig az egész magyar szellemiséget jóformán a budapesti kultúra képviselte . . . Korábban inkább csak egyes tudósok voltak, akik jóformán monologizáltak.

Klebsberg Kunó gróf.

Arról folyt a vita, hogy Erdély kulturája az egyetemes magyar kulturát jelentette-e vagy sem; hogy az erdélyi írók és tudósok magukra hagyatva működtek-e vagy sem; hogy Erdély egy tragikus monolog-e csupán a magyar civilizáció színpadán, vagy pedig Budapesttel egyenrangú és együttjátszó aktora a nagy drámai együttesnek.

Nehéz polemizálni Erdély körül, hiszen Erdély ma is távoli tündérországunk, a magyarság bölcsője, titkok történelmi földje, legendák temetője, alvó tűzhányó, amely föltámadásra melegszik, legérzelmesebb multunk, az ősi dicsőség szimboluma, fellegvár és reménység idegen uralom alatt is. Erdély *tabu*, Erdélyről csak könnyes szemmel, Erdélyről beszélni csak hódolva lehet. Erdély illúziója legnagyobb éltetője a magyarságnak. Szabad-e nyugatról fájó kritikával betörni ebbe a mindnyájunk Szentélyébe?

*

Nem kritikával, de az igazság megállapítása kedvéért.

Vannak országok, ahol nincs központ, ahol nem fontos, hogy az író hol él, a tudós melyik kis egyetemen tanít. Göttinga kíváncsabb szellemi milieu lehet, mint Hamburg. Wölflin othagyja berlini tanszékét és elfogadja a müncheni meghívást. Thomas Mann, Stefan George nem fognak Berlinbe költözni. A német diák a határon túl is, Bázelen vagy Bécsben, megtalálja a magz tanárát. Berlinben tudomást szereznek a marburgi kis egyetem disszertációjáról és Würzburg nem érzi magát elnyomva a birodalmi főváros kulturájától, mert minden energia minden irányban hat és azonnal terjeszkedik. Egyetemenlküli nagyvárosok — Stuttgart, Nürnberg — közvetlen közelében hatodrangú helyeken (Erlangen, Tübingen) húzódnak meg a régi és nagytekintélyű egyetemek. Németország a legszerencsésebb decentralizáció egészséges arculatát mutatja és ez természetes, történelmi fejlemény. A *Frankfurter Zeitung* inkább csinálja az európai közvéleményt, mint a berlini sajtó . . .

Egészen más a helyzet Franciaországban. A vidék annyira nem számít, hogy az a könyv, amely nem párisi kiadónál jelenik meg, legföljebb szűk helyi körzetben talál olvasóra. Ki olvas el egy Marseilles-i regényt vagy egy Saint-Malo-ban kiadott verskötetet? A vidéki bélyeg diszkreditálja a legkitűnőbb tartalmat is. A *Délvidéki Visszhang*, a *Kis Nizza*, vagy a *Breton Futár* véleményét legföljebb a párisi vicclapok idézik . . . Páris agyonnyom súlyával mindent. Egy központból kiinduló centrifugális hatások sugározzák be egész Franciaországot és ami energia, tehetség a periferiákon termelődik, az mind először a fókuszba hull, hogy aztán onnan szétterjedhessen. A vidéket csak Párison keresztül lehet meghódítani. Aki Franciaországban valaki akar lenni, annak föl kell lépnie a Páris-színpadon.

*

Milyen volt és minő ma a helyzet minálunk?

Erdély különálló szellemi életet élt, a különállóságnak minden előnyével és hátrányával fölruházva. Amíg nem volt szellemi centruma az országnak, Erdély osztozott az egyetemes magyar sorsban: Európa csak akkor vett tudomást róla, ha latinul szólalt meg. De még így is hamupipőkéje maradt az európai latin tudományosságnak. A Bolyaiak „tragédiájára” talán nem is kell hivatkozni. Ma lángelmékről frunk, intézetet nevezünk el róluk, jutalmazunk az ő nevükkel. De száz évvel ezelőtt ki törődött velük? Ki hallgatta tragikus monológjukat, elboruló fényességüket ki vette észre? Kinek jutott eszébe az összmonarchia kulturpolitikusi közül — nem is voltak ilyenek — hogy föl kell hozni őket falujukból a pesti vagy a bécsi egyetemre? Bolyai János Gausszal levelezett, és — a magyar központ kikapcsolásával — ezen az egyetlen szálon függött európaiságuk. Körülöttük nem volt tudós atmoszféra, tanítványok, munkatársak nem figyeltek szavukra. Sorsuk szimboluma sok erdélyi magyar sorsnak.

Mire Pest-Budából Budapest lett és megalapították az új kolozsvári egyetemet, Erdély már provinciává degradálódott: provinciává azért, mert nem maradt meg öncélnak, mint az első kolozsvári színtársulat idején; mert nem indultak ki belőle országos ösztönzések; mert energiái az új Központ: Budapest felé tendáltak. Erdély megmaradt erős, tápláló talajnak, de a kiemelkedő fákat Pestre ültették át: onnan terebélyesedtek tovább az ágak. Az erdélyi nagy rezervoárból Budapest fölszívott minden energiát. Gyulai Pál, Szász Károly, Benedek Elek végzettszerűen Budapestre kerültek és Erdély könyvtermelése kimerült a helyiérdekű publikációkban. Ujság, folyóirat nem arrogálhatta magának azt a szerepet, hogy országos orgánummá legyen Erdélyből kiindulva. A centralizációnak is megvoltak az előnyei és Erdélyre nézve szomorú igazság ez, — de mégis igazság és fölösleges tusakodni ellene a lelkiismeret kötelelességeire hivatkozva, megfújni a lokálpatriotizmus páthosz-harsonáit . . .

Jelent meg Kolozsvárott egy történelmi folyóirat, az *Erdélyi Múzeum*, de ezen a tipografiaiilag is mostohán és vidékiesen kiállított nyomtatványon rajta volt a lokális bélyeg. Muzeális értéket jelentett a lapjain fölhalmozódó tudományos anyagnál fogva, de nem benne lüktetett a magyar tudományosság szívverése. Előfizetői, olvasói túlnyomó részben Erdélyből kerültek ki. Irodalmi iskola, szellemi mozgalom nem indult ki Erdélyből. Pedig Ady Endre, Szabó Dezső, Laczkó Géza Erdélyből jöttek, a tehetségek földjéről, de kijöttek onnan. Ady Váradon megpihent, de aztán egyenesen Budapest meghódítására rugaszkodott. Aki ottmaradt, abból helyi poéta lett, még ha olyan tehetséges volt is, mint néhai Jékely Aladár, vagy Reményik Sándor, akinek számára még nem érkezett el a történelmi pillanat. Az Erdélyi Irodalmi Társaság még akkora országos tekintélyre sem tudott emelkedni, mint a — keveset akarok mondani — Petőfi-Társaság, pedig tagjai között nagyobb értékek voltak, mint egynémely budapesti asztaltársaságban, amely a külföld felé szereti fölvenni az Akadémia nevet . . . Az erdélyi poéta bizony szűk völgyben énekelt, még otthon sem sokat törődtek vele és hangja alig hallatszott a hegyeken túlra.

Erdély egyeteme nem tudta sugárait oly mértékben szétárasztani az országra, mint amennyire hivatottságánál és eszközeinél fogva tehetne volna. Megmaradt mostoha gyermeknek, hiába látták el — leginkább a felejtethetetlen emlékü Tóth Lajos jóvoltából — pénzzel és eszközökkel. A budapesti összejöve-

telek nem mindig a legnagyobb szeretettel gondoltak a testvérintézményre és ha a monologból dialogus lett, ez a párbeszéd sem volt mindig mézédés. Száj-ról-szájra jártak a kedélyes rektori üzenetek és pletykák, — ha erre itt hivatkozunk, csak azért történik, mert: *si non è vero*, akkor is jellemző kulturtörténeti adalék. A „nyugati konkurrens cég“ és a „keleti diplomagyár“ évdőse nem éppen a szellemi együttműködés jele volt — bár a kritikai beállítottság és polemikus készség sokkal egészségesebb és vitálisabb atmoszférára vall, mint napjaink tudományos berkeinek csöndje, ahol kihallgatók és besúgók rejtőzködnek a bokrokban . . .¹⁾

Tagadhatatlan, hogy a lappangó ellentétnek voltak káros következményei is. A központ sokszor mereven elzárkózott erdélyi tudósok elismerésétől és az Akadémiába való bevásárlás is talán kissé megkésve ért el a perifériákon dolgozó tudósokhoz, akik — mint minden messzire vetődött ember — fokozottabb érzékenységgel nézték a dolgokat és nagyobb belső értéket tulajdonítottak a kitüntetéseknek. Tagadhatatlan, hogy kialakult valami puritanizmus az erdélyi lélekben, az elismerés nélkül miszsiót-teljesítés tudata, amely bizonyos keserűséget, bizalmatlanságot termelt ki a „pesti urak“-kal szemben. Erre az akaratlan ellenzékliségre a pesti urak azzal válaszoltak, hogy megalkották a *kolozsváritisz* műszavát, amely különbséget, sértett visszavonulást, begubózkodást, csodabogárkodást jelentett. Csodabogár akadt a pesti egyetemen is (ma már beszélhetünk róla, mert mindez a múlté és nem okozunk vele sebeket), hiszen ez velejár az egyetemi individualizmussal és szabadsággal; — Pasteur-t kuruzslónak, Semmelweis-t bolondnak tartották a kortársai — de az erdélyi különöket jobban számon tartották.

Ha voltak Magyarországon félreismeret vagy föl nem ismert tehetségek, akkor Erdélyben voltak. Brassai Sámuel zseniális torzó maradt. Tehetsége — lángész és dilettantizmus terein — nem tudott egy mederbe koncentrálni: magányos hegyecsúcs, amelyre csodálva-félve néznek, — de ki merné bejárni meredélyeit? Amint Concha Győző írta róla: „távol állott az országlástól, hitélete egy parányi vallási közösség körében folyt le . . .“ A Góliáthok helyett ügyesebb Dávidok parittyáztak Budapestről és ha Brassai a spiritualizmus érdekében — korát megelőzve és szembeállva az uralkodó materializmussal — nagyobb sikerrel harcolhat vala, egész szellemi életünk más irányba terelődik. Vagy ott van Meltzl esete. Meltzl Hugó harcban állott a Gyulai Pál-féle népies irodalomfölfogással és Petőfi spiritualizmusát hirdette,²⁾ — de ki törődött Meltzl-lel! Akkor még nem volt Bibliografiai Központ, amely kibővíthette volna a 30—40 példányban megjelenő *Összehasonlító Irodalomtörténeti Lapokat*, Ez a bibliografiai ritkaság megelőzte a hasonló irányú külföldi folyóiratokat és a világ minden részéből kapott közleményeket. Pesten mosolyogtak rajta és Meltzl monologjára Sziciliából, Genfből, Délafrikából feleltek . . .

Egészen bizonyos, hogy ha annak idején a budapesti egyetem magyar irodalomtörténeti tanszékén Gyulai Pál helyett Imre Sándor működik, a magyar irodalomtudomány megérzi ezt a különbséget. Imre Sándor tudósabb volt a költő és kritikus Gyulai Pálnál. Gyulainak nem volt életeleme a katedra, ezt a tanítványai beismerik. A magyar irodalomtörténetírás továbbhaladása pedig

¹⁾ Németországban gyakran előfordul, hogy egyetemi tanárok a legszűkebb kollégájukkal polemizálnak előadásukban, nem is a legudvariasabb módon: hallgatóikban felnőtt és önálló ítéllettel bíró polgárokat látnak, nem pedig szervilis és dogmatikus tananyagra váró kiskorúakat.

²⁾ V. ö. erre von. Szigethy Vilma dolgozatában (*H. F. Amiel*, Szeged, 1929) Meltzl leveleit.

— Gyulaitól függetlenül — abban az irányban történt, amerre a klasszikus és germán filológia, a Philologiai Közlöny, Ábel Jenő, Heinrich, Meltzl és Imre vitték a pozitív és világirodalmi szempontú kutatást. De Imre Sándor Kolozsvárott maradt, nem akadtak megfelelő tanítványai, eszméi, ösztönzései, gondolatai nem áradtak szét az országban és az új tanárgenerációra Beöthy Zsolt ütötte rá a maga szellemi bélyegét. A *Szépprózai elbeszélés*-nek is az volt a szerencséje, hogy pesti könyv volt.

Majdnem ugyanez történt Böhm Károly esetében is. A pesti filozófiai tanszékeken nálánál jóval kisebb értékű és inkább történész tanárok ültek. Ez volt az a kor, amelyet nálunk is filozófiátlan kornak neveznek. Erdély nem volt filozófiátlan, de az egész ország az volt és Böhm Károly világa nem árasztotta szét központból a fényességet. Böhm Károlynak voltak tanítványai — Bartók, Tankó, Rávasz — és az iskola ma is él, de legnagyobb részben azért, mert kijött Erdélyből. Böhm Károlyt úgy kellett fölfedezni a halála után és ha a filozófia akkori budapesti adminisztrátorain múlik a dolog, a tanítványai nem jutnak kathedrához. Mi lett volna, ha Böhm Budapestről tanít? . . . Lábainál nem a lelkes hívők kisdud csapata ül vala, hanem az egész ország hallgatja monológiát. A filozófus épenúgy Nagy Magányos, mint a Költő, de a szava Mindenkihez akar szólni.

Ki tudna felszólalni minden érvet, amely azt igazolja hogy Erdélyt sorsára hagyták? Az elnémult harangszó nem hozható vissza. Ki fogja megírni az igazságot, személyi politika és hatalmi intrika tekervényes utait, amiken a puritán-egyenes úton haladó erdélyieket — tanszékeknél, irodalmi vállalatoknál, tudós társaságokban, állásokban — megelőzték? Hogyan maradt vidéken egy veszedelmes konkurrens és miképen ült pesti helyre a szürke Megalkuvó; kik maradtak ki a tagok sorából és melyik professzor tanítványa tudott jobban elhelyezkedni, a budapesti, vagy a kolozsvári? Szabó Dezső, Babits Mihály, Juhász Gyula a Végeken tanárkodtak és számúzva érezték magukat. Erdélyi irodalom nem volt és az erdélyi játékszín a budapesti színpadot másolta.

Erdély sokszor még a monologizáláshoz sem jutott. Várta a Szentlelket Budapestről.

*

Ez az egészségtelen centralizmus egyszerre megváltozott Trianon óta. A magyar vidék beleszól az ország szellemi irányításába és Erdélyből várják sokan az irodalom megújulását.

Országos-szavú folyóiratok vidéken jelennek meg. Fontos tudományos polemikákat vidéken folytatnak le. Fővárosi tudósok vidéki folyóiratokba dolgoznak. Az Akadémia kiadványait vidéken nyomják. Vidéki professzorok elhárítják maguktól a budapesti meghívást. Benedek Elek, Kuncz Aladár Pestről Erdélybe költözik. A könyvkiadás centralizációja megszűnik. A vidéki egyetemekre külföldiek jönnek — tanulni. Egy egész írógárda a megszállt területekről hódítja meg az országot. Végvári Kolozsvárott, Mécs László Kassán viszi a fáklyát és az irodalom topográfiája egyszerre színes szőnyeg lesz: Erdély a leg-tarkább terület rajta. Az energiák minden irányban hatnak: központból kifelé és a periferiákból a központra. Nem lehet többé monologizálni: egy hangra hárman felelnek és egy erdélyi röpirat a legnagyobb könyvszenzáció lehet Budapesten.

Az elnyomott Erdély egyenrangú barátként társalog a többi négy magyar hazával.

(Szeged.)

Zolnai Béla.

HELSINGFORS-VILNA-KOLOZSVÁR-SZEGED.

Klebelsberg Kunó gróf északi útja és a vilnai egyetem tanárainak szegedi látogatása egyidőbe esett és ez az egyidőség is talán szimbolizálja azt a kialakulóban levő szellemi országutat, amely az északi és déli finn-ugor egyetemet — Helsingforsot és Szegedet — Lengyelországon keresztül összeköti. Az alábbiakban három szemelvényt közlünk azokból az írásokból, amelyek ezt a szellemi együttműködést megvilágítják.

Klebelsberg Kunó gróf írja északi utjáról való beszámolójában — *Testvérnépek hazájában* (Pesti Napló jún. 1.):

A pánszlávizmust és pángermánizmust, újabban az angol-szász gondolatot és a spanyol délamerikai pániberizmust politikusok találták ki. Ezzel szöges ellentétben a finn-ugor nyelvrokonságot tudósok fedezték fel. 1769-ben a Vénusz megfigyelésére Hell Miksa bécsi és Sajnovics János nagyszombati csillagászok VII. Keresztély dán király felhívására Norvégia északi részébe utaztak és ott Sajnovics nyelvérzéke észrevette, hogy a lapp nyelv rokon a magyarral. Sajnovics utóbb buđai egyetemi tanár lett és azóta a magyar és a finn tudósok, nálunk különösen *Budenz*, részleteiben is felderítették a magyar-finn nyelvrokonság kérdését. Hogy ez a felismerés mennyire tudósaink érdeme, azt éppen jellemzi, hogy *Szinyy József*, a budapesti egyetem finn-ugor nyelvtudományi professzora finn hölgyet vett nőül, a helsingforsai egyetem finn-ugor tanára pedig magyar hölgyet választott élettársul. Finnek és észtek is és mi magyarok is nagyon jól érezzük, hogy messze, igen messze élünk egymástól. De mióta a Népszövetség közös szervezetbe vonta a földgolyó népeit, az egyes államok a Népszövetség közgyűlésén közösen szavaznak és a testvérnépeknél már hallottam a *finn-ugor szavazatok* emlegetését, amely alatt a magyar, finn és észtek genfi voksokat értik. Egyenesen meghatott, mikor ott fenn északon a *hét finn-ugor egyetemről* beszéltek, ami alatt a négy magyart, a két finnt és az egy észteket értették. Megállapodtunk abban, hogy az aboi, budapesti, debreceni, dorparti, helsingforsai, pécsi és szegedi egyetemek a nyelvtudomány, a néprajz és a közös őstörténet terén^e közösen megállapított nagy terv és munkamegosztás szerint fognak kutatni és hogy e kutatások vezetésére Észtországon, Finnországon és Magyarországon egy-egy nemzeti bizottságot szervezünk, amelynek megbizottaiból testvérnemzetközi tanács alakul. Így a nyelvtudomány, a néprajz és a közös őstörténet terén a hét finn-ugor egyetem, mint szervezett munkaközösség jelenik meg a világ tudományossága előtt és a tekintetbejövő professzorok tudományos súlya, meg a szervezet ereje biztosítja, hogy a meginduló nagy munka majd kivívja a világ művelt népeinek közbecsülését.

A tudósok így megteszik a maguk kötelességét és munkájuk a tudományos térről már átcsapott a társadalom széles rétegeire. *Kukonen* finn közoktatási miniszter most dolgozza ki azt a rendeletet, amely szerint Finnország összes iskoláiban minden évben egy bizonyos napon meg

kell emlékezni a magyarokról, az észtekről, valamint az orosz szolgaságban sýnylódó testvérnépekről. Az észtek nagyérdemű államférfia, Petz volt köztársasági elnök pohárköszöntőjében azt mondta, hogy ha tudósok nem is állapították volna meg a nyelvrokonságot, ha együtt vagyunk, valami rejtelmes ösérzés mégis megsejttetné velünk, hogy testvérek vagyunk. Sok finn és észť házban esténként meghatottan hallgatják a budapesti rádiót, cigányaink magyar zenéjét, a helsingforsi egyetem majd rádión tart Magyarországon előadást a finn költészetéről és művészetéről. Hallhatjuk mi is az észteknek művészi népeletét. Óriási a távolság, amely szétválaszt bennünket, de a modern technikai kultúra, rádiójával és repülőgéppel, máris közelebb hozott bennünket. A távolság így veszít félelmességéből, a testvéri érzés növekvő melege pedig lelkileg mind közelebb hoz.

*

Glaser vilnai professzor mondta Szegeden egyik pohárköszöntőjében:

Mélyen meghatottak az itt elhangzott szavak . . . A népek közötti barátság ösforrása lehet rokonságon, de lehet politikai kapcsolaton alapuló is. Szerepet játszik benne kétségkívül az is, hogy két népben közös, szinte rokoni vonások lehetnek. Ilyen rokonvonás a lengyel és a magyar nép között a bátorság, amelynek megszemélyesítői olyan nemzeti hősök és szabadságvezérek, mint Kosciuszko és Rákóczi és ha Magyarország dicső szabadságharcaiban nyerte világhírét, túlzás nélkül állíthatjuk azt is, hogy Lengyelország egész története nem más, mint szabadságharc. Amiképen önök ápolják a dicsőséges 1848 emlékét, ugyanúgy ünnepeľünk mi is számos évszámot, bár ezek az évszámok olyan törekvéseket idéznek emlékünke, amik elbuktak a túlerővel szemben.

Kétségtelenül a két nép közös vonásai közé számíthatjuk a kereszténységhez való hűséget is, valamint a katolicizmus nagy elterjedtségét. A katolicizmus egyik jellemző vonása az önök országának és városának, nálunk pedig ismertető jelleg a katolicizmus és egyuttal eszme is, amely szent földadatot és küldetést jelent a keletről fenyegető barbársággal szemben.

Legyen szabad, még arra is hivatkoznom, hogy a kolozsvári egyetemet még egy külön szál is kapcsolja hozzánk. Az ősi magyar nemzetiségből származó Bátorý Stefan lengyel király 1579-ben Wilno-ban a jezsuita kollégiumot egyetemmé emelte és ugyanő néhány évvel később megnyitotta a kolozsvári pápai szemináriumot, amely kiindulópontja lett a későbbi egyetemi törekvéseknek.

A lengyel és magyar főiskolának alapítása szilárd szellemi kapcsolatoknak előhírnöke és szimbóluma annak is, hogy a lengyel és magyar nép a keresztény civilizációnak és nyugati kulturának bástyája kelet felé. Azt az óhajunkat fejezem ki, hogy közös tulajdonságaink és eszményeink erősítsék meg a két nép kapcsolatát és fejlesszék ezt a kapcsolatot egy kölcsönös bizalmon alapuló és a társadalmi élet minden ágát felölelő közeledéssé.

*

Csekey István dorpati egyetemi tanár *Wilno—Szeged* címmel az egyik budapesti napilapba cikket írt a lengyel egyetemi tanárok szegedi látogatásáról. A cikk néhány részletét bemutatjuk:

Alig néhány nap teit el — mondotta egyik pohárköszöntőjében a kultuszminiszter — hogy meglátogatta Vlnában az *Uniwersytet Stefana Batorego* ősi intézményeit s máris a vilnai egyetem professzorainak küldöttségét üdvözölheti Magyarországon. A lengyelek magyarhoni látogatásának azonban ezúttal egészen különös jelentősége van. A valóságban Wilno és Szeged jöttek össze a magyar rónán baráti találkára. De talán még helyesebb azt mondani, hogy Wilno és Kolozsvár találkoztak Szegeden, mivelhogy Kolozsvárt idegen az úr és ott nem találkozhattak.

Szegeden a bajtársi egyesületek sorfala előtt meghajtott fehér-piros lengyel zászló, a katonazenekar által játszott lengyel himnusz, a láncjelvényekkel díszített egyetemi tanács és lelkes tömeg fogadta a vilnai professzorokat a pályaudvaron. Másnap színes ornátusaikban megjelentek a lengyelek az egyetem díszülésén és átadták a vilnai egyetem köszönő diplomáját a Ferencz József-egyetemtől kapott könyvajándékokért. Györfly István rektor, a világhírű botanikus, díszművi kazettában trianoni szenvedéseink jelképekül gledicsia-töviseket nyújtott át a delegációnak. Majd szünni nem akaró lelkes taps közt jelentette be, hogy Marjan Zdzichowski professzort, az egyetem volt rektorát, a nagy magyar barátot, az általa hat évvel ezelőtt alapított első lengyel-magyar egyesület elnökét, a szegedi egyetem a filozófiai tudományok díszdoktorává választotta s az ünnepies fölavatásnak egyelőre csak az akadály, hogy a formalitások Klebelsberg gróf északi útja miatt eddig elintézhettek nem voltak. A főemelő ünnepség azzal végződött, hogy Ferdynand Ruszczyk professzor, a képzőművészeti kar dékánja, a magyar trikolór színeit viselő koszorút helyezett az egyetem hősi halottainak emléktáblájára, melynek Vlnából magával hozott fehér-piros szalagja magyar-lengyel fölírást viselt.

Megemlíthetjük még, hogy a vilnai professzorok művészi bronzplakettal ajándékozták meg a szegedi egyetem tanácsát. A plakett Bátori István és Pilsudszky marsall profiljait tünteti föl, egymás mellett. Pilsudszky volt a vilnai egyetem újraalapítója 1919-ben, amikor föltámasztotta az orosz kormány által 1832-ben megszüntetett lengyel egyetemet. Az egyetem-alapító tábornok bizonyára nagyobb elismerésben részesül honfitársai részéről, mint nálunk az egyetemalapító és egyetem-föntartó miniszterek . . .

ERDÉLYI HELIKON.

A júniusi postával kaptuk Erdélyből a következő levelet:

Mélyen tisztelt Főszerkesztő Úr!

Levelünkhöz mellékelve küldjük az erdélyi *Helikon*ba tömörülő magyar kisebbségi írók ezidei marosvécsi nagy irodalomtörténeti pályázatának szövegét. Tekintettel arra, hogy szeretnénk, ha a pályázaton magyarországi írók is részt vennének, kérjük mélyen tisztelt Főszerkesztő Urat, hogy lapjában pályázati szövegünket közzétenni méltóztassék.

A díjnak nagysága, valamint a pályázat eredeti szempontjai, azt hisszük, egyaránt méltóvá tenné a pályázatunkat arra, hogy Főszerkesztő

Úr lapjában a szöveg leközlésén kívül e pályázatra külön is felhívassa a figyelmet. Midőn a magyar műveltséget oly közelről érintő e kérésünk teljesítésére mélyen tisztelt Főszerkesztő Urat mégegyszer kérjük:

vagyunk igaz tisztelői és készséges hívei: Erdélyi Helikon Redactia — Szerkesztőség, Kós Károly, Kuncz.

A levélben foglalt fölszólításnak készséggel eleget téve közre adjuk a pályázati hirdetményt:

Az erdélyi Helikon 100.000 lejes pályázata magyar irodalomtörténet megírására.

A Helikon írói marosvécsi találkozásunkon, a Kemény János báró és neje irodalmi nagydíját, amelyet az alapítók más adományozók bevonásával ezúttal 100.000 lejre emeltek fel, a mai idők szellemének megfelelő magyar irodalomtörténet megírására tűzik ki. Ennek a műnek az egész művelt magyar társadalomhoz, de elsősorban az utódállamok magyarságához kell szólnia, hogy az irodalomtörténet szeretetét és ismeretét erősítse, a jelentős magyar alkotásokat a mai nemzedékhez közelítse és a magyar irodalom tanulmányozásának vágyát elmélyítse. Irodalmunk fejlődését a tiszta művészi szempontok tárgyilagosságával és vonzó érdekességgel oly módon kell megrajzolni, hogy abból a magyar irodalom s a világszellem kölcsönös hatásai s a magyar zseni minden más néptől különböző sajátossága éles körvonalakban bontakozzék ki. Az esztétikai szempont vezető legyen, de emellett nagy figyelmet kell fordítani az irodalom fejlődését meghatározó eszmei, szociális, gazdasági és politikatörténeti erőforrásokra. Jóvá kell tennie mindazokat az igazságtalanságokat, amelyek irodalom- és haladás-ellenes célszavak révén kerültek be egyes művek, vagy mozgalmak megítélésébe.

A mű terjedelme 25—30 ívnyi lehet (egy ív 16 oldal, átlag 2000 betű) s nagyobbik felében a XVIII. század végétől napjainkig terjedő új irodalmat dolgozza fel. A pályázat titkos. A pályázónak 1931. május 31-ig be kell nyújtania műve részletes tervezetét s az alábbi három fejezet teljes kidolgozását: Bevezető fejezet; Br. Eötvös József; A dy Endre. A pályaműveket jelígis levél kíséretében gépirással kell az *Erdélyi Szépmíves Céh*hez (Cluj-Kolozsvár, Románia, Str. Bartianu 22) eljuttatni. A pályaműveket ötagú, két erdélyi és két magyarországi íróból s az általuk választott elnökből álló bizottság bírálja meg, akiket Kemény János br. kér fel s akiknek nevét közelebből tesszük közzé. A bizottság a legjobbnak ítélt tervezetet és fejezeteket 30.000 lejjel tünteti ki, aztán megbízást ad a teljes mű megírására. A fennmaradó hetvenezer lej csak teljesen kész műnek adható ki. A mű első kiadásának joga a Szépmíves Céhet illeti. A további kiadás joga a szerzőé; de mint kiadót az elsőbbség ennél is a *Szépmíves Céhet* illeti meg.

A pályadíjról annyit jegyzünk meg, hogy körülbelül 3400 pengő értéket jelent. Ami magát a pályázatot illeti: a népszerű és a tudományos szempontok egyesítése okozhatja majd a legtöbb nehézséget. Ki fog ilyen mű megírására vállalkozni? Egy ilyen szintézis különben sem készülhet pályázati felhívásra, mert akkor penzum lesz belőle . . . Féltő, hogy éppen a dilettánsok pályáznak. Reméljük azonban, hogy aggodalmainkra rácsfol az eredmény.

VISSZHANG.

Grósz Emil nyilatkozata az egyetemi költségvetés tárgyalása alkalmából: „Aki azt állítja, hogy a vallás- és közoktatásügyi miniszter a felső oktatást túlságosan dotálja, s hogy e téren redukczióra van szükség, a helyzetet nem ismeri. Ellenkezőleg, az az igazság, hogy az egyetemeknek kielégítően, halaszthatatlan szükségletei vannak”. (Budapesti Hirlap, ápr. 20.)

*

Darányi Gyula írja az Orvosi Hetilapban (1930 : 585): „Szegeden, de az Alföld egyéb helyein is, a tifusz évről-évre megújuló endémiaszerű jelleget mutat. A tifusz-esetek számának emelkedése jóformán minden évben szabályosan júniusban kezdődik, augusztus közepétől október közepéig kulminál, azután a következő év elejéig folyton csökken”. (Ebből a szomorú tényből a kultura-ellenes sajtó bizonyára arra következtet, hogy fölöslegesek a közegészségügyi és egyetemi intézményekre fordított kiadások.)

*

Klebsberg Kunó gróf mondotta Stockholmban: „A nemzeti érzés Magyarországon oly erős, hogy esetleges felekezeti villongásokat már csirájukban el tud fojtani. Mostani helyzete az országnak sokkalta komolyabb, semhogy a felekezetek közötti gyűlölség luxusát engedhetné meg magának”.

*

Kevesen tudják, hogy Göttingenben a Népszövetség égisze alatt nemzetközi középiskola működik néhány éve. Az új iskola, amely a pedagógiában egy eddig nem ismert típust kreált, pozitív tananyagán kívül egyetemesen emberi eszmére is nevel és igyekszik tanítványait az egész földi világ megértésébe és a nemzetek kiengesztelődésének ideológiájába bevezetni . . .

*

„Therese Neumann falujában egy theologus-diák torokbajban megbetegedett . . . Therese imádkozott, hogy magára vehesse a betegséget . . . A diák meggyógyult, Therese azonban megkapta a bajt és még ma is szenved benne . . .” (Deutsche Rundschau 1930 : 128.)

*

„Némi túlzással azt lehetne mondani, hogy a biedermeiernek nevezett szellemi áramlat lényege abban állott, hogy a Keleteurópában utóhatását még éreztető rokokó és a napoleoni császárság neoklasszicizmusa olcsóbbá tétessék”. (Klebsberg Kuno gróf cikkéből, Budapesti Szemle 1930, 217 : 162.)

*

Klebsberg Kunó gróf varsói előadásából: „Nagy mulasztása volt a régebbi magyar tudománypolitikának, hogy a szlavisztikát nem részesítettük abban a figyelemben, mint amelyet ez a tudományszak megérdemelt volna. Azt hiszem, hogy ennek pszichológiai okai voltak. Most azonban, hogy Oroszország összemúlásával a szlávság élére éppen a lengyelség került, ezek az okok elesetek és így nagyobb számmal küldhetnénk éppen lengyel egyetemekre főiskolai hallgatókat és fiatal tudósokat a szlavisztikus tanulmányok folytatása végett. És e téren nemcsak tisztán tudományos, egyetemi fokon művelt szlavisztikára gondolok, hanem középiskolai tanárok képzésére is, mert éppen földrajzi helyzetünkben ki-

folyóan, hamarosan elkerülhetetlenné válik egy szláv nyelvnek kereskedelmi iskoláinkba való bevezetése is".

*

Az olasz-magyar futball-mérkőzés kapcsán olvassuk a Budapesti Hírlap vezércikkében (máj. 13.): „Ha van valami szomorú a trianoni magyar sorsban, úgy a magyar tömegek lelkiéletének az az iránya, amely lábizmokért és boxoló-öklökért — no meg mozisztárokért — rajong, őrvong: a legszomorúbb valóságok közé tartozik . . . Két dolgot hasonlítsunk csak össze. Pár nappal ezelőtt volt a magyar könyvvásár. Budapest összes könyvsátraiban a kétnapos vásár alatt nem jelent meg, nemhogy 40.000 ember, de még a fele, sőt a negyedrésze sem. Kíváncsi voltam itt a magyar könyv, a magyar szellemi élet sorsa úgy, mint a lábizmok és az öklök párórás mérkőzése? Hol vannak azok a tömegek, amelyek hódolnak, rajonganak — őrvongásról nem is beszélünk — a magyar szellemi élet alkotásai előtt? Hol vannak csak az öt- és tízezres tömegek is, amelyek vállukra hajlandók emelni egy-egy magyar író, művészt, tudóst, aki maradandóbbat alkot faja, nemzete számára, mint bármelyik futball-verseny vagy boxolóverseny eredménye? Hol vannak azok a magyar tömegek, amelyek hajlandók a mai szomorú gazdasági viszonyok ellenére is a zsebükbe nyúlni s egy jó könyvért 1-60 pengőtől 10 pengőig áldozatot hozni?”

*

„Mi magyarok, sajnos, külpolitikailag még csak kisebb akció-rádiuszban látunk, reflektoraink a Trianon utáni éjben csupán kisebb köröket világítanak meg. Pedig nemcsak az osztrák-magyar vámtérület bomlott fel, hanem egy másik nagy vámtérületnek is volt itt katasztrófája, még pedig sokkal nagyobb területen, mint amekkora az osztrák-magyar monarchia volt: az orosz birodalom nyugati részeiben a Jeges tengertől le a Fekete tengerig. Egy új világ alakul ott ki politikai, hatalmi és közgazdasági téren, új kulturideák sarjadnak, új érdekközösségek fejlődnek és az így vajdó államrendszer tőszomszédja a mienknek és ezért a külpolitikai, közgazdasági és kulturális erőnek megvan közöttük a kölcsönhatása. Mindezekkel a problémákkal nemcsak diplomatáinknak kell foglalkozni, hanem a magyar közgazdásznak és kulturpolitikuskának is. Ez a megfontolás volt északi utamnak egyik domináló momentuma”. (Klebsberg Kuno vezércikkéből, Pesti Napló máj. 25.)

*

A bécsi egyetem új diákjogával kapcsolatban a Neues Wiener Tagblatt közöl egy hosszabb cikket (ápr. 24.), amely Angell Viator aláírással az egyház álláspontját ismerteti a fajvédelem kérdésében. A cikkből közöljük a következő részletet: „A katolikus hit vallásos lényegéből kifolyólag vissza kell utasítanunk azt a fanatikus hitet, amely a vérségben a népi egység kizárólagos meghatározóját látja, mert ez a hiedelem nem más, mint a megtestesült materializmus és mert ez a hiedelem semmiben sem különbözik az Anyag pogány imádsától, olyan tárgy tiszteletétől, amelyet nem formált belülről és nem emelt érzékfölkeltővé a Szentlélek. Nem az üdvözlő, aki a vérben hisz, nem az él örökké, aki a vérben hisz, hanem üdvözlő népi különbség nélkül mindenki, aki a Megváltóban hisz”.

*

A B. H. írja Aigner Károly szegedi főispán tízéves hivatali jubileumának ünnepségeiről: „Berecz János egyetemi tanár Szeged város katolikus társadalmának nevében köszöntötte a várost, a hazát, a tudományt és az emberszeretet tántorít-

hataitlan harcosát". A Magyar Hirlap szerint Berecz János „a felekezeti béke érdekében folytatott munkájáért” köszöntötte a jubildáló főispánt.

*

Debrecen Oláh Gábor huszonöt éves írói jubileumát ünnepli. (De hol marad az ország? A tudós társaságok, az irodalmi egyesületek? Ha Oláh Gábor 1830-ban ünnepli vala huszonöt éves írói jubileumát, ma a népies-magyaros irány egyik megalapítóját tiszteli benne az irodalomtörténet. Így azonban . . .)

*

Egy Gosztonyi Lajos nevű kritikus írja a Magyar Hirlapban (jún. 22.) Stefan Zweig bécsi íróról: „Egyáltalában nem germán író Zweig. Éppen így lehetett volna francia, olasz vagy magyar. Nincsenek faji tulajdonságai, nemzeti is csak egy: tökéletesen ír németül. De minden ízében európai”.

*

Becker volt porosz kultuszminiszter mondotta szegedi előadásában: „Fölismertem minden pragmatikus történelmi szemlélet relativitását. Minden történelmileg keletkezett állapotnak megvan a maga sajátos előzménye. Történelmet ezért mindig csak a jelennek álláspontjából lehet írni. Mindig a jelent akarjuk megmagyarázni, azt akarjuk megérteni. Az igazi történelmi objektivitás emberfölötti, az isteninek szférájába tartozik. A nemzeti történetírás és a nemzetközi megértés, mint szintézis, sosem fogja megoldását találni, hanem mindig föladat fog maradni”.

*

A Magyar Hirlap írja vezércikkben (jún. 12.): „Forradalom . . . Ketten mondták ki a súlyos szót a képviselőházban. Az egyik és a másik is rosszul tette, mert a forradalmak előestéjének minden történelmi analízise szerint az első lökést a föld megmozdulására az adta, ha nagy urak, kivált jobboldali nagy urak, beszélni kezdtek a forradalom lehetőségéről. Ezt a lehetőséget igen nagy kár beidegezni egy már végleg elkeserült társadalom lázas gondolkodásába”.

*

A nemzetközi futball-örület újabb hőstetteit regisztrálják az alábbi idézetek. „Nagy botrány volt ma délután Geniben, az osztrák és csehszlovák bajnokcsapatok mérkőzése sajnálatos erőszakoskodási és durvasági jelenetekkel végződött . . . A Slavia-t nem szereti a közönség, mert a csehszlovák labdarugók nyers modorúak és sokszor durván játszanak”. — Ezt egy francia napilap — Le Journal, júl. 6. — írja . . . A Magyar Hirlap (júl. 9.) a spanyolok etikettszerű szerepléséről számol be: „Amikor már két góllal vezettünk, a spanyolok gyilkos dühvel vetették magukat a küzdelembe. Mint a kötőfékről elszabadult ördögök, úgy száguldottak ide-oda a pályán. Valósággal hallani lehetett fogcsikorgatásukat. Amikor Avar berugta a második gólt, az egyik spanyol hátvéd őrzöngve odarohant a kapushoz és beleharapott a vállába”.

ROSTA.

MAGYAR KÖLTŐK MEGCSÚFOLÁSA FRANCIAUL.

Gr. Fekete Jánostól és Bacsányi Jánostól kezdve — amaz Beniczky Pétert, emez a *Mercure Etranger*ban kortársait fordítja — magyar. és francia írók egyaránt buzgólkodnak a magyar irodalom franciaországi ismertetése körül, fordítások útján éppúgy, mint ismertető cikkekkel. Hogy messzebb ne menjünk, Desbordes-Valmore és Ujfalvy antológiája (1871 és 1873), Dozon (1877) és Gauthier János Vitéze (1898), de Gérando Antónia Jókai fordításai (1880), Louis Ulbach Jókai adaptációi (1880, 1881), Horn Ede Szép Mikszáth- (1890) és Jókai-fordításai (1895), Némethy Emma finom népdal- és ballada-átültetései (1891), Casanove prózai, de hű és pontos Madách (1896), Polignac kézikönyve (1900) és antológiája (1896), Jérôme. Tharaudnak az Eötvös-Collégium tagjaival együtt készült szép magyar novellás kötete (1903), mind komoly, sőt értékes kísérletek, közülök nem egy ma is élvezhető. Hogy a magyar irodalom nem vált ismertebbé Franciaországban, annak sok oka van; de az bizonyos, hogy e listában szereplők ezen több-kevesebb tehetséggel, de mindnyájan becsületesen munkálkodtak, és minden üzleti szemponttól mentesen adták a legjobbat, amire képesek voltak. A 80—90-es évekbeli francia publikum rendelkezésére állott néhány derék munka, teljesen megfelelő fordítások, amelyekből irodalmunk egy-egy jelenségét, költőinket jobban, mint prózaíróinkat, megismerhették.

A mai helyzet annál kétségbeejtőbb. A *Széphalom* több ízben megemlékezett arról, hogy a nagy fordítási akció, cikkezések és egyéb hűhó ellenére alig van 4—5 könyv, ami kapható: Tormay Cecile *Bujdosó* könyve (*Az emberek a kövek között* a háború előtt jelent meg), Zilahy Két fogolyja, aztán a Gara-Largeaud-féle prózai *Anthologie de conteurs hongrois d'aujourd'hui* (1927) Heltai 111-ese (ford. Révész Andor, 1925) és a Föti-Delaquis-féle *Maîtres conteurs* (1928). Sokkal rosszabbul állunk a poézis terén. A Pogány Béla-féle *Anthologie de la poésie hongroise contemporaine* (1927) elhibázott* vállalkozás; a válogatás és a forma egyaránt tökéletlen, kontármunka. A *Sauvageot* véleményére utalunk csupán, több szót alig érdemes vesztegetni reá.¹⁾ De ami itthon, Budapesten történik, az igazi megcsúfolása a magyar költészetnek. A sort megkezdte valami Vértess-úr, aki a jobban hangzó Lebourg névvel váltotta föl időközben ősi Vértess-nevét. Az *Echos français de la lyre hongroise* (1921) c. füzete már elég humoros volt, de legalább igyekezett költőket fordítani. Innen és Madarassy-Béck Gyula lázától, akinek ezt a fordítmányt dedikálta, csak egy ugrás volt a Petőfi-„Akadémiáig“ (vulgó: Petőfi-Társaság), amelynek főtítkára szerkesztette, és Raiffay Sándor püspökig, akinek ajánlotta az *Echo lyriques de Trianon* c. kis 32-ed alakú kötetet. Ez már Arany Jánostól br. Wlassics Gyuláig és Gyula diákig (ki nem felejtve Lampérth Gézát, a szerkesztőt) ontja az irredentát „Du Danube traqué, de la Theiss amère“. De a szándék nemes, tiszteletreméltó még az agyonnyomorított francia mondattanon és tönkresilányított prozódiaán keresztül is. A fordító templomba menekült, fáj a szívünk letartóztatni. — De a lebourg-osított Vértess tovább fordít. Jönnek a költők: *Les poètes hongroises* (1929) P. Massoni úr kiadásában. Jönnek a magyar haza nagy költői, Petróczy Kata Szidónia az élén, aztán a többi hölgyek, Batthyányi Edith grófnő, Bor-

¹⁾ *Revue des Etudes hongroises*, 1928 : 301.

bola Ida, Csetényi Erzs, Cuendet Alice, Király Gizella, femme de lettres d'avant-guerre, Melha-Hilf Paula, a *Tündérvásár* és *En Ujságom* főmunkatársa, Rakovszky Etelka, egyike Magyarország legjobb amazónjainak és jeles tennisz-bajnoknő, Vida Irén, a postásnök lapjának főszerkesztője, akinek „L'harmonie comme essence de l'Univers” című *conférence-a* 1927-ben óriási *succès*-t aratott; a költőnek sorát, Zech bárónő után, Petőfi Sándor és Vörösmarty Mihály költők zárják be . . . Nem volt bizony könnyű bejutni költőinknek e kollekcióba! Nem ment az olyan egyszerűen. Előbb le kellett fizetni 5 példány előfizetési árát. És ez helyes is. Mert az a költő, aki nem sajnál ennyi pénzt a magyar irodalom franciaországi ismertetésétől, megérdemli, hogy belejőjön ebbe az antológiába. — A költőnk után megjelent a katolikus papköltők antológiája . . . De nem is folytatjuk a felsorolást. Szinte várjuk a főispánok, miniszteri tanácsosok, felsőházi tagok, erdőigazgatók, adóügyi főtisztek, volt községi bírók, nyug. sőházi kezelők költői antológiáját, amelyekre oly régen áhítoz a francia publikum. Tessék, tessék, beszélj; öt példányért szerteviszi nevedet Vértess-Lebourg legújabb kötete széles e világon. Pár pengő . . . és néhány hét múlva Paul Valéry, André Thérive, vagy P. Bidoux lélekzetviasszafojtva olvassa a magyar polg. isk. tornatanár-költők válogatott műveit. Óriási perspektíva. A Nobel-díj bizottsága nem tud választani, Lebourg ontja a versköteteket. Ki legyen a magyar Nobel-díjas? Jakab Ödön-e vagy Gáspár I., Sági Mártha vagy Solymos Sz. Bea, *poétesse aux sentiments fins*, avagy Mme Nagy Emma, professeur à l'École Primaire Supérieure de Ráckeve? Mily dús választék . . .

*

Lebourg után, megírigyelve a dicsőséget, föllép Fóti József Lajos, a francia könyvkereskedés tulajdonosa, mint költői műfordító, Ady Endrébe döfi műfordítói bicskáját. Saját külön könyvkereskedése kiadásában jelent meg *André Ady, le grand poète magyar* címen a műfordítói mű. A 60 oldalas füzetet 2-50 svájci frankért árulja külföldön a Librairie Française, azelőtt Fóti József Lajos. De kap is pénzért valamit a gyanutlan vevő. Egy lírai előhangot először, azután egy elmefuttatást Adyról, egy újabb nekifuttatást Adyról, végül műfordítói elveinek sommázatát. És azután jönnek, fájdalom, a fordítások. A franciául tudó magyar ember először csodálkozik, csodálkozik ennyi tudatlanságon, az önkritika ilyen abszolút hiányán, az ízlés és beleérzés ilyen szörnyű nulláján. Hát merné egy elsőosztályos gimnázista magyarra fordítani Horatiust, vagy egy ötödikes Plátót? Fóti elemista a francia mondatban és prozodiában, gimnazista a fr. helyesírás tudományában. Aztán, bármily szelíd természetű, dühös lesz az olvasó: hát Ady Endre mindenki bitangja, Fóti József Lajosnak, Zuckermann E.-nek (Páris, 1926), éppúgy, mint Paul Lászlónak (Páris, 1925) szabad büntetlenül fordítani Adyt franciára, sőt ez utóbbinak egyúttal németre és angolra is? Egy kabarédalt nem szabad előadni vagy lefordítani a szerző engedelmével, de Adyba minden műfordító beletörölheti tollát. És aztán szégyenli magát a franciául is tudó magyar: hát ilyen fércműfordítás kerül idegen ember elé, ilyen ponyvafordítmány képviseli irodalmunkat Párisban, Genfben, Bruxellesben?

A *Széphalom* ünnepélyesen fölhívja Fóti József Lajost, aki úgy tudjuk, a budapesti egyetem filozófia-doktora, az ízlés, a francia nyelvtan és a kulturfőlény nevében, hagyja abba azonnal fordítói tevékenységét.

(Tápió-Szele.)

Szegedi Lőrinc.

MUZSÁK.

Tíz vers. *Ajánlás* és kilenc muzsa. Első pillanatra talán különösnek tetszhetnek, hogy tíz vershez reflexiókat kell fűzni. De csak első pillanatra; több van ebben a kötetkében, mint „szavak dagályától” részeg vaskos költő-albumokban. Klasszikus példája az igaz költőnek, aki a kilenc versbe belesűrítette az életét. Nehéz a bonckés alá venni őket, mert mindegyikük kristályos egész, mindegyik soruk láncszem a nagy szimfóniában, a szerelemben, hogy oly csodálatosan szép, szinte a fenségesig emelkedő akkordig jussanak el, mint az utolsónak a *Polihymnia* szavai. Az *Ajánlás* egyik szakából idézek:

Gyilkos hazugság mély örvénye zúgott,
elnyelt multat, jelent és holnapot.
A szennyes árból elhoztam ma mégis
a halhatatlan férfibánatot.

Ölvedi László mestere a szavaknak és a formáknak. Csak az ajánlás kötött, a többi mind szabad vers, de játszik benne a ritmussal minden sora, szinte azt mondhatni minden mondata segítőn simúl a gondolathoz. Gondolattal, szóval, formával keresi a harmóniát s mindörökre ott lebeg, ott marad mégis fölöttük a „halhatatlan férfibánat”.

Mit írsz életem lapjaira?
Nem tudom.
De lelkednek minden rezzenése,
szemednek üdvöt ígérő villanása
megannyi tüzes, égető betű.
Rejtelmes írás: ki tudná olvasni
soraiból a titkos holnapot? (*Klíó.*)

A verseken végig vonul ez a sejtelmes titokzatos várakozás, úzi, hajtja a versíró a tűz, végtelenből le a földre, egy könnycseppben „rámosolyog az Örökkévaló...”

Akármilyen groteszkül is hangzik, nálunk egy teljesen *transzcendens*-telen líra kezd kialakulni. Jó verseket írnak, megkapóákat, a versírók mesterei a szónak, de mintha a költészetükbe is belevitték volna a történelmi materializmust, félnek minden szótól, minden hangtól, minden rezzenéstől, amely bár csak kis utat is engedne a végtelenhez. Földi dolgoktól meghatódhatnak, de nincs bennük semmi több, semmi nyugtalanítóbb, semmi várakozás s mikor kimondják ezt a szót: *szerelem*, mintha nem lenne egyéb, mint hús, vér, tavasz, de ezek csak valóságok magátólértetődőségek: a föld. Ölvedi László versei nyugtalanok és keresők, gondolata elindul az úton s emelkedik föl a végtelen felé s mikor letesszük kezünkbe a könyvet, azzal a többlet-érzéssel tesszük le, mint amikor csillagos eget nézünk éjjel s rájövünk valami megmagyarázhatatlan jóra, szépre, bánatosra, s vonzódni kezdünk az örök harmónia felé. A tíz vers csupa rejtett gondolat, csupa robbanásig feszült érzés, csupa várakozás. Fölfelé mutat.

(Budapest.)

Aradi Zsolt.

IRODALOMPOLITIKA.

Az alábbi harcos cikket egy fiatal szegedi költő írta Zulaewski Andornak még harcosabb könyvéről (*Irodalompolitika*, 1928). Azzal a céllal adjuk közre, hogy a harcokból tisztábbabban kerüljön ki a modern magyar irodalomnak — ma már történelmi — problémája. Szerk.

Zulaewski nagyon hasonlít ahhoz a votjához, aki betegségében *Keremetet*, a gonoszság szellemét lóval akarja kiengesztelni, a javulás beálltával azonban malacot vagy birkát áldoz föl helyette s hogy félrevezesse a pogány ördögöt, imája közben is lónak nevezi a birkát, amit Keremet persze nem vesz észre. Zulaewski miközben a magyarság tragédiáját siratja, visszariad a nemes paripa lemészárlásától s helyette olyan bárányt vonzol oltárra, mely még önvédelemből sem tud harapni. A modern költészet letaglózása kétségkívül veszélytelenebb s ha Zulaewski bűnbaknak szánta, akkor minden bizonyval értéktelenebb is, mint a sallangos harci mén, azonban Hadúr nem olyan együgyű, hogy a nagyhangú samán ájtatoskodásaiból ki ne érezze a turpisságot. Ennyi bűn és mulasztás kiengesztelésére talán még sem elegendő néhány poétát fölnyársalni, csupán azért, mert szerencsétlenségükre új magokat próbáltak elhíteni a hazai földben? Talán mégsem lehet szegény Ady Endrét vagy akár Móricz Zsigmondot is azzal vádolni, hogy mást sem csináltak eddig, mint a magyarság sírját ásták, hogy föltétlenül ők legyenek a „dögkeselyűk“ fajtájuk teteme fölött? Talán ez mégis sok? S azok a forradalmak, melyek Európa minden nemzetét kísérlették (természetesen egészen ok nélkül, a történelem szellemének megcsúfolásával) talán mégsem a Babits Mihályok és Juhász Gyulák pokoli munkája? S az az erkölcsi válság, melyről Zulaewski annyit prédikál tizíves könyvének keresztül, talán mégsem tekinthető a fönti felelőtlen elemek művének? Hiszen, a történelem tanúsága szerint, az elfogultság és a maradiság nemes paripája mindig többet vétett a nemzetek boldogulása ellen, mint azok a bolond lángeszek, kik idő előtt érezték meg a változások szükségességét, természetesen csak azért, hogy a végén őket égessék meg a tudatlanság máglyáin.

Zulaewski önmagabagubózó irodalompolitikája a legszomorúbb félreértése az irodalomnak is meg a politikának is, mert eltekintve attól, hogy elveti a művészetek virágzásának legfőbb föltételét, a szabadságot s ezzel a saját szűk látóköréhez akarja idomítani a teremtő egyént, még a történelmi hatótényezőket sem hajlandó figyelembe venni akkor, amikor elítéli az örök gondolatnak új formáját. Zulaewski megelégszik az anathéma elkurjantásával s abban a hiszemben, hogy mindennek megtalálta egyetlen okát, boldogan nyargal vesszőparipáján, mintha az eszmék története ugyanazt az egysejtű primitívizmust igazolná, mely Zulaewski kutató szellemére jellemző. — Minden szerencsétlenség okozója, hogy költészet nemcsak Kozma Andor és Jakab Ödön kertjeiben terem s hogy az országban vannak olyan elvetemült művészek is, akik másként mennek gondolkozni, mint Herczeg Ferenc vagy Vály-Nagy Géza. — Körülbelül így lehetne összesűriteni a terjedelmes könyv tartalmát s ha ehhez hozzáfűznénk még azokat a varázsigéket, melyeket Zulaewski minden oldalon elmormol a nagyobb hatás kedvéért, azt hiszem, az *Irodalompolitika* semmi többet nem tudna fölmutatni az itt leírt mondattal szemben. *Bomlasztó dekadencia* és *gyilkos pesszimizmus* minden vonalon, mely aláásta az emberek erkölcsösségét, izléstelen *erotika* és *l'art pour l'art*, mely rácáfol a művészet szociális misz-

sziójára s a népek elkárhoztatását írja lobogójára. Zula wski csak ennyit tud, de arról természetesen megelégedezik, hogy Dosztojevskij pesszimizmusa a legnagyobb megtisztulás s Leopardi kétségbeesett iájdalma a legfőlségesebb leborulása emberi elmének. Ő csak az ízléstelen leírásokról, a szexuális élet izgató ecseteléséről vesz tudomást, mely szükségszerűen eredményezte az ország megcsonkítását, de arra nem gondol, hogy a „bűnösök“, akik az életnek ama részleteit is a művészet tárgyává merték avatni, amiket Zula wski nem engedélyezett, egy olyan ideológiát tűztek ki célul maguk elé, mely nem érzi szükségét a Zula wski-féle *áleszménység*nek és amely a létezés a maga teljes valóságában is szépnek vagy nagyszerűnek meri tartani . . .

Janus Pannoni us Magyarországa erős volt és hatalmas, pedig a pécsi püspök — mindamellett, hogy *si dice, che sia stato vergine* — sokszor megengedett magának olyasmit is, ami bizonyára megbotránkoztatta az akkori Zula wskit (akiről persze nem beszél a krónika) s ha figyelembe vesszük, hogy Csezmicz ei János még latinul is írt s hogy a reneszánsz se nevezhető éppen hazai termésnek, akkor méltán beszélhetnénk úgy a nagy klerikusról, mint a sokat hangoztatott „destrukció“ egyik előfutáráról. Már pedig ezt talán még Zula wski sem merné megkockáztatni tekintettel Janus Pannoni us föltétlen lángeszére. S Szent István árulója volt-e népének, mert meghódolt az idegen kereszténység előtt, akkor, amikor éppen ezen a ténykedésén múltott a nemzet életbenmaradása?

*

A művészet kétségkívül társadalmi megnyilatkozás s így szervesen összefügg az emberi societas minden megmozdulásával. A különbség csupán annyi kettőnk fölfogása közt, hogy míg én a társadalom, a művészet és az erkölcs válságát ismerem el e kor földeterminánsául, mely éppen önmagára-döbbenésével készíti a szellem képviselőit új és új lehetőségek megteremtésére, — addig Zula wski egy már kipróbált s az örökkévalóságig üdvösnek hitt társadalom, művészet és erkölcs szempontjából ítélkezik azok fölött, akik lelkiismeretük és tehetségük latbavetésével úgy érzik, hogy a múlt dicsőség emlegetése már nem elegendő az új magyarság és emberiség lelki megmentésére. Hiszen Petőfi is, akinek félmjelzettségéhez ma már szó nem fér, volt pesszimista s nem túlzás, ha azt állítjuk, hogy költészetének legremekebb alkotásai éppen a szalk-szentmártoni sötét időszakra esnek. Kevésbé magyar-e ezáltal Petőfi s mennyiben támadható meg erkölcsisége hitének megrendülése miatt? Zula wski hite sosem fog megrendülni, effelől nyugodtak vagyunk, Petőfi azonban nem Zula wski, aminthogy Ady sem téveszthető össze vele.

Vagy Zula wski szemében erkölcsösebb s hozzá keresztényibb D'Annunzio gögös nacionalizmusa, mely minden fajban csak barbárt lát a sajátján kívül s szinte ostoba önhittséggel, leereszkedéssel hódol a barbár Wagner szellemének? Akkor Ady Endre kétségbeesett hűsége s küzdelme saját nációjának becsléséért sokkal nemzetibb, sokkal erkölcsösebb és sokkal grandiózusabb. D'Annunzio nevetségessé válik türelmetlenségével, elzárkózásával, Ady pedig véresen szent emberré, mártírrá, prófétává a maga szerelmes féltékenységeben, a világ színe előtt elsírt szorongó vallomásában. Figyeje el Zula wski, hogy az utóbbi sokkal rokonszenvesebb, mint az előbbi, már pedig mi, magyarok, sosem szorultunk annyira idegen országok fiainak rokonszenvére, mint éppen most.

Shaw Bernát majdnem minden drámájában támadja az angolokat, hol gyarmatpolitikájuk, hol tompaeszüségük miatt s nekem, mint nem-angolnak, so-

sem jutott eszembe, hogy ezek alapján megvessem az angol népet. Ellenkezőleg, tisztelem a nagy szabadságot, a nemzeti erények biztos tudatát, mely nyugodtan tűri, hogy angol író ne csak istenítse, de támadja is saját fajtáját. Angliában nem akarnak „állami indexszel” útjába állani a gondolat szabad terjesztésének s a cenzura szigorítását sem sürgetik, de még a fascista Olaszországban is megengedik, hogy a legszélsőbb baloldal napilappal rendelkezzen. Mért ne lehetnénk mi is valamivel biztosabbak a magunk dolgában? Mire való ez az ijedt harang-félreverés az eszmék legártatlanabb moclására is?

*

A nemzet nem azonos sem egy párttal, sem egy fölfogással, sem egy kormányzati iránnyal, a nemzet a közös tradíciókból kisariadt emberek összessége s mert az ember fogalma magába zárja az individuumok végtelen lehetőségeit, a nemzet felöleli a rebellist éppúgy, mint a konzervatív államférfiút, feltéve, hogy lelkiismeretük tényleg benne gyökerezik e közös emberi és nemzeti hagyományok talajában. Zula wski mohó uniformizálási törekvése tehát mindig hiú ábránd marad, legalább is addig, míg az individuumnak mai értelme uralkodik, mert a költők és művészek, a mai problémák bonyolódásában csak egy ponton hozhatók közös nevezőre nemzeti szempontból s ennek kritériuma nem hovatarozásuk makacs hangoztatása, hanem fajtájuk igazi érdekeinek komoly fölfogása, vagyis a haladás. Aki kerékkötője a haladásnak, ellensége önmagának, nemzetének és az emberiségnek, mert ezzel tagadja a jövő gondolatát, a magyarság föltámadását fiaiban és unokáiban.

Azzal a naivitással, mintha minden rossznak kútforrásai az eszmének új áramlásai lettek volna (ideértve a forradalmakat s az ország megcsonkítását is) nem foglalkozunk. Aki Tersánszkyt és Ujhelyi Nándort egysorba írja, aki az egyetemnek figyelmét szinte vállveregetve hívja föl a haladás vonatjára ugyanakkor, amikor tagadja a történelmi kultúrát s a részletkutatások tudományos jelentőségét, az nem érdemesült arra, hogy apróra boncoljuk. Sajátságos egyébként, hogy Zula wski a háborúról mindig hallgat, mintha az legalább is valami nemzetmentő akció lett volna, pedig a háború előkészítésében talán nem csak költők voltak a ludasok.

*

Nevezze Zula wski „nemzetközi pityergésnek” a „szimbolikus költészetet”, hirdesse továbbra is, hogy a nyugatosok csak azért szagolták a *Fleurs du Mal*-t, hogy rossz magyarok legyenek, szemben a régen elhunyt Bessenyeivel, aki természetesen azért ismertette meg hazáját Voltaire-rel, hogy ezzel a valláserkölcst s a reakciót erősítse. Szegény Nyugat nem tehet arról, hogy Zula wskinak legalább százesztendős távlatra van szüksége, hogy egy kicsit igazságos és objektív tudjon lenni. Proponálja csak továbbra is az állami indexet, esetleg az inkvizíciót, talán egy új Bastille fölepíttetése sem lenne utolsó ötlet, hiszen „nem nagy dolog egy nép” s még kisebb a művészet. Ha azt hiszi, hogy így kell áldozni a haza oltárán, akkor csak csinálja. Mi tiszteljük az egyéni meggyőződést s csak magunkban gondoljuk, hogy az a kultúra, amelyre mi esküszünk magyarabb, igazabb, emberibb s csak a haladás útján fogja a nemzet széteszlatni a trianoni átok sötét fellegét. Nem féltjük fajtánkat a kor eszméitől, mert hiszünk erejében s egészséges nacionalizmusában, Zula wski pedig tegyen úgy mint a naiv japán anya, aki féltvén gyermekét a betegség dé-

ujabbat

monától, azt írja ki ajtajára, hogy „itt nincsenek gyerekek“. Zula wski is fél az új megpróbáltatásoktól, az idők új szelétől s naivul, mintha ezzel eleget tenne magyar kötelességének, kiírja ajtajára, hogy „itt nem gondolkoznak“. Ez ellen pedig igazán tiltakoznunk kell, megköszönve a sok szép receptet és utasítást, miket mindíg szemünk előtt fogunk tartani vers-, regény- vagy drámaírás közben.

(Szeged.)

Berczeli Anzelm Károly.

SPORT-STILISZTIKA.

Ép testben ép lélek, ezt mondja a kitűnő közmondás, amiből folyamatosan bontakozik ki a kívánság, vajha minél épebb testtel rendelkezni. A test ép-ségét, nagyon helyesen, a sport hivatott biztosítani és pallérozni és e tekintetben semmi panaszra nincs ok, mert sportéletünk virágzóbb, mint valaha. Sőt, a sport iránti lelkesedés már ott tart, hogy huszonnégy ember játékát negyvenezren is tudják figyelni, három órán át gubbaszkodva egy tribünszögleten, ami már maga is a sport egy nemének tekinthető. Virágzik a sportélet és a testek oly épek, hogy épebbek már aligha lehetnének. A ragyogóan kiépült testekben természetesen a legépebb lélek hánykolódik és csakúgy, mint a test, táplálék, szellemi táplálék után vágyakozik. És vajjon hol keresse táplálékát a sporttól épült testben ép lélek elsősorban, ha nem a *sportirodalomban*? Mert ilyen is van, bár a sportirodalom meglehetősen új műfaja a tollforgatásnak, de hogy rövid pályáján is milyen merész ívelésű sikert aratott, azt bizonyítják szép számban tényező orgánumai, köztük egy, amelyik naponta jelenik meg. Szép zöld papiroson, a címe: *Nemzeti Sport*, szerkesztője: Vadas Gyula dr.

Ez a sokaktól egyedül olvasott sajtóorgánum ápr. 29.-i vezércikkében — mert már sportpublicisztika is van — élénk bizonyítékot szolgáltat arra nézve, hogy ép testben mennyire csálhatatlanul ép lélek lakozik. Szól a vezércikknek labdarugást méltató passzusa imígyen:

A labdarugás színes képe, ahogy rendszerbe foglalják a különböző, csak a nemest és jobbat érvényesülésre juttató vagy azt célzó szabályok, tulajdonképpen ugyanolyan műalkotássá emelkedhetik, mint egy epikai vagy drámai mű.

Ez körülbelül annyit jelentene, hogy egy *dribli*, vagy egy *dugólövés* Arany Jánossal vagy Shakespeare-rel vetekedhetik, ha megfelelő „rendszerbe foglalják“. A párhuzamot azonban még tovább is fejleszti a kitűnő sport-publicista:

Szépségek, ötlet, ritmus, lendület, harmónia csillanhat föl benne másodpercről másodpercre, csupa olyan anyag, csupa olyan elem, ami a műalkotásban lényeges, ami megfogja a közönséget, ami tömöríti, illesztrálja az életet, fölillantja ritmusát.

Ez a tömörített élet, ez a fölillantott ritmus alkotja — mondjuk — a jobb-összekötő elemet labdarugás és műalkotás között . . . A labdarugás azonban mégis csak különb valamennyi művészetnél:

Csak hogy amíg a hangjegyekbe vagy szóba megkötött alkotás megszületésétől elköpásáig vagy ellefejtéséig ugyanabban, a formában, ugyanazokkal a fordulatokkal, ugyanazzal a sorrenddel, szigorúan meg szabott szépségeivel nyugózi le figyelmünket és hagyja, hogy fan-

táziánk megszínesítse, egyéni ízléssel lássa el átélés közben, addig a labdarugás, a sportjátékok e legklasszikusabbja, szinte sem egy mérkőzésen, sem egy rendszerében nem hoz kötött marsrutát, csak csupa váratlanságot.

A műalkotás hagyja, hogy fantáziánk megszínesítse őt . . . Madách színesítésre szorul, mert kötött marsrutát hoz. Az *Ember tragédiája* drukkere, akarom mondani nézője semmi izgalomban nem részesül, mert előre tudja már, hogy csak az a vég, csak azt tudnám feledni és hogy az eredmény 1:0 lesz Lucifer javára. Itt nem használ semmi, hiába kiáltana föl a drukker a színpadra, hogy azt mondja: Tempó, Adamovics!

De halljuk a cikk ürméleti végszavát:

S mert az ember szereti hinni magát a pillanatok urának és kiaknázójának s mert mindezt hiheti, ismérteti vele a huszonkét játékos lendülete, sohasem fogják tudni elkoptatni a játék népszerűségét, bármilyen mérges nyállal fecskendezik is tele.

Távol legyen tőlünk a mérges nyál! Mert igenis valljuk, hogy ép testben ép lélek. De jelen vezércikk kapcsán úgy véljük, hogy írójára ráférne egy kis — szobatorna.

(Budapest.)

Undi Imre.

CSODABOGÁR.

Egy Huszár Sándor nevű poéta *Most én vagyok soron* címmel verskötetet adott ki, amelyben nyíltan bevallja önmagáról, hogy verseiben „örülni és hencegni akar”. Ime egyik hencegése:

Olvasóm, vidd a világba a hírt meg:
Engemet egy nagy költő,
Huszár Sándor írt meg.

A jószág Huszár Sándorban lelte házát
S a rózsák szűz szirma
Huszár úr szívéből nyerte
Friss aranymázát, illatos mázát,
Szerelmes lázát.

Es' ennyi uja a Lantó hag-
nin, hon Ady sok fiatalos
versével hasonlatos! A me-
gítésként elkövetője S. Im-
re!

Költő, aki önmagát nagyinak kiáltja ki és aki önmagát Huszár úrnak titulálja: inkább az elmeorvosok érdeklődésére tarthat számot, mint a nyájas olvasókéra.

*

A *Nemzeti Ujság* berlini tudósítója meginterviewolta Alfred Kerr-t, a híres, sőt hírhedt német kritikust (máj. 11.). A nem érdektelen összetalálkozás — *Nemzeti Ujság* és Alfred Kerr — többek között a következő nyilatkozatokat csalta Alfred Kerr cinizmusban megkérgesedett ajkára:

. . . Az expresszionizmus meghalt. Kezdünk visszatérni a neónaturalizmushoz. A mindennapnak bizonyos valóságához. Már nincsenek viziógyárak. S az új mozgalom megtalálta az új elnevezést: *Neue Sachlichkeit*. Az új tárgyiasságban a szerelem (ő költészet!) csaknem higiénikus kérdéssé válik: nem a szentimentalizmus kérdésévé. A szerelem inkább fizikai, mint metafizikai elvvé sülyedt.

Akár csak az emésztés. Mert vannak fontosabb dolgok is . . . Minden relativ . . . Az irodalmi divatokat nem kell komolyan venni. Még egy-két év és a kollektív dráma után való hangos követelődzés megszűnik, amint a rövid szoknya divatja megszűnt . . .

Mindez csupa aranyigazság, csupán csak az a meglepő, hogy Alfred Kerr épen az ellenségeinek orgánumát választotta szócsövül. Sikerült is az emésztésre alapított irodalmi elvekkel kiszorítania egy napra az abszolút esztetikai ideákba vetett hitet, Pauler Ákos anti-relativista filozófiáját, az örök eszmények világát, Aquinói Szent Tamás esztétikáját . . .

*

A *Szegedi Napló* máj. 10.-i számában jelent meg az alábbi tudósítás:

A „Magyar könyvnap” csütörtökön és pénteken lezajlott a fővárosban. A sátrakban az írók maguk árulták könyveiket s mindjárt dedikálták is a vevőnek.

Vannak értelműs sajtóhibák és talán lehet, hogy a könnyeiket áruló írókra vonatkozólag igaza is van a *Szegedi Naplónak*.

LEVELESTÁR.

Kényszerleszállás Körösfőn. Van valami szimbolikus jelentőség abban, hogy a száműzetésből Bukarest felé repülő oláh trónkövetelő épen Körösfőn kényszerült leszállani, a fatornyos ősi templomok hazájában, a magyar népművészet legszínesebb földjén. Az oláh „sast”, amely olyan akadály nélkül emelkedett a Kárpátok fölé, egy pillanatra mintha emlékeztetné az erdélyi föld: itt nagyobb a gravitáció és aki király akar lenni Bukarestben, az Körösfő nélkül nem jut el a célhoz. — *Eladósodott kulturfőlény.* Ha igaz volna is, amit a Magyarország ír (jún. 12.), hogy „ma-holnap egy parasztmozgalom tüzétől fog lángolni a félország” — akkor is a felelősség azokat fogja terhelni, akik a forradalmi eszmét ilyen módon propagálják, nem pedig a kultuszminisztert, aki mindent megtett, hogy forradalom ne legyen: munkaalkalmak teremtésével, klinikák és népegészségi intézmények építésével, tanyai iskolákkal. Aki még ma is haragszik a kulturfőlényre, az nem barátja a magyar népnek és nem szolgálja a konszolidáció ügyét. — *Kétkedő.* Mindenesetre örömmel kell fogadnunk azt a nyilatkozatot, amit Voinovich Géza tett a Magyar Írók Egyesülete közgyűlésén: „nyugvópontra jutott az Ady-kérdés”. — *Gandhi engedelmet kért fogainak kitisztogatására, mivel ez a hinduknál igen fontos korareggeli vallásos szertartás.* Ki beszél ma Gandhiról? Aki még mindig abban a primitív világban él, ahol csak vallási parancsra tisztítják az emberek a fogukat, az ne akarjon világbirodalmakat tönkretenni. Gandhi — hiába örülnek neki turánistáink — az európai civilizáció és a keresztény kultúra ellensége. — *Ete és Hajna.* Igaza van, száműzzük az iskolából Shakespeare-t, aki a washingtoni szenátus egyik puritán szónoka szerint gyalázatos pornografikus író. De száműzzük a szerelmes költők verseit is, elsősorban Petőfi jelmondatát: Szabadság, szerelem . . . — *Szondy György.* Nem feledkezünk meg Kékyről. — *Délbajor püspöki város.* Azt, hogy Lloyd George nem tudja a földrajzot, már megszoktuk, de hogy a Magyarország vezércikkírója Délbajorországba tegye a Majna-menti Würzburgot . . . Aztán az is elavult dolog ma már, a barokkról úgy beszélni, mint valami bizzarr irányról. Így a harmincév előtti iskolakönyvek szónokoltak. De ma már a barok fölfedezésének oly hatalmas német irodalma van, hogy még az idegen nyelveken nem olvasó újságírók is hozzájuthatnak.

BEKÜLDÖTT KÖNYVEK.

Julius Kornis: *Ungarische Kulturideale, 1777—1848*. Leipzig, 1930, 4° 609 l. — A szerző Magyar művelődés eszményei c. kétkötetes munkájának német átdolgozása. A könyv messze túlmegy azon a kereteken, amire a címből következtetni lehetne: a magyar szellemi élet képét adja európai szempontból is megvilágítva, úgyhogy bizonyára nagy visszhangja lesz a német tudományos irodalomban. Egyes fejezetei — mint pl. „Der Kampf der lateinischen und ungarischen Kultur“, „Ungarische Kultur und die Nationalitäten“ — gazdag anyagot szolgáltat az egyetemes európai szellemtörténet számára is.

Kötörő. A miskolci jogászfijúság kiadványa a trianoni menekülés 10 éves fordulójára. Megjelent a sajtószabadság 83-ik évében Miskolcon, 1930, 8° 103 l. — Zavaros és névtelen cikkek gyűjteménye, amiknek főszmjét a 36. lapon levő egyik mondatban fedezhetjük föl: „Választani kell: beállni abba a táborba, amely tábor egyedül védelmezője az egész mai társadalmi rendszernek, vagy elszakadni a konvencióktól és rátérni arra az útra, amelyen csakis szembe lehet haladni a mai rendszerrel“. Az is föltűnő, amit a kiadvány Skultéty József hírhedt magyarellenes röpiratáról mond (94. l.): „Vajjon nincs-e sokban igaza ennek a röpiratnak?“ Ehhez nem ízünk kommentárt, csak utalunk a Széphalom idei évfolyamában megjelenő Felsőmagyarországról c. cikksorozatra.

Új Magyar Föld. A Bartha Miklós-Társaság röpirata. 2. sz. Bpest, 1929, 8° 91 l. — A 11. lapon: „Az utódállamok magyar ifjúsága a szellemi mozgalmakban, ideologikus fejlődésben mindig egy-két fokkal előbb járt az itteni ifjúságnál“. A 13. lapon: „Beleégetni minden magyar lélekbe, hogy az eszme, a gondolat, a jelszó, az irányelv, a propaganda, a kultúra, a civilizáció győzelme, a hódítóbb fegyver, mint a legborzalmasabb tank“. (Bár igazuk lenne . . . De igazuk van-e?)

Báró Wlassics Tibor: *Könnyek tengerén . . .* (Újabb költemények.) Szerző kiadása. Bpest, 1930, 16° 39 l. — A szerző versei elé Musset-ből és Szendrey Julia-soraiból vesz mottót. Egyik verse óda a kormányzóhoz. Egy másik a Jánosi Gusztáv-emléktábla leleplezési ünnepélye alkalmából készült. A maga módján a szerző is hódol Ady Endre emlékének: „... Becsülettel, búsan virasztjuk hű lantod, Könnyekkel áztatjuk a Te drága hantod!“ Ez a mozzanat a legértékesebb a kötetben, amelynek egyébként érdekessége, hogy közli báró Wlassics Tibor három versének német fordítását is.

Ifj. Dezsényi Béla: *Aranykéve*. Versek. Berlin, 1929, Ludwig Voggenreiter-Verlag, Magyar Osztály, 8° 94 l.

Benedek Marcell: *Magyar író tragédiája 1929-ben*. Benedek Elek utolsó éve. Bpest, 1930, 8° 13 l. — A füzet azt fejtegeti, hogy a magyar király kegyuri joga nem szűnt meg, csupán a gyakorlása szünetel.

Kosutány Ignác: *A magyar király és a római katolikus magyar egyház*. Bpest, 1930, 8° 13 l. — A füzet azt fejtegeti, hogy a magyar király kegyuri joga nem szűnt meg, csupán a gyakorlása szünetel.

Czakó István: *Hivatalos nyelvhasználat a nemzetközi jogban*. Pécselt, 1930, 8° 20 l. — „A nagy nemzetközi intézmények és konferenciák nyelvei, csakúgy, mint a multilaterális szerződéseknél: a francia és angol. Az autentikus nyelvek között is az övéké a vezetőszerp. Utánuk két nyelv törtet hatalmas mértékben előre: az olasz és a német“.

Korunk. Világnézeti és irodalmi haviszemle. 1930 ápr. — A 307. lapon idézi a folyóirat Bange Béla egyik 1915-ben tett nyilatkozatát: „A háború keresztény látószögből nézve nem azért oly borzasztó, mert benne sok ember meghal, hanem, mert benne számos a hirtelen halál s mert benne rengeteg emberlélek nézve dől el váratlan készületlenséggel a boldog vagy boldogtalan örökévalóság óriási dilemmája“.

Eduard von Jan: *Der französische Freimaurerroman im 18. Jahrhundert*. H. n., é. n. (1925) 8° 13 l.

Eduard von Jan: *Das Zeitalter der französischen und der deutschen Aufklärung im kulturkundlichen Unterricht*. H. n., é. n. (1928), 8° 10 l.

Századunk, 1930 ápr. — A 238. lapon: „A fajvédő Szabó Dezsőben mégis maradt valami, ami a Huszadik Század munkatársára emlékeztetett, valami, amiért a fajvédők nem tarthatták őt igazi fajvédőnek, valami, amiért Szabó Dezső akkor is egyedül állt, amikor látszólag népszerűsége tetőfokára jutott“.

Erdélyi Helikon, főszerkesztő Kisbán Miklós, szerk. Kuncz Aladár. Cluj-Kolozsvár, 1930 ápr. — A 282. lapon Kosztolányi Dezső írja Goethéről: „Az egészség mintaképül szokták odaállítani, aki hitet prédikál minden tetteivel és sorával. Megfelelkeznek arról, hogy kevés ember szenvedett annyit a föld hátán, mint ő . . . Ő írta meg az öngyilkosság bibliáját: a Werthert . . .“

Jakubovich Emil és Pais Dezső: *Ó-magyar olvasókönyv*. Pécs, 1929, 12° 305 l. — A Bevezetés 39. lapján: „Talán nem tévedünk, amikor azt hisszük, hogy könyvünk a Magyar Oklevél-szótárba foglalt szórványgyűjtemény után is bizonyos szükségletet elégít ki“. A kis könyv, amely a magyar nyelvtudomány és történeti kutatás legújabb eredményeit érvényesíti, megbecsülhetetlen szolgáltatokat fog teljesíteni és nélkülözhetetlen segédeszköz lesz.

A. C. Borotvás-Nagy: *L'Évolution de l'enseignement commercial en Hongrie*. Paris, 1930, 8° 15 l. — Különnyomat a Bulletin de l'Union des Associations des Anciens Élèves des Écoles Supérieures de Commerce reconnues par l'État febr. számából.

Proletárs Szemle, 1930 áur. — A 269. lapon Muraközy Gyula írja: „Juhász Gyula nemes ajándékozó, sokkal többet adott, mint amennyit kapott. Ady harsonái, új kürtjei, forgószélszerű indulói mellett Juhász Gyula hangjára nem figyeltünk föl annyira, amennyire megérdemelte“.

Magyar Szemle, 1930 ápr. — Balogh Józsefnek Voinovich Géza Arany-életajzáról írt kritikájából: „A címlapon mindössze egy, ornamentumnak is nézhető csillag jelzi, hogy a könyvnek folytatása is — lehet; az előhangban semmi. Csöndes könyv halk élet kezdeteiről, mely maga is szinte keresi a csöndet. Arany első tudományos élettrajza s egy jeles irodalomtörténetíró új, nagy munkája egyként többet, jobbat érdemeltek volna ennél a tompa csöndnél, mely volta-képen teljes közömbösséget jelent irodalmi multunk legszebb, máig is erőteljes hagyományaival szemben . . . Voinovich gondosan óvakodik a szürke kép hatását a fantázia színeivel élénkíteni . . . Az előadás még ott sem kap szárnyra, ahol Arany csöndes, de oly mély temperamentumának feszítőerejét éreznünk kellene . . . Az életrajzíró hűvös, nagyon is hűvös távolságban marad hőseitől. Retorikamentes könyv ez. Mérséklet, nyugalom, tartózkodás jellemzi, — ezeknek az erényeknek talán csekély árnyékával is. A költő részletmunkáját látjuk, — az alkotó génuszához közel még alig férközünk . . . A tizenhat fős kötet vékonyka füzetté zsugorodik, a papíros fás és szürke . . .“

Il Marzocco, Firenze, 1930. 2. sz. — Az olasz irodalmi hetilap két magyar szerző olasz munkájáról emlékszik meg: Ledermann László Rossi-élettrajzáról és Tóth Lászlónak a Corvinában megjelent Bonfini-tanulmányáról.

Turi Károly: *A ceglédi nyelvjárás nyelvtana*. Szeged, 1930, 8° 31 l.

Tábor Géza: *Zempléni Árpád. 1865—1919*. Sopron, 1930, 8° 19 l. — A füzetet hasznos bibliográfia zárja be.

Bartók György: *Az „észme“ filozófiai vizsgálata*. Bpest, Akadémia, 1930, 8° 54 l. — A 42. lapon: „Tévedés lenne azt gondolnunk, hogy a történelmi események kauzális sorozatának megállapításával a sorozat tagjait képező eseményeket s főleg az eseményeknek egy-egy összefüggő nagyobb csoportját meg is értettük. A történelem nagy hőmpölygő folyamába nem minden tény veszt föl a történet frója, hanem kiválasztja az eszmények közül a fontos és jelentős eseményeket. Már maga ez a kiválogatás, mely mindig értékre viszonyítást jelent, előfeltételezi bizonyos abszolút értékek létezését, amelyeknek megvalósítása a történelem földadata“.

Módi Mihály: *Kallimachos első himnusza*. Fordította, bevezetéssel és jegyzetekkel ellátta — Győr, 1930, 12° 31 l.

Pukánszky Béla: *A német irodalom kis tükré*. Bpest, é. n. 16° 79 l. — A kis füzet érdekessége, hogy a huszadik század irodalmát „Impresszionizmus és újromantika“, valamint „Expresszionizmus“ címek alatt tárgyalja.

Julius Moór: *Zum ewigen Frieden. Grundriss einer Philosophie des Pazifismus und des Anarchismus.* Leipzig, 1930, 8° 101 l. — A könyv konklúziója épen az ellenkezője annak, amit az első pillanatra a cím mondani látszik. Az út nem az örök béke felé vezet.

Krisztin Ernő: *Annales Sabarienses III.* 1927—1929. Szombathely, 1929, 8° 108 l. — A szombathelyi kulturegyesület évkönyve igen helyesen idegen nyelvű közleményeket is hoz.

Kövérfidél József: *A Hanság földrajza.* Szeged, 1930, 8° 99 l.

Unitárius Kis Könyvtár, szerk. Józán Miklós. 73. sz. Botár Imre: A vallásszabadság és Dávid Ferenc. H. n., é. n., 12° 24 l.

Szombathelyi Etelka: *A táblabíró alakja a magyar irodalomban.* (A táblabíróvilág rajzával.) Doktori értekezés. Bpest, 1928, 8° 56 l. — A 15. lapon: „Különböző megyékben más és más tónus uralkodott. Nevezetesebbek voltak: a hevesi, betyár, a nyíri pajkos, a sárosi spanyolgrand (sic!), a gömöri barkó”. (Doktori disszertációkban kezdjük elérni a békeévek nivótlanságát.)

Csóka Lajos O. S. B.: *Sopron vármegye katolikus egyházi és tanügyi viszonyai III. Károly és Mária Terézia korában.* Pannonhalma, 1929, 8° 96 l.

Dékány Andor: *Szontágh Gusztáv irodalmi bírdalatai.* Bevezetéssel ellátta és kiadta —. Budapest, 1929, 8° 83 l.

Bálint Nagy István dr. főorvos, a bécsi Collegium Hungaricum tagja: *Sámbock János (1531—1584) orvosi működéséről.* Bpest, 1929, 8° 27 l. — Különnyomat az Orvosi Hetilapból, a bécsi Coll. Hung. közleménye. Érdemes volna Zsámbock Jánossal filológiai és összehasonlító irodalmi szempontból is foglalkozni. A kis dolgozat egyébként meglepő filológiai tájékozottságot árul el.

A Toll. 1930, 3. sz. — Van értelme, hogy ez a sivár és tartalom nélküli bulvár-hetilap még mindig megjelenjék? Amióta Zsolt Béla neve lekerült a lap éléről, százalmas szellemi és anyagi vergődés, amit produkálnak a Toll írói és kiadói.

Kastner Jenő: *Együgyű lelkek tüköre.* Egy középkori legenda életrajza. Bpest, 1929, 8° 41 l. — A Minerva-Könyvtár 26. füzeté.

Hajnal István: *Esterházy Miklós nádor lemondása.* (Székfoglaló értekezés.) Herceg Esterházy Pál úr adományának fölhasználásával kiadja a Magyar Tud. Akadémia. Bpest, 1929, 8° 151 l.

Balászházy Péter: *Felajánlás.* Regény. A Szent István Társulat kiadása. É. n., 8° 144 l. — Balászházy Péter írónők nyilván arra gondol, hogy bátran megvallotta katolicizmusát, míg e regényben Gyurka és Márta házasságát energikusan összeboronálta volt. Márta, bizony, nem így akarta először. Még az édesatyja és mostohája lakodalmán elhatározta, hogy felmegy Pestre, beiratkozik az egyetemre s az asszonyok „szolgátságát” el fogja kerülni . . . Tehát újból egy regény, amelynek frója főleg a cselekménymegoldás tanulságaiban s egyes motívumokban akarja megmutatni a katolikumot, nem pedig általános, nagyon igazságos állásfoglalásában, sőt írói, alkotó szándékaiban. Nem kedveljük a felelőtlen, fölünyeskedő általánosításokat, de azt őszintén megmondjuk, hogy a problémáknak s a regényírás problémáinak ily felfogásától nem sokat várunk. Még akkor sem, ha a valóságot megtartani akaró és tudó epika természetessége a regénynek értéke volna. Kétségtelen, hogy Balászházy Péter e regényének számottevő, igazi értékei nincsenek. Néhol ingerkezik valami egyéniség abban, amit az írónő intellektuális női elgondolásnak s ily értelemben és szellemben való katolikus megnyilatkozásnak szánt, de valahogy itt sem tudja az elevenségét és tisztaságát megtalálni az, amiben megvőzött akar hozni. A művészi alkotás karaktere valahogy a tökéletesség illúzióját kelti, — itt a jellegzetességek mind olyanok, hogy természetszerűleg és folyton hiányt, hibát éreztetnek . . . Vajjon a Szent István Társulat illetékeseinek jut-e idejük és módjuk az ilyen regények nártfogolása közben arra is, hogy tehetséges írókat s elevenebb írásokat keressenek?

(Rákosszentmihály.)

László István.

Henri Tronchon: *Ernest Renan et l'étranger*. Paris, 1928, 8° 446 l. — A vaskos kötet alaposan rációfól azokra a hiedelmekre, amelyek a francia irodalomtörténészekről megtagadják az erudíciót. Tronchon egyik legkiválóbb és legtermékenyebb munkása az utóbbi évtizedben föllendült franciországi összehasonlító irodalomtörténetnek. Munkássága bennünket is közelebből érdekel, amennyiben állandó munkatársa a *Revue des Études Hongroises*-nak. Újabb könyve a módszert eddig föl nem kutatott területen érvényesíti. Vizsgálja Renan viszonyát az antik világhoz, a keleti kultúrákhoz, a német filozófiához, az angol, olasz és kelta szellemhez és végül szintetikus portréját vázolja a nagy szkeptikusnak. A könyvet nemcsak a specialisták, hanem a magyar irodalomtörténészek is haszonnal olvashatják.

(Grasse.)

h. m.

Deutsch-ungarische Heimatsblätter. Vierteljahresschrift für Kunde des Deutschthums in Ungarn und für deutsche und ungarische Beziehungen. Herausgegeben von Jakob Bleyer. Budapest, 1929, Heft 4. — A vezető cikket Koszó János írta *Der deutsche Methodenstreit und die ungarische Literaturgeschichtsschreibung* címmel. A tanulmány ismerteti a magyar irodalomtudomány újabb kapcsolatait a német irodalomelmélettel és rámutat a *Széphalom* és *Minerva* kapcsolataira, valamint a *Széphalom-Könyvtárban* (1. és 6. sz.) megjelent módszertani tanulmányokra.

Dézsai Lajos: *Magyar irodalmi hatás Shakespeare költészetében*. Bpest, 1929, 8° 10 l. — Shakespeare többhelyütt fölhasználta Sambucus emblémáit, egy angol átdolgozás közvetítésével. (Sambucus francia-olasz-angol relációit érdemes volna összefoglalólag föl kutatni.)

Mály Ferenc: *Zrinyi Szigeti veszedelme és Tasso Gerusalemme Conquistata-ja*. Szeged, 1929, 8° 43 l.

Tolnai Vilmos: *A nyelvújítás*. Bpest, Akadémia, 1929, 8° 240 l. — Nagy örömmel üdvözölhetjük a régóta várt monografiát, amely a Melich-Gombocz-Németh-szerkesztette Nyelvtudomány Kézikönyvének 12. füzeté.

Solymossy Sándor: *A székely néphalladokról*. H. n., é. n. Különnyomat a Székely Nemzeti Múzeum Emlékkönyvéből. 8° 9 l.

„*Emericus*“. *Egy dilingeni iskoladráma 1626-ból*. A Fővárosi Könyvtárban őrzött egyetlen hazai példány hasonmás-kiadása Szent Imre emlékezetére. Budapest, 1930, 8° 20 l.

André Ady, *le grand poète magyar*. Tradiut par Louis Joseph Fóti. Bpest, é. n. 8° 60 l. — V. ö. *Széphalom* 1930 : 165.

RUDNAY GYULA: PUSZTASZERI ORSZÁGGYŰLÉS. (Gobelin.)

KLASSZIKA-FILOLÓGIÁNK ÉS A NEMZETI TUDOMÁNYOK.

... mihi quidem nulli satis eruditi videntur,
quibus nostra ignota sunt.

(Cicero.)

A világháború viharai elcsendesedtével Európaszerte újra megindult a tudományos munka a maga békés keretei között. De a világháború minden téren merev válaszfalat képez a tegnap és a ma között s napjainkban a tudományos munka is új szint, új jelentőséget nyert. Amint egész életünk sokkal tudatosabbá vált, a tudományos munka terén is egyre határozottabban bontakozik ki annak a szükségessége, hogy a célok kitűzése, a kutatási területek és irányok kijelölése, a problémák meghatározása bizonyos tudatos tervszerűséggel történjék. Az ismeretek és a tudományos anyag szédítő gyarapodása, ami a kutató munkát egy tudományszakon belül is bizonyos határok közé szorítja, a kutatási ágak és módszerek nagymértékű differenciálódása, ami magasabb szintézis egyesítő és egységesítő szempontjait kívánja, az egyéni, nemzeti és nemzetközi munka szükségszerű egymásrataltsága, ami belső kiegyenlítődést és összhangot követel, — mindez annak a felismeréséhez vezet, hogy a tudományos munka jövő menetének szabályozása végett bizonyos tervszerű, tudatos beavatkozásra van szükség. Az egyének, tudós testületeknek, az egyes nemzetek kutatóinak és végül a nemzetközi tudományos alakulatoknak egyaránt tisztázniuk kell önmagukkal és a közösséggel szemben, amelyet képviselnek, azt a kérdést, hogy milyen módon vehetik ki részüket legcélszerűbben a közös munkából. A tudományos munka ökonomikus szabályozása, a munkamegosztás olyan probléma, mely elől ma már nem zárkózhatik el sem az egyén, sem a közösség.

A tudományos munka megszervezésének kérdése élénken foglalkoztatja nemcsak a nemzetközi összműködési szerveket, a nemzetközi kongresszusokat, hanem egyes nemzeteken belül a nemzeti művelődés hivatott intéző köreit is. Míg ez utóbbiak — tudatában annak, hogy a szellemi térre átvitt nemes verseny és küzdelem, megfelelő szellemi fegyverkezést kíván, — kutató intézetek felállításával, a kutatás anyagi feltételeinek és segédeszközeinek sokszor nagy áldozatokat kívánó megteremtésével sietnek az államhatalom részéről a lehető legnagyobb mérvű támogatást nyújtani, addig a szorosan vett tudományos testületekre és egyes kutatókra hárul az a feladat, hogy tekintetbe véve minden szempontot és számolva a rendelkezésre álló erőkkal, az egyes tudományok terén kitűzzék a legközelebbi célokat, kijelöljék azokat a területeket, melyek művelése elsősorban kívánatos, hogy tudományos nevelés útján a fiatalabb generáció figyelmét a megfelelő tudományos területek művelésére irányítsák. Természetes tehát, hogy a mai tudós nemzedék fokozottabb mértékben érzi kötelességének, hogy tudományos nevelő munkája közben ne csak általános irányítást és tudományos képzettséget, hanem határozott célkitűzéseket is, nemzedékekre szóló programot adjon.

A magyar tudomány művelői is érzik ennek szükségességét. Az utóbbi években egyre gyakrabban találkozunk ha-

zai irodalmunkban oly elvi nyilatkozatokkal, melyek a tudományos kutatások egyes ágainak magyar feladatairól szólnak s e téren bizonyos programmszerű megállapításokat tartalmaznak. Nemrég hangzott el a Budapesti Philológiai Társaság LV. évi közgyűlésén egy előadás, amely a klasszika-filológia és a nemzeti tudományok viszonyát tárgyalta s amely kétséggkívül eredeti módon igyekezett a klasszika-filológia helyzetét, szerepét és jövő feladatait megvilágítani.¹⁾ Minthogy azonban a szerzővel, aki inkább negatív értelemben fejegette a felvetett problémát, épen az alapvető kérdésekben nem tudok egyetérteni, szükségesnek látom, hogy kifejtsem a magam álláspontját s egyben konkrétan megfogalmazzam a magyar klasszika-filológia speciális feladatait.

*

Az európai szellemtörténet egyik legjellegzetesebb fejezete az antik világ képének s az „antik ideál” fogalmának kialakulása. Mint tudjuk, a renaissance kora fedezi és tárja fel az antik művelődés emlékeit, melyek nyugaton a középkor folyamán jórészt ismeretlenek voltak. Az a kép, mely akkor az antik világról kialakult, a maga lényegében századokon át alig változott. A különböző korok megelégesznek azzal, hogy a dogmává merevedett antik ideálból annyit kevernek palettájuk színei közé, amennyire világképük kialakítására szükségük volt. Csak a XIX. század folyamán áll be a nagy változás, amidőn a kutatók a homályos érzelmi alap clair-obscur-jéből kilépve a történeti kutatás fáklyájának világánál új, élettelijs képét rajzolnak a görögség életéről s az antik ideál hagyományos dogmája kénytelen helyet adni új értékeléseknek.

Ha új értékelések indítékait vizsgáljuk, rendesen két gyökérre bukkanunk: vagy az értékelő szubjektum maga változik, töri más-képen a feléje érkező sugarakat, tehát a nézőpont, a megítélés szempontjai módosulnak, vagy az objektum, azaz az értékelés tárgyát képező kor forrásanyaga gyarapodik. Az antik világra vonatkozó hagyományos kép kialakulásában és megmerevedésében döntő szerepe volt az évszázadokon át, ha nem is kvantitativ, de kvalitativ alig változó objektumnak, azaz a forrásanyagnak.

Az emberiség szellemi alkotásainak az utókorra való hagyományozásában fordulópontot képez a könyvnyomtatás feltalálása. Az írott művek e hathatós konzerválása lehetővé teszi, hogy a források nagy tömege alapján a letűnt korok művelődését a valóságot megközelítően rekonstruáljuk. A könyvnyomtatás korát azonban az antik szövegeknek csak egy kis része érte meg. Az a tény, hogy egészen a XV. század közepéig kézzel írott formában hagyományozódik tovább, döntő befolyással volt az antik hagyomány sorára, annál is inkább, mert az idő viszontagságain kívül más tényezők is segítettek megtizedelni az antik világ írott emlékeit.

A görög szellem virágkorát, azt a korszakot, melyet ma klasszikus kornak nevezünk s amely sajátosan az öncélú szellemi alko-

¹⁾ Kerényi Károly: Klasszika-filológiánk és a nemzeti tudományok, Egyetemes Philológiai Közlöny 1930: 20.

tások kora volt, nyomon követték más korszakok, melyek a görög szellem alkotásait kiemelték a zártabb földrajzi határok közül s az akkor ismert világ közkinccsivé tették. A klasszikus kor alkotásainak ismeretével és csodálatával azonban megkezdődött azok értékelése is. A hellénisztikus kor, amely konzerválja és utánozza a régebbi kor alkotásait, már bizonyos kiválasztó tevékenységet is gyakorol. Ismeretes, hogy a klasszikus kor szobrászati műveinek jó része csak hellénisztikus kori másolatokban maradtak ránk. Hogy melyek maradtak fenn, azt a történeti véletlenek kívül az a körülmény határozza meg, hogy mely szobrokat másolták legszívesebben és leggyakrabban a hellénisztikus és római kor művészei, mert nyilvánvaló, hogy több másolat közül az egyik vagy másik inkább marad meg az utókor számára. Másolták pedig elsősorban azokat a műveket, amelyeket az akkori közfelfogás a kánoni művek jellegével ruházott fel, tehát az antik esztétikai ítélet szerint legkiválóbbakat. Hasonló kiválasztódási folyamat történt az írott művekkel is, csak hogy ezt még bonyolultabbá tette az a körülmény, hogy maga az íróanyag sokkal romlandóbb. Hogy mi érte meg a könyvnyomtatás korát, azt a természetes pusztulás esélyein kívül elsősorban az a tény határozta meg, hogy mi mit kedvelt, mit tartott becsesnek, tehát mit másolt és olvasott az utókor. És itt nemcsak a hellénisztikus és római kor kiválasztó szerepe játszott közre, hanem a keresztény középkoré is. Így érthetjük meg, hogy pl. *Sophokles* kb. 120 tragédiája közül csak hét maradt ránk teljesen, vagy hogy *Menandros* művei, melyek régi bizánci könyvtárak katalógusai szerint a középkorban még megvoltak, utóbb teljesen elkallódtak. Amikor a renaissance kora felfedezi az antik világot, amikor a nyugati kolostorok rejtekeiből előkerülnek a régi kéziratok s megkezdődik a bizánci kéziratok Itáliába való transzportálása, már csak kis töredék az, ami az antik irodalomból él. Minthogy pedig — amint említettük — elsősorban azok az alkotások maradtak fenn, melyeket saját értékük mentett át az utókorba, nem csodálkozhatunk azon, hogy a renaissance kora, amely maga távolállt még az igazi történeti értékeléstől s amely a középkor szellemi reakciójaként a középkorban nem találhatta meg az őt kielégítő értékeket, a felfedezett s mintegy számára kiválogatott antik művek csodálatos esztétikai és forma-értékeitől megszédítve a maga lelki szükséglete szerint kialakította az antik világnak egy idealizált, valótlan képét, abszolút eszményt látott benne, melyet kész volt vakon utánozni és követni.

A renaissance-ot követő korok örökségként kapták ezt a görög ideált, melyet hol jobban, hol kevésbé meg is becsültek, amíg a XVIII. század végén újból tetőpontját éri a rajongás, mellyel az esztétikumot szomszédhozók a régi Hellasz felé fordulnak. A görög arc, melyet a humanizmus látott meg először, még mindég egyforma erővel árasztja a ködös távolból az áhított Szépséget s az első megismerés nyomán kialakított antik istenség még ép oly fiatal és erőteljes duzzadó: tökéletes és szenttelen. De az ember természetében rejlik, hogy mindig a homály ellen küzdjön, akkor is, ha az látszólag nem egyéb, mint hainali köd, mely a felkelő nap szépségének kísérője. S miközben a XIX. század folyamán a lelkekben lassan megérlelődik

a vágy az igazi történeti megismerés után, megmozdul maga az antik mult is s az egyiptomi homoksírokból napvilágra kerülő megbarnult papiruszokkal, antik kezek antik írásaival, felel az őt idézők hívására. Ami a mult század vége óta az egyiptomi homokból előkerült, nem gondosan válogatott és másolt igaz gyönyegei egy letűnt világnak, hanem a hellénisztikus és római kor ezerféle egykorú írásai és feljegyzései: maga a mult. Egy letűnt világ megelevenedett érverése lüktet e sorokban, mely nekünk embereknek az antik világ emberét adja. A renaissance óta nem történt ily hatalmas fordulat az antik hagyomány életében. A humanizmus és az új-humanizmus kora még csak az olimposzi napfényben csillogó hegycsúcsokat látta, most a papiruszok történelmi realizmusa nyomán eloszlott a köd s feltáruultak a völgyek is mélyeséges árnyékokkal s az antik élet kibontakozott a maga szerves egészében. Az egyiptomi papiruszok és az újabb ásatások leletei nyomán újra értékelődik az antik mult. A kutatók az új megismerések kedvéért küszöbön hagyják régebbi korok dogmatikus előítéleteit: a renaissance-mintázta görög fő fehér márványa megelevenedik, az élet színei visszatérnek rá, testet nyer s szemünk előtt halad a hellenizmuson át Rómába. Hátra volt még útjának az a része, mely Nyugat és Kelet felé is elvezette őt a jelenkori európai művelődésen át mihozzánk ...

*

Abból, hogy maga az antik világ fogalma mennyire alá volt vetve változásoknak, természetesen következnek, hogy a vele foglalkozó tudománynak, a klasszika-filológiának is vele együtt kellett haladnia. Ha természeténél fogva nem tudott volna haladni és változni, nem lett volna életképes tudomány s már régen az emberiség lomtárába került volna, mert ami a fejlődésnek közepette megáll, elmarad örökre. Épúgy változtak tehát módszerei és szempontjai, mint minden más tudománynak, sőt művészetnek is. Ha csak tehát nem akarjuk az értelmi megismerés csápjaiból kifejteni és a vallásos élmények területére utalni, nem mondhatunk le arról, hogy át ne alakítsuk a fejlődő korok lelkialkata és igényei s a mindenkori tudomány uralkodó szempontjai szerint. Régi *verbális* alakjában is nagyjelentőségű volt, elsősorban a szinte beláthatatlan hatás révén, melyet a modern filológiák kialakulására gyakorolt. Új alakjában, mint a régi görögök és rómaiak, azaz az egész antik világ élet-történetével foglalkozó tudomány készségesen tárta fel kapuit a hellénisztikus és késő római korra vonatkozó kutatások előtt, végleges határait pedig akkor nyerte, midőn a középkori görögség és latinság kutatása is megkezdődött. E kiszélesedett terület — mely ma már csak a mult emlékeként viseli a „klasszika-filológia“ nevet — természetesen termelte ki a műveléséhez szükséges új módszereket és nézőpontokat is. Magától esett el az az elavult nézőpont, mely az antik virágkor mellett a görögség későbbi, még alig ismert korszakaiban élettelen pangást látott, ami nem tarthat számot a tudós érdeklődésére. A hellénisztikus kor tanulmányozása következtében kidomborodott a görögség igazi világtörténelmi

szerepe egyrészt Nyugat felé a rómaiságon és az azt folytató középkori latin művelődésen át, mely már a nyugateurópai nemzeti kultúrák kialakulásába torkollik be, másrészt a hellénisztikus kor egyes folytatását képező bizánci középkoron át, amely viszont a keleti nemzeti kultúrák bölcsőjét ringatta. Megvilágosodott, hogy a bizánci szláv Kelet és a latin-germán Nyugat — végső gyökereiket tekintve — egyaránt a görög művelődésből táplálkoztak, melynek vizéből újra és újra merítenek különböző korok. E nagy kulturtörténeti összefüggések felismerése lerombolja azokat a válaszfalakat, melyeket az antik világ régi dogmatikus fogalma az ó- és középkor közé vert. A görögség mint abszolút érvényű ideál tért vesztett, de életre kelt helyette, mint az európai szellemtörténet hatalmas hatóereje. Ebből az új értékelésből fakad a klasszika-filológiának az az új iránya, mely a görögséget mint *kinetikus energiát* fogja fel és programmjául épen azoknak a szellemtörténeti csapásoknak a felderítést tűzte ki, melyek az antik szellemi örökségnek a modern európai művelődésbe való átolvadását jelzik.

Az antik világnak ez az új, történeti hatóerejében rejlő tudományos értékelése nem jelenti azt, mintha a tudomány megtagadná a görögség abszolút értékeit. Az első magyar történetfilozófia szerzője a történeti kutatások jövő útjára gondolva azt írja: „Mind egyetemesebbé fog válni a felfogás, hogy a történet folyamán a szellemi életnek olyan kinyilatkoztatásai tárulnak fel előttünk, melyekből a szellemi valóságnak örök, maradandó, időtlen szerkezete is kiviláglik“. A történetfilozófiai nézőpont, mely mai művelődésünk elemeit mai szemmel értékeli, a szellemi valóság ez időtlen szerkezetében mindig megfogja becsülni azt az „objektív szellem“-et — hogy Hegel szavait használjuk —, amelyet a görögségnek köszönhetünk. Meg vagyunk győződve róla, hogy a jövő korok különböző világnézetében, mindaddig, amíg az emberiség a szellemiség ideáljait követve halad előre, az antik világ nagy értékeinek mindig meg lesz a maguk életető szerepük s azt is hisszük, hogy az ifjú generációk nevelésében a klasszikus tanulmányok mindig meg fogják találni a maguk méltó helyét. Az antik világnak ez az új történeti értékelése csak egyet utasít vissza mereven, azt az egyébként ma már csak elvétve jelentkező elavult felfogást, amely akár a régi „esztétikai értékelés“, akár a modernebb „nagystílúság“, vagy „emberi érdekesség“ szempontjait hangoztatva a maga elvakultságában hajlandó mindentől, ami nem „klasszikus“ vagy nem „antik“ nemcsak minden magasabb szellemi értéket megtagadni, hanem a vele való tudományos foglalkozást is „erőpazarló feldolgozásra nem érdemes“-nek nyilvánítani.

A humanizmus és neohumanizmus s ezek utórezgéseként a régi klasszika-filológiai irány a szellem birodalmában egyedüli értékmérőül az antik ideál vértelen dogmatikus fogalmát tekintette. A modern historizmus, amely vezérlő szempontjává Ranke szavait tette: „jede Epoche ist unmittelbar zu Gott“, nem ismer és nem ismerhet más feladatot, mint azt, hogy az emberiség történetét az értékelés elfogultsága nélkül kutassa s e tekintetben nem tehet

különbséget korok és korok között. A kutatók szabad szárnyalását és objektív tekintetét nem köthetik meg a priori értékítéletek. A tudományban mindig a legelső a megismerés s ilyen szempontból tekintve minden, ami emberi, egyformán érdekes és figyelemreméltó. Az értékmeghatározások a kimerítő részletkutatások alapján csak a magasabb történetfilozófiai szintézis eredményei lehetnek, de a kutatás irányát kijelölő és tárgyválasztó vagy egyenesen korlátozó igényekkel nem léphetnek fel és nem emelhetnek az analitikus munka, a tudományos megismerés elé oly gátakat, melyek előre nem sejthető összefüggéseket rejtenek el a kutató elől.

A modern klasszika-filológiai kutatások éltető motívuma nem lehet többé az értékelésen alapuló „antik ideál” s az antikvitással való misztikus „összenövés”, hanem csak a történeti megismerés mindenél erősebb, de mindig nagyfokú objektivitással párosult vágya, vagyis maga az igazság keresése. Ma a klasszika-filológiai kutatómunkának nem az a feladata, hogy mindenek felé emelje az antik görögség kimagasló korszakát, hanem hogy kialakítsa a görögség élettörténetét, mint az európai művelődés vezérfonalát s eközben akarva nem akarva, nemcsak a középkor, hanem az újkor küszöbét is át kell lépnie. De ahhoz, hogy meglesse ennek az emberileg végtelenül érdekes életfolyamatnak minden mozzanatát s kiérezze a különböző korok eleven lelkét, le kell vetnie a régi béklyókat és bénító előítéleteket — s minden egyéni érzékenységét, minden beleérző képességét, azaz más szóval egész történeti intuícióját segítségül véve kell nyomról-nyomra felidéznie a messze szétágazó multat. Minél nagyobb időbeli és világnézeti távolság választja el a kutatót — lehet az nemcsak klasszikus-filológus, de akár sinológus, turkológus vagy egyiptológus is — az illető korszaktól, melyet vizsgál, annál nagyobb mértékben szükséges munkájához ez a lelki tevékenység. Munkaélménye nem az értékelésnek, hanem éppen ennek az igazságkeresésnek a függvénye lesz. Ami aztán ezeket az élményeket tudományos munkává avatja, az a többi hasonló fontosságú tényezők eredője, amelyeket a mindenkori tudományos szempontok és módszerek szolgáltatnak. Ezeken keresztül kapcsolódik a tudós munkája a jelenhez, amellyel a kapcsolatot soha elveszíteni nem szabad.

Nem csodáljuk, ha fiatal-klasszikus-filológusok lelkét az antik világ szépségei önkéntelenül is rabul ejtik s ha ez a rajongás vakká és elfogulttá teszi őket, ha elveszítik tisztánlátásukat és tájékozódó képességeiket; nem csodáljuk azt sem, ha egyes szerelmesei az antik világnak meghasonulnak korukkal, mely nem akar az ő szemükkel látni s nem méltányolja azt eléggé és a világtól elfordulva elrejtik arcukat istennőjük peploszának ráncai közé; de nézetünk szerint a klasszika-filológia jövőjét csak az biztosítja, ha nem elfordulva a mai kor szellemtörténetivé finomodott historizmusától, hanem éppen annak szellemében tűzi ki a maga pozitív céljait. Ilyen irányban kell keresnünk a magyar klasszika-filológia sajátos célkitűzéseit is.

A klasszika-filológia vagy helyesebben: a görög-latin filológia sajátos magyar feladatai önként adódnak számunkra, ha abból a törekvésből indulunk ki, mely a magyar tudomány fejlődésében a legutóbbi évtized folyamán eleinte szinte ösztönszerűen, utóbb már egyre tudatosabban bontakozik ki. Ez a törekvés, melyet *magyarcélú szintézis*nek nevezhetnénk, abban áll, hogy a legkülönbözőbb tudományágak egyesülnek és szoros, belső kapcsolatba lépnek egymással abból a célból, hogy produktív erejüket elsősorban a magyarság élettörténete tudományos kutatásának szenteljék. Hogy ez a törekvés milyen jogos és milyen mély érzelmi és tudománytörténeti gyökerei vannak, azt más helyen már kifejtettem.²⁾ Ezuttal csak azt emelem ki, hogy ilyen módon nemcsak a nemzeti érzésből fakadó tettvágy nyer tudományos téren legtermészetesebb kielégülést, hanem a tudományos munkamegosztásnak is ez az egyedüli helyes módja, mert a nemzetközi munkából legeredményesebben úgy vehetjük ki részünket, ha elsősorban a mi történeti multunkból és geográfiai helyzetünkől természetszerűleg adódó tudományos területeknek, illetve problémáknak szenteljük magunkat. Mivel pedig alig lehet elképzelni olyan tudományágat, mely meg ne találná a maga sajátos nemzeti feladatait, vagyis ne vehetné ki részét az így kialakuló egységes tudományos terület: a *hungarológia* műveléséből; minthogy pedig másrészt a közös területen végzett vizsgálódások szorosabb kapcsolatokat teremtenek az egyes tudományágak között, — mindez az egyes szaktudományok fejlődését is a legkedvezőbben befolyásolja, annál is inkább, mert a sajátos magyar érdekű problémák kutatása az illető tudományág teljes európai nivójú művelése nélkül nem lehet eredményes.

Ha így szétnézünk az egyes tudományágak körében s egyre egyre vesszük azt az intenzív, szinte lázas munkát, mely az egyes területeken folyik, valóban azt látjuk, hogy az egyes tudományágak szinte kivétel nélkül mind megtalálták már a maguk sajátos nemzeti érdekű kutatási területeit s a magyar célkitűzések határozott program alakjában is kifejezést nyertek.³⁾ Nem is szólva a tulajdonképeni nemzeti tudományokról, a magyar nyelvészetről, az irodalomtörténetről, az etimológiáról és a történettudományról, melyek az erőteljes ujjaszületés állapotában vannak, de még a modern filológia kutató munkája is szinte kizárólag magyar célú s egyik-másik egyetemi tanszék körül már látjuk csoportosulni a fiatal kutató nemzedék kis csoportját, amely külföldi intézetekben is fejlesztvén ismereteit, európai látkörrel és európai színvonalú tudással a hazai feladatok elvégzésében látja a maga céljait. Itt az ideje, hogy ugyanezt klasszika-filológiánk is megtegye s tétovázás és távoli ködös célok kergetése helyett minden erejét a magyar érdekű kutatásnak szentelje, annyiival is inkább, mert ez a célkitűzés nem új, hanem annak gyökerei saját multja hagyományaiban rejlenek.

²⁾ Neonacionalizmus — nemzeti tudomány, Napkelet 1928: 850.

³⁾ Zolnai Béla: Magyarcélú filológia, Minerva 1926: 298.

A magyarság az ókori görög-római világgal közvetlenül nem érintkezett; annak bukása idején még csak a kialakulás stádiumában élt valahol a Kaukázus vidékén. Amikor azonban mai hazáját elfoglalta, olyan területen telepedett le, amely egykor a római világbirodalom szerves része volt s amely terület a nyugati latin-germán és keleti görög-szláv művelődési szférák vízválasztója volt. Azáltal azonban, hogy Szent István a nyugati művelődésbe belekapcsolta nemzetét, a magyarság is részesévé lett a görög-római szellemi örökségnek. Ezekből a tényekből adódnak a görög és latin tanulmányok magyar érdekű területei és problémái.

A magyar történet két ágból indul ki: keletről, ahonnan jöttünk és nyugatról, ahová megérkeztünk. A föld története, mely a mult folyamán a magyarsággal szerves egységbe olvadt, hozzátartozik nemzeti történetünkhöz. Ez a föld a római uralom alá jutásával lett először a nagy nyugati kulturaközösség részese. A Pannonia- és Dacia-kutatás a hazai népvándorlás történetével együtt továbbra is reánk vár. Itt azonban a történészek és archeológusok csapata nem nélkülözheti a megfelelően képzett klasszikus-filológusok közreműködését sem. A magyarországi római uralom köbe vésett, a történeti forrásokban és a föld mélyén ránk maradt emlékei olyan egyre gyarapodó anyagot képeznek, melyek feldolgozása generációk kutató gárdáját foglalkoztathatja. Ha hazai klasszika-filológiánknak a tudományos elmaradottságot illetőleg valamiben oka van a pironkodásra, úgy az csak az lehet, hogy épen e területen, ahol pedig vezetőszerepre van hivatva, megelőzte őt egyben-másban a külföldi tudomány.⁴⁾

Amikor nemzetünk a honalapítás után új életet kezdett, a nyugati latin művelődés légkörébe lépett s a latin lett hosszú századokon át nemcsak az állami élet, hanem az irodalom nyelve is. Uralma egészen a mult század elejéig tartott. E magyarországi középkori latin művelődés és irodalom tanulmányozása, mely természetesen egész sereg szellemtörténeti feladatot is rejt magában, olyan munkamegosztást kíván, melyben a magyar irodalomtörténész és a magyar művelődés bűvára csak akkor végezhet egész munkát, ha speciálisan képzett latin filológusok támogatják. Hogy e téren még mennyi a teendő, azt legjobban illusztrálja az a tény, hogy a magyar művelődés legelső forrásai, latin nyelvű nemzeti krónikáink jó részének megbízható szövegkritikai kiadása még mindig hiányzik. A németek és más nemzetek már régen nagy *Monumenta*-ban gyűjtötték össze történeti forrásaikat s mi azt a néhány végtelenül drága és becses emléket középkori történetünknek sem tudtuk kritikai alakban közkinccsá tenni. E mulasztások nemcsak történettudományunkat terhelik, hanem első sorban klasszika-filológiánkat érheti miattuk vád, mely a magyarországi latinság kutatását a legnagyobb mértékben elhanyagolta, sőt egyenesen negligálta. Hasonlóképpen a hazai klasszika-filológia feladata és egyik legtermékenyebb területe lesz a jövőben is a magyarországi humanizmus tanulmányozása.

⁴⁾ L. erről a kérdésről Alföldi András kimerítő tájékoztatását: A honfoglalás előtti Magyarország kutatásának mai helyzete, Budapesti Szemle 203, 1926: 344.

Abból a tényből, hogy a magyarság a kialakulás korában, a honfoglalás előtt századokon át Keleteurópában, tehát olyan területen élt, amely a bizánci-szláv művelődés érdekszférájába tartozott, továbbá, hogy a honfoglalás után is a nyugati latin-germán művelődési közösség legkeletibb tagja maradt, következnek a görög tanulmányok speciális magyar vonatkozásai. A bizánci írók művei nemcsak a magyarság kialakulási korának szinte egyedülálló forrásai, hanem az Árpádkori történetére — amelynek folyamán a magyar-bizánci érintkezések is jelentős szerepet játszanak — szintén fényt vetnek, sőt annak a kornak a kutatása, amely a középkor vége felé az oszmáni törökökkel vívott küzdelemben a magyarságot és Bizáncot sokszor egy táborban egyesíti, szintén nem nélkülözheti a bizánci tudósításokat. A nagyszámú források felkutatása, azok publikációja, a hozzáfűződő filológiai problémák megoldása olyan munkateret biztosít a középkori görög filológiának, melynek eredményes műveléséhez hosszú nemzedékek teljes munkaereje szükséges. Pedig nemcsak szorosabb értelemben vett történeti források jönnek e téren tekintetbe. A magyar érdekű bizantinológiának egész sereg olyan még távolról sem lezárt problémája van, melyek az egyházi, művészeti és irodalmi kapcsolatokból adódnak.

Ha mindehhez hozzávesszük még azt, hogy a magyar művelődés nemcsak a nyugateurópai szellemi áramlatokon keresztül, hanem közvetlenül is merített az európai művelődés közös forrásából, az antik szellemi hagyományból s ha meggondoljuk, hogy ennek a szellemtörténeti folyamatnak a tanulmányozása részben szintén a hazai klasszika-filológiára vár, akkor teljes határozottsággal bontakozik ki szemünk előtt a klasszika-filológia sajátosan magyar érdekű feladatainak köre. A Pannónia- és Dácia-kutatás, a magyarországi latinság és humanizmus, a magyar-bizánci érintkezések története és az antik örökség szerepe a magyar szellemi élet történetében — ez az a négy terület, illetve probléma-csoport, amelybe a hazai klasszika-filológia sajátosan magyar célkitűzései összefoglalhatók.

Mindez pedig távolról sem új program, csak visszatérés azokhoz a célokhoz, melyeket egy félszázaddal ezelőtt a magyar tudomány maga elé tűzött. Amikor 1883-ban a Magyar Tudományos Akadémia megalakította klasszika-filológiai bizottságát, a görög-római klasszikusok magyarra fordításán, görög-római irodalomtörténeti munkák írásán és szövegkritikai kiadások elkészítésén kívül feladata volt: „a philológiának hazánkbeli történetére vonatkozó adatok gyűjtése és feldolgozása”; „a classicus irodalomnak a magunk irodalmára való hatásának kiderítése” és végül „a magyarországi latin irodalom terén való kutatások és publicatiók”.⁵⁾ Kiegészíthetjük ezt még azzal, hogy két évvel később Hunfalvy Pál éles szemmel ismervén fel a magyar érdekű bizantinológiai kutatások jelentőségét egy olyan forrásgyűjtemény — „*Chrestomathia byzantina*” — ki-

⁵⁾ Förster Aurél: A Magyar Tudományos Akadémia és a klasszikus ó-kor, Budapest, 1927. 25–26. l.

adásának tervét vetette fel, amely szavai szerint „a görög tudományt magát is országos érdekűvé tenné”. Sajnos, a lefolyt ötven év alatt a magyar klasszika-filológia e szép nemzeti programnak csak egy kis részét váltotta valóra.

*

Hazai klasszika-filológiánk — elfogultság nélkül állapíthatjuk meg — sok téren alkotott kiválót, külföldi viszonylatban is elsöran-gút, de fejlődése egész menetére jellemző, hogy hiányzik belőle a tervszerűség, a céltudatosság. Az, amit eddig alkotott, széteső, mozaikszerű, egyes termékei az egyetemes tudományosság épületébe beágyazva értékes mozaikkövek, de közülük is sok rejtve maradt azáltal, hogy világnyelven nem látott napvilágot. Pedig e mozaikkövek sokszínűek, tárgyuk és irányuk nagy változatosságot mutat: a konjekturális szövegkritikától a görög élet tömeglélektani vizsgálataig és a középkori taktikusoktól a freudizmus alapján álló Homeros-kutatásig sok árnyalatot tüntetnek fel. De éppen a messzeágazó tárgyi és iránybeli különbségek miatt a kutatók inkább csak egymás mellett haladtak anélkül, hogy kutatásaik találkoztak s így egymást kölcsönösen megtermékenyítették volna. Nemzedékeket összefűző, tervszerű kontinuitás, szerves, belső fejlődés hazai klasszika-filológiánknak csak azon a területein mutatkozik, melyeket sajátosan magyar érdekeknek jelöltünk meg. A Pannonia- és Dácia-kutatásnak megvan a maga nagy multja, bár a legújabb időkig itt is inkább csak az archeológiai irány dominált. A magyarországi humanizmus kutatásának még Ábel Jenő súlyos egyénisége adta meg a lökést, amelynek nyomán a fiatalabb generáció tovább épít. A bizánci tanulmányokat Pecz Vilmos alapozta meg, aki egész iskolát teremtett e téren. Csak a magyarországi latinság kutatása nem tudott még gyökeret verni idáig. Ami ezen a téren történt, az majdnem kizárólag a magyar irodalomtörténészek érdeme. Elmaradottságunk itt annál feltűnőbb, mert éppen a legutóbbi esztendőkből a középkor szellemi életének és vele együtt a középkori latin irodalomnak a tanulmányozása hatalmas lendületet nyert.⁶⁾

A *bizantinológia* ma már Európa csaknem minden országában az egyetemeken is képviselve van, legújabbán pedig a *középkori latin* tanulmányok még Amerikában is külön szervezetet nyertek. A közép- és újjörög s a közép- és újlatin filológia e külön szervezkedése előtt hazai klasszika-filológiánk sem hunyhat szemet. Mint-hogy a görög-latin tanulmányok magyar érdekű területei jórészt ez új tudományágak körébe esnek, azt az állapotot, hogy a bizantinológusok és újlatinisták nevelését továbbra is a régi értelemben vett klasszika-filológia végezze, lehetetlennek kell tartanunk. Saját nemzeti multunk történetének megbecsülése kívánja, hogy a régi 'klasszika-filológia' elnevezés mögött rejlő fogalmi kör e tudomány mai fejlettségének megfelelőleg a közép- és újjörög, illetve latin filológia belefoglalása által megfelelően kitáguljon, illetve, hogy e tudományos területek, melyek a tulajdonképeni klasszika-filológiával soha sem

⁶⁾ L. erről Balogh József: *Középkor*, Széphalom 1927: 169.

veszthetik el kapcsolatukat, a tudományos képzés szervezetében az őket megillető helyet elfoglalják.

A múlt század végén, amikor a görög és latin tanulmányok megindultak, még gyakran lehetett hallani klasszikus-filológusok részéről a görög-latin tanulmányok körének e kiterjesztése ellen, mely vég-eredményképen logikus következménye az antik múlt igazi történeti értékelésének, különböző ellenvetéseket. Ma már az a felfogás, hogy „a bizánci és kései latin szövegek emberileg gyakran igen sivár területe” nem érdemli meg a kutató szellem fáradozását, nem szorul cáfolatra. A középkornak csak úgy mint az antik világnak s egyáltalán minden kornak megvannak a maga sajátos mélységei, sőt ha értékítéletet akarnánk formálni, úgy meg kellene állapítanunk, hogy azt az érzelmi és erkölcsi gazdagodást, melyet az emberiség lelke a kereszténységtől nyert, az antik világ semmi „nagystílúsága” sem pótolhatja. S nem túlköröződik-e annak a középkori szerzetesnek figyelő szemében a népvándorlás ezer kezdetet és ígéretet magában hordozó kora, a ma népeinek távoli gyermekévei? Nem kell-e óhajtanunk nekünk, kik egyedül e középkori szemeken át tekinthetünk be abba a korba, megismerni e szem sajátos strukturáját, egyéni fénytörését s felfogó képességét? S végül pengethet-e mélyebb hurokat lelkünkben az az *agorán* szónokló, ifjúsága teljében levő görög annál a csendesen másoló bizánci krónikásnál, aki tollával leírja azt a varázslatos szót: *Ungroi*?

A magyar érdekű középkori görög és latin tanulmányokkal szemben egyik leggyakoribb, de alapjában véve legrimitivebb ellenvetés az, hogy „a bennünket nemzeti szempontból érdeklő görög és latin szövegek száma véges, kiaknázásuk hamarabb bekövetkezik, mint várnók”. Nem óhajtok általános tudománytörténeti szempontból rámutatni, hogy mit jelentenek az olyan állítások, melyek a tudomány befejezettségének gondolatát vetik fel. De ha tényleg csak a források száma érdekel, akkor rá kell mutatnom, hogy azoknak a részben kiadott, részben még kiadatlan írásműveknek a száma, melyek csak történeti szempontból mint a magyar és rokon népek történetének bizánci forrásai jönnek tekintetbe, körülbelül félezerre rug. De vajjon elképzelhető-e olyan filológiai vagy történeti munka, amely az egész bizánci vagy középkori latin irodalomból kiragadja a magyar vonatkozású szövegeket s a maguk elszigeteltségében veszi vizsgálat alá? Képzett klasszika-filológusnak mondanunk sem kell, hogy a bizánci és újlatin szövegek filológiai interpretációjához épen úgy szükséges a középkori latinságnak és a középkori görögségnek, azaz Bizáncnak az ismerete, tehát a kor szellemével való „összenövés”, mint ahogy elengedhetetlen, hogy a klasszikus filológus, bármilyen természetű szöveget vizsgál is, ismerje magát az antik világot.

Amikor klasszika-filológiánk önálló produktív művelésének céljait elsősorban a magyar érdekű feladatok megvalósításában látjuk, azt hisszük, hogy épen ezáltal adódik számára oly program, mely, ha nem is kiváltságos, de mindenesetre méltó helyet fog biztosítani számára ama tudományok sorában, melyek a magyar szellem

történeti művelésével foglalkoznak. Minthogy pedig a hazai problémák, a magyar vonatkozások kutatása terén is csak akkor fejthetünk ki európai színvonalú s a nemzetközi tudományosság által is méltányolt munkát, ha kutatóink a klasszika-filológia, bizantinológia, illetve újlatin-filológia terén teljes biztossággal mozognak s birtokában vannak a teljes tudományos fegyverzetnek, a magyar érdekű kutatások központi gondolattá emelése nézetünk szerint elsősorban maguknak a görög-latin tanulmányoknak fog javára válni, melyek magas színvonalú művelését tudományos szempontokon kívül a tanárképzés érdekei is kívánják. Meggyőződésünk szerint az az újabban nagyon megfogytakozott kis csapat, amely a görög-latin tanulmányoknak szenteli magát, ha a klasszika-filológia magyar célú művelése által régi kötelességeinek eleget tesz, egyesített erővel olyat alkothat, ami a magyar tudományosság életképességét a nagy világ előtt is nyilvánvalóvá teszi, míg ha megosztva erejét, szétszóródva és különböző, noha önmagukban véve tiszteletre méltó és nemes feladatok felé tör, el fog vérezni anélkül, hogy tulajdonképeni hivatásának eleget tett volna.

* * *

De ideje, hogy összegezzük fejtegetéseinket. Hiszünk a hazai görög-latin tanulmányok jövőjében, de hisszük azt is, hogy azok művelésében mindennél erőteljesebben fog kidomborodni a speciális magyar szempont. A magyar klasszika-filológia nem zárkozhatik olyan előítéletek üvegburája mögé, melyeknek a mai tudományos fejlődés sodrában nincs gyökerük s nem foszthatja meg magát az éltető levegőtől. Amikor mindenütt tágul a látkör, a magyar klasszika-filológia nem szűkítheti határait sem a tárgyválasztásban, sem a szempontok és módszerek alkalmazásában s nem vonulhat vissza oda, ahonnan a historizmus kiemelte. A görög-latin tanulmányok körének megvannak a maga magyar érdekű területei és problémái, melyek hosszú nemzedékek számára biztosítják az eredményes, európai jelentőségű munka lehetőségeit s amelyek feldolgozása egyben nemzeti köteletségünk. Nemcsak a magyar tudománnyal, hanem magával a klasszika-filológiával szemben is helyrehozhatatlan vétket követnénk el, ha nem elsősorban *magyarcélú* klasszika-filológiát hirdetnénk és művelnénk. A magyar klasszikus-filológus érezze magát bizonyos tekintetben a magyar szellemi élet története kutatójának, legyen egyszersmind *hungarológus*.

Ha klasszika-filológiánk szándékos és rövidlátású önkorlátozással csupán az antik multtal való misztikus egyesülés álmódosásaiba merül s csak az antik temetők őrizetét vállalja magára és az ó-sírhantokon kizöldelő új tenyészet, a magyar művelődés hímes virányai idegenek maradnak számára, akkor nem csodálkozhatunk, ha kábulatában a korszellem kész ráteríteni a halotti szemfedőt. Mi a görög-latin tanulmányoktól is elsősorban és főképen magyar célú és magyar érdekű kutató munkát várunk, mert meggyőződésünk szerint ezt nemcsak a „vér szava“ kívánja, hanem egy magasabb magyar szellemiség kiteljesülése is.

(Budapest.)

Moravcsik Gyula.

HÚSZ ÓRA MULVA.

Mikes Lajos emlékére.

I.

Odakint Bécs morajlik, idegen
emberek, millió, két millió.
Bent csönd és egy halott. Megmérgezett
fülem nem fogja, szemem nem hiszi
az életet, zajt, mozdulatokat:
kísértet minden túl e négy falon.
Itt valami erősebb van, ide
hajolnak bénultan a gondolat
másfele indult sugarai, tört
szárnyal hull vissza a szem madara
a néma testre. Halott, te vagy Ő?
Lett éjszaka, lett reggel a z u t á n :
az első nap. Mint újszülöttet, úgy
mérünk most, úgy mérjük nagy utadat,
órákkal és napokkal. Így akar
utólélni lelkünk a léttelen
homályban, de a fürkész képzelet
üresen tér vissza ide, sötét
kamrádba, és a szívbe, mely talán
egyetlen tükröd már: ott él csupán
utolsó kézfogásod melege,
hangod hajlása, s mindaz, aminek
láttunk. Halott, akit hajnaltalan
éjszakában húsz órányira
sodort már tőlünk az örök idő.

II.

De bármi vagy, bárhol és bármilyen
semmi már, — itt fekszik még valami,
ami te voltál: itt van, mereven,
véres ingben s félig meztelenül
ez a kihült test. Néztelek soká,
szemembe zártam végső mosolyod
és köszöntötte búcsuzó kezem
összekulcsolt kezedet, a hajad
ezüst simaságát s átszúrt szived;
s befödtelek és kitakartalak
még egyszer és még egyszer s újra még,
még, még: hadd lássalak, Halott! Ha fáj,

fájjon! most szokni kell! megszokni, hogy
kérdeszlek és te nem felelsz, feléd
nyúl a kezem s nem mozdulsz, és neved
mondom és a szó elszáll nyomtalan!
Nézlek, hivlak, de idegeiden
hiába zörget hang és gondolat,
hiába kéz, nincs semmi vezetéks
szív és szív, agy és agy között. Kinek
beszéljek, ha te már nem válaszolsz?
Hol a barát, ki nem megosztani,
de vinni tudta a terheket? a
társ hol van? hol a tett? a lendítő
ellenállás, jószág és türelem
s biztos szövetség? hol van az erőnk?
Itt vagy, és mi csak siratni tudunk;
itt vagy, magányod megnyitotta zárt
kapuit a nagy mindenség előtt
s belül már szaggat-tép a pusztulás.
Még egy nap, és víz vágató vonat,
még két nap, és beföd otthon a föld,
s majd jönnek órák, napok, évek, és
bennünket vár majd régi gyűlölet
s új védtelenség, új gond, új seb, új
kísértetek . . . Még! még! és újra még!
hadd lássalak még egyszer! mielőtt
kilépek ezen a sötét kapun:
itt még te vagy — te sem vagy — s odakint
olyan magány vár, mint még sohasem.

(Bécs.)

SZABÓ LŐRINC.

AZ ÚTON MENTEM ÉN.

Lent minden vak sötét volt —

De messze fent, álmodva járt a hold
s hullott a fény . . .

Lent minden vak sötét volt,
s az úton mentem én.

Hullott a fény —

Szívem riadva vert szegény
a néma ég alatt.

Hullott a fény —
de feketén haladt.

A néma ég alatt
az út . . . és minden elmaradt.

A Van, a Lesz, a Völt,

A néma ég alatt
a fény az éjbe holt.

Lent minden vak sötét volt.

De messze, fent álmodva járt a hold . . .

Vont, vont a fény —

Lent minden vak sötét volt.
S az úton mentem én.

(Budapest.)

ROLLA MARGIT.

ERDÉLYI NAP.

Szállnak az évek —
Bármit csinálunk,
A nagy útra csak rátalálunk.

A „Nagy út”. Gyermekkorom álma.
A szőlőn vezetett keresztül.
Két oldalán a ribizkebokrok
S szilvafa bókolt dús tehertől.
Az almafák kegyes kezéből
Lehullott egy-egy érett alma.
A végén ott pihent a méhes,
A félős csendnek birodalma.
Be jó is volt ott andalogni
Tikkasztó augusztus havában.
Erdélyi nap sütött le rája —
És fészek volt egy odvas körtetében.

A kapunál eperfa állt.
Ráléphettél, a törzse görbe . . .
Madárfészek, eperfa, út,
Mind eltűnt már a bús gödörbe,
Hova temet egyre az élet,
Hova annyi szépség lehullt,
A minek nevét szomorúan
Egy szóval mondjuk csak ki: Mult.

(Szeged.)

DITRÓI GÁBOR.

ANGERIANUS VERSEIBŐL.

A KÖLTŐ ÖNMAGÁRÓL.

Inni szerettem volna a szent Aganippe vizéből,
Hogy költő legyek én, büszke, babérkoszorús.
Már közeledtem, amint meglátott Phoebus a hegyről
S szólt: Amit óhajtasz, nem nyered el sohasem.
Sírva tovább mentem. Megszánt a jószívű Vénusz:
Paphosban van az én szent vizem, abból ihatsz.
Én meg, balga, mohón nekiláttam a mérges itálnak
S átjárt engem, míg ittam a vízből, a tűz.
Igy bűnhődtem: most nem verset írok, de szerelmet
S szüntelenül csak az én végzetemet dalolom.

CAELIÁHOZ.

I.

Hogyha az égre veted szemedet, tündöklék az égbolt,
Hogyha a földre veted, Caelia, lángol a föld.
Hogyha szemed becsukod, Vénusz nevet arcodon és ha
Felnyitod újra, Ámor szórja tüzes nyilait.
Ha szemed eltakarod, hideg a föld, fénytelen az ég,
Búsul Vénusz, Ámor elteszi tűznyílait.

II.

Minket is éppúgy vár a halál, mint a tehetetlen
Barmot; a holnapról senki se sejtí, mit ad.
Nem titok ez, mind tudjuk, ezért hát élni siessünk.
Bort ide frissen, hadd fusson a bánat, a gond.
Bármit von meg a sors éntőlem, boldogan élek,
Hogyha te is, gyönyörű Caelia, úgy akarsz.

(Páris.)

Latinból fordította: RÓNAI PÁL

A KORDAL.

Stefan George: Der siebente Ring.

Kortársaim, ti már ismertetek,
mértetek s szidtatok — tévedtetek.
Midőn a lét zajában s vad hevében
lomha lábbal törtetek s nyers ököllel:
a kenetittas fejedelem voltam,
ki halkán ringva számlált taktusára
karcsú keccsel s hideg királyisággal,
egy halvány földöntúli ünnepen.

Egy egész iljúság zord napjait
ti nem tudtatok: a kint át a vészen
a bérc felé, a szörnyű véres álmot.
„Köztünk még e barát!” — s nemcsak epedve,
de tett után nyomúlt a lázadó
tőrrel s fáklyával az ellen lakába . . .
Ti nem láttatok borzadányt s mosolyt,
vak voltatok, mit rejt a lenge fátyol.

Majd kicsalt a sípos a csodahegyre
mézes szerelmi hangokkal s oly furcsa
kincseket tárt elétek, hogy unottá
lett a világ, mit tegnap még dicsértek.
S hogy némelyik árkádimód sursog már
s nyalkán diszlik: ő kapja trombitáját,
bevágja a rongy húst sarkantyújával
s csattogva ront megint az ár közé.

Mert kancsin ezt az agg hősnek dicséri,
sóhajtotok: ily nagyság szállt alá!
A szent felhők dala rikácsba fúlt,
Ti változást láttok: s csak azt tevém.
És aki ma érctrombitába fú
s híg tüzet vagdos, tudja jól, hogy holnap
csapongva száll minden szépség, erő,
nagyság egy fiú csöndes sípdalából.

(Debrecen.)

Fordította: GULYÁS PÁL.

HARANG KONDULT.

Friss, tavaszi földön döngött a lábam,
áradt patak volt daloló vérem . . .
alkonyi csöndben az utak szélén
magányos fák örködtek fehéren.

Fejem daccal az égre vetettem,
mint, aki minden ellen csak lázad,
öreg anyóka ment el mellettem
szemében pihent csöndes alázat.

Mohó szemem szomjasan felitta
búja pompáját tarka színeknek
és hallottam végső dobbanását
a halálba szálló tört szíveknek.

Üdvözítő, új célok felé vitt
telhetetlen, büszke, gőgös vágyam,
mikor az alkony szelíd szellője
csókot hintett a földekre lágyan.

Minden enyém, újongott a szívem,
a tavasz mámoros, forró dalt dalol;
és megálltam szégyenkezve, verve . . .
— egy harang kondult meg valahol!

(Budapest.)

FEHÉR TIBOR.

FELSŐ-MAGYARORSZÁGRÓL. (III.)

Miután a nagyszerű szerző hetet-havat összehordott, a 14. lapon, bizonyára nem ingyen, felteszi a kérdést: „Hogy lehet itt kérdezni, volt-e a cseheknek történeti joguk (!) elfoglalni Szlovenszkót?” — Erre én a magyar, és azt hiszem minden józan és Prágától független tót csak azt felelheti, hogy: Sem miféle néven nevezendő joguk sem volt. Felső-Magyarországot ugyanis nem kellett senkinek sem elfoglalni, de ha már elfoglalásról beszélünk, ehhez egyesegyedül és kizárólag az ottani őslakosságnak — tehát a tótoknak is — lett volna joga. A cseheket az ördög sem hívta, hogy Szlovenszkóba tolakodjanak, ezt mint gyarmatot maguknak elfoglalják és — kirabolják.

De ha már a csehek hivatlanul „felszabadították” Árvát, Turócot, Liptót stb., miért és kik ellen kellett a színmagyar Csallóközt, Komáromot, Érsekújvárt, Losoncot, Rimaszombatot, Kassát és a színmagyar vidékek egész sorát is „felszabadítani”? Miért nem maradtak az úgynevezett Hodzsa-vonalon? Mit szól ehhez Skultéty?

*

A pamflett II. részében Skultéty átugrik az újabb idők politikai mozgalmainak „csehszlovák tudományos rendszer” szerinti méltatására. Nem ragaszkodva túlszigorúan a tényekhez és a forrásidézések sűrű elmulasztásával előadja Bécs 1848 előtti nemzeti-ségi politikájának egyes részleteit, persze megfelelő elcsavarintásokkal. Foglalkozik Széchenyi 1842. évi híres akadémiai beszédével is, amire Kossuth kénytelen volt a tényeknek megfelelően leszögezni, hogy: „Nyelvünk ügyében nem tettünk többet mint jogunk volt, de kevesebbet sem, mint kellett”. Wesselényi Miklós pedig így válaszol Széchenyi beszédére:

Azon állítást, mintha a' szláv¹⁸⁾ mozgalom a magyar melletti túlbuzgóság okozta reakció volna, alaptalannak tartom; — hogy az rosszul fedő palást 's erőtetett ürügy gyanánt használtatik azon mozgalmak valódi eredete 's minősége fedezésére, arról meg vagyok győződve; — hogy sem törvényhozás, sem törvényhatóságok, sem egyének tettei azon állításra bevezető okot nem adtak, állítom 's be is merem bizonyítani; — hogy azon hamis váddal minket akarnak kül- és belföld előtt gyűlöletessé tenni,¹⁹⁾ — 's végre, hogy a' honunkban 's azon kívül létező szláv mozgalmak egész Európát 's honunkat nagy veszélyvel fenyegetik, ezt hiszem és vallom.²⁰⁾

¹⁸⁾ Nemcsak tót, hanem illyr is volt!

¹⁹⁾ Ugyanezt teszi most is Skultéty!

²⁰⁾ Gr. Széchenyi István írói és hírlapi vitája Kossuth Lajossal. Bp. 1927. I. 205. l. Ma már látjuk, hogy Wesselényinek volt igaza!

Skultéty leírásából is világosan látjuk, hogy akkor is a magyar volt saját hazájában a legutolsó! A magyarnak már akkor is véresen küzödni kellett, hogy saját hazájában, saját anyanyelvét nyíltan használhassa. S midőn saját nyelvét az állam nyelvét merészelte tenni, Turócszentmártonban és egyebütt is kimondták a magyarra a halálos ítéletet, s már akkor elhatározták, hogy ezt a szerencsétlen nációt eltörlik a föld színéről.

Ilyesmire nincs még egy példa a világtörténetben.

A 18. lapon Skultéty azzal áll elő, hogy tót fiú Magyarországon nem tanulhatott, jogról, theológiáról, tehát főiskolákról ki volt zárva s így nem is érvényesülhetett, mert minden vasúti baktek magyar volt. Erre a nagyhangú, de vakmerő állításra csakúgy találomra elővettem az esztergomi egyházmegye 1902. évi schematizmusát, ahol pl.: az esztergomi IV. éves theológusok nevei ezek: Bozsényik, Buzás, Cservenka, Gregiska, Hlavathy, Hrdlicska, Kosztelánszky, Kubicza, Marczy, Máteffy, Mischák, két Miskovicz, Morvay, Novák (munkácsi gör. kath.), Raunstein, Révay, Szalva és Zemanek. Tehát 20 növendék közül 14 tót és 4 magyar! Így állunk a theológia többi évfolyamával is, pedig ekkor még nem Csernoch János, a szakolcai tót fiú, az érsek! Az esztergomi egyház főbb papjai közt ekkor ilyen neveket találni: Jedlicska, Klempa, Krohnyák, Mally, Roszival, Prohászka Ottokár, Okányik, Krizsán, Bláhó, Skarda, Robicsek, Srobár, stb., stb.

Meg kell itt említenem azt is, hogy Melich János, a budapesti egyetem büszkesége Szarvason tót iskolába járt, ahol a történelmen kívül mindent tótul tanult!

Ime az „igazmondó“ Skultéty, aki szerint a 18. lapon a tót minden közpályáról ki volt zárva, s a 19. lapon nyomban kiderül, hogy a nyitrai tanfelügyelő: Libertiny Gusztáv, a törvényszéki elnök pedig Chudovszky Géza volt. Ámde tessék csak átnézni nemcsak a régi, de mai tiszti címtárainkat is, s azután tessék arról diskurálni, hogy nálunk a tót tanulhatott s érvényesülhetett-e vagy sem.

1873-ban kolera volt a felvidéken. Ekkor nagyon sok tót szülő elhalt, s maradt utánuk egy csomó jómagával tehetetlen árva tót gyermek. Ezeket a magyar társadalom felkarolta, jó szívvel fogadta, felnevelte és nem hagyta éhen pusztulni. Természetesen nem a magyar társadalom ment fel Turócba, Liptóba a gyermekek után, hanem e gyermekeket helyezték el magyar családknál, amit Skultéty ádáz szemforgatással nem áall úgy beállítani, hogy ezeket az „árvák“-at üzletszerűen hatóságilag szedték „még 30 év múlva is“. Nos, én úgy látom, hogy Skultéty „renegát lelkiületére“ nézve ennél semmi jellemzőbb nem lehet! Vajjon miféle világ-skandalumot csapna most, ha az akkori magyar társadalom sorsukra bízta volna e szerencsétleneket, akiket szűkebb pátriájuk eltartani és felnevelni nem tudott? Micsoda gyilkos ázsiai hordának kiáltana ki bennünket, ha mi magyarok kötelességszerűen és testvéri szívvel nem siettünk volna ezen elhagyott nyomom-

rultak segítségére? És a segítségért s jó tettért megkaptuk most a renegát lelkeükhöz illő — elismerést és hálát!

A csernovai esetet Skultétty a végletekig kihasználja, de pl. a csehek 1918. évi pozsonyi és egyéb vérengzését nem említi. Nem szól a pozsonyi Mária Terézia-szobor elleni cseh „kultúrtevékenység”-ről sem! — Természetesen a csernovai eset úgy van beállítva, mintha azt a magyar hatóságok rendezték volna, pedig Skultétty is nagyon jól tudja, hogy Hlinka volt az, aki püspökével szembe szállt. És kérdem tisztelettel, akár igazuk volt a csernovaiaknak, akár nem, ha már a kath. egyház kénytelen volt brachium saeculare-t igénybe venni a lelketlenül fellázított csernovaiak ellen, Csernova akarata előtt talán még sem hátrálhatott meg a magyar államhatalom?

A 21. lapon megint velem van baja Skultéttynek, mondván, hogy én megbotránkozva beszélem, hogy ezek (t. i. az agitátorok által felheccelt) tótok gyűlölték a magyart! Hát persze, hogy ezek gyűlölték, de szerencsére nemcsak ezek-ből állott a tótság.

Ugyane lapon egy III. számú fejezetbe kezd a szerző, mely az összes közt talán a leghumorosabb. Megtudjuk ebből, hogy (ha a csehek hozzájárulnak!) talán még a jó Isten is tót eredetű, mert minden létező lény — gyanus. Dobótól, Szondytól, Verbóczytól kezdve egészen Rákosi Jenőig mindenki tót renegát, s nálunk mindenki és minden, még a várbástyák is, tót volt, s erre Skultétty nyomban és logikusan ki is jelenti, hogy tehát nálunk a tót nem tanulhatott és nem érvényesülhetett! Ezen a logikán tessék aztán eligazodni!

Ami azt a vádat illeti, hogy Magyarországon tót ember kezébe tót nyomtatvány nem kerülhetett, erre csak mosolyogni lehet. Mert míg 1898-ban még csak 21, addig 1908-ban már 41 tót nyelvű újság és folyóirat jelent meg Magyarországon — teljesen szabadon. Vajjon ma Felsőmagyarországon hány tót nyelvű ilyen nyomtatvány jelenik meg teljesen szabadon?

Miután Skultétty a magyar intoleranciát ilyen fényes logikával lapokon át bizonygatja, eme mulatságos rész után, a 28. lapon megemlékezik arról, hogy a Moyses besztercebányai püspök által az ötvenes években alkalmazott „tót érzelmű” tanárok 1867-ben „irgalmatlanul elbocsáttattak; Magyarországon számukra többé nem volt hely, kénytelenek voltak a nagy világba menni”. És mindez az igazság eme felkent bajnoka szemrebbenés nélkül le meri írni, holott nagyon jól tudja, hogy hazugság.

Először is Moyses püspök soha sehova semmiféle tanárt ki nem nevezett, nem is nevezhetett, mert ezeket Bachék nevezték ki, s másodszor a szóbanforgó Culen, Mráz, Klemens, Zajmusz, Cserny Károly és Emil tanárokat nem bocsátották el „irgalmatlanul” s igenis akadt számukra Lőcsén, Ungváron, Eperjesen, Pozsonyban egy-egy katedra, s így eszük ágában sem volt világgá menni. Egyedül Cserny Emil ment el önként, senkitől sem küldve,

a moszkvai cárevics-intézetbe, majd innen a rigai egyetemre tanárnak.²¹⁾

A IV. fejezetben Skultéty Apponyival és oktatási törvényével foglalkozik. Nem érzem magam hivatottnak arra, hogy Apponyinak, Európa általánosan tisztelt „great old man“-jének egykori politikáját védelmezzem. Hiszen ő a Skultétyék felett oly messze kimagaslik, hogy az efféle alantas nyelvöltögetések hozzá fel sem érnek. De kénytelen vagyok itt leszögezni, hogy Skultéty az Apponyi-féle közoktatásügyi törvény szövegét sohasem látta, ha pedig látta, — annál rosszabb rá nézve. Mert ismerve a törvényt, hogy lehet azzal a képtelenséggel előállni, hogy Magyarország minden iskolájában „magyarul kellett tanítani az ábécétől kezdve?“ (22. és 29. l.) Idézem az 1907: XXVII. t.-c. idevágó 18. §-át, amely így hangzik:

Az 1868: XLIV. t.-c. 14. §-ának az a rendelkezése, mely szerint az egyházközségek iskoláikban az oktatásnak nyelvét tetszés szerint határozhatják meg, akkép értelmezendő, hogy szabadságukban áll oktatási nyelvül vagy az állam nyelvét, vagy a gyermekek anyanyelvét megállapítani, fennmaradván természetesen ez utóbbi esetben a magyar nyelvnek tanítására vonatkozó törvényes intézkedések feltétlen érvénye és hatálya. Ahol magyar tannyelvű iskola nincs, ott az olyan hitfelekezeti elemi iskolákban, amelyekben állandóan vannak magyar anyanyelvű növendékek, vagy olyan nem magyar anyanyelvűek, akiknek magyar nyelvű oktatását atyjuk vagy gyámjuk kívánja: a vallás- és közoktatásügyi miniszter elrendelheti, hogy ezek számára a magyar nyelv használtassék, mint tannyelv; ha pedig a magyar anyanyelvűek száma a huszat, eléri, vagy az összes beírt növendékeknek 20%-át teszi: számukra a magyar nyelv, mint tannyelv okvetlenül használandó. Ha pedig a beírt tanulóknak legalább fele magyar anyanyelvű, a tanítási nyelv a magyar; de az iskolafentartók gondoskodhatnak arról, hogy a magyarul nem beszélő növendékek anyanyelvükön is részesüljenek oktatásban.

Azt hiszem, hogy olvasni tudó s értelmes lények számára felesleges ehhez kommentárt fűzni. — Lássuk már most a csehek vonatkozó törvényét, amely az 1920. febr. 29-én kelt „törvény“ 131. §-ában olvasható s németül így hangzik:

In Städten und Bezirken, in welchen ein beträchtlicher Bruchteil tschechoslowakischer Staatsbürger anderer Zunge als der tschechoslowakischen ansässig ist, wird den Kindern dieser tschechoslowakischer Staatsbürger beim öffentlichen Unterrichte in den Grenzen der allgemeinen Unterrichtsordnung angemessene Gelegenheit zum Unterrichte in ihrer eigenen Sprache gewährleistet, wobei der Unterricht in der tschechoslowakischen Sprache als pflichtmässig erklärt werden kann.²²⁾

²¹⁾ Ld: 6940. és 10817/1867. vall. és közokt. min. számokat. Nemzeti Ujság: 1929. nov. 22.

²²⁾ Prager Archiv für Gesetzgebung und Rechtsprechung, II. évf. 12. szám, 448. l.

Eltekintve attól, hogy ez a §., az Apponyi-féle törvény 18. §-ához képest a legkörülmönfontabb „nesze semmi, fogd meg jól“, amely oktatási nyelv dolgában a legmesszebbmenő és legtágabb lehetőséget adja a más nyelvű felsőmagyarországi lakosság legszemérmetlenebb kinullázására, kérdem tisztelettel, hogy — talán az egy Komáromot kivéve — hol van ma Felsőmagyarországon magyar iskola? De joggal kérdezhetném azt is, hogy hol van ma ott *tót* iskola — cseh tanerők nélkül? Elhiszünk, hogy egy-egy „tót“ gimnáziumnak van 600 tanulója is (35. l.), de Skultéty elfelejtette megírni, hogy ezekben *csehiül* tanítanak, annyira, hogy a ma még *Szlovenszkó* nevű terület nemsokára cseh föld lesz. E témára egyébként alább bátrak leszünk Hlinkát idézni. És hol vannak most Björnsonék és Tolsztojkék, meg a többi jól informált előkelő dilettáns, akiknek végsőleg a magyar legális törvényhozás menetébe igazán semmiféle beavatkozni valójuk nem volt, akiknek azonban most joggal és ugyancsak keményen bele lehetne ártakozni a cseh „törvényhozás“ sandaságaiba?

*

Berlin—Bagdadon és sok-sok badarságon keresztül végre eljutunk a szerzővel a nagy háború végéhez és az összeomláshoz. (34. l.) Ekkor valóban rengett a föld — sőt reng még ma is. Trianon jóvoltából — és a vésszesen tomboló viharok közepette nemzetünk hajója tényleg sülyedő félben volt. Mégis, ezt soha egy pillanatra el nem hagytam, s innen sehova amúgy cseh módra — el nem szaladtam. *Én* itt voltam, itt vagyok és itt maradok. A sülyedő hajóról csak a gyávák szoktak hanyatthomlok menekülni.

Ami pedig azt a reám idézett naiv verset illeti (34. l.), nos ezt én így alakítanám testhez állóan alkalmoszerűvé:

Ég szakadás, földindulás,

Hazudj csak nagyokat, — Skultéty pajtás!

Skultéty szerint (37. l.): „Komoly emberek mondják, hogy 10—12 év múlva Magyarországon az életben Trianonról szó sem lesz“. Adja Isten, hogy így legyen, hogy ezen ismeretlen komoly embereknek mielőbb igazuk legyen, s bekövetkezzék Nagymagyarország sóvárgva várt feltámadása! — Ami Skultétynek azt a komikus megjegyzését illeti, hogy: „A legifjabb nemzedéket már ma sem érdekli az Apponyiék dolga“, ezt igazán nem tudom, hogy honnan veszi. Ha „Apponyiék dolga“ alatt Trianont érti, akkor a cseh kémiroda ugyancsak csunyán a falhoz állította Skultétyt, mert amíg e csonk ország területén csak egy magyar is él, egy pillanatra sem szűnik meg a Trianon elleni minden eszközzel való harc és küzdelem. És e küzdelemhez *mi* tudjuk, hogy honnan merítünk érveket, s nem szorulunk senki, legkevésbé pedig politikai sarlatánok és renegetok kitanítására. Lesújtóan szomorú volna, ha a magyarság a most folyó heroikus küzdelemben sokszínű nemzetiségi kaméleonoktól kérne kölcsön „komoly érvek“-et és — jellemeszilárdsa-

got. Gyalázatosan szégyenletes lenne még csak arra gondolni is, hogy a mi ifjúságunkat tegnap német, ma magyar, holnap tót, holnapután pedig cseh atyafiak „érvei“ lelkesítsék. Maradjon csak — ha tud — az ilyen izgága és békebontó ember cseh „apostol“-nak, nekünk pedig hagyjon egyszersmindenkorra békét s kíméljen meg bennünket végleg értéktelen politikai pamflettjeitől.

*

Végig olvasva Skultétynek az igazságtól messze elcsavarodó pamflettjét, írása még jobban megerősített abban, hogy helyes úton jártam, s most még inkább kénytelen vagyok mindent, amit 11 év előtt írtam, változatlanul, az utolsó betűig fenn tartani.

*

*

*

Az eddigiekből láttuk, hogy Skultéty mindenféle eszközzel miként igyekszik az 1908. előtti magyar kormányzatot úgy feltüntetni, mintha az valami *herrerős* garázdálkodás lett volna. Úgy állítja be a dolgokat, mintha Felsőmagyarország ekkor a könny, vér, siralom és pusztulás hona, a magyar rezsim pedig a tótok elleni legvándalább tatárjárás lett volna, míg csak 1918-ban be nem következett a „felszabadítás és megváltás“.

Nos, hát nézzünk körül egy kissé a „felszabadított“ Felsőmagyarország 1919 óta szabadságban úszó, tejjel-mézzel folyó földjén, s lehetőleg idézzük magukat az erre legilletékesebb tótokat, köztük legelől a tót ügyért Múrauban a csehek részéről börtönt szenvedett Hlinkát, akit, mint „exakt-forrást“ talán még Skultéty sem kifogásolhat.

1921-ben, tehát a „felszabadítás“ harmadik évében Hlinka a *Slovak* című lapjában így ír: „Három év alatt több tapasztalatra tettünk szert, mint a magyaroknál 300 év alatt! Pörünk (t. i. sajtópör) van már száz száma”.²³⁾ Nézzük ezzel szemben, hogy a tót nemzetiségi mozgalom legforróbb korszakában, 1907—8-ban a két legtámadóbb és vehemensen harcias csehbarát tót lapnak (*Slovensky Tiždeník* és *Ludove Noviny*) hány sajtópere volt? Összesen 27. Esik tehát évenként egy lapra 6-25 sajtópér.

De idézzük csak tovább Hlinkát, aki 1923-ban lapjában ezt írja: „Szerencsések vagyunk, ha hetenként csak négyszer kobbazzák el lapunkat“.

Ime, így fest a csehszlovák „sajtószabadság“ a gyakorlatban!

Nos, ha *ilyen* a sajtószabadság, mégis talán kulturális téren nyert 1919. óta a tótság? Erre 1921-ben Hlinka lapjában ezt írja:

A tót nyelv *úgy mondják*, egyenrangú a csehhez. Elhallgatják azonban, hogy *Slovenskón* minden cseh nyelven megy. Azt mondják, van tót egyetemünk — cseh tanárokkal. Vannak tót iskoláink... arról azonban hallgatnak, hogy az oktatás nyelve nem tót. Van tót színházunk, ahol nagy ritkán tótul is játszanak.

²³⁾ Helykimélés céljából az idézgetések engedtesse nekünk el.

Ime a kultúra! — A magyar uralom alatt a tót megmaradt évszázadokon át tótnak, — még egy pár évtized, s nem lesz tót a Felvidéken, legfeljebb — Amerikában. A Felvidéken csak cseh lesz.

Tegyük fel itt most már azt a talán kissé kellemetlen kérdést is, hogy miért kellett a *tót Stefanik* tábornokot perfid módon cseh hivatalos apparátussal meggyilkoltatni? Továbbá, miért kell a *tót Jedlicska* professzornak hontalanul a világban bolyongani? Avagy miért kellett *Csernoch* érsek *tót* fivérének és nővérének Szakolcán a Stefanik sorsára jutni? Ez mind a tót „felszabadítás” integráns része?

Vizsgáljuk a „felszabadítás” gazdasági oldalát is. Skultéty szerint 1910-ben Észak-Amerikában 700.000 tót volt (35. l.) s a tótság a magyar uralom alatt tömegekben (!) vándorolt ki. Persze most, a cseh Felsőmagyarországon olyan jó dolguk van, hogy Amerika az utolsó 10 év alatt tótok tekintetében teljesen kiürült s mind egy szálig hazajött a most már Eldorádóvá vedlett „szabad” Szlovenszkóba? Miért kíván tehát a *Szepesi Híradó* 1930. jan. 1-iki vezércikke: „A szlováknak Argentína helyett teljes autonómiát”? Felelünk erre. Azért, mert a tótság Eldorádója ma korántsem Szlovenszkó, hanem — Argentína és Brazília! *Hlinka* lapjának 1929. karácsonyi számában egy nagy cikk címe: *25 ezer szlovák ember vár útlevélre Amerikába!*

Ime a „felszabadítás” gazdasági mérlege! De haladjunk csak tovább!

Lapja 1929. karácsonyi számában *Hlinka*: *Ma született a Megváltó* címen többek közt így ír:

Te szlovák nemzetem! Ezer évig evezteél a magyar trikolór alatt, hozzá kellett alkalmazkodnod a magyar kultúrához, nyelvhez, iskolához — de azért volt kenyered a jóllakásig!

A cikk folytatását a cseh „szabad sajtó” cenzorának idegei nem bírták s törölte azt. A folytatás pedig röviden ez: Ti tótok, most is idegen nyelvhez, kultúrához kell alkalmazkodnotok, — de éhezve!

Kérdem tehát, a cseh szabadság *ilyen* áldásaiért lelkesedhet-e egy vérbeli tót? Érthető tehát a *Szepesi Híradó*, midőn 1930. jan. 1-i vezércikkében ezt írja:

Szlovenszkó népe az úgynevezett felszabadítás után teljesen elszegényedett, sőt koldusbotra jutott annyira, hogy egzisztenciájának fentartását már csak a szomorú és bizonytalan kivándorlásban látja!

Igy van ez, mélyen tisztelt Európa, dacára a Skultétyeknek és Scotus Viatoroknak! Tessék csak úgy felületesen bekukkantani a mai Felsőmagyarországra, lehet ott látni pl.: a hideg kéményű, leállított s düledező gyárak tömegét, letarolt, de újra be nem fásított erdőket,²⁴⁾ gazzal benőtt, csak cseh spionoktól hem-

²⁴⁾ Ld.: a pozsonyi *Carpathia* lakerek. szaklap 1929. márciusi számát, ahol az erdőpusztítás bőven meg van írva.

zsegő, de egyébként üres pályaudvarokat, halálos, dermedt csendet, pusztulást, visszafejlődést, kivándorló, éhező tót népet, de túlon-túl jóllakott, szélesképű cseh beámter-hadat, akik eme cseh gyarmaton igyekeznek magukat bármi úton-módon mielőbb jól megszédni, s aztán hazalódulni.

Nem csoda tehát, ha Rázus Márton, a hírneves tót költő nemrég az amerikai tótsághoz intézett *Szózat*-ában ezeket írta:

Arról van szó, hogy Szlovenszkó maradjon-e továbbra is a kivándorlók szállítója Közép-Európában... folyjon-e továbbra is a tót vér Franciaországba, Kanadába, Argentínába és Ausztráliába...? A fordulat után²⁵⁾ a cseh jövevényekből egy új nemesi kaszt, egy úri nép (Herrenvolk) képződött, míg az őslakosság szegényedik és alkalmazás hiányában küzd a megélhetéssel.

Ugyanez a Rázus a *Narodnie Noviny*-ben a 10 éves cseh gárázdálkodás mérlegéről így ír:

Ha valaki emlegetni fogja a szociális reformokat, a *gyátrak romjai és a kivándorlók ezrei* fognak válaszolni. A cseh földbirtokreformról pedig megjegyzi, hogy a „maradékbirtokok” jogosultságát már csak azért is nehezen érti meg Európa, mert a legszegényebb szlovák mezőgazdasági proletárok, nemcsak hogy nem kaptak földet, hanem a munkaalkalmukat is elvesztették.

Az *Amerikai Tót Liga* pittsburghi szerve 1925-ben²⁶⁾ az ottani tótokhoz intézett felhívásában ezeket írja: „Testvéreink a Kárpátok aljáról segítségért kiáltanak, mert erkölcsileg és anyagi-lag pusztulnak”. Ugyanez a szervezet ugyancsak 1925-ben egy másik kiáltványban így ír:

Azok, akik Slovenskón a mai vészterhes uralmat meghonosították, nem riadnak vissza semmiféle anyagi áldozattól, semmi gonoszástól, vagy erőszaktól,²⁷⁾ hogy a tót nemzeti öntudat küzdelmét végkép letörjék.

Tényleg! Stefanik tábornoktól Tuka Béla egykori kollégámig mindenkinek pusztulni kellett, aki a tót autonómiának akár-csak a gondolatát merte szolgálni! Ezek aztán a botrányosan és vérforralón „szédületes dolgok”, hogy Skultéty szavait idézzem!

Ez tehát a csehek által irgalom nélkül „felszabadított” tót fajtestvérek sorsa Felsőmagyarországon! Képzeltető, hogy milyen elbánásban részesül az ott maradt szerencsétlen magyar őslakosság! Ez választhat az elcsehedés, a legvadabb, legbarbárabb üldözés és véres martýrium vagy a — kivándorlás között.

Ez ma a csehek felszabadításával tönkre boldogított Felsőmagyarországon az *igazi* helyzetkép, amelyhez módfelett illene, ha a

²⁵⁾ A cseh megszállók betolakodása!

²⁶⁾ Tehát még akkor is voltak bőven tótok Amerikában!

²⁷⁾ Ld.: pl. a pozsonyi Mária Terézia-szobor, Petőfi-szobor, lőcsei honvéd-szobor stb. ledöntésének európai hírű nemes „kultúrtenyészt.”

demarkációs vonalak mentén mindenütt kitennék a jubileumi táblákat, ezzel a felirattal:

Zrdrkšr et Comp.
Société anonyme pour l'exploitation de la
Hongrie Septentrionale.

Erről a garázdálkodásról kellett tehát Skultétynak a figyelmet elterelni. Mi sem természetesebb, hogy a kísérlet — csütörtököt mondott!

* *

Mielőtt ezen ügyben végleg letenném a tollat, még van egy szerény megjegyzésem. Az idők telése során sok minden megváltozott és átalakult a földön, csak a cseh nép változott keveset. 1308-ban ugyanis egy ismeretlen francia utazó járt Kelet-Európában, s leírta itteni megfigyeléseit. Utirajzát, melynek kézírata ma is meg van, dr. Olgierd Górka lengyel tudós *Anonymi Descriptio Europae Orientalis . . . anno MCCCVIII. exarata* címen sajtó alá rendezte és 1916-ban kiadta a krakkói lengyel tudományos Akadémia.

A cseheket ez a francia utazó röviden, de annál találóbban így jellemzi: „Omnes Bohemi sunt magni et subtiles fures,²⁸⁾ non sunt bellicosi . . .” Azaz magyarul: Minden cseh nagy és elmés tolvaj, de nem harcias . . .

Betűről-betűre helytálló az ismeretlen francia e pompás meg látása *ma is*, csak egy kissé modernizálni kell megállapítását ilyenképpen:

Omnes Bohemi sunt magni et subtiles fures atque perfidissimi mendaces, non sunt bellicosi.

Ugyebár földöntúli dicsőség lehet, ha valaki, állítólag tót lé tére, ilyen kitűnő népnek a szekerét tolja?

*

Ez egyszer még kitüntettem a p r o v o k á l ó Skultétyt azzal, hogy válaszra méltattam tudománytalan politikai pamflettjét, s amidőn tőle immáron v é g l e g elbúcsúzom — mert hiszen teljesen felesleges lenne részemről ezt a céltalan feleselési viszonyt továbbra is fenntartani — önkéntelenül is eszembe jut a minaretekről a mindenségbe kiáltozó műezzin mindennapi stereotyp figyelmeztetése: Az idő rohan, az ítélet közelg!

(Szeged, 1930. március.)

Iványi Béla.

²⁸⁾ Ld.: pl. József főhercegünk nagytapoicsányi uradalmának, kastélyának és háziberendezésének vagy Frigyes főherceg pozsonyi palotája berendezésének stb. subtilis eltulajdonítását.

ESZMETÖREDÉKEK.

A SZINHÁZAK GAZDASÁGI ÉS MŰVÉSZI VÁLSÁGA.*)

Színházi válság? Szerintem — nincsen színházi válság. Nem azt akarom ezzel mondani, hogy nincsenek bajok a színház körül, de ezek nem olyanok, hogy a színház létét fenyegetnék. Azt még nem lehet színházi válságnak mondani, hogy a gazdasági viszonyok általános rosszabbodása folytán a színházi látogató is jobban megnézi, mire adja ki a pénzét és jobban ellenőrzi, hogy a pénzéért mit kap. Ez azonban még nem válság, hanem a megnehezült viszonyoknak magától értetődő következménye. A színház *válságáról* akkor lehetne beszélni, ha a közönség ízlése eltávolodott volna a színházaktól, ha a közönség megunt volna mind a vígjátékot, mind a drámát és ha valamilyen tömegpszichózis hatása alatt a szórakozásnak más neméhez pártolt volna át. Erről azonban szó sincsen. A magyar közönség változatlanul szereti a színházat, sőt merném mondani: *szerelmese* a színháznak. Csak Olaszországban van a színház és a közönség között olyan közvetlen és valóban élő kapcsolat, mint Magyarországon. Bármennyire érzi is a magyar közönség a gazdasági viszonyok rosszabbodását és bármennyire kénytelen is kiadásait — általában — lecsökkenteni, a színház az emberek legnagyobb részénél, mint elsőrendű szükséglet szerepel tovább is és a magyar közönség ellen nagyot vétenek azok, akik a színház bajait a közönség rovására akarják írni. Ha azonban a mai színházi viszonyok még sokáig tartanak, ez a válság valóban be fog következni, mert a közönség kiábrándul a színházból. Ép ezért a színházaknak is érdekük, hogy ezzel a kérdéssel őszintén foglalkozzanak.

*

A közönséget mindenekelőtt elkedvetleníti, hogy a színházi belépőjegyek drágák.

Ma a földszint középső soraiban a színházi jegy ára nyolc pengő. Miután az emberek rendszerint másodmagukkal járnak a színházba, a jegyek ára igen erősen megterheli a polgári háztartást. Milyen jogon, a gazdasági élet mely fázisát félreismerve, emelték fel a színházak ennyire az árakat? A színház-igazgatók azt szokták erre mondani, hogy minden megdrágult és ők még ilyen árakkal sem tudnak kijönni. Ez az okoskodás teljesen téves. Elsősorban nem áll, hogy minden megdrágult volna, mert sem a lakás, sem az élelmi cikkek — lényegesen — nem drágultak meg, a személyi munkának az ára meg épenséggel csökkent. A fixfizetésűek jövedelme nem nagyobb, mint a békében, hiszen nem lehet mindig egynéhány magasállású, nagyjövedelmű emberre hivatkozni, a köztisztviselők, a bankhivatalnokok és a magánalkalmazottak tömegei ma kisebb jövedelmet élveznek, mint a békében.

A kereskedőknek és iparosoknak megélhetése is leromlott és semmi körülmények között nem indokolja azt, hogy a színházak a „minden megdrágult” elv alapján duplájára emeljék a színházjegyek árát.

A színházak kiadási tételei között egyetlenegy soron van drágulás és pedig a színészek fizetésénél.

Egyike azoknak a témáknak, amelyekhez nem mernek hozzászólni. Magamra veszem az ódiumot és megmondom nyíltan: a közönség elké-

*) Egy aktuális cikksorozat első része. Szerk.

pedve hall azokról a nagy fizetésekről, amelyekhez hasonló egyetlen pályán sincsen. Gondoljunk csak vissza arra, mennyi fizetésük volt a békében a nagy színészeknek. Álmodott-e valaha színész arról, hogy egy kabaréban való vendégfellépéséért napi 200—250 P-t lehet szerezni?

Nem változtat ezen a körülményen, hogy mindez csupán a sztárookra vonatkozik és hogy a színészek többségét rosszul fizetik. Egyrészt azért nem, mert a közönség csak a szembeötlő tüneteket látja, másrészt, mert a közönséget irritálja a sok autó, amelyben a sztárok a városban szaladgálnak, a sok pletyka a fényűző lakásberendezésekről, világkörüli utazásokról, ékszervásárlásokról, amelyeket — koncedálom, túlozva — kolportálnak a lapok. Mindenki arra gondol: Ime ezért kell dupla helyarat fizetni . . . A színházigazgatók erre azt válaszolhatják, hogy nem ők csinálják ezeket a magas fizetéseket, a színházi válság kényszeríti őket, hogy színházaiuk számára biztosítsák azokat a színészeket, akiket a közönség felkapott. Azt viszont ki veheti rossz néven a művészekről, ha a népszerűség könnyen múló idejét igyekeznek kihasználni és maximális fizetéseket harcolnak ki maguknak?

Nem is mondom, hogy a mai állapot fentartása a színházigazgatók érdekében állna, azt sem állítom, hogy egyszerű feladat a helyzeten segíteni, sőt komikusnak tartom azokat a határozatokat, amelyeket a színházdirektorok egymás között hoznak a sztárrendszer letörésére.

Nem akarom megjegyzés nélkül hagyni a színházdirektoroknak azt az okoskodását sem, hogy még a mai belépőjegyek mellett sem rentábilis üzlet a színház, nem gondolhatnak tehát az árak leszállítására. A színházigazgatóknak ez az érvelése bizonyítja, hogy mennyire — nem értenek az üzlethez. Ez ugyan külön tényezője (még pedig fontos tényezője) a bajoknak, de azért már itt megállapítom, hogy ennél magasabbak a színházjegyek árai, annál kevésbbé lehet rentábilis a színház.

Hogy milyen nagy szerepet játszik, sőt elősegíti a „válságot“, a *horribilis jegytarifa*, azt mi sem bizonyítja jobban, mint hogy ugyanakkor, amikor a színházak rosszul mennek, zsúfolásig megtelnek a mozik, amelyek legalább aránylag olcsóbbak. Kétségtelen: a publikum büdzséje aránytalanul túl van terhelve és manapság nem áldozhat annyit szórakozásra, mint a béke derűs esztendeiben. Milyen paradoxonnak tűnik tehát, hogy ma, a küzdelmes gazdasági válságok idején sokkal több és drágább belépőjegyekkel dolgozó színházunk, kabarénk van, mint a háború előtt!

Az igazság az, hogy kétszerannyian látogatnák a színházakat, ha nem kerülne olyan sokba.

A színházigazgatók ugyanabba a tévedésbe esnek, mint a pénzügyminiszter, aki megadóztatja az autókat, mondván, hogy az autó luxuscikk. A színházigazgató valószínűleg szintén így vélekedik: a színház nem kulturális szükséglet, hanem a gazdagok privilegizált szórakozása. Ha van pénz: fizess meg azt a nyolc pengőt — ez a minimális összeg, amibe egy tűrhető jobb jegy kerül, kivéve a kakasulót — és élvezz! Ha nincs: maradj otthon.

A polgár szót is fogad és inkább rádiózik, vagy moziba jár, sportol, de mégse hagyja megsarcolni magát. Mi következik ebből? Csődök, válságok és meg-megújuló szanálási akciók, amelyek azonban csak időleges injekciók, sikerük nem lehet tartós ilyen élheteretlen üzleti elgondolás mellett.

Direktorainknak nem ártana egy amerikai körút: az óceánon túl majd meglátnák milyen a racionális színházvezetés! Newyorkban — ha az ottani át-

lagosan huszonötszázalékkal drágább életstandardot alapul elfogadjuk — olcsóbbak a színházak, mint Budapesten! Nem is szólva London, Páris, Berlin és Bécs színházairól, amelyek csak az idegenek számára drágák, a benszülött féláron váltja meg a jegyét.

Üres a nézőtér . . . „se baj“ — mondja az igazgató, „segítünk mi ezen“ — és megtömi a kongó széksorokat szabadjegyesekkel. Ez a „v a t t á z á s“ nemcsak pénzügyi veszteség a színházra, hanem a súlyos lerontása a színház standardjának. Azok, akik megfizetik a maguk jegyét, elkeseredve látják, mikép telepszeneek le eléjük azok az — enyhén szólva — külsőleg kevésbé dekoratív emberek, akik a legkülönbözőbb utakon potyajegyekhez jutottak. A színházigazgatók maguk is érzik, milyen hátrányos ez a szituáció, de azzal védekeznek, hogy még mindig jobb, ha a potyajegyesek töltik meg a sorokat, minthogy üres legyen a nézőtér. Ebben is tévednek a direktorok. Mert szomorú látvány a félig üres nézőtér, de mégis rosszabb, amikor a nézőtér szemmel láthatólag két részre oszlik: fizetőkre és potyajegyesekre. A jegyét rendesen megfizető néző a legkülönbözőbb helyeken: az üzletekben, ahol vásárol, a szabóműhelyekben, ahol ruhát rendel, esetleg saját háztartásbeli személyzetétől hallja, hogy potyajegyeket osztogatnak és este a színházban az előtte lévő sorokban látja a varrónőjét, a manikűrösét, stb.

Helyes, hogy a társadalom minden rétegét bevonják a színházi kulturába, de egészséges viszonyok mellett egyetlen város színházában sem ülnek ezek a most bevontak — az első sorokban.

A budapesti színházigazgatók arra szoktak hivatkozni, hogy Bécsben és Párisban még drágábbak a jegyek. Hát mindenekelőtt: Párisra vonatkozóan, ez nem igaz, ami pedig a bécsi színházi árakat illeti, köztudomású, hogy ott színlapi árakon egyetlen bécsi polgár sem megy a színházba. Bécsben a színházi látogatók teljesen kiépített organizációja működik, nincsen olyan bécsi ember (kis- vagy nagyjövendelmű), aki ne lenne tagja valamely *Kulturstelle*-nek, amelyek semmiféle belépőjegyeket nem szednek, de a színházjegyeket féláron adják. A bécsi rendszer tulajdonképpen nem más, mint a nagyszámú idegenek megadóztatása.

A színházak az utóbbi idők során kiestek a vállalkozások sorából. Kitűnő írók, jeles kritikusok, népszerű színészek és kipróbált tudású rendezők bérelnek, vesznek színházakat. Abból indulnak ki, hogy ők tehetségüket bebizonyították, kitűnő darabokat írtak, kitűnő előadásokat produkáltak, de eddig mások „használták ki“ őket, most ők lesznek a „vállalkozók“ és övék lesz minden „haszon“. Ez az okoskodás komolytalan és a gazdasági élet emberei talán sértésszámba vennék, ha itt most részletesen magyaráznám, mennyire más a színházak üzleti vezetése, — azaz a színházi vállalkozás — mint a szindarabok megírása, a színelőadások rendezése, a szerepek eljátszása. A sok jóhiszemű beugrott direktor és direktorjelölt érdekében azonban mégis megállapítom, hogy a színház vezetése ugyanolyan vállalkozás, mint bármilyen más kereskedelmi vállalat vezetése. A színházigazgatóknak még csak nem is előnyük, hogy egyúttal írók, rendezők, vagy színészek, — sőt talán hátrányuk. Persze a színházi vállalkozónak azért érzékkel kell bírnia a színház művészi vezetése iránt is, de játszania, rendeznie nem kell tudnia. Neki elég, ha pénze van és a művészeti szempontok érvényesítésére a legmegfelelőbb rendezőt, színészeket alkalmazza. A különböző feladatkörök egybekapcsolása lehetetlen. Még az olyan nagy zseninél

is, mint Reinhardt, bebizonyosodott, hogy mennyire rossz színházigazgató, legfeljebb annyiban jó „üzletember“, hogy mindig megtalálta azt a tőkést, aki színházigazgatásának deficitjét fedezi.

*

Mi kell ahhoz, hogy valaki jó színházigazgató legyen?

Talán kiábrándítólag hat a feleletem, de mégis kertelés és szépítés nélkül mondom ki: *pénze legyen!* Ez a kijelentésem csak azokat lepheti meg, akik a színház vállalkozását kiemelték saját területéből — az üzleti vállalkozások sorából — és akik frói, színészi, rendezői képességük alapján vállalkoztak színházvezetésre. De kérdem, vajjon a legkitűnőbb mérnök merne-e vasútépítésre, gyáralapításra vállalkozni — tőke nélkül! Eszébe jut-e a gyár, a vasút hivatalnokának, hogy miután kitűnően érti a dolgát és megítélése szerint az ő tudásából virágozott ki a vállalat, „önállósítja“ magát? Igen, a vállalkozónak feltétlenül szüksége van a jó mérnökre, mint a hogy szüksége van jó hivatalnokra és jó munkásokra, — de az utóbbiak a gyár vezetésére csak a gyászos emlékezetű szocializálások idejében vállalkoztak. (Hogy milyen eredménnyel, arra talán még mindenki emlékszik.)

A gazdasági életben alapfogalom, hogy a vállalkozó tudása: a pénz. Csakis a színházi világban keletkezett az a helyzet, hogy tökenélküli emberek (egyéb-ként kitűnő színészek, zseniális frók, igen ügyes rendezők) színházi vállalkozásba fogtak és a bekövetkezett bajokért a közönséget és a viszonyokat okolják. Pedig, hogy a tökenélküli színházigazgatónak meg kell buknia — bármily tehetséges művész is, — az magától értetődik, hisz a színházi vállalkozás épügy mint minden vállalkozás, elengedhetetlenül megköveteli, hogy a vállalkozó a befektetett tőkéjének csupán a kamatát igényelje, de megelégedjék azzal, hogy magát a tőkét csak egy hosszú időre megállapított amortizáció során kapja vissza. Ezzel szemben a legutóbbi szinpadi vállalkozásoknál az is előfordult, hogy a vállalkozó direktornak még a folyó kiadásokra sem volt pénze. Hitel persze annál kevésbé állott rendelkezésre, de ha sikerült volna is a direktornak valahonnan a folyó kiadásokra szükséges pénzt hitel útján megszereznie, nem biztos bukás vár-e arra a vállalatra, amely a forgótőkét magas kamatigényű kölcsönpénzzel biztosítja?!

Ami szintén szembevetendő: a ruhatári árak. A szegény ruhatári bérlő nem tehet róla, hogy a színház tulajdonos az ő bőrére alapozza az egyetlen elérhető biztos hasznot és magasra srófolja fel a ruhatár évi bérösszegét. (Jellemző a színházaink kalkulációjára, hogy a veszett fejszének a nyelét akarják mindig megmenteni: nem a bevétel rentabilitását fokozzák, hanem a büffés és a ruhatáros pénzből pótolják a megmaradt jegyek okozta károkat.) A ruhatáros aztán, ha vissza akarja kapni a pénzét, kénytelen harminckét fillért kérni egy kabát és huszonnégy fillért egy kalap őrzéséért. Esős napon egy kéttagú család ruhatári költsége többbe kerül mint békében a jegyek! A színházigazgató pedig elborult ábrázattal áll a kassza mellett és sóhajt: „rosszak a gazdasági viszonyok!“

Nem a gazdasági viszonyok, hanem a színházigazgatók a rosszak. Nem értenek a szakmájukhoz, ami nagy hiba. Csökönyösen kitartanak egy rögeszme mellett, még akkor is, ha az egyenesen a romlásba taszítja őket. Ép úgy, mint a gyáros, aki ahelyett, hogy fokozná a termelést, feljavítaná az áru minőségét, „leépít“, abban a hiszemben, hogy annak a néhány tisztviselőnek és munkásnak a béréből ismét helyrebillentheti az anyagi egyensúlyát.

— Jó, — mondja erre a direktor — kritizálni azt mi is tudunk. Sőt! Kritikusaink is addig bírálgtak bennünket, míg végül elvesztettük a türelmünket és beültettük őket magunk mellé az igazgatói székbe: csináld, ha jobban tudod! És mit tagadjuk, a derék műtésztek is beletörték a bicskájukat . . .

Egymásután három jónevű pesti színházi kritikus dőlt be ennek a fogásnak és bár minden erejüket összeszedték, már a startnál láttuk, hogy a vállalkozásuk kudarccal fog végződni. Miért? Egyszerű számítási hiba az egész. Az a bizonyos narancshéj — vagy hogy aktuálisabbak legyünk: az a hirhedt banánhéj, amelyen ma a legtöbb pesti színházi ember kitöri a nyakát — került a talpuk alá.

Mert nem elég, hogy a kritikusokból avanszált művészeti igazgatók modern darabokat iktatnak a műsoraikba, hogy megreformálják a színpadot, hogy új plüssz húzatnak a kopott karfákra, frissre mázolják a holdvilágos díszleteket, amikor maga a gépezet beteg, köhögős tüdejű, asztmás és rokkant!

A színház, mint vállalkozás, elhibázott számításokkal dolgozik.

1. Mint már mondtuk: drága.

2. Nem a tömegekre, hanem a kiváltságosokra alapítja az existenciáját. (Mert ma kiváltságos helyzetet élvez az, aki a sors kegyelméből rendelkezik annyi pénzzel, hogy még színházra is jut neki. Tekintve, hogy a színházjegyet ezidőszert nem árulják hitelbe, vagy részletre.)

3. Műsora nem aktuális.

Ezt a pontot legközelebb bővebben megmagyarázzuk.

A budapesti színház — külföldiek érzik ezt legjobban — speciálisan pesti. Nemcsak a Nemzeti, nemcsak a kabarék, hanem a Nemzeti is „elpestiesedett“.

(Budapest.)

Dános Árpád.

R. F. ARNOLD MADÁCHRÓL.

A háború utáni években egyre növekszik az az érdeklődés, amelyet a hazai tudományos világ, de a nagyközönség is a külföldi magyar tárgyú szellemi termékek iránt tanúsít. Az ily irányú kutatások eredményei természetesen nem mindig megörvendeztetők, mert vajmi gyakran kell tapasztalnunk, hogy még közvetlen szomszédaink is hiányos, sőt sok vonásában téves képet alkotnak országunkról és annak szellemi életéről. Ez azonban csak egy okkal több arra, hogy a külföldi kulturális élet jelentős alakjainak magyar tárgyú műveit felkutassuk, sőt, tovább menve, általános érdekű munkákból a magyar vonatkozásokat kiemeljük. E kutatások irodalmának tárházát kívánjuk egy szerény adalékkal gazdagítani, midőn Robert Franz Arnold-nak, a bécsi egyetem ismert tanárának az *Ember Tragédiájáról* tett nyilatkozatait ismertetjük.

1912-ben így ír róla:

. . . das magyarische Drama folgt . . . der fleissig übersetzten deutschen Dichtung . . . und hat in Imre v. Madách, dem Dichter der langweiligen *Tragödie des Menschen*, einen Nachzügler des Buchdramas à la Faust.¹⁾

¹⁾ Das moderne Drama. Strassburg, 1912. 101—102. l.

Az *Ember Tragédiája* tehát semmi több, mint a *Faust* unalmas könyv-dráma alakjában megírt utánpótlása. Ez a kritika annyival is inkább meglepő, mert Arnold nemcsak Schwicker magyar irodalomtörténetét idézi bibliográfiájában, hanem Horváth-Kardos-Endrődi: francia nyelvű és Kont Ignác német nyelvű magyar irodalomtörténeteit, valamint Katona és Szinnyei hasonló című munkáját is felsorolja.²⁾ Nem tartjuk valószínűnek, hogy Arnold az utóbbi három munkát ismerte volna 1912-ben.

Miután a háború alatt és az azt követő években a magyar drámával alkalma nyílt tovább foglalkozni, az *Ember Tragédiájáról* való lesújtó véleményét is megváltoztatta. A bécsi egyetemen az 1926—27-iki téli félév folyamán *Grundriss der Poetik (Drama)* címen tartott kollégiumában — amelyen mint hallgató jelen voltam — ismételtén felemlíti az *Ember Tragédiáját*. Már nem mondja, hogy Madách drámája unalmas, csupán annyit jegyez meg, hogy mikor ő Bécsben jelenvolt az *Ember Tragédiája* egyes jeleneteinek magyar nyelvű előadásán, a nyelvünkben való csekély jártassága folytán nem sokat értett az előadásból s ezért embertelenül unatkozott. — Más alkalommal rámutat arra, hogy dimenziók szempontjából a világirodalomban szinte páratlanul áll Madách drámája, mert felöleli az emberi fantázia által felfogható legnagyobb időt, a világ keletkezésétől annak elpusztulásáig. Mint a *Faust*, úgy ez is terjedelmes munka, a szereplők száma óriási, csupán külső alakjára nézve dráma, valójában azonban színmű-formában megírt filozófiai költemény. Az *Ember Tragédiájának* lényegét tehát helyesen felismerte Arnold, eszméinek mélységét azonban nem tette beható vizsgálat tárgyává. Ezért az angol, német, francia és egyéb irodalmi és bölcséleti áramlatoknak a műben megnyilvánuló hatását mellékesnek tekinti, talán észre sem veszi.

Folyó év áprilisában a bécsi Goethe-társaságban tartott előadása (*Goethes Faust in seinen Auswirkungen*) során több filozófiai drámával együtt az *Ember Tragédiáját* is megemlíti és azt mondja, hogy mindezen művek csupán a *Faust* zseniális változatai.

Hogy ez a felfogás mennyire nem állja meg a helyét, arra nézve sok behatóbb tanulmány szolgálhat bizonyítékkal: elégséges a legújabbak egyikét, Voinovich Géza Madách-könyvét említeni. Annál sajnálatosabb, hogy a dráma-irodalomnak olyan jeles kutatója, mint Arnold professzor, bárha 1912-ben alkotott teljesen elhibázott bírálatát helyesbítette is, még mindig ilyen hiányos, egyoldalú képet alkot magának a magyar irodalomnak erről a maga nemében legkiválóbb alkotásáról...

(Szeged.)

Cs. Juhász László.

AZ UJ PINTÉR.

Azt a hatalmas négy kötetet, mely annakidején a Semsey-díjat nyerte, zavartalan és arányos továbbfejlődésében megakasztotta a világháború. Pintér Jenő maga írja 1921-ben megjelent kétkötetes kézikönyve előszavában, hogy az ötödik, hatodik kötet (Kazinczy Ferenc halálától Arany János haláláig; két kötet) kéziratban hever. Elsősorban a nehéz nyomdai viszonyok késztették a szerzőt, hogy egyelőre egy rövidre fogott, így is több, mint ezer nagy oldalt kitevő két-

²⁾ U. o. 336. l.

kötetes kézikönyvet adjon ki, melyben pályanyertes művének négy kötetét megsűrve kellett hoznia, kiegészítve a legújabb kor irodalomtörténetének vázlatával. Azóta egy pompás szalonkiadás is megjelent pazar illusztrációkkal, még pedig igen érdekesen, a mult anyagát ez egyszer a jelen mögött lehetően összeszorítva, mintegy a jelenkor irodalmának bokrétát nyújtva. Pintér Jenőnek mind ez a felaprózás, népszerűsítés csak elhalasztását jelentette egy nagy terminusnak: mindenáron vissza akart térni első tudományos álmához, a méreteiben első négykötetes munkájához igazodó teljes irodalomtörténeti áttekintéshez. A pontot most teszi negyedszázados munkássága után. Úgy tudjuk, hat kötetben fog következni *Magyar irodalomtörténete*, a legrégebbi időktől napjainkig, egy olyan részletesen átfogó mű, mely végső fejezeteiben sem utasít majd a jelenkor egyes folyóirataihoz, hanem amint a mult minden zegét-zugát megvilágította, a jelent is kimerítő áttekintésben adja. Az első kötet után ítélve körülbelül 4—5000 oldalra tehetjük a tervbevetett sorozatos művet, mellyel Pintér Jenő, egy kijelentése szerint, „le fogja hengerelni az európai irodalomtörténeteket“. S ha a tükrök igen kicsinyek is, ez a könyvkolosszus így is terjedelmesebb lesz kétezer sűrűnyomású oldalnál.

Az a tudományos munka, melyen Pintér Jenő évtizedek óta dolgozik, híven mutatja mennyire ki van szolgáltatva korának, mielőjének még egy irodalomtörténetíró is. A nagy írói vállalkozás eddigi kötetei meghatóan kifejezik utolsó húsz esztendőnk minden hangulatát. De hát van-e köztünk valaki, aki hatása alá ne került volna az egymásra tornyosuló történelmi áramlatoknak? Háború utáni korunk sokáig magában hordja egy végzetes betegség miazmáit, s ez a kibontakozó idő sem higgad le kevesebb idő alatt, mint amennyi a háború kitörésétől az összeomlásig eltelt. Azóta újabb csapások érték csonka nemzetünket s az időszaki bajokat kiheverve, egy egyetemes európai probléma kellős közepében vagyunk. Csak az irodalomtörténetírástól várjuk a szűnkszi nyugalmat, az értékek hűvös lemérését, mikor évtizedek óta a legnagyobb nyugtalanság mutatkozik a társadalom minden rétegében, fajok, vallások, társadalmi frakciók elkeseredett és sokszor elvakult, a nemzeti gondolatra hivatkozó, de sokszor éppen ezt a gondolatot éppen a frakciók mérhetetlen burjánzásával és összevisszaságával veszélyeztető harcában? Pintér Jenő, úgy látszik, végleg meg akarja formulázni azt a munkát, melyet több, mint húsz évvel ezelőtt olyan nagy sikerrel elkezdett, s azóta, a nagy változások és válságok korában — maga is e változások tükröképe gyanánt — minden elfogulatlansága mellett is a kor aktuális hatása alatt felvázolt. Azóta bőven lehiggadtunk olyan kérdésekben, melyek pár évvel ezelőtt még forrók és dilemmaszerűek voltak s egy sereg délibábos pillanatképet támasztottak. Az irodalomtörténetírónak elsősorban perspektívára van szüksége. Pintér Jenő ezért is volt mindig erősebb a régebbi korok megítélésében, míg a jelenről való írásait a becsületés jóindulat s valami olyan demokratikus összefogása egy heterogén modernségnek tette számottevővé, aminőre újabban egy irodalomtörténetírónk sem vállalkozott. Évek fognak eltelni, amíg Pintér Jenő korunk irodalmának véglegesen rendszeres ismertetéséhez elérkezik s addig teljesen kiépülhet benne a megnyugtató ítélet. Az első kötet anyaga ezúttal sokat csiszolódott, kifejezéseiben rövidebb és művészebb lett. Összevetettük ezt a könyvet régebbi ösztövérebb önmagával: itt is, ott is apró-cseprő, de igen szerencsésen végbevitt stilmódosításokat látunk, me-

lyek valóban javára váltak az új formába öltöztetett anyagnak. Azóta persze rengeteg új adatot bányászott napfényre az irodalomtörténetíró s ezeket ime, mind beledolgozta a régebbi szűk keretekbe. Élvezet megfigyelni, hogy az azóta felgyűlt anyag, milyen erővel tágitotta meg a régebbi kerekeket. Ami a forrás feldolgozást illeti, az *Irodalom* című apróbetűkkel szedett fejezetek-alatti adathalmazban egészen 1929-ig pontosan tájékoztat a szerző. Pintér Jenő nem minden áron való eredetiségére törekszik, hiszen ez legkevésbé lehet vezetőelve egy irodalomtörténetírónak, hanem a legfontosabb véleményeket sorolja fel, egyezteteti s legvégül kockáztatja meg a maga mindig szerényen hangsúlyozott véleményét. Ahogyan például az Arany János *Naiv eposzuk* c. munkájának reális eredményeit összegezi, az mintaképe lehet egy becsületes, tudományos probléma-ismertetésnek. Pintér Jenőnek e mindenre kiterjedő tárgyalási módja különben nem nagyon teszi égető kérdéssé a korfelosztás mikéntjének problémáját. Hangsúlyozza ugyan, hogy a korfelosztás minden módja megtámadható s így még mindig legjobb a századok szerint való felosztás: mindazonáltal ez az utóbbi elv sem érvényesül nála jelentősen. Ő mindent megtárgyal a maga értéke és terjedelme szerint, nem törődve azzal, hogy milyen keretek között megyen ez végbe s a keret voltaképpen csak az egyes kisebb-nagyobb irodalmi jelenségek természete szerint vonatik meg, mindenféle zárabb korfelosztási szemponttól függetlenül.

Egy hatalmas, komoly *szellemtörténeti regény* benyomását kelti a könyv. Ítélete annyira megfontolt s annyira a feldolgozott forrásmunkák figyelembevételével történik, hogy szinte seholsem érzünk üres hangot. Talán az egy Apáti-féle *feddő-ének* ismertetésénél lehetett volna jobban kiemelni az első magyar szatirikus jelentőségét, e gyarló költői formák között is. Egész fejezet-erdőn át jutunk a könyv végére s még csak a középkorban vagyunk. Örömmel várjuk a további köteteket is, melyek egy negyedszázados munkásság eddigi stációit szemlélve, azzal biztatnak, hogy Toldy és Beöthy könyvei után sokáig a harmadik nagy teljes magyar irodalomtörténet szerepét fogják betölteni.

(Budapest.)

Vajthó László.

BARCELONAI KALAND.

Menton, október, méla Cap Martin, — Ady Endre kalandozásainak útja, — és mialatt a vonat éjszakába kanyarog a havasok és a tenger között, arra gondolok, hogy ezeréve hajtja már a magyarságot valami ösztönös nosztalgia Nyugat felé, karddal vagy könyvvel, de a vágyak mindig Nyugatra szállnak — és ha a germánokat Délre űzi a történelmi sors, bennünket Nyugatról vár a napfény. A mi regényünk: Keletiek Nyugaton.

*

Van időm készülni arra a hétre, amit Rohan herceg európai szövetsége — a *Fédération internationale des Unions intellectuelles* — rendez Barcelonában.

Európai szövetség: nem élhetne, ha nem volna egy félhivatalos folyóirata, amely ébrentartja és kifelé is dokumentálja az eszmét . . . A folyóirat címe cleget mond: *Europäische Revue*. Kiadója: Rohan herceg, aki osztrák és még hozzá ősi francia családnévvel. Az angol-francia-olasz közvélemény bizonyára hamarabb elfogadja tőle az eszmét, mint egy porosz generálistól. A Revü már

ötödik évfolyamát tapossa, ami nem jelentéktelen siker a mai — egész Európában nehéz — kiadói lehetőségek mellett.

Minden szám hoz egy arcképet, nyilvánvalóan az európai szellemiség legkülönbözőbb területeiről: Hindenburg és Gorkij, Ragonesi kardinális, Paul Valéry . . . A munkatársak európai nevek: Paul Morand, Gundolf, Martin Buber, Hugo von Hoffmannsthal, akinek írásával a folyóirat megindult, stb. Egy folyóirat szellemét és tendenciáját a munkatársak neve eléggé szimbolizálja, de van a *Revue*-ben ezenkívül valami plusz: az a német komolyság és felelősségtudat, amely minden sorából kitetszik. Szordinó és óvatosság a hangban, de nem kitérés a problémák elől, hanem ellenkezőleg: problémák fölvetése; nem részletkérdések, hanem európai magaslatról, szintetikus látás. Ha színt kell vallani, világosan fogalmaznak: wir geben die Hoffnung auf eine spätere politische Zusammenfassung Europas keineswegs auf.

A véccél tehát Európa! It is a long way . . . A probléma nehézségeit becsületesen beismerik: Európa és nemzet összebékíthetők, ha a nemzeti sajátosságok sértetlen összességét magasabb egységbe foglaljuk. A nemzet: sorsunk adottsága. Európa: élmény legyen, amit megszerzünk magunknak . . . Az *európai gondolat* tagadhatatlanul egyik uralkodó eszméje a XX. századnak és reánk magyarokra sokszorosan nem közömbös, hogy ez a gondolat minő szellemi evolúción megy át. Európa válságba jutott, Amerika fenyeget. Az *Europäische Revue* egyik megfigyelőállomása akar lenni az európai gondolat viszontagságainak. Jöhet idő, amikor Európa maga is adottság lesz, tragikus sors, amibe beleszülettünk.

*

Európa és Magyarország? Ha egy nagyobb egység — Európa — kedvéért a tulzó sovinizmusok korlátokba illeszkednek, mi csak nyerhetünk a változáson: bennünket továbbkorlátozni nem lehet, fölszabadítani igen.

Az *Europäische Revue* ebből a szempontból fóruma lehet a magyar kérdésnek is. Csak ne essünk abba a hibába, hogy ahol nem teljesítik 100 százalékig a követeléseinket, ott ellenséget szimatolunk. Az *Europäische Revue* okosan semleges folyóirat. Elvesztené reánk nézve is az értékét, ha azt kívánnók tőle, hogy a magyar propaganda szolgálatába álljon. Elég, ha főlzínen tartja a problémákat: ezzel szolgálja legjobban a revízió ügyét. Elég, ha a mi álláspontunkat is — európai szempontú beállításban — megszólaltatja.

Ez meg is történik, elég sűrűn. Ott van például az idei évfolyamban Hunyady Ferenc gróf cikke: *Ungarns Sonderstellung in Europa*. A tanulmány mindent elmond — sokszor igen erős szavakkal — ami a magyar követeléseknek lényege, csupán sürgősségi fokozatokat állít föl a különböző megszállott területekre vonatkozólag. Konklúziója: Európa érdeke a revízió. Kétségtelen, hogy békés úton csak úgy számíthatunk revízióra, ha a nagy közösség közvéleménye a saját érdekét a mi érdekeinkkel azonosítja. — A cikk nyomán vita is keletkezett a Revüben. Ez is annak a jele, hogy a magyar kérdés témája elevenbe vág.

Egy másik, bennünket közelebbről érintő cikket Rohan herceg írt a folyóiratba *Ungarn und Rumänien* címmel, amelyről a magyar sajtó nagy lelkesedéssel számolt be . . . Ezzel a naiv örömmel nem teszünk mindig jó szolgálatot önmagunknak. A magyar közvélemény rögtön magyar barátának harsonázza azt a külföldi író, aki a mi igazunkat védi és ezzel a korai örömmel sokszor kellemetlen helyzetbe hozza — sőt az ellenséges külföld előtt meg is

bélyegzi az illető ártatlan cikkíró, aki nem akart „magyarbarát” — azaz elfogult — lenni, hanem csak az igazságot keresi becsületes tárgyilagossággal. Nem magyarbarátokra van szükségünk, hanem objektív igazságra és elfogulatlan külföldi közvéleményre. Nem kell az oláhok előtt okvetlenül magyarbaráttá kiáltani Rohan herceget, azért, mert a békeszerződések kiáltó igazságtalanságairól, politikai és gazdasági oktalanságairól beszél. És nem kell okvetlenül szimpáthiát keresni — még ha tényleg megvan is ez a rokonszenv — abban a bátorságban, hogy Rohan herceg ezekkel a nekünk jóleső, de igaz szavakkal jellemzi Romániát: „Ein Völkerstaat mit grossen und kulturell oft überlegenen Minderheiten”.

*

Az *Europäische Revue* nem hivatalos szerve a Fédération-nak, csupán a főtitkárnak, Rohan hercegnek egyéni akciója. De van már a szövetségnek hivatalos kiadványa is, amely *L'Oeuvre de la Fédération Internationale des Unions Intellectuelles* címmel Prágában jelent meg (1928). A kiadvány visszapillant a Szövetség eddigi működésére, közli a prágai kongresszus előadásait és a tagok névsorát.

A Szövetség alapeszméjét Rohan herceg szavaiban láthatjuk: *l'idée de la collaboration intellectuelle internationale était en marche...* Jellemző tény, hogy az alapítók között egy jezsuita és egy szocialista is szerepel. Ami a végcélt illeti, itt egyelőre csak *imponderabilitás*-ról lehet szó: emberien barátságos atmoszférában összehozni reprezentáns embereket különböző országokból, amiket a háború utáni korszak gyűlölségei, bizalmatlansága és félreértései egymástól elidegenítettek. Az első alapítók között — az *Europäische Revue* említett munkatársain kívül — olyan neveket találunk, mint Dubois kardinális, Lévy-Bruhl párisi professzor, Henri Lichtenberger, Paul Valéry, Kasimir Edschmid, Keyserling gróf, Robert de Traz, a *Revue de Genève* szerkesztője, Seipel, Bremond abbé, Joseph Bédier, a lengyel Oscar Halecki, Albert Thibaudet és — Benes doktor... Az európai szellemi élet legjobbjai. A Szövetség egyik életnyilvánulása: előadások rendezése Európa különböző városaiban. Az eddigi előadók: Reiner-Maria Rilke, Julius Bab, Max Brod, Marinetti (Róma), Gonzague de Reynold (Bern), Thomas Mann, Valéry-Larbaud, Martin Buber, Heinrich Mann, Alphons Dopsch, Gundolf, Fr. Meinecke stb.

*

Egy pillantás a prágai előadásokba. Politikamentes reflexiók, nagy általánosságokban és absztrakciókban kifejtett történetfilozófiai problémák. Egy Blacker nevű angol előadó *La conception moderne du monde* címmel arról értekezik, hogy az újkori ember, magára hagyatva és vallásadta bizonyosságok nélkül is, megérti a világot, kialakít magának egy autonóm világképet. Fr. Dessauer (*L'esprit de l'invention*) az emberi munkában az isteni teremtettség folytatását látja. A technikának erre a dícséretére Peter Wust dr. (Köln) erőlesen tiltakozik, Overmann jezsuita pedig Jung (Svájc) — *La psychologie de l'homme moderne* — konklúzióival szemben arra utal, hogy a középkor metafizikai garanciái nem vesztek el a modern emberre nézve... A világnézet és a technika kérdése általában erősen foglalkoztatta a kongresszust. (Idetartozik pl. A. Fontaine előadása: *Transformation de l'état sous l'influence de la technique*.) Mindenről szó volt, csak Európa egységesüléséről nem. Politizálni nem lehet, ahol csak a nemzeti ellentétek kikapcsolásával lehet közös asztalhoz

ülni, ahol kölcsönösen harmónikus kell hogy legyen a levegő . . . Magyarország egyébként nem volt képviselve a prágai kongresszuson, azzal a megokolással, hogy ellenséges területen folyik le. Rosszul tettük. Jobb, ha jelen vagyunk mindenütt. A Fédération ápolja a kapcsolatokat a Pen-Club-bal, a Népszövetség kooperációs intézményeivel. Nem akar internacionalizmust propagálni. Az európai nemzetekfölötti lélekhez (âme supranationale) a nemzeti lelken keresztül akar eljutni.

Az újonnan csatlakozók közül megjegyezhetjük még a következő neveket: Max Liebermann, Julius Meier-Graefe, Werner Sombart, Lujó Brentano, Hans Kelsen, Franz Werfel, Anton Wildgans, Salamon Reinach, Luigi Pirandello.

*

Végre, két napi utazás után eljutunk Barcelonába. Az első benyomás: rikitó keveréke multnak és amerikanizmusnak, világvárosnak és tipikus mediterrán kikötőnek. A férfiak „lovagok“, a nők „előkelő úrnők“, csak első osztályon lehet utazni, a mozdony úgy sípol, mint nálunk a vicinális és a közlekedési rendőr lángoló vörös uniformisban dirigálja az autót . . . De most nincs idő rá, hogy bámulva gyönyörködjünk.

A kongresszus megszervezése kitűnő, ez is azt bizonyítja, hogy az eszme tud magának híveket szerezni, államhatalmat megmozgatni. Előzőleg már megalkult a Fédération helyi csoportja, valóságos monstre-bizottság — jellemző a feltörekedő spanyol kultúrára — körülbelül 150 taggal: a város egész intelligenciája és arisztokráciája, a hatóságok, a kiállítás vezetősége. Nemzeti ügyként karolták föl a kongresszust, amelyet Alba herceg és Primo da Rivera védnöksége alá helyeztek . . .

*

A kongresszus kerete — a Fédération évi közgyűlése, a folyó ügyek — nem keltett nagy érdeklődést. A Fédération igazi élete az egyes európai jelentőségű személyiségek előadásaiiban jelentkezik.

Ezekről az előadásokról ugyanazt lehet mondani, mint az *Europäische Revue* cikkeiről. Egy központi probléma körül folyik a szó — minden kongresszus előre megkapja a témát; a mostani főadat: *La probléme social de la culture* — természetesen minden konkrét külpolitikai vonatkozás nélkül, kerülve még a célzásokat is, ami ellentéteket szíthatna ország és ország között.

Rohan herceg fáradhatatlan rendező és az előadások ünnepélyes hangulatát nagyban növeli az egyetem aulájának történelmi-freskós, pathetikus kerekete; az előadók szószékéről beszélnek, amelyhez titkos falilépcső vezet és az elnöki emelvényen úgy ülnek a spanyol notabilitások, mintha valami színpadi rendező írta elő a gesztusokat és ceremóniát. (A diákságot nem engedik be a szigorú teremőrök, bizonyára tudják, hogy miért. Német egyetemen ilyen intézkedésre nem volna szükség. Úgy hallom egyébként, hogy a tavalyi heidelbergi kongresszus java-publikuma az egyetemről került ki. Itt a hallgatók azzal szórakoznak, hogy ha — legalább kettesével — hallgatónő jelenik meg a folyosón: körülállják és megtapsolják . . .)

A centrális témához legközelebből két előadás szól hozzá: Hunyady Ferenc gróf és Giuseppe Bottai olasz miniszteré. Hunyady előadása — *Conception aristocratique de la culture* — magyarul a *Széphalomban* jelent meg (1929. évf.), úgyhogy ezen a helyen nem kell bővebben ismertetnem. Csak arra utalok, hogy a téma kifejtéséhez — a kultúra arisztokratikus jellegének apologiájához — sok bátorság kellett egy olyan európai közvéle-

mény atmoszférájában, amely a demokrátiizmusnak kedvez. Arisztokratizmus, mint a haladás legbiztosabb eszköze: ez a konklúzió egyike volt a kongresszus legpregnansabb és legmerészebb mondatainak. És a hallgatóságban jelenlevő két magyar állampolgárban — akik reménykedve lesték a szöszékről lehajoló, rokonszenves megjelenésű és elegáns franciasággal beszélő fiatal arisztokrata szavait és az őszinte hatást — nagy örömet kelthetett az az érzés, hogy Magyarország épen ezzel a konklúzióval, az ezeréves hagyomány és a haladás szintézisével jelentkezik a nagy principiumok porondján . . . Mert lehetett volna argumentumokat fölhozni e tézis mellett, érveket, amik ebben a milieuban alig keltenének rezonanciát, hiszen nem ismernek bennünket: Szent István, Szechenyi és Ötvös neveit, amelyek a magyar glóbuszon arisztokratizmust és reformot egyformán jelentenek.

Bottai a nemzeti kultúra másik oldalát akarta megvilágítani *La conception démocratique de la culture* címmel. Előadása már nem mozgott olyan absztrakt régiókban, mint a Hunyady Ferenc grófé: propagandát csinált — jó értelemben — a fasizmusnak, azokat az intézményeket ismertette, amiket a Mussolini-korszak a népkultúra érdekében létesített.

A nemzetnevelés, országos pedagogia kérdésével foglalkozott egy másik előadás is, az osztrák Karl Bühler-é, aki amerikai útjáról beszámolva fölvetette azt a kérdést, amire már Hunyady gróf is utalt és amely a tavalyi kongresszuson is szóba került —: a technika előretörése, az egyéni munka helyettesítése a gépmunkával és az ezzel járó lelki uniformizálódás, az egyéniség elveszése a tömegben, az amerikanizálódás veszedelmé mennyiben érinti Európát?

A kérdés újra szóba került. Carl Schmidt történetfilozófiai előadásában, amely a történelem folyamatában egy új fejlődési törvényt keresett: azt a továbbhaladási principiumot, amit az előadó *neutralizálódás*nak nevezett. Az új „törvény” természetesen nem egyéb, mint termékeny szempont, amely azonban igen alkalmas észrevétlenül, adatként heverő tények megvilágítására. Schmidt gondolata az, hogy minden kornak megvan a maga eszmei harca: két ellentétes principium, — mondjuk: katolicizmus és protestantizmus; gazdasági partikularizmus és konföderációs törekvések — amely élethalál-harcot vív, a ki-egyenlítődség vagy végső győzelem minden kilátása nélkül. A harc végül mégis megszűnik, még pedig azért, hogy a kérdés leszorul a koreszmék küzdőporondjáról. Compromissum, modus vivendi jön létre és az ellentétek latensül élnek tovább, várva az esetleges új kirobbanást. (Nálunk példának lehetne idézni a nyelvújítási harcot és ez lesz a sorsa az Ady-vita mögött rejlő világnézeti és generációs ellentétnek is.)

Föl kellett vetni a kérdést: mi az a harc, ami a jelenben folyik és ami neutralizálódásra vár? A *technika*, amely az ember helyébe a gépet állítja és amelynek szinte vallásos rajongói vannak? Schmidtnek könnyű volt kimutatni, hogy a technika nem jelent eszmét, világnézetet. A technika csak eszköz. Bármely világnézet harcolhat vele a maga uralmáért, ha birtokába keríti ezt a féltelmetes eszközt. A technika eszméje tehát nem alkalmas a világbéke megteremtésére. Ellenkezőleg: a technika egyik legerősebb ellensége a békének . . . Schmidt nem beszélt arról a kérdéstről, amit talán sokan vártak tőle: mi lesz a nacionalizmus és a bolsevizmus harcával? A két principium döntő összeapása nem maradhat el . . .

Még egy előadásról megemlékezhetünk. Eugenio d'Ors — *Perspectives d'une culture du XXe siècle* — címmel — az előbbinél is kényesebb kérdéshez nyúlt. Két, erősen vitatható tételt állított föl: 1. a kultúra lényege, hogy

egyetemes és nincs országhatárok közé szorítva; 2. a nemzet csak átmeneti, történelmi alakulat az örök emberi kultúrához képest . . . Az előadás nem keltett nagyobb érdeklődést, hacsak a zárótételt nem számítjuk az érdekesebb konklúziók közé. Így hangzik körülbelül: a burzsoázia eszméje megbukott és a jövő kultúráját az arisztokratikus és demokratikus eszme szintézise fogja kialakítani . . .

*

Ha valaki ironikusan nézi a lelkes előadóknak és udvarias hallgatóságnak ezt a társaságát, azt mondhatná rájuk: esztéták, theoretikusok, széplelkek, álmodó filozófusok és írástudók ártalmatlan gyülekezete. Ezek akarják létrehozni a világ szellemi egységét?

A szürke theóriák és vitás kérdések mögött azonban eleven és kevésbé ártalmatlan, gyakorlati valóságok állanak. Bottai jelenléte és a fasizmus bemutatkozása is dokumentálta, hogy az elméleti fejtegetések mögött egy egész országnak új alapokra fektetett és expanzióra kész kultúrája állhat.

*

Az előadásokat vita követte volna, de — a dolog természete szerint — előadásokat könnyebb megszervezni, mint a diszkusszió szálait kézben tartani. A program zsúfoltsága amúgy is a minimumra redukálta a vitának engedélyezett időt. Csak kuriózumképen említtem egy kitűnő francia orátornak beszédét, aki komikus hatást váltott ki azzal a kirohanásával, hogy fölösleges itt a kongresszuson a kultúra problémáiról beszélni, amikor egész kultúránk amúgyis csődbe jutott, amikor a pedagógia annyira sikertelen, hogy a legnagyobb peszsimizmussal nézhetünk a tudatlan mai ifjúság jövője elé . . .

*

Még egy utolsó alkalom kínálkozott a kongresszus tagjai előtt szellemi megnyilatkozásra: a záróakoma, ahol programmszerűleg — francia országnevek szerinti betűrendben — minden jelenlévő ország képviselője felszólalhatott. Itt már alkalom nyílt leszállni az elvont légkörből, teóriák útvesztőiből a nemzetközi érintkezés derűsebb talajára lépni.

Az első szónok a német delegátus volt, akinek ezuttal is, mint mindig, kedvező helyet biztosított az udvarias francia nyelv *Alle m a g n e* szava. A német szónok beszéde — sohasem hallottam még német embert ilyen elegáns franciasággal és hibátlan kiejtéssel beszélni — valósággal iskolapéldája volt a diplomáciai tapintatnak, amely épen azzal ér el hatást, amiről *nem* beszél. Beszélt a szét tépett Európáról, az együttműködés és ujjaépítés eszméjéről, amely *Stresemann* halálával oly sokat veszített. Egy szó sem esett háborúról, a németek kívánságairól, de annál több a feltörekvő, nagy virágzás előtt álló Spanyolországról. A szavak a németek számára amúgy is jóindulatú talajra hullottak. Föltűnő volt, hogy az egyetlen diplomata, akit meghívtak a díszes lakomára, a német nagykövet volt . . . Ott ült a praesidium jobbán és egyetlen izomrándulása sem árulta el, hogy mennyire figyel honfitársa minden szavára és a hatásra. Bevallom, számomra nagy meglepetés volt, hogy egy latin országban milyen nagy szimpáthiák élnek a németek iránt. Szívből jövő rokonszenv, amely nemcsak az ilyen ünnepélyes és diplomáciai alkalmakkor nyilatkozik meg, hanem a mindennapi életben is, az üzletekben például, ahol francia vagy olasz szóra németül válaszolnak . . .

Anglia (Grande Bretagne) képviselője nem szólalt föl. Az angol Intellektuális Unió amúgyis csak kevés számú taggal volt jelen. Ezek sem beszéltek. Az angolokat Európánál nagyobb horizontok problémái érdeklik.

A lengyel unió delegátusa — az őz Zielinszky professzor, az európai hírnő klasszika-filológus — már előre nagy érdeklődést keltett. A francia-kultúrájú cári Oroszország generációjából való tudós nagy ovációban részesült, mikor Polonia ujjászületését említette. (Mikorra fog Hungária ennyi szimpáthiát gyűjteni magának?) Ez a siker aztán tomboló lelkesedéssé erősödött, mikor Zielinszky — könnyen elérhető és mégis mindennél hatásosabb eszköz — spanyolra fordította a szót és beszédét néhány spanyol frázissal fejezte be. Az amúgyis könnyen hevülő spanyol publikum földöntúli boldogságban úszott. (Körülbelül ugyanaz a hatás, mint mikor minálunk egy finn tudós magyar beszédet mond.)

Pologne után Roumanie következett: udvarias bókók *Cantacuzène* hercegnő — a Szövetség egyik oszlopos tagja — részéről. Az oláhok nagy előnyben vannak a latin földeken. Mindenütt testvérségre hivatkozhatnak, amit nem is mulasztanak el, persze megfélelkezve balkáni fajiságukról és orthodox kultúrájukról. *Cantacuzène* hercegnő a latin testvérséghez még egy előnyt fűzhetett: azt az érdekességet, hogy egy internacionális megjelenésű hölgy ékes francia retorizmussal egy távoli „romantikus” nép nevében beszél. A nők úgy látszik érzelmesebb hírokat tudnak megpendíteni. És végül néhány oláh mondat, amelyet a hercegnő azért mondott, hogy dokumentálja a keleti hegylakók románságát . . .

Nehezebb volt a cseh fölszólaló helyzete és nem is keltett nagyobb föltűnést. Spanyol-cseh közvetlen szellemi kapcsolatokra rámutatni — talán shakespearei fantáziával, amely még tengeren járt cseh földre, könnyebb lett volna.

*

Nem volt könnyű a magyar fölszólaló szerepe sem, amely előzetes megbeszélés szerint, reám esett. Nem azért nem volt könnyű, amit mondani kellett. Nehéz volt el nem mondani bizonyos dolgokat, amik otthon elképzelve tetszetősek és sikert ígérők, de a valóságban inkább károkat okoznak. Egy brutális vagy őszintébb szó menten szétugrasztaná vagy összeveszíténé ezt az „együttműködési” társaságot, amelynek legfőbb összekötő kapcsa — minden belső jámbor szándék mellett is — a semmitmondó mosolygás. *Rohan* herceg maga is többször érdeklődött, hogy mit fogok mondani . . . Megnyugtattam.

A sablonos bevezetés nem került sok fejtörésbe. Magyarország mindenkor annyira bele volt keverve Európa szellemi és politikai mozgalmaiba, — ezt a szerbek és oláhok nem mondhatják el magukról — hogy spanyol-magyar adatok bőven állottak rendelkezésre: a közös uralkodóláz, a spanyol irodalom magyarországi nagy befolyása és az a háromszáz spanyol lovag, aki 1686-ban Budavár visszavételénél életét áldozta Hungária fölszabadításáért, — amikor Magyarország ügye még Európa ügye volt . . . De aztán szólni kellett a mai Európáról is. A kongresszus tárgya volt: *vulgarisation de la culture*. De csupán arról esett szó, hogy miként lehet fölülről lefelé és alulról fölfelé — egy népen belül — kulturális áramlatokat teremteni. Van azonban egy fontosabb vulgarizációs irány is: a vízszintes hatások, amik egyik néptől a másikhoz vezetnek. Ezen a téren azonban a kis nemzetek nagy hátrányban vannak a nagy nemzetek mögött. Kultúrájuk, irodalmuk, művészetük ismeretlen terület és míg a nagy nemzetek közép-szerű tehetségei az egész világot meghódítják, a kis nemzetek lángelméit föl sem fedezik. A kérdés olyan, hogy szólhattam a csehek, oláhok, szerbek nevében is, hozzátéve, hogy ezen a hátrányon túl még ezerféle nehézségek várnak a kis-nemzetek íróira: szellemi vámküszöbök, elkobzás és kitiltás . . . Ez volt a legkényesebb pont, de nem lett belőle ünnepprontás, mert mindenki kénytelen volt

elfogadni a *libre échange* eszméjét, a vámnélküli gondolatközvetítést, a szabad könyvpiacgalmat. Elvben legalább is . . .

Szomszédaink megértették a dolgot, de kénytelenek voltak gratulálni és *Canta cruz*-e hercegnő külön fölszólalásban reflektált a fölvetett eszmére, bejelentve, hogy irodalmi díjat alapít azoknak a fordításoknak jutalmazására, amik a kisnemzetek íróit valamely világnyelven propagálják.

*

A kongresszus szellemi portréja után szólhatunk valamit a külsőségekről is, magáról a keretről, Barcelonáról.

A spanyol hatóságok, a kiállítás vezetősége, a barcelonai Union Intellectuelle tagjai mindent elkövettek, hogy a kongresszus külsőségeiben is sikerüljön. Maga a kormány — *Primo da Rivera* — vállalta a patronatust, *Alba* herceg az elnökséget. A díszes megnyitó ülésnek és az előadásoknak az egyetem aulája szolgált gotikát utánzó, de modern keretül. Az első este nagy *réception* a Ritz-szállodában, persze, amint ilyenkor történni szokott, a külföldiek hamar egymásra találunk, — sokan régi ismerősként üdvözlik egymást — a „helybeliekkel” nehezebben megy a barátkozás. Vannak jelenlevők, akik alig beszélnek a spanyolon kívül más nyelvet . . .

A Fédération titkársága elsőrangú szervezést produkált. Ebéd itt, vacsora ott, vezetések a kiállításon, fogadás a városházán, előadás a német pavillonban . . . , kirándulás autocar-okon Montserrat hegyére, amely 1200 méternyire emelkedik a tengermelletti síkság fölé és bencés kolostorával, műkincseivel, groteszk természeti szépségeivel felejthetetlen látnivaló. El lehet hinni, hogy erre a félelmetes sziklahegyre lokalizálták a Grál-legendát. (Bikaviadal nem szerepelt a zsúfolt programmon, de az ilyen véres látvány talán nem is illett volna a kongresszus pacifista szelleméhez.)

A zárólakomát nagy pompával rendezték meg a spanyolok. (Amúgyis rengeteg pénz emésztett föl a kiállítás, de legalább egész Európa tudomást szerzett a spanyol föllendülésről.) Különösen spanyol részről lehetett érdekes fejteket, büszke arcokat látni és a rendjelekkel sem takarékoskodtak. Kitűnő és szenvedélyes szónokok a spanyolok. Érthető, hogy anyanyelvükön szívesebben deklamálnak, mint a diplomácia nyelvén.

A lakoma után, éjjel tájban, természetesen tánc következett, ami újabban a nemzetközi érintkezésnek nem megvetendő formája. (Ha a nemzetek közötti kérdéseket zöld és fehér asztal helyett a táncpadlón lehetne eldönteni, a magyar diplomaták bizonyára mindenütt vezető szerephez jutnának . . .)

A spanyol delegáció szokatlanul nagyszámú tagot hozott össze. Mintegy százötvenen: hercegek, márkik, grófok, — arisztokrata úglátszik sok van Spanyolhonban — egyetemi tanárok, írók, művészek, újságírók. Mintha kisebbfajta városban lettünk volna, ahol az intelligencia minden számottevő tagja fogadja az idegeneket, pedig Barcelona milliós város, igaz, hogy erősen kereskedelmi és ipari jellegű.

A szellemi vezetés határozottan a német delegáció kezében volt. Körülbelül harminc jöttek el és, lehet mondani, otthonosan érezték magukat a semleges, sőt németbarát területen. Semmi provokáló gesztus, de azért úgy viselkedtek, mintha nem is lett volna háború. Diplomáciai sikerük, hogy az előadások számottevő része német nyelven hangzott el. Ők képviselték egyébként a kedélyességet is. Rögtön fölfedezték, hol van jó vendéglő, merre van jó sör és a társaságok körülöttük alakultak ki. (Vendéglőt találni nem könnyű Barceloná-

ban. Kevés van és csak luxushely, ahol kettőtől négyig külön kis szalonokban agyon eszik magukat a gazdag spanyolok. „Három tál étel”: három hús-ételt jelent, ami előtte, közbe és utána van, azt ráadásnak adják . . . A nagy tömeg büffékben eszik, állva és továbbstál a legközelebbi büfféig.) A németek alkották — furcsa, de így van — a kongresszus legmozgékonyabb elemét: mindenre kíváncsiak voltak, mindent látni akartak. Főleg egyetemi tanárok és néhány arisztokrata. Hamburg, Frankfurt, Bécs: úgylátszik ebben a három városban van leginkább talaja az Union Intellectuelle eszméjének.

Az oláhokat egy herceg, két hercegnő és egy professzor képviselte. Hozzájuk lehet számítani a fontos nemzetközi pozíciót betöltő *O p r e s c u*-t is, aki a népszövetségi *Coopération Intellectuelle* képviselőtében jelent meg. *Oprescu*-val évekenkel ezelőtt Genfben találkoztam. Fölismertük egymást.

A csehek hárman voltak: egy germanista egyetemi tanár a feleségével és egy filozófus, Prágából. Inkább németül beszéltek, mint franciául. (Ha a franciákat valaki bosszantani akarja, elég annyit mondani: ime a cseh szövetségeseik, teljesen el vannak germanizálva . . .) Ebéd közben az egyik cseh kongresszista azt a kijelentést tette, hogy ők a magyarokat veszik például, miképpen kell nagyszémmel és aktíve külföldön szerepelni. Ha tudná, hogy mennyire irreálisan lát bennünket . . .

Franciák kevesen jöttek és passzive viselkedtek. (A katalánok francia-rajongók, de a spanyol atmoszféra nem mindenben kedvező a franciák számára.) Az olasz *Unio* hat taggal képviseltette magát, köztük *Bottai* államtitkárral, akinek fiatalsága és energikus, szimpatikus, életvidám föllépése a fasizmust szimbolizálta.

*

Barcelona. Hihetetlen összegeket áldoztak a kiállításra és a város „világvárosi” jellegének kidomborítására. Jöttek is az idegenek, de az idegenjárás aranyérmének két oldala van. Az idegen észreveszi a jót, de észreveszi a rosszat is. (Ugyanaz áll a mi idegenforgalmunkra is.)

Amin nem lehet rontani: a természeti szépségek. A kikötő, a tipikusan földközítengeri régi város, a háttérben húzódó dombok (Tibidabo), ahonnan gyönyörű kilátás nyílik a kivilágított városra és a holdvilágos tengerre . . . ez a szentimentális-romantikus Barcelona. De van egy másik is, a hispano-amerikanizmus nagy nekilendülésének gyártmánya, világvárosi arányok, széles avenue-k, földalatti és gyorsvasutak. Nagy gazdagság — Barcelona a gazdasági főváros, nem Madrid — és főleg nagy akarat a száguldó iramhoz. Sokat emlegetik, hogy *Spanyolország* nem kriptá, hanem fejlődő, a modern korrall lépést tartó, renaissance-át élő ország. (Ahol „futuristák” az emberek, ott még nagyon erős a múlt.) Ennek a bábeli tülekedésnek szimboluma az a néhány kisebbajta felhőkarcoló, amely ott éktelenedik a főutcákon. A kiállítás maga egy egész város. Külön autóbuszjáratok tartják fenn benne a közlekedést. A *hispano-amerikanizmus* valóban erős és mindenütt érezhető mozgalom. A spanyol politikának és szellemiségnek úgylátszik sikerült Délamerikát maga mögé állítania. A régi spanyol kultúra ezzel olyan gazdag *Hinterland*-ot kapott, hogy százévre megélhet belőle egy nemzeti program. Az északamerikai angol-germán világuralommal szemben egy latin híd épül Európa és Amerika között . . .

Az idegennek leginkább az szűr szemet Barcelonában, ami modern: a város legnagyobb része. Az akarás szinte gigantikus arányokat ölt: a *Sagrada Familia* nevű befejezetlenségében kétszeresen bizzarr hatást tevő gothikus-modern katedrális, a kiállítás néhány futurista épülete, háromszögletű házak,

mintha csak kétdimenziójuk volna, anyagszerű konstrukció nélkül . . . (Moszkvából jön ez az építészeti forradalom és már 1925-ben Párisban jelentkezett.) A népzene, amivel kérkednek: igen primitív és keleties . . .

De vannak rosszabb dolgok is, amiket az idegen észrevesz. Egy kicsit balkános az egész benyomás, amit ez a csikágói elképzelésű város nyújt. Mindenki az utcán tolong. (Mikor dolgoznak?) Éjjel kettőkor a legnagyobb korzó. Lányok-asszonyok összefogózkodva sétálnak. A kikötő-negyed Marseille hirhede éjjeli életével vetekedik. Sok ízléstelenség és stílustalanság a modern épületekben. Fehér malteres bérkaszárnnyák. (Akárcsak Bécsben vagy nálunk.) Azt mondják, hogy a szeccszó a katalánok nemzeti stílusa. (Nem a legszerencsésebb választás.) Nemes anyagból épült ház kevés van, annál több a vasbeton. Általában az egész város bombasztikus benyomást kelt. Túl van méretezve, feleannyi helyen is elért volna. Üres avenüek száguldoznak szerteszét, beépítetlen részeken át. Földszintes házak a város közepén és luxusszállodák a periferiákon, számáristállók mellett. Ócskavas-telepek, javítóműhelyek, aztán ismét elegáns boltok. Mintha a külső Váci-utat összekeverték volna a Champs Élysées-sel. Maga a kiállítás is egy óriási blöff: nagy effektusok — fontaine lumineuse — amik elkábitanak, de a csöndes, szépségekből alig valami. Ez a vízszegény, terméketlen ország hihetetlen galantériával pazarolta szökőkutakra és pálmaligetekre a pénzt. Hogy tessék a külföldieknek a játék . . .

Az idegen arra is hamar rájön, hogy a barcelonai spanyol: szenvedélyesen katalán nacionalista. A katalán intelligencia lenézi a spanyolt. Egy utitársam mondotta ötperces ismeretség után: „Mi tiszta latinok vagyunk, a spanyolok mór és zsidó keverék nép“. A meghívókön külön szerepelt a katalán és a spanyol szekció, annyira nem keveredik a két intelligencia, amely pedig ebben az esetben „unión“-t akar . . . Az utcán is kétnyelvűek a fölírások. Egy gyászruhás úri hölgy — fölhasználva az egyetem aulájában kapott szólási engedélyt — könnyes hangon a kongresszus elé tárta a katalánok nemzeti és kulturális sérelmeit. (Nem nagyon értették meg a fölshóllálását és tapintatosan napirendre tért fölőtte az elnökség, de jellemző maga a tény, hogy még az ilyen alkalmakat is megragadják a katalánok. Vigasztalásunkra lehet, hogy más — egységes és nemzeti — államokban is komoly probléma a nemzetiségi kérdés.)

*

Leszűrhetjük végre a tanulságot a *Fédération Internationale des Unions Intellectuelles* barcelonai kongresszusából.

Mindenekelőtt nem lehet tagadni, hogy Rohan herceg mozgalma nagyon sok országban szimpátiákra talált, hogy kedvéért nemzeti erők és szervezetek mozdultak meg. A kongresszus társadalmilag a legnagyobb sikert jelentette. Nyilvánvaló, hogy — ha nem azonosítjuk is magunkat százszázalékig és „sans réserve“ a *Fédération* céljaival — nem engedhetjük meg magunknak a luxust (A pponyi Albert gróf szavával élve), hogy távotartsuk magunkat onnan, ahol ellenségeink és barátaink gyülekeznek. A *praesentia* mindennél fontosabb. Ha nem vagyunk jelen a reprezentációs alkalmaknál, lassankint kimegy a szokásból ki-ejteni *Hungaria* nevét.*) Ma már a németek is többet „ebédelnek“ (Thoiry!),

*) Megragadom az alkalmat annak a propagálására, hogy külföldön mindenütt a *Hongrie*, *hongrois*, *Ungarn*, *Ungar* stb. neveket használjuk. Nem azért, mintha a *magyar*, *Magyarország*, *Madjare* stb. elnevezések ellenkeznének a tényekkel. De ezeket az új elnevezéseket azok találták ki és alkalmazzák, akik rosszindulatul így akarják megkülönböztetni a történelmi Magyarországot a mai

„táncolni“ és „teázni“ külföldön . . . A régi diplomáciai szalonok helyébe a mai demokráciában a legszélesebb közvélemény terei léptek.

Nem mondhatunk le a külföldönjárás és személyes érintkezés számtalan előnyéről sem, ami ilyen alkalmakkor bőségesen kínálkozik. A zárólakomán egy francia professzor mellett ültem . . . és egy hétig a legkülönbözőbb országok intellektuelljeivel volt alkalmam beszélgetni. Egy példa: az egyik német kongresszustag azzal a kérdéssel fordult hozzám, hogy hány millió magyar van a földön. Mikor megmondtam neki, hogy tizenegy millió, nagyon meg volt lepve. Azt hitte, alig vagyunk néhány milliónyian. Hiszen akkor maguknak nagyszerű kulturájuk lehet! — kezdett lelkesülni. Tizenegy millióval sokat lehet csinálni! Vannak sokkal kisebb kulturnemzetek. (Persze hogy vannak. És vannak sokkal nagyobb barbár nemzetek is.) Egy másik kérdés: igaz-e, hogy felekezeti harc van Magyarországon? (Igen fontos, hogy ki és mit válaszol; igazat mondva és mégis úgy, hogy ne ártsen vele az országnak.) Minthogy sok egyetemi tanár volt jelen, szomorúan tapasztaltam, milyen hiányos fogalmaik vannak a magyar egyetemekről . . .

Az ilyen kongresszus után mindig marad fön­n valami kapcsolat. Levélváltás, fényképek kicserélése, későbbi találkozások lehetősége. Az idei kongresszust a lengyel Unio rendezi Krakóban. Kíváncs volt­na, hogy erre az alkalomra magyar részről minél többen menjenek el. A milieu nem lesz kedvezőtlen számunkra. Aztán arra is kell gondolnunk, hogy 1932-re — minthogy a jövő évi kongresszust már Bukarestbe irányították — Budapesten gyűjtsük össze a Fédérá­tion képviselőit. Elsőrangú alkalom lesz megmutatni magunkat. Elég, ha látnak bennünket. Mert az a baj, hogy nem is tudják, mik vagyunk.

*

Nem kell túlzott reményeket fűzni a Rohan-féle mozgalomhoz, de nem is szabad lebecsülni az *imponderabiliák* értékét. A jövő Európája a lelkekben épül és a lelkeket nem szabad magukra hagyni. A világháborút nem a fegyver, hanem az a gondolat nyerte meg, amelynek sikerült maga mellé állítani a világ többségét. A *Fédération Internationale des Unions Intellectuelles* magyar csoportja, amelynek élén Zichy Rafaelné grófnő, Pauler Ákos, Hornyánszky Gyula, Sipkei Balás Károly, Eckhardt Sándor állanak, bizonyára megtalálja a módját, hogy ezen a ponton is, a nemzetek egyetértése mellett, Magyarország külpolitikai érdekeit minél hathatósabban előmozdítsa.

(Abbazia.)

Zolnai Béla.

„csak magyaroktól lakott“ területtől. Egyébként az is tagadhatatlan, hogy a *magyar* szóhoz idegen nyelvekben bizonyos pejorativ hangulat fűződik. Teljesen fölösleges volt Barcelonában az amúgyis nehezen megtalálható, eldugott és igénytelen magyar kapu fölé — az oláhok diszes nagy pavillont kaptak és eléje tették Eminescu szobrát, akiről mindenkinek meg kellett most már tanulni, hogy világnagyság — fölösleges volt azt írni, hogy „*Hungria—Magyarország*“. Kinek szól a „Magyarország“? A kiállítás magyar látogatóinak? Mert más amúgysem érti meg. El sem tudja olvasni ebben a helyesírásban. Jobb lett volna latinul, az egyetemes európai kultúra nyelvén, régi történelmi sebeket ujtva írni: *Hungaria*.

ALFÖLD.

AZ ORSZÁG LEGSZEBB TERE.

Az utolsó két évtized legnagyobb szabású és legművészebb elgondolású építőművészi tette Magyarországon a szegedi Fogadalmi templom körüli tér megcldása egységes architektúrájú egyetemi épületeivel és püspöki palotájával. Klebelsberg Kunó gróf kultuszminiszter kiváló művészi érzékét dicséri a terv elgondolása és gyors elhatározókészségét bizonyítja a szép terv megvalósításának biztosítása. Alig, hogy a meghirdetett pályázat eredménnyel végződött, gyors iramban megkezdődött a munka Rerrich Béla építész legjobbnak ítélt tervei alapján. Másfél év telt el az első kapavágástól és azóta annyira haladt a munka, hogy az épületek külsőleg szinte már teljesen elkészültek és a homlokzatokat elfedő állványokat eltávolíthatták. Az építkezés mai állapotában már ítéletet lehet mondani arról, hogy milyen lesz Magyarország legszebben elgondolt terének művészi hatása.

Annak ellenére, hogy a mai közhangulat elsősorban a XVIII. századi barokk és a XIX. század elején uralkodó neoklasszikus stílusoknak kedvez, az új Fogadalmi templom fehér kőből és vörös téglából való román architektúrája megkövetelte, hogy vele harmónikus ízlésben oldassanak meg a teret határoló építkezések is. Éppen azért került ki Rerrich Bélának késői középkori olasz palotákra emlékeztető terve győztesen a pályázatból, mert az ő elgondolása biztosította legtökéletesebben a harmóniát a már meglevő templom és az emelendő épületek között. Itt elhibázott lett volna bármilyen önmagában mesterinek elképzelt, történeti hangulatú vagy modern koncepciójú homlokzatsor, ha nem számolt volna az egyház architektúrája által megütött akkorddal.

Másik föltétele volt a művészi hatás zavartalanságának a tér egységes, zárt udvarszerű kiképzése. Régi tanítása a művészettörténetnek, hogy minden időben az elhatárolt, utcaköröktől, keresztezésektől mentes terek a legművészebb hatásúak. Épültek legyen azok akár csücsíves, akár reneszansz, vagy akárminő stílusban. A velencei Szent Márk-tér is ennek köszönheti fantasztikus épülethomlokzatain kívül páratlan művészi, teremszerű hatását. Szegeden még inkább a tér nagyvonalú kialakítása, az arányok artisztikuma, a tömegek helyes egyensúlya volt a fontos, mert a feladat természete miatt és a költségek kímélése végett nem volt szabad gazdag díszítéshez folyamodni. Ezért kellett a tömegek, a felületek arányos elosztása mellett legnagyobb gondot fordítani az építőanyagra is. Ilyen egyszerű homlokzatokat, melyeket egyedül a nyílások tagolnak, ritmizálnak, csak szép anyagból szabad építeni, különben hatásuk sivár, magtárszerű lenne. A nemes anyagból való felületek eleven színe, a profilok ötletes rajza főtényezője a kompozíció művészi hatásának. Minthogy teljes köhomlokzatról a költségek kímélése miatt nem lehetett szó, gondoskodni kellett szépen égetett, kellemes tónusú burkolótégláról. Rerrich tervének egész elgondolása különben is a téglarchitektúra természetével függ össze.

Északnémetországban, különösen Hamburgban az utóbbi években valóságos reneszánszát éli a téglarchitektúra. Elsősorban Höger mester tervezi kolosszális épületeit gyönyörűen égetett klinker-téglából. Ez a májszínű, fényes, vagy hamvas felületű téglá, akár egyenletesen egymásra rakva, akár ornamentális figurákba összerakva, rég elfelejtett szépségekkel lepte meg a modern architektúrát. A szegedi egyetemi építkezés most alkalmat adott arra, hogy ná-

lunk is bevezessék a *klinker-tégla* gyártását. Hiszen nálunk még megokoltabb a téglá nemesítése, mert alig van kövünk, mely alkalmas lenne építkezésre. Messze a hegyektől, a magyar rónaságon elterülő városoknak természetes építőanyaga lehetne a szép téglá. És hogy ennek gyártása nem ütközik nehézségbe, azt éppen a szegedi egyetemi építkezések bizonyítják, amelyeknél először sikerült kellemes színű klinker-téglát égetni.

*

Az állványok eltávolításával most egyszerre előttünk áll a szegedi templomtér architektúrája nemes egyszerűségű homlokzataival, hosszú, egyenletes arkádjaival, vörösrézzel borított tetőjével. XIV. századi olasz városok hangulata jut eszünkbe modern átírásban. Annyi benne a régi, amennyit a történelmi stílusban épült templom architektúrája és a hagyományok elevenességében való hit előírt a tervezőnek. Egyébként mindent a mai szempontoknak, a feladat célszerű kielégítésének rendelt alá. Ismét láthatjuk, hogy a helyes értelemben fölfogott modern építkezések mennyivel közelebb állanak régi műemlékek hangulatához, mint a régi stílusok száraz utánzása révén létrejött épületek.

Három oldalról veszik körül a homlokzatok a teret, melynek keleti, keskeny oldalát a székesegyház zárja le. Mindenütt kétemeletesek az épületek, kivéve a templommal szemben lévő középső szakaszt, mely hármat hordoz. Úgy ezt, mint a két hosszú oldal befejező pavillontömbjét magas, sima *attika* koronázza lapos tetővel. Ez a két sarokpavillon az egész épületkompozíció legjellegzetesebb, legsikerültebb része. Kitűnő záróakkordjai az árkados, egyenletes homlokzatrészeknek. Az udvar architektúrája nem árulja el, hogy minő különböző tudományos, vagy egyházi célt szolgálnak az egyes épületrészek, csak kívülről, a Boldogasszony-sugárút tengelyében kap külön, egyéni hangsúlyt a püspöki palotarész. Az utcaátboltozások külső kifejezésébe viszont régi angol egyetemekre emlékeztető gótika vegyül.

Sok finomság, ötlet nyilvánul a részletekben. De nem tolaikodók, szinte váratlanul akad az ember az egyes artistikus motívumokra. Így az árkádok pillérei között néhány mulatságos, fantasztikus formájút találunk. Egy csavart pillért a szegedi néphumor már el is nevezett adóprésnek. A püspöki palota és szeminárium homlokzatát itt-ott szenteknek égetett klinker-anyagból való stílizált szobrai díszítik, a háromemeletes szakasz attikáját pedig a sokat emlegetett *zenélő óra* fogja ékesíteni. Figyelmet érdemelnek a művészi vasmunkák is.

A művészi díszítés azonban az árkádsor figurális ékességeiben éri el tetőpontját. Klebelsberg kultuszminiszter itt a magyar multat beszélteti el plasztikus nyelven, domborművekben és szobrokban. Híres események és nagy emberek szólnak majd hozzánk e Pantheonban. Az árkádok homlokfalán pedig címerek számára jut hely. Java szobrászaink dolgoznak már a nekik kiosztott feladatokon. Magára a térre egyelőre nem terveznek figurális dísz. Néhány lépcsővel lesüllyeszti és kölapokkal burkolják, hogy a tér művészi hatását ezzel is emeljék.

*

Erre a térre valóban büszke lehet majd Szeged városa. Elgondolója és megvalósítója példát mutatott arra, hogy egységes, művészi terv alapján, aránylag mérsékelt költségekkel milyen nagyszabású építészeti kompozíciót lehet létrehozni. A szegedi Fogadalmi templom tere egyszerre nemes bélyeget üt a Tisza partján épült város műemlékekben és építőművészi látnivalókban sajnos annyira

szegény és újdonsült képére. Olyan központja lesz a városnak, minővel csak a régi kultúrájú külföldi városok dicsekedhetnek. Semmi üres hívalkodás, fölösleges cicoma, a művészi gondolat itt a maga tisztaságában, nemességében szólal meg. És a Fogadalmi templom, a Trianon miatt Szegedre áttelepedett temesvári püspök fölvatásra váró székes-egyháza is sokat nyer új körpyezete által. Művészi tömege monumentálisabb lett. Tornyai most még inkább emlékeztetnek a régi olasz egyházak *campanile*-ire.

Most még csak az hiányzik, hogy a gyönyörű tér a templom oldalain és a szentély mögött is méltó folytatást kapjon. Hasonló stílusban monumentális lezáródást kaphatna a nemes építészeti kompozíció a Fogadalmi templom körül. Reméljük, szerencsésebb pénzügyi viszonyok között erre is sor kerül. A szegedi templomtér azonban már így is az ország legszebb modern építőművészi alkotása. Elgondolója és tervezője nemcsak az egyháznak és a tudománynak épített méltó hajlékot, hanem mindketten önmaguknak is örökbecsű emléket emeltek.

(Budapest.)

Ybl Ervin.

AMERIKAI FALU-ANALIZIS.

Amerika csodálatos ipari fejlődése, amely a körülmények kedvező összecsátzása folytán jutott el egy évszázad alatt a mai fokáig, annak a szellemnek a terméke, amely a yankee-típus mentalitásából fakadt. Az industrializáció vezető szerepre jutása, a kalmár-szellem érvényesülési lehetőségének szinte beláthatatlan skálája szükségyszerű következetességgel tolta előtérbe az állam életében ennek a szellemnek a képviselőjét és melegágyát, a várost. Amint az ipar és kereskedelem lendületesen tör előre, épúgy nem aprózza lépteit a város sem, hanem rohamlépésben jut el odáig, ahol a városfejlesztés fanatikus apostolai is korlátokat akarnak már vonni a keretnélküli lehetőségnek, a városok „elfejlődésének”.

Nemcsak Európában, hanem az Amerikai Egyesült Államokban is kedvezőtlen jelenséggént állott elő az egyoldalú városfejlesztésből és vele együtt jelentkező falu-elhanyagolásból az állami életben és a társadalomban tapasztalható egyensúlyelbillenés és az organizmusban mutatkozó zavar. Nem véletlen tünet az, hogy épen az államférfiak és vezető politikusok a demokratikus és liberális szellem szabad érvényesülésének virágzása idején intik az emberiséget annak az igazságnak a megszívlelésére, hogy az állami élet biztos és zökkenés nélküli fejlődésének alapja a falusi, a vidéki társadalom, amely a maga mentalitásával az állam és társadalom számára pótolhatatlan erőforrásokat és energiakészletet jelent. A mult század végén Jules Meline fordul az egész Európa közvéleménye elé és a falu elhanyagolásának káros hatásaira és veszélyeire mutat rá. A volt francia miniszterelnök és földművelési miniszter époly világos szemmel látta a faluban a betegségi szimptomákat, mint amilyen éles szemmel figyelte meg azokat az Amerikai Egyesült Államok elnöke, Rooseveltt is, aki 1911-ben nagyösszegű alapítványokat tett a falu bajainak tudományos kutatására és a falufejlesztést minden erejével igyekezett előmozdítani. Rooseveltt iniciatívájára indult meg az a nagy arányú és eredményes kutatás, amely a falu életének sokoldalú megfigyelései révén a javítás. útjait a tudományos megalapozottsággal elősegítette. A társadalmi tudományok közül a mezőgazda-

sági tudományok mellett nagy szerepre jut náluk a mezőgazdasági politika és a szociológia. Ez utóbbi tudománykör teljes kifejlődéséhez, a falusi társadalom szempontjait vizsgálva, a háború után jutott el, amidőn a szociológiának u. n. *rural sociology* diszciplínája révén a kutatásoknak teljes alaposságot és tudományosságot adtak. Ez a tudománykör, amely a falu társadalmának szociológiai vizsgálatával foglalkozik, a falu társadalomalkotó erőit, szerkezetét, fejlődését, multját és jövőjét vizsgálja a lélektani tényezők érvényrejuttatása mellett. A dinamikus és statikus tényezők kutatásában, szinte önállóvá váló ismeretanyag jelentkezik a *falusi szociográfia* címen, amely a szociológiai anyag adottságainak leírásával foglalkozik. A szociográfiába kapcsolódik szorosan a falu-analízis, vagy mint ők nevezik, *community analysis*.

A falu-analízis megfelel nagyjában és egészében a mi falusi monográfikus ismeretanyagunknak, vagyis egy helynek, egy falunak sokoldalú megfigyelésével és leírásával foglalkozik. Egy adott helyet bont kutatásában alkotó tényezőire és ezzel nem csak az anyatudományának, a *rural sociology*-nak szolgáltat anyagot, hanem fontos gyakorlati feladatokat is ellát. A falu-analízis nem válik azonban száraz adatközléssé, mint amilyenre a mi monográfikus irodalmunkat egyes irányok lefokozni törekcsenek, hanem a maga részletességével és elevenségével tudományos célokat épúgy tud szolgálni, mint amilyen készséggel a közigazgatás eszközévé válhat. Sem a mi propágált, lehetetlen falusi kartoték-rendszerünk, sem a falutopográfiák, nemcsak tudományos, de gyakorlati célokat szolgálni sem tudó szisztémája, nem lelhető fel az amerikai szép eredményeket elért falu-analízisben.

*

Amerika vidéki életének fejlődése egészen más fázisokat futott meg, mint amilyeneket nálunk a történelem folyamán megfigyelhettünk. Amerika vidéki életének kialakításában nem játszik oly erős mértékben közre a történeti faktor, mint amilyen fontos szerepet játszott az európai államokban. A falvak életében kifejezésre jutó tradicionális tényező csak a legújabb időkben kezd, mint falusi karakter kifejlődni az amerikai vidéki életben. Az alig százéves keletről nyugatra igyekvés, az amerikai farmer hőskorszaka, a vasúttársaságok nagy telepítései már bizonyos szabályozottságot visznek úgy a farinok struktúrájába, mint pedig a farmok centrumaként kifejlesztett egyes telepek kialakulásába. Az Amerikai Egyesült Államokban a falupolitikai probléma tulajdonképpen a *farmkérdésben* éleződik ki, mert a földművelő társadalom legnagyobb része a farmerekből kerül ki. A kialakult kisebb központok nem egyebek, mint a környező farmerek társadalmi, gazdasági, vallási, közigazgatási, kulturális centrumai. A kedvező forgalmi kapcsolat (a keleti államok egynémelyikében a farmereknek 98%-a rendelkezett autóval és telefonnal, kitűnő utak stb.) lehetővé tette, hogy távolabb fekvő farmerek is bekapcsolódhattak a centrumba, anélkül, hogy ez különösebb akadályt, vagy idővesztést okozott volna. Viszont ez a kedvező kapcsolat eredményezte azt is, hogy a központhoz való tartozás érzése meglazult, miután a távolabb fekvő népesebb város elérése sem okoz nagyobb nehézséget. Érdekes megfigyeléseket tettek arra vonatkozólag is, hogy a bizonyos körzetbe tartozó farmerek érdekeltségei hogyan kapcsolódnak, hol az egyik, hol a másik centrumba, s így a falusi élet tényezői, hogy metszik egymást keresztül-kasul. A farmer-kérdés megoldásánál az útkérdés játszotta a legfontosabb szerepet és a falusi segítségnél a forgalmi kapcsolatok, a közlekedési elvek predominálnak.

A falu-analízis és a vele összefüggő szociográfia nagy jelentőségét a *rural* szociológusok különösen kiemelik, mert épületüknek a realitáson való felépülését

épen az adott helyzetnek boncolgatása és az abból levont következtetések biztosítják. De nemcsak a *rural* szociológiának helyes felépítését, hanem a politikumot, mondjuk a faluval szemben folytatott politikát, a falupolitikát is épen a helyes adatfeltétel biztosíthatja. A falu-analízisnek nemcsak tudományos adat-szolgáltatás és gyakorlati-közigazgatási szempontból van nagy jelentősége, hanem nagy nevelő értékeket is rejt magában akkor, amidőn az összehasonlításra és az egymás ösztönzésére módot nyújt. Nemcsak a vetélkedés játszik ezen a téren szerepet, hanem a más viszonyainak, gazdasági, kulturális téren elért eredményeinek ismerete nagy nevelő hatást tud gyakorolni az észszerű belátáson, vagy egyéb anyagi-szellemi érdekeltségen keresztül a fejlődéssel lépést tartani nem tudó falu lakóira. De megbecsülhetetlen értéket rejt magában a falu-analízis mindazok számára, akik a falu vezetésére, vagy bármily téren való befolyásolására vannak hivatva, miután a helyes intézkedésnek első és lényeges eleme az adatok, a helyzet ismerete. Ismerni kell az erőket, speciális sajátságokat, amelyek a falu életében szerepet játszanak, ismerni kell az illető hely lelki, biológiai és szociológiai összetételét, hogy bármilyen tervet, programot, vagy tevékenységet azzal a tudattal kezdhesünk meg, hogy esetleg nem várt faktor-munkánkat nem akadályozhatja meg, legalább is nem olyan, amelyet az adott helyzetek között, megfelelő gondossággal előre láthattunk volna. Ez az analízis szolgáltathatja az esetleges betegségi tünetek mellett a diagnózist épúgy, mint a terápiát.

A falu-analízis kezdőmunkája az illető helynek nagyság és típus szerinti osztályozásában áll. Ennek szerintük azért van fontossága, mert ez mutatja meg a farmerek hozzá való kapcsolatának intenzitását is, miután kisebb hely, kevesebb szolgálatot nyújthatván, kevésbé tudja a farmert magához kapcsolni. A *hamlet* 100-nál kevesebb, a *village* 100—400, a *town* 400—1200, a *city-town* 1200—5000 és a *city* 5000-nél nagyobb lakóú: ez a beosztás csak elméleti jelentőséggel bír. Fontosabb probléma szempontjából a falvak faj szerinti elemzése. Ez érthető is, ha tudjuk azt, hogy az Egyesült Államok népe a legkülönbözőbb elemekből tevődött össze. További kutatás tárgya a falu statisztikai felvétele, a falu statisztikája és dinamikája számokban kifejezve, a faluban vezető szerepet játszó egyesületek, egyletek, mint az egyházak, farm-bureau, kereskedelmi egyesület, szövetségek, a páholyok, farm-uniók, iskolaközösségek stb. munkájának boncolgatása. Sok következtetést enged levonni annak a vizsgálata, hogy az illető centrumban inkább az önálló egyesületek, közösségek terjedtek-e el, vagy pedig inkább a más nagyobb egyesület fiókjai dominálnak; hogy vajjon a decentralizált, vagy centralizált típus játszik-e szerepet. De feladatává teszik a falu-analízist végzőnek azt is, hogy az illető helyen kezdeményezett szervezetekkel foglalkozzék még akkor is, ha azok csak pár napos élet-tartalmúak, miután a hely esetleges kóros jelenségeire lehet belőlük megállapításokat végezni.

A *community-analysis* projectuma felsorolja azt is, hogy hol lehet pontos és értékes adatokat szerezni az illető hely relatióira vonatkozólag. Így az általános forrásokon kívül jó segédeszközök lehetnek a kutató kezében a történeti tárgyú relikviák, dokumentumok, vagy régi újságok, albumok, naplók, szervezetek könyvei, az első foglalásra vonatkozó adatok stb. Továbbá a kereskedők és bankárok, akik sokoldalú kapcsolatuk révén érdekes és hasznos adatokat tudnak szolgáltatni. Lelkészek, iskolai tanítók főleg az illető hely szellemi és társadalmi életére vonatkozólag nyújthatnak felvilágosításokat. Az iskolás gyerme-

keken keresztül pedig a családi élet sok oly jelenségét lehet megfigyelni, amelyhez egyébként hozzáférni nem lehetne. Ez utóbbi alapos vizsgálatát különösen kiemelik. A vezető családok élete is sok megfigyelésre érdemes anyagot szolgáltatathat.

Különben is a falu-analizist szeretik a következő részekre beosztani: gazdasági és business (üzlet, nyereség) -analízis, a népességi analízis, a történeti analízis, a szociálgeográfia analízise, a szocializáció, vagy társadalmasulás vizsgálata és az egyes eredmények grafikus ábrázolása.

A falu ökonomikus megfigyelése kiterjed az adózásra, a pénz, kereskedelem és a bankügyre, a munkahozadéokra, az eladási lehetőségekre és szervezetre, szállítás és forgalomra, a munka eredményességére, a termelésre és a kiadásokra. Az adózás részletezése — az összes jövedelem, a bevétel, az elviselhetőség, a felhasználás, a megoszlás és történeti szempontokból — hasznos lehet a vizsgálat eredményességére. A pénz-, bank- és kereskedelemügy nemcsak a gazdasági elveket szemelött tartó kutató laboratóriumában fontos elem, hanem a falu maga is főleg ezeken a tényezőkön épül fel. A bankári és kereskedelmi hálózat nagyon erősen kiépült és a farmközpontok életében domináló szerepet is tölt be. Ezek üzleti politikájának, összetételének, kiterjedésének, növekedő, vagy csökkenő voltának, kapcsolatainak analízisének épüngenem hanyagolható el, mint ahogy beható megfigyelésre érdemes a piacozás, a kelendőségi lehetőségek és kapcsolatok, a közlekedési és forgalmi viszonyok mozgó és nyugvó helyzeti megrajzolása. A termelés és fogyasztás részletezése hosszabb megfigyelés alapján — az életstandard struktúrájának lehető és tényleges viszonyára nagy súlyt vető amerikaiak szemében — elsőrendű kérdés. A munkajövedelem (beleértve a munkabért is) és munkahatályosság és eredményesség, a munka racionalizálása, a munka lélektani felfogása és egyéb oldalú analízisének hozzátartozik a jó falu-analízishez.

A népesség vizsgálata a falu összetételére, be- és kivándorlási viszonyaira, a népmozgalomra, a házassági hajlamra, termékenységre, egészségre stb. terjed ki, körülbelül olyan elvek alapján, mint amilyen principiumok szerint nálunk az illető viszonyok rögzítése történik. Ebbe a fejezetbe tartozik a *standard of life* megvilágítása. Hogy ez milyen szerepet tölt be nálunk, azt megvilágítja az a tény, hogy az amerikai rural sociology-k tan- vagy összefoglaló könyveiben a terjedelem szempontjából az ugyancsak széles bázisú vidéki szociológiának egyharmadegyötöd részét teszi ki a *standard of life*.

*

Nem sok új eszmét tudnak felmutatni a történeti vizsgálat terén. Ez teljesen az európai nyomokon halad és a nem nagy történetű amerikai viszonyokra a rural szociológusok nem is sok figyelmet fordítanak.

Jóval jelentősebb azonban a falu szociálgeográfiai és társadalmasulási processzusának a vizsgálata. A szociálgeográfiai kutatás az ember és a föld viszonyának részletes analízisére terjed ki és nemcsak a földrajzi adottságok karakterisztikumait tünteti fel, a földrajzi tényezők befolyásoló szerepének vizsgálatával, hanem az emberre gyakorolt hatását is úgy gazdasági, mint biológiai és lélektani szempontból alapos analízisnek veti alá. Természetesen nem merül ki ez a kutatás a földrajzi tényezők oly domináló érvényrejuttatásában, mint ahogy azt pl. a nálunk megindított u. n. *járásai monográfia* teszi, ahol minden egyéb tényező függvény és mellékes (l. Tóth Ferenc: *Csurgó monográfia*).

Nagyon figyelemreméltó az amerikai falu-analízisben a *socialization analysis*, vagyis a társadalmasulási folyamat megfigyelése és leírása, a ható

okok részletes felsorolásával. Ebbe a fejezetbe tartozik a *leadership* (faluvezető, vagy faluvezetés), akire, vagy amelyre a falu-analizist végzőnek ügyelni kell. A faluvezető invenciozus, vagy inkább tudással rendelkező, vagy pedig inkább kitartó, vagy egyéb típusainak, a hatásuknak vizsgálata, a faluvezetők képzése, azok megfelelése, vagy alkalmatlansága, a nem hivatásos faluvezetők bekapcsolódásának hatása, a faluvezetők együttműködése stb. épügy fontos, mint annak a mérése, hogy ezek mennyi és milyen értékű szociális kontaktust tudnak létrehozni, vagy fenntartani. A kontaktust, amely az izolációval ellentétes állapot és amely utóbbinak káros következményeit, az egyénre és társadalomra káros hátrányait ugyancsak kiemelik, a társadalomtudomány számára a végzett felesleges munka mellett, sok értékes megállapítást tud felmutatni. Részletes annak a kutatása, hogy mik és kik tudnak szociális kontaktusokat teremteni és hogy ezek a költséggükkel arányban, mennyi gazdaságilag is mérhető előnyt jelentenek. Különben is jellemző a tudományos vizsgálódásokra az amerikai rural sociology irodalomban, hogy ott a gazdaságosság elve és célszerűsége folyton felbukkanik. Nem jelenti ez azonban azt, hogy ugyan olyan pénzben is kifejezhető mérésnek ne vegyék alá a nálunk gazdaságilag értékelni nem szokott pl. társadalmi, lelki, erkölcsi stb. erőket és hatásokat. Különösen aprólékos a vizsgálat az utóbbi szempontból akkor, ha az bizonyos kiadásokkal van kapcsolatban. A *social contact*-okat épügy vizsgálják a költségek szempontjából, mintahogy a tehetség hasznosításának számbeli, költségbeli mérlegét felállítják. A *talent utilization calculation* mellé még a *talent utilization indexet* is besorozzák, amellyel megint csak a felhasznált tehetségek és ezek felhasználási költségeit hozzák kapcsolatba. Nagyon érdekes a munkán kívül töltött idő pontos feldolgozása is. Nemcsak azt teszik kutatás tárgyává, hogy a munkában, annak milyen fájában mennyi és milyen minőségű, mennyi szellemi és testi erőt, tehetséget kívánó erő kifejtés történt, hanem a szabad időt is kutatják abból a megfontolásból, hogy a munkán kívül töltött idő az, amely a társadalmassulási folyamatnál kihasználható és amely a társadalmi kapcsolatok megteremtésénél legnagyobb mértékben közrejátsszik.

A falu-analizálónak kötelességévé teszik azt is, hogy eredményeit rajzokban illusztrálja, térképeket és fotográfiákat csatoljon munkája mellé.

A fenti rövid vázlattal azt igyekeztem elérni, hogy rámutassak arra, hogy a falusi pontos adatfelvételek jelentőségét már majdnem mindenütt felismerték és annak keresztülvitelére — a gyakorlati és tudományos célt szemelőtt tartva — a kezdeményező lépéseket megtették.

(Berlin.)

Szeibert János.

JÖJJETEK HARMINCAS ÉVEK!

Ne feledkezzünk meg a Nagy Magyar Alföld népességéről, melyet oly sokáig hanyagolt el a magyar közgazdasági, szociális és kultúrpolitika.

Klebensberg Kunó gróf.

Gyakran gyötör a gondolat, hogy a végenyészet szélére került ország bízsa rám immár nyolc éven át egyedül megmaradt kiícsét: művelődését. A felelősségnek ez a perzselő tudata ösztönöz és hajt arra, hogy művelődési törekvéseik anyagi alapjait lerakjam és hogy tollhoz nyúljak, valahányszor elégtelen az államhatalom és a hivatalos apparátus és csak a nemzet közvetlen meggyőzése vezethet célhoz . . .

Olyan államférfiú nyilatkozik így, aki jól tudja, hogy korunk alaphangja demokratikus és hogy csak azok a reformok valósulhatnak meg, melyek mögött nagy közhangulat áll. Nem irtózik tehát a nagy kérdések megvitatásától, hiszen miniszteri hatáskörénél sokkal magasabb fórum is van: a nemzet közvéleménye.

Megújulások idején az államférfiak öntudatosabban érzik azoknak a feladatoknak a súlyát, mely reájuk nehezedik mind belső, szellemi kultúra terén, mind reális, külső dolgok kultúrájában. Tudják, hogy az államnak kultúrjavakat teremtenie nincs hatalmában, nincs joga csorbítani a közösségi és egyéni jogokat. Vallják, hogy az állam egyik feladata a kultúrjavak előmozdítása. Mint jól szabott ruhához, — jegyzi meg egyik cikkében Klebelsberg Kunó gróf — úgy kell a kultúrpolitikának is odasimulnia minden egyes város egyéni természetéhez, speciális szükségletéhez.

A bekövetkező *harmincas évek* folyamán — írja — a revízió gondolata fokozódó erővel fogja döngetni a trianoni börtönajtót. Ez évtized folyamán az lesz kötelességünk, hogy testileg, erkölcsileg, szellemileg, társadalmilag, gazdaságilag és politikai tekintetben is minél nagyobb egészségben, egységben és erőben tartsuk meg a magyar nemzetet, hogy a körülöttünk folyó bomlással szemben duzzadó életenergiát mutathassunk fel, hogy így a világ nagy nemzeteinek összehasonlító megfigyelése javunkra üssön ki.

Az újkor népeinek — mondja más helyt — önmagukban kell keresniök azokat a belső értékeket, amelyek létüknek, fennmaradásuknak erkölcsi jogcímei. Meg kell mutatnunk a nagy nemzeteknek, a világ közvéleményének, hogy nagyobb a magyar nemzet belső értéke, mint a bennünket környező és a mi rovásunkra nagygyá tett népeké. Ennek fokmérője pedig a művelt nyugat szemében: a műveltség. A bekövetkező *harmincas évek* folyamán tehát — mely még előreláthatóan békés marad — szereljük föl magunkat a kultúra fegyvereivel. Ne csupán higgyünk Magyarország feltámadásában, hanem megvalósításán állandóan dolgozzunk is. Olyan súlyos helyzetbe kerültünk, hogy rendkívüli erőfeszítésekre lesz szükségünk nem csak ahhoz, hogy helyzetünket megjavítsuk, hanem már ahhoz is, hogy önálló országgént fenn tudjunk maradni. Iszonyatos lenne az én történeti felelősségem — írja a kultuszminiszter — ha a legújabb fejlődés nemismerése folytán olyan dolgokat létesítenénk, amik már keletkezésükkor túl vannak szárnyalva és részben elavultak. A jelszó csak ez lehet: keveset, nem túlméretezettel, de tökéleteset, a megváltozott idők követelményeinek mindenben megfelelőt, nekünk való legjobbat, a legtökéletesebbet.

*

Tanulmányaiban oly sok az adat, oly sok a gondolat, hogy róluk hű képet csak az kaphat, aki végig olvassa őket. Valamennyiből kihangzik, hogy fel kell készülnünk a bekövetkező *harmincas évek* folyamán. Könyvének is, miniszteri tevékenységének is főeszméje: a felkészülés. Ez az alapgondolat, ez az alapérzés vonja belső egységbe valamennyi cikkét. Ez magyarázza meg a kötet címét is.

Megtudjuk belőle, milyen értékek vezetik kultúrpolitikáját, milyen értékek szerint tartja kívánatosnak irányítani nemzetünk történelmi és társadalmi tevékenységét. Hogy milyenek ezek az értékek: legjobban megfelelhetünk reá, ha tudjuk, mit tart Klebelsberg gróf kultúrának. A kultúra: az eszmények összessége. Klebelsberg gróf tehát az eszmények művelésében látja a kultúrát. Felfelé néz, felfelé tör, felfelé orientálódik. Hirdeti, hogy feltámadásra csupán erkölcsileg tökéletesen egészséges nemzet lehet képes. Ilyen magasabb szempont vezeti kultúrpolitikáját, mely „nem elszigetelt iskolaszervezési és mód-

szertani részletkérdéseknek elkülönített boncolgatása és megoldása, hanem az oszthatatlan egységet alkotó nagy magyar összcel megvalósításának egyik szer-
ves eleme”.

Ez a fogalmazás a nemzeti művelődés szerves felfogására mutat. Olyanra, mely a nemzet minden érdekével számol és nem szorítkozik csupán a költészetre és szépirodalomra. A költészet és szépirodalom területe régebben talán elég volt, de ma már a művelődés területe hihetetlenül kibővült. Dévény-nél — olvassuk egyik cikkében, Ady-reminiszcenciát pendítve meg — szélesen ki kell tárni a kaput. Jöjjenek ott sokan, nagyon sokan, mentül többen, új időknek új találmányaival, új termelési módokkal, főképp új tőkékkel és energiákkal. Európa közepén nem veszítünk időt a természettudományok, a technika, a gazdasági és az orvosi tudományok terén. A világ belvárosában nem lakhatunk szalmafüdös viskókban. Innen az ő sokoldalúsága: a nemzet erkölcsi egészségén kívül ügyel még belső szerkezetére, szociális strukturájára, a nép-egészségnek, a műveltségnek, a vagyonosságnak Magyarország területén való egyenletes megoszlására is.

*

E törekvésében ott találja maga előtt az Alföldet, melyet oly sok és nagy történeti igazságtalanság sújtott a törökvilág idején is és később is a vezetők elhibázott politikája folytán. Ezért foglalkozik egész cikksorozatban az Alföld közműveltségével. Hiszen az Alföldön a törökhódoltság okozta romlásnak és pusztulásnak rendszeres jóvátételére alig történt nagy arányú akció, kivéve a Tisza-szabályozását és a vasútépítéseket.

Tanulmányainak egy másik sorozatában a külföld elé tárja a magyar művelődés abszolút értékeit. Így töri át azt a kínai falat, mely bennünket körülzárt és Európától valósággal elszigetelt úgy, hogy a magyar nemzet művelődési belértékét nem is ismerték. A régi monarchia külügyminiszteriuma és külképviseletei mintha a magyarság kulturális megjelenése és érvényesülése ellen dolgoztak volna . . . Ezért sikerült ellenfeleinknek bennünket a nagy nemzeteknél úgy beállítani, mint hogyha egy Ázsiából Közép-Európába betolakodott, műveletlen, más népeket elnyomó hordával kellett volna végre valahára alaposan elbánniuk. E miatt a kínai fal miatt nem láttak bennünket Trianonban. E miatt történhetett meg, hogy valamennyi legyőzött nép közül ránk mérték a legigazságtalanabb és legszörnyesebb békét.

Ennek végiggondolásából jött létre a tanulmányok másik sorozata: mikor tudósaink Breslauba utaztak és ott „Magyar Hetet” rendeztek; mikor művészeink Nürnbergbe mentek és ott leadták a „magyar művelődés névjegyét”; mikor ellátogattak hozzánk az olasz, a bajor, az osztrák kultuszminiszterek, továbbá Schmidt-Ott porosz államminiszter, a *Notgemeinschaft der deutschen Wissenschaft* elnöke.

Klebelsberg gróf a régi monarchia diplomáciája helyett megszervezte a magyar kultúr diplomáciát. Lerakta annak alapjait a külföldi Collegium Hungaricumokban, ahonnan a magasabb magyar kultúra leendő zászlóvivői haza fogják hozni az idegen kultúra vívmányaival, a kultúratermelő országok tökéletes nyelvismeretét is. Kultúrpolitikáját kultúr diplomáciává szélesítette ki. Értékeink felmutatásával kedvezőbb közvéleményt szerzett számunkra a világ irányadó országaiban.

Ő, a nagy. reálpolitikusok iskolájának tanulója, erős gyakorlati érzékkel és hozzáértéssel tárja elénk a teendők egész tömegét. Teszi ezt úgy, hogy nagy-

hangú szónoklással szemben higgadtan érvel. Nem hangoztat csengő-bongó szavakat, hanem felvilágosít. Feltárja valódi érdekeinket, megmutatja valódi szükségleteinket. Nem törekszik szellemes szökdelésre, nem keres váratlan fordulatokat, különös hatást, színt, ragyogást. Az ő tanulmányainak más a csillogó erénye. Az: hogy tenger munkája közben egyszerűen megmondja az igazságot.

Forgatja a történelem lapjait, mely ránézve valóban az élet tanító mestere. Megtanulta belőle, hogy legfőbb kötelessége egyéni érdekeit nem nézve, örök erkölcsi igazságokat nem sértve, eredményekhez és sikerekre vezetnie a reá bízott nemzetet. Önérzetesen hangsúlyozza: Ahhoz a szent tollhoz, mellyel a magyar történelem íródik, csak az nyúljon és csak annak van joga fájdalmas igazságokat mondania nemzete szemébe, aki mélységesen szereti ezt a bűneiben és hibáiban is nagyszerű népet.

Végig olvasva a reform pathoszával megírt és mindvégig ösztönző könyvét, meggyőződünk arról, hogy a modern műveltség szempontjából szemléli az élet-felvetette kérdéseket. Jogosan írhatta: Lelkiismeretem nyugodt, becsületesen dolgoztam és nemzetemet az ellankadás veszélyeire figyelmeztettem. Emelt fővel viselem a magam felelősségét, de viselniök kell a magyar sorssal és jövővel szemben azoknak is, akik a közvéleményben bizonyos atmoszférát kifejlesztettek. A történelem fog közöttünk igazságot tenni.

Ő maga állapította meg, hogy újabban gyorsabb lett a történet folyása. Az idők múlását nem évszázadokkal, hanem évtizedekkel mérjük. Így mi is meggyőződhetünk még arról, vajjon Hungária állt-e mellette és súgta-e neki: „menj, nézz, figyelj, tapasztalj és e közben gondold meg, hogy nem magad számára dolgozol, ami magánügyed lenne, hanem az összesség érdekében. Tévedéseid azért nem neked, hanem az országnak ártanak“.

Ha valóban Hungária szólott és tett, akkor a közel jövőben felelősségre fogja vonni a történelem a reformcselekvések ellenségeit.

(Budapest.)

Fógel Sándor.

BORDAL.

Az *Irodalomtörténeti Közlemények* 1929. évi. 207. lapjáról közöljük az alábbi eddig ismeretlen Petőfi-verset, amelyet Bártfai Szabó László fedezett föl egy *Játékszini emlény* (Nagyvárad, 1847) c. zsebkönyvben:

Üresen áll már a kancsó, bort bele!
Ide hamar a javából, be vele!
Borcidáig folyjon a bor, mint tenger,
Ki megállhat még a lábán, nem ember.

Jer ölembe kincsem, rózsám, itt a bor!
Ha megittad, csókra kerül majd a sor:
Igyál tehát, ürítsd ki, mert szomjazom;
De csókodat, hű csókodat, galambom!

Petőfi.

A kérdéshez a Budapesti Hírlap *Árkádia* című rovatában többen hozzá-
szólaltak, rámutatva többek között arra, hogy a fölfedezett vers anthológiákban
már megjelent. Mindenesetre még eldöntésre vár, hogy valóban Petőfi-verssel
van-e dolgunk, vagy csak egy olyan közkeletű bordallal, amelyet — szerző hí-
ján — könnyen neki tulajdoníthattak.

VISSZHANG.

Klebelsberg Kunó gróf írja Ferencz József király születésének százéves fordulója alkalmából (Pesti Napló aug. 18.): „Ferencz József szívvel-lélekkel fogott össze velünk abban a nagy reformmunkában, amely az új Magyarország fölépítésére vált szükségessé . . . De ami elmúlt, vissza nem jő. Ferencz József korát, azoknak az időknek szellemét, a rombadőlt kettős monarchiát visszahozni többé nem lehet és ezért azoknak az energiáknak a fölhasználásával is, amelyek Ferencz József korában gyűltek föl a nemzet akkumulátoraiban, a jövő felé fordulva kell keresni a nemzet számára a trianoni útvesztőből kivezető ösvényeket“.

*

„A mai olasz színház legjellemzőbb sajátága az újításvágy, mely a szimbolizmustól a futurizmusig minden lehetőséget megragad. A szerzők a legkülönbözőbb színházi expressziókra törekcsenek, formában is, tartalomban is merészen. A régi realista eljárások száműzve vannak. Nem cél többé egyszerűen bemutatni az élet valóságát. Nem is akárnak igazi embertípusokat bemutatni, hanem az absztrakciók világába visznek bennünket. A szereplők nem húsból és vérből való alakok, hanem szimbolumok, általánosságok megszemélyesítői“. (A Le Temps tárcája, aug. 18.) — Mit szól mindezekhez Csathó Kálmán? Drámaíróink csak pipálnak és tovább rajzolgatják a Ladányiakat . . .

*

Szent Pál karinthiai kolostor eladta Gutenberg-bibliáját az amerikai kormánynak. (Száz év múlva Európa minden kincse Amerika múzeumaiban lesz.)

*

Mikes Lajosról írja a Pesti Napló (aug. 20.): „Osvát mellett ő volt a második Kazinczyja ennek a kornak“.

*

Ravasz László nyilatkozata Adyról és Babitsról: „Remélve, hogy az igazán értékes szellemek találkozása meghozza a kiegyenlítődést, én is Babits Mihály ajánlói között voltam a Kisfaludy Társaságban. De valójában az idő az, amely Vajda János szép szavai szerint, a halhatatlanok bírója. Mert nem mind igazán értékes irodalom, ami új és nem mind az, ami régi. Az Ady-kérdésben alkotott véleményemet, azt hiszem, nincs okom megváltoztatni. A moralista ma sem mondhatna mást s. esztétikai szempontból akkor is, ma is a legnagyobbak között tudtam Adyí“. (Magyarság aug. 10.)

*

A Habsburg-ház volt könyvtárosa Münchenben publikálta Ferencz Józsefnek anyjához, Zsófia főhercegnőhöz írt leveleit. A publikáció érdekességéhez tartozik, hogy az osztrák császár 1870-ben a franciák győzelmét remélte és a németek vereségétől bizonyos jóvátételt várt a monarchia számára.

*

Egyik napilap publikációja szerint Arany János hagyatéka körülbelül száz-hússzezer forintba rúgott. Könyv mindössze néhány száz maradt a nagy könyvbúvár után.

*

A Matin aug. 13-i száma vezető helyen nagy cikket közöl azzal a címmel, hogy „a magyar ifjúság patriotizmusa nem támadó jellegű“. A cikkíró többek

között közli egy Gulyás Béla nevű magyar diákvezér nyilatkozatát, amely szerint „a magyar diákszövetségekben 2000 olyan magyarérmű és magyarnyelvű hallgató van, akik Csehszlovákiából, Romániából és Jugoszláviából származnak és akik visszatérve országukba, nem fognak brutális irredentát prédikálni, hanem — ellenkezőleg — terjeszteni fogják a kölcsönös becsülés és megértés eszméjét, amire szükségük van azoknak a népeknek, melyek ugyanegy földrajzi és gazdasági keretben kényszerülnek élni”. (Akár igaz, akár nem igaz az interjú, jobb, ha nem fűzünk hozzá kommentárt.)

*

Szomorú és jellemző kortűnetre enged következtetni az a néhány megjegyzés, amit Dóczy Jenő (Magyarság aug. 18.) Halmi Bódognak Móricz Zsigmondról szóló könyvéhez fűz: „Halmi sokáig elidőzik Móricz kálvinistaságánál is. Ennek tulajdonítja, hogy írásművészete nem tud tiszta költészetig fölemelkedni s műveinek kompozícióját is sokszor megbontja, a művészi élményt gyakran zavarja a prédikátori hang, a társadalmi célokért harcoló propaganda. Nagyon érzik rajta a református kollégiumokban, theológián magábaszított kenetesség, melyben semmi sincs a barokk színpompájából. — Általában Halmi úgy találja, hogy a protestantizmus puritán oktató és hirdető szelleme kevesebb képességgel rendelkezik az abszolút szépség művészi kifejezésére, mint a szentképekkel, tömjénfüsttel, érzékeket-mámorba vonó muzsikával telített katolikus lélek”.

*

Gerevich Tibor mondotta a Magyarország munkatársának (júl. 24.) többek között a Római Magyar Akadémiáról: „Egyik eredmény, amely jelzi, hogy a római iskolával az új magyar művészetnek új útja nyílt: a képalkotás, képszerkesztés, az elgondolás tömör nagyvonalúsága. Nem a müncheni iskola színpaddiszlatozó szceneriája értelmében, ami nálunk Benczur-hagyomány, hanem Giotto, Piero della Francesca vagy Massaccio erős ethikai tartalmat is szuggeráló, kifejező monumentalitása és valóság-érzékeltetése értelmében. A Palazzo Falconiereben, a római magyar Parnassuson, ma régi nagy művészekkel való szellemi és esztétikai érintkezés folyamán, a nyugodt és tiszta miliőben az esetleges tulzó kísérletezők lehiggadnak és megértik a művészet örök törvényeit. Ez is egyik művészetpedagógiai haszna a római Magyar Akademiának”.

*

Verzár Frigyes debreceni professzor meghívást kapott Búzelbe. Ez a tény egymagában is mutatja — a kulturfőlény kishitű ellenségeivel szemben — hogy egyetemeink állják a versenyt a külföldi egyetemekkel. Szerencsére Verzár nem távozik véglegesen. Megtartja a tihanyi biológiai intézet igazgatását. Remélhető, hogy ezt a tudományos laboratóriumot a jövőben még több külföldi tudós fogja igénybe venni.

*

Pethő Sándor írja Pompéry Aurél könyvéről (Irányzatos-e a protestáns történetírás?): „Pompéry a legnagyobb tisztelettel méltatja Szeftü Gyulának írói és tudományos értékeit és eredményeit. Nagy és modern történésznek tartja, munkásságát egyenesen epochális jelentőségűnek, őt magát nemzedékünk tanító-mesterének, akinek egész történet szemlélete és szintézise hatalmas kutatások ténykömbjein alapszik”. (Magyarság aug. 3.)

*

Kornis Gyula mondotta Fináczy Ernőről a Magyar Pedagógiai Társaság ünnepi ülésén: „Pályáját nem hiába kezdte a görög világ kultúrájának kutatásával, mert hisz egész életét áthatotta Aristoteles életeszmenye, a bios theoretikos, mely szerint a tudományban, az igazság önzetlen kultuszában rejlik az embernek sajátos tökéletessége és boldogsága . . . A tudományos teorétikus tevékenység a legmagasabbrendű életforma, az emberi kultúra csúcspontja“.

*

A Néptanítók Lapja írja Bárány Gerő jubileuma alkalmából (1930, 21 : 23): „Amikor őt ünnepeljük, Platon jut eszünkbe . . . Aktákkal gyötrődő Platon. A pásztor Platon, a falanszter-időben. Aki borsón térdepelve is a szépről s a jóról álmodik . . .“

*

A Le Journal vezércikkében (júl. 21.) olvassuk: „Akik a világot járják közülünk, csodálkozva bukkannak egy-egy nem is sejtett határ mögött Franciaország iránt olyan szimpátiákra, amiket a kedvezőtlen események sem tudtak elpusztítani . . . Miért rejtjük véka alá, hogy Magyarország, amelyet az események a barikád másik oldalára sodortak, igaz becsülést érez Franciaország irányában?“

*

„Kövessük az ősök nemzettönntartó hagyományait“ — hirdeti a Szent Imre-emléktábla a parlamentben. (Igen, őseink nemzettönntartó hagyományai arra tanítanak, hogy a nemzet mindig tudott alkalmazkodni az új idők új követelményeihez. Ilyen nemzettönntartó hagyományaink közé tartozik a nyugati kereszténység fölvétele. Szent Imre nem Koppány ősi utain járt, hanem egy új életideált valószínűleg meg.)

R O S T A.

MÉG EGYSZER: ERDÉLY MONOLÓGJA.

A *Széphalom* mult számában közzétett cikkem — *Erdély monológja* — egyidejűleg a *Budapesti Hírlapban* is megjelent. A cikkre a B. H. július 18-i számában Szász Károly válaszolt, elfogadva azt a sok adattal igazolható polemikus tételemet, hogy Erdély kulturájának nem volt hasznára az egészségtelen centralizáció. Szász Károly igazat ad nekem mindenben, csupán két pontra vonatkozólag kifogásolja azt, amit nem mondok ki, csupán — állítólag — a szavaim mögött gondolok.

A B. H.-ban megjelent válaszból legyen szabad a *Széphalom* olvasói előtt ismételni a következő részletet:

Távol áll tőlem, hogy Gyulai Pált kisebbitsem. Jól tudom, hogy harcos Gyulai Pálnak örök érdemei vannak a maradisággal szemben Petőfi elismertetésében, Vörösmarty életrajzában, az irodalmi ízlés védelme körül és azzal, hogy a nemzeti klasszicizmus esztétikai világnézetét kialakította és megépítette. Gyulai Pál érdemeinek igazán nem lényeges része a pesti egyetem katedráján eltöltött idő. Ő anélkül is a nekünk „nagy” tizenkilencedik század szellemi vezére lett volna. Nem ártunk az ő nimbusának, ha konstatáljuk, hogy egy tanártársa exaktabb, pozitívabb, filologusabb tudós volt, mint ő.

Ami Beöthy Zsoltot illeti, — itt igazán nem értem, miképen lehet szavaimba kisebbitést beleolvasni. Ellenkezőleg: Beöthyről azt állítom, hogy a vele egyidőben működő Gyulainál nagyobb hatással volt a közös tanítványokra. Nem a költő-kritikus Gyulai Pál, hanem a *Szépprózai elbeszélés* szerzője, Beöthy Zsolt és a germanista Heinrich Gusztáv lettek a hungarológia igazi megalapítói. Azt hiszem, ez a szerep nem kisebbiti, de inkább nagyobbítja Beöthy alakját. Igazán könnyű alkalom lenne számomra, ha e vita kapcsán én is Beöthy védelmére kelnék. Pedig nekem is volna jogcímem, hogy tanítványának valljam magamat, nem ugyan abban, amiben sokan követni szeretnék az utolérhetetlen Mestert, hanem abban, amivel — pozitív tudományos munkái révén, az összehasonlító irodalomtörténet és a magyarcélú filológia terén — valóban ráütötte szellemi bélyegét a tanítványaira.

Válaszommal Beöthy Zsolt védelmezői úgylátszik meg voltak elégedve, mert erről a kérdésről többé nem esett szó. Gyulai Pállal kapcsolatban azonban néhány nap múlva egyszerre két fölszólalást is hozott a B. H. Az egyiket Kardos Albert írta Debrecenből, a másikat Sárospatakról Rácz Lajos. Kardos Albert arra utal, hogy Gyulai Pál milyen nagy hatással volt egyetemi tanítványaira. Elismeri ugyan, hogy az előadásai kevésbé voltak termékenyek, de annál nagyobb varázsa volt a vele való személyes és szemináriumi érintkezésnek. Egyvéleményen vagyunk. Sem élő, sem holt tekintélyeket nem volt szándékomban kisebbiteni. Arra, hogy Gyulainak az egyetemről is voltak tanítványai, bizonyíték — argumentum ad hominem — maga Kardos Albert. De meggyőződésem, hogy Gyulai szellemi vezérségét annak köszönhette, hogy a *Budapesti Szemlét* szerkesztette és mint szerkesztő kezében tartotta a személyi szálakat.

Rácz Lajos fölszólalásában van egy mozzanat, amit érdemes regisztrálni. Az a tétel, hogy Böhm Károly filozófiai hatásának használt a kolozsvári izoláltság és hogy az ő filozófiája leginkább a református theológusok lelkében hullott termékeny talajra. Nem tartom magamat illetékesnek, hogy eldöntsem ezt a kérdést, de mindenesetre új dolognak tetszik előttem, hogy egy filozófus tanítását ilyen szűkebb körre lehessen korlátozni.

Rácz Lajos egyébként az én érveimet használja föl cikke végén és elkezdte a figyelmét, hogy *Erdély monológia* c. cikkemben két korszakról beszélek. A régebbi korszak mindent Budapestre koncentrált. Ebben a rendszerben csak Budapestről lehetett valaki országos hatású író vagy tudós. Ma más a helyzet. Ma a vidék, Erdély, a Felvidék aktív részt vesz a magyarság szellemi irányításában. A *Széphalom* ezt a decentralizációs eszmét képviseli és ezt a célt szolgálta többszörösen félreértett cikkem is.

(Straszburg.)

Zolnai Béla.

MAGYAR DIPLOMÁCIAI NYELV.

Czakó István cikke: *Hivatalos nyelvhasználat a nemzetközi jogban*¹⁾ végigvezeti az olvasót a nemzetközi szerződések nyelvhasználatának történetén a latin nyelv egyeduralmának korától a francia nyelv hatalmas előretörésének és diadalmának (vesztfáliai béke) idején át, az ingadozás jelenségei mellett, a párisi Békekonferenciáig, amely, a francia Clémenceau elnökelete alatt, a francia diplomácia nyelvet trónusáról ledöntötte, mivel nemcsak, hogy több nyelven szerkesztette a békediktátumokat, hanem a diktátumok két legfontosabb (és valószínűleg legtovább tartó) részében, a Nemzetek Szövetsége Egyességokmányára és a „Munka” c. fejezetre, a francia és angol nyelv teljes egyenjogúságát ismeri el. Czakó dolgozta az előző irodalom fölhasználásán alapul; részletkutatásokat is végzett átnézve néhány szerződés publikációt, emlékiratot. Cikkét, mint a cambridgei (U. S. A.) Harvard-Egyetem tagja írta és valószínűleg oly formában is jelent meg, ahogy Amerikában elkészítette.

Az elolvasásra érdemes, derék dolgozatot, amelyhez hasonló, hál' Istennek, sok jelenik meg manapság, nem is tartottam volna szükségesnek ismertetni a folyóirat hasábjain, ha nem adna alkalmat egy kis, hogy úgy mondjam, tudománypolitikai elme-futtatásra. Egy komoly fiatal magyar ösztöndíjas, hasznosan fölhasználva idejét és az ösztöndíj-adta lehetőségeket, a bizonyára gazdagon berendezett amerikai egyetemi vagy szemináriumi könyvtárban tanulmányozza a diplomáciai nyelvhasználat történetét, a francia nyelvnek a diplomáciában (nem a nemzetközi jogban, ahogy a cím mondja) való térhódítását, győzelmét és lehanyatlását. De dolgozatában Magyarország neve csak egyszer kerül elő (akkor is annak illusztrálására, hogy valamely szerződésben a „hiteles” nyelv szerepének megadják az okát), megírja cikkét anélkül, hogy kérdené magát: van-e magyar vonatkozása e problémának? Hazatérve, itt-hon sem tartja szükségesnek kiegészíteni a magyar vonatkozások vizsgálatával és a Külügyi Társaság, amelynek folyóiratában tanulmánya megjelent, maga sem kívánja meg, hogy Magyarországra, a magyar diplomáciára, kiterjeszkedjék.

¹⁾ *Külügyi Szemle* 1930. évf. — és külön: Dunántúl nyomda Pécs, 20 l.

Azt hisszük, e példa nem követésreméltó. Mert miről is van szó? Egy népszerűsítő, összefoglaló cikkben (nyilván nem önálló tudományos kutatáson alapuló értekezés *Czakó* cikke) a példák nagy számát szolgáltatja a különböző eseteknek, a diplomáciai nyelvek használata módjainak és körülményeinek, a precedenseknek, kivételeknek, mégpedig nemcsak a szorosabban vett szerződési (protokolláris) nyelvhasználatban, hanem a tárgyalások és a diplomáciai levelezések nyelvében is. És e húsz lapon keresztül egyszer sem jutott eszébe anyanyelvének használata, a magyar diplomáciai tárgyalások nyelvének mivolta, a magyar diplomáciai instrumentumok nyelvének mikéntje a régi és a mai világban! Nem először veszem észre, éppen a külügyi kérdésekkel foglalkozó íróink dolgozataiban, ezt a különös elfelejtkezést hazai dolgainkról. Ennek legfőbb oka bizonyára az, hogy egy ilyen általános érdekű, összefoglaló és (magasabb értelemben) népszerűsítő cikk anyaga idegen forrásokban és feldolgozásokban körülbelül készen van; a magyar cikkíróra csak az vár, hogy elolvassa, földolgozza a forrásokat és könyveket és magyarul megfogalmazza a cikket. Míg a magyar vonatkozású részeket, tudományos szintézisünk nagy elmaradottsága folytán, száz helyről kellene előkeresni, át kellene kutatni a szakirodalom jórészét, egy-egy adatért húsz könyvet átforgatni, egy-egy magyar fejezet kedvéért ötven munkát átlapozni, talán eredmény nélkül. A magyar glóbuszt oly sokáig gúnyoltuk; ime, hébe-korba kezdünk elfelejtkezni róla. Persze nem mindenki. Egy jeles magyar művészettörténész nemrégén írta úti vázlataiban a következőket:

A ma magyarjának nincsen joga tékozolni. Ma minden magyar világotjáró . . . a nemzet verejtékén folytat tanulmányokat. Ma senkinek sincsen közülünk joga kélutazásra. Minden munkánkban benne éljenek e tanulságok és minden tanulságunk legyen mindannyiunké.²⁾

Czakó István megmutatta, hogy az Egyesült Államokban nem kélutazott. Folyóiratainkban sűrűn megjelent cikkei bizonyítják, hogy amerikai társadalmi és politikai berendezését alaposan szemügyre vette; éles kritikai érzékkel ismertette az ottani népjóléti és oktatásügyi intézményeket mindenütt levonva a magyarság számára is hasznosítható tanulságokat. A tisztán nemzetközi jogi dolgozatokon kívül számtalan érdekes cikkben tárgyalta a nemzetközi élet és politika egy-egy problémáját. Azonkívül nemrégén földolgozta *Hunter-Miller* amerikai béke delegátus naplójának a trianoni békeszerződés megszerkesztését tárgyaló részeit; e — szenzációsnak mondható — közléssel szegény és kimerültni látszó revíziós irodalmunknak is új tápot adott. Szemrehányásunk, hogy *Czakó* elfeledkezett Magyarországról, nem érinti tehát e kiváló politikai író egész oeuvre-jét, csak e szóban forgó cikkét.

*

Nem vállalkozhatom most arra, hogy kipótoljam a kifogásoltam hiányt és megírjam a hiányzó fejezetet. De szeretnék rámutatni arra, hogy érdemes és kíváncsatos volna, éppen mai állapotunkban, amikor nyelvünknek és nemzetiségünknek sok helyütt harcolni kell mai birtokállománya fönntartásáért, megírni egyrészt a magyar diplomáciai nyelv történetét, másrészt tanulmányozni a magyar diplomáciában dívott egyéb nyelvek használatának múltját és jelenét. Az első téma, a magyar nyelvnek, mint diplomáciai nyelvnek, története beletartozik a magyar nyelv külső történetének tanulmányi kö-

²⁾ Bierbauer Virgil: Utazás Budapest körül. *Magyar Művészet*, 1930. jan. 11. l.

rébe. A *Magyar Nyelvtudomány Kézikönyvének* jeles szerkesztői nem tartottak fenn külön kötetet a nyelv-, történet-, társadalom és néptudomány határain levő eme diszciplinának, a nyelv külső (társadalmi és politikai) története tudományának; valószínűleg úgy vélik, hogy a kézikönyvnek a tervezetben felsorolt egyes fejezetei felölelik e témakört is. Pedig bizonyára lesznek oly vonatkozásai a magyar nyelv történetének, amelyek sem az „ethnikai csoportok“, sem a „magyar nyelvjárások“, sem a „magyar irodalmi nyelv története“ c. részekbe nem illenek bele. A francia nyelvtudomány gondosan bevonta kutatása és szintézise körébe a francia nyelv külső történetét is. Ferdinand Brunot monumentális munkája (*Histoire de la langue française*) legalább egy harmadrészában a fr. nyelv politikai és társadalmi történetét tárgyalja, a belső és külső expanzió történetét, legnagyobbbrészt saját, minuciózus kutatásai alapján. De hol kapunk majd tájékoztatást a *Magyar Kézikönyvben* a történelmi Magyarországon beszélt nyelvek viszonyáról a magyar nyelvhez, a magyar nyelv térfoglalásáról vagy térnyeréséről az országban, a magyar nyelvnek a hivatalos nyelvben való érvényesüléséről. A pozsonyi csehszlovák egyetem kiadványainak sorozatában, Danile Rapant, tót történész, megírja a „magyarosítás“ kezdetének történetét (K počiatkom maďarizácie. 1740—1790. Spisy fil. fak. univ. Komenského v. Bratislavě. č. VIII.) De közülünk még eddig senki sem vizsgálta fölül adatait és következtetéseit. Hol találjuk majd meg Szekfű Gyula kutatásainak eredményét a magyar nyelv története szempontjából nézve?³⁾ Idetartozik a magyar nyelv külső terjedésének, az idegenek között és a diplomáciai életben való használatának története is. Tudjuk, hogy a budai basák magyarul leveleztek a magyar hatóságokkal, sőt Béccsel is; mintaszerű publikáció áll e részben rendelkezésünkre.⁴⁾ Az is ismeretes, hogy a hódoltsági vidéken, a magyar nyelv meglehetősen el volt terjedve a törökök között, akik sorában magyar író-félék is akadtak.⁵⁾

De e jelenségeket összefoglalóan, nyelvészetileg is iskolázott embernek kellene földolgoznia. Szekfű Gyula maga panaszkodik korszakos *Magyar Történetének* bibliografiai függelékében (magában véve is szinte remekmű), hogy a magyar nyelv XVII. századi érvényesülésének történetére csak elavult, régi munkáink vannak.⁶⁾ A magyar történelem e hatalmas szintézisében Szekfű sort kerít ugyan a magyar nyelv külső történetével rokon kérdésekre, a nemzetiségi és kisebbségi kérdés akkori formáira, a magyar kultúra (és különösen magyar nyelvi kultúra) terjedési lehetőségeire, az államkormányzás, közigazgatási és családi élet nyelvére, a magyar kultúra természetes asszimiláló erejének jelenségeire, de ez a pár oldal, bármily mesterien is van megírva, nem pótolja a magyar nyelv (meg nem írt) politikai történelmének XVII. századi fejezetét.

De nemcsak a történelmi Magyarország határain belül volt a magyar nyelv diplomáciai nyelv, a török hatóságoknak a magyar és bécsi hatóságokkal és egymás között való levelezésében, hanem Tolnai Vilmos szerint, olykor határainkon túl is.⁷⁾ „A XVIII. század előtt a magyar nyelv tekintélye akkora volt, hogy a körüllevő kisebb országokban diplomáciai nyelvvül szolgált, a moldvai vajdaságban pedig udvari nyelv is volt“. Milyen hálás feladat lenne összegyűjteni az erre vonatkozó adatokat!

³⁾ *Iratok a magyar államnyelv történetének kérdéséhez.* Budapest, 1926.

⁴⁾ Takáts-Eckhart-Szekfű, *A budai basák magyar nyelvű levelezése*, Budapest, 1915.

⁵⁾ Takáts Sándor, *Rajzok a török világból.* Budapest, 1915. I. köt., III. köt. — R. Gragger és Fr. Babinger, *Literaturdenkmäler aus Ungarns Türkenzeit.* Berlin, 1927.

⁶⁾ XVII. század, 403. l.

⁷⁾ *Halhatatlan magyar nyelv.* Magyar nyelv, XX. (1924), 59. l.

(Különben a magyar nyelv diplomáciai szerepe nem egészen a múltt: számtalanszor előfordul, hogy erdélyi román, felvidéki és délmagyarországi származású román, csehszlovák és jugoszláv politikusok magyar diplomatákkal és más hivatalos emberekkel magyarul tárgyalnak).

A magyar diplomáciai nyelvtől meg kell különböztetni a magyar diplomácia nyelvét (erről sem esik szó Czákó cikkében). A magyar diplomácia (értem az erdélyi és a nem-királyi magyar diplomáciát), szabadságharcaink, a független Erdély és a 48-as idők alatt kapcsolatban állott a korbéli nagyhatalmakkal és a környező országokkal. Annak, aki oly gondosan áttanulmányozta Sziám nemzetközi szerződéseit a használt és hiteles nyelv szempontjából, át kellett volna lapozni a Roderich Goos könyvét az önálló Erdély államszerződéseiről és meg kellett volna néznie diplomáciai levelezéseink publikációit.⁸⁾ Ezekből körülbelül az állapítható meg, hogy az erdélyi fejedelmek és kancelláriák nagyobbára latinul leveleztek az idegen államfőkkel és követeikkel és latin nyelven kötötték a szerződéseiket (bár a munkácsi szerződésnek, amelyet Rákóczi György fejedelem és XIV. Lajos kötöttek 1645. április 22-én, van egy francianyelvű hiteles példánya is).⁹⁾ Az erdélyi fejedelem emisszáriusai és követei a nyugati hatalmakkal latinul vagy franciául leveleztek; a portai követek latinul beszéltek a fényes kapu idegen származású főtölmácsával. De az erdélyi kancellária jegyzékei magyarul mentek a portára,¹⁰⁾ ott fordította törökre a fővezér; ő viszont törökül felelt és a fejedelmi udvarban levő „török diák” fordította magyarra. (Így nevezték azokat az erdélyi ifjakat, akiket a fejedelem a portára küldött, török nyelvre taníttatott.) II. Rákóczi Ferenc diplomáciája már francia nyelven működött; érdekes azonban, hogy gróf Pálffy Jánossal, a majtényi és szatmári események előtt, latinul levelez és a Pálffy-elé terjesztett új tárgyalási alap is latinul van megfogalmazva.¹¹⁾ A 48–49-es idők magyar diplomáciája természetesen mindenben igyekszik alkalmazkodni az akkori diplomáciai szokásokhoz; gróf Teleki László, gróf Adrássy Gyula jó franciasággal, Pulszky Ferenc kitűnő angol nyelven írnak, míg a pesti és debreceni magyar külügyminisztérium idegennyelvű iratai már kezdetlegesebben vannak kiállítva.

*

A külügyekben is önállóvá lett mai Magyarország protokoláris nyelvhasználatát is megérdemelt volna egy kis fejezetet. A Nemzetek Szövetségének általa is idézett szerződés publikációját e szempontból áttanulmányozva Czákó István megállapíthatta volna a követett gyakorlatot, ami a következőképpen foglalható össze: a független Magyarország vagy franciául (ill angolul) köti szerződéseit — ez a túlnyomó eset — vagy a szerződőfelek nyelvén, tehát két nyelven: magyarul és a másik fél nyelvén (ez alól alig van kivétel). Ez esetben némelykor megjelölik, melyik a hiteles nyelv, némelykor nem. A magyar nyelv egyenjogúságát tehát a diplomáciai életben is elértük, mivel csak a francia és angol nyelvnek, a Nemzetek Szövetsége hivatalos nyelveinek, engedtünk elsőbbséget. S ezt is érdemes lett volna leszögezni.

(Genf.)

Baranyai Zoltán.

⁸⁾ *Österreichische Staatsverträge, Fürstentum Siebenbürgen, Wien, 1911.*

⁹⁾ A. Szilágyi, *Actes et documents à l'histoire de l'alliance de G. Rákóczi Budapest, 1894, 264 l.*

¹⁰⁾ Biró Vencel, *Erdély követei a portán, Kolozsvár, 1921, 4, 100 lk.*

¹¹⁾ Lukinich Imre, *A szatmári béke története, Budapest, 1925. 308. l.*

BERG KRISTÓF LELKIISMERETE.

„Édesanyáknak ajánlom ezt a könyvet“ — olvassuk a címlapon.¹⁾ És mivel ma különösen nagy azoknak az édesanyáknak a száma, akik nem törődnek azzal, hogy bírják-e gyermekeik teljes bizalmát, vagy kevésbbé tudják-e ezt megnyerni, mint nyugodtabb, tekintélyeket jobban tisztelő korokban, — ez az izgatónan érdekes pszichológiai tanulmány nemcsak művészi élvezetet, hanem meg-szívelhető intelmet és tanúságot is nyújt. Rég megmondta Meister Eckhart azt a nagyon ismert s mégis oly gyakran elfelejtett igazságot, hogy a bizalom a szeretet főpillére; nélküle felborul az élet egyensúlya, mert szükséges lelkünk ép-ségben maradásához oly rokonszív, aki előtt őszinte gyónással könnyíthetünk, tisztíthatunk lelki terheinken.

Berg Kristóf története, amelyet szürrealistának szeretnek nevezni, holott nagyon is reális, egy bizalom és vallomási lehetőségek után szomjazó, idegbeteg gyermek vívódása, akinek tragikumát fokozza, sőt teljessé teszi az, hogy ösz-tönszerű védekezésből minden eszközt és módszert kipróbál végzete ellen — sikertelenül.

Berg Kristófnak minden oka megvan arra, hogy az Oedipus-komplexum és a gyermeki kedélyre vészesen ható milieu áldozatává fejlődjék: börtönőr atyjá-nak gyakori igazságtalansága, ütlegei — egyetlen nevelési ténykedése —, nyeresége feleségével szemben, be nem vallható, folytonos lázongást idéz elő az ideggyöngye gyermek lelkében; a börtön és szomorú lakóinak közelsége túlfüti amúgyis nyugtalan és koraérett képzeletét. Egy gonosztevő ügyének főtárgyalá-sán végleg megzavarja a bűnös üldözéséről való kétféle felfogás. A bűnös bűn-hődjék! — tanítják az iskolában, otthon; a bűnös meneküljön, legyen ügyes, hasz-náljon fel minden eszközt a társadalommal szemben, — tartja be nem vallottan a közfelfogás. A tömeg kárörömében és részvételében ézredéveken át legyűrt in-dulatok villannak fel, a bibliabeli *fekete kos* emléke, amely magára veszi a törzs bűnét, amikor kikergetik a pusztába, hogy éhen vesszen (s amellyel Mózes tu-lajdonképpen egyiptomi rituális orgiák ellen védekezett). Az üldözött pártolása, ez a tudatalatti rokonszenvébredés, mely minden nemzet folkore-anyagában oly nagy szerepet játszik, már-már anyjához is közelhossa a fiút, amikor tanúja an-nak, hogy a jószívű, gyöngye nő megmenti a társadalmi rend egy megtámadóját. Kristóf anyját apjánál okosabbnak tartja ezentúl, ha az nagy hangon le is tor-kolja feleségét és a közös titok, az egymásban való megbízás, rövid időre össze-kapcsolja anya és gyermek lelkét.

Aztán kurta boldogság következik Kristófra. Betegessége miatt cseregye-reknek adják egy falusi kovácsmesterhez. Itt ismerkedik meg egyetlen eszmé-nyével, a tanító kisleányával, a szelíd, bájos Nellyvel, aki megoldja kissé nyelvét és megismerteti vele a felettünk lakó, mindentudó, örök bírót, akinek lénye-gét az iskolában sohasem értette meg. Kínzó álmaitól, lidércnyomásaitól Nellyke sem szabadítja meg.

A dráma — e retardáló momentumnak látszó tragikus mag fölbukkanása után — teljes erővel halad kifejlése felé. A Tóth Olivérrel való barátság: az első nagy rajongás; a gyermektörtéviszék szervezése: a gyónás mentő megváltó ha-tása utáni vágyakozás gyerekesen torz kirobbanása, mely iskolai pályafutását

¹⁾ Térey Sándor: Berg Kristóf lelkiismerete. Regény. Franklin-Társulat kiadása (évszám nélkül) 89, 209. l.

akasztja meg; Enyedics patikusnál töltött korszaka, ahol ismét nem volt kihez és mibe menekülnie; nem gyógyítják, nem is gyógyíthatják ki mindent látszólagos zűrzavarban össze-vissza asszociáló, őrijító álmaiból. Megfogja ugyan a katolicizmus poétikus varázsa, amire megint csak a gyónás, elgyötört lelkének egyetlen gyógyírja utáni vágyakozás teszi fogékonnyá, de mihelyt kiderül, hogy *másvallású*, próbálkozásával a plébánosnál is kudarcot vall. (Kristóf preexisztenciáját véli felismerni egy augsburgi dominikánus és ellenreformátor történetében, melyet neki a pap, egy szörnyű álom elbeszélése után mutat meg egy könyvben. Az illusztrált, német, tehát annak idején előtte ismeretlen nyelvű munkával találkozott már Nellyke apjánál, de ez tudat alatt maradt. A plébános azt hiszi, hogy Kristóf gúnyt űz a gyónásból s a fiú ezért nem mer többé hozzá visszatérni.)

Végül az utolsó felvonásban összetalálkozik Nellyvel, aki másnak a neje. Az élet kegyetlensége Kristófit házukba sodorja, ahol közvetlen közelből szemlélheti Nelly finom lelkének naponta való összetörését kártyás, durva férje által. Lassankint gyökeret ver Kristóf lelkében a gyilkosság vagy inkább megtorlás rögeszméje. És meg is öli Bacsót, mikor az korbáccsal támad Nellyre, azzal a vashamutartóval, mely egyszer úgy kigurult a kezéből, hogy alig lehetett megtalálni. (Mintha Dosztojevszkij lelke suhant volna át a végtelenül finom-érzésű, mindent megértő és végiganalizáló, emberszerető szerző útján, ami persze szintén tudat alatt maradt nála: a félkegyelmű ösztönszerű rettegése, hogy epileptikus rohamában szét fogja törni a kínai vázát, amely autoszugesztíó aztán ténnyé változik.)

Kristófit bekísérik abba a börtönbe, ahol apja az ör és ahol anyját éppen kiterítik. Szembetalálkozik apjával s hangtalanul leveti magát az ablakból a mélységbe.

Megrendítőbben, művésziebben, tömörebben még senkisé írt meg irodalmunkban a lelki vezetőt nélkülöző gyermek vesztébe-rohanását.

Térey Sándor, a *literary gentleman*-nek ez a legnemesebb veretű típusa, — aki a magyar-francia kulturális kapcsolatok kiépítésén, ápolásán, elmélyítésén oly fáradhatatlanul és teljes önzetlenséggel dolgozik, — akinek érdeme, hogy Debrecent nem kerülik el a híres idegenek, — a finom versíró és műfordító (Baudelaire-t, Verlaine-t, Zweig-ot magyarra, Ady-t franciára ültette át), — a *Visszatérés* szerzője, amellyel elnyerte a Kisfaludy-Társaság pályázatának első díját, — a *Berg Kristóf lelkiismereté*-vel új oldaláról mutatkozott be, növelve nemcsak sokoldalúságának varázsát, hanem bizonyítva azt is, hogy egyes, elszigetelt problémák kidolgozásának ötvösművészete is a kisujjában van.

(Gent.)

Mattyasovszky Erzsébet.

ÖRÖM.

A zsákuccába jutott izmusok vásári zajának végső és enervált hullámvérésével a *guillaumeapollinairei* absztrakció, a *tristantzarai* chaosz és az *ivan-golli* kozmikus idegvibráció is langyos nyugvópontra jutott. Ez az esztétikai zűrzavar forradalmi jellegével végül is stíluskísérletként hatott, de a kiélt formák szétbontásával és új szellemi síkok beállításával mégis csak a fejlődést szolgálta és a fejlődés zsilipeit nyitotta meg.

Ezeknek — az életet csak egyoldalról felfogó, tehát analitikus jellegű — irányzatoknak kétségtelenül eredményei vannak, de a *dada* erkölcsi nihilizmusa

elvégre nem lehetett az analízis és szintézis közt hánytorgó „rein menschlich“ biztos iránytűje. A talajátvesztett gyökértelen lélek egyre jobban áhítozott a hit, az egészség és a megtagadott természet felé. Ez a vitalitás vezette vissza a fiatalokat a nemes hagyományokhoz, a „letisztulás“ periódusához: az egészséges hanghoz. Ennek a fiatal költő-generációnak tagja Berda József is.

*

Az új arc egyik fele még a régi Berda rousseau-i légvételét sokszorozza. A rousseau-i lelki-életet élő költő lelkeségét vetíti felénk még ez a fény, mely áhítatos szeretettel árasztja el a természetet és a benne lévő állatokat. (*Álmomban verebet öltem, Kóbor kutya, Mezei virág, A ló, aki könnytelen, Sőhajtozó fák.*) A kamaszos nyersség és nuditas már csak a fiatalságnak örvendő önkívület égő és pozsgás színei mögött villan fel. (*Szilveszteri fürdőben, Ó, fiatalság!*) Fiúsból és vérből csattant ösztönös líra ez, mely optimizmusával, éles vers-áramával egy új világkép és világerzés kialakulását szolgálja. Intuitív frissesség, párolgó, meleg realitás (*Gyerekek, kacsák*) valami knuthamsuni természetérzés, valami szentferenci alázat találkoznak költői attitűdjében. Az utóbbi — a szentferenci humánus testestvére — adja az új Berdához való áthajlás mélypontját. Az *Áradás* és *Vérző napok* lázongó forma- és élményanyaga, a fűben, fában fluidumként megbúvó istenség ízeivel még a klasszikus mitológiák világát idézi. Az *Egyedül* modern pantheizmusa végül egy francisjammesi kanyarral az *Öröm* sajátos ízü pogány-katholicizmusán át egy theocentrikus világerzés és világnézet extázisához vezet. Ez a vonás mélyíti el az új Berda-arcot és segíti sűrített vonalvezetéssel költői ingeniumát egy nagyobb lírai teljesség: a paulclaudeli megtérés misztikus és mélységes meditációja felé (*Barátok templomában*). Ez a vonás az, amit az új Berdában alig vettek észre, pedig előző köteteiben, ha nem is tisztán, de meg-megcsillan (*Csendes erdő: Isten virágzik bennem!, Bogár a fűvön: én!*).

A hit mélyrétege ez már, melynek valóságfölötti nyilalása egy transzcendentális világszemlélet mesgyéivel határos.

*

Berdában a feloldó folyamatot mindig az érzelem indítja meg — az ihlet költője ő, akiben az élményanyag, mint domináló elem építi ki a vers szerkesztését. A forma alapja is belülről az érzellemmel pattan és az érzés-intenzitással parallel teremti meg a vers organikus egységét. Az *Öröm* formában is fordulópontot jelent. Haladást a zárt kompozíció, a klasszikus tömörség (*Mezei virág* c. ciklus) s már-már a latin stílus világosságának átütő ereje felé. Minden egyes véredény és sejt a maga helyzeti energiájával felelős a vers egységes organizmusáért. Nemcsak felelős, de segíti is a lelket a mindent feloldó Harmónia: a magasabbrendű költészet felé.

(Szeged.)

Berzy András.

GYERE TE SZOMJAS.

— Lantos Béla verskötete,
Henry Barbusse előszavával. —

Nem értjük a szerzőt; miért éppen Henry Barbusse előszavával? Ez már a második kötete — a címe igen furcsa — és még mindig nem akar kifogyni az előszavakból. Furcsa, nagyon furcsa jelenség. Ne haragudjon Lantos Béla, ha őszintén megmondjuk: a Henry Barbusse-höz való menekülése azt az im-

pressziót kelti, mintha nem volna meg benne a kritikai önfelelősség, mintha saját magáért nem merne felelősséget vállalni. Megnyugtathatjuk: mi Barbusse előszava nélkül is merünk objektívek lenni. (Barbusse különben is volt annyira óvatos, hogy nem a művész, hanem a szocialista mellett exponálta magát.) De nézzük: mit ad a *Gyere te szomjas*? Bizonyára nem vagyunk elfogultak, ha azt mondjuk, hogy a szociáldemokratapárt vezércikkébe lírizált programját. Ime:

Március: szívek forradalma!

Tavaszi, tavasz:

eszmék szent születése!

— — — — —
két összetapadt ajkad csak dadogva nyílik:

tavaszi . . . március . . . szabadság!

Vagy *Egy kisfiú meghalt* című versében, mely egész whitman-i lendülettel indul, hogy annál rosszabbul fejeződjön be:

A tőzsdepaloták urai pedig,

ha van még a szívükben morzsányi emberhit,

sápadjanak el egy pillanatra és haítsák le a fejüket.

Mert meghalt egy tizennégyéves kisfiú

és gyilkosa: a TÁRSADALOM!

És így tovább . . . Mi ez? Osztálművészet? Ilyen nincs. Ez a legnagyobbképpű dilettantizmus! Ezek a versek annak a dilettáns modernségnek a szüleményei, amelyek ugyanúgy kitermelték a baloldalon a maguk Ember Ervinjeit, Nemes Endréit és Brichta Cézárát, mint az „irodalmi jobboldal” a kisfaludysták egy-némelyikét. Mindenesetre vigasztaló, hogy a fiatalabb írógenerációnak vannak egészségesebben gondolkodó erői is (mint pl. Szabó Lőrinc, Sárközy György, Bánya Kornél, Áprily Lajos és mások), akik művészi készségük nagysága mellett sokkal rokonabbak, beolvadottabbak a modern kor szellemébe, mint azok a nagyhangú akarnokok, akiknek írásaiban nem találunk már egyebet, mint az önmagáért tetszelgő tehetetlen kínlódást, amelyből csak az affektált nyögéseket halljuk ki. Egy erényük mindenesetre van ezeknek a nyögéseknek: meg lehet érteni őket. Ha dadaista versek lettek volna: bizonyára óvatosabbak vagyunk, de az értelmesség határozottabb álláspontra kötelez, — mint Lantos Béla esetében is. Mert minden irodalmi reakció, legyen az akár jobb- vagy baloldali: méltó arra, hogy kiprovokálja az esztétikailag egyetemlegesebb nívón álló és így etikusabb tartalmú irodalom kritikai üldözését.

Egyet mindenesetre leszögezhetünk: az írótól művészetet követelünk, a pártvezértől pedig — ha úgy tetszik — programot. Így vagyunk valahogy a Lantos Béla kötetével is, akitől verseket vártunk és helyette pongyola szocialista vezércikkeket kaptunk. A jó szocialista azonban inkább el fogja olvasni még egyszer Bebel, Lassalle-t, vagy Marxot, mint ezt a rosszul sikerült verses-könyvet, amelyben a legnagyobb jóindulattal sem tudunk egyetlenegy idézetre méltó sort is találni. (Mindezekről függetlenül a szerzőnek lehetett volna legalább annyi ízlése, hogy verseskötetének címét ne zavarja a *Gyere te niemand*-kezdetű aszfaltdalocskának profán muzsikája.)

(Ujpest.)

Berda József.

CSODABOGÁR.

A francia lapok közölték *Cuba* köztársaság kormányának válaszjegyzékét a Briand-féle memorandumra. A jegyzékből kiemeljük a következő biztató szavakat:

Cuba kormánya szívesen venné a Briand-memorandumban vázolt, szolidaritáson alapuló új rendszert . . . Az európai unióban Cuba kormánya nemes ideáloktól vezérelt egyetemes együttműködést lát . . . Cuba kormánya gratulál a francia kormánynak . . .

Előre láthatólag a többi szivar-államok is — *Havanna, Portorico, Virginia* — bejelentik csatlakozásukat, amelyet hathatósan támogat majd *San-Marino, Andorra* és *Monaco* külképviselete és buzgó konzuli kara, hogy szent legyen a béke Európa országai között.

*

Egyik kevésbé disztigvált modorú estilapunk Karinti Frigyes és Tamási Áron polemijával kapcsolatban ezt a kiszólást vetette oda:

. . . az egyébként erősen túlértékelt erdélyi írók . . .

Ezt a tételt tudományos értekezésben érvekkel bizonyítani, kritikában — sine ira et studio — megírni lehet, de vita hevében felelőtlenül használni, szembe állítva magyar írókat erdélyi íróval, — nem enyhén szólva — kéréses lélekre és alantas gondolkozásra vall. A vita hevében: magyar a magyar Zsigmondnak, szerb a szerb Lázárevicsnek . . . Túlértékelés különben sosem olyan nagy baj, mint ha egy íróat észre sem vesznek. Pedig ez történik sok perifériákon élő írónkkal, akinek nem állanak rendelkezésére a kiadók és politikai pártvezérek napilapjai.

LEVELESTÁR.

Babits költészetét nem ismerem: így mondotta Kozma Andor egy ujságírónak (*Magyarság* aug. 3.). Szinte elképzelhetetlen és elszomorító ez a tény, amire Babits nem fog azzal válaszolni, hogy „Kozma Andor költészetét nem ismerem”. Ha egymást nem ismerjük, miképen kívánhatjuk a világtól, hogy ismerjen bennünket? És miképen harcolunk valaki ellen, akit még csak nem is ismerünk? — *Kisebbségi szakértő.* Briand békeakciója annyi hasznót mindenesetre hozott Magyarországnak, hogy a francia sajtó is kénytelen elismerni a nehézségeket . . . Siker, amit ajándékképen kapott a magyar diplomácia. — *Uri beszéd.* Egy prágai lap megírta, hogy a Felvidéken ma is magyarul beszél, aki úrnak tartja magát és hogy a társalgás előkelőbb nyelve a magyar . . . Ennek örülni lehet, jobban, mint az egész magyar diplomáciának, de tudni kell hozzá azt is, hogy a magyar nyelv előkelőségét a magyar társadalmi formák felsőbbisége és főleg a magyar irodalmi és esztétikai kultúra hozta létre. Amely napon a magyar társadalom formailag is demokratizálódik, amely napon az üldözött magyar költő nem farag többé verset, amely napon az idegennek bélyegzett magyar ujságíró nem ír több riportot: halál vár a magyar szó előkelőségére is. Nyelvében csak paraszti öntudatlansággal él a nemzet, de iga-

*Leid Babits
Babits isem
Kozma Andor
hibatals de
tais!*

actien

zán: irodalmában él a nemzet. Egy Dickens-regény, mint az angol polgári öntudat főntartója, fölér Gandhinak ezer sópároló, frástudatlan hindujával és a sokat üldözött kulturfőlény a megszállt területeken is védi a magyarságot. — *Jazz*. Végre egy okos szó az üldözött jazz ügyében. Nálunk mindenre, ami új, ráfogják, hogy nemzeti szempontból aggályos és veszedelmes. A jazz-re is ráfogták. Most aztán a kultuszminisztérium hivatalosan kioktatja azokat a hivatalos tényezőket, akik tilalmi rendeletekkel iparkodtak gátat vetni a jazz terjedésének. „A jazz-banek — mondja a 350 = 02 = 63/1930. sz. kultuszminiszteri átirat — nagyrészen magyar zeneszerzőknek magyar zenekiadók által forgalomba hozott szerzeményeit tartják műsoron és művészi szempontból is méltánylandó színvonalukkal kulturális munkát is végeznek”. — *Nékám*. Igen szomorú a dolog, de az illusztris névsorban méltó hely illeti meg A d y Endrét. — *Panorama*. Igaztalanul támadják ezt a nagy erudícióval és szellemesen megírt, irodalmunknak kifelé nagy szolgálatot tevő könyvet. A Magyarság legutóbb azt írta róla (szept. 21.), hogy „a debrecenvárosi ismerősök aránytalan nagy névsorral és jelentőségük mértékfölötti túlzásával mind belekerültek”. Ebben talán van valami . . . Egyébként a kitűnő munkáról legközelebb bővebben beszámolunk.

BEKÜLDÖTT KÖNYVEK.

Die literarische Welt. Herausgeber Willy Haas. Berlin, 1930. — Ennek a virágzó német hetilapnak minden száma szolgál valami kuriózzummal. Nemrég propaganda-számot adott ki a homosexualismust büntető törvények eltörlése érdekében, fölvonultatva a kérdésnek nagy német folyóirat-irodalmát is . . . A 27. szám a kéziratok fölötti rendelkezési és tulajdon-jog reformjáról hoz nagy cikket, rámutatva arra, hogy eddig a jogalkotásban semmi lehetőség nem nyílik annak megakadályozására, hogy közkinsnek tekintendő kéziratokat tulajdonosuk megsemmisítsen, vagy örökre elzárjon a publikáció elől. Ugyanebben a számban egy másik tanulmány arról a nagy átalakulásról elmélkedik, amely az orvostudományban az utóbbi évtizedben végbement: az exakt fizika-kémiai módszert föl váltja az egész organizmusnak, mint kollektív egységnek szemlélete és bizonyos fokig a „lelki” erőkkkel való számolás . . . A könyvszemle-rovat Mussolini fiatalkori regényéről — A kardinális szeretője — látható örömmel állapítja meg, hogy tendenciája egyházellenes, ami ellentétben áll Mussolini mai politikájával . . . A 30. szám ankétet rendez abban az ügyben, hogy reformra szorul-e a mai német helyesírás. A legtalpraesettebb választ C. H. Becker volt porosz kultuszminiszter és K. Vossler müncheni egyetemi tanár adták a körkérdésre, kijelentve, hogy a német népnek jelenleg sokkal fontosabb életföladatai vannak, semhogy erejét helyesírási kérdésekre pazarolhatná.

Szabó László: *Az újságírás erkölestana.* Előadások a Ferencz József-egyetemen. H. n., 1929, 8° 154 l. — A 109. lapon: „Szomorú és megdöbbentő, hogy a magyar újságírók többségének cikkei javítgatni kell”.

Molnár Ákos: *Vége egy jó házasság.* Budapest, Pantheon, 1929, 8° 325 l. — A Mikszáth Kálmán-díjat nyert regény a Sinclair Lewis Babbit-je és Schnitzler Traumnovelle-ja óta méltán kedvelt témát dolgozza fel: egy öregedő nyárspolgár forradalmi és gyászos kiruccanását életének szokott kerekeitől. Felesége sok-sok évi házasság után két napra magára hagyja a hóst; hős ez alatt a két nap alatt sikkasztást és házasságtörést követ el, nagystilű életet él, minden gondosan eltett vágya kitör, hogy azután bűnbánóan és összetörve húzódjék vissza felesége szoknyája mögé. Ez a téma természetesen nagy perspektívát nyit: tulajdonképen polgári életformánk szomorú kritikája. A megoldás, mint Lewissnál és Schnitzlernél is, pesszimiztikus: nincs menekvés. A formák erősebbek az embernél és az ösztönnél; a formák falain túl a pusztulás leselkedik. Molnár Ákos a hálás témát kitűnő elbeszélő stílusban, fordulatosan és pszichológiai részletek tömegével gazdagítva adja elő.

(London.)

Szerb Antal.

Piukovich-József dr.: *A falú és földje.* A szerző kiadása, Budapest, vármegyeháza, 1930, 8° 208 l. — Pestvármegye egyik termékeny és agilis szellemű főszolgabírájának tanulmánya a gazdasági közigazgatás megszervezéséről. A vármegyei és járási hivatalok gazdasági szakembereinek, a gazdasági felügyelőknek mai képzettségéről ezeket írja: „A fiatal gazda az akadémiáról a nagy üzemtestekbe vetett abszolút hitet hozza magával és nem egy esetben határozott ellenérzést a kis üzemekkel szemben. Azt verik a fejébe, hogy milyen rentábilis a nagybirtok, milyen búzaátlagokat ér el és milyen nemes fajú állatokat tenyészt; az már többnyire teljesen háttérbe szorul, hogy a mezei gazdálkodás nem tisztán a termelés kérdése, hanem szociális és népesedési politikai kérdés is és még a termelés nézőpontjából is sok helyen, sok tekintetben egyéb birtoktípussal szemben előnyei vannak”.

(Újpest.)

László István.

Vezetők Lapja. Bpest, 1930, 2. sz. — A folyóirat közli Györfy István „cserkész rektor” üdvözlő beszédét Sik Sándorhoz, egyetemi tanári eskütétele alkalmából.

Györfy István: *Moha Teratológia Synpedicellus Dichotomus és Epigonesolenoidia esetei.* Bpest, 1929, 8° 4 l. — Különnyomat a M. T. Akadémia Matematikai és Természettudományi Értesítőjéből.

Csillag vagy, mint a gyopár . . . Dr. Serényi Jenő Doberdóról hazahozott hamvainak temetésekor elmondotta Györfy István. Bpest, 1929, 8°. — Különnyomat a Turistaság és Alpinizmus-ból.

Rolla Margit: *Szép mindenektől messze lenni*: Versek. Athenaeum-kiadás. E. n., 8° 108 l. — Vajjon a messze-vágyódás tényleg oly erős lesz-e, mint az élet, Rolla Margit verseiben? A kezdet: lányos játék eleven szavakkal, eleven álmokkal: „Messze jársz? — Messze vársz? — Megtalállak? — Megtalálsz?” Nosztalgias lélek ábrándozásai a folyóról, a halálról, az ő hangjáról s leginkább az ő szeméről. „Olvasom benne könnybehajló szemmel — mit szóvá — fionni — nem lehet”. Aztán a lemondás „szép” harmóniájának átélése, víziók, engesztelődések, olykor a „Ki voltál? Ki járt itt?” kétkedése-kérdése. „Messzeségein” s a szentimentalizmusból való felemelkedésben csak szelíd lelkielő jellemzi Rolla Margitot, akinek legjobb kiváltsága, ha spontán meg tud éreztetni valami éltetőt és fájót egy-egy verse őszinteségében. Sajnos, még jelentékenyek az akadályai annak, hogy poézise egész és valóban stilusos legyen. Mindent úgy ígér, ahogy az ígéretek nem szokatlanok: anélkül, hogy szuggesztivitásban lényegesen előrejutna, vagy mentesülni tudna a szokott erősködésektől. Érdekesebb lehetne jövőja és eredetisége formában is: szabadverseit könnyed impresszionizmus alakítja, rimes jambusai pedig megmaradnak a kényszeredett sablon-zeneiségben.

(Rákosszentmihály.)

László István.

Valkai András Bánk bánnak *históriája*. Debrecenben 1574-ben megjelent egyetlen föntrmaradt példánya után közli és a Bánk bán monda eredetével bevezette Ballai Károly. Négy hasonmással. Bpest, 1930, 8° 48 l.

Iványi Béla: *Eger város rangemelési törekvései*. I. Bpest, 1930, 8° 36 l.

Györfi István: *Diósgyőr öreg törökmogyorófája kiszáradt*. Bpest, 1929, 8° 3 l.

Simán Erzsébet: *A nagyok ezt nem értik*. Budapest, Génusz, 1929, 8° 183 l. — A gyermekkor egészen fel nem deríthető titkait, a felnőttek szemében okatlan szorongásait, feneketlen bánatait és célt nem tudó elvagyódásait tárgyalja ez a nagyon költői kis könyv. Egy kislány vidékről Pestre kerül és a nagyváros számtalan tüneménye ködösen, érzelmektől átszínezve és bájosan meghamisítva tükröződik lelkében. Más nincs is ebben a könyvben; de a kislány súlyos egy-esztendeje minden hangulatával, pontos és meleg megrajzolásban elevenedik meg. A kis könyv kellemesen gazdagítja a gyermeklélekre vonatkozó kiterjedt szépirodalmat, mely (a tudományos lélektan megnövekedett gyermekpszichológiai érdeklődésével párhuzamosan) az utóbbi évtizedek egyik jellemző irodalmi tünete. Ez a szépirodalmi lecsapódása talán annak az általános szellemi iránynak, mely napjainkban a racionalisztikus világszemléletekkel szakkítva minden jelenséget a genezisében igyekszik megérteni és megábrázolni.

(London.)

Szerb Antal.

A. Györfi: *Novitas bryologica*. H. n., 1929, 8° 4 l. — Különnyomat a *The Bryologist* c. folyóiratból.

Beczássy Judit: *Terebélyes nagy fa*. Genius-kiadás, Budapest, 1930, 8° 286 l. — Asszonyregény, amely meggyőzőt, valót ad a magyar multból. Az író nő érti alakjait, ismeri a tetteiket, titkaikat. Ismeri a sorsukban meg-megérett egyedüliségüket, egész életvilágukat, emberségüket. Gazdagon, szüntelenül ad a dolgok valóságából-regényességéből, mint ahogy főalakja, Perzsi asszony a szeretetéből folyton csak adott urának, a nőhódításban, vagyonpusztításban híres zseni-ügyvédnek. Perzsi alakját tudó-látó, nyughatatlan szeretettel követi s teszi emlékezetessé az író nő. Erzésben, inspiráltságban, de írói módjában, vívő-erejében is ösztönösen erős asszonyíró Beczássy Judit. Szubjektivitását biztonságosan és szabadon érvényre juttatja a regény, mely az eseményeket, sorokat megmutatva a motívumokból tudattalanban hagy sokat, ám ebben nem megoldatlanságot éreztet, hanem természetességet, — közvetlenséget és nagyvonalúságot. (Persze, komplikációra vagy egészen modern értelmezésre nem kell gondolni sem a biztonság, szabadság, sem a természetesség fogalmát illetőleg.) A szubjektív jellemzés természetes erővel tör utat, — bizonyos ugyan, hogy ez a jellemzés mód regényben még így sem hozhat mindig épít és valószínűt. S bizonyára akad oly kritikus, aki szeretné, ha Beczássy Judit majd új regényében szélesítené a cselekményfejlődést, mert ezzel — szerinte — még emberibbet adhatna. Persze, az a kritikus szól így, aki nőírók alkotásaiban is az „emberit” keresi s aki nem tudja eléggé értékelni az olyan regényt, amely mindenben — gazdagságában, elevenségében s formájában is — egészen asszonyias.

(Rákosszentmihály.)

László István.

LESZKOVSKY GYÖRGY:
ÜVEGFESTMÉNY.
(Szeged, püspöki palota.)

KÖNYVTÁRAINK RACIONALIZÁLÁSA.

A szegedi egyetemi könyvtár tíz éve.

A divatos jelszó igen gyakran nem más, mint tényleg fennálló szükségletek kielégítésének tetszetős, tömör összefoglalása. A ma annyira közkedvelt *racionalizálás* gondolata a világháború minden eddigi intézményt felforgató vagy legalább is átalakító hajlandóságai kapcsán született meg. Az egyes államok bonyolult problémáikon, megoldhatatlannak látszó helyzetükön új intézményekkel vagy a régi intézmények rekonstruálásával, részletekbe menő átcsoportosításával, észszerűvé tételével igyekeztek segíteni. Így jöttek létre sorra az új intézmények a mezőgazdaság megszervezésére, a szociális bajok enyhítésére, az ifjúság fizikai erejének és szervezethezességének továbbfejlesztésére. Így nyomultak előtérbe nálunk és világszerte a parlament, a közigazgatás, a közép- és felsőfokú oktatás, az egyetemi intézmény észszerű, az ediginél jobb megoldásának kérdései.

1.

Az Egyetemi Könyvtár mai problémája szorosan összefügg a tudományegyetem kérdésének észszerű megoldásával. Az egyetemi könyvtár a múltban is többé-kevésbé nyomón követte a tudományegyetem fejlődését, különböző alakulásait. Az egyes egyetemi könyvtárak könyvanyaga jórészt attól függ, hogy az anyaegyetem mekkora történelmi múltra tekinthet vissza. A XVIII. században a már meglevő egyetemi könyvtárak a XVII. század theologiai és vallásos irányzatú könyvirodalmát a felvilágosodás könyveivel szaporítják, majd előtérbe nyomulnak a természettudományok s a XIX. században a természeti tények nagyszámú megfigyelése és feldolgozása következtében a könyvtárak reális, pozitív irányú könyvanyaggal telítődnek meg. Mialatt a XVIII. században létrejön a tudomány szabadságát hirdető modern egyetem, a század vége felé s a XIX. század első évtizedeiben a német idealizmus s az új humanisztikus irányzatok a szellemi tudományok könyvigényeit is megfelelően átalakítják.

A reális és ideális irányzatú tudományok, amelyeket egyformán az egyes tudományok specializálódó kialakulása jellemez, a XX. század elejére teljesen szembekerülnek egymással és ez az éles ellentét úgy a módszerek kérdésére, mint az intézmények, az egyetem és az egyetemi könyvtárak szervezetére is kihatással van. Miközben Windelband és Rickert, másfelől Dilthey a természettudományok és a szellem (történeti) tudományok módszereinek különbségeit domborítják ki, a felsőbb oktatás s a céljaira szolgáló intézmények és eszközök szintén az ellentét jegyében kezdenek kialakulni. Hogy ez a *kettősség* mennyire általános jellegű, abból látható, hogy a felsőbbfokú intézmények nemzeti jellegére is befo-

lyással van. A XIX. század folyamán a *német* egyetemek s a mellé rendelt intézmények, így a könyvtárak is az idealizmus jegyében alakulnak tovább s még az általános specializálódó hajlandóság mellett is bizonyos összhangban maradnak az egyetem régi generális, a karokat és az egyes tudományzakokat összetartó jellegével. Viszont az olasz, angol s különösen a francia egyetemek mindinkább a pályákra képző szakiskolák jellegét veszik fel s velük együtt a *szakszerűség* jegyében alakulnak a felsőbb fokú oktatás mellé rendelt intézmények, az intézetek és könyvtárak is.

A világháború utáni intézmény-krízisek s a nyomukban járó észszerű rendezések az egyetemek s azok intézetei keretében nem csupán érdekes terveket és kísérleteket, hanem nagyobb szabású átrendezéseket is hoztak létre. A fejlődés egyik irányában a tudomány ideális, önoélú szempontjai nyertek tért a túlzott reális szempontok rovására. Így például Olaszországban az új közoktatásügyi reform az eddigi orvosokat, tanárokat, ügyvédeket stb. képző reális irányzatokkal szemben a régi német egyetem mintájára az egyetemet elsősorban a tudománynak akarja szentelni. A tudományos élet keretein belül azonban a tudomány-egység gondolatával szemben erőteljesen továbbfolytatódik a világháború előtti fejlődés a mind nagyobb specializálódás felé. Németországban, tehát ott, ahol a tudomány-egység gondolata eddig kitűnőleg vezetett, mindjobban előtérbe kerülnek a reális szempontok, amelyek az egyes egyetemek határozottabb specializálódásában, a természet és szellemtudományok éles elválasztódásában és a rokontudományok körein belül nagyfokú differenciálódásában nyilvánulnak meg. A világháború után az eddiginél élesebben domborodik ki, hogy Heidelberg a filozófia, Göttingen a matematika, Lipcse a jogtudományok, Berlin és München a fizika és orvostudomány hazája. A szakszerűség gondolata Németországban már az egyetemi könyvtárakra is kihat. A freiburgi egyetemi könyvtár közös vezetés alatt álló szellemtudományi és természettudományi osztályra tagolódik.¹⁾ A kölni egyetemen karok szerint négy részre osztva szervezik az egyetemi könyvtárat.²⁾

Valójában az egyetemi könyvtárt sohasem szabad ily mértékben specializálni, mert hiszen természeténél fogva nemcsak a szoros értelemben vett szakirodalom végett fontos a tudomány, az egyetem számára, hanem elsősorban a tudományok rendkívül sok érintkező pontjához való hozzáférhetés céljait is szolgálja.³⁾

A specializálódásnak modern és nagyerővel előretörő fejlődési irányát elősegíteni, de részben ellensúlyozni is kell. Elősegíteni annyiban, hogy a specializálódás terén mindazt lehetővé tegyünk, amit a modern tudomány szükségletei, intenzívebb művelése, továbbfej-

¹⁾ V. ö.: Ludvig Klaiber: Um die Einheit der Universitätsbibliothek. Zentralblatt für Bibliothekswesen. 46 (1929) S. 26.

²⁾ V. ö.: Gottfried Krickler: Die medizinische Literatur in den rheinischen Bibliotheken. ZfB. 44 (1927) S. 571.

³⁾ V. ö.: Georg Leyh: Die Bücheretat der Universitätsbibliotheken ZfB. 40 (1923) S. 359.

dése megkíván. Ellensúlyozni azáltal, hogy azokat az intézményeket, amelyek természetüknek fogva a tudomány-egység gondolatának hordozói, ebben a hivatásukban megerősítsük. Ezek között elsősorban áll a tudományos könyvtár: az Egyetemi Könyvtár.

2.

A magyar egyetemek s egyetemi könyvtárak a nagy nyugati áramlatok mellett is hűek maradtak a régi nemzeti jelleghez, az ideális szempontok s a reális követelmények lehető kibékítéséhez. A szakszerűség azonban nálunk is előtérbe nyomult és ez nem csupán egyes szakiskolák és önálló szakkönyvtárak föllállításában és nagyobb szabású kialakulásában nyilatkozott meg, — pl. a műegyetem és műegyetemi könyvtár — hanem az u. n. tudomány-egyetem egyes karainak reálisabb, az egyes élethivatásokat szem előtt tartó továbbfejlesztését is magával hozta. Különösen a jogi és orvosi kar tanulmányi rendje fejlődik ki gyakorlati irányban (hivatali pályákra való előkészítő vizsgák nagy száma, gyakorlati orvosképzés uralkodó szempontjai). A reális szempontok előtérbe nyomulása nyilatkozik meg abban is, hogy a kolozsvári egyetemen már kezdettől fogva külön filozófiai (azaz szellemtudományi) és természettudományi karok állítatnak fel. Az egyetem realisztikus irányzatát nyomon követik a karok intézetei és könyvtárai is. Az orvosi, természettudományi intézetek könyvtárai elkülönülnek a közkönyvtáraktól és a szakszerűség jegyében sokszor igen jelentős arányokban fejlődnek tovább.

Magyarországon a tudomány racionalizálásának kérdése a legújabb korban, mint a centralizáció és decentralizáció szembeállítására jelentkezett. A szellemi erők Budapestre koncentrálása hovatovább megbosszulta magát s a világháború előtt megindult racionalizáló kezdeményezés a világháború után mint tervszerű decentralizáció folytatódott tovább. Az 1912. évi XXXVI. t.-c. a budapesti és kolozsvári egyetemek mellé még két vidéki egyetemet állít s a világháború után a kultusz-kormány nemcsak fenntartja a négy egyetemet, hanem nagy áldozat árán új és átalakított épületek révén egyetemi intézetekkel és könyvtárakkal szereli föl (Szeged, Pécs). Ne gondoljuk azonban, hogy az egyetemeknek és intézeteiknek fejlesztése csupán egyoldalú decentralizáció, nem pedig a több felé tekintő észszerűség jegyében történt. Például amikor a központi intézmények fölös könyvtári anyagukat versenyezve osztják szét az új vidéki egyetemek között, ugyanakkor a fővárosban a tudomány centralizálását szolgáló Gyűjtemény-Egyetem keretében Országos Bibliografiai Központ létesül, amelynek feladata a külföldi könyvkiadvány-csere megszervezése és az ország összes tudományos irányú könyvei Központi Címjegyzékének előkészítése. Az észszerű fejlődés tehát részben a feltorlódott erők de-

centralizációjában, részben a szétszórt tudományos anyag és kutatás centralizációjában nyilvánult meg. Decentralizáció és centralizáció tulajdonképp nem ellentétes, hanem egymást kiegészítő gondolatpárok.

Láthatjuk, hogy manapság talán világszerte, de nálunk Magyarországon is nem a reális és ideális szempontok túlzásai, hanem az egyoldalú túlzásokat egyensúlyozni törekvő észszerűség próbál uralkodni a dolgok menete, további fejlődése fölött. Ha tehát azt akarjuk, hogy a magyar egyetemi intézményekre és e kereten belül azok egyik fontosabb szervére, az egyetemi könyvtárra nézve a további fejlődés keretében irányelveket szögezhecssünk le, az egyetemek reális és ideális, szakszerű és tisztán tudományos szempontjai mellett a fővárosi és vidéki egyetemek és könyvtárak anyagi és szellemi adottságából kell kiindulnunk.

3.

Vizsgálunk kell tehát, hogy a magyarországi egyetemeknek és egyetemi könyvtáraknak — a két tényező egymásrautaltságánál fogva szorosan összetartozik — milyen a reális múltja, milyen a speciális helyzete és hivatása. Egyetemeink közül csupán a budapesti tudományegyetem tekinthet vissza évszázados, meg nem szakadt reális multtra; rajta kívül a budapesti műegyetemnek van hosszabb, megszakítatlan reális múltja s a szegedi egyetem is — a kolozsvári Ferencz József tudományegyetem jogutódja lévén — hosszabb multtra támaszkodó egyetemi szervezet és tradíciók örököse. Az egyes egyetemek speciális helyzetét tekintve a részleges hasonlóság mellett szembeszökőbb az a különbség, amely a budapesti egyetemeket a vidékiektől élesen elválasztja.

A budapesti egyetemek a fővárosi, *nagy*, sőt *monstrum*-egyetem típusához tartoznak, a szegedi, debreceni és pécsi egyetemek a vidéki, kisebb egyetemek képviselői. A budapesti egyetemek azonban a tanárok nagy száma mellett is, nem egyedüli képviselői a tudománynak, mert hiszen mellettük számos más tudományos intézmény (Tudományos Akadémia, Tudományos Társulatok, Gyűjtemény Egyetem stb.) áll fenn. Így a fővárosi egyetemek, a nagy közéleti és közgazdasági gócpontba beleolvadva karok szerint is erősen specializálódnak és szétesnek.⁴⁾ A vidéki egyetemek ellenben a vidéki kultúrterülettel szemben a tudományt mint egészt képviselik s ennél fogva sokkal inkább őrzik az Universitas Litterarum gondolatát, az egyetemi gondolatot.

A magyar vidéki egyetemek mindezek mellett is teljesen más típust képviselnek, mint a németországi, öncélú életet élő kisebb

⁴⁾ Budapesten a tudomány-egyetemen a filozófiai és orvostudományi karok tanárai nagy számával és a többi kartól izoláltabb voltukkal szinte külön kis egyetemek. A budapesti tudományegyetem egyik appendixének, az u. n. Közgazdasági Egyetemnek szintén igen sok tanára és 1000-en felüli hallgatója van, tehát körülbelül annyi, mint általában a vidéki egyetemeknek. A Műegyetem is hasonló jellegű, amennyiben az ország egyetlen nagy technikai főiskolája.

egyetemek, amelyek kisebb vidéki városokba húzódnak és azt a maguk számára lefoglalják. A magyar vidéki egyetemeknek nem csupán egyetlen várossal szemben, hanem egy egész kultúrterülettel szemben vannak közvetlen feladataik s nem élhetik a német vidéki egyetemek öncélú, specializálódó életét. A német tipushoz a pécsi egyetem áll legközelebb — bár az is az egész Dunántúlnak az egyeteme — ellenben Szegedtől és Debrecentől a Nagy Magyar Alföld eddig elhanyagoltabb területei általános feladatokat követelnek. Ezzel nincs ellenmondásban, ha az Alföld egyetemei a maguk specialis föladataival összefüggő bizonyos tudományokat jobban előtérbe helyeznek (közegészségügy, orvostudomány, természettudomány, néprajz). A kultuszkormány nagyarányú programja teljes mértékben összhangban van a vidéki egyetemek adottságaival, amikor orvostudományi és természettudományi új intézetekkel látja el a két alföldi egyetemet, Szegeden állítja fel az első magyar néprajzi katedrát s ugyanott nagyarányú matematikai intézetet tervez, mialatt Pécs egyetemének bizonyos öncélú speciális tudományos szint adott (modern nyelvek és irodalomtudomány).⁵⁾

A két alföldi egyetem közül Szeged számára az adott reális helyzet és kulturális feladat dominálóbban írja elő a tudomány-egység központi gondolatát. Itt az egyetemet megelőzően még felekezeti főiskola sem volt, a tudományt s a tudományos világot itt eminenter az egyetem képviseli, Szeged eddigi kultúrintézményei elsősorban közművelődési jellegűek (Városi Múzeum, Somogyi Könyvtár, Dugonics Társaság, DMKE). A szegedi egyetem adott helyzete és jellege, hivatása és kitűzött feladatai szerint is természetesen tehát, hogy — bár Kolozsvárról egyetlen könyvet sem hozhatott magával, mégis — a vidéki egyetemek közül itt fejlődött ki legrövidebb idő alatt a legnagyobb arányokban az egyetemi könyvtár.

4.

A szegedi Egyetemi Könyvtár 1920–1930 közötti fejlődése.

A Ferencz József Tudományegyetem kolozsvári könyvtára berendezését, új és modern könyvtár épületét tekintve első helyen állott az országban, 500.000 kötetnyi anyagával pedig a Magyar Nemzeti Múzeum és a budapesti egyetemi könyvtár után a harmadik helyen következett.⁶⁾ Az 1919-ben bekövetkezett nemzeti katasztrófával Budapestre menekült, majd Szegedre telepített kolozsvári egyetem könyvtárát is mindenestől elvesztette s a békeszerződés értelmében könyvanyagát és berendezését Kolozsvárt kellett hagynia. Az új könyvanyag gyűjtése avval kapott nagyobb lendületet az 1920. esztendő végén, hogy a teljesen könyv nélkül maradt egyetem felkérésére a fővárosi könyvtárak és tudományos intézetek fölös példányaikat és kiadványaik egy sorozatát adományképen

⁵⁾ V. ö. gróf Klebelsberg Kunó: Jöjjetek harmincas évek! 1930. 67. l.

⁶⁾ A könyvanyagból kb. 200.000 kötet az Egyetemi Könyvtár, 300.000 kötet a közös kezelés tekintetében hozzáolvasztott Erdélyi Múzeum tulajdonát képezte.

átengedték.⁷⁾ Az Erdélyi Múzeum régi joga alapján a budapesti kir. ügyészség természetesen Szegedre is leküldte az évenként megjelenő sajtótermékek köteles példányait. További kisebb adományok és ajándékok s az egyetemi könyvtár által (jórészt a kultuskormány részéről alapvető munkák beszerzésére adományozott 100.000 koronából) vásárolt könyvek révén, 1922. júl. hó végén az összegyűjtött anyag jóval meghaladta az 50.000 darabot.⁸⁾

A könyvanyag összegyűjtésén és első rendezésén a könyvtár Erdélyből menekült 5 tisztviselője buzgólkodott dr. Puskás Endre könyvtártsízt, majd dr. Szádeczky-Kardoss Béla egyetemi könyvtárőr vezetése mellett. Az összegyűjtött könyvanyag Szegeden a központi egyetem Dugonics-téri épülete első emeletén kapott helyet.

1922 őszétől kezdve a Könyvtár igazgatásával ideiglenesen megbízott professzor, dr. Dézsi Lajos kezdeményezésére megtörténik az egyetemi nyilvános olvasóterem anyagának kiválogatása, elrendezése, ideiglenes katalogusának elkészítése. Ennek alapján nyílik meg 1924 április 10-én a közhasználat számára az *Olvasóterem* 7852 kötetet kitevő kézikönyvtárával, egy kisebb, a bölcsészeti kár által ideiglenesen átengedett teremben, 50 személyre való hellyel.⁹⁾ Az 1922–24. évben a könyvtár anyaga nagylelkű adományozások és szerencsés vételek útján tovább gyarapodik.¹⁰⁾

1924. évi augusztus hó közepén az Egyetem Tanácsának meghívására a Könyvtár igazgatását dr. Bibó István veszi át.

1925-ben a Bölcsészeti Kar alkalmasabb elhelyezésével a központi épület első emeleti helyiségei legnagyobb részt felszabadulnak s lehetségessé válik a Könyvtár célszerűbb elhelyezése is. 1924 őszétől kezdve az Olvasóterem céljaira az épület első emeletének centrális részén fekvő, jó világítású nagy terem szolgál. 1925-ben az olvasóhelyek száma 8 modern nagy olvasóasztal felszerelésével 80-ra, majd 100-ra emelkedik. 1926-ban megnyílik a könyvtár *Folyóirat-Olvasóterme* is 20 ülőhellyel. Hogy az olvasók könyvigénylése minél gyorsabban kielégíthető legyen, a Könyvraktár az Olvasóterem másik oldalán kap helyet. A nagy Olvasóterem megfelelő segédeszközökkel, lexikonokkal, szótárakkal, a kézikönyvtár katalogusán kívül a könyvtár könyvanyagát főlátó cédula-katalogusokkal szereltetik föl s az olvasáson kívül a könyvkölcsönzés is itt folyik. A belső munkálatokkal párhuzamosan gyarapodik a könyvtár könyv és folyóirat

⁷⁾ Nagyobb adományok:

M. Nemzeti Múzeum	11.327 kötet
Budapesti Egyetemi Könyvtár	9.639 "
Budapesti Városi Nyilvános Könyvtár	5.784 "
M. Tud. Akadémiai Könyvtár	5.037 "
M. Kir. Pénzügyminisztérium Könyvtára	3.498 "
M. Tud. Akadémia Könyvkiadó Vállalata	3.237 "

⁸⁾ V. ö. dr. Szádeczky Béla jelentése az 1921/22. iskolai évről: *Acta Universitatis litterarum regiae Hungaricae Francisco Josephinae Anni MCMXXI–XXII, I–II. 225–234.*

⁹⁾ V. ö. Beszámoló a szegedi m. kir. Ferencz József-Tudományegyetem 1922–23–1926–27. évi működéséről. Kiadja az Egyetem Rectori Hivatala. 1929. 469–470.

¹⁰⁾ Nagyobb adományok:

Tarnovszky Géza hagyatéka	3.071 kötet
dr. Lechner Károly hagyatéka	3.000 "
néhaj dr. Imre Sándor könyvtára	3.000 "
dr. Szádeczky Lajos	350 "
Smithsonian Institut	324 "

Nagyobb vételek:

Binder Jenő könyvtára	1.547 kötet
Győri Kaszinó könyvtára	1.000 "

anyaga is.¹¹⁾ A könyvek számának növekedését nyomon követte az olvasók s a látogatók számának rendkívüli gyarapodása is.

Könyvanyag, folyóirat, látogatók számának 1924—30 közötti gyarapodása.

1		2		3		
	Egyetemi hallgatók száma az egyetemen	Növ. %	Könyvtári látogatók száma	Növ. %	Könyvtári olvasók száma	Növ. %
1924/25. tanév	1.090		5.000		3.000	
1925/26. "	1.081	—0·8 %	8.630	72·6 ⁰ / ₀	4.809	60·3 ⁰ / ₀
1926/27. "	1.200	11·0 %	14.897	72·6 ⁰ / ₀	13.277	76·1 ⁰ / ₀
1927/28. "	1.312	9·3 %	22.094	48·3 ⁰ / ₀	20.397	53·6 ⁰ / ₀
1928/29. "	1.546	17·7 %	31.667	52·3 ⁰ / ₀	28.980	42·1 ⁰ / ₀
1929/30. "	1.789	15·7 %	49.460	56·1 ⁰ / ₀	45.278	56·1 ⁰ / ₀

4.		5.		6.	
Napi olvasók száma (a Nagy Olvasóteremben és a Folyóirat Olvasóban)		Könyvtár (könyvek és folyóiratok) gyarapodása		Növ. %	Folyóiratok száma a folyóirat-olvasóban (1923/24: 106)
1924/25. tanév	63 (1925 március 10)	80.000			210
1925/26. "	85 (1926 " 12)	100.000		25·0 ⁰ / ₀	251
1926/27. "	103 (1927 novemb. 13)	112.851		12·8 ⁰ / ₀	246
1927/28. "	161 (1928 február 16)	120.700		6·9 ⁰ / ₀	272
1928/29. "	223 (1929 január 13)	126.000		4·4 ⁰ / ₀	287
1929/30. "	312 (1930 február 1)	134.719		6·9 ⁰ / ₀	305

Az olvasótermek elhelyezésével együtt haladt a többi könyvtári helyiség célszerű elhelyezése is. Az olvasótermekhez számítható az egyetemi tanárok, kutatók részére fenntartott és berendezett külön terem (Tanári olvasó), ahol a könyvtár újonnan beszerezett könyvei, ezek 5 évre visszamenő (novum) katalógusa, a kutatáshoz szükséges segédeszközök (a külföldi akadémiák évi kiadványainak sorozata vagy egyes gyakran használt folyóirat sorozatok stb.) foglalnak helyet. A könyvtár anyagának kétfélesége, a könyvtári munkálatok megszorodása s mind bonyolultabbá válása tette szükségessé, hogy a könyvtár belső munkája 1924 őszén ketté oszthatik: 1. *Könyv.* (Nyomtatvány.) 2. *Hírlap és Folyóirat osztály*-ra. Ehhez kapcsolódott azután a könyvtár belső munkájának megszervezése is. 1924 őszén leszögeztettek és írásba foglaltattak a könyvtár rendezésének s a könyvek és folyóiratok cédulákon való felvételének alapelvei. A helykímélésre való tekintettel a raktárak óriási mértékben szaporodó anyaga

¹¹⁾ 1924—30 között: Nagyobb adományok:

Gohl Ödön hagyatéka	2.440 kötet
Daday Jenő könyvtára (a műegyetem állandó letétele)	2.000 "
Dr. Imre József nyug. e. ny. r. tanár	1.000 "
Szécsi Ede	1.000 füzet
Nemzetek Szövetsége Magyar Képviselő	768 kötet
Tartui Egyetemi Könyvtár	271 "
Carnegie Intitút	184 "
Smithsonian Intitút	184 "
Dr. Kovács Ferenc e. ny. r. tanár	162 "

Nagyobb vételek:

Márki Sándor könyvtára	10.205 kötet
Gyuritsa Sándor könyvtára	3.500 "
Vladár könyvtár	1.072 "

a nagyságszerinti beosztás elve (raktárrendszer) alapján állíttatott fel.¹²⁾ Mindamellet a megnövekedett könyvanyag-forgalom és munka következtében nemcsak az olvasótermek bizonyultak szűkeknek, hanem a raktárak és egyéb hivataltalok helyiségek is. A könyvtár 1929 őszén már arra szorult, hogy a folyosó egy részének elválasztásával a könyvanyag egy részét ott helyezze el, 1930 őszén pedig az Olvasóterem is megnagyobbított s a nagy Olvasóterem mellett külön helyiségekben nyert elhelyezést a kölcsönzés és a cédula katalogusok.

Az ideiglenes betűrendes cédula-katalogus mellett, mely az egész könyvtár anyagáról tájékoztatást nyújt 1924 őszén kezdetét vette a *végleges* betűrendes katalogus készítése. Nem számítva a könyvtár anyagának az ideiglenes és részleges szempontokból való feldolgozását (ideiglenes betűrendes katalogus, novum-katalogusok, folyóirat-katalogusok, az olvasó közönség részére felállított kis alakú könyv- és folyóirat-katalogusok) jelenleg 15.000 könyv- és folyóirat-cédula van 22/17 cm. alakú nagy cédulákon véglegesen földolgozva.

Hangsúlyoznunk kell, hogy a könyvtár könyv és folyóirat anyaga cédulákon, katalogusokban nagy általánosságban már föl van dolgozva s a közönség rendelkezésére áll. A *végleges betűrendes katalogus* viszont mindig hosszú évek munkája s a folytonos gyarapodás miatt tulajdonkép soha sem ér véget. Számításba kell venni azt is, hogy minden végleges cédula egy (sokszor számos kötetből álló) mű feldolgozását jelenti s mindegyikhez a nagyközönség számára még egy 11—19 cm. nagyságú kereső cédula s ezenkívül sokszor számos (1—30 db.) *utaló* cédula is készül.

A katalogizálás alapján 1930 elején kezdetét vehette a szak- és helykatalogus elkészítése, amelyeknek alapján hamarosan nyomtatott könyv- és folyóirat-szakkatalogus is állhat majd a véglegesen földolgozott könyvekről és folyóiratokról a nagyközönség rendelkezésére.

5.

A szegedi Egyetemi Könyvtár további észszerű fejlesztésének és speciális hivatásának ép úgy a jelenlegi reális helyzetből kell kiindulnunk, mint általános karakterének megállapításánál. Ezen a téren a szegedi Egyetemi Könyvtár jellegét elsősorban újonnan alakult volta, a szegedi egyetem általános hivatása és a jelenlegi súlyos gazdasági helyzet

¹²⁾ A könyvállványok alapméreteiben

	1924—25. év elején	1929—30. év végén
Könyvraktárakban . . .	— alapméter	135 alapméter
Folyóiratraktárban . . .	—	96
Hirlapraktárban . . .	—	61
Tisztviselői szobákban . .	12	40
Folyosókon . . .	—	50
Nagy Olvasóteremben . . .	85	41 (az állványok egy része a raktárakba került)
Folyóirat Olvasóteremben .	2	14
Tanári olvasóban . . .	—	6
Összesen : . . .	99	456
Ebből fa . . .	99	420
Ebből vas : . . .	—	36

Minden egyes folyóméteres állványon a raktárakban átlag 8, egyebütt 7 folyóméter polc van, tehát jelenleg $135 \times 8 = 1080$ és $321 \times 7 = 2247$ összesen 3327 folyóméter áll a könyvtár rendelkezésére.

adja meg. Az Egyetemi Könyvtár újonnan alakult voltából következik, hogy 1. mai viszonylatban muzeális értékű gyűjtésektől (pl. ritka könyvek, igen régi folyóiratsorozatok, minél nagyobb könyvanyag gyűjtésétől) el kell tekintenie, ellenben 2. az általánosan szükséges műveken kívül elsősorban a tudomány legújabb eredményeit kell felkarolnia és kultiválnia; a szegedi egyetem általános hivatásából következik, hogy 3. az egyetemi könyvtárat (a katedrák kívánságait folyton számba véve) minden tudományág irányában egyenletesen és sokoldalúan fejlesszük tovább s végül a súlyos gazdasági helyzet írja elő, hogy 4. mindezeket a célkitűzéseket minden felesleges és elkerülhető költség nélkül érjük el.

A szegedi Egyetemi Könyvtárban legelől fekvő szempontok közé tartozik a **könyvbeszerzés** ügye. A vezető szempont itt az, hogy az egyetemi könyvtár a professzorok óhajainak megfelelően mindekenélőtt olyan újabbban megjelent tudományos munkákat igyekszik megszerezni, amelyek nem csupán túlhaladják az egyes egyetemi intézetek könyvtárainak anyagi kereteit, hanem több katedra, egész karok, vagy az egész egyetem munkásságát és a tudományt, mint egységet érintik.¹³⁾ Ezen a téren igen sok a pótolni való, mert drágaságuk miatt nem csupán nagyobb szabású forrásmunkák hiányzanak, sőt szinte beszerezhetetlenek, hanem egyes nagyértékű

¹³⁾ Ily módon szereztek be az egyetemi könyvtár részéről:

1. a becsi, berlini, müncheni, göttingai, lipcsei, heidelbergi, párizsi (Comptes rendus hebdomadaires), római, legújabbban a londoni Akadémiák matematikai és természettudományi sectioninak értekezés-sorozatai;

2. a jogi kart érintőleg: Iherings Jahrbücher 1–46, Archiv des öffentlichen Rechts 1–35, Zeitschrift der Savigny Stiftung 1–45, Grundriss der Socialökonomik, Corpus Juris Hungarici, Theiner: Monumenta vetera Historica, Bittner—Uebersberger: Österreich-Ungarns Aussenpolitik ... 1908–1914.; stb.

3. a bölcsészeti kart illetőleg: Jahresbericht über die Fortschritte der Klassischen Altertums wissenschaft 1–190, Journal de la Société Finno-Ougrienne 1–42, Neue Jahrbücher für das Klassische Altertum, Geschichte und für Pädagogik 1–54, Corpus Inscriptionum Latinarum I–XLVIII. Erdélyi Múzeum 1–32, Zeitschrift für Philosophie und Pädagogik 1–21. Budapesti Szemle 1870–1923. Klio 1–21. Aristoteles: Opera Omnia, Leibniz: Sämtliche Schriften und Briefe, Fichte, Hegel, Herbart: Sämtliche Werke, Helmholtz: Weltgeschichte, Propyläen Weltgeschichte, Pastor: Geschichte der Päpste stb. és a nem csupán történeti művekben, hanem az egész Ferencz József-Tudományegyetem multjára vonatkozó iratokban gazdag Márki Sándor-féle könyvtár;

4. az orvosi kart illetőleg: The Journal of Experimental Medicine 3–47. The british Medical Journal (l. továbbá a 7. számot);

5. az általános lexikonok egész sora (új Brockhaus, Meyer, Larousse, 1925-ös és 1929-es Encyclopaedia Britannica, Aschehougs Konversations-Lexikon, Tietosa nakirja, több Révai-, Pallas lexikon) szaklexikonok, szótárak: Eisler: Wörterbuch der philosophischen Begriffe 1–3, Wetzler—Wette: Kirchenlexikon I–XII, Roloff: Lexikon der Pädagogik, Zenker: Dictionnaire turc, arabe, persan, Halvorsen: Norste Forfatter Lexikon stb;

6. nélkülözhetetlen bibliografiai munkák: Petrik, Szabó Károly, Szinnyei, Apponyi: Hungarica. Kayser: Vollständiges Bücher-Lexikon, Deutsches Bücherverzeichnis, Lorenz: Catalogue General, Brunet Manuel du Libraire, Goedecke: Grundriss zur Geschichte der deutschen Dichtung stb;

7. nagyarányú sok kötetre terjedő kézikönyvek: Handbuch der Physik, Handbuch der Literaturwissenschaft, Handbuch der Binnenfischerei, Handbuch der Finanzwissenschaft, Handbuch der normalen u. pathologischen Physiologie, Handbuch der ärztlichen Erfahrungen im Weltkrieg, Kayser: Lehrbuch der Geologie, Die Fortschritte der Zahnheilkunde, Gans: Histologie der Hautkrankheiten, Minerva Jahrbuch der Gelehrten Welt 1925–30, Handwörterbuch der Rechtswissenschaft, Handwörterbuch des deutschen Aberglaubens, Benecke: Mittelhochdeutsches Wörterbuch, Chambers: Cyclopaedia of English literature, Grimm: Deutsches Wörterbuch, Grimm: Deutsche Grammatik Lexer: Mittelhochdeutsches Handwörterbuch stb.

könyvek is, amelyek pedig egyes tudományágak kutatóira nézve egyenesen nélkülözhetetlenek.¹⁴⁾ Mindezek beszerzésére a könyvtár racionális elve az, hogy az egyetemi könyvtárnak a fentebb lefektetett elvek értelmében igen drága könyvek beszerzése nem lehet excellens feladata, *könyvunikumok* beszerzésétől pedig az újabb tudományos irodalom minél nagyobb mérvű felkarolhatása miatt teljesen el kell tekinteni. A könyvtár ez irányú gazdaságossági elve alól ritkán tesz kivételt, legfeljebb akkor, ha igen ritka könyvekhez igen olcsó áron jut hozzá.¹⁵⁾ Evvel szemben intenzívebben fölkarolja a könyvtár a régi auctoroknak új, mai tudomány szintjén álló jegyzetes kiadásait.¹⁶⁾

Folyóiratok beszerzése.

A tervszerű könyvbесzerzés után a könyvtári anyag továbbfejlesztése szempontjából elsősorban áll és a szegedi egyetemi könyvtár alapjellegének teljes mértékben megfelel a tudományos *folyóiratok* beszerzésének minél tökéletesebb kiépítése. Az egyetemi könyvtár folyóirat kontingensének minél nagyobb mértékben való szaporításával észszerű és gazdaságos úton a mai viszonyokhoz képest már eddig is igen szép eredményt ért el. A folyóiratterem felállítása óta (1925) a tudományos és ismeretterjesztő folyóiratok száma 300-on felül van.¹⁷⁾ Ezen az úton egy-két évtized múlva a szegedi egyetemi könyvtár aránylag olcsó áron, igen sokszor csere útján szerzett értékes folyóiratok óriási tömegével fog rendelkezni, ami a könyvtárnak kiszámíthatatlan gyarapodását jelenti. Egy újonnan felállított egyetemi könyvtárnak ugyanis legnagyobb gondját képezi az időközben rendkívül megdrágult folyóirat-sorozatok beszerzése, pedig a tudományos eredmények már évtizedek óta tekintélyes részben a folyóiratokban vannak lefektetve. Különösen a természet- és orvostudományok fejlődése halad oly rohamos léptekkel, hogy a tudományos ismeretek pillanatnyi állását leszögező orvosi- és természettudományi kézikönyvek átlag öt év alatt elavulnak s gyökeres átdolgozásra s folytonos új kiadásokra szorulnak. Ilyen körülmények között a Könyvtár, amint eddig is, úgy a jövőben is egyik legfőbb feladatának tekinti a szükséges folyóiratok, többek közt az orvos- és természettudományi folyóiratok minél nagyobb számban való beszerzését.¹⁸⁾ A természettudományi és orvosi folyóiratok számának növelése teljesen megfelel annak a realizáló irányzatnak is, amellyel Klebelsberg Kunó gróf kultuszminiszter a szegedi egyetemmel kapcsolatban egyik legfőbb feladatnak az orvosi, a természettudományi és matematikai intézetek építését és felszerelését, továbbá természettudományi újabb katedrák

¹⁴⁾ Pl. a codex Diplomaticus, Monumenta Germanica historica stb., az olasz-magyar vonatkozásaiban rendkívül becses könyvtáraknak könyvkatalógusai, így a Flórenci Könyvtár katalógusa stb., a régi Magyar Könyvtár tulnyomó része, egyes irodalomtörténeti szempontból fontos első kiadások stb.

¹⁵⁾ Így vették meg pl. a Császár-féle könyvtár egy része: 185 kötet; benne Katona: Historica critica regium Hungariae 1–42, Bonfinius, Bél, Schwartner művei, Pray 14 műve. Georgi: Bücher Lexikon 1–8. köt., közte még két, 1500 előtt nyomtatott incunabulum is.

¹⁶⁾ Pl. Collection des Universités de France. Auteurs Grecs. Auteurs Latins.

¹⁷⁾ Kulfföldi: 229, magyar: 80.

¹⁸⁾ Ezt célozza, hogy az 1930. évre a könyvtárba járó természettudományi és orvostudományi folyóiratok száma jelentős mértékben szaporíttatik.

felállítását, végül az Alföld délibb részének kutatását tűzte ki.¹⁹⁾ A folyóirat-beszerzés nem kevésbé fontos a szellemtudományi karokat illetően és természetesen mindig a természettudományi karokkal párhuzamosan történik. Különösen az újonnan fölállított (néprajzi, pedagógiai lélektani, II. irodalomtörténeti), vagy az újabban betöltött egyetemi katedrák professzorainak folyóirat-kíválmái teszik elsősorban indokolttá a folyóiratok további szaporítását. Az előirányzott fejlesztés a folyóirat-teremben könnyen hozzáférhető és az egyetemi intézetek részére könnyen kölcsönözhető folyóiratok számát az 1931-ik évre a jelenlegi 300-ról 330-ra emeli; oly szám ez, amely egyetemi könyvtári viszonylatban még külföldi egyetemen is jelentős lenne.

A drága könyvek és folyóiratok nagy számban való beszerzése messze túlhaladja az egyetemi könyvtár anyagi eszközeit, ezért megfelelő gazdaságos segédeszközökről kell gondoskodnia. Erre szolgál, különösen a drága külföldi folyóiratok beszerzésénél, a csere. Az egyetemmel kapcsolatos tudományos folyóiratok felhasználásával, melyek idegen nyelvű cikkeket vagy idegen nyelvű bő kivonatokat is közölnek, az egyetemi könyvtár külföldi tudományos folyóiratokat nyer és az így létrejött csereviszony nemcsak takarékosági szempontokat szolgál, hanem esetleges kultúrkapcsolatok alapjait veti meg.²⁰⁾

Csere.

Jelenleg a csere révén 40 külföldi tudományos folyóirat jár a könyvtárba. Az Egyetemi Könyvtár azonban csakis olyan külföldi tudományos intézetekkel és folyóiratokkal folytat cserét, amelyek az egyes egyetemi intézetek folyóirat-cseréjét nem érintik és sokszor (így az Acta Litterarum ac Scientiarum cseréje esetén) a hozzá beérkezett speciális jellegű folyóiratokat az egyes intézetekhez csupán továbbítja. Minthogy a folyóirat-csere útján az Egyetemi Könyvtár aránylag igen csekély anyagi áldozat mellett jóval nagyobb pénzértékű folyóiratok és külföldi intézeti kiadványok (könyvek, egyetemi kiadványok stb.) birtokába jut, azért e szép eredménnyel megindult akciót minél szélesebb alapokon óhajtjuk folytatni.

A másik segédeszköz, amely a drága könyvek és folyóiratok beszerzését némiképp el-
 iminálja, azoknak a hazai és külföldi könyvtárakból való kölcsönzése. A szegedi Egyetemi Könyvtár vállalja nem csupán az intézetek, hanem minden komoly olvasója számára könyv és folyóirat kölcsönzésének közvetítését, úgy a hazai, mint a külföldi (így kölcsönöz a bécsi, müncheni, berlini) egyetemi könyvtárakból, amelyek ebben a tekintetben készséggel jönnek a testvérkönyvtár segítségére.²¹⁾

Kölcsönzés.

¹⁹⁾ Így legújabbán a Bolyai Jánosról elnevezett matematikai intézet felállítását, az Eötvös kollégium természettudományi részének Szegeden való elhelyezését.

²⁰⁾ Ilyen egyetemi jellegű tudományos folyóiratok: Acta Litterarum ac Scientiarum, Archeológiai Értesítő, Folia Cryptogamica, Föld és Ember, Népünk és Nyelvünk.

²¹⁾ Így megtörtént, hogy egy sürgős esetben Kelet-Indiából légiposta útján kért a könyvtár kölcsön egy művet.

A központi könyvtár, amely sokszor több egyetemi könyvtárat sorba jár kölcsönzési kérésével, sokkal gyorsabban és könnyebben le tudja bonyolítani a könyvek és folyóiratok kölcsönzését, mint egyes különálló intézetek és személyek. Aránylag csekély anyagi áldozat révén így érhető el az, hogy a kutatók ezen az úton is ritka és drága könyvekhez és folyóiratokhoz juthatnak.²³⁾

Ezek azok az irányelvek és eszközök, amelyeknek segítségével a szegedi Egyetemi Könyvtár, belső intenzív munkája tekintetében, alapjellegének megfelelően, a mostoha gazdasági viszonyok ellenére is racionálisan és reálisan továbbfejleszthető.

6.

A könyvtár *belső* életének észszerű, gazdaságos továbbfejlesztése után természetesen adódik az Egyetemi Könyvtár *külső* kapcsolatainak élénkebbé tétele. Az egyes karok, az egyes intézetek, az egyetem egyéb, szakkönyvtárral bíró intézményei, az egyetemi élet keretein belül az Egyetemi Könyvtárral a legszorosabban kapcsolódnak. Az Egyetemi Könyvtár a maga feladatait, azt, hogy a tudomány egészét szolgálja, csakis az összes karok, intézetek, egyes katedrák könyvigényeinek folytonos figyelembe vételével érheti el. Az egyes karok, intézetek, katedrák speciális könyvtárai és könyvigényei tehát az Egyetemi Könyvtárral nem ellentétként állanak szemben, feladataik az Egyetemi Könyvtár feladatainak csakis egy részét képezik.

Hogy a szegedi egyetem könyvtári életének teljes egészéről képet nyerjünk, számba kell vennünk az egyes karok és intézetek könyvtárainak gyarapodását is. Ezek is igen szép fejlődést mutatnak fel az 1920—30 közötti évek alatt. A fejlődés egyformán érdeme az intézeti könyvtárakat igazgató professzoroknak s a kultuskormányának, amely igen gyakran jött segítségére az intézeti könyvtáraknak.

A *Jogi Kar* a maga, kezdetben igen csekély könyvtári anyagát egyesítette s egy igazgató-professzor vezetésével a jogi karon a központi épület harmadik emeletén, 1930 júliusában pedig annak földszintjén helyezte el s 12 olvasóhellyel a szemináriumi hallgatók részére is berendezte.²³⁾ A könyvtár adományok és vételek útján az 1920—30 időközben 11.361 kötetre gyarapodott.²⁴⁾ A könyvtárba 26 (9 magyar és 17 idegennyelvű) folyóirat is jár.

²³⁾ A könyv és folyóirat kölcsönzés közvetítése jelenleg évenként átlag 400 pengőjébe kerül a könyvtárnak. Ez az összeg, amely a postaköltségekhez való hozzájárulás, levelezés stb. útján áll elő, távolról sem áll arányban az elért eredménnyel.

²⁴⁾ Igazgatója 1920—28 között Dr. Kolosváry Bálint, 1929 júliusától Dr. Buza László egyet. nyilv. r. tanár.

A könyvtár állaga:			Nagyobb adományok:		Nagyobb vételek:	
kötet	alap méte-		Plósz Sándor könyvtára	3.654 köt.	Réz Mihály könyvtára	800 köt.
	rekben		Kovács Gábor	860 "	Thierring L.	678 "
	38 méter		Jékey Dániel	200 "	Náray Szabó	127 "
1925 június	4.901					
1929 "	6.219	(270 folyó-				
jelenleg	11.361	méter)				

Az *Orvosi Kar* szintén nagyobb kari közös könyvtár fölállítása és kifejlesztése alapján rendezkedett be, de mellette nagyobb mértékben kifejlesztette az intézeti könyvtárakat is. Az orvosi kari közös könyvtár, mely gróf Klebelsberg Kunó vallás- és közoktatásügyi miniszter érdemeinek megörökítésére a Klebelsberg Könyvtár nevet viseli,²⁵⁾ jelenleg a központi egyetem földszintjén van elhelyezve s 2400 kötetből, közte igen értékes folyóiratsorozatokból áll. A közös könyvtáron kívül az egyes orvoscari intézetek szakkönyvtárai is az intézeti igazgatók buzgalmából igen szép fejlődést mutatnak. Könyvállományuk 13.330 kötetre rug.²⁶⁾ Az orvoscari könyvtárak összes könyvállománya tehát 15.730 kötet. A *Klebelsberg-könyvtárba* s az egyes intézetekbe ezeken kívül 195 folyóirat is jár.²⁷⁾

Orvosi Kar.

A *Bölcsészeti Karon* az egyes intézetek (szemináriumok) saját könyvtárainak minél nagyobb arányú gazdagítására fektettek súlyt. Kari könyvtára aránylag csekély (840 kötet). Evvel szemben a 18 bölcsészeti kar intézet könyvtárainak kötetszáma összesen 15.400.²⁸⁾ A bölcsészetkarra ezenkívül 247 kurrens folyóirat is jár.

Bölcsészeti Kar.

²⁵⁾ Igazgatója: Dr. Baló József egyet. nyilv. r. tanár.

²⁶⁾ Az egyes intézetek kötetszáma:

Elme- és ideggyógyászati klinika	4.000
Bőr- és nemibeteg klinika	2.800
Szülészeti- és nőgyógyászati klinika	940
Gyermekegyógyászati klinika	780
Sebészeti klinika	630
Belgyógyászati klinika	590
Általános kör- és gyógytani intézet	570
Gyógyszertani és gyógyszerészismereti intézet	500
Kórbonctani intézet	500
Szemészeti klinika	500
Egyetemi gyógyszerár	380
Élettani intézet	310
Orvosi vegytani intézet	300
Fogászati klinika	250
Törvényszéki orvostani intézet	170
Anatómiai intézet	110

²⁷⁾ A Klebelsberg Könyvtárba: 13 (1 magyar, 12 idegen nyelvű)

Az Orvoscari intézetekbe: 182 (66 " 114 " ")

²⁸⁾ Az egyes intézetek könyvanyaga:

Földrajzi intézet	2.000 kötet és 2.003 térkép
I. sz. Magyar irodalomtörténeti intézet	1.800 "
I. sz. Paedagógiai intézet	1.700 "
Classica philológiai intézet	1.650 "
Philosophiai intézet	1.300 "
Germán philológiai intézet	1.200 "
Francia philológiai intézet	1.200 "
Magyar művelődéstörténeti intézet	1.200 "
Archaeológiai intézet	1.200 "
Magyar nyelvészeti intézet	670 "
Egyetemes történelmi intézet	650 "
Magyar történelmi intézet	450 "
Néprajzi intézet	240 "
Művelődéstörténeti intézet	30 "

A *Mathematikai és Természettudományi Kar* sok tekintetben hasonló helyzetben van. Kari könyvtára mindössze 150 kötetből áll, mialatt az egyes intézetek könyvtárai összesen 20.570 kötetel rendelkeznek.²⁹⁾ Az intézetekbe összesen 234 folyóirat jár.³⁰⁾

Ha a mondottak alapján összegezzük a szegedi egyetem könyvtáraiban levő könyv és folyóirat anyagot, a következő kép tárul elénk:

	Könyvek	Állandóan járó folyóiratok
Egyetemi Könyvtár	134.710 kötet	309
Jogi Kari Egyesített Intézeti Könyvtár . . .	11.361 "	26
Orvostudományi Klebelsberg Könyvtár	2.400 "	13
Orvostudományi Intézeti Könyvtárak	13.330 "	182
Bölcsészeti Könyvtár és bölcsészeti karok intézetek	16.170 "	247
Mathematikai és Természettudományi karok könyvtár és intézetek	20.820 "	234
Összesen : 198.790 "		1011

Tekintve a szegedi Ferencz József-Tudományegyetem alig tíz éves múltját s a rendelkezésre álló csekély eszközöket, az eredmény határozottan igen jónak mondható.

Az Egyetemi Könyvtár és az egyetemi Centralizáció. Karok és Intézetek könyvtárai közötti észszerű és lehetséges kapcsolatok részben *centrikus*, részben *decentrikus* irányúak. A centrikus kapcsolat kiépítése azt jelenti, hogy a központi egyetemi könyvtár az olvasó közönséggel, a Karokkal és Intézetekkel szemben ne csak a saját könyv- és folyóirat-anyagát képviselje, hanem az egyetem egész könyvanyagát. Erre elsőrendű eszköz a *központi* (az egyetem egész könyvanyagát felölelő) *katalogus* készítése. A szegedi Egyetemi Könyvtárban már megvan s a Folyóíratrteremben hozzá férhető az összes egyetemi folyóiratok *katalogusa* úgy a kurrens, mint a régebbi folyóirat-sorozatokról. A könyvekről való központi *katalogus* elkészítése pedig folyamatban van. A központi *katalogus* több példányban készül, hogy a Karok, vagy az Intézetek szakszerű igényének megfelelően a Karok és In-

²⁹⁾ Részletezés:

Ásvány és Földtani Intézet	7.300 kötet (és 730 térkép)
Növénytan Intézet	5.750 " (és 470 térkép)
Állattani Intézet	3.540 "
Mathematikai Szeminárium	2.640 "
I. sz. Vegytani Intézet	380 "
II. sz. Vegytani Intézet	280 "
Geometriai Intézet	250 "
Természettani Kísérleti Intézet	240 "
Állatrendszertani Intézet	160 "
Természettani Gyakorlati Intézet	130 "

³⁰⁾ Magyar nyelvű 74.
Idegen " 160.

tézetek könyvtáraiban is legyen arról cédula katalógus, hogy milyen könyvek és folyóiratok találhatók az egyetemi könyvtárban.

Az Egyetemi Könyvtár feladata azután, hogy a könyveknek és folyóiratoknak az Intézetekből való kölcsönkérését közvetítse. A könyveknek és folyóiratoknak az Egyetem keretében való kölcsönkérése így gyorsabb és egységesebb, visszaadásuk megsürgetése könnyebben végrehajtható és nyilvántartható, mintha a kutató kérésével közvetlenül az egyes intézetekhez fordulna.³¹⁾

Másik fontos és az eddiginél jobban kiépítendő kapcsolat a decentrikus kapcsolat az Egyetemi Könyvtár és az egyetemi intézetek között. A decentralizáció egészséges gondolata itt is eredménnyel és sikerrel alkalmazható. Azonban a kisebb egységek felé való haladás során a központi Egyetemi Könyvtár után nem a Kari könyvtár a következő jelentős lépés, hanem az Intézeti könyvtár.

Az egész egyetempolitika területén talán a könyvtárügy az egyetlen, amelynél a természetes továbbtagolódás elsősorban nem a karok, hanem inkább a katedrák szerint történik. Az egyes karoknak ritkán van igazi egységes szakirodalmuk. Aránylag legegységesebb a jogtudományé, az orvostudományé már sokkal kevésbé, a math.- és term.-tudományé alig, a bölcsészettudományoké pedig egyáltalán nem. Ennek a ténynek teljesen megfelel a szegedi egyetemen az egyes karok könyvtárainak fejlődése és jelenlegi állása is, hogy t. i. a jogi kari intézetek könyvtára egyesítve van, az orvostudományi kar könyvanyaga megoszlik a *Klebelsberg-Könyvtár* és az intézetek könyvtárai között, míg a matematikai és természettudományi, valamint a bölcsészettudományi karok könyvvállománya jóformán teljesen az egyes intézetek keretében fejlődött ki.

Ha magának az Egyetemi Könyvtárnak könyvanyagát vennénk számba karok szerint, arra az eredményre jutnánk, hogy a bölcsészettudományi tudományágaihoz tartozó művek számszerűleg aránytalan többségben vannak a többi felett. Valójában ez csak optikai csalódás, mert minden általános műveltséget érintő művet a bölcsészettudományi anyagához sorolunk, amely az aránytalanul meg nem nőtt és gyakorlati irányban önállóan nem fejlődött tudományágakat magában foglalja. A könyvtárügy szempontjából azonban egyszersre súlyos problémává nőné ki magát ez az aránytalanság, ha a központi könyvtár anyagát a gyakorlatban is karok szerint akarnánk csoportosítani.³²⁾ A karok és intézetek könyvtárai hozzá vannak növe a karok és intézetek speciális, sőt személyi igényeihez; a karok és intézetek még rövid időre

³¹⁾ V. ö. Gotthold Naetebus referatuma: Zersplitterung der Mittel. ZfB. 40 (1923) S. 382.

³²⁾ V. ö. Georg Leyh: Die Zweiteilung der Universitätsbibliothek in Wien. ZfB. 47 (1930) S. 290. c. cikkében ama felmerült terv ellenében, mely szerint a bécsi egyetemi könyvtár helyszüke miatt szellemi tudományi és természettudományi részre osztassék, felveti azt az egészséges gondolatot, hogy ha gyakorlati tények a felosztást követelik, akkor a tudományegység gondolatának megőrzésével a könyvek modernsége, (1900 előtti és utáni tudományos irodalom) és keresettsége szerint történjék a kettéválasztás. Ez a terv azonban a kisebb kötettségű szegedi Egyetemi Könyvtárban időelőtti lenne.

sem szívesen kölcsönöznek könyveket. Az egyetemi könyvtárügy decentralizációja az egyetem szakkönyvtárakkal való, az eddiginél is fokozottabb összeműködés és élénkebb kapcsolat kiépítése által érhető el. Ebben az irányban az alapvetés megtörtént és csupán tovább kell haladni a megkezdett úton. Ilyen alapon vannak hosszú időre kikölcsönözve az Egyetemi Könyvtárból az egyes intézetek részére több katedrát és kutatót érintő biológiai, anatómiai, fizikai, klasszika-filológiai, történeti stb. munkák és folyóiratok, de akként, hogy szükség esetén az Egyetemi Könyvtár közbelépése, ideiglenes visszakérése által az illető nagybecsű munkákhoz bármikor más is hozzá juthasson. Az Egyetemi Könyvtár az eféle kapcsolatokat a jövőben még intenzívebbé óhajtja tenni. Mindenekelőtt keresztül fogja vinni, hogy az Egyetemi Könyvtár és az egyetemi szakkönyvtárak tudomással bírjanak egymás beszerzéseiről, mert a mai nehéz gazdasági viszonyok között arra kell törekedni, hogy ugyanaz a könyv vagy folyóirat az egyetemi könyvtárban és az egyetemi intézetek birtokában lehetőleg csak egy példányban legyen meg; kivéve természetesen a mindenütt nélkülözhetetlen alapvető és olcsón beszerezhető műveket. A központi könyvtár hívatása az, hogy úgy a saját, mint a karok és intézetek új könyv- és folyóirat-beszerzéseit nyilvántartsa és azokról időnként az egyes karokat és intézeteket értesítse. Az Egyetemi Könyvtár és az egyetemi-intézeti szakkönyvtárak alapkarakterükhöz illeszkedő továbbfejlesztése megkívánja ezenfelül azt is, hogy időnként bizonyos irányú könyvanyagok véglegesen is kicseréltesse.³³⁾ Így az Egyetemi Könyvtárban van speciális helyük a muzeális értékű, vagy azzá váló műveknek, ellenben a szakkönyvtáraknak van igényük a központi könyvtár szakirányú duplumaira. Az Egyetemi Könyvtár az 1930. tanévben elkészítette a folyóirat duplumairól szóló katalógusát s ezt az egyes intézeteknek elküldötte. A folyóirat duplum-katalógus elkészítését és szétküldését a könyvek duplum-katalógus elkészítése fogja követni.³⁴⁾

7.

Az egyetem keretei között kiépülő könyvtári kapcsolatok után az a szervesen következő további fejlődés, amely az egyetem kereteiből kilépve Szeged város könyvtárai között teremti meg az észszerű és reális kapcsolatokat. Csak ily módon lehet megvalósítani azt a kultúrpolitikai koncepciót, amely a kultuszkormányt a vidéki tudományos és kulturális gócpontok kifejlesztésénél vezeti és vezette. Szegedet erre a szerepre különösen alkalmassá teszi az a kulturális előnye, hogy könyvekben — a kultúra s a tudománv egyik legfontosabb segédeszközében — a másik két vidéki egyetemi városnál gazdagabb. Szegednek szép multú, történeti és irodalmi művekben fölötte gazdag 130.000 kötetből álló városi könyvtára van (*Somogyi-*

³³⁾ V. ö. Gotthold Naetebus fentebb említett referatúráját.

³⁴⁾ Például a Márki könyvtár szakszerű duplum anyagát ilyen értelemben osztja szét a Könyvtár az egyes filozófiai kari könyvtárak között.

Könyvtár) s a kultuskormány előrelátó kultúr-politikája révén a polgári iskolai tanítóképzőnek (*Paedagógium*) 42.000 kötetes, tudományos munkákban s különösen régi magyar művekben fölötté gazdag könyvtára is Szegedre került. Nem számítva a szegedi többi kisebb könyvtárakat (Piaristák, Ferencrendiek könyvtára, Kereskedelmi és Iparkamarai könyvtár) már maga a 3 nagy intézmény könyvanyaga 370.000 kötetet jelent.

Az adott helyzetet tudománypolitikai szempontból is mindenkép ki kell használni. A szegedi Egyetemi Könyvtár van hívatva arra, hogy a Somogyi-könyvtár, a Paedagógiumi könyvtár és a kisebb könyvtárak között tudományos együttműködést, szellemi kapcsolatot létesítsen. Az Egyetemi Könyvtár tervbe vette s ez a terve mindkét intézmény vezetőségének helyeslésével találkozott, hogy katalógus készítési munkálatai során elkészíti nem csupán az egyetemi könyvtár és intézetek, hanem a Somogyi-könyvtár és a Paedagógium könyvtár központi cédula-katalógusát. A három nagy könyvtár könyveiről és folyóiratairól szóló központi cédula-katalógus elkészítése és föllállítása nem csupán az Egyetem tudományos kutatóira és hallgatóira nézve járna óriási előnnyel, hanem mindenkire, aki itt Szegeden tudományos kérdésekkel vagy a kultúra bármely más kérdésével intenzívebben foglalkozni óhajt. Az Egyetemi Könyvtár, a Somogyi Könyvtár s a Paedagógiumi Könyvtár, esetleg a tudományos könyvekben szintén gazdag kisebb könyvtárak felhasználásával s a központi katalógus rendszerbe való vonásával új és kényelmes lehetőségek nyílnak a tudományos kutatók számára és nagyértékű, részben eddig nehezen hozzáférhető könyvanyag is beleilleszkeznék a tudományos élet körforgásába. Megfelelő módokkal tehát elérhető, hogy a szegedi egyetem körül kifejlődő tudományos élet, amely alig egy évtized alatt a maga általánosabb és speciálisabb területén (alföldkutatás, néprajz, földrajz, archaeológia, művelődéstörténet, biológiai tudományok, geológia, egészségügy stb.) máris jelentős eredményeket, friss életteli hajtásokat mutat fel, a könyvtárügy nagyvonalú kiépítése által minden tudományágra kiterjedő, könnyen hozzáférhető és egységes rendszerben áttekinthető tudományos anyaggal rendelkezzen.

Szellemi kapcsolat a három nagy szegedi könyvtár között.

A szegedi Egyetemi Könyvtár további kiépítése már nem a könyvtár belső munkája és külső kapcsolatai révén érhető el, hanem Szeged város és a kultuskormány áldozatkészségén múlik. Feltétlenül megoldandó kérdés az Egyetemi Könyvtár mainál célszerűbb elhelyezése. Ezt a kérdés egyrészt sürgőssé teszi az olvasók számának nagymértékű megnövekedése, a megszorodott könyv- és folyóirat-anyag elhelyezési nehézségei és a jelenlegi nem erre a célra épült helyiségek alkalmatlan volta. Az Egyetemi Könyvtár nagy olvasóterme máris szűk, mert nem csupán az ott olvasó egyetemi hallgatókat és kutatókat látja el könyvekkel, hanem a városi közönség is mind jobban igénybe veszi, mert annak

A szegedi Egyetemi Könyvtár elhelyezése.

is minden különösebb fenntartás nélkül rendelkezésére áll. Az állandóan szaporodó könyvanyag is végleges és kielégítő elhelyezést követel. A jelenlegi helyiségek már annyira elégtelenek, hogy a Könyvtár kénytelen volt a folyosó egy részét elkeríteni, hogy könyvszáporulatát el tudja helyezni. A jelenlegi helyzet az, hogy az Egyetemi Könyvtár a központi egyetemi épület első emeletén foglal helyet, alatta és felette más egyetemi hivatalok és tantermek helyezkednek el és így a könyvtár ma már igen nagy értéket képviselő könyv- és folyóirat-anyaga minden óvatosság mellett is, a tűzveszélytől nem eléggé mentes. Mindezek a körülmények egyre jobban sürgetik egy új, modern, vasállványokkal felszerelt, központi fűtésű, tűzveszélytől mentes könyvtárárpület felállítását.

Ami az elhelyezést illeti, a központi könyvtárnak, amely a természet és szellemtudományok egységét, az egyetemet, mint *Universitas Litterarum*ot képviseli, legméltóbb helye van a Templomtér körül kibontakozó új nagyszabású egyetemi városrészben. A könyvtárnak feltétlenül és minden körülmények között központi helyen kell lennie és ez elsősorban a templomtéri megoldással érhető el. Csak másodsorban, mint véglegesnek nem tekinthető megoldás jöhet számba a könyvtár céljaira egy meglevő központi fekvésű épület, pl. a Honvédtéri Laktárya kisajátítása és átalakítása. Ez esetben közelebb jutna a megvalósuláshoz a kultuskormány nagyarányú terve, hogy a szegedi egyetemi épületek lehetőleg egy tömbben, külön egyetemi városként a Templom-tértől a Szukováthy-téri nagy egyetemi épületig terjednének.

Bármely megoldás valósul meg, végleges, vagy kiegészítő, nagyszabású, vagy szerényebb igényű, a szegedi Egyetem nagyvonalú építési programját csak az Egyetemi Könyvtár méltó otthonhoz juttatásával lehet betetőzni. Ezt egyaránt megkívánja a könyvtár modern továbbfejlesztése, az egyetem elhelyezésének befejezése és a kultuskormány vidéki decentralizációs koncepciója.

9.

A könyvtárintézmény léte és továbbfejlesztésére nézve a különböző külső tényezők mellett éppen olyan fontos egy belső jellegűnek nevezhető, állandóan ható tényező: a könyvtár-tisztviselők általános szelleme.

A szegedi egyetemi könyvtár tisztviselői Kolozsvárról egy hatalmas könyv- és folyóirat-anyaggal bíró, modernül berendezett, kitünően vezetett könyvtár tradícióit hozták magukkal. Az a gyors fejlődés, amellyel a szegedi egyetemi könyvtár oly mostoha viszonyok között is, szinte a semmiből kialakult, azt mutatja, hogy a kolozsvári könyvtár tradíciói, a kiváló elődök: Szabó Károly, Ferenczi Zoltán, Erdélyi Pál szellemisége tovább éltek és hatottak. Tekintetbe kell vennünk, hogy egy újonnan alapított könyvtárban a könyvek feldolgozása, elhelyezése, kölcsönzése, a közönség kiszolgálása körül óriási munka folyik s az alapvető munkálatok

nagy energiát vesznek igénybe.³⁵⁾ Ez a munka ellentétben a kialakult könyvtár konzerváló és regisztráló munkájával, szinte teremtő munkának nevezhető és nem csupán egyenletes munkatempót, hanem jelentős munkatöbbletet, azonfelül alkotó kedvet és lendületet követel. Ezzel a fokozott munkával, sajnos nem volt és ma sincs arányban a tisztviselők csekély száma és nehéz anyagi helyzete. Az Egyetemi Könyvtár személyzete a külföldi és régebbi magyar könyvtárakhoz képest önmagában is kevés, de ha a könyvtár újonnan alakult voltát is tekintetbe vesszük, akkor ez a szám a könyvtári munkához képest aránytalanul csekély.³⁶⁾ Ehhez járul a könyvtár-tisztviselők anyagi és státuszviszonyainak és előlépési lehetőségeinek nagyfokú rosszabbodása.

A kolozsvári Egyetem könyvtár-tisztviselői személyzetének javadalmazását megállapító *szervezeti szabályzat* értelmében a rendkívül kis státusra s így a

A tisztviselők helyzete.

lassú előmenetelre való tekintettel, a könyvtári személyzet a szolgálati időtartamához mért s nyugdíjba beszámítandó *ötödéves korpótlékban* részesült.³⁷⁾ A háború utáni törvények és miniszteri rendeletek meghagyták a könyvtár kis számból, 6 tisztviselőből álló státusát, viszont — mint mindenütt — eltörölték az ötödéves korpótlékot!³⁸⁾ Azonban amíg az aránytalanul nagyobb státusú középiskolai és egyetemi tanárok egyéb kormányintézkedésekkel bőven kárpóttattak, addig a könyvtárban a státusnak ez a rendezése olyan állapotokat szült, ami még a mostani rendkívül mostoha hivatali státusz viszonyok közt is egyedül áll. A 6 tisztviselőből álló státuszban az előmeneteli lehetőség (a rendkívül kis fizetés mellett) még a már kinevezetteknel is átlag 10—15 év, a X. fizetési osztályban lévő utolsó tisztviselőnél pedig 17 év.

Az állami tisztviselők általában 6 évben kontemplált előlépési lehetőségének ez csaknem háromszorosa, ami az előlépési lehetőséget teljesen illuziórussá teszi s a könyvtár-tisztviselőkben az előrehaladás reményét kiölve végeredményben — a könyvtári munka nivóját súlyosítja le. Ez azt eredményezheti, hogy a jövőben az egyetemről kikerültek közül a leggyengébbek választják a könyvtári

³⁵⁾ Helyre kell igazítanunk a budapesti egyetem Rektorának az 1929-ik évi ünnepi beszédében felsorolt adatokat, mely szerint „Nemzeti Muzeumi Széchenyi könyvtárban 18.500 kötetre esik egy tisztviselő, a Fővárosi Könyvtárban egy tisztviselőre 4.200 kötet, a szegedi Egyetemi Könyvtárban 7.500 kötet esik. Mindezekkel szemben a 640.000 kötettel bíró budapesti Egyetemi Könyvtárnak csak 14 tisztviselője van s így egy-egy tisztviselőre több mint 40.000 kötet esik.” *A szegedi könyvtárnak 135.000 kötet van és így a 6 tisztviselőre egyenkint 19.000 kötet esik.* Az igazság az, hogy a szegedi Egyetemi Könyvtár új alakulását is számba véve a tisztviselők száma sem itt, sem a budapesti Egyetemi Könyvtárban nem elegendő.

³⁶⁾ A külföldi egyetemi könyvtárak közül a berlini egyetemi könyvtárnak 150 alkalmazottja van. A kolozsvári Egyetemi Könyvtárnak 1918 előtt 45 alkalmazottja volt. A szegedi Egyetemi Könyvtár jelenlegi összes személyzete 14, amely így oszlik meg: 6 tisztviselő, 2 gyakornok, 2 irodai és 4 szolgaszemélyzet. Számba kell venni, hogy egy újonnan szervezett könyvtárnál a könyvtári munka a rendesnek kétszerese.

³⁷⁾ L. az Ő Felsége által jóváhagyott s az 1902. évi 51239. sz. Vállás- és Közoktatásügyi miniszteri rendeletben közzétett Szervezeti Szabályzat 6. §-át: Fizetési osztály tekintetében kinevezésükkor az igazgató a VI. osztályba, az ór a VII., a könyvtár-tiszt a IX. fizetési osztályba tartozik. Az igazgató 5 évenként 600, a könyvtár-őr és tiszt 400—400 korona ötödéves korpótlékba részesült, de úgy, hogy az igazgatónak 3000 koronánál, az órnek és tisztnek pedig egyenkint 1000 koronánál több pótlék nem volt adható. (Szerv. Szab. 7. §.)

³⁸⁾ L. az 1924. IV. t.-c. alapján kiadott 1925. évi 7000 M. E. és az 1927. évi 9000 M. E. számú rendeleteket. Itt a szegedi Egyetemi Könyvtár 6 tisztviselőből álló státusa: 1 igazgató a VI., 1 könyvtár-őr a VII., 1 könyvtár-őr a VIII., 2 könyvtár-tiszt a IX., 1 segéd-tiszt a X. fizetési osztályban.

pályát, s a kvalitásosabbak, ha alkalom nyílik a jobb előmenetelre, menekülni igyekeznek. Már pedig a kultúrpolitika s az egyetem érdeke evvel szemben az, hogy a könyvtárban elhelyezkedő fiatal emberek jó kvalitásúak és tudományos érdeklődésűek legyenek. Ha a megfelelő megélhetés a könyvtártisztviselő számára az állam részéről biztosítva van, ha a könyvtártisztviselői pályára készülő ifjúság számára is megnyílnak a külföldi ösztöndíjak, csupán akkor lehet az egyetemi könyvtár személyzeti viszonyainak racionalizálásáról beszélni, megkövetelni, hogy a könyvtári adminisztráció tökéletes ismerete mellett több világnyelvben jártasak, legalább egy tudományágban otthon legyenek. Ha azt akarjuk, hogy a szegedi egyetemi könyvtár tovább fejlődhessen, nem csupán a könyvtár anyagi feltételeit kell észszerűen rendezni, hanem a lelkieket is. Jó könyvtári tisztviselőkkel bírni nem csupán az egyetem, hanem az általános nemzeti kultúra egyik fontos, nem mellőzhető érdeke!

10.

Végére jutottunk azoknak a módoknak és elgondolásoknak, amelyek ebben a pillanatban a szegedi egyetemi könyvtár reális és észszerű kiépítéséhez alapul szolgálhatnak. Állandóan tekintettel kellett lennünk arra, hogy a nehéz gazdasági viszonyok között többet kell elérnünk meglevő értékeink és lehetőségeink kihasználásával és kiépítésével, mint gyökeres és nagy költséggel keresztülvihető újjáalakításokkal. Viszont minden körülmények között kellett, hogy érvényesüljenek az egyetemi és tudományos élet elsődleges és elkerülhetetlenül szükséges könyvtárügyi követelményei.

Az érdeklődés középpontjában levő egyes tudományok nagyfokú specializálódása folytán a könyvtárügy pillanatnyilag háttérbe szorulhat. Azonban nem szabad azt hinnünk, hogy a specializálódás folyamata a végtelen felé halad. Az emberi szellem irányai nemcsak divergálnak, hanem össze is futnak s erőteljes specializálódó korszakokat még erősebb univerzális irányoknak kell egységbe foglalniok. Ennek az univerzális iránynak a kialakításában elsőrendű szerepe van az egyetemi tudományos könyvtárnak és könyvtárosnak. A könyvtártisztviselő az, aki hivatásánál és általános jellegű érdeklődésénél fogva nem egy, hanem több tudománnyal kerül szoros kapcsolatba és a szakembereknél összefogóbban kell látnia a tudományok összefüggését. Nem véletlen, hanem természetes következmény, hogy a könyvtári tisztviselők között olyan nevekkal találkozunk a múltban, mint Hume, Leibnitz, Kant, akik mint filozófusok a tudomány egészét foglalják egybe és úgy a szellemtudományok, mint a természettudományok terén kitűnnek.

Azt hisszük, hogy a szegedi Egyetemi Könyvtár vezetősége és tisztviselői a nagy elődök szellemében jártak el, amikor az Egyetemi Könyvtárt a kultusz-kormány s a Ferencz József-Tudományegyetem Tanácsának támogatása mellett, rövid tíz év alatt, a maga szép kialakulásában és fejlődési lehetőségeiben megteremtették.

(Szeged.)

dr. Bibó István.

MATERIALIZMUS.

Az élet néha megijeszt s riadtan
nézem, amit sohase láttam eddig:
mindenütt új istenek lelke vedlik
és kísértetek járnak az anyagban.
És az aszfalt már nem aszfalt alattam
és lépni már sehová sem merek,
hisz mindenütt rejtett életeket
roncsolok szét s tiprok el valahol
az anyagban, mely értem robotol..

Anyám az anyag, jószág és csoda:
vacogott a fogam a szörnyű téiben
és jött a szén, hegyekről jött a fa
s máglyára dobta testét szótlan értem;
és jött a kő és a felhőkbe mászott
s barlanggal vett körül és kivirágzott,
hogy szebb legyen szememnek; s jött a vas
és jön a vas minden nap, kalapács
lesz belőle és szerszám és kovács
és saját magát veri, karjai
nem unják meg házamat tartani
s mások görbülnek, sülnék és kihülnek,
lappá lapulnak, körré kerekülnek,
izzadnak, kopnak, dolgoznak, romolnak,
napszámosság oly örök nyomornak,
mely az állatnál is önzetlenebb;
símul a gumi autóm kerekére,
ércmadár libben, hogy hátára üljek,
a benzin fölrobban, csakhogy repüljek
és mind a többi, cipőm és ruhám
és bútorom, poharam, ceruzám,
edényem, lámpám, könyvem, olajam
és mind a többi, minden, ami van,
gyorsaságom, kényelmem, gyógyszerem,
mámiorom és tüzem és ételem
és rezgő húrok s billentyűk zenéje
jön-jön elém, hogy életem fölélje,
húson kívül s húson belül
kilgya lelkét és kegyetlenül
szemétté, ronggyá, undorrrá üritse

a jóságos és nemes anyagot,
mely értem öltött ezer alakot
és nem bánja, hogy fürtelembe hal
e földöntúli önfeláldozásban.

Istenem, hogyan tudjak linni másban,
mint az anyagban, — egyetlen valóság
az anyag s nincs külömb anyai jóság,
mint az övé, ki minden pillanatban
milliószor megalázza magát
hűtlen fiáért, kinek neve lélek!
Az anyag öngyilkossága az élet
s hol lássak szebbet, jobbat hol keressek
és nagyobb szálatommal kit szeressek,
mint a türelmes, tiszta anyagot,
akit augur csak gyalázni tudott
s bántalmazni a tiszteletlen ember,
sosem kérdezve, mért fut, mért liheg,
mért dolgozik hús, föld, fa, érc, üveg,
növények teste, ezerféle vér,
mely valahol s valahogy mégis él,
rejtett gerincek titkos veleje,
testtelen mozgások szent ereje,
mért dolgozik hús, föld, fa, érc, üveg,
alázatosan és türelmesen,
mért dolgozik, mondjátok meg, miért:

mért dolgozik a test a lélekért?

(Budapest.)

SZABÓ LÖRINC.

GYALOGJÁRÓ EMBER ÉNEKE.

I.

Az országúton ballagok.
Holdfény-ezüstös fellegek közt aranybogárka csillagok.
Tücsök muzsikál, csak úgy magának,
Alvó fűszálak harmathúvós rejtékén,
És valahol, bóbiskoló barackfa-lomb mögött,
Egy láthatatlan pajta melegéből,
Lassan, békésen, álmosan,
Elbődül egy tehén.

De hirtelen rezzen és mozdul mögöttem az út.
Dobogó, durva, távoli lárma zúg.
Fény szúr elő, mint éles, hosszú nyíl,
És ide-oda táncol és nő és súlyosodik,
S mint egy alattomos fény-faltörőkos,
Rombolja el az éjszaka tündérpalotáját,
É gögös-sebesen, titok-sötétén
Dübörög el mellettem a vonagló éjben
Az automobil.

II.

Vajjon ki lehet,
Aki bent ül az üvegfal megett?
Hárító bőröket pajzsol a fülére,
Hideg üveget hord a szemén.
Ugyan ki lehet szegény?
Végigszáguld az éjszakán,
Villany-sebesen, gép-magán,
És nem is nézi meg talán
A kedves furcsa freskót a templomunk falán,
A szentjánoskák mécsét meg se látja,
Nem sajdul a szívébe a tücskök szerenádja,
Nem állítják meg az emberek,
A kik itt élnek a gyertyás ablakok megett,
Nem mond neki semmit a báránycsapat,
Még fel se nézett tán a csillagokba!
Tán nem is érzi az élő éjszakát!
És elgázolja az őr kutyát.

III.

Csak eldübörög a dolgok mellett,
 Elvágat a tűnő lét tetején:
 Börpáncél van a füle mellett,
 Acél üveg két hal-szemén.
 Csak átvillan a dolgokon:
 Nem mint az esti szellő,
 Amely minden bokorral, bogárral rokon.
 És magábaölel minden illatot,
 S amelytől most is mámoros vagyok,
 Csak mint a villany, a reflektor sápadt északi-fénye.
 Ugy csillan végig az úton, a dombon, a réten, metszön, hűsen,
 És meg nem melegszik tőle a fű sem:
 Meddő sugár, nem símogat, csak villan és vakít,
 És aki belenéz, eltakarja védőn
 A szemeit.
 Csak elsuhan a dolgok mellett
 Buta percek alatt,
 És ahogy elcikázott,
 Utána semmi nem marad,
 És a millió pici mindenségből
 Őbenne semmi sem marad,
 A minden aprók melegéből
 Neki szegénynek semmi sem marad.

IV.

Ő csak dübörög. Hová?

Egy pillanat: még itt kaszál
 Körülöttem a sárga sugár.
 Egy villanat, egy surranat:
 S már túl a falun gyúlad fel a táj.
 Két villanat: és már oson,
 Lassít az alattomos gép a városon,
 Ahol bárókban zakatol a jazz,
 S a Fenevadról foszlik a mez.
 Három villanat: Budapest,
 És Bécs és Páris:

Egy nagy házban egy generális
 Virraszt nagy térképek fölött.
 A fáradt Gép tovább zörög:
 Pálinkabűzös sztrájkanyák,
 Álmukban nyöszörögnek az édesanyák . . .
 És még egy utolsó villanás,
 Egy fényszikoly robban az égnek:
 A mechanikus a rozzant Gépet,
 A Hullát várja a Hullaház.

V.

Ó Istenem, milyen szegény!
 Pedig ember ő is, akárcsak én!
 És akár az a vándorló legény,
 Aki ott ül a hid peremén,
 Szivarkát sodor víg lüftyszó-lütemre.
 És visszamosolyog az Adjistenemre.
 Hiszen őt is, őt is az Isten keze gyúrta.
 Mint ezt, a kis kutyát,
 Amely az úton most fut át,
 És felém kaffant barátságosan,
 Mintha mondaná: „Szervusz, paltás,
 Ugyebizony szép estve van!”
 És ezt a lekaszált édes lóherét,
 Amelyen most elnyújtózok,
 A lelkem gyökeréig telten
 Békességgel és illatokkal,
 És föltekintek, és összerosolygunk
 A csillagokkal.

(Szeged.)

SIK SÁNDOR.

SARBIEWSKY: ÉGI HAZÁM FELE...

Ég már bennem a vágy, hazám,
Csillaggal kirakott fénykupolád után,
Ég már s égeti lelkemet:
S Lunának szelíden omló fénye s arany
Termekben ragyogó tüzek,
Éjféli isteni kart s körtáncot követő
Fénylő fáklya világai!
Csillagszórta sugár egykori kedvesét,
Mért, mért üztetek engem el,
S meddig nézitek el számkivetésemet?
Hintsétek illiommal itt,
Hintsétek be ezüst fénnel a síromat,
Fénylak gyermeki, boldogok!
Portól válik a por, már levetem tehát
Kígyó-láncaidat, halál,
Zsákmányként leteszik fáradt tagjaimat,
És most, szent maradékom, fel:
Vár már és befogad aether, a végtelen.

(Budapest.)

Latinból fordította: TRENCSENYI W. IMRE.

EKLOGA.

Illatos szénával
rakott szekérről így
nézted hajdan gyermek
gyanánt szülőhodon!

Igy, így mint csapongó
szíved most tétova
repdestél a langyos
alkony alatt s szomjas

falud fölött csengő
áram gyanánt vonult
a dal s a völgybe lenn
sűrű sás közt futó

fény vetette feléd
tekintetét s szíves
mosolyát, mint fénylő
s szégyenlős hajadon!

(Szeged.)

BERZY ANDRÁS.

KÉT ROKONVERS.

Főt. Dr. K o n c z József úrnak
ajánlom.

ELHAGYOTT LÉLEK PÉLDÁZATA.

Vad darazsak egyhangú döngése
hiába harsog szerte a tájon:
az ezüstlő nyárfa égretörő lelke
nem hallja azt, — Ő délcegen áll
szélben és zivatarban s csak
az országút fáradt vándora előtt
pöngeti titkon szemérmes énekét . . .

ÖREGSÉG PÉLDÁZATA.

Szóttalan vagy, mint a szelídek szándéka,
kinek ízetlen már a föld fonnyadt gyümölcse,
s csak a csillagokba néz zengőbb reménnyel,
hol nincs sötét, csak világosság van; fények
boldog tisztasága, mely nem alszik ki soha.

(Ujpest.)

BERDA JÓZSEF.

TÁN ISTEN ÚJJA.

Elektromosság

Nélkül már semmi sincs, figyeld a láng-betűket:

A megfakult eget vidáman ostromozzák

S aztán a fáradt fellegekbe tűnnek.

Nincs már divatja

A csillagnak, nagyon kopott lett és oly únt már,

De villanyos-körtékkal villogón kirakva,

Világosabb az éj a nappalunknál.

Villany, titokból

Született és titokba hamvadsz vissza újra,

Nem látta senki még, a drótokon ki tombol:

Talán a vég, talán az Isten újja.

Talán a vég, mely

Mostan kezdődik piros színekbe gyúlva bátran,

Hogy zárt pályádon futkossál, kerengj és égj el

A dróton táncoló villany-halálban.

Tán Isten újja,

Ki lényt rakott vakond-szemünkbe s bút kavart ránk,

Hogy este mindég újabb fényeket kigyújtva

Reggel meghaljunk, mint a nyugtalan láng.

(Páris.)

HORVÁTH BÉLA.

ESZMETÖREDÉKEK.

BÉCSI BIEDERMEIER.

Amott hátul pedig a kemence körül
Az apró-cseprőség zúgva, zsibongva ül,
Egy egész kis halom kisebb-nagyobb gyermek
Kártyából tornyokat csinál, . . . épít, rombol . . .
Úzi pillangóit a boldog jelennek,
Tegnapot felejtett, holnapra nem gondol.
Lám, ki hinné, mennyi fér el egy kis helyen :
Itt van egy szobában mult, jövő és jelen !

(Petőfi, A téli esték.)

A barok-láz elmúlt és a *biedermeier* jött divatba, életben és művészet-tudományokban egyaránt. A biedermeiert kezdjük távoli és mégis hozzánk bizalmas közelségben levő, „nagyapai” kornak érezni, regényes témának, pedig semmi sem áll távolabb az idealizáló, XIX. századeleji, heroikus és pathetikus romantikától, mint az a kispolgári szellem, mely a huszas évektől egészen a márciusi időkhöz uralkodó csillaga életnek és művészetnek.

Mi közünk nekünk a biedermeierhez, ehhez az első pillanatra specifikusan német-osztrák stilushoz?

Nemzeti klasszicizmusunk a biedermeier-korban alakult ki, festészetünkben a folytonosság eddig a százévelőtti korig megy vissza és a biedermeier egyik kisugárzási centruma — Bécs — mindenkor inspirátora volt a magyar kultúra irányváltozásainak. A biedermeier is Bécsből jött . . .

*

Biedermeier: először a nyárspolgár gúnyneve volt, aztán képzőművészeti fogalom lett, de amióta a művészeti stílusterminusokat — gotikus, barok, romantikus stb. — a szellemi élet egész területére alkalmazzák, semmi akadály sincs annak, hogy *biedermeier-irodalomról* beszéljünk. Ennek a biedermeier-stilusnak azonban primär kifejezője és úttörője mégis csak a festészet, — számunkra nézve a bécsi biedermeier-festészet. Képirás és költészet ebben az esetben igazán megérdemlik a közös nevet, mert közös célok felé törekednek: a költő rajzolni akar — tájat vagy tipikus alakokat, családi képet —, a festő pedig elbeszél és jellemez. Csak meg kell találni az analógiákat és festészet-irodalom közös nevezőre hozható a biedermeier jegyében. Ennek a magyar biedermeier-szellemnek pedig Bécsben kell keresni az előzményeit.

A bécsi biedermeiert ma már nem kell fölfedezni. Amióta a XIX. század művészete külön csoportban nyert elhelyezést, a felső Belvedere-Múzeum első és második emeletén (1922), teljes kollekcióban előttünk áll a mult század első felének nagysága és kisserősége és F. M. Haberditzl illusztrált katalógusában (*Galerie des neunzehnten Jahrhunderts*, Wien, 1924) megbízható kalauzt is kapunk ebbe a kritikailag még kevésbé földolgozott világba, amelynek párhuzamos jelenségei Németországban is — Münchenben és Berlinben — külön stíluskorszakot alkotnak: élénken dokumentálja ezt az első monografikus összefoglalás, Karl Ferdinand Schmidt könyve (*Biedermeier-Malerei*, München, 1922). Nálunk a „táblabíró-kor” művészete szintén most jut az értékelés központjába, a bécsi biedermeierrel való kapcsolatokra Hoffmann Edit mutatott rá *Barabás Miklósról* szóló hangulatos könyvében (Budapest, 1923).

*

Mik azok a vonások, amik bennünket közelebből érdekelnek a bécsi biedermeier-művészetben? Ha a negyvenes évek magyar realizmusában sok biedermeier vonást látunk, akkor a bécsi genre-képfestők és tájképfestők illusztrátorai lehettek volna húsz év magyar irodalmának.

A tizennyolcadik századi preromantika az alpokat fedezte föl, a romantika a heroikus, ideális, tragikus, titkokat rejtő tájakban ismert önmagára. A biedermeier-nyárspolgárnak, aki az életet a maga puritán értékeiben becsülte és a fantáziát szolidabb erkölcsökre korlátozta, — minthogy az ég és föld eszményi végtelenségeit, fenyvesekkel vadregényes tájait már lefoglalták a koráttalan romantikusok — nem maradt más hátra, mint megelégedni a maga szűkebb házatájával, a kisvárosi padlásszobából, virágöntözés közben látott valóságokkal, azaz a mindennapos, borura-derút hozó világgal, amelynek költőiségét ő vitte bele a művészetekbe.

A huszas és harmincas évek legtipikusabb témája a *családi kör*, az irodalomból is közismert „Familiengemälde“. A képen lehetőleg rajta legyen az egész család, az anya, neveletlen négy magzatával, amint Peter Fendi (1796—1842) elének hozza a gyermekszobát *Mutter mit vier Kindern* című képén (1841), nem feledkezve meg a tejes-cucilról, a bujósckázó kis rosszasság ártatlan nézéséről és a szobának költői rendtelenségben heverő apró tárgyairól. (Ezek azok a szerető gonddal megfestett képek, amik első pillantásra megállítják a múzeumok nagyközönségét, mert a témájuk közérthető és a novellisztikus esemény — az ábrázolás módjától és stílusától függetlenül — mint életkép és hű valóság: önmagában is kellemes asszociációkat és emlékeztetéseket ébreszt . . .)

A biedermeier szerette a gyermekeket ábrázolni, minél nagyobb számban, mint a családiasság szimbólumait. A „gyermek“ romantikus fölfedezés. De a *Sturm und Drang* a gyermekben a leendő hősi apát látta, a biedermeier-szentalizmus azonban a szelídség, jószág és báj képmásait, a polgári jólét piroszposzsgás, élettől duzzadó valóságait kereste bennük. A gyermek nem hiányozhatik ezekről a családi genre-képekről. A búboskemencén görbülő macska, a családdal együtttérző házikutyka és a szegény asszony tyúkjá mellett ott settenkednek a nagyok körül a gyermekek. Elég, ha Peter Krafft (1780—1856) két képére utalunk, a katona búcsújára (1813) és a katona visszatérésére (1820).

Az életkép kedvenc témája természetesen a falusi nép. Huszárok bekvártélyozása (Michael Nader, 1836), vásári jelenet, a katona-fogdosás szomorú és komikus eseményei, székéren hazafelé vágató násznép (Schindler, 1841), parasztlakodalom (Waldmüller, 1843): csupa olyan kép és motívum, amikért maguk az osztrák festők is sokszor kénytelenek voltak Magyarországra jönni. A március-előtti Magyarország lett a népies irányzatú biedermeier-festészetnek inspirációs talaja és a magyar Alföld és népe először ezen az úton, a bécsi festők és német-osztrák költők (Beck Károly, Lenau, Heine) révén jut be az európai művészetbe, megelőzve Petőfit, aki klasszikus magaslatra emelte ezt a témakört. A legkiválóbb biedermeier-festők egyike, Pettenkofen, aki a korszak végén, az ötvenes-hatvanas években, a tetőpontot jelzi, Szolnokra költözik és Párizs után ismét visszatér Szolnokra, mert csak ott találja föl a művészi világnézetét kielégítő miliőt. Szolnokra megy, hogy cigánygyereket fessen, homokos pusztán nehezen vánszorgó szekeret, lovat a sövénynél, parasztfiút, aki a babáját várja, gémeskutat, ahová itatni járnak a csikósok, a háttérben rekettye-bokrokkal. Pettenkofen mellett ne feledkezzünk meg Gauer mann-ról sem, aki 1837-ben magyar parasztlégényeket, alföldi táj-jelenetet festett . . .

(Ez a tény egymaga is eléggé megokolja, hogy mennyire szükség volna a bécsi és magyar biedermeier kapcsolatainak a föl kutatása. Bizonyos, — ez Bleyer Jakab tézise óta már közhely a magyar szellemtörténetben — hogy a nyugati irányok Bécs szűrőjén keresztül jutottak el hozzánk. De a magyar szellemiség is, amennyiben egyáltalában terjeszkedni tudott Nyugat felé, a bécsi kultúrán át került Nyugatra. Mit és hogyan abszorbeált Bécs Magyarországról: hálás területe volna a kutatásnak.)

A cigány szintén kedvenc témája irodalomnak és művészetnek a biedermeier-korban. A barátságos meleg szobában, zsarnok cenzura gyámsága alatt írogató vagy festegető nyárspolgár szívesen képzelte maga elé olyan alakokat, akik a „szabadság” szimbólumai lehettek, legalább is a művészet megszépítő tükrében.

Cigány-karaván, kóborló vagabundusok, patak mellett daloló vándorfiú, karosszékben ülő nagyanyó, csárda-jelenet, a falu nyugalma fölverő katonaelet, epikureusi örömök — ime azok a képek, amik nemcsak Bécs, hanem München és Pest számára is a biedermeier-stilust jelentik. A tárgyi elem kétségkívül túlteng ebben a stílusban, de a tárgy maga is forma-meghatározó és a stílusegységet megadja hozzá az a józan és mindent tisztánlátó realizmus, ami a biedermeier-kor nagy vívmánya a művészetekben.

Szakítani minden klasszicizmussal és felhőkben járó romantikával; lerázni az empire görög mithológiáját és a *querelle des anciens et des modernes* évszázados harcában végérvényesen a modern kor mellé állani; kibővíteni a művészetek korlátait a polgári és népi élet befogadására; tükröt tartani a jelenkor elé és figyelmeztetője lenni a hétköznapiak páthosznélküli, de bájosabb, idillikus életnyilvánulásainak: ezt a feladatot vállalta az úttörő biedermeier is, amelynek megértése közelebb vezet bennünket a század lírai realizmusának legnagyobb költőjéhez, Petőfihez.

(Bécs.)

Zolnai Béla.

SINCLAIR LEWIS AVAGY AMERIKA EURÓPAIASODÁSA.

Nemcsak Amerika felfedezése jelentett fordulópontot a történelemben, de Amerika mai helyzetének kialakulása is. Ha az Egyesült Államokat egy más világnak nevezzük, sokkal jobban megvilágítjuk a viszonyokat, mintha a közismert *újvilág* elnevezéssel élünk. Az a tény, hogy egy ország, mely nagyobb, mint Európa, de történelme és irodalma kisebb, mint egy kis európai országé, sokat megmagyaráz. S ha eddig nem dicsekedhetik történelemmel, most amikor már teljesen konszolidálódtak a viszonyok, remélhetünk-e mást, mint határközi összevillanásokat vagy egy európai háború esetében újabb *monstre felvonulást*? Ha nem akadtak nagy írók, amikor a dél az északkal, a fehérek a feketékkel, az amerikai az angolnal harcolt, születhetnek-e nagy írók a teljes kényelem közepette? Végeredményében jogos az a megállapítás, hogy a jólét művészi szempontból nem nagy jelentőségű. A megnyilatkozáshoz ellentétekre, összeütközésekre és kisértésekre van szükség, Amerika ezt a szempontot figyelmen kívül hagyta s polgárainak boldogságát tisztán materiális alapokra fektette. Nem akarta, hogy az emberek délen kevesebbet dolgozzanak, mint északon s hogy más utcájuk, házuk, ruhájuk, daluk és kedvük legyen. Egykaptafára rendezett be 49 államot s egyazon bevált mintára nevelte több millió polgárát. Annyira vitte a standardizálást, hogy manapság egyforma kenyeret eszik mindenki Washingtontól.

New-Yorkig. A polgárok eleinte beldogtalanok, de addig szabják, formálják őket, míg levetkőznek minden különbséget, vagy elpusztulnak s gyermekeik mást mint az amerikai mintát, nem is ismerik. Sokféle betegséget vissza lehet fejleszteni, ösztönöket is lehet fékezni, de kérdés, hogy az ember a kezelés után egészséges marad-e? Az ideális 100%-os amerikai a kezelést kiállta s az ideális állam olyan, mint a versaillesi park. Izlés dolga!

Az emberek rengeteget vitatkoznak, ha szóba kerül Amerika: legtöbb esetben egyéni diszpozíciótól függ, hogy valaki Amerika ellen vagy mellett pártoskodik-e. Tény az, hogy egész Európa tanul Amerikától. Az amerikanizmus gazdasági szempontból nagy jelentőségű, de művészeti szempontból legtöbbször káros. A művészetek az ő világ monopoliumai. A standardizáló, racionalizáló és normalizáló törekvéseket átvettük Amerikától, de csak a *business*-világra vonatkoztatva s ez utóbbi az életnek csak egyik s kevésbé szép oldalai. Bebizonyosodott, hogy a standardizált, azaz a szürkeségig egyforma világ nem szebb, sőt emberi szempontból nem is jobb az európai összevisszaságnál. Az ember hiába rendez be magának egy világot, ha ez elsősorban emberi mivoltával kerül összeütközésbe. Bár ma még Amerikában nem ismerik el általánosan, hogy csütörtököt mondott politikájuk, egyesek, a kiválasztottak, már megtámadták a *standardizált amerikanizmust*. Itt elsősorban Edgar Lee Masters-re és Sinclair Lewis-ra gondolok, akik az amerikai civilizációval elégedetlenkedő véleményt juttattak kifejezésre. Az előbbi költő s kevésbé ismert a Kontinensen, de S. Lewis egyike a legolvasottabb regényíróknak és jelentősége éppen nagy népszerűségében rejlik. Igaz, hogy még mindig igen sok irodalmilag képzett ember Európában csak annyit tud az amerikai irodalomról, hogy gyermekkorában nagy élvezettel olvasta a *Tamás Bátya Kunyhóját*, Cooper indián és Mark Twain fiúkról írt történeteit s hogy vannak szentimentális nők, akik Elinor Glyn és Anita Loos munkáit kapkodják. Az angol irodalomtörténetek nagy része nem tárgyalja az amerikai irodalmat s így a kontinens irodalmánai ezt a szempontot gyakran kihagyják. De Amerika gondoskodott róla, hogy a világ figyelmét magára terelje. Beleavatkozott a világháborúba s eldöntötte a népek sorsát. Adósaivá tette az összes európai államokat, elárasztotta az egész piacot traktorokkal, autókkal, számoló-, címő- és mosógépekkel s a mozikat mindenható fórumokká tette. De főleg a tempó diktálásával változtatta meg a világ folyását, ha még annyira nem illik is ez a tempó az európai emberhez, kénytelen követni, mert ezt diktálják a gépek, korunk unalkodó faktorai. A mai ifjúságot már csak Amerika érdekli. A jazz amerikai, a táncok, az autók és a filmek is amerikaiak s mi más érdekli a háború utáni fiatalságot? Olvasni keveset szoktak, ha csak az újságok és a folyóiratok átfutását nem tekintjük olvasásnak. Ezek pedig különösen amerikai ízűek. Van azonban az európai ifjúságnak egy nagy előnye, az, hogy idővel felnőtt emberek lesznek belőlük, míg az amerikaiakat mindenki gyerekeknek tekinti. De lehet-e másnak nevezni azt az embert, aki élete végéig autók, filmek, szenzációk, szépségkirálynők és rekordok iránt érdeklődik? Nálunk a hasonló szenvedélyeket idővel elfelejti, sőt szégyelli az ember. Az örök kiskorúság az amerikai társadalom legnagyobb veszélye. Ezért van az, hogy mi mégsem cseréljünk Amerikával s hogy veszélyben van ez a minta állam, különösen azóta, mióta odaát is hangoztatják egyes írók. Azok a fórumok, melyek tradicionális hangadók, mint a szószer vagy a színpad, odaát nincsenek olyan független helyzetben, hogy reformmozgalmakra vállalkozhatnának. Az amerikai egyházak létezése a hívők számán és adományain alapul, természetes tehát, hogy nem mérik újszerű és kelle-

metlen elvekkel a nyugodalmas vasárnapokat zavarni sőt inkább ők is amerikanizálódnak. A színházak sorsa Amerikában a legszomorúbb. Nincsenek állandó színházak s az igazgatók arra törekszenek, hogy az alatt a pár nap alatt, míg egy-egy városban pénzszerző körútjukon megállnak, népszerű darabokkal csalogassák be a publikumot. A reformtörekvések így csak az újságírás és az irodalom területére szorítkoznak.

Az irodalom segítségével sikerült standardizálni Amerikát, így tehát könnyen lehetséges, hogy ugyanazon a módon a standardizmust meg is lehet tömni. Ezt gondolta egy fiatal újságíró, a később annyit vitatott S. Lewis. Fellépésekor még egyedül állott, ma már egy körhöz tartozik, melynek vezére H. L. Menckeen és orgánuma, az *American Mercury*. Az idetartozó írók és újságírók — bár ízig-vérig amerikaiak — európai kultúra után sóvárognak. Összehasonlítják az ideális amerikai embert az emberrel s kidomborítják az utóbbi előnyeit. Rá akarják venni honfitársaikat, hogy kölcsönözzenek még valamit az európaiaktól s ez a valami a *savoir-vivre*. Sinclair Lewis, a kezdeményező, irodalmilag nem olyan nagy értékű, mint amilyen érdemeket szerzett azáltal, hogy rávilágított az amerikai kultúra gyöngeségeire. Regényeiben egy irodalmi tradíció követője, a nyárspolgárok elleni harc hirdetője. Módszere a felszíni hibák részletes gúnyolása által a lelki szegénység sejtetése. De mélységet hiába keresünk munkáiban, annyira elfoglalják a látottak, azaz ezeknek élethű visszaadása, hogy nem ér rá elvonat dolgokkal foglalkozni.

Lewis az amerikai kisvárost annyira megbélyegezte, hogy az Amerikáról írt szociológiai munkák mindegyikében a lewisi név és a lewisi meghatározások szerepelnek. *Gopher Prairie*, az amerikai kisváros, melyet Lewis stereotipusként mutat fel a legfejődőképesebb és a legnagyobb jövőjű államnak legfejődőképesebb és legnagyobb jövőjű városa. Carol Kennicottal, a *Main Street* hősnőjével, ezt mondhatja Lewis: „Képzelet nélkül standardizált háttér, lustaság a beszédben és szokásokban, annak az óhajnak szigorú uralma a szellem fölött, hogy szükségképpen becsülésre méltónak kell látszanunk. Ez a csendes halottak megelégedése, akik haragosak az életre, nyugtalan járkálásuk miatt. A tagadás szentté van avatva és ez az egyetlen pozitív erény. A boldogság tilalma ez. Önkenyesen keresett és önkezüleg védett rabszolgaság: az istenített unalom.”

Miután az amerikai kisvárost pellengérré állította, az amerikai ember történetét alkarta megírni. Ez az amerikai ember éppen olyan típus, mint a *Main Street*. George F. Babbitt már nem is ember, Babbitt több: előítélet, sok élő Babbittnek eredője. Babbitt az a pioneerek utódja, akinek nincs modora, nincs kifejezett erkölcsi meggyőződése, vallása, nem ismer hazaszeretetet, igazságot és nem tudja mi a szép. Az európai tradíció már kiveszett a Middle West pusztaságai között és az új amerikai ideál még nem vált valósággá. Ennek az átmeneti időnek kifejezője Babbitt. De a gyáva és nagyhangú, korlátolt Babbitt mégis szeretetreméltó, foglalkozása a reklám szolgálatába állítja és ez a reklám szimbolizálja Amerikát. Lewis célja ebben a regényben, hogy bemutassa milyen brutális és tragikus a reklámirozás, azaz a „babbittizmus”. Az első regénye *business man*-ról szól s a legutóbbi még mindig ezzel a típussal hadakozik. Látható tehát, hogy ez áll hozzá legközelebb, ezt akarja megjavítani, bennük látja a 100%-os amerikai életet. A *The man who knew Coolidge*, nem regény, hanem egy karakter gyorsfényképe. Az „unintelligens businessman”-ek legutolsó fajtájából való. Az ízléstelenség megtestesítője. Talán Lewis kissé meghasonlott egyéniségéből fakad az a máskülönbözően érthetetlen tény, hogy az abszolút ízléstelenség után

meg tudta írni a *Dodsworth*-t, amely a legeurópaibb regény, ha lelki problémák bemutatását és megoldását állítjuk föl főkritériumul. Dodsworth és felesége befejezték pénzgyűjtő életüket. Végre időt találnak arra, hogy magukkal is foglalkozzanak s ezt teszik is, mert milliók állanak a hátuk mögött:

Dodsworth nem volt sohasem babbitt, sem rotariánus, sem Elk, sem diakonus. Ritkán kiabált, sohasem veregette meg az emberek vállát és csak hát baseball meccsen vett részt ezerkilencszáz óta. Nagyon jól ismerte a Babbittokat és a baseball-hóbortosokat, de csak üzletileg. Ő volt a megdicsőült egészséges ész.

Lewis ebben az alakban rajzolta meg azt az amerikai típust, aki patetikus, a szép, igaz és a jó után való kutatásában. S ez lesz a tragédiája is. Amikor „becsületes” munkájukkal a hátuk mögött áthajóznak Európába itt éri Dodsworth-t a nagy meghasonlás. Belátja, hogy sok tekintetben hiábavalóságokra pazarolta életét és felesége meg sem közelíti azt a lelki finomságot, amire ő vágyakozik. Az elkényeztetett amerikai nő típusa, aki a szentimentális romantika után szalad s annál nagyobb Dodsworth tragédiája, mert csak ötvenéves korában veszi ezt észre. De ő mindezek ellenére szereti a feleségét s nem akar szakítani vele (egészen amerikai jellemvonás), mert „a családok boldogságán épül föl az állam boldogsága” s ez az amerikai polgárnak legfőbb princípiuma. Dodsworth az európai levegő és az európai környezetében eszmél rá arra, hogy az amerikai férj sorsát, a munkát, melynek eredményét a feleség élvezi, megunta és egyéni életet akar élni. Ezért hagyja el mégis Fran-t. Dodsworth bukása az európai világ diádala.

A komercializált egyházi ember típusa Elmer Gantry: „professional good man”, a hivatásos jóember. Több pap-típust állít be a szerző, a falusi paptól a metropolis nagy befolyású politikus püspökéig s bár mindannyian azt prédikálják, hogy földi gyönyörök és kincsek után nem szabad és nem érdemes az embernek tölnie magát, mindegyiknek irigylésre méltó ideálja a városi pap, akinek gazdag felesége és autója van. Lewis-t elhagyta optimizmusa, e regény közepette és nagyon sok kellemetlenséget okozott neki. Csapást akart mérni a vallásos hipokritákra, de túllőtt a célon, mert Elmer Gantry gonoszságának nincs határa. Nem is ember már.

Az európai olvasó legkedveltebb regénye az *Arrowsmith*. Cselekményében modern dráma, melyben a hős lelkiéletének középpontjában álló tudományt szembeállítja a külső világgal, mely ebben az esetben nem kedvez a tudománynak. Arrowsmith orvos. Teoretikus tudós, aki nem léli helyét abban a világban, amely pozitív eredményekre van építve. Állandóan kínálkozik alkalma, hogy világi sikert arasson, csak veleszületett ösztönszerű hajlandósága ment meg attól, hogy magával ragadja a benne szunnyadó s a külvilág szemében első helyen álló: sikerimádát. Lewis hisz abban a teoriában, amelyet Goethe így fejt ki: „Tudósnak lenni annyi, mint Goethe-nek lenni, velünkiszületett készség ez”. Arrowsmith egész élete harc az anyagi csábítások és a társadalmi féligazságok ellen. A nyugodt munka, csak hosszú idő múlva, szinte élete végefelé sikerül neki.

*

Ebből a rövid felsorolásból is kitűnik, hogy Lewis tipikus szociológus, aki azonban túlmegy a szó szoros értelmén, a társadalom érdekl. elsősorban s csak másodsorban az egyének aranyában ezek számára csak az amerikai társa-

dalom szempontjából fontosak. A társadalmat kritikus szemmel nézi, ez az, ami a szorosan vett szociológustól megkülönbözteti. Nem a munkásosztály, hanem az amerikai „művelt középosztály” érdekli. Nem akar alulról felé felradalmat szítani, mint Upton Sinclair, csak a félegyházakat, félkormányokat és a fél-műveltségeket akarja kiírtani. Arra céloz, hogy a pénz és a standardokon kívül egyéb is van, ami fontos az életben... Lewis regényei vádiratok a modern nyárspolgár ellen, aki sohasem azt teszi, amit tennie kellene, amire vágyik Babbitt, csak nyájösztönök után szalad s ha észreveszi tévedését, néha már késő. Ha Sinclair Lewis könyveit mindazok megérteneék, akik Amerikában csak a nagy lehetőségek hazáját látják, akkor az a vándorlás, amely évezredekkel ezelőtt Ázsiából Európába indult a pénz és kereskedelem nyomában, nem menne most ugyanezen nagy hatalmak után Amerikába.

(Budapest.)

Fedák Ágota.

A GÖRÖG FÖLD ISTENEI.

Χαλεποί δὲ θεοὶ θυητοῖσιν ὀρεσθαί.

Két év előtt ezeken a hasábocon (*Széphalom*, 1928: 37) kerestük a klasszika-filológia mai válságának okát és főleg abban pillantottuk meg, hogy ez a sajátos és sokban kiváltságos történeti tudomány nem sietett, (talán nem is siethetett) napjainknak a szellemi tudományokra kötelező, idealisztikus fordulatát vállalni és végrehajtani. Kutatóimál és vezető munkáiban — panasztuk — mindmáig csak a gondolkozó, illetve a szavakba kivonatolt ember problémái állanak előtérben; ókorának képét a most lezárult, racionalisztikus periódus irányítójának, a történeti evolúciónak szelleme festette. A válság nyitját, ehhez képest, abban véltük megpillantani, hogy e tudománynak, amely tegnap *apotiori* „*Altertumswissenschaft*” volt és — lehetett, ma a másutt korfelragadás mentén valamiféle jelen-tudománnyá, „*Klassische Geistesgeschichte*”-vé kell eltoldódnia.

Két év előtt — megállapíthatjuk — sikerült a *Széphalom*nak egy kis vihar magját elvetni. Előbb a türelmetlen *orthodoxia*¹⁾ — az anyag értékének kizárólagosságát hangsúlyozva — általában a korszerű felfogás jelentőségét vonta kétségbe és heretikusnak bélyegezte, aki a filológiai tudomány esszenciális hagyományának ellenére próbálna valamiféle, — szerinte mindig *apriori* értéktelen és felesleges — elméleti tájékoztatást. Erre és ez ellen ugyancsak a *Széphalom*ban (1930: 177) egy másik, velünk részben egyetértő felszólalás, szintén a mai kor szellem-történetivé finomodott hisztórizmusának szellemében és „jelenünk éltető levegőjében”, de mégis — hasonlóképp eltérve — úgy akarta a klasszika-filológiát regenerálni, hogy (ellenünk és a közfelfogás ellen) csak a *hungarológiai* Jelen horizontjának a határig ismerte el a mi, jellegzetesen nemzetek fölött álló tudományunknak a jogosultságát.

Máshol mutattam rá,²⁾ hogy az első ellenvetés lényegében mondvacsinált és részben arra vezetendő vissza, hogy vele, „belső törvény” szerint, egy magas feszültségű, elfojtott *irrationalizmus*szerű robbanó fiatal tehetségnek kellett a maga fenyegetett egyensúlyát biztosítani. Részben arra, hogy aki a „romantikus” szintézist, evolúciósan úgy képzei, mint a (teljesen végrehajtott) „klasszikus” anali-

¹⁾ Egyetemes Philológiai Közlöny, 1930: 23.

²⁾ E. Ph. Közl. 1930: 199.

zisek betetőzését, annak megfelelő hevesseggel is kell egy másféle (az idealisztikus) felfogás megnyilatkozásaira reagálnia. Mindenesetre tehát *csak kivétel* lehet az a filológus, akinek pusztán „a munka anyagával való szakadatlan érintkezés” már „a kor filozófiai érettségének” megfelelő érzékenységet biztosíthatna; és kivétel az az eset, amelyben az érettség megszerzésére irányuló törekvések joggal lesznek felesleges fényűzésnek minősíthetők. Még könnyebb volt igazolnom, hogy a másik program lényegesebbnek tűnő eltérése kizárólag gyakorlati természetű praeokkupációkból sarjadt és az elvre szintén nem terjed. Általában tehát — nem is kell, hogy magunk állapítsuk meg³⁾ —: cikkünk helytállónak bizonyult és a hozzászólások legfeljebb a másoldalú megvilágítások természetes előnyeit reprezentálhatják.

*

Csábít — mégis — a lehetőség, hogy a magyar olvasóközönséget egy világszerte nagyjelentőségűnek tekintett görög vallástörténeti munka⁴⁾ szerzőjével, W. F. Ottóval, ezzel a haladó és mégis konzervatív, tehát legjobbfajta filológussal megismertessük, aki főleg mint az „önkéntelen érzékenység” egyik tipikus esete, perdöntően igazolhat bennünket. Akaratlan példa ő, amelynek segítségével majd még határozottabb formában és szélesebb elvi megokoltsággal követelhetjük újra, amit követeltünk: a klasszika-filológia számára is szükséges, általános korismeretek öntudatos fejlesztését. S ehhez nem is kell a lehetetlent próbálnunk; nem kell e művészen szép könyv olvasását pótolnunk és ismertetéssel profanizálni azt a lehelletfinom, a görög lélek ütőerét tapintó szenzibilitást, amellyel szerző mesterkeze olyan újszerűen tudta e vallás legtitokzatosabb egyéniségeit — Athenét, Apollont és Artemist, Aphroditét, Henrest és a többieket — megeleveníteni. Elég ha történetírónk alapvető elvét tesszük mérlegre és vizsgáljuk: az volt-e valóban a görög vallásnak legjellemzőbb vonása és történeti alakulásának legfőbb mozgóatója, amit Otto annak vett? Valóban úgy van-e, hogy a görög népben, fejlődése egy bizonyos pontján, kivételes lelki készség jelentkezett, amely ezt a népet a mágia és a „régik” mythos szokatlanul következetes meghaladására képesítette?

Amnyiban mindenesetre igaza van Ottónak, hogy a Homeros-előtti korra vonatkozólag világosan meg lehet a csodás történeteknek, a föld, fák, barlangok, folyók belsejében, sokszor állatokban is élő és ható, magasabb lények varázserejének uralkodó áramlatát állapítani. Gaia a születés és halál, áldás és átok, bölcsesség és szent jog foglalkozata volt; Demeter az élet és elmulás, a szellemiség és jogosság egységét szimbolizálta; az őriöngő Dignysos, mindenkinél mélyebben, a földistenségek végtelenségének és mélységének titokzatos vonásait egyesítette magában, stb. Az is nemkévésbé helytálló, hogy Homerosnál minderről csak elfojtott survival, üres formula, játékos hasonlat, csupa fátyol és képzet beszél. Vele vége van a mitikus történeteknek és mágikus hatásnyilvánulásoknak; neki nem szentek a vér, a föld, a homály hatadmasságai; általa új szellemiség (Otto szerint az „igazán görög”), új istenségek mutatkoznak, akik — mint a Természet sokféleségének tökéletes, örök kifejeződése — már nem pusztá nevei a különféle varázsos történeteknek, ahogy a régiek voltak, hanem a Ter-

³⁾ V. ö. EphK. 1930 2:2.

⁴⁾ W. F. Otto: Die Götter Griechenlands, Das Bild des Göttlichen im Spiegel des griechischen Geistes, Bonn 1929.

mészet valóságainak a földről égbe vetülő, megdicsőült, *személyes* alakjaivá lettek. Otto okmányt vél még arra az erőszakos történeti fordulatra vonatkozóan is felmutathatni, amely — hite szerint — Homeroszt, az új korszak fáldyavivőjét előkészítette; ez az okmány Zeusnak a mythosa, aki Kronost és a titánokat, tehát a régi istengenerációt detronizálta.

Az egész, így adódott fejlődéssor — mindamellet — épen olyan irreális, amilyen tetszetősen van kirajzolva. A „rég” mythosnak valójában csak egyenes folytatása volt a vele lényege szerint megegyező „új” mitológia és nem vészett el Homeroszal Gaia-, Demeter-, Dionysos- és a többiek ősi, Homeros előtti jelentősége sem, — ellenkezőleg: a vallási őskor valahogyan eleven maradt. A „mágikus”, inkább démonszerű istenségek később is, ugyanannyira ismertek, hivatalos tiszteletet élveznek, s úgy dominálnak (néhányik, pl. Dionysos épen később még inkább), amint domináltak az — állítólag éles történeti bevágódással elválasztott — „őskorban”: a mágia és a „rég” mythos soha sincs teljesen meghaladva. Mindezt — feltűnően — látja Otto is, sőt alkalmilag nem is titkolja s ez a különös belső ellenmondás teszi épen könnyűvé a feladatunkat. Azon ok mögött t. i., amely Ottót megakadályozta, hogy túljonson egy önmagától is elvetett fejlődésselképzelésen, igen könnyen fogjuk felfogásunk igazolását megpillantani; az okot magát viszont úgy keressük legjobban, ha a szerző teljesítményét azoknak a követeléseknek a mértékével mérjük le, amelyeket ma egy ideális görög vallástörténetnek szükségképpen ki kell elégítenie.

Hogyan állunk ezekkel?

Nincs oly csekély elmúlt életjelenség illetőleg történeteskomplexus, amelynek a történetírás bánnikor is exakt ideáját produkálhatná. Épen ezért minden, magában vagy kihatásában értékes / multság, a magunkraeszmélés képességének minden további fejlődésmomentuma szerint, mindig megköveteli, hogy a róla közkezen forgó történelmi képek újra átrajzoltassanak: állandóan aktuálisak a történetíró sisypthosi feladatai. Ma is tehát, amikor a fontossági, sorrendi és egyensúlyviszonylatok eltolódásával, megismerésigényeink szemmel láthatóan inkább, mint a tudásra, az egész élő emberre, a vele élő körülmények komplexusára irányulnak, megint — ennek megfelelően — mindenféle elmúltságról újabb történelmi képek lettek kíváncsiak. Különösen és annival inkább kíváncsi lett épen egy új, korszerűen alakított görög vallástörténelem is, mert a *vallás* az a szellemi jelenség, amelyik legfüggetlenebb a történeti fejlődéstől vagy ami ezzel egy: legszorosabban függ az élő (érző, akaró és gondolkozó) egyéntől. És mert ezenfelül speciálisan a görög vallás nem is közvetlenül megélt történeti formájában szökött a kutató elé kerülni, hanem már egy további, szellemi történeti sugártöréssel: belekövesedve egy másik külön-törvényű szellemi formáció, a „költészet” (irodalmi formák) lefejtendő anyagába. Így nem lehet kétséges, hogy ma a klasszika-filológiának, mint a régi görögök és rómaiak egész életének kutatására irányított, örök meliorizálódásra kötelezett történetírásnak, a görög vallás reprodukálásában is, olyan új eszközzel kell a korszerűen megfelelő megoldásra törekednie, amely ezt a korszerűséget hiány nélkül garantálhatja. Ez az eszköz pedig ma nem lehet más, mint az egyvonalú evolúciós okkeresésnél feltétlenül tökéletesebb, kétdimenziójú, díszkurzív-lélektani okkeresés. Az igazi görög vallásról pusztán az irodalomban található adatok nyelvtani értelme és mennyisége alapján képet nem formálhatunk.

Mit találunk ezekkel az igényekkel szemben Ottonál?

Előre kell bocsátanunk mindenestre, hogy a tudomány felfogásunk szerint: jellegzetesen végtelen és tudásunknak *apriori* kötelező vonása a tökéletlenség. Így az alantiak legkevésbé sem akarnak mulasztott feladatokat reklamálni egy ki-magasló filológuson. Amit egyénileg tudunk olyan lényegtelenül kevés a tudhatatlan végtelenjéhez, hogy nevetséges volna előírnunk, ki mit tanuljon vagy hanyagoljon el. Az Otto-aktát tehát mi, kifejezetten csak tételünk érdekében, hogy lapoztuk fel, mint példás illusztrációját, hogy — amit követelni merésztünk — valóban: a klasszikus-filológusok tudatos és korszerű kiképzése elengedhetetlen mai feladatnak igazolható. Ebben az értelemben kívánunk szerző fogatkozásaiából először is *arra* mutatni, hogy a vallás még ma, velünk is élő „őskorát” erőszakosan beletemette egy csak feltett történeti múltba; és másodszor arra, hogy azt a „tisztá” vallást (a babonás-mágikus vonások hiányát), amely nem lehetett más, mint a magyeposz műfaji igényeinek a következménye,⁵⁾ hibásan egy határozott korszak termékének minősítette. Filozófiai nyelven szólva tehát: Otto figyelmen kívül hagyta a modern, idealisztikus pszichológiának eredményeit és pedig egyaránt a vallásos fejlődés meg a költészeti lényeg helyesebb felfogását illető, ma már úton-útfélen kínálkozó eredményeket. Azt, hogy egy vallásos vagy mágikus nyilatkozás jelene első sorban *nem* az időtől (kortól), hanem ezzel a két primárius adottsággal foszforeszkáló strukturákról (helyzetüktől) függ. És azt, hogy egy költemény vallástörténeti adatai első sorban *nem* a vallás, hanem a költészet világának rendje által vannak meghatározva. — Ennek oka, adott körülmények között, nem is lehet kétséges. Otto-t abban, hogy a tudás (analízis) mellett ugyanolyan mértékben és ugyanolyan elsődleges faktor gyanánt, a másik összetevőt, tehát az individuális intuíciót (a szisztémát) is megfelelő szerepéhez engedje, kizárólag az ő elavult filozófiai rendszere, pontosabban az evolúciós szemlélettől rákényszerített, progresszív egyvonalú fejlődésselképzelés akadályozhatta. Csak ez okozta, hogy annyi finom és találó részletészrevétel ellenére mégis megállapodott egy nyívan hamis történeti képnél és hogy ezzel éppen — tételünket igazolhatta.

Igy kell Otto példájának — minél akaratlanabbul, annál hangosabban — hirdetni, hogy valóban: ez a kitünő filológus is, hasznára tanulhatta volna meg annak az elméleti hozzáértésnek a tudatos érvényesítését, amelyet már a „kortárs” öntudatlan sejtésével számos, sokszor nagyon találó részletmeglátás erejéig gyümölcsöztetett. Így kell hirdetnie, hogy a klasszika-filológia általában nyert volna, ha határait a szükséghez képest elvszerűen és *apriori* megnyitja a tökéletesítés minden korszerű kísérletének. Ma a klasszika-filológia területén még a szigorúan nyelvi és tárgyi ismeretek kötelező bizottsága is, kétségkívül kizárólag azon fordul, vajjon az adódó egyéni rendszerek (az „Otto-k”) ki vannak-e tudásunk általános nivójához képest, minden kínálkozó eszközzel és minél tökéletesebben képezve.

*

⁵⁾ V. ö. Zu religionsgeschichtlichen Wertung Homers, Yearbook of the New Society of Letters at Lund, 1924, 151—169. I. Hasonlóan már L. Preller, Ausgew. Aufsätze, 1864, 158. l.: „Das Epos hat überhaupt mit dem Menschen, wie er von Natur und durch die Natur ist, nichts zu tun, sondern nur mit der idealen Welt der Heroen.” Ugyanő az eposz természete szerint megfelelőnek találja, hogy tartozkodik a kosmogonikus és theogonikus mítoszoktól és allegoriáktól (153. l.) stb. — I. E. Harrison is magyaráz homerosi istenalakokat az „epikus expurgáció” feltevésével: Prolegomena 1903, 643; Themis 1912, 294 kk. stb.

Ezzel elérkeztünk odáig, hogy az Ot'to-esettől megerősített régi felfogásunkat valóban már a szélesebb alapokon és nagyobb biztonsággal újra fogalmazhatjuk.

„Szó“ nincs „beszéd“, „fogalom“ nincs „rendszer“ előtt és nélkül: minden „elsőleges“ fogalomalkotás mögé már praesupponálnunk kell egy (legfeljebb nem tudatosított) általános szemléletszisztémát, az individuummal együtt adott „világnézetet“. A tudományok palotái nem úgy épülnek, hogy valaki egyszer az összes nyers téglákat „már“ összehordhatta: a téglákat mindig kész épületekből veszik át és nem épület az, amelyekhez nem kellett újabb téglák, az építőnek saját égetőjéből. Van egy tendencia mindenestre, amely az *apotiori* analitikus karakterű tudományt iparkodik *apotiori* szintetikus nivóra emelni, de e mellett állandóan működik az ellenkező is: az analitikus elmélyítés törekvése a szintézisek keretei közt. Nincs tudomány semmiféle fokon, amely az egymástól elválaszthatatlan és egyformán elsőleges két kontribuens, az analízis és a szintézis bármelyikének a közreműködését nélkülözhetné. Az *apotiori* rendszerben-látás a maga munkáját (amelyben az „egyes tény“ ugyan kényszerű, de egyéni mivoltában csak felületesen tekintett „velejáró“), ugyanúgy állandóan átadja, további végett, a tények szerint induló fogalomkeresés racionalizmusának, mint fordítva: eredményessége érdekében a realitás-nézés — amely viszont annál tökéletesebb, minél kevesebbet árul el a maga egyéni szisztémájából — állandóan kétségtelenül appellál a rendszerezés segítségére. Mindig kétfelől egyfelé, a „véletlen“ adódás sorrendjében és tempója szerint, egymást segítve és kiegészítve, mindig ezt harcolták, ezt a nyeretlenné maradó peripherikus harcot a bevezetetlen centrumért és harcolják racionalisták és misztikusok, klasszikusok és romantikusok: adhatnánk egyéb neveket is a szembenálló típusoknak. Ugyanígy: az egyes individuum is állandóan szétválasztja — ahogy Goethe mondta — ami egyesítve van és egyesíti, ami szét volt választva.

Egyszer-egyszer tehát, általában és esetenként, mindenestre úgy tűnhet, hogy a szilárd bázis a tények részén van; másszor a szuverén spekuláció látszik a helyzet uralkodó csillagzatának; valójában azonban és túl a látszatokon, a tények mögött sohasem hiányzik az intuitív munkanész, ha nem is tudatosodott; és a szintézisek is, a tényekből indulva ki, újra ezekhez ívelnek vissza. Szintézis egy tökéletesebb analízisért, analízis a továbbvivő szintézisért, egyszerre, csak egyéni képességek és körülmények szerint váltakozó hangsúllyal, — ez a gondolkozás módja és a kutatása is. A tudás maga személytelen, nem lesz soha egyik féle sem; a tudomány csak állandóan ingadozó eredője lehet az egyenetlen neki-lendülésekkel húzó aemulusoknak, úgy amint a különböző körülmények találkozása („helyzetek“) szerint, majd inkább egy analízishullám, majd a szintézisé ránt rajta. Ezért kell egy *apotiori* analitikus tudománynak is, haladása érdekében, időnként különösebb mértékben, a szintetizálást megkövetelnie és a megfordított esetnek megfordítva, az analíziseket.

Elvi élel tehát *apriori* nem lehet a „szintetikus“ és „analitikus“ tudományokat egymással szembeállítani és pl. a ma (inkább) analitikus klasszika-filológiát egészében vagy részeiben éretlennek tekinteni a szintetikus szemléletekre (feldolgozásokra). A „részletproblémát“ sohasem látjuk igazán, ha nem látjuk mindig összefüggésében is. A klasszika-filológiának — amit csak *faute de mieux* neveznek így — mindig, már a kezdetén voltak, akkori korelvek szerint kiépített, a részletek analízisét is kimutathatóan termékenyítő rendszerezései. Ezért nem lehet feltűnő, hogy erre a hatalmas üzemre megint ilyen szintetikus termé-

szetű munka vár és az a klasszikus-filológus, aki — bármilyen korszerűtlen jogcímen — megpróbálná ezt a kötelezővé vált mai munkaformát visszautasítani, a kényelmességnek vagy gögösségnek azt a vádját, amely céhe ellen jogtalanul is, nem egyszer felhangzik, bizonyára joggal megérdemelné. Nem szabad — nevezetesen — azt várnia, amíg majd valami „egészen megbízható és tökéletes” rendszerezés lehetővé válik; mert hiszen a tudományos megismerés peripherikus természetével *apriori* velejár, hogy minden elképzelésmód mindig szükségképen rászorul a korrekcióra. És nem hivatkozhatik a klasszika-filológiának a többi filológiák közt elfoglalt, megkülönböztetett helyzetére sem, mert a kutatói részletmunka nincsen a modern filológiák egyikében sem sehol, de nem is lesz sohasem, befejezve,⁶⁾ legfeljebb, hogy a „modern” filológiáknak szerencsésebb helyzetükhöz és vezető szellemeik megfelelőbb találkozásához képest ma már módjukban van — az osztályozó munka fentartásával — a másíkfajta munkát szabadabban előtérbe engedni. Soká mindamellett a klasszika-filológia sem kételkedhetik. Amikor régi előjogaimak kapuján, a korszellem nyilvánvaló fordulása és a haladás közönséges tempója szerint, olyan hangosan kopogtat a Pascal-féle „nyomasztó feladat” vagyis a tény, hogy az egyes tudományok összefüggének az általános tudásban, — akkor ez a tudományág sem teheti soká a hangsúlyt makacsul és kizárólag az analitikus tényelemzésre, emlékek leírására, szövegkritikára, stb. Racionalisztikus fogalomakvizíciók helyett tagadhatatlanul inkább az intuitív rendszertermelést kell sorra ejtenie, pontosabban olyan munkapillanatokat, amelyekben a fogalomalkotások az elveknek hátra- és előre-való körvonalozása (rendszeralkotások) által ellenőriztetnek és korrigáltaknak. Azt viszont már szinte felesleges külön bizonyítanunk, hogy a történtségek szisztematizálásántak alapul szolgáló okok felkutatása vagy „a törvények és axiómák kimutatása” (Bacon), egyszóval a filozófiai alapvetés, ma is szükségképen úgy, mint mindég, szintén csak a legmodernebb, up to date-szellemben történhet. Amint tehát a legutóbbi, természettudományos világszemlélet korában a Bruggmann-, Gruppe-, Christ-stb.-féle összefoglalásoknak (fent 1928: 39) nyilvánvalóan az evolúciós filozófia adta meg az alapvetését, úgy fogja — momentán — a mai konfordulattal esedékesé lett történeti szemléleteket is csak az olyan klasszikus-filológus adhatni, akinek a képességei a szintézishez épen a legmodernebb, korunk tudásának jelen állásától kínált, „idealisztikus” módokat és eszközöket biztosíthatják.

Igy nem lehet véletlen, csakis a koráramlat döntő erejét bizonyíthatja, ha még egy U. v. Wilamowitz-Moellendorff is, a konzervatív klasszika-filológia „great old man”-je, filológia-történetének legújabb átdolgozásában⁷⁾ szintén ezt a nyitottsági vonást vette fel a hatalmas tudomány minimális definíciójába. A filológus — öszerinte is — igen sokféle és sokféle módon dolgozhat, de amennyiben jelentőset akar alkotni, elengedhetetlen vonása, hogy *vir bonus, discendi peritus* legyen, amit bátran úgy fordíthatnánk, hogy ne gyűlölje azt, aki tanulni-valót hirdet és ne mellőzze el részvétlenül az új feladatokat. Wilamowitz is tehát, az evolúciós klasszika-filológia „representative man”-je, valójában szintén azt látta tudományunk kötelességének, hogy iparkodjék Aischylos ígéit, Pythagoras tanításait, az egész antik életet mindig korszerű nézetben, az

⁶⁾ V. ö. A. N. Wosnessensky, *Aufbau der Literaturwissenschaft, Idealistische Philologie* (Jahrb. f. Philologie III.) 1928, 337. l.

⁷⁾ Gercke-Norden: *Einleitung*, 1927, I: 80.

összes modern reflektorok fényénél megvilágítani; kötelességének látta, *nem* egyéni szeszélynek, még kevésbé herostratesi templomfelgyújtásnak.

A mai klasszikus-filológust ebben a kötelességteljesítésben legkevésbé sem fogja természetesen befolyásolni, hogy bizonyos korok vagy egyének mit gondoltak vagy mit gondolnak a magok filológusai speciális munkájának. Részünkről például, bármily nagy nyereségnek tartjuk, ha egy-egy filológus színről-színre jól ismeri Görögországot, sőt annak akár minden másodrangú emlékeit — mégis ezeket az előnyöket nem mernők a filológus elengedhetetlen kvalifikációjának minősíteni. Ezer lelkiismeretes úgörgő múzeumi hivatalnok között jó ha akadt egy igazi filológus. Még döntőbb, hogy a „költők“ meglátásai — amint ezt általában főleg Werner Sombart emelte ki — kizárólag forma szerint különböznek a rekonstruáló tudós megállapításaitól, legfőképpen pedig a katexochén életet-rekonstruáló klasszikus-filológus meg a költő között alig van már válaszfal. „Tiszta“ a filológus eleve csak célkitűzésben lehet, sohasem élő valóságában és a klasszikus-filológiánál többet semmi tudomány sem köszönhet a „költőknek“. Nagy tévedők, mint Nietzsche és Rohde, nagy laikusok, mint Goethe és Ibsen s a többiek, művészi megérzéssel, költői ihlettel, fogyatékos adatfioszlányokból is életet tudtak a különös görög-római világba varázsolni, meg tudták legalább a „Dauergrieche“-t (Dauerrömer) eleveníteni. „Naiv theoretikusok“ és még naivabb költők filozófiai vagy művészies rajzai sokszor feleltek előre a szaktudományok csak *később* felvetett, tudományosan, esetleg teljességgel megoldhatatlan feladataira és — „Was hat ein Denker denn ergründet und begründet, Das nicht ein Schermund in Ahnung vorverkündet?“ — tárgyi hibák ellenére, nem egyszer nyújtottak alig tagadható támogatást még „az antik kultúra anyaföldjén“ dolgozó exaktabb filológusoknak is. A strukturális szimpátia, megfelelő képzelet, intuicio vagy akárhogy hívjuk, ott is csodát tehet, ahol a „philologisches Banausentum“, a maga hatalmas tényterhével meg sem tudna mozdulni. Hiba volna, ha ezt az erőtenyezőt el akarnók hanyagolni.

De a határmegnyitási elvnek az előnyeit hasonlóképp, az sem kisebbítheti, hogy az egyes, így nyerhető beállításmódok talán csakugyan hamar el fognak értektelenedni és újabb módok válnak szükségessékké. Az igazi tudományokban mindig kizárólag átmeneti rendszerszalkötések lehettek és tettek mindig biztosabbá, a soha végleg biztosakká nem váló, csupán tökéletesedő elkövetkezőket. Az etnográfiai határterület felhasználásánál maradvá: tagadhatatlan, hogy e területnek a járhatósága ma még igen messze van a teljes biztosságtól. A melanesiai *mana*-ról való tudásunk, például, állandóan módosítandó és tökéletesítendő; a sioux *wakanda*, a huron *orenda* stb. fogalmakat is — nészben hasonló lezáratlanság és bizonytalanság folytán, — csak igen felületesen lehetett az etnográfia konvencionális *mana*-fogalmába összefogni stb. A közelmúltban mindamellett, ennek a generális fogalomnak, jóllehet tökéletlen és fogyatékos segítsége, máris sok sikerrel tudott az addig lappangó görög erő-fogalomra rávilágítani. És bár ez a görög erőfogalom nyilván hatványozottabban más, mint a primitív fogalmak voltak magokban és egymáshoz képest, — máig a görögség vallási világképe, ezáltal kibővítve, mégis sokkal tisztábban áll előttünk. A hasonló jelenségek eltérései, rokon vonások idegenszerű árnyalatai stb. hatásosan képesek a sajátosra, a speciálisan egyénire, fajira, nemzetire stb. ráeszméltetni; a tudományok pedig akkor is mindig tartoznak bizonyos célszerűnek látszó segítségeket igénybe venni, ha ezeknek mesgyéi a tévedések veszedelmes szakadéka felett vezetnek; a keresztes mérgek a legbiztosabb orvosszerek, noha szintén „nagyon könnyen“ gyilkolnak. *Man muss den Mut des Irrsins haben*, — mondta Goethe kimeríthetetlen tapaszt-

talata; de korunk egyik legkiválóbb tudósa is így vallja: „Ohne Wagnis, ohne Fehlgriff, ohne Martyrium gibt es kein Ergreifen von Wahrheiten und Werten”.⁸⁾ Ezen az úton ugyan megeshetik, hogy a hasonlóságra tesszük a hangsúlyt, amikor ez a különbségen van vagy fordítva, kockázat nélkül mindamellett nincsen gondolkodás és „tudni” kívánt — *apriori* lehetetlenség.⁹⁾

*

Ecce coronatae portum tetigere carinae... Nyilván jól láttuk, hogy egy általános, szintetizáló tendencia évadján a klasszika-filológiának is épen az antik lélek megközelítése érdekében, okkal-móddal, igenis, igénybe kell vennie a modern etnográfia, vallástörténet, az alkatlélektan tanulságait, de általában minden új, kínálkozó tudásforrást. Csak mint eszközt igénybevenni, természetesen, távolról sem valami, a filológiát felitató tudományá-elfőltetni.

(Budapest.)

Marót Károly.

MŰVÉSZETFILOZÓFIA.

Az eddigi metafizika-mentes, értékelméleti, vagy csak lélektani alapon álló esztétikák helyett új elméleti képet rajzol Báró Brandenstein Béla *Művészetfilozófiájában*. Pótolni akarja a modern asztétikai irodalom vezető-műveinek (Volkmann, Ullrich, Meumann, Croce) azt a hiányát, hogy nem mutatnak kielégítő és rendszeres általános-filozófiai, főleg metafizikai megalapozást és így nem szolgáltatnak egységes és egyetemes művészetfilozófiát. Brandenstein Béla Pauler Ákosnak és a *fenomenologiai* iskolának tanítványa. Vérbeli fenomenologus metafizikus, aki mélyen hatol be a valóság jelentésgazdagságába és metafizikai régióiba, hogy feleletet adhasson: mi a szellem, az anyag, a természet, a mű? Könyve nem tartozik a könnyű művek közé. Rendszeres művészet-szemléletre és — elmélkedésre ösztönöz rábírni azokat is, akik nem a fenomenologia szempontjából nézik a világot. Olyan szépségtanítóval állunk szemben, aki bátor ahhoz, hogy tételeit olvasóival el is fogadtassa.

Mindenekelőtt: nem híve a mechanikai-naturalisztikus álláspontnak. Metafizikai és teológiai alapon azt tanítja, hogy Isten teremtette a szellemeket és a tiszta anyagot, melyből a világ áll. Ami változás van a világban, azt az Isten-teremtette szellemek okozzák. Minden változás mögött szellem van. A természeti szellemek, mint öntudatos, akaró lények hatnak az anyagra és hozzák létre a természetet az emberig és kultúrájáig. Az egész természet műalkotás. Igen tág tere van a szépművészetnek. Igaza van Aristotelésnek: *poézis* minden alkotás. Nem lehet a szép birodalmát természeti- és művészi-szép bontani. A természetet is művészi tekintetben oly szellemek alkották, akik a mijeikünkkel egyenrangúak és lényegileg hasonló érzelműek. A sok teremtett szellem sorában utóljára fellépő emberi szellem, mely lényegében ép olyan, mint a *természeti szellem*, csak folytatja megfelelően és következetesen azt a művészi tevékenységet, amelyet a már előtte fellépett természeti szellemek műveikben, pl. az emberi testben, már létrehozottak. A lélek az emberi test zárt organizmusára ható sok szellem közül csak egy: a legfontosabb. A természeti szépművészetben is, a művészi szépművészetben is — így hirdeti filozófiájunk Jouffroyval együtt — az ér-

⁸⁾ E. Trótsch, *Der Historismus I*, 1922: 185.

⁹⁾ A „rossz” és „henye” etnográfiai párhuzamokról l. már EPhK. 201.

zelmileg gazdag jelleg a szép. Az érzelem, mint alakulat meg van már a valóság-előtti ösmozzanatokban is, mint „hideg szépség”, *sajátos* fokon (v. ö. Hogarth hullámvonalát). A valóságban pedig mint „meleg szépség”, *sajátnemű* fokon, az érzelemben. Az ösmozzanatoktól fel az istenségig mindenütt van művészi vonás, mert az alakulat ösmozzanata komponense minden valóságnak. Az érzelem ös-alakulata maga az ös-érzelem, a teljes érzelem: az istenség.

A természeti szellemek ma már megállapodtak, széphatásukkal (okozatukkal) ritkán találkozunk. A legutóljára fellépett emberi szellem még fejlődik. Szakadatlanul fejlődő, alakuló jellegét leginkább az érzelem adja meg. Az érzelem szintén alakulat, csak magasabb rangban. A művészi alkotóban a sajátnemű érzelem tevékenykedik. Ezért mondjuk: a művészet a sajátnemű érzelem tárgyi hatása vagy önalakítása. Ezt a sajátnemű alkotó érzelmét nevezte Platon *ἔσθης*-nak, a skolasztikusok *dilectio*-nak. Ez a sajátnemű érzelem úgy betölti alkotás közben a művész lelkét, mint ahogy betölti a sajátnemű akarat a praktikus cselekvőnek a lelkét, vagy a sajátnemű értelem betölti a teoretikus gondolkodó lelkét. A sajátnemű alkotó érzelem annyira úr lesz a művészen, hogy az akaratot is, az értelmet is maga alá rendeli. Az akarat is, az értelem is művészi jelleget nyernek és az érzelmre építenek. A sajátnemű érzelem a művészet formása, ő hozza létre sajátos akaratával (a fantáziával) és sajátos értelmével (az ízléssel és tapintattal) az *ideát*, amelyet aztán anyagba vés, szó a praktikus, cselekvő akarat. A sajátnemű érzelmnek munkatársai az idea koncipiálásában és az *idea* kibontakozásában (a kompozícióban) a fantázia meg az ízlés vagy tapintat. A művész alkotása közben szigorúan és pontosan szemmel tartja a művészi kategóriákat, mert ők elengedhetetlenül meghatároznak minden hiánytalan művészi valóságot. Felettük, a művészi kategóriák felett bontakozik ki a művészet, mely továbbépítése a természeti szellemektől létrehozott műalkotásoknak, melyekbe a művésznek mindig magasabb rendű jelentést kell bele vinnie. Ezért szimbolikus minden igazi művészet.

Nekünk pedig a mű akkor tetszik, ha a művészi kategóriáknak megfelelően tökéletesen ki van alakítva. Mi a képmivoltában és érzelmi jelentésével felfogott műalkotást érzelmi ítélőképességünkkel, ízlésünkkel, a művészi kategóriák szerint megítéljük. Nem szükséges — írja, — hogy a művészi kategóriákat elméletileg is tudatosítsuk. Ezeket a lényegileg alakulati határozományokat főleg érezni kell: a művészi értékelés lényegében mindig érzelmi állásfoglalás és ítélet, a műalkotás és a művészi kategóriák *irracionális* „össze-érzése”, nem logikai, azaz nem elméleti értékelés.

Érzelem- vagy ízlés-ítélettel kiérezzük (kiézés-elmélet) tehát azt az értéket, amely a művészi alkotásban benne van, ép így vagyunk a természeti szépnél is. Aiból is kiérezzük azt, ami benne van. Nincs tehát külön valóság és külön érték. Távedtek az új *értékelmélet* hívei, akik szétválasztották az értékeket attól a valóságtól, amelyből mi azokat kiérezzük. Ime, a *szépség* csakis megmutatható. Megnyilvánul, mint a szép tárgynak egyik reális mozzanata. Amennyiben valamelyik művészi kategória hiányzik a tárgyból, annyiban *riút*. A riúság tehát művészi nem-lét.

Az érzelem hangsúlyozásával nem esünk a *lélektani* esztétika pszichogizmusába sem, mert nem mi visszük bele a szép dolgokba a szépet, hanem mi csak kiérezzük a bennük levő, tőlünk független jelleget, közös vonást, mely őket nekünk tetszővé teszük. Széppé pedig alakulatuk legmagasabb foka teszi: a művészi kategóriák.

Rendkívül tanulságos, észrevételekben gazdag és részletekben új szempontokkal bővelkedők azok a fejezetei, amelyekben a művésszel és alkotó tevékenységével, valamint az egyes művészetekkel, a műalkotás mozzanataival foglalkozunk. Ideális lendülete legmagasabbra száll, mikor a lelki szépségen keresztül fölemelkedik az isteni, az összszépséghez és ezt távolból eléink mutatja.

*

Vázlatos áttekintésünkben érintjük még a művészetelméleti kérdések két legfontosabbikát: a tragikumot és a stílus kérdését.

Hogyan magyarázza a *tragikumot*? A tragikum, mint érzelm: egy lélekalkatnak vagy lelki állapotnak az érzelme. Lényegében a jellem bizonyos alkata tragikus. A tragikus érzelm ennek a jellemalkatnak az érzése a saját vagy egy másik lélekben. Olyan ez a jellem, mely nemes, értéket hordoz, de — mint Aristoteles definiálta — megfelelő súlyú hibával is terhelt szellem. Isten az ő érték, minden értéket abszolút módon előre határoz meg. De a tőle teremtet harmadik fajtájú szellem, mely középen áll a szent és az ördögi közt, cselekedhet fogvatékosan, értékellesen Istennel szemben. Ilyen a magabízó (a gőgös, kevély, önhitt stb.) jellem. A tragikum lényege az érték-hordozó magabízásnak szükségszerűen összeomlásra ítélt jellege. A magabízásnak számtalan átmenete van. A *Katharsis*-kérdés azáltal oldódik meg, hogy bukásában kiperzselődik a lélekből magabízása s így megtisztul. A tragikum lényegét is, a bukásból való felemelkedést és a vele járó érzelmet is — kiérezzük. Azok a drámák, melyek nem felelnek meg e meghatározásnak, rosszul sikerültek, avagy jól-rosszul sikerült „másfajta” drámák. Ahol megtisztult felemelkedés nincs, az a dráma „lélektani tragédiatorzó”.

*

Mit tanít a *stílusról*? Tudjuk a kategóriák szerepét. Ezek azonban „nem rögzítik meg” a műalkotás stílusát. Ismerjük már, hogy a művészi szépség — fejtegeti Brandenstein — nem más, mint a valóságos sajátnemű érzelm maga avagy ennek tevékenysége vagy alkotása, mindez pedig sajátnemű alakulat. A teljes műalkotás tartalmaz sajátos művészi tartalmakat és formákat is, melyek alkalmazkodnak a sajátnemű alakulat természetéhez. A stílus tehát a képzelettel és tapintattal kapcsolatos sajátnemű érzelmnek sajátnemű alakulati mozzanata. A művészi stílus-mozzmat — folytatja — jelentkezik már a koncepcióban és erősen megnyilvánul az egész kompozícióban is. A stílus fő- vagy kezdőmozzanatait tetszés szerint, igaz, hogy többnyire csak a tárggyal összhangban, választhatjuk, míg a további mozzanatok, a következők azután már szervesen és sokszor szigorúan meg vannak határozva, úgy szólván szükségszerűen folynak.

*

Művészetelméleti irodalmunk átfogó rendszeres művészetfilozófiai munkákban nem bővelkedik. Örvendetes, hogy a Magy. Tud. Akadémia kiadásában Brandenstein Béla báró filozófiájának rendszeres egészéből (*Grundlegung*-jának két kötete már megjelent) megismerkedhetünk az ő egyik érdekes és értékes felépítményével. Művészetfilozófiájával külön fejezetet nyitott a magyar művészetfilozófiai irodalomban. Valóban igaza van, hogy sokkal több van égen és földön, mint sem a *pozitivisták* bölcsellete gondolja és hogy ez a felfogási mód okosan kifejelesztve olyan gyümölcsöket terem, amilyenekről ma a legtöbbünknek még sejtelve sincs.

(Budapest.)

Fögel Sándor.

ALFÖLD.

LECHNER KÁROLY ÉS SZABÓ JÓZSEF EMLÉKE.

Részlet a m. kir. Ferencz József
Tudományegyetem ideg- és elmeklini-
káján 1930. évi október hó 18.-án tartott
— Konstutáció és agybetegségek című —
tanszékfoglaló előadásából.

Először nyílik alkalmam arra, hogy nyilvánosan hitet tehessek mesterem, Schaffer Károly mellett. Tanítványi hálával gondolok arra a 18 esztendőre, amelyet közelében tölthettem; mint ifjú orvostanhallgató 18 év előtt hallgattam az ő tanszékfoglaló előadását, amelyet az Agyszövetani Intézet megnyitásakor tartott s ez az ünnepség döntő hatással volt egész életemre. Az ő lelkes fejtegetései, amelyekben életet kapott a legszárazabb morphologiai leírás is, mindvégig fogvatartottak, mert mi tanítványai nem csupán *morphologiai* analízist kaptunk tőle, hanem megtanultuk az *aetiologiai* gondolkozást is, a jelenségeknek, az elváltozásoknak magasabb természettudományi nézőpontból való szemléletét. Nem véletlenség az, hogy az ő kutatáshoz, felbontáshoz, analízishez szokott szeme nem csupán az anatómiában fedezett fel új összefüggéseket, hanem behatolt a lelki működések magváig is. Így jöttek létre az ő *hypnosis*-kutatásai és a *psychotherapia* terén elért kiváló eredményei.

Most, amikor Lechner Károly és hűséges tanítványa, Szabó József örökébe lépek, különös elfogódottság vesz erőt rajtam. Tudatában vagyok annak, hogy az ország eme első ideg- és elmeklinikájának milyen munkával és eredményekkel megszentelt drága hagyományai vannak. A ragyogó tehetségű Lechner Károly volt az, aki ennek az egyetemnek régi székhelyén, Kolozsvárott, olyan mintaszerű, pavillonrendszerű intézetet emelt, amelynek a külföld is csodájára járt. Ebben a fényes hajlékban nem kevésbé tündöklő tudományos munka folyt. Az a művésztér, amely Lechner Károly testvérénél, Ödönnél olyan korszakalkotó módon nyilvánult meg, hogy a magyar építőművészeti stílus szinte egyedül neki köszönheti létét, őbenne a természeti jelenségek intuitív módon való meglátásában jutott kifejezésre. Tudományunkat igen sok finom megfigyeléssel, meggyőző elmélettel gyarapította; mindezek betetőzése életének főműve, az összes lelki jelenségek reflexes alapon való megfejtése. Ez a koncepció nem tart semmi közösséget a Bechterew- és Pawlow-féle reflexológiákkal, amelyek a legmagasabb szellemi működéseket primitív, *somatikus* megnyilvánulásokká egyszerűsítik, hanem a bonyolult szellemi működésekbe az egyes relextipusok felismerésével és jellemzésével iparkodik bevilágítani. Lechner életének sajátságos sorsfordulása az, hogy nagy gonddal és szeretettel ápolt klinikája idegen kézre került és ő maga éppen akkor búcsúzott el tőlünk örökre, amikor legtekintélyesebb tudományos testületünk, az Akadémia, tagjai sorába emelte.

*

Ha durva kezek elragadták is Lechnertől a maga alkotta földi hajlékot, gazdag szellemi hagyatéka nem maradt gondozatlanul. 1922-ben tanszéki utódja, a hátrahagyott tudományos kincs őrzője és gyarapítója, kedves tanítványa Szabó József lett.

Sajnos, kevésszer találkozhattam a megboldogulttal, de most is élénk emlékezetemben él az a gyönyörű emlékbeszéd, amelyet a Magyar Elmeorvosok

Egyesületében mintegy három év előtt mestere fölött tartott. Ezen a beszéden keresztül mélyen beláthattunk a tanítvány lelkébe is. Szavai sugározták felénk a hálás rajongást a mester iránt, a tudományért való őszinte lelkesedést és végül az ő izzó, kemény magyarságát. Zengő magyar nyelven, tisztán gördülő ékes mondatokban tárta elénk súlyos mondanivalóit. Valamennyiünket magával ragadott. Tudományos munkáiból ugyanez a becsületesség, gondosság, gondolkodásbeli fegyelmezettség tárul elénk. Klinikai észleléseiben tárgyilagos módon távoltartja magát a könnyelmű hipotézisektől, laboratóriumi kutatásai alkalmával higgadt kritikával ítéli meg a tényeket és nem hódol be a divatos áramlatoknak. Az elmebetegek gerincvelő-folyadékának erjesztő hatásait vizsgálva, ezen a téren úttörő munkát végez, amelyet a külföldi irodalom is, élén a jeles hamburgi serologussal, Kaffkával, teljes mértékben méltányol. Az elmekórtant egyéni felfogása értelmében tanította és kedvelt tanítványának, Nyirő Gyulának a segédkezése mellett megírta hatalmas tankönyvét. Ez a könyv nemcsak a kezdők számára nélkülözhetetlen tárháza a szakismereteknek, hanem a szakember is állandóan útbaigazítást meríthet belőle. Igazi írásművészettel világítja meg a legbonyolultabb kérdéseket is és biztos nyelvérzéssel talál jellemző magyar műszavakat az eddig használt idegen kifejezések helyett.

Sajnos, nem tudta megérni, hogy az a tudományos ág, amelyet oly magas szinten tartott, az új székhelyen is megfelelő hajlékot kapjon. Alig bocsátotta szánnyukra kedvelt tanítványait, Nyirő Gyulát és Stief Sándort, máris utólérte őt a magyar sors. A sokat hányódott kolozsvári egyetem annyi jeles tanárának sorsa. Derékba tört a sudár magyar fa. Hódoló kegyelettel, soha nem felejtő elismeréssel hajtsuk meg zászlónkat nemes emléke előtt . . .

(Szeged.)

Miskolczy Dezső.

IRÁNYELVEK A MAGYAR TÖRTÉNELEM TANULMÁNYOZÁSÁNÁL.

Részlet a szerzőnek a szegedi egyetemen tartott székfoglaló előadásából.

Megsokszorozva érzem a reám váró feladat súlyát.

Nemzetünknek több, mint ezeréves történetét kell áttanulmányoznom és megismertetnem, tehát óriási időszakot, amellyel gazdag irodalom is foglalkozik. A fő nehézséget még sem a stúdiumnak a gyarló ember számára szinte végtelen terjedelme jelenti, hanem az a helyzet, amelyben ma a történettudomány világszerte van s amely röviden úgy jellemezhető, hogy a történeti érdeklődés a minimálisra csökkent. A gondolkodó emberiség nagyobb fele nem érzi ugyan azt az abszolút megvetést a *historizmus* iránt, amelyet oly maró gúnnyal évtizedekkel előbb Nietzsche fejezett ki; ennek a tartózkodásnak az oka azonban a legteljesebb közöny, amely még a gyűlöletnél is lealázóbb. Ez a közöny pedig a történetíró és történettanárt állandóan bénítja munkájában, mert sok energiába kerül leküzdeni a lehangoló érzést, amelyet annak tudata okoz, hogy a legjobb szándékú fáradozásnak sem lehet meg az eredménye, mert hiányzik a kellő rezonancia.

Bár az általános érdeklődésnek ez a megcsökkenése már magában is hanyatlás, kulturális visszaesés jele, minthogy annak a tükörnek az eldobását jelenti, amelyből nemzetünk gondolkozásmódja és lelkiélete megismerhető, az *ahis-*

*torizmus**) káros következményeire a legmegdöbbentőbb erővel mégis az orosz bolsevizmus mutatott rá. Természetesen negative. „Pusztítsátok el a történelmet!” — hangzott a mai Oroszország megalapítójának, Leninnek a parancsa s ez az utasítás elárulja, hogy a bolsevizmus a maga legfőbb lelki akadályát a történelmi kultúrában látja. Tudja jól, hogy ha a ma élő generáció lelkéből sikerül kitépnie a múltat, akkor olyan anyagot kap kezei közé, amelyet már tettség szerint formálhat át és használhat fel céljai eléréséhez. A kommunista világnézetnek Oroszország határain túli továbbterjedése arra int bennünket, hogy nem szabad közömbösen szemlélnünk, mint csökken egyre jobban korunknak történelmi érdeklődése. A közönyösség a bolsevizmus előretörését könnyíti meg, viszont a történelmi gondolkodás elmélyítése gátat emel az ázsiai áradattal szemben. A *historizmus* ápolása tehát műveltségünk megvédésével, megőrzésével azonos s amikor a múltat tanulmányozzuk, akkor azzal a proletár-világnézettel is harcolunk, amely mindent elsepréssel, alacsony színvonalú nivellálással fenyeget.

Ily veszélyek között és nagy feladatok elé állítva rendkívül fontos, hogy történettudományunk megtalálja annak a módját, hogy a történelmi érdeklődés megsokszorozódjék. Ehhez az első lépés az *ahistorizmust* előidéző okok megszüntetése lehet. Minthogy az általános közöny csak szimptomája a súlyos válságnak, a *historizmus* krízisének, a legközvetlenebb okok gyanánt megjelölhető specializmussal, tradicionalizmussal és relativizmussal kell foglalkoznunk.

*

A specializmus káros hatása abban jelentkezett, hogy a történelmi metodikának csaknem természettudományi exaktségűvé válásával történetíróvá és tanárrá lehetett mindenki, akiben még a legcsekélyebb mértékben sem volt meg a hozzávaló tehetség és hajlam. Ezek kezében a tudomány közönséges mesterség lett. Elsajátítva a módszertan utasításait, bárki írhatott monografiákat. A kivitelben nem is volt hiba, a kiindulópontnál, a téma megválasztásánál azonban kiütközött a rátermettség hiánya. Oly kérdéseket, problémákat választottak ki feldolgozásaik tárgyául, amelyek egyrészt általános ismereteinket semmivel sem vitték előbbre, másrészt nem is érdemelték meg, hogy a jótékony feledésből kiássák őket. A sok felesleges, jelentéktelen részletkérdés bőbeszédű feldolgozása valóban joggal rettenthette vissza a nagyközöniséget attól, hogy olyan munkák olvasásával töltse idejét, amelyek élettelen adathalmazakkal semmi tanulságot sem nyújtanak. E baj orvossága igen egyszerű. A szelekció szigorításával könnyen eltávolíthatók azok, akiknek a történettanári pályára lépése nem kívánatos, a disszertáció és a szakdolgozati témák bizonyos átgondolt terv szerinti megállapításával pedig — amint az egyetemünkön régóta szokásos — a tudósjelöltek érdeklődése azonnal helyes

*) A *historizmus* és *ahistorizmus* műszavakat a szerző közkeletű, tágabb jelentésükben használja („történelem-kultusz”, „szakítás a múlttal”). Meg kell azonban említenünk, hogy van e szavaknak más színezetű jelentése is, éppen a történelmi (irodalmi, nyelvészeti) tudományok, tehát a múlt tanulmányozását kultiváló diszciplínák keretein belül. Itt a huszadik században érvényre jutó szellemi tudományi fölfogás — amelyet maga a szerző is képvisel — szembehelyezkedik a pozitivistá, tulzóan historizáló szellemmel (v. ö. erről Kornis Gyula, *Történetfilozófia*, 1924: 213), amely a múlt jelenségeinek megértését a „fejlődés”, a történelmi kauzalitás és egymásutánosság ismerete alapján képzelte el. Ezzel a fölfogással szemben egy *ahistorikus* irányzat a történelmi megismerésben nagyobb szerepet juttat a synchronistikus-intuitív, egységbenlátó szemléletnek. Ez az irány nem más, mint a „történelemfölötti múlt-szemlélet” *ahistorizmusa*, amely természetesen nem azonos a mindenképpen káros „történelem-nélküliség” vagy „multellenesség” *ahistorizmusával*. Az előbbi értelemben vett *ahistorizmus* igen termékeny megújodási szempontja és módszere magának a történettudománynak. Szerk.

irányba terelhető. Katedrám becsületbeli kötelességének tartom, hogy egyetemünk hagyományainak és jelenlegi hivatásának megfelelően szemináriumi munkálkodásunk tárgya első sorban az Alföld és Erdély története legyen. Tartozunk ezzel az elveszített Erdélynek, amelynek múltjával az ott maradt magyarság a nehéz kulturális és gazdasági elnyomás súlya alatt nem foglalkozhat elég intenzíven, de ugyanúgy tartozunk az Alföldnek is, amelynek népiségtörténete mindmáig megíratlan. Minthogy mindkét területnek újabbkori XVIII—XIX. sz.-i történetéből választanám ki a témákat, eggyel több valószínűséggel remélhető a kapcsolat megtalálása a nagyközönséggel. A mai nehéz idők hangulatához is jobban illik, hogy ne az önálló erdélyi fejedelemség nagypolitikai terveivel foglalkozzunk, hanem azzal a hanyatló korról, amely a magyarság etnikai erőinek csökkenését és a román terjeszkedés fokozatos gyorsaságát látta.

A második ok, a *tradicionalizmus*, szintén kiküszöbölhető. A történelem nem egy tekintetben volt a háború előtt a szabad fejlődést gátló teher. Az úgynevezett liberális korszak magyar történetírása ugyanis egyoldalú államszemléletével a múltban mindenképpen csak államunk épületét látta, sokszor díszesebbnek és nagyobbak is, mint amilyen a valóságban volt, de nem törődött az állam alapját képező társadalom életével. Ennek az egyoldalúságnak az lett a következménye, hogy amikor a világháború és a forradalmak elénk dobták a nemzetiségi kérdés súlyos problémáit, közvéleményünk megzavarodva, tanácstalanul állott, mert történetírók műveiből soha sem sejthette, hogy e problémák ily vészteljesekké lehetnek. Közvéleményünk joggal fordult el ekkor attól a történetírástól, amely éppen a legfőbb veszély pillanatában hagyta cserben. Szerencsére a társadalom- és nemzetiségtörténeti szempontok ma már a kutatás központjában vannak, lassankint át is alakítják ismereteinket és így remélhetjük, hogy ismét a történelem lesz közvéleményünk biztos iránymutatója. De egyébként is, a történelem felelevenítése nem jelent feltétlenül túlzó tradicionalizmust. A magyar történelem éppen nem elavult emlékek tárháza; merész újítások, nagykonceptiójú, nemzetmentő vállalkozások, heroikus erőfeszítések váltakoznak benne s ezek emléke — hogy csak Szent István és Hunyadi Mátyás példáit említsem — mai, nem egy vonatkozásban retrográd korunkat sikerrel lendítheti előre.

A harmadik tényezőt, a *relativizmust*, mi magyarok nem sorozhatjuk a historizmus válságának okai közé. Szellemi életünk még nem differenciálódott annyira, mint Nyugaton. Nálunk még nem sokat tűnődtek az emberek azon, hogy az egymást követő korok mindegyikéről, tehát pl. középkorról, reneszánszról, reformációról, ellenreformációról stb. teljes és önmagukban egyformán önálló képek rajzolhatók meg, oly képek, amelyek minden korszakban egyaránt értéket mutatnak. Nálunk nem érzi még a nagyközönség annak jelentését, hogy a történelem ily felfogása a vallás, az etika és a jogrendszer terén is mutat ki olyan eltűnő, változó értéket, mint akár a művészi stílusokban. Nem érzi pedig azért, mert ily módon még nem is festettek meg előtte korokat. A helyes relativizmustól nincs okunk félni, t. i. akkor nem, ha eleve törekszünk biztos értékelő vezérirányra szert tenni, amely egységes értékmérőnk lehet. Ennek birtokában kétely nélkül alkalmazhatjuk a külföldön már általánosan elfogadott azon szellemi történeti módszert a magyar múlt tanulmányozásához, amelytől inkább öntudatlanul, főként azért idegenkednek némelyek, mert félnek, hogy bizonyos értékek elveszítik abszolút súlyukat és csak relativ jelentőségüket tartják meg.

Mint ismeretes, ez a szellemtörténeti felülgázás azt vallja, hogy nemcsak a művészi stílusok, tehát pl. a gótika vagy a barokk, nyúlnak vissza szellemi, világnézeti talajba, hanem azt is bizonyítja, hogy nincs külön gazdasági élet, alkotmány, irodalom, tudomány, jogélet, amelyek maguktól keletkeznének és önálló életet élnének, hanem mindezek az emberi szellem tevékenységének megnyilvánulási területei. Vagyis az emberi lélek, a szellem nyilatkozik meg a gazdasági fölfogásban, ez teremt előbb eszményt államról, társadalomról s építi azután azokat fel s ugyanez keres kifejeződést művészetben, irodalomban, tudományban egyaránt. A történetírásnak ez az új, modern iránya alkalmas arra, hogy segítségével ne csak új szempontú rekonstrukciót kíséreljünk meg, hanem hogy a mai ember érdeklődését kielégítő előadásával a történeti gondolkozást elmélyítsük s a *historizmust* kulturális életünkben játszott régi jelentőségűteljes szerepéhez visszajuttassuk. Természetes, hogy ha e módszer követelményeinek eleget óhajtottunk tenni, akkor többé nem elégedhetünk meg a politikai történelem eseményeinek regisztrálásával, az események okainak száraz egymáshoz fűzésével, hanem arra kell törekednünk, hogy a történelemből a magyarság világnézet-változásait állapítsuk meg, azaz, hogy történelmünket ily módon mint a magyar szellem alkotását, megnyilvánulási formáját fogjuk fel.

*

A szellemtörténeti módszer alkalmazása azt fogja mutatni, hogy műveltségünk ezer év óta a nyugati kulturális élet része volt ugyan, de viszont abban nem olvadt fel teljesen, mint a magyar lélek is mindenkor, minden idegen hatás dacára, megőrizte sajátos egyéni jellegét. Az új világnézetek ugyanis nem nálunk alakulnak ki, hanem tőlünk nyugatabbra s hozzánk csak mint kész eredmények jutnak el. Lehet, hogy ez a régóta ismert tény az új fogalmazásban még lehangolódtabban fog hatni, mint eddig; az a tudat talán leverő is lesz, hogy kevés pozitívummal járultunk hozzá a Nyugat szellemi életének gazdagításához, de viszont ellensúly gyanánt mindig hangoztathatjuk, hogy a XIX. század közepéig kelet és délkelet felé a magyar volt a legtávolibb nép, amely reagált a szellemi áramlatokra, ellenben a balkáni népeknél azok talajra nem találtak.

A világnézet-változásoknak részletes vizsgálata ismét az eddiginél pontosabban és érthetőbben fogja feltárni azt az örök küzdelmet, amely a Régi és az Új között egy évezreden keresztül folyt. Nálunk a külföldről jövő új világnézet mindig régi, az előző korból maradt állapotokat talál, oly gazdasági berendezkedéseket és társadalmi struktúrát, továbbá lelki diszpozíciót, amelyek Nyugaton már túlhaladott fejlődési fokot jelentettek, amiből — mint legjobbjaink élete bizonyítja — sok tragikus összeütközés származott. Az új szellemi áramlat tehát más reális körülmények közé jut, mint amilyenek között Nyugaton kifejlődött s ezért hatása is más lesz. Közismert példa gyanánt a francia forradalom korát említhetem fel. A nagy forradalom szabadság-egyenlőség-ideológiája, amely ott a harmadik rend, a polgárság műve volt, hozzánk is eljut, csakhogy nálunk a polgárságra semmi hatást sem gyakorol; nálunk a polgárság nincs abban a lelki állapotban és nem él oly körülmények között, hogy a döntő szerep kivívásában a francia példát követhetné. A forradalmi jelszavakat a birtokos köznemesség használja fel a maga túlsúlyának biztosítására s követeli az egyenlőséget az arisztokráciával, a szabadságot pedig — éppen nem polgári, hanem régi rendi értelemben — az uralkodóházzal szemben.

Egy másik példát a XIV. sz. történetéből említhetünk fel. Ez a korszak

Nyugaton már a kezdődő reneszánsz ideje, nálunk ellenben még a gótika kora. Nálunk a megelőző században, mely nyugaton a gótika fénykora, alig van nyoma a gótikus építészetnek, úgy hogy a művészi stílus terén szinte egy egész évszázaddal később kezdődik fejlődésünk. De ugyanez állapítható meg a társadalmi fejlődés terén is. A XIV. században nálunk a scholasztika nagy rendszerezőjének, Aquinói Szt. Tamásnak a társadalomszemlélete az uralkodó, ez konzerválja a XIII. századi állapotokat s ennek következtében a társadalom különböző csoportjai a kor architektónikus gondolkodásának megfelelően mint egy felfelé szökő gótikus templom részei, lépcsőzetesen egymás fölé helyezkednek, mindegyik beleillesztve a nagy egészbe, amelynek mozdíthatatlan részei. Nálunk a XIV. század az a korszak, amely a társadalmat nagy egységbe szigorúan, szinte mereven kapcsolja össze. A legsőbb társadalmi réteg, a jobbágyság jelentős része a földhöz van kötve, súlyos anyagi szolgáltatások terhelik és helyzete csak a XIV. század végén változik meg, fordul jobbra, amikor a gótikus világnézet helyet ad egy újabbnak. Jellemző, hogy amíg IV. Kelemen pápa 1266-ban a természetjognak az emberi jogokat védő szellemében így írt: „Minden ember egyformán születik, egy ég alatt egy levegőt szív; meztelenül jön a földre, meztelenül távozik; ebben nincs különbség szabad és szolga, szegény és gazdag, pór és király közt; az isteni kegyelem nem tesz különbséget nagy és kicsiny, szabad és szolga közt“, addig ugyanez a felfogás nálunk csak 1397-ben tűnik elő. Zsigmond ekkor éppen abban az oklevelében, amellyel a jobbágyság addig megkötött rétegének mozgását szabaddá tette, szabadköltözését biztosította, arra hivatkozik, hogy ennek azért kell így történnie, mert minden ember a természettől fogva szabad, hiszen valamenynyien az első emberpártól származunk.

Mint e példából is kitűnik, bizonyos időbeli eltolódás konstatálható a magyar és az általános európai fejlődés között. Az új világnézetek első hatásai ugyan szinte egyidejűleg jelentkeznek — pl. az újonnan alakult szerzetesrendek nálunk is azonnal elterjednek, vagy magyar keresztesháború is szerveződik — ezek a hatások azonban csak a legfelső rétegeket érintik, magát a társadalmat azonban még nem alakítják át. A gyökeres változások később következnek be annak megfelelően, hogy a keresztény kultúrközösségbe is csak aránylag későn lépett be a magyarság s e változások során rendszeren más rétegek mozdulnak meg, mint Nyugaton. A nyugati világnézetek hatásánál tehát kettős ütemű mozgást kell figyelembe vennünk s hatásuk lemérése, megállapítása végett mindég fokozottan kell vizsgálnunk azt a statikus állapotot, amelyben gazdasági és társadalmi életünk van. Ha ugyanis elmulasztjuk figyelembe venni a tényleges állapotokat, akkor tévesen értelmezzük, sőt félreérthetjük az egész fejlődést is. Az ilyen téves értékelésnek tipikus példája az a közhiedelem, hogy Zsigmond a városi rend megalapítója Magyarországon. Valóban igaz, hogy Zsigmond szívesen látta volna, ha a nagybirtokos egyházi és világi főurak ellensúlyozására, annak megakadályozására, hogy ezek őt máskor is elfogathassák, erős polgárságra támaszkodhatik. Ő, aki arról a Nyugatról jött, ahol a nagy birodalmi városok, egy Regensburg vagy Nürnberg, komoly politikai és még jelentősebb gazdasági tényezők voltak s amelyek jelentőségét gyakori európai utazásai alatt is alkalm volt megfigyelni, szeretett volna Magyarországon is ily városokat látni. Meg is kísérelte ezt elérni, még pedig úgy, hogy városi kiváltságokat, a főváros, Buda, szabadságát is, szerfelett könnyen adta kis telepeknek is. Közvéleményünk látva e privilégiumokat, azokból Zsigmond városalapító és városszervező tevékenységét olvasta ki. Pedig ha azt vizsgáljuk, hogy mi lett a jogilag, pergamenen, várossá lett helységekből, azt látjuk, hogy azok egyszerű falvak maradtak, legfeljebb mezővárosokká fejlődtek, vagyis nem sikerült erős polgárságot terem-

teni máról-holnapra. A kudarc oka az, hogy a magyar fejlődés még nem érte el azt a fokot, hogy egy privilégium-áradattal egyszerre polgárság termett volna elő. Nem volt még elég erős az a társadalmi réteg, amely a kiváltságleveleket megkapta, hogy a valóságban is önálló, független rend legyen belőle. De ha nem is keletkezett polgárság, a városi kiváltságok felemelték a jobbágyság egy jelentős részét. Ezt hozzájuttatták az önkormányzathoz, a szabad bíróválasztáshoz, ami — kapcsolatban Zsigmond előbb említett, szabadköltözést biztosító rendelkezésével — azt bizonyítja, hogy Zsigmond akarata ellenére a jobbágyságnak lett nagy jötevője. Nyilvánvaló, hogy a magyar fejlődés lassúbb menete eredményezhette csak, hogy a reformok előnyét más társadalmi réteg élvezze és nem az, amelynek szánva voltak, de az is kétségtelen, hogy az eltolódást csak akkor tudjuk észre venni, ha valóban figyelembe vesszük a tényleges állapotokat. Csak ha ezt meg tesszük, ha minden hazai és nyugati tényezőt figyelembe veszünk, csak akkor tudjuk az egyes magyar korok világnézetét megállapítani és változásait okait kikutatni.

*

Ily vizsgálódások eredményeképpen a magyar történelem a magyar szellem változásainak egyetlen, összefüggő láncolata gyanánt fog feltűnni. S mert a történetés, a változás alanya — Dilthey ember-fogalmát megszükitve — maga a magyarság, ennek életét minden egyes korszakában egyformán fontosnak fogjuk találni. Nem fogunk tehát racionalista felfogással sötét középkorról beszélni, sem nem fogjuk romantikus egyoldalúsággal tévelygésnek minősíteni a reformáció korát. Ha érezzük, hogy minden kort önmagából kell megértenünk s ha e megértésre törekszünk is, akkor a türelmetlenség nem mondat velünk alapjában hibás értékítéletet. Napjaink politikai és vallási szempontjainak a múlt tanulmányozásába keverésétől pedig annál is inkább óvakodnunk kell, mert ezzel csak a historizmus útját nehezítenők. Nekünk pedig végső feladatunk még sem lehet más, mint a történeti gondolkozás elmélyítése s ezzel annak a proletárvilágnézetnek a visszaszorítása, amely nem küzd kicsinyeskedve egy felekezettel sem, hanem egyszerűen minden vallást végleg meg akar semmisíteni.

Ha egyszer elkészül majd a szellemtörténeti módszerrel a magyar történelem feldolgozása, — nem a mi korunkban, csak a jövő generációk idejében — lehet, hogy nem lesz az teljes mértékben megnyugtató. A relativizmus veszélyei akkor fognak majd igazán szembetűnni, ha az átlagember ily munkából arra fog döbbsenni, hogy világnézeti kételyei esetén a történelem nem mutat neki irányt. Az ilyen embert ugyanis zavarja az, ha minden korszak egyaránt értékesnek, egyaránt önállóan és egyaránt érthetőnek tűnik fel előtte. Jobban megnyugtató az, ha vallása parancsainak megfelelően bizonyos korszakokban sülyedést, másokban pedig az igazsághoz való visszatérést, emelkedést lát. Ha minden világnézet önmagából kiteljesedőnek látszik s ha minden világnézet-változás megmagyarázható a különböző szellemi, szociális és ökonomikus okokból, akkor a történelem nem lesz többé mindenkinek számára támasz az életben. A korszakoknak ez a relativ értékelése évtizedünk legkiválóbb szellemtörténészét, Troeltsch-öt is kínzó tépelődéssel marcangolta. A kivezető utat még ő sem látta. Addigra azonban, míg a magyar történelemnek ily, jelzett szempontú feldolgozása elkészül, hosszú generációk életmunkája fog abba beletemetődni, s addigra éppen a kutató- és gondolkozó sereg vállvetett munkája eredményeképpen bizonyára ki fog bontakozni a történés misztikus rengetegéből az a megnyugtató tanulság, amely a jövő korszak lelki kételyeit eloszlathatja s amelynek megtalálásáért egymagában is érdemes a történelmet tanulmányozni.

(Szeged.)

Mályusz Elemér.

SZEGEDI PROBLÉMÁK.

Klebelsberg Kunó grófnak a *Pesti Napló* nov. 1. és a *Szegedi Napló* okt. 19. számában megjelent cikkeiből vesszük az alábbi részleteket, amelyek megírására a szegedi egyetemavató ünnepek készítették a kultuszminisztert

Szerencse, hogy újabban Szegeden és Debrecenben egy öntudatos városi vezetőség, Somogyi és Vásári polgármesterek tisztán meglátták azokat a magasabb feladatokat, amelyek erre a két alföldi metropolisra várnak. Debrecen és Szeged egyaránt felkarolták az egyetemi gondolatot, s míg korábban még ezekben a városokban is lehettek kétkedők, addig ma már mindenki látja, hogy mit jelent a két tiszai egyetem elsősorban magának Szegednek és Debrecennek. E tekintetben a számok is hangosan beszélnek; a szegedi egyetem hallgatóinak létszáma meghaladta a 2000-et, a debrecenié pedig az 1500-at, holott vidéki egyetemeink internátushálózata csak most van kiépülőkben. Hatalmas vonzóerőt jelentenek a klinikai telepek is, amelyek külön szobáikkal a szanatóriumokat pótolják, ambulanciáikkal pedig a legszélesebb néprétegekhez fordulnak. Rendkívül jellemző, hogy az egyetemek még a város szabályozásra és a városkép kialakulására is döntő befolyással vannak. Korábban a két városnak csak egyetlen központja volt, Szegeden a Széchenyi-tér, Debrecenben a Nagytemplom és a kollégium környéke, vagyis a régi piacterek, ami körül jóformán minden központosult. De a két alföldi nagyváros vezetői tisztán meglátták, hogy nagyvárosban több központnak kell lennie. Ezért létesítettünk Szegeden a Fogadalmi Templomtól délre, ki jóformán a nagykörutakig, egy egyetemi városrészt, az imént felavatott Templom-térrel, mint építészeti centrummal. Ugyanez a városrendezési alapelgondolás érvényesül egészen más módon megvalósítva Debrecenben, ahol az egyetem a Nagyerdőn van és így önként adódott az a természetes gondolat, hogy a város belső területéről sugárutat vezessenek egyenesen az egyetem központi épülete főhomlokzatának, amely előtt hatalmas parkszerű teret képeznek ki. Így keletkezett Szegeden és Debrecenben a városház által alkotott központ mellett egy-egy második városi gócpont: az egyetem és környéke. És mindez közgazdasági szempontból sem becsülhető le, mert az új városi központok kialakítását nyomon követte egész városrészek telekárainak rohamos felszökése, ami nemcsak közhaszonban, hanem magánemberek jogos nyereségében is kifejezésre jutott.

Különb is öröm azt nézni, mint ébredszik az erő öntudata különösen Debrecenben, Kecskeméten és Szegeden. A szegedi dómot szemlélve, eszünkbe jutnak a középkor legvirágzóbb nagy városai, Bologna és Milánó, Regensburg, Ulm és Köln, ahol a városi polgárság duzzadó erőinek és önérzetes büszkeségének éppen azzal akart kifejezést adni, hogy hatalmas székesegyházakat emelt.

Régebben, amikor a fejedelmi udvaroknak a nemzetek életében még nagyobb szerep jutott, különösen az olasz és a német uralkodók valószínűleg becsületbeli kötelességüknek tartották, hogy székhelyükön tudományos akadémiát, egyetemet, múzeumot és színházat állítsanak és tartsanak fenn. A mi történelmi fejlődésünk kizárta azt, hogy a fejedelmi erő valamely magyar város ilyen

művelődési kiépítése mellett érvényesült volna, sőt még a főváros sem volt eddig rávehető arra, hogy a Pázmány Péter-tudományegyetem és a József-műegyetem érdekében számottevő áldozatokat hozzon. Milyen öröndetes ezzel a vigasztalan képpel szemben, hogy Debrecen és Szeged valóban az olasz és a német fejedelmekre emlékeztető nagy gesztussal a korábbi, közgazdaságilag jobb esztendőikben nagy áldozatokat hoztak nemcsak egyetemeikért, hanem Debrecen még gyönyörű városi múzeumot is épített, Szeged pedig házikészítésbe vette színházát, úgyhogy a budapesti állami színházak mellett végre van Csonka-Magyarországnak még egy színháza is, amelyet erkölcsi tesztület tart fenn. Debrecenben a *Tisza István-Tudományos Társaság*, Szegeden a *Dugonics-Kör* mindinkább erősödik és három vidéki egyetemi városunk folyóiratai: a *Minerva*, a *Széphalom* és a *Debreceni Szemle* jelentőségben és hatásban már-már utóléri a Budapesten megjelenő revüket.

... Ma már sem Szeged, sem Debrecen polgársága nem nyugodnék bele, ha fejlődését, lakosságának bevándorlás következtében beálló szaporodását, gyarapodását egy Budapestről kiinduló centralizációs hullám meg akarná bénítani. Debrecen, Kecskemét és Szeged hangja ma már távolabbra is elhat, mint a világháború előtt és ha a fejlődés iránya így halad tovább, ha az iparfejlesztési törvény hatásaként nagyobb gyártelepek keletkeznek az alföldi metropolisokban is, és az ipar növekvő vásárlóereje támogatja majd a mezőgazdasági termelést, akkor még ez a nemzedék megláthatja, hogy a tiszai városok játszanak a magyar közéletben olyan szerepet, mint a németben Berlin mellett a feltörő Stuttgart, az erőteljes Frankfurt, az új erőre kapott Köln és a csodálatos Hamburg. Akkor majd nem eshetik meg az sem, hogy a vidéken észre sem vesszük, hogy az annyira szükséges takarékosság fogalmát Budapesten mint igyekeztek azonosítani a vidéki közmunkák és egyéb beruházások szüneteltetésével, amihez eleinte bizony még az érdekelt vidék is tapsolt.

*

Most tavasszal a szegedi egyetem díszdoktorrá avatta Carl Heinrich Beckert, Poroszország volt nagy közoktatásügyi miniszterét. Ez a magyarbarát államférfiú, mikor a szegedi Templom-teret meglátta, egyszerre felfigyelt: „Ez már architektúra — mondotta — amely európai relációban is megállja a helyét”. Pár héttel ezelőtt Budapesten tartották ezidei kongresszusukat a világ építészei. Egy csoport ellátogatott Szegedre is, tapasztalatukról úgy nyilatkoztak, hogy az utolsó 30 év Magyarország építészeti alkotásai között a szegedi árkadok a legkimagaslóbbak. A *Leipziger Illustrierte Zeitung*nak most megjelent száma vagy öt képet hoz a Templom-térről. Ez a standard folyóirat a szegedi egyetem kiépítését valósággal mint kulturpolitikai világesemény ünnepli. Eddig határozottan szerencsénk volt. Véletlenül ez évben tartották itt kongresszusukat a nagy európai orgonisták is és a mi nagy hangszerünknek a hírére ők is ellátogattak Szegedre. Európának legnagyobb templomi orgonája a passauai. Annak művésze, Diegelberg, amikor kipróbálta a szegedi orgonát, azt mondotta, hogy a maga hangszerét szívesen felcserélné a szegedivel. Ma a szegedi orgona is bent él az európai egyházi zeneművészek köztudatában.

A tavasszal Szegedre kísértém Mr. Mason-t, a *Rocketeller Fondation* amerikai központi elnökét, a híres természettudóst és mindaz, amit látott, any-

nyíra felkeltette az érdeklődését, hogy a Rockefeller-alapítványnak egy nagyobb segélyt helyezte kilátásba, amit még ez év december havára várunk. Vele jött egy gazdag amerikai hölgy, Rosales Martine, aki úgy felbuzdult, hogy kulturális célokra nyomban átadott nekem egy ezer dolláros csekket.

Igy hát már a világ kezd velünk foglalkozni és ha az Alföldről esik szó, most már nemcsak a betyárokat, Rózsa Sándort és a fokost emlegetik, hanem kulturértékeinket is számbaveszük.

Igy hát ma egy bizonyos nemzetközi idegenforgalom is kifejlődik, de az igazat megvallva, én a főszílyt mégsem erre vetem. Egyelőre meg kell elégednünk, kisebb érdeklődési körrel és arra kell igyekeznünk, hogy az Alföld idegenforgalmát Szegedre irányítsuk.

Éppen most dolgozom azon, hogy hatalmas orgonakottatárat szerezzünk, amelyben a nagy orgonakomponistáknak, mint Bachnak, Händelnek, az olaszoknak, Cesar Francznak, Lisztnek orgonakompozícióit rendre megszerezzük úgy, hogy a zenei világirodalom legnagyobb mestereinek műveiből majd sorozatos orgonakonzerteket rendezhetünk, amely vonzani fogja az Alföld művelt publikumát, de a budapesti zeneértőket is.

Júniusban, éppen a szegedi lehetőségekre való tekintettel, megnéztem a weingarteni szabad színpadot is, ahol a bencés apát megengedte, hogy az ottani régi orgonának hangjait megafon segítségével a kolostor előtti színpátek zenei kíséretére felhasználják. Már régen figyelem a salzburgi színi és zenei eseményeket is. Mindebből arra a következtetésre jutottam, hogy a mi templomi terünkön is rendezhetünk majd a szabad ég alatt legkülönfélébb előadásokat, amelyeknek a sikerét különösen két tényező fogja biztosítani. Először egy meglepetés, amire nem is számítottunk; az, hogy a Templom-térnek akusztikája van, másodsor az, hogy óriási nézőtömeget képes befogadni és így az előadások, ha igazán művésziek lesznek, jövedelmezők is lehetnek. Ha ekként egyelőre belső magyar idegenforgalmat csinálunk is, ez is élénkíteni fogja szállodáink életét és kereskedőink üzleti tevékenységét.

MARSIGLI.

Az alábbiakban néhány mondatot közlünk a szegedi egyetem Marsigli-emlékünnepe alkalmával elhangzott nyilatkozatokból.

Iványi Béla olasz nyelvű előadásában ezekkel a szavakkal vázolta Marsigli gróf és Szeged történelmi kapcsolatait: „Munkássága egy olyan hatalmas mű megjelenését eredményezte, amelyről éppen magyar tudósok állapították meg, hogy ilyen pazarlásig menő fényűzéssel kiállított műben Magyarországról még sem hazai, sem külföldi író nem emlékezett meg. Marsigli kutatásainak centruma Szeged volt, ami akkor igen fontos stratégiai pont volt. Első ízben 1693—1697-ig, másodsor 1700-ban tartózkodott Szegeden. Bejárta a Tisza Szeged-Titel közötti szakaszát, a Maros mentét, a Duna-Tisza közét, mindenütt kutatásainak szentelte minden pillanatát, amiről Bolognában őrzött nagyszerű s nekünk is módfelett becses gyűjteményének hatalmas kötetei tesznek tanúságot. A gyűjteményben a Tiszáról, és Szegedről igen sok rajz van“.

Kováts Ferenc rektori köszöntőjéből: „Üdvözlöm Klebelsberg Kunó gróf kultuszminisztert, az Alföld fölvirágoztató apostolát, aki Budavár visszavételénél dicsőségesen szereplő ősenek bajtársát jött ünnepelni néhai Marsigli tábornokban“.

*

Klebelsberg Kunó gróf a *Szegedi Hírlap* munkatársa előtt a következő kijelentéseket tette: „A Marsigli-ünnepély a Ferencz József-egyetem akciója és Iványi professzor olaszországi Marsigli-kutatásainak megkoronázása. Boldog vagyok, hogy a vilnai egyetem látogatása után, ami Észak Európának Szegeddel való kapcsolatát jelenti, most a bolognai egyetem, tehát Dél-Európa látogatott el ide. Ez az ünnepély szemléltető oktatás: hogyan kapcsolódik bele egy nagy város lassankint az egész világ köztudatába. Eddig Szegedről csak a nagy árvízzel kapcsolatosan emlékezett meg a külföld; most hatalmas kulturális nexusok létesültek, amióta itt hajlékot talált az egyetem. A tavasszal Szegeden járt Becker porosz kultuszminiszter. Szeged a legjobb úton halad. Még ötévi megfeszített munka, amelynek csak a megindítása volt emberfeletten nehéz: és ez a város méltó helyet foglal majd el egész Európa nagyvárosai között. Igazán örülök, hogy Szeged lakossága olyan lelkes szeretettel kíséri az építkezéseket, átlátja azok fontosságát: lelkiileg velünk építkeznek. Nagyon depresszív lett volna megértés nélkül dolgozni. Idegenfongalom tekintetében Szeged már ma messzebb tart, mint Budapest a kiegyezés éveiben...“

VISSZHANG.

Az Est írja az elhunyt Nemes Marcell gyűjteményéről: „Rembrandt, Tizian, Tintoretto, Greco, Goya, Velazquez, Munkácsy, Pál László, Szinnyi-Merse... Ami azokon a falakon és azokban a szobákban volt, azt egy kultúrhistóriai nyilvánosság tartotta számon”. (Okt. 30.)

*

A szovjet nyugdíjat szavazott meg rokkant írók számára. (Arról nem szól a hír, hogy tevékenységük ideje alatt nyugalomban hagyják-e az írókat.)

*

Thomas Mann nyilatkozatából, amit egy párisi folyóirat számára tett: „A francia és német irodalom között látható közeledés állapítható meg. A két nép ifjú írói valóban rokon vonásokat mutatnak. A francia regényt bizonyos európai-ság hatja át. Miként a politikában, úgy az irodalomban is elhalványul a nemzeti exkluzivizmus naivsága. Az elválasztó falak omladoznak . . .”

*

A Nyolcórás Újság írja (okt. 15.) abból az alkalomból, hogy Romain Rolland, Jules Romains és más francia írók tiltakoztak egy Ernst Glaeser nevű német író „902-esek” című könyvének Magyarországon való elkobzása miatt: „Mi csak azt kérdezzük ezektől a ragyogó íróktól és kiváló elméktől, volt-e egy tiltakozó szavuk néhány hét előtt, amikor az egész világsajtót bejárta az a hír, hogy a new-yorki rendőrség elkobozta Arthur Schnitzlernek, ennek a világviszonylatban is elsőrangú, Glaesernél hasonlíthatatlanul külön írónak, nagy művészi gonddal írt, maradandó értékű könyvét: Casanova hazatérését? A nagy Amerikának elnézik azt, amit nem bocsátanak meg a megcsonkított Magyarországnak? És ezek a hevülékeny, könnyen felháborodó kedélyek miért tűrik némán, hogy a magyar-nyelvű ártatlan szakfolyóiratokat és ártatlan szépirodalmi műveket a szomszéd országok nem bocsátják át a határon? Vajjon erkölcstelenség-e magyar nyelven írni mezőgazdasági gépről, szeméremserítő-e hetven-nyolcvan év előtti költők szűzi tisztaságú verse és prózája? A magyar bíróság megindokolta, miért nem tartja árusításra alkalmasnak Ernst Glaeser könyvét, de mivel indokolják a szomszédos államok kormányai Jókait elkobzását? Ha ezek az előkelő írók anyagot keresnek a felháborodásra, figyelmükbe ajánljuk a Népszövetség magyar kisebbségi aktáit”.

*

Egy francia irodalmi hetilap hírül adja, hogy Londonban irodalmi társulat alakult azzal a céllal, hogy a gyilkosság és az öngyilkosság kiküszöböltesse a modern regényirodalomból. A társaság tagjai azt a fölfogást vallják, hogy korunk írói nagy előszeretettel viselkednek a bűntények és lelki abnormitások iránt. (Eben igazuk van.) A tagok kötelezik magukat, hogy ezentúl nem olvasnak olyan könyvet, amelyben vér folyik . . . (Az eszme nem rossz, de jobb volna, ha a vér bojkottját maguk a gyilkos urak és úrnők kezdeményeznék. A valóság mindig véresebb, mint a legvéresebb bűnügyi regény.)

*

„Van ál-gentrys, klikk-fülledt és sziruposan higgadt, óvatosan lojális sznob irodalmunk, van körúti rutiniék részvénytársaságilag csiszolt öletirodalma, nemzetközi rohamirodalom, külön kategória a sötéten hörgő parasztirodalom,

a folytonos átkozódás és piszkoskormúség, mindennek lehurrogása, ami tiszteli az izlést és a szellemet". (Balla Borisz cikkéből, Magyarság, szept. 26.)

*

A megszállott területeken olyan hőskorát éli a magyar színészet, mint amilyent élt Nagymagyarországon a XIX. század elején. Az alábbi napihir, amelyet a Prágai Magyar Hírlap közölt (okt. 26.), mélyen bevilágít a felvidéki magyarság lelkületébe: „(Pozsonyi szerkesztőségünkől.) A műkedvelők ma kulturális és nemzeti hivatást teljesítenek. A Toldy-köri műkedvelők mindig komolyan és magasztos értelemben fogták fel szerepüket a kisebbségi magyarság kulturális életében. Csütörtökön ismét hatalmas sikerük volt. Modern amerikai tárgyú darabot adtak elő. A feladat nem volt könnyű, ám a szereplők kitünően felelték meg az előttük eddig ismeretlen követelményeknek. Matzon Ernőné kiváló rendezői jártasságának és fáradhatatlanságának köszönhető . . .”

*

Pierre Delattre jezsuita történész nyilatkozata magyarországi útjáról: „ . . . Nincs még egyetlen nép Európában, amely temperamentumával és kultúrájánál fogva annyira közel álljon a franciához, mint a magyar”.

*

Babits Mihály a Kistaludy Társaság székfoglaló ülésén „hagyomány és haladás” viszonyát fejtegette: „Igazi magvető aligha képzele, hogy a mag hű maradjon önmagához: azt akarja, hogy virág legyen belőle s virág nem hasonlít a magra. Más a virág hűsége: visszaadni mindazt az erőt, amit magvától nyert, megőrizni mindazt a törekvést, ami a magból s a mag óta löki őt nőni és hajtani, mindig egyenesen és mindig felfelé, mindazt a makacs szeretetet, ami a magban volt a földhöz, mely az övé s az éghez, amely mindenkié — a földhöz, melyben megkapaszkodott, mely táplálja s az éghez, mely felé törnie kell, hol majd ágat bonthat!”

*

„Sárvárott született szegény, becsületes kisiparos familia sarjaként. Mint a székesfehérvári ciszterciták eminense Rómába kerül a Collegium Germanicum-Hungaricumba. Hét évi szünetnélküli munka után mint a kánonjog doktora kerül haza Adonyba káplánnak, hogy később mint a Szent Imre-Collegium igazgatója, egyetemi tanár, képviselő és miniszter olyan karriert fusson, aminőt csak azok a kevesek ívelhetnek, kiket a Gondviselés nemzetük javára kiszemel”. (Pettykó Jánosnak, a szegedi Emericana Vass József-emlékgyűlésén tartott beszédéből.)

*

Buday Barna írja a moziról: „A népművelés feladataihoz tartozik-e az, hogy szalon-flörtöket mutassunk be, henye életű emberek szerelmi vonaglásait, izomemberek hősködését, vagy hogy büntetőtörvénybe ütköző cselekedetek elkövetésének a módjaira világítsunk rá és hizlaljuk a beteges kalandvágyakat és az erotikáit?!” (B. H. okt. 3.)

*

A Journal de Genève írja Rerrich Béla építészeti alkotásairól (szept. 2.): „Ha nézzük ezeket a külföldön emelkedő épületeket, nem mindig vagyunk büszkéek azokra, amiket a mi hazai földünk hordoz”.

*

„Bizonyos, hogy a szegedi Dóm-tér megalkotásához hasonló nagystílű feladat a millenium óta nem jutott osztályrészül a magyar művészeknek . . . A teret körülölelő püspöki és egyetemi árkádsoros épületek Rerrich Béla tervei után épültek. Az ódon hangulatra való törekvés megvan Rerrich részleteiben és egészében is igen egyéni elgondolásában, de nem lett volna közzefekvőbb középkori kolostorfolyosóink, vagy felvidéki reneszánszunk hazai elemeit itt felhasználni és továbbfejleszteni? A lőcsei árkádos udvarok és az eperjesi pártás homlokzatok is készen kínálkoznak erre. Mikor forduljon ezek felé magát bérházépítésben kiélő építészetiünk, ha nem ilyen rendkívüli reprezentatív alkalmaknál?” (Pipics Zoltán cikkéből, Magyarság nov. 1.)

*

„A Zátony című regényt Székely Mózes írta. Ismeretlen név, de a legújabbak és a legnagyobbak közé kerül. Néha úgy sejtjük, hogy álnév, de az igazi neve semmiesetre sem ismert író neve. Írói és emberi alakját így tudjuk megkonstruálni: erdélyi ember, nem az új generációból, de nem is az öregek közül való. Predesztinációs világszemléletéből fakadó reménytelensége református emberre mutat s erre vall regényén átvonuló egyoldalú érdeklődése is a református sors iránt. Hitének mélységét és terjedelmét a megváltozhatatlan végzet börtönfala korlátolja . . . A Zátony: Erdély pusztulásának regénye. Egy Szamosmenti vagy talán Besztercevidéki falu, gyalázatos elpusztításának visszavonhatatlanul, örökre elliportságának történetét beszéli el”. (K. Török Miklós cikkéből, Nemzeti Újság okt. 26.)

*

Az Új Nemzedék híre (nov. 16): „Erdélyben is a modernizált Bánk bánt játszik . . . Az új Bánk bánban, mint ismeretes, túl azon az elven, hogy Katona Józsefet nem illik megkorrigálni, a legnagyobb hiba az, hogy az emberi vonások kedvéért háttérbe szorulnak a tragédia nemzeti vonatkozásai. Ebből a szempontból kétszeresen sajnálatos, hogy a megszállott Erdély magyarságát is ezzel az általános emberi Bánk bánnal vigasztalják Kolozsvárott”. (Igaza van az Új Nemzedéknek, de még mindig jobb, ha egy „általános emberi” Bánk, mintha egy oláh bán jelenik meg az erdélyi deszkákon.)

NYILATKOZAT.

A Szeged-belvárosi r. k. plébániahivataltól lapzártá után kaptuk és közöljük az alábbi levelet.

A *Napkelet* idei évfolyamának 1092. lapján értekezésemet fölényes módon tették bírálat tárgyává. Mivel a *Napkelet* szerkesztősége mereven elzárkózik az ellenvélemény nyilvánításának még legszerényebb formájától is, a *Széphalom* szerkesztőségéhez fordulok, hogy jelen nyilatkozatomnak helyt adni szíveskedjék. Bármily tisztelettel vagyok is Eckhardt Sándornak tárgykörébe vágó tudományos munkássága iránt, értekezésemre nézve véleményét, amely a *Diarii* leveleinek magyar nyelven való visszaadását egyszerűen valamely latin-magyar fordításhoz hasonlítja, szakértőnek, különösen pedig irányadónak el nem fogadhatom. Reám nézve továbbra is történész-szakértők véleménye lesz irányadó.

Dr. Balogh István.

ROSTA.

L' EUROPE CENTRALE.

Az oláh király *rumuny*-nak nevezte ki Mátyás királyt és az egyetem-alapító Pázmány Pétert, a csehek *Ma dá ch* ra tették rá a kezüket. Ha így folytatjuk szellemi tétlenségünket, lassanként az egész magyar multat és szellemiségünk legkiválóbb reprezentánsait elsikkasztják . . .

Kezembe került egy kitűnően szerkesztett hetilap: *L'Europe Centrale* a címe, Prágában jelenik meg, 20 lapnyi terjedelemben. A címlapon (okt. 18.) szép illusztráció: a pozsonyi klarissza-templom, a háttérben a vár festői kontúrája. Ebből is, Bratislava lett persze és cseh művészet, cseh mult, cseh *gloire*. A folyóirat külső kiállítása olyan, hogy Párisban is megjelenhetett volna. A csehek nacionalizmusa sokkal erősebb, mint a mienk: mert kozmopolita álarcban jelenik meg és látszólag önmagát is legyőzi. Mi még mindig azt hisszük, hogy a magyar nyelvet kell ápolnunk. A francia napilap — *Gazette de Hongrie* — helyett, amit az országhatáron túl senkisésem olvas, sokkal jobb lenné egy eleven politikai, gazdasági, irodalmi és művészeti hetilapot kiadni francia nyelven. A folyóirat egy-egy száma nem évül el olyan hamar, mint a napilapé.

*

Egy példa megvilágítja a cseh módszert. *Masaryk* pozsonyi látogatásáról úgy ír, mintha valami nemzeti király vonult volna be az ősi koronázó város falai közé:

La cordialité de l'accueil fait par la population au président *Masaryk*, l'intérêt respectueux avec lequel elle suivit les pas du président par la ville, tout ce tribut d'hommages n'allait pas seulement au grand âge de *M. Masaryk* ni à la haute dignité dont l'a revêtu la nation libérée, mais surtout à l'homme lui-même . . . La ville de Bratislava qui a vu passer plus d'un souverain au cours de son histoire, a accueilli le président *Masaryk* avec une chaleur qu'elle n'avait jamais manifestée auparavant à aucun roi ni à aucun empereur.

Ilyenformán tehát Mátyás király vagy Mária Terézia pozsonyi bevonulása eltörpül a nagy lelkesedés mellett, amely a prágai államfőt fogadta. Ez a lelkesedés nem csupán a csehek, hanem a tótok, németek és magyarok részéről is spontán-erővel nyilatkozott meg: „Toute la population, sans distinction de nationalité, communiait dans les mêmes sentiments“.

Ki fogja megcáfolni a külföld előtt ezt a történelemhamisítást? Senki. Nincs magyar szerv, amely a világ közvéleménye előtt dokumentálná az ilyen cikkek hamisságait. A *Revue des Etudes Hongroises* (Genève), a *Corvina* (Budapest), az *Ungarische Jahrbücher* (Berlin) tudományos folyóiratok. Nem szolgálnak propaganda-célt — épen ez az előnyük és a tudományban messze meg is előzzük a cseh, oláh, szerb kiadványokat — és nem foglalkozhatnak napi eseményekkel. A *Revue de Hongrie* nehézkes folyóirat és francia földön nem is szívesen látott. A *Gazette de Hongrie* ephemer és egyelőre minden tekintély nélkül való sajtótermék: bármily kitűnő is, mint napilap, hamar papírkosárba kerül. A hetilapot azonban megőrzi és könyv lesz belőle. De — ismétlem — hetilapunk, francia vagy német nyelvű, nincs.

*

Pedig könnyű volna visszafelé fordítani a cseh ágyúkat. Mindjárt ebben az idézett kis cikkben van két gyöngé pont. Az államfő szavait idézem:

Les historiens nous expliquent pourquoi et en quoi la Slovaquie a évolué autrement que la Bohême et la Moravie. Nous nous inspirerons de leurs enseignement, pour travailler à effacer ces différences le plus tôt possible. Lorsque des deux côtés on montrera une égale bonne volonté, les Slovaques ne refuseront plus de reconnaître certains supériorités à leurs frères tchèques...

Ha az államfő mondja ezt, akkor ez megfontolt és politikailag lemért kijelentés és akkor a szavak súlyosan esnek latba. Masaryk beszédében pedig a következő — ránk nézve igen kedvező — beismerések foglaltatnak:

1. Szlovákia különbözik Cseh- és Morvaországtól.
2. Ellentétek vannak, amiket el kell tüntetni.
3. Csehek és tótok között a viszony nem egyforma jóindulaton (bonne volonté) alapul.
4. A tótok még mindig nem akarják elhinni a cseheknek, hogy a csehek különbek a tótoknál, pedig
5. az államérdek azt követelné, hogy a tótok ismerjék el már végre a csehek testvéri fölényét...

Ime az Elnök szavai, amik márványba kíváncznak és méltók arra, hogy a magyar diplomácia minél szélesebb körben terjessze őket. De vannak a *L'Europe Centrale* közleményében még más vigasztaló tények is. Az elnök még azt is kijelentette, hogy „toutes les revendications légitimes et justifiées de la minorité hongroise seraient respectées”. Ez a kijelentés is hivatalosan beismeri, hogy idáig nem respektálták megfelelő módon a magyar kisebbség törvényes és jogos követeléseit... Ezt is érdemes volna világgá kürtölni — ha volnának kürtjeink —, hozzátéve azt a mindinkább európai szállóigévé erősödő igazságot, hogy Csehszlovákia az az ország, amelyben a nemzeti kisebbségek többségben vannak.

*

A *L'Europe Centrale* figyelme kiterjed még a magyar rizstermelésre is és az angol tőke magyarországi beruházásaira... Ők jobban szemmel tartják a mi belső ügyeinket, mint mi az övéiket.

Egy másik „irodalmi” cikk Berzeviczy Albert akadémia beszédével foglalkozik, ügyesen ragadva meg azokat a momentumokat, amik alkalmasak az öt magyar haza közötti viszály elhintésére. Berzeviczy szavait elferdítve, úgy tünteti föl a dolgot, mintha az anyaország és a megszállt területek magyar irodalmát csupán a nyelv kötné össze és mintha Budapestről a nemzet lelki egységének akadályát látnák a modern irodalom Ady-kultuszában. Azután visszafordítja a cseh cenzúra elleni vádat: nem az a sérelme a felvidéki magyar íróknak, — írja — hogy a budapesti irodalomtól el vannak zárva, hanem ellenkezőleg, a csehországi magyar irodalmat nem engedi kifejlődni a Budapestről beözönlő könyvek konkurrenciája...

Ilyen módszerrel sikkasztják el a cseh propaganda orgánumai a felvidéki magyarság panaszait. Úgy írnak róluk, mintha egyetlen ellenségük a trianoni Magyarország lenne.

*

Addig, amíg nem tudunk a *L'Europe Centrale* ellnsúlyozására egy hasonló folyóiratot teremteni, nem remélhetjük, hogy eloszlatjuk a mindenünnen körénk gyülekező ellenséges fellegeket. Ágyúk híján legalább a szellemi hadseregünket igyekezzünk fejleszteni.

(Krakkó.)

Édes Gergely.

A KÖLTŐ.

Szegeden balsors üldözi az eredeti bemutatókat. Vagy kitérő, irodalmi értékű, új utakon járó, világméretes darabot hoznak színpadra és akkor a direktor visszariad a második előadástól, nem tudni micsoda titkos, kulisszámögötti tanácsoknak engedve. (Ez volt az eset a nagytehetségű Berczeli Anzelm Károly darabjával.) Vagy pedig az történik, hogy a direktor bátor, színrehoz egy gyöngye és értéktelen tákolmányt, a közönség azonban még bátrabb és egyszerűen — bocsánat az őszinteségért — kineveti a szerző erőlködéseit, hogy ne mondjam a szereplők siralmas és stílustalan dialogusát...

Ez történt egy Boros Mihály nevű szerzőnek A Költő című darabjával. A Költő... Alhogy a kistehetségű ujságíró elképzeli. Az első fölvonásban dalolás szerelmes és gárdatiszt, a harmadikban nyavalygó, siránkozó vénasszony. Kár volt Jókai-ával költői versenyre kelni és még nagyobb kár lenne, ha ez a Boros-féle Kisfaludy-portré inficiálná a közfelfogást. Kisfaludyt egy rituális milieu tragikus atmoszférájába beállítani, mintha ez volna életének megörökítésre legméltóbb „temmékeny“ mozzanata: nagyfokú ízléstelenség. Egy futó szerelem, amely — vallásbeli ellentétek miatt — nem érheti el tisztos célját. Epizód ez, Kisfaludy egészséges lelke hamar győzedelmeskedik rajta; aki földagasztja tragédiává, az nem Kisfaludy emlékének akar áldozni, hanem a maga felekezeti érzelmeinek akar propagandát csinálni. Ettől pedig — pro és kontra — óvjuk meg a színpadot. A néző nem is tudja átérezni, hogy mekkora tragédia volna orthodox hitről áttérni a keresztény vallásra. Ne nyúlunk ehhez a kényes témához, mert könnyen profanizálunk vele faji és vallási érzéseket és szítjuk az ellentétet magyar és magyar között. A kaftán és a zsinóros attila színpadi frigyét — talán egy költő meg tudná csinálni, de ahhoz nagyobb szerű keretek kellenek, mint ez a sovány *Rührstück*. Ez az író még korszerűen beszéltetni sem tudja az alakjait; nem is szólva az anachronizmusokról. (Musset-nől például 1827 táján nem lehet úgy beszélni, mint európai hírű, közismert nagy költőről.)

Mennyivel finomabban csinálta Voïnovich, aki a szegedi koraszülöttele egyidejűleg egy életrevaló alkalmi darabot (*Keresztút*) produkált s jó mulatságot és férfi-munkát: az ő Kisfaludyja igaz magyar fi, akinek történelmi nimbuszát zsidó Ninák és keresztény Katalinok szerelme nem takarja el.

Felejtjük el a Költő Nináját és Kisfaludy felekezeti tragédiáját. Rossz álom volt csupán.

*

Szerencsére a szegedi színház — Németh Antal stilizált rendezésében — közvetlenül a Költő után a Kérőket adta elő, ami üde bájoságával és soha nem avuló régiességével helyrebillentette a megzavart esztétikai világrendet. Melly előre voltunk Kisfaludyék korában!

(Szeged.)

Gárdza Péter.

FEKETE BÁRÁNY.

Tiszteletreméltó törekvés: a sok multbaivisszajáró történelmi regény után végre valaki az erdélyiek közül, aki a ma világát akarja adni. Végre talán egy könyv, ami minden multaknál érdekesebb, színesebb, bonyolultabb és tragikusabb jelenünkbe nyúl.

Ezzel a jóakarató elgondolással vesszük kezünkbe Kádár Imre most megjelent könyvét, a *Fekete Bárányt*. (Erdélyi Szépmíves Céh kiadása, 1930.) De már az első lapokon túlcsalódunk benne: ebben a könyvben nem lesz benne sem Erdély, sem az Ember, sem a XX. század gyilkos és mégis gyönyörű levegője, ez a könyv idegen, mint ahogy idegen marad minden „művészi” temték, amiből hiányzik az igazi művészet.

Egy házasság kilenc hónapjának a története ez a könyv; a gyermek megszületését megelőző időnek. Elismerjük, hosszú és megpróbáltatásokkal telt lehet ez az idő az anyának, hosszú és izgalmas az apának, — (pláne, ha közben beleszeret egy másik nőbe és a szerelem legkülönbefélebb fázisain megy vele keresztül) — de még milyen hosszú az olvasónak, aki lankadatlan szorgalommal rágja keresztül magát a 2 kötetben, és feszült figyelemmel lesi, hátha megtalálja valahol azt a gondolatot, azt az ideát, amiért ez a kétkötetes könyv megíródott. Mindhiába.

A regény főszereplője, sőt egyetlen szereplője a férfi, a többiek csak rajta keresztül láthatjuk, jól-rosszul. De nem egy markáns egyéniségű, erős ember ez, akinek a problémái mint egyéni problémák érdekelhetnének, sem egy szürke tucatpolgára a mai idők Erdélyének, akin keresztül azt mutatná nekünk Kádár Imre: nézd, ilyenek vagyunk, így élünk, így szenvedünk, így vonszol sötét sorunk egyre sötétebb éjszakákba. Nem, ez a férfi halálosan hidegen hagy minket mindvégig, és rajta keresztül nézve hidegen hagy minket mindazok a mai Erdélyben létérdekű kérdések, amikhez hozzányúl, t. i. csak éppen kisújjal nyúl hozzájuk, hogy azután messze szaladjon tőlük, mindig új vizekre. (Ezek az új vizek azonban soha sem nagyon mélyek, megfulni nem lehet bennük, annyi bizonyos.)

A regény története a legutóbbi évek eseményeivel van többé-kevésbé szoros kapcsolatban. Érintve van egy képviselőválasztás, ahol a magyar kisebbségek a kormánnyal egy listán szerepelnek, érintve vannak nemzetiségi kérdések, szociális kérdések, de mindig csak messziről. Ez a könyv a ma Erdélyét akarja adni, de akár Argentínáról íródhatott volna, annyira nincs köze, néhány apró helyi vonatkozáson kívül Erdélyhez.

Nincs nehezebb, mint megírni ma a ma regényét. Benne élünk, egy vagyunk vele a legkisebb atomunkig, de hiányzik még a múlt idő perspektívája ahhoz, hogy chaotikus, kiforratlan, harcos és törekvő, újatalkaró és elbukó, mindig újatkereső atmoszféráját a maga ezenféleségében, mint zárt egészet láthassuk. Lehet, hogy Kádár Imrének nem is volt ez a célja, lehet, hogy neki közönyös ez a kontrasztokból, forrongásokból és ellentmondásokból összetákoltt világ, de akkor hogyan akar valaki regényt írni a máról, ha kihagyja belőle a XX. századot?

Vannak a könyvnek határozott előnyei is. Símán gördülő nyelve, mely gyakran elfelejteti velünk a lényegi hibákat, ügyes szerkezeti felépítése, az események színes előadása. De mindezek dacára mégis felmerül bennünk a kérdés: vajon mi a csudáért írta meg Kádár Imre a *Fekete Bárányt*?

(Kolozsvár.)

Korponay Mária.

ERNSZT-MUZEUM.

Egy örült, egy csodagyerek és a gazdasági élet egy előkelő, a Nyugat füledt szellemi atmoszférájában közismert és tiszteletreméltó férfiújának tehetőségtelen, de a mindennapi kenyér gondját nem ismerő gyermeke adják meg az Ernst-múzeum csoportkiállításának jellegét.

Csontváry Kosztka Tivadartól nem lehet megtagadni, hogy vannak benne finom megérzések, gondolatok, a VIII. és IX. századi japán művészet csodálatos mélységű tájképeihez formailag hasonló képei, de lángészek, zeninek, üstökösök, sőt még csak nagy tehetségnek is csak a snobok, vagy az álműveltek nevezik. Tájképei, panorámái nagy méretükkel tűnnek ki, alakjai pedig nem primitívek, hanem az örült ember lázalmában született torzképek, olyanok, amiket az elmegyógyász a klinikai gyakorlatból igen jól ismer. De azokat legfeljebb egészségügyi kiállításon mutatják be, nem pedig ott, ahol a látogatók a művészetet keresik.

A csodagyermeknek, Peterdi Gábornak pedig kár volt gyermekded képeivel várni a hatást. Egy zeneműnek első tételét a zenész nem mutatja be előre, az énekes nem skálázik a publikum előtt, a szónok sem a hallgatósága előtt tanulja beszédét. Egy festő dadogása csak akkor érdekes, ha ez a dadogás a történeti távlatban, fejlődésének egy részét képezi, egyébként bosszantó. Mintahogyan bosszantó ennek a csodagyermeknek a kiállítása. Jó színérzéke van, de hiányzik a forma, a rajz, a technika, a kultúra, az egyéniség, szóval az, mi által ez a kiállítás létjogosultságot nyerne.

A harmadik kiállító, Fenyő Györgyre, kár a szót vesztegetni. Vajon társadalmi és vagyoni pozíciójának nyomatéka nélkül kiállíthatott volna-e az előkelő helyiségben? Akkor is ígéret volna-e, akkor is találnának-e benne csak egy szikrányi jót is, ha csak egyike volna a magyar élet számos névtelen ígéretek és igazi tehetségének?

Hol van a szigorú, pártatlan, megvesztegethetetlen magyar műkritika? Miért nem tiltakozunk az áltehetségek burjánzása ellen, miért engedjük zslésimket rontani? Vagy az alkímélet hályoga borítja a szemeket?

Réméljük, hogy az elkövetkező kiállítások összeválogatása szerencsésebb, szemet, lelket üdítőbb lesz.

(Esztergom.)

Mohai Ágnes.

CSODABOGÁR.

A szegedi képzőművészeti körök nagy belső háborúságát illusztrálja az a két közlemény, amely a *Szegedi Napló* hasábjain megjelent:

NYILTTÉR*)

Válasz Feifért bácsi kritikájára.

En nem haragszom rajztanár úr, mert akaratán kívül nagy szolgálatot tett nekem: soha ilyen látogatott nem volt a kiállításom és az ön firkálására ideözönlő közönség extázisa az ön által lehúzott Miss Szeged, Paupert Baba és Goitein Lici képei előtt volt a legjobb válasz az ad abszurdum kritikára.

*) E rovatban közlöttékért sem a kiadóhivatal sem a szerkesztőség felelősséget nem vállal.

Ugy látszik, azért találja édeskésnek a portréimat, mert nem mázoltam egy s a n d a szemű, bambán mosolygó csecsemőt, körülaggatva plé-maranccsal, papirmassé almával, stb., amiben csak az anyai szem elfogultsága tudott egy gödrös arcú, mosolygó kerubint fölfedezni és mindez uraim — csekély 8 pengős havi részletekben Feifert műtermében bármikor megrendelhető.

Nagyon sajnálom, hogy egy ilyen egyébként komoly és megfontolt férfiút a ma uralkodó késhegyig menő kenyérharc nyugalmaiból annyira kilibben-tett, hogy nevetségessé tette magát. És ezt higgye meg uram, csak az ön érde-kében sajnálom.

És végül bevallom, én igen kis embernek érzem magam, de olyan kicsi még nem vagyok, hogy a Feifert bácsi tanítson festeni.

Joachim József.

NYILTTÉR*)

Válasz Joachimnak.

Szívesen adok alkalmat, hogy becsmérő állításait bebizonyíthassa. A bűn-vádi feljelentést megtettem.

Pfeifer Elek.

*) E rovatban közölttekért sem a szerkesztőség, sem a kiadóhivatal nem vállal felelősséget.

Mondanunk sem kell, hogy mi sem vállalunk semmiféle felelősséget az idé-zett közleményekkel kapcsolatban, sőt még annak eldöntésére sem vállalkozunk, ki a nagyobb festő a két nyilttéri Üzengető között.

*
* *

A színházi kritikának is megvan a maga stílusa, sőt tolvajnyelve . . . Ez a néhány kiliséből álló stílus már-már annyira sablonná merevedik, hogy örömmel kell üdvözlönnünk ezen a kitaposott téren a forradalmi ösvények nyitóját. Ime egy ilyen meglehetősen *expresszív* kritika-foszlány a *Szegedi Hírlap* szept. 29.-i szá-mából:

A fővárosi színházlátogató válogathat, valósággal korzózik a színpad szépségei között, a vidéki bérlő képzelete kényszer-házasságot köt azzal a művész-nővel, akit az igazgató izlése oktrojál rá . . . Hangos csata robbant ki a mértékadó színházlátogatók között. Nem tennénk jó szolgálatot a színháznak, ha a hirtelen ítélők és az elfogódott rajongók közelharcának részletezésével sietnénk elébe a lassan érlelődő közhangulatnak . . . Azok, akiknek ezen az összehasonlí-táson túl is van mérőléciük a primadonna felértékelésére, a bemutatkozást nem tartják egészen sikertelennek. Elek Ica *exterieur*-je (sic!) kibírja az erős reflektort, szabályos anatómiai vonalai nagy fogalmat fog-nak biztosítani a gúkker-kölcsönző vállalatnak . . . Tolnay Andor pontosan szállította, amit egy *bonvivántól* kívánni lehet; szép darab ember, van mit nézni rajta a nőknek. Kiss Manyi a pehelysúlyra alkalmazott gro-teszki játéka művésze kedvesen pajzánkodott.

Ehhez még csak annyit jegyzünk meg, hogy a szigorú kritikus — nomen est omen — *Puskás* álnév mögé rejtőzik.

(Tápé.)

Galli Mátyás.

LEVELESTÁR.

Sarbievsky. Igaza van és kívánságának e helyen teszünk eleget: M. K. Sarbievsky, akinek egy versét jelen számunk fordításban közli, lengyel nemzetiségű barokk-neolatin költő volt (1595—1640). — **Száz százalék.** Kortörténeti szempontból nem érdektelen az a portré, amit a lapok rajzoltak a letartóztatott Tamás Aladárról: egy debrecenvidéki jómódú földbirtokos fia(!), szöszlője az úgynevezett szürrealista költészetnek, a túlhajtott realizmus (?) költészetének, amely a versben nem a részletek realizmusát, hanem a végeredmények realitását (?) hirdeti; a görög szavalókórusok mintájára (?) kollektív szavalókórusokat írt, ami nyilván annak hangsúlyozása akart lenni, hogy a mondanivalók nem egyesek, hanem a tömegek mondanivalói... (Igen, a mondanivalót, még ha valóban is, valóban a tömeg mondja, de a kollektív szöveget százszázalékig az egyéni író adja a hűséges szájmozgatásokat végző tömeg szájába. A tett halála az okoskodás; az irodalomé: a tömeg.) — **Az elmúlt esztendőк vétkes pazarlása.** Érdemes lenne megszavaztatni azokat a napszámosokat, akiket „az elmúlt esztendőк vétkes pazarlása” a szegedi egyetemi építkezéseknél kenyérhez juttatott, vajjon kívánják-e az Előörs-féle balkáni kulturpolitika uralomrajtását. — **Nyaklánc.** Azt írja az Előörs, hogy a Corvin-lánccal és kosszorival jutalmazottak hetvenszázaléka germán. Ezt a bárgyú történeti és politikai szemléletet, amely sajnos annyit árt az országnak, ma már nem érdemes komolyan venni. De azt mégis meg kell szerényen jegyezni, hogy az Előörs felelős szerkesztője, Zsitinszky, tót származású, egyik pártvezérük, Löb István sváb, ciklírókik között pedig a következő ősmagyar nevek szerepelnek: Levatic László, Julier Ferenc, Vuikov Lukács, stb. Felelős kiadójuk Trenkó József. A párthelyiségüket pedig — mely hazafiatlanság! — a Semmelweis nevű sváb utcában tartják. Ideje volna már, hogy átköltözzenek a Kishíd- vagy a stilszerű Malomlaj-utca... — **Egy kis nép-pszichologia.** A Széphalom minden szerzője maga felel a cikkéért, de azért annyit konstatálhatunk, hogy a csehek miatt kár a magunk fejét fájdtatni... Igaz, hogy nem épen a diplomácia nyelvén írogatunk róluk, de ők adták erre a hangra is az első példát. Ime egypár idézet Osusky és Chopin könyvéből (*Magyars' et pangermanistes*, Paris 1918): „C'est cette Hongrie qui, à côté de l'Allemagne, porte l'écrasante responsabilité de la guerre européenne... aveuglement... scandaleuse entreprise... mégalomanie... tyranniques procédés de magyarisation... les violentes méthodes qu'ils emploient pour rendre la Hongrie magyare... Le Bureau officiel de la statistique est chargé par le gouvernement de falsifier les statistiques de façon à montrer que les Magyars possèdent la majorité... Les Magyars se prétendent appelés par la nature à réduire les autres nationalités en esclavage...” — **Positivismus und Idealismus des Literaturhistorikus.** Mindnyájunkat érhet baleset! De azért nem volt mégsem fölösleges a Bánkban-cikk (Széphalom 1930: 122) és az „idealizmus” irányán sem esett csorba. — **Az ellentétek szemlátomást enyhültek.** Így mondotta Berzeviczy Albert és a hazafiság kisajátítói, az irodalmi ízlés egyedárusai, a tudományos módszer monopolizálói az elnöki szó előtt meg kell hogy hajoljanak, ha nem akarják, hogy az irodalomban kisebbségi kormány alakuljon. Mert ez a kisebbségi ma már nem is kisebbség és régóta kormányképes. Annaira kormányképes, hogy a nagyobbik ellenzéke a baloldalon lenne...

BEKÜLDÖTT KÖNYVEK.

Brisits Frigyes: *Irodalomfilozófia*. (Vázlat.) H. n. é. n. 8° 4 l.

Hankiss János: *Jules Verne*. A tudomány a szépirodalomban. Bpest, 1930, 8° 129 l. — Kár volt ezt a könyvet magyarul és nem franciául publikálni.

Magyar Diákszemle, 1930 szept. — A Pozsonyban megjelenő radikális-pacifista folyóirat természetesen a l'art pour l'art irodalomszemlélet ellen hadakozik és ebben egyetért hazai önkonzervatívjainkkal. A 79. lapon cikk a cseh-magyar kultúrközeledésről, amely „szükségszerű következménye Európa gazdasági és politikai viszonyainak”.

Major Ervin: *A népies magyar műzene és a népzene kapcsolatai*. Bpest, 1930, 4° 27 l.

Ybl Ervin: *Toscana szobrászata a Quattrocentóban*. I—II. Budapest, 1930, 4° 544 l. — Legközelebb megemlékezünk róla.

Archivum Neophilologicum, Krakow, 1930, 8° 192 l. — A lengyel akadémia filológiai évkönyve 5 német, 4 francia, 2 olasz, 2 angol és 3 lengyel közleményt hoz, ezenkívül adja a lengyel tanulmányok francia kivonatát is. Ha a lengyelek nem féltik szabadságukat és kulturájukat az idegennyelvű akadémiai publikációktól, akkor a Magyar Tudományos Akadémia mért korlátozza magát kizárólag a magyarnyelvűségre? Nagy nemzeti energiák mennek így feledésbe, a művelt világ pedig a gazdag magyar tudomány eredményeinek fölhasználása nélkül halad tovább...

Deutsche Literaturzeitung 1930, 40 f. — Az 1918. lapon Giulio Panconcelli-Calzia ismerteti Hegedüs L. dolgozatát: Magyar hangletézésformák grafikus ábrázolása (a bécsi Collegium Hungaricum 5. sz. kiadványa).

Revue des Bibliothèques, 1929 dec. — A kitünő könyvtári és bibliografiai folyóirat beszámol a német, svájci, skandináv, osztrák, bolgár, olasz, lengyel, cseh stb. szakdolgozokról, csak éppen Magyarországról nem esik benne szó. Van olyan szerv nálunk, amely a magyar könyv külföldi ismertetésével hivatalosan foglalkozik? Ha nincs, föl kellene egyet állítani, vagy megbízni könyvtáraink valamelyikét ezzel a fontos feladattal.

Archiv für das Studium der neueren Sprachen und Literaturen, Berlin 1930, 3-4. sz. — A 182-187. lapon Otto Mallon (Berlin-Karlshorst) cikke: „Ungarische Freunde Bettina von Arnims”. (Liszt Ferenc és Bettina von Arnim berlini találkozása, 1841—1842.)

Bulletin d'Information des sciences historiques en Europe Orientale, I, Varsovie 1928, 8° 211 l. — A 18—33. lapokon Lukinich Imre tanulmánya: La littérature historique hongroise (1921—1926).

Sudhoffs Archiv für Geschichte der Medizin, Leipzig 1930, 4. f. — A 387. lapon F. Bruck (Berlin-Schöneberg) cikke „Sammelweis und Virchow” címmel. Virchow még 1879-ben is tagadó álláspontot foglalt el Semmelweis fölfedezésével szemben. „An dem Martyrium, das Semmelweis zu erdulden hatte, trägt Virchow einen grossen Teil der Schuld”.

La Nouvelle Revue Française, 1930 okt. 1. — Az 572. lapon Aurélien Sauvageot ismerteti Hankiss és Juhász „Panorama de la littérature hongroise” c. könyvét. Minthogy e bírálat kapcsán sokan tévesen értelmezték a kritikus intencióit, idézünk két részletet, a hitelesség kedvéért eredetiben: „Il eût été juste d'évoquer la tragédie d'Osvát, dont le suicide jette un jour si lugubre sur la grande misère des lettres hongroises... Il faut dire que par delà ce Panorama, il existe une littérature hongroise dont la grandeur âpre ne peut manquer d'émouvoir même ceux à qui il n'est pas donné de savoir le hongrois, cette langue si belle, si pleine, aux accents étranges et qui reste si malheureusement condamnée à demeurer inaccessible”.

Giulio Moravcsik: *Il Caronte bizantino*. Roma 1930, 4° 24 l. — A Pubblicazioni della R. Accademia d'Ungheria di Roma sorozatában megjelent értekezés.

Bodó Jenő: *Rábtartó Oroszországban*. Egy tús naplójából. Csurgó, 1930, 8° 139 l.

Szalai Tibor: *A huszadik század természettudományi múzeuma*. Debrecen, 1930, 4° 12 l.

Alberto Gianola: *Bologna e i conti Caprara in un poema eroico del settecento*. Bologna, 1930, 8° 8 l.

G. O. Nobili Savelli: *Corsica eroica*. (Vir nemonis.) Traduzione metrica di Alberto Gianola, aggiuntevi le note di Nicolo Tomaseo. Livorno, 1930, 8° 32 l.

Erdélyi Szemle, 1930, 13. sz. — A 10. lapon Hegedüs Lóránt írja: „Nagy irodalom nem lehet kritika nélkül, mert a kritikátlanság vagy közömbösséget vagy gyávaságot jelent“.

Emlékkönyv a Székely Nemzeti Múzeum ötvenéves jubileumára. Szerk. Csutak Vilmos. Sepsiszentgyörgy, 1929, 8° 780 l. — A vaskos és gazdagon illusztrált kötet kapcsán álljon itt egy kritika-részlet, amelyet Fritz Holzträger közölt a Korrespondenzblatt des Vereins für Siebenbürgische Landeskunde idei évfolyamának 125. lapján a Sz. N. M. kiadványának ismertetése alkalmából: „Sozusagen Blatt um Blatt ist mir beim Lesen dieser Beiträge die beinahe tragisch anmutende Tatsache zum Bewusstsein gekommen, dass wir hier drei Völker nebeneinander wohnen, dass unsere Gelehrten arbeiten und forschen, und dass diese Arbeit so nebeneinander herläuft, als ob wir mondenweit voneinander entfernt seien. Wie geht da vieles aneinander vorbei! Wie sieht mancher doch nur sein Volk und nicht darüber hinaus die wirkliche reine Wissenschaft. Das ist keine magyarische Einseitigkeit. Unserer Forschung und unseren Gelehrten muss häufig derselbe Vorwurf gemacht werden“. (Ezek a szemrehányások ideát is megfontolhatók és gondolkozásra indíthatnak.)

Szalacsy Rácz Imre: *Magyar sors*. Versek. Debrecen, 1930, 8° 47 l. — Unalmas, érdektelen, helyenként önképzőköri művőjű versek. A címlap is igen primitív.

Magyar Magazin. Szerk. Hamugay Sándor. III. évf.

Anna-Lena Elgström: *Personné gyöngyei*. Négy elbeszélés. Gyoma, 1929, 12, 96 l.

Per Hallström: *Hallgatag, haldós szerelem*. Három elbeszélés. Gyoma, 1929, 12° 137 l.

Selma Lagerlöf: *A halál kocsisa*. Elbeszélés. Gyoma, 1929, 12° 158 l.

Prága Magyar Hírlap 1930 okt. 26. — Néhány mondat a vezércikkéből: „A magyar kisebbségi tanügy pillanatnyi helyzete végtelenül siralmas. Siralmas úgy nemzeti kisebbségi, mint pedig egyetemes pedagógiai szempontból. A kiváló pedagógiai horizonttal bíró magyar tanítói és tanári kar néma megrökönyödéssel nézi azt a dilettáns experimentálást, melyet egyrészt a régi és rég elavult osztrák iskolarendszer importálásával, másrészt a botrányosan dilettáns, magyartalan, selejtes tankönyvek engedélyezésével és bevezetésével elkövetnek. Ezekben a napokban bemutattunk két miniszterileg engedélyezett tankönyvet. Bátran leszögezhetjük, hogy egész Európában, sőt a Balkánon sem találhatók tankönyvek, melyek a helyesírás tekintetében így ordító tudatlanságot áruháznak el. Mi csak kettőt mutattunk be, de rövidesen meg fogjuk győzni az iskolaügyi minisztert, hogy a Prágából importált, Prága részére monopolizált magyar nyelvű tankönyvirodalom legnagyobb részében ugyanilyen selejtes és használhatatlan“.

Régi Magyar Költők Tára. Kiadja a M. T. Akadémia. VIII., XVI. századbeli magyar költők művei. VII. kötet. 1566–1577. Bpest, 1930, 8° 503 l. — A kötetet Dézsi Lajos szerkesztette és Kornfeld Móríc báró támogatásával adta ki az Akadémia irodalomtörténeti bizottsága.

Margit v. Berzenczey: *Auszug aus der in ungarischer Sprache erschienenen Abhandlung: Wildgans-Studien*. Szeged, é. n., 8° 7 l. — Kár volt az egész dolgozatot elrejtetni a német tudományosság elől.

Stephan von Csekey: *Aus den Forschungsarbeiten des Ungarischen Wissenschaftlichen Instituts in Tartu (Dorpat)*. Tartu, 1930, 8° 8–13. kötet.

Pintér Jenő *Magyar Irodalomtörténete*. Tudományos rendszerezés, második kötet. A magyar irodalom a XVI. században. Bpest, 1930, 8° 575 l. — Még megemlékezünk róla.

Nyíregyi Imre: *Megcsúfolt apostolok*. H. n., é. n., a szerző saját kiadása, 8° 135 l. — Apró rajzok, személyes élményektől átfűtve, amik néha novelláig önállóulnak. Nem tehetségtelen, de sokszor naív szerző munkája. Ártatlanul bevallja, hogy történeteivel „nemcsak irodalmi célt, hanem életet javító igazságot is akart szolgálni”. Ehhez igazodva azután — Révész Béla és Ady reminiszcenciák — proletártendenciát kap az egész könyv, ami egyúttal elavulttá is teszi az írásművet, pedig fölcillan benne egypár szép mondat. Persze ma már olajnyomatszerűen hatnak az ilyen víziók: „A magyar falu színe-jáva, a faj ereje, a teremtés, a kenyér kisemmizett szolgálói nagy, kiadós adagokban szedték magukba a bűrtő gyógyszert, a felejtési akarás vágyával nászt ültő bört”. Ingyenes földosztásról szavaló paraszt, akit elhurcol durva csendőrkéz: irodalom ez, vagy pedig propaganda, amit elvben annyira helyeselnek a szélső-jobboldalon? A „forró föld”, az „elmaradt falu” és más — kollektív-irodalmi — programmszavak ma már üresen puffognak. A Kapitalizmus bálványának sértegetése ma már nem fakaszt örömkönnyekeket... De a szerző nevét meg lehet jegyezni.

(Szeged.)

Garázd Péter.

Péchy-Horváth Rezső: *Mégis kisüt a nap*. Regény. Bpest, é. n., 8° 132 l. — Háborús regény.

Jónás Károl: *Tarka* könyv. Visszapillantás, aforizmák. Bpest, szerző kiadása, 1930, 8° 126 l. — A 89. lapon: „Heinrich Gusztáv, a legkellemesebb és legszellemesebb társalgók egyike, rosszkedvű sohasem volt, legalább is nem mutatta. Életbölcseége pedig ebben a kijelentésében csúcsosodott ki: nem kell semmit komolyan venni!”

Vilmos svéd királyi herceg: *Fekete novellák*. Gyoma, 1929, 12° 133 l. — A novellákat Leffler Béla fordította.

Pelle Molin: *Adal költészete*. Elbeszélések. Gyoma, 1929, 12° 146 l.

Artur Möller: *Didkaland*. Elbeszélések. Gyoma, 1929, 12° 112 l. — A magyar írók nyomorognak, a fordítások túltengenek irodalmunkban.

Illyefalvi I. Lajos: *A kenyérkereső nő Budapesten*. Bpest, 1930, 16° 424 l.

Illyefalvy I. Lajos: *Tíz év Budapest székesfőváros életéből a világháború után*. Bpest, 1930, 16° 585 l. — Ha ilyen gondos és szinte bibliofil kiadásnak mondható kiadványban közkinccsé lehetne tenni a magyar klasszikusokat! Kár a statisztikákra ennyi pénzt költeni.

Ladislav Gál: *L'Architecture religieuse en Hongrie du XIe au XXe siècles*, par — docteur de l'Université de Paris. Paris, 1929, 4° 300 l. — Gazdagon illusztrált bibliográfiákkal és térképekkel felszerelt tudományos monográfia a középkori magyar építészetéről. Nagyjelentősége van az ilyen publikációknak, mert a magyar tudományosság évtizedes elrejtett kincseit viszi napvilágra. Vajha minél több ilyen tudományos dolgozat jelennék meg francia és egyéb nyelveken és vajha minél kevesebb úgynevezett propagandáirat, amely elveszi a pénzt a komoly és az országnak igazán használó nyomtatványoktól. Gál László könyve alapvető munkaként fog élni a nemzetközi művészettörténeti irodalomban és e könyvön keresztül lesz ismeretes a középkori magyar kultúrának egy fontos fejezete.

Turmezei László: *Turdn*. Költemények. Bpest, 1930, 12° 62 l. — A kis kötetben van egy szimpatikus és kedves vers Julián barátról.

Haraszi Emil: *Bartók Béla*. Bpest, é. n., 12° 56 l. — A Kortársaink c. sorozat új füzetek.

Kardos László: *Arthur Rimbaud. Versek*. A Debreceni Ady-Társaság kiadása. 1930, 12° 47 l. — Szép fordítások. Rimbaud ismerete nélkül nem lehet Ady Endre atmoszféráját sem megérteni.

Solymossy Sándor: *Ósválási elemek népmeséinkben*. (A kacsalábon forgó várkastély.) Bpest, 1929, 8° 21 l.

François d'Olay: *Le théâtre hongrois dans les états successeurs de 1918 à 1928*. Budapest, 1930, 8° 29 l.

Györfly István: *Medve galandférgé*. Bpest, 1929, 8° 1. — Különnyomat a Természettudományi Közönyből.

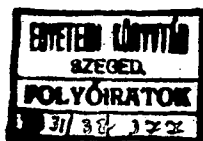
Moravcsik Gyula: *Az onogurok történetéhez*. Bpest, 1930, 8° 37 l.

TARTALOMJEGYZÉK.

	Oldal
ARADI ZSOLT: Krumpliszedők (Vers)	16
" " Uj arcú magyarok, Uj Magyar Föld	34
" " Denevér (Vers)	128
" " Muzsák	166
BALOGH ISTVÁN: Nyilatkozat	307
BARANYAI ZOLTÁN: Szent Bernát misztériuma	69
" " Magyar diplomáciai nyelv	237
BÁRÁNY GERŐ: Élet s halál	4
BERCELI ANZELM KÁROLY: Szegény apám (Vers)	15
" " Hárfa és Holmi	85
" " Irodalompolitika	167
BERDA JÓZSEF: Isten előtt állsz, Harmadik osztály (Versek)	21
" " Esti levél, Roráté (Versek)	74
" " Éjszakai kutya (Vers)	138
" " Gyere te szomjas	243
" " Két rokonvers	276
BERZY ANDRÁS: Öröm	242
" " Ekloga (Vers)	275
BIBÓ ISTVÁN: Könyvtáraink racionalizálása	249
BIRKÁS GÉZA: Ethelka	88
BÖSZÖRMÉNYI JENŐ: A kritika (Novella)	61
DÁNOS ÁRPÁD: A színházak gazdasági és művészi válsága	205
DITRŐI GÁBOR: Erdélyi nap (Vers)	192
ECKHARDTNÉ HUSZÁR IRÉN: Mécs László	22, 92
ÉDES GERGELY: Absztrakt festészet és szürrealizmus?	25
" " L'Europe Centrale	308
FEDÁK ÁGOTA: Sinclair Lewis avagy Amerika európaiasodása	280
FEHÉR TIBOR: Harang kondult (Vers)	195
FÖGEL SÁNDOR: Kornis Gyula tanulmányai	139
" " Jöjjetek harmincas évek!	229
" " Művészetfilozófia	291
GARÁZDA PÉTER: Életem regénye	105
" " A Költő	310
" " Nyigri Imre regényéről	317
GULYÁS PÁL: A kordal (Vers)	194
h. m.: H. Tronchon könyvéről	176
HORVÁTH BÉLA: Claude Breton verse	80
" " Tán Isten ujja (Vers)	277
IVÁNYI BÉLA: Felső-Magyarországról	81, 129, 196
JOÓ TIBOR: Vyhnaek Károly könyvéről	54
JUHÁSZ GYULA: Epigramm Berecz Jánosnak (Vers)	1
" " A bukott angyalok (Vers)	3
" " Szimpozion (Vers)	3
" " A rém (Vers)	121
GY. JUHÁSZ LÁSZLÓ: Madách és Lamennais	89
" " " E. von Jan dolgozatáról	119
" " " A. Eckhardt dolgozatáról	120
" " " R. F. Arnold Madáchról	209

	Oldal
KÁRPÁTI LÁSZLÓ: A Sarlósok Petőfi-koszorúja	111
KORPONAY MÁRIA: Aranyvonat	112
" " Fekete bárány	311
LÁSZLÓ ISTVÁN: A Nyugatról	116
" " Az Ifjúsági Vezetőről	116
" " Balásházy Péter regényéről	175
" " Piukovich József könyvéről	247
" " Rolla Margit verseiről	248
" " Beczassy Judith regényéről	248
MATTYASOVSKY ERZSÉBET: Berg Kristóf lelkiismerete	241
MARÓT KÁROLY: A görög föld istenei	284
MÁLYUSZ ELEMÉR: Irányelvek a magyar történelem tanulmányozásánál	295
MÉCS LÁSZLÓ: Üveglegenda (Vers)	127
MISKOLCZI DEZSÓ: Lechner Károly és Szabó József emléke	294
MOHAI ÁGNES: Ernst-Múzeum	312
MORAVCSIK GYULA: Klasszika-filológiánk és a nemzeti tudományok	177
NÉMETHY GÉZA: Az Ember és Világa (Vers)	57
OLAY FERENC: P. et J. Lebourg könyvéről	118
PELLE ERZSÉBET: Fuhrmann Kamilla dolgozatáról	116
PETUR LÁSZLÓ: A város (Vers)	84
ROLLA MARGIT: Az úton mentem én (Vers)	191
RÓNAI PÁL: Angerianus verseiből	193
SÍK SÁNDOR: A mélységből (Vers)	66
" " Gyalogjáró ember éneke (Vers)	271
CS. SZABÓ LÁSZLÓ: Feuerbach-emlékkiállítás	147
SZABÓ LÖRINC: A belső végtelenben (Vers)	20
" " Halálfelelem (Vers)	136
" " Husz óra múlva (Vers)	189
" " Materializmus (Vers)	269
SZEGEDI LÖRINC: Magyar költők megcsúfolása franciául	164
SZEIBERT JÁNOS: Amerikai falu-analízis	225
SZEKULA ÁGNES: A svájci lélek válsága	142
SZERB ANTAL: Bánk bán és egy olasz irodalmi vita	122
" " Új könyv a házasságról	149
" " Molnár Ákos könyvéről	247
TRENCSÉNYI W. IMRE: Sarbiewsky verse	274
T. S.: Rotary-Club	100
UNDI IMRE: Sport-stilisztika	170
VAJTHÓ LÁSZLÓ: Az új Pintér	210
YBL ERVIN: Az ország legszebb tere	223
Z. B.: Még egyszer neokonzervativizmus	47
ZOLNAI BÉLA: Az irodalmi gondolat	17, 75
" " Irodalomtörténeti alapfogalmak	144
" " Erdély monológja	153
" " Barcelonai kaland	212
" " Még egyszer Erdély monológja	236
" " Bécsi biedermeier	278
Az alföldi kérdés	27
Bordal	232

	Oldal
Csodabogár	52, 113, 171, 245, 312
Erdélyi Helikon	159
Helsingfors-Vilna-Kolozsvár-Szeged	157
Levelestár	52, 114, 172, 245, 314
Marsigli	303
Szegedi problémák	301
ALFÖLD	223, 294
BEKÜLDÖTT KÖNYVEK	54, 115, 173, 247, 315
ERDÉLY	153
ESZMETÖREDÉKEK	22, 85, 139, 205, 278
ROSTA	34, 105, 164, 236, 308
VISSZHANG	30, 101, 161, 233, 305

IV. ÉVFOLYAM.

1—2. SZ. JAN.—FEBR.

SZÉPHALOM

SZERKESZTI:

ZOLNAI BÉLA

	Lap
JUHÁSZ GYULA: A bukott angyalok, Szimpozion (Versek)	3
BÁRÁNY GERŐ: Élet s halál	4—14
BERCZELI ANZELM KÁROLY: Szegény Apám (Vers) . .	15
ARADI ZSOLT: Krumpliszedők (Vers)	16
ZOLNAI BÉLA: Az irodalmi gondolat (I.)	17—19
SZABÓ LÖRINC: A belső végtelenben (Vers)	20
BERDA JÓZSEF: Isten előtt állok, Harmadik osztály (Versek)	21
ESZMETÖREDÉKEK. — Mécs László (I.) Eckhardtné Huszar Irén. — Absztrakt festészet és szürrealiz- mus? Édes Gergely. — Az alföldi kérdés . . .	22—29
VISSZHANG. — ROSTA. — Uj magyar föld, uj arcu ma- gyarok. Aradi Zsolt. — Még egyszer neokon- servativizmus. Z. B. — Csodabogár. — Levelestár	30—53
BEKÜLDÖTT KÖNYVEK	54—56

SZEGED, 1930.

Ára 2 pengő.

SZÉPHALOM

IRODALMI ÉS TUDOMÁNYOS HAVI FOLYÓIRAT

Kiadja a SZÉPHALOM KÖR, SZEGED (Egyetem)

Felelős szerkesztő: ZOLNAI BÉLA.

Felelős kiadó: MOLDOVÁNYI IMRE

Előfizetési ára egész évre P 10— Egy szám ára P 2—

A szegedi írók és egyetemi tanárok 1927 január elsején

SZÉPHALOM

cimmal folyóiratot indítottak a tudás és szépség jegyében. A **SZÉPHALOM** a haladó magyarság öi. nagára eszmélését kívánja előmozdítani. Filozófiai elmélyülés és idealizmus, európai kultúra és a magyar regiség éltetrekeltése, modern szellemiség és hagyománykeresés, a tiszta és önmagáért való művészet lebeg cél gyanánt a **SZÉPHALOM** alapítói előtt. „Ő és új magyarság” szintézise a forradalmak esztétikai anarchiája után: Kazinczy korának klasszicizmusát és magyarcélú emberiségét szimbolizálja a **SZÉPHALOM** neve.

A **SZÉPHALOM** eddigi munkatársai: gróf Teleki Pál, Vargha Gyula, Szabolcska Mihály, Zolnai Béla, Juhász Gyula, Kosztolányi Dezső, Móra Ferenc, Huszti József, Oláh Gábor, Reményik Sándor, Mészöly Gedeon, Várkonyi Hildebrand, Vittorio Santoli, Szerb Antal, Tóth Károly, Balogh Ernő, Bodor Aladár, Komjáthy Aladár, Tonelli Sándor, Marót Károly, Monostori Hugó, Hegyi István, Baranyi János, Pukánszky Béla, Balogh József, Husztiné Révhegyi Rózi, Garázda Péter, Gelei József, Terescsényi György, Szalay József, Pérely Imre, Szabó Lőrinc, Berczeli Anzelm Károly, Rédey Tivadar, Giláty Zoltan, Majthényi György, Palasovszky Béla, Csengery János, Hornyánszky Gyula, Jean Carrère, Faluhelyi Ferenc, Makkai Sándor, Szekfü Gyula, F. Takács Zoltán, Trócsányi György, Szigethy Vilma, Lehel István, Némethy Géza, Bárány Gerő, Marconnay Tibor, Ungvári Elemér, Magyary Zoltán, Zoltán Vilmos, Kolosváry Bálint, Raggambi András, Szekula Ágnes, Molli Erzsébet, Hevesi András, Horger Antal, Eckhardt Sándor, Aldo Dami, Bálint Sándor, Imre Sándor, Czákó István, Zolnai Sándor, Kappel Gyula, Reinbold Béla, Hankiss János, Gyórfy István, Szamosvölgyi Gábor, Buza László, Rozványi Vilmos, Sárközy György, Ritoók Emma, Boros Ferenc, Henrik Becker, Somogyi Szilveszter, Jancsó Benedek, Szegedy Lőrinc, Buday Árpád, Ady Lajos, Deák Zoltán, Vajthó László, Somkuti, Várkonyi Nándor, Baranyai Zoltán, Klebelsberg Kunó gróf, Kárdos László, Szitnyai Zoltan, Vidor Marcell, vitéz Moór Gyula, Issekutz Béla, Menyhárt Gáspár, Faludi János, Evva Gabriella, Rózsa Miklós, N. Sebestyén Irén, Gulyás Pál, Schwartz Elemér, Tóth László, Mattyasovszky Erzsébet, Wolf Rózi, Berda József, Dézsi Lajos, Kőszegi László, Szabó László, Horváth Béla, Thienemann Tivadar, Fögel József, Pettykó János, Schilling Gábor, Szeri Endre, Tamás András, Polner Ödön, Ölvedi László, Alaksza Ambrus, Hont Ferenc, Steinbach Ede, Márer Erzsébet, Halmi Bódog, Babits Mihály, Rónai Pál, Zilinszky Aladár, Kastner Jenő, Lambrecht Kálmán, Karl János, Kutas Kálmán, Trostler József, Arady Zsolt, Eckhardiné Huszár Irén, Édes Gergely, Farkas Gyula, Gulli Mátyás, Korponay Maria, Baranyai Erzsébet, Joó Tibor, Földessy Gyula, Hunyady Ferenc gróf, Mécs László, Vida Péter, Hainiss Elemér, Peter Wust, Eckerdt Elek, Gedeon Jován.

Sajtóvélemények a SZÉPHALOM-ról.

A folyóirat szerencsés ötlettel megtalált és szimbolikus jelentőségű címe: *Széphalom*. Szerkesztői és alapítói azt szeretnék, ha a folyóirat tényleg egyesítené magában az egyetemes szellemi életet, összegyűjtő centrumává válnék a legkülönbözőbb magyar irodalmi irányzatoknak. Az ő és új magyarság szintézise, a régi és az új generációk egyesítése a *Széphalom* egyik legszebb törekvése és legnagyobb irodalmi eredménye lesz. A *Széphalom*nak szeretnénk mennél hosszabb jövőt és mennél nagyobb virágzást jósolni.

KALLAY Miklós (*Nemzeti Ujság*)

A *Széphalom* szelleme: a modern szellemiség és magyar régiség áhítatos szolgálata. A multat nem megváltozhatatlan dogmának, de a legnemesebb matériának tekinti.

SZIGETHY Vilmos (*Szegedi Napló*).

Tudományos és irodalmi szemle, amely Szegeden jelenik meg, de nem lokális céllal, hanem az egész ország számára.

Szegedi Új Nemzedék.

A program értékes ígérete nyilatkozik meg mindjárt az első számban.

Magyar Hírlap.

Rendkívül gazdag és a modern Nyugateurópa legírsebb szellemi mozgalmait felé orientálódó szemle.

LAMBRECHT Kálmán (*Literatura*).

Tág fejlődésképeség, magas színvonalon:

(*Ujság, Kolozsvár*.)

A *Széphalom* a legjobb értelemben vett konzervativizmus legmodernebb kritikai képviselője. Egyszerre igyekszik megvalósítani a kettészakadt irodalom egyesítését és a kozmopoliszi ködbe vesző magyar irodalom decentralizációját.

JUHÁSZ Gyula (*Délmagyarország*)

A *Széphalom* tudományos és szépirodalmi folyóirat akar lenni, amely nem szűkebb tudományos köröknek, hanem a művelt közönség szélesebb rétegeinek akar szólni.

MÉSZÖLY Gedeon (*Budapesti Szemle*).

A folyóirat a magyar szellemi termelés majd minden általános körét felöleli. Írói között a régi és új nemzedék legjobbjait találjuk.

(*A Mai Nap*.)

A *Széphalom* az életre született . . . Erő van benne s életakarát, mely szerves része nemzetének. Nem véletlen, hogy a modern szellemiséget s a hagyománykeresést összebékíteni akaró *Széphalom* heves irodalmi harcot provokált s az is természetes, hogy az Ady-kérdés van e harc központjában. A harcból csak egy elv kerülhet ki, győztesen, az, amely a magyar kincsek egész skálájának megbecsülését kívánja, amelyet, szerencsére, a *Széphalom* is homlokára írt . . .

SZÖMBATFALVY György (*Társadalomtudomány*).

A *Széphalom* kritikai fejtegetései magas színvonalúak. A belletrisztikai rész nyeresége a magyar szépirodalomnak. E lap széleskörű tájékozottsággal nyúl hozzá napi problémákhoz és igazáért szívesen bocsátkozik gerinces polémiaiba is.

(*Keleti Ujság, Kolozsvár*.)

Egyetemi körök komoly, értékes lapjaként indult meg a *Széphalom*...

OLÁH György (*Magyarság*).

Leben bedeutet Kampf und bahnt schöpferischer Entwicklung den Weg. Die Bemühung Adys Erscheinung historisch zu verankern und atmosphärisch zu bereinigen, verdient alles Lob. Nicht minder der Gedanke, Europas geistige Stimmung von Zeit zu Zeit in Stimmen repräsentativer Köpfe und Seelen festzuhalten . . .

JOSEF TURÓCZY-TROSTLER (*Pester Lloyd*).

Ez az izléses kiállítású, változatos tartalmú folyóirat remélhetőleg vitáival is csak életrevalóságát fogja dokumentálni azok szemében is, kik nem mindenben értenek egyet állásfoglalásával. Harc az élet!

Koszó János (*Egyetemes Philológiai Közlöny*).

La revue *Széphalom* traduit un effort de décentralisation dont la Hongrie a besoin, que l'actuel ministre de l'Instruction publique à Budapest sait encourager et auquel on doit applaudir.

Henri TRONCHON (*Revue de Littérature Comparée*).

Új és talán sok más próbálkozásnál frissebb, szívósabb hajtás zsendült a magyar irodalmi élet fáján. A *Széphalom* sikere a magyar vidék sikere lesz.

HANKISS János (*Debreceni Szemle*).

Korunkban páratlan bátorság és önzetlen lelkeség kellett egy ilyen folyóirat megvalósításához... Üdvözljük Szeged városának literary gentlemanjeit, Kazinczy-lelkű tudósait, íróit és szellemi kincsekben gazdag mecénásait.

VÁRY Rezső (*Irodalomtörténet*).

Kétségtelenül szükség van rá, hogy a magyar irodalomnak legyen egy magaslaton álló őrhelye, ahonnan messze el lehet látni. — mindenüvé, hol a magyar irodalmat művelik s ahol valami centrumot találhatnak azok, akik a meglevő irodalmi iskolák vagy irányok közül egy vagy más okból egyikhez sem hajlandók csatlakozni. Mindenképen szükséges egy olyan irodalmi fórum, amely egy irodalmi irányt sem szolgál és amelynek pártatlanságát és teljes elfogulatlanságát mindenki elismeri. Az új *Széphalom* ezt a hivatását nagyszerűen tölti be.

SZABÓ László (*Pesti Napló*).

A szegedi egyetemi tanárok folyóirata az Ady-kérdésben egyáltalán nem számítható konzervatívnak, de az egyetemi irodalomtanárok fiatalabb nemzedékének szempontjait igyekeznek a konzervatív közönség előtt képviselni.

SCHÖFFLIN Aladár (*Nyugat*).

A *Széphalom* minden sorával a tradíciókban gyökerező, de bátor haladást szolgálja és sok tekintetben utat mutat a nemzeti életnek. A folyóirat tág teret nyújt a szépirodalomnak is, ami annál öröndetesebb, mert ma talán a *Széphalom* az egyetlen folyóirat, amely pártokon és klikkeken fölüllemelkedve szólaltatja meg a tehetségeket. Kívánjuk, hogy a *Széphalom* maradjon meg továbbra is annak a nemes gondolatszabadságnak a harcosa, amely egyetlen korlátját az igazságban látja.

MIHELICS Vid (*Vox Academica*).

A Tóth Károly alapította *Széphalom* a sajátos szegedi tudományos-ságnak magasszínvonalú folyóirata.

KLEBELSBERG Kunó gróf (*Pesti Napló*).

*

SZÉPHALOM-KÖNYVTÁR.

SZÉPHALOM KÖR kiadása, Szeged.

1. ZOLNAI BÉLA: *Modern irodalmunk és az irodalomtudomány*. Ára 2 pengő.

„Érdekesen mutat rá egyes irodalmi közfelfogások átértékelésére a modern irodalomtudomány szemüvegén át.”
(Nemzeti Ujság.)

„Az irodalomtudomány új eszközeivel és értékelésével állapítja meg Ady irracionális új romantikájának áttörő, gátszakító jelentőségét a modern magyar irodalom érdekében az epigonok költészetében megcsontosodással fenyegető Petőfi-Arany-féle klasszicizmussal szemben.”
(Literatura.)

„Arra a kérdésre keres és talál is feleletet a szerző, hogy hatással volt-e modern irodalmunk a magyar irodalomtörténet-íráshoz“ (Magyarság.)

„A kritika kénytelen konstatálni, hogy Arany János után is lehetséges a költészet témakörének kibővítése“.

(Keleti Újság.)

„Die Bemühung, Adys Erscheinung historisch zu verankern und atmosphärisch zu bereinigen, verdient alles Lob“.

(Pester Lloyd.)

2. **MARÓT KÁROLY**: *Lényeg és gondolat*. Részlet a szellemiség kialakulásának történetéből. Ára 220 pengő.

„A kutató elme eredményeinek új útait tárja föl a költészet misztikus eredete felé“.

(Szegedi Napló.)

3. **ZOLNAI BÉLA**: *A janzenista Rákóczi*. (Rákóczi két kéziratának hasonmásával.) Ára 220 pengő.

„Hosszabb tanulmány Rákóczi Ferenc ismeretlen vallásos munkáiról“.

(Uj Lap.)

„A szerzőnek sikerül meggyőzően bebizonyítania, hogy Rákóczit a grosbois-i kamalduliak janzenista szelleme itatta át“.

(Napkelet.)

4. **BÁRÁNY GERŐ**: *Filozófiai mozaik*. Ára 2 pengő.

„Garány Gerő a filozófiai gondolkozásban és irodalomban a vallásos értelemben vett hívő bölcszet képvisel, akivel öröm társalogni, mert műveit olvasva tisztá gondolkozásából mennyei derű sugárzik felénk: az élet ama pótolhatatlan biztosságérzete, melyet egyesegyedül a hit nyújthat“.

(Budapesti Hírlap.)

„Ez a nagyon érdekesen gondolkozó és époly érdekesen író filozófus ritka jelensége a mostani időknek. Szinte lírikus hajlandósággal és vágyteljesülésként e rossz idők rossz jelenségeiben is meg tudja tartani átfogó szeretetét dolgok és életek, lényegek és részletek iránt, a nap egyes rút produktumain túl föl tud emelkedni a maga és mások vigasztalására“.

(Magyar Hírlap.)

„A világ lényegét keresi inkább lirai, misztikus megélés, mint szigorú logikai dedukciók útján. Az élet értelme — a lélek kultúrája“.

(Századunk.)

„Az embernek, a gondolkodó lénynek örök nagy kapcsolata az istenséghez az a probléma, amely a maga megoldásaiban az emberi lét elviselhetőségét és értékét jelent. Ez a gondolat áll Bárány Gerő filozófiájának központjában“.

(Nyolcórai Újság.)

5. **KOLOSVÁRY BÁLINT**: *Az arckép és a jog*. Ára 150 pengő.

6. **PUKÁNSZKY BÉLA**: *A százéves magyar irodalomtudomány*. Ára 150 pengő.

„Pukánszky würdigt die Verdienste Toldys um die Grundlegung der ungarischen Literaturgeschichte und charakterisiert sodann in knappen, prägnanten Strichen die weiteren Fortschritte auf diesem Gebiet“.

(Pester Lloyd.)

„Becsés az a megállapítása, hogy a germanisztika milyen termékenyen és módosítólag hatott Heinrich Gusztáv, Bleyer Jakab és Thienemann Tivadar munkásságán keresztül a magyar irodalomtörténetíráshoz is és annak módszereit, szempontjait teljesen megújította“.

(Napkelet.)

7. **MAGYARY ZOLTÁN, HUSZTI JÓZSEF, HORNÝANSZKY GYULA és IMRE SÁNDOR**: *Egvelempolitikai kérdések*. Ára 220 pengő.

„Remélhetőleg lassan, de biztosan sikerül az úttörés olyan területeken is, hol féltő gonddal örködnek a régien és zárkóznan el az új elől“.

(Egyet. Philologiai Közl.)

8. BÁRÁNY GERŐ: *Tat tvam asi.* Ára 1:50 pengő.

„Das bist du, — Subjekt und Prädikat sind identisch, so lautet die Weisheit der indischen Philosophie. Von diesem Satz geht die Betrachtung aus, die Gregor Bárány, der vortreffliche ungarische Denker, über eines der tiefsten metaphysischen Probleme aufstellt. Nichts liegt der Lebensphilosophie Bárány's ferner, als einen Quietismus, einen tatenscheuen Fatalismus zu predigen. Er will uns nur das grosse metaphysische Schauen lehren, uns überzeugen, dass wir auf Schritt und Tritt Wundern begegnen“.

(Pester Lloyd.)

9. KLEBELSBERG KUNÓ gróf, JUHÁSZ GYULA, ZOLNAI BÉLA, MOOR GYULA, KOLOSVÁRY BALINT, ISSEKUTZ BÉLA, MENYHART GÁSPÁR, SOMOGYI SZILVESZTER: *Tóth Károly emlékezete.* Ára 2:20 pengő

„A Széphalom-Könyvtárból külön kiemelendő ez a szám, amely szegény, túlkorán s tragikusan elhunyt Tóth Károly emlékezetét van hivatva örízni . . . Honi tudományosságunk fejlődése s a vidéki új gócpontok megerősödésének érdekében csak azt kívánhatjuk, hogy ez a sorozat minél gyorsabban nőjön és népszerűvé legyen“.

(Egyetemes Philologiai Közlöny.)

„A magyar közélet porondján ritka a modern konzervatív lelkiségnek az a szerencsés típusa, amelyet Tóth Károly rokonszenves egyénisége képviselt . . .“

(Társadalomtudomány.)

10. SZERB ANTAL: *William Blake.* Ára 2 pengő.

11. DÉZSI LAJOS: *A gr. Vigyázó-alapítvány és a magyar tudománypolitika.* Rektori székfoglaló. Ára 2 P.

12. VAJTHÓ LÁSZLÓ: *En, Ady Endre.* Ára 5 pengő.

„Rendkívül gondos és Adynak egész oeuvre-jét felölelő studium. Rámutat Vajthó arra is, hogy a nemzetközinek bélyegzett költő versei tele vannak magyar elemekkel, szülőföldje emlékeivel . . . Ady egyenlőséget akar, vallási türelmet, békés barátja akar lenni a zsidóknak, megtelik katolikus szellemmel, csak hogy valami egyetemes magyar igazsághoz jusson, olyanhoz, mely minden fajt, vallást betetöz“.

(Magyar Hirlap.)
„Diese gute, weitausholende, umsichtige Studie sucht einen vermittelnden Standpunkt einzunehmen zwischen den Extremen Begeisterung und Abwehr“.

(Pester Lloyd.)

Vajthó könyvének az az értéke, hogy tekintetét nem mályosítja el sem valamely megszállt pozíció féltése, sem a forradalmi propaganda. A megértő érzékenység finom tapintatával fogja föl Ady természetét és a szorgalmas tudós gazdag anyagával győz meg . . . Szép könyv. Aki tendencia nélkül akarja megismerni Adyban a költőt, a magyart és az embert, olvassa el.

(Protestáns Szemle.)

13. Dr. POLNER ÖDÖN: *Állami létünk és a nemzeti királyság.* Ára 2 P.

14. BÁRÁNY GERŐ: *Ethikai világrend* Ára 2 P.

„Küartóan és győzelmesen szinte szárnyalóan élénk és biztos logikával vitatja a lélek függetlenségét és fenntartását. Gyönyörű tanulmánya, melynek stilusbeli szépségeit is örömmel élveztük, az etika védőbeszéde a materializmussal szemben, azzal a kiegyenlítő igazsággal, hogy az ember a végtelen tökéletesedés felé halad“.

(Pesti Hirlap.)

15. SZERB ANTAL: *Az ihletett költő.* Ára 2 P.

16. MARÓT KÁROLY: *P. Vergilius Maro Georgiconának második éneke.* Ára 2 P.

Kogutowicz Károly

Dunántul és Kisalföld

írásban és képen

című munkájának I. kötete megjelent.

A kritika így szól: „Az utolsó évek legjobb magyar tudományos műve egyszerűsége és a legszebb magyar könyv is: a legtöbb műmelléklet, 300 soha nem látott légi-fénykép és művészitájkép olyan, hogy több benne a hangulat, mint egy költeményben.”

A pompás nagy egészvászonkötésű, diszes aranyozású kötet
ára 28 pengő.

Kapható minden jobb könyvkereskedésben.

Ennek a folyóiratnak előfizetői a mellékelt szelvényt felhasználásával megrendelhetik a kiadónál

22 pengős

kedvezményes áron, részletfizetésre is.

Aki **négy** előfizetőt szerez **ingyen** kapja a könyvet.

SZÉPHALOM

Szelvény.

Alulírott megrendelem Dr. Kogutowicz Károly *Dunántul és Kisalföld* írásban és képen című munka I. kötetét, kedvezményes előfizetési áron 22 pengőért.

Név:

.....

.....

Kérem a részletfizetési feltételeket megküldeni.

Kiadja:

**M. kir. Eggetemi
Földrajzi Intézet**

Szeged,

Szukováthy tér 1.

*Magyar Kender-,
Len- és Jutaipar R. T.
Szeged (Újszeged)*

TELEFONSZÁM:

19, 592, 755.

SÜRGÖNYCÍM:

VULPES.

VARGA MIHÁLY

KENDER-, LEN- ÉS
JUTAGYÁRTMÁNYOK

S Z E G E D,

Aradi-utca 4. szám.

Telefon 469. és 647.

Sürgőnycim „KENDER“

Ajánlja mindennemű **kötélárú,**
zsák, pongva, zsinég, fonal,
zsinór, kender és kóc valamint
háló-gyártmányait (**tennis és ha-**
lászáló, stb.) kárpitos kellé-
kek, matrac és rolettavásznak,
napellenzők, stb. elsőrendű mi-
nőségben, gyári áron.

SZEGEDI
KERESKEDELMI
ÉS IPARBANK

Postatakarékpénztári csekkszámla :

481.

ACTA

LITTERARUM AC SCIENTIARUM REGIAE UNIVERSITATIS FRANCISCO-JOSEPHINAE.

Kiadja a M. Kir. Ferencz József-Egyetem Barátainak Egyesülete.

Föld és Ember.

Negyedévenként megjelenő tudományos szemle. Szerk. Kogutowicz Károly (Szeged, Egyetemi Földrajzi Intézet). Évi előfizetés ára: 6 pengő.

Folia Cryptogamica.

Magyarország virágtalan növényeire vonatkozó közlemények. Szerkeszti: Györffy István. Kiadja a szegedi egyetem botanikai intézete.

Dolgozatok

a m. kir. Ferencz József-Tudományegyetem Archaeologiai Intézetéből. Szerk. Buday Árpád.

ÉRTEKEZÉSEK

a m. kir. Ferencz József Tudományegyetem Pedagógiai Intézetéből.

Új sorozat 2. sz.

TETTAMANTI BÉLA:

A közösség gondolata Kármán Mór neveléstudományában.

Értekezések

a m. kir. Ferencz József Tudományegyetem Filozófiai Intézetéből — 1. sz. Muzsnai

Dénes: Böhm Károly szellemtana és az újabb törekvések a mai lélektanban.

A legjobb, a legnívósabb társadalmi, színházi, művészeti illusztrált hetilap a

HOMOKÓRA

Szerkeszti: MAGYAR LÁSZLÓ.
Megjelenik minden szombaton.

KÁRÁSZ-UTCA 14. SZ.

Telefon 6-84.

Del-Hungaria

a vezető világmárka

Elsőrendű cipők és harisnyák.

**A szegedi
Ferencz József ma-
gyar királyi egyetem
Barátainak Köre**

Tagsági díj egy évre 2 pengő.

Elnök: *Bethlen István gróf.*

Ügyv. elnök: *Menyhárt Gáspár.*

SZEGED-CSONGRÁDI TAKARÉKPÉNZTÁR

SZEGED, székház: Takaréktár-u. 7.

ALAPITVA: 1845-BEN.

Kimutatott saját tőkéi: 3,200.000 P.

Betétek összege: 15 millió pengő.

Kihelyezések összege: 26 millió pengő.

**Foglalkozik a takaré- és
banküzlet minden ágával.**

A magyar protestantizmus
szellemi képviselője a

PROTESTÁNS SZEMLE

HAVI FOLYÓIRAT.

Kiadóhivatal:
BUDAPEST, CALVIN-TÉR. 7. SZ.

Kérjen mutatványszámot!

VÉRTES MIKSA SZEGED

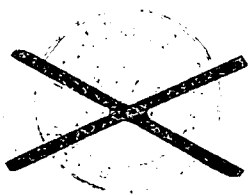
szénnagykereskedő

**Boldogasszony-sugárut
17. szám.**

Szállít a város bármely területére legelsőrendű porosz szenet, kokszt, tatai szalonszenet és brikket kályhafűtésre a legkisebb mennyiségben is a legolcsóbb arakon.

Telefonon megrendelhető 9-58 számnál!

A szegedi egyetem ex libris-e a vilnai egyetemnek
ajándékozott könyvekben.

Études Françaises

publiées par l'Institut Français de l'Université de Szeged.

1. *André Dudith et les humanistes français.* Par Jean FALUDI.

Magyar filologus igaz örömmel üdvözölheti a szegedi egyetem Francia Philologiai Intézetét első kiadványa alkalmából. Szerencsésnek tartjuk különösen azt, hogy francia nyelven is publikálnak, mert ma már hála Istennek elmúlt az az idő, amikor a doktori disszertációkkal kellett a nemzeti nyelvet megvédeni . . . Faludi János dolgozata előkészítése egy nagyobb monografiának, mely a külföldön oly nagy hírnévre szert tett magyar humanista életét és műveit fogja először kritikailag elemezni.

Eckhardt Sándor (Széphalom, 1927).

Si le rôle politique joué par Dudith est bien connu, il n'en est pas de même de son activité littéraire; en particulier, ses rapports avec les humanistes français sont restés jusqu'à présent mal définis. M. Faludi cherche à préciser les dates de ses séjours en France, les relations qu'il y a nouées.

A. D. M. (Revue d'Histoire Ecclésiastique, 1928).

Il faut savoir gré à l'Institut Français de l'université de Szeged, d'avoir inauguré ces Etudes Françaises (auxquelles nous souhaitons une glorieuse carrière), par un travail consacré à „André Dudith et les humanistes français“. L'auteur, Jean Faludi, a bravement entrepris de nous apporter quelque chose de précis sur les rapports très vagues que des générations de compilateurs et d'historiens avaient mentionnés comme ayant existé entre Dudith et certains érudits français, tels que Muret, Ramus, Théodore de Bèze.

F.-L. Schoell (Revue des Études Hongroises, 1928).

A dolgozat magyarul is megjelent a Minerva 1928. évf. 1. számában. (Vö. erről: Irodalomtörténet, 1928 : 177.)

2. *H.—F. Amiel, traducteur. Son européanisme. Ses relations avec la Hongrie.* Par Vilma de SZIGETHY.

Indem die Verfasserin in ihrer trefflichen Arbeit die historisch-geistigen Vorbedingungen, die psychologisch-persönlichen Voraussetzungen jener Situation aufdeckt, die Amiel zum Übersetzer Petőfis werden liess, zugleich an der Hand seiner Übersetzungen Amiels Verhältnis zum ungarischen Problem seiner Zeit erwägt, bringt sie dankenswerte Beiträge zum ausserungarischen Petőfi-Kult und überhaupt zur vergleichenden Literaturgeschichte.

J. Turóczi-Trostler (Pester Lloyd, 20. Juli 1929).

A dolgozat főérdeme abban áll, hogy egyrészt Amiel és a magyar Meltzl Hugó levelezését, másrészt Amielnek a magyarokra vonatkozó kiadatlan följegyzéseit is részletesen ismerteti s így eléggé bepillanthatunk e nyugtalan szellem műhelyébe. Petőfi-fordításai különösebb

érdekekkel nem bírnak, azokat inkább az egykorú művelt európai szellem érdeklődésének mértéke gyanánt foghatjuk föl.

Eckhardt Sándor (Napkelet, 1929 : 473).

Előkészületben :

3. *Les impressions françaises de Vienne. 1750—1850.* Par Vera ORAVETZ.

4. *Le jansénisme en Hongrie. 1717—1826.* Par Béla ZOLNAI.

Értekezések

a m. kir. Ferencz József-Tudományegyetem Magyar Irodalmi Intézetéből.

Szerk. Dézsi Lajos.

Legújabb szám :

7. sz. *Téglás B. Jenő*: A TÖRTÉNETI PASQUILLUS A MAGYAR IRODALOMBAN.

Kolozsvári-Szegedi Értekezések a Magyar Művelődéstörténet Köréből.

XIII.

SZABÓ FERENC: Társadalom, művelődés Zsigmond törvényeiben.

NÉPÜNK és NYELVÜNK

A szegedi alföldkutató bizottság közérdekű folyóirata

HORGER ANTAL és CS. SEBESTYÉN KÁROLY

közreműködésével szerkeszti

BIBÓ ISTVÁN.

A SZÉPHALOM

márc.-ápr. száma a következő közleményeket hozza :

Baranyai Zoltán: Szent Bernát misztériuma. — Petur László: A város. (Vers.) — Szerb Antal: Új könyv a házasságról. — Tonelli Sándor: Rotary-Ciub. — Korponay Mária: Aranyvonal. — Gy. Juhász László: Madách és Lamennais. — Garázda Péter: Egy szadista memoárjai. — Berda József: Versek. — Birkás G. zsa: Ethelka. — Berczeli Anzelm Károly: Juhász Gyula. — Szekula Ágnes: Svájc lelki válsága. — Boda István: Neokonzervativizmus.

SZÉPHALOM

SZERKESZTI:

ZOLNAI BÉLA

	Lap
NÉMETHY GÉZA: Az Ember és Világa (Vers)	57— 60
BÖSZÖRMÉNYI JENŐ: A kritika (Novella)	61— 65
SIK SÁNDOR: A mélységből (Vers)	66— 68
BARANYAI ZOLTÁN: Szent Bernát misztériuma	69— 73
BERDA JÓZSEF: Esti levél, Roráté (Versek)	75
ZOLNAI BÉLA: Az irodalmi gondolat (II.)	76— 79
HORVÁTH BÉLA: Claude Breton verse	80
IVÁNYI BÉLA: Felső-Magyarország (I.)	81— 83
PETUR LÁSZLÓ: A város (Vers)	84
ESZMETÖREDÉKEK. — Hárfá és Holmi. <i>Berczeli Anzelm</i> <i>Károly</i> . — <i>Ethelka</i> . <i>Birkás Géza</i> . — <i>Madách és</i> <i>Lamennais</i> . <i>Gy. Juhász László</i> . — <i>Mécs László</i> (II.) <i>Eckhardtné Huszár Irén</i> . — <i>Rotary-Club. T. S.</i>	85—100
VISSZHANG. — <i>ROSTA</i> . — <i>Életem regénye</i> . <i>Gárdza</i> <i>Péter</i> . — <i>A Sarlósok Petőfi-koszorúja</i> . <i>Kárpáti</i> <i>László</i> . — <i>Aranyvonal</i> . <i>Korponay Mária</i> — <i>Csoda-</i> <i>bogár</i> . — <i>Levelestár</i>	101—114
BEKÜLDÖTT KÖNYVEK	115—120

SZEGED, 1930.

Ára 2 pengő.

SZÉPHALOM

IRODALMI ÉS TUDOMÁNYOS HAVI FOLYÓIRAT

Kiadja a SZÉPHALOM KÖR, SZEGED (Egyetem)

Felelős szerkesztő: ZOLNAI BÉLA.

Felelős kiadó: MOLDOVÁNYI IMRE

Előfizetési ára egész évre P 10.— Egy szám ára P 2.—

A szegedi írók és egyetemi tanárok 1927 január elsején

SZÉPHALOM

cimmel folyóiratot indítottak a tudás és szépség jegyében. A **SZÉPHALOM** a haladó magyarság önmagára eszmélését kívánja előmozdítani. Filozófiai elmélyülés és idealizmus, európai kultúra és a magyar régiség életrekeltése, modern szellemiség és hagyománykeresés, a tiszta és önmagáért való művészet lebeg cél gyanánt a **SZÉPHALOM** alapítói előtt. „Ő és új magyarság” szintézise a forradalmak esztétikai anarchiája után: Kazinczy korának klasszicizmusát és magyarcélú emberiségét szimbolizálja a **SZÉPHALOM** neve.

A **SZÉPHALOM** eddigi munkatársai: gróf Teleki Pál, Vargha Gyula, Szabolcska Mihály, Zolnai Béla, Juhász Gyula, Kosztolányi Dezső, Móra Ferenc, Huszti József, Oláh Gábor, Reményik Sándor, Mészöly Gedeon, Várkonyi Hildebrand, Vittorio Santoli, Szerb Antal, Tóth Károly, Balogh Ernő, Bodor Aladár, Komjáthy Aladár, Tonelli Sándor, Marót Károly, Monostori Hugó, Hegyi István, Baranyi János, Pukánszky Béla, Balogh József, Husztiné Révhegyi Rózi, Garázdá Peter, Gelei József, Terescsényi György, Szalay József, Pérely Imre, Szabó Lőrinc, Berczeli Anzelm Károly, Rédey Tivadar, Gildrty Zoltán, Majthényi György, Palasovszky Béla, Csengery János, Hornyánszky Gyula, Jean Carrère, Faluhelyi Ferenc, Makkai Sándor, Szekfü Gyula, F. Takács Zoltán, Trócsányi György, Szigethy Vilma, Lehel István, Némethy Géza, Bárány Gerő, Marconnay Tibor, Ungvári Elemér, Magyary Zoltán, Zoltán Vilmos, Kolosváry Bálint, Raggambi András, Szekula Ágnes, Molli Erzsébet, Hevesi András, Horger Antal, Eckhardt Sándor, Aldo Dami, Bálint Sándor, Imre Sándor, Czákó István, Zolnai Sándor, Kappel Gyula, Reinbold Béla, Hankiss János, Gyórfy István, Szamosvölgyi Gábor, Buza László, Rozványi Vilmos, Sárközy György, Ritoók Emma, Boros Ferenc, Henrik Becker, Somogyi Szilveszter, Jancsó Benedek, Szegedy Lőrinc, Buday Árpád, Ady Lajos, Dedk Zoltán, Vajthó László, Somkuti, Várkonyi Nándor, Baranyai Zoltán, Klebelsberg Kunó gróf, Kurdos László, Sziitnyai Zoltán, Vidor Marcell, vitéz Moór Gyula, Issekutz Béla, Menyhárt Gáspár, Faludi János, Evva Gabriella, Rózsa Miklós, N. Sebestyén Irén, Gulyás Pál, Schwartz Elemér, Tóth László, Mattyasovszky Erzsébet, Wolf Rózi, Berda József, Dézsi Lajos, Kőszegi László, Szabó László, Horváth Béla, Thienemann Tivadar, Főgel József, Pettykó János, Schilling Gábor, Szeri Endre, Tamás András, Polner Ödön, Ólvedi László, Alaksza Ambrus, Hont Ferenc, Steinbach Ede, Márer Erzsébet, Halmi Bódog, Babits Mihály, Rónai Pál, Zilinszky Aladár, Kastner Jenő, Lambrecht Kálmán, Karl János, Kutas Kálmán, Trostler József, Arady Zsolt, Eckhardtne Huszár Irén, Édes Gergely, Farkas Gyula, Galli Mátyás, Korponay Mária, Baranyai Erzsébet, Joó Tibor, Földessy Gyula, Hunyady Ferenc gróf, Mécs László, Vida Péter, Hainiss Elemér, Peter Wust, Eckerdt Elek, Gedeon Jolán, Bőszörményi Jenő, Sik Sándor, Iványi Béla, Petur László, Birkás Géza, Gy. Juhász László, Kárpáti László, Olay Ferenc, László István.

Sajtóvélemények a SZÉPHALOM-ról.

A folyóirat szerencsés ötlettel megtalált és szimbolikus jelentőségű címe: *Széphaalom*. Szerkesztői és alapítói azt szeretnék, ha a folyóirat tényleg egyesítené magában az egyetemes szellemi életet, összegyűjtő centrumává válnék a legkülönbözőbb magyar irodalmi irányzatoknak. Az ő és új magyarság szintézise, a régi és az új generációk egyesítése a *Széphaalom* egyik legszebb törekvése és legnagyobb irodalmi eredménye lesz. A *Széphaalom*nak szeretnénk mennél hosszabb időt és mennél nagyobb virágzást jósolni.

KÁLLAY Miklós (*Nemzeti Ujság*).

A *Széphaalom* szelleme: a modern szellemiség és magyar régiség áhítatos szolgálata. A multat nem megváltozhatlan dogmának, de a legnemesebb matériának tekinti.

SZIGETHY Vilmos (*Szegedi Napló*).

Tudományos és irodalmi szemle, amely Szegeden jelenik meg, de nem lokális céllal, hanem az egész ország számára.

Szegedi Új Nemzedék.

A program értékes ígérete nyilatkozik meg mindjárt az első számban.

Magyar Hírlap.

Rendkívül gazdag és a modern Nyugateurópa legíríszebb szellemi mozgalmi felé orientálódó szemle.

LAMBRECHT Kálmán (*Literatura*).

Tág fejlődésképeség, magas színvonalon.

(*Ujság*, Kolozsvár.)

A *Széphaalom* a legiobb értelemben vett konzervativizmus legmodernebb kritikai képviselője. Egyszerre igyekszik megvalósítani a kettészakadt irodalom egyesítését és a kozmopoliszi ködbe vesző magyar irodalom decentralizációját.

JUHÁSZ Gyula (*Délmagyarország*).

A *Széphaalom* tudományos és szépirodalmi folyóirat akar lenni, amely nem szűkebb tudományos köröknek, hanem a művelt közönség szélesebb rétegeinek akar szólni.

MESZÖLY Gedeon (*Budapesti Szemle*).

A folyóirat a magyar szellemi termelés majd minden általános körét felöleli. Írói között a régi és új nemzedék legiobbjait találjuk.

(*A Mai Nap*.)

A *Széphaalom* az életre született . . . Erő van benne s életakarát, mely szerves része nemzetének. Nem véletlen, hogy a modern szellemiséget s a hagyománykeresést összehátrítani akaró *Széphaalom* heves irodalmi harcot provokált s az is természetes, hogy az Ady-kérdés van e harc központjában. A harcból csak egy elv kerülhet ki győztesen, az, amely a magyar kincsek egész skálájának megbecsülését kívánja, amelyet, szerencsére, a *Széphaalom* is homlokára írt . . .

SZOMBATFALVY György (*Társadalomtudomány*).

A *Széphaalom* kritikái fejtegetései magas színvonalúak. A belletrisztikai rész nyeresége a magyar szépirodalomnak. E lap széleskörű tájékoztatottsággal nyúl hozzá napi problémákhoz és igazáért szívesen bocsátkozik gerinces polémiaiba is.

(*Keleti Ujság*, Kolozsvár.)

Egyetemi körök komoly, értékes lapjaként indult meg a *Széphaalom*...

OLÁH György (*Magyarság*).

Leben bedeutet Kampf und bahnt schöpferischer Entwicklung den Weg. Die Bemühung Adys Erscheinung historisch zu verankern und atmosphärisch zu bereinigen, verdient alles Lob. Nicht minder der Gedanke, Europas geistige Stimmung von Zeit zu Zeit in Stimmen repräsentativer Köpfe und Seelen festzuhalten . . .

JOSEF TURÓCZY-TROSTLER (*Pester Lloyd*).

Ez az izléses kiállítású, változatos tartalmú folyóirat remélhetőleg vitáival is csak életrevalóságát fogja dokumentálni azok szemében is, kik nem mindenben értenek egyet állásfoglalásával. Harc az élet!

KOSZÓ János (*Egyetemes Philológiai Közlöny*).

La revue *Széphalom* traduit un effort de décentralisation dont la Hongrie a besoin, que l'actuel ministre de l'Instruction publique à Budapest sait encourager et auquel on doit applaudir.

Henri TRONCHON (*Revue de Littérature Comparée*).

Új és talán sok más próbálkozásnál frissebb, szívósabb hajtás zsendült a magyar irodalmi élet fáján. A *Széphalom* sikere a magyar vidék sikere lesz.

HANKISS János (*Debreceni Szemle*).

Korunkban páratlan bátorság és önzetlen lelkeség kellett egy ilyen folyóirat megvalósításához... Üdvözljük Szeged városának literary gentlemanjeit, Kazinczy-lelkű tudósait, íróit és szellemi kincsekben gazdag mecénásait.

VÁRY Rezső (*Irodalomtörténet*).

Kétségtelenül szükség van rá, hogy a magyar irodalomnak legyen egy magaslaton álló őrhelye, ahonnan messze el lehet látni. — mindenüvé, hol a magyar irodalmat művelik s ahol valami centrumot találhatnak azok, akik a meglevő irodalmi iskolák vagy irányok közül egy vagy más okból egyikhez sem hajlandók csatlakozni. Mindenképen szükséges egy olyan irodalmi fórum, amely egy irodalmi irányt sem szolgál és amelynek pártatlanságát és teljes elfogulatlanságát mindenki elismeri. Az új *Széphalom* ezt a hivatását nagyszerűen tölti be.

SZABÓ László (*Pesti Napló*).

A szegedi egyetemi tanárok folyóirata az Ady-kérdésben egyáltalán nem számítható konzervatívnak, de az egyetemi irodalomtanárok fiatalabb nemzedékének szempontjait igyekezik a konzervatív közönség előtt képviselni.

SCHÖPFLIN Aladár (*Nyugat*).

A *Széphalom* minden sorával a tradíciókban gyökerező, de bátor haladást szolgálja és sok tekintetben utat mutat a nemzeti életnek. A folyóirat tág teret nyújt a szépirodalomnak is, ami annál örvendetesebb, mert ma talán a *Széphalom* az egyetlen folyóirat, amely pártokon és klikkeken fölülemelkedve szolgáltatja meg a tehetségeket. Kívánjuk, hogy a *Széphalom* maradjon meg továbbra is annak a nemes gondolatszabadságnak a harcosa, amely egyetlen korlátját az igazságban látja.

MIHELICS Vid (*Vox Academica*).

A Tóth Károly alapította *Széphalom* a sajátos szegedi tudományos-ságnak magasszintű folyóirata.

KLEBELSBERG Kunó gróf (*Pesti Napló*).

Szegeden valósággal a második irodalmi központját érezzük az országnak. Ez az egyetlen hely, ahol folyóirat van, a *Széphalom*. Díszére válik a városnak és nagyon fontosnak tartom, hogy van.

MÓRICZ Zsigmond (*Szegedi Napló*).

*

SZÉPHALOM-KÖNYVTÁR.

SZÉPHALOM-KÖR kiadása, Szeged.

1. ZOLNAI BÉLA: *Modern irodalmunk és az irodalomtudomány*. Ára 2 pengő.

„Érdekesen mutat rá egyes irodalmi közeli fogások átértékelésére a modern irodalomtudomány szemüvegén át”.
(Nemzeti Újság.)

„Az irodalomtudomány új eszközeivel és értékelésével állapítja meg Ady irracionális új romantikájának áttörő, gátszakító jelentőségét a modern magyar irodalom érdekében az epigonok költészetében megcsontosodással fenyegető Petőfi-Arany-féle klasszicizmussal szemben”.
(Literatura.)

„Arra a kérdésre keres és talál is feleletet a szerző, hogy hatással volt-e modern irodalmunk a magyar irodalomtörténet-írásra”.
(Magyarság.)

„A kritika kénytelen konstatálni, hogy Arany János után is lehetséges a költészet témakörének kibővítése“.

(Keleti Újság.)

„Die Bemühung, Adys Erscheinung historisch zu verankern und atmosphärisch zu bereinigen, verdient alles Lob“.

(Pester Lloyd.)

„Unsere moderne Literatur hat auch in der Wissenschaft gewisse Veränderungen herbeigeführt und den neueren Dichtern und ihren Schöpfungen ist rein vom Standpunkt älterer Anschauungen her oft garnicht beizukommen“.

(Deutsch-ungarische Heimatsblätter.)

2. **MARÓT KÁROLY**: *Lényeg és gondolat*. Részlet a szellemiség kialakulásának történetéből. Ára 220 pengő.

„A kutató elme eredményeinek új útait tárja föl a költészet misztikus eredete felé“.

(Szegedi Napló.)

3. **ZOLNAI BÉLA**: *A janzenista Rákóczi*. (Rákóczi két kéziratának hasonmásával.) Ára 220 pengő.

„Hosszabb tanulmány Rákóczi Ferenc ismeretlen vallásos munkáiról“.

(Új Lap.)

„A szerzőnek sikerül meggyőzően bebizonyítania, hogy Rákóczit a grosbois-i kamalduliak janzenista szelleme itatta át“.

(Napkelet.)

4. **BÁRÁNY GERŐ**: *Filozófiai mozaik*. Ára 2 pengő.

„Bárány Gerő a filozófiai gondolkozásban és irodalomban a vallásos értelemben vett hívő bölcset képvisel, akivel öröm társalogni, mert műveit olvasva tiszta gondolkozásából mennyei derű sugárzik felénk: az élet ama pótolhatatlan biztosságérzete, melyet egyesegyedül a hit nyújthat“.

(Budapesti Hírlap.)

„Ez a nagyon érdekesen gondolkozó és époly érdekesen író filozófus ritka jelensége a mostani időknek. Szinte lírikus hajlandósággal és vágyteljesülésként e rossz idők rossz jelenségeiben is meg tudja tartani átfogó szeretetét dolgok és életek, lények és részletek iránt, a nap egyes rút produktumain túl föl tud emelkedni a maga és mások vigasztalására“.

(Magyar Hírlap.)

„A világ lényegét keresi inkább lírai, misztikus megélés, mint szigorú logikai dedukciók útján. Az élet értelme — a lélek kultúrája“.

(Századunk.)

„Az embernek, a gondolkodó lénynek örök nagy kapcsolata az istenséghez az a probléma, amely a maga megoldásaiban az emberi lét elviselhetőségét és értékét jelent. Ez a gondolat áll Bárány Gerő filozófiájának központjában“.

(Nyolcórai Újság.)

5. **KOLOSVÁRY BÁLINT**: *Az arckép és a jog*. Ára 150 pengő.

6. **PUKÁNSZKY BÉLA**: *A százéves magyar irodalomtudomány*. Ára 150 pengő.

„Pukánszky würdigt die Verdienste Toldys um die Grundlegung der ungarischen Literaturgeschichte und charakterisiert sodann in knappen, prägnanten Strichen die weiteren Fortschritte auf diesem Gebiet“.

(Pester Lloyd.)

„Becses az a megállapítása, hogy a germanisztika milyen termékenyen és módosítólag hatott Heinrich Gusztáv, Bleyer Jakab és Thienemann Tivadar munkásságán keresztül a magyar irodalomtörténetírásra is és annak módszereit, szempontjait teljesen megújította“.

(Napkelet.)

7. MAGYARY ZOLTÁN, HUSZTI JÓZSEF, HORNÝANSZKY GYULA és IMRE SÁNDOR: Egyetempolitikai kérdések. Ára 2-20 pengő.

„Remélhetőleg lassan, de biztosan sikerül az úttörés olyan területeken is, hol féltő gonddal örködnek a régien és zárkóznak el az új elől“. (Egyet. Philologiai Közl.)

8. BÁRÁNY GERŐ: Tat tvam asi. Ára 1-50 pengő.

„Das bist du, — Subjekt und Prädikat sind identisch, so lautet die Weisheit der indischen Philosophie. Von diesem Satz geht die Betrachtung aus, die Gregor Bárány, der vortreffliche ungarische Denker, über eines der tiefsten metaphysischen Probleme aufstellt. Nichts liegt der Lebensphilosophie Bárány's ferner, als einen Quietismus, einen tatenscheuen Fatalismus zu predigen. Er will uns nur das grosse metaphysische Schauen lehren, uns überzeugen, dass wir auf Schritt und Tritt Wundern begegnen“.

(Pester Lloyd.)

9. KLEBELSBERG KUNÓ gróf, JUHÁSZ GYULA, ZOLNAI BÉLA, MOÓR GYULA, KOLOSVÁRY BÁLINT, ISSEKUTZ BÉLA, MENYHÁRT GÁSPÁR, SOMOGYI SZILVESZTER: Tóth Károly emlékezete. Ára 2-20 pengő

„A Széphalom-Könyvtárból külön kiemelendő ez a szám, amely szegény, túlkorán s tragikusan elhunyt Tóth Károly emlékeztét van hivatva őrizni . . . Honi tudományosságunk fejlődése s a vidéki új gócpontok megerősödésének érdekében csak azt kívánhatjuk, hogy ez a sorozat minél gyorsabban nőjön és népszerűvé legyen“.

(Egyetemes Philologiai Közlöny.)

„A magyar közélet porondján ritka a modern konzervatív lelkiségnek az a szerencsés típusa, amelyet Tóth Károly rokonszenves egyénisége képviselt . . .“

(Társadalomtudomány.)

10. SZERB ANTAL: William Blake. Ára 2 pengő.

11. DÉZSI LAJOS: A gr. Vigyázó-alapítvány és a magyar tudománypolitika. Raktori székfoglaló. Ára 2 P.

„Feltétlenül jó és szép dolog mindaz, amit Dézsi rektor úr a Vigyázó-alapból szeretne megcsinálni . . . Hogy a magyar kultúrát milyen tekintélyes vagyónállománnyal gyarapította eddig az Akadémia, azt Dézsi Lajos nagyszerűen csoportosított összeállításából vettük tudomásul“.

(Pesti Napló.)

12. VAJTHÓ LÁSZLÓ: Én, Ady Endre. Ára 5 pengő.

„Rendkívül gondos és Adynak egész oeuvre-jét felölelő studium. Rámutat Vajthó arra is, hogy a nemzetközinek bélyegzett költő versei tele vannak magyar elemekkel, szülőföldje emlékeivel . . . Ady egyenlőségct akar, vallási türelmet, békés barátja akar lenni a zsidóknak, megtelik katolikus szellemmel, csakhogy valami egyetemes magyar igazsághoz jusson, olyanhoz, mely minden fajt, vallást betetöz“. (Magyar Hírlap.) „Diese gute, weitausholende, umsichtige Studie sucht einen vermittelnden Standpunkt einzunehmen zwischen den Extremen Begeisterung und Abwehr“.

(Pester Lloyd.)

Vajthó könyvének az az értéke, hogy tekintetét nem homályosítja el sem valamely megszállt pozíció féltése, sem a forradalmi propaganda. A megértő érzékenység finom tapintatával fogja föl Ady természetét és a szor-

galmas tudós gazdag anyagával győz meg . . . Szép könyv. Aki tendencia nélkül akarja megismerni Adyban a költőt, a magyart és az embert, olvassa el.

(Protestáns Szemle.)

Vajthó talán mindenkinél jobban megközelíti azt a tárgyalási ideált, melyet Adyról ma a legjobbnak tartunk. (Napkelet.)

13. Dr. POLNER ÖDÖN: *Állami létünk és a nemzeti kirdlyság.* Ára 2 P.

14. BÁRÁNY GERŐ: *Ethikai világrend* Ára 2 P.

„Kítartóan és győzelmesen szinte szárnyalóan élénk és biztos logikával vitatja a lélek függetlenségét és fensőbbiségét. Gyönyörű tanulmánya, melynek stílusbeli szépségeit is örömmel élveztük, az etika védőbeszéde a materializmussal szemben, azzal a kiegyenlítő igazsággal, hogy az ember a végtelen tökéletesedés felé halad“.

(Pesti Hírlap.)

„A szerző a fizikai világrend, mint létező valóság mellett az ethikai valóság létezését magyarázza. Fejtegetése közben oda jut el, hogy a fizikai valóságok és lelki valóságok közül a lelki jelenségek, a kvalitások világa az igazán feltétlen reálitású világ, az igazság, szépség és jószág világa: az érvényességnek a világa“.

(Erdélyi Irodalmi Szemle.)

15. SZERB ANTAL: *Az ihletett költő.* Ára 2 P.

16. MARÓT KÁROLY: *P. Vergilius Maro Georgiconának második éneke.* Ára 2 P.

17. BÁRÁNY GERŐ: *Élet s halál.* Ára 2 P.

A

Szegedi M. Kir. Ferenc József
Tud.-Egyetem Közép- és Uj-
kori Történeti Intézetének ki-
adványa.

SZERK.:

FÖGEL JÓZSEF dr.

1. *Vyhnaek Károly*: Giambattista Vico és a történelem. 1929.
2. *Balogh István*: Velencei diplomata Magyarországról. 1500 — 1526. (Forrástanulmány.) 1929.

SZEGEDI
KERESKEDELMI
ÉS IPARBANK

Postatakarékpénztári csekkszámla:

481.

ACTA LITTERARUM AC SCIENTIARUM REGIAE UNIVERSITATIS FRANCISCO-JOSEPHINAE.

Kiadja a M. Kir. Ferencz József-Egyetem
Barátainak Egyesülete.

Föld és Ember.

Negyedévenként megjelenő tudományos szemle. Szerk. Kogutowicz Károly (Szeged, Egyetemi Földrajzi Intézet). Évi előfizetés ára : 6 pengő.

Folia Cryptogamica.

Magyarország virágtalan növényeire vonatkozó közlemények. Szerkeszti : Györfly István. Kiadja a szegedi egyetem botanikai intézete.

Dolgozatok

a m. kir. Ferencz József-Tudományegyetem
Archaeologiai Intézetéből. Szerk. Buday Árpád.

ÉRTEKEZÉSEK

a m. kir. Ferencz József Tudományegyetem Pedagógiai Intézetéből.

Új sorozat 2. sz.

TETTAMANTI BÉLA:

A közösség gondolata Kármán
Mór nevelésmélettében.

Értekezések

a m. kir. Ferencz József Tudományegyetem Filozófiai Intézetéből. — 1. sz. Muzsnai

Dénes: Böhm Károly szellemtana
és az újabb törekvések a mai
lélektanban.

A SZEGEDI ALFÖLDKUTATÓ BIZOTTSÁG KÖNYVTÁRA
I. (Nyelvészeti- és irodalmi-) szakosztály közleményei. 1. szám.

A ceglédi nyelvjárás nyelvtana, I. rész.

Irtta: TÚRI KÁROLY.

KÁRÁSZ-UTCA 14. SZ.

Telefon 6—84.

Del-Hungaria

a vezető világmárka

Elsőrendű cipők és harisnyák.

**A szegedi
Ferencz József ma-
gyar királyi egyetem
Barátainak Köre**

Tagsági díj egy évre 2 pengő.

Elnök: *Bethlen István gróf.*

Ügyv. elnök: *Menyhárt Gáspár.*

PROTESTÁNS SZEMLE

HAVI FOLYÓIRAT.

Kiadóhivatal:
BUDAPEST, CALVIN-TÉR. 7. SZ.

Kérjen mutatószámot!

**SZEGED-CSONGRÁDI
TAKARÉKPÉNZTÁR**

SZEGED, székház: Takaréktár-u. 7.

ALAPITVA: 1845-BEN.

Kimutatott saját tőkék: 3,800.000 P.

Betétek összege: 16 millió pengő.

Kihelyezések összege: 28 millió pengő.

**Foglalkozik a takaré- és
banküzlet minden ágával.**

**Magyar Kender-,
Len- és Jutáipar R.T.
Szeged (Ujszeged)**

TELEFONSZÁM:
19, 592, 755.

SÜRGÖNYCÍM:
VULPES.

DÉLMAGYARORSZÁG LEGNAGYOBB
GRAFIKAI MŰINTÉZETE A

**SZEGED VÁROSI NYOMDA ÉS
KÖNYVKIADÓ RT.
SZEGED**

FÖLD ÉS EMBER

SZÉPHALOM

**SZEGEDI FÉRENCZ JÓZSEF
TUDOMÁNYEGYETEM
KIADVÁNYAI**

**A SZEGED VÁROSI NYOMDA ÉS
KÖNYVKIADÓ R. T. NYOMDÁJÁBAN
KÉSZÜLNEK.**

Études Françaises

publiées par l'Institut Français de l'Université de Szeged.

1. *André Dudith et les humanistes français.* Par Jean FALUDI.

Magyar filologus igaz örömmel üdvözölheti a szegedi egyetem Francia Philologiai Intézetét első kiadványa alkalmából. Szerencsésnek tartjuk különösen azt, hogy francia nyelven is publikálnak, mert ma már hála Istennek elmúlt az az idő, amikor a doktori disszertációkkal kellett a nemzeti nyelvet megvédeni . . . Faludi János dolgozata előkészítése egy nagyobb monografiának, mely a külföldön oly nagy hírnévre szert tett magyar humanista életét és műveit fogja először kritikailag elemezni.

Eckhardt Sándor (Széphalom, 1927).

Si le rôle politique joué par Dudith est bien connu, il n'en est pas de même de son activité littéraire; en particulier, ses rapports avec les humanistes français sont restés jusqu'à présent mal définis. M. Faludi cherche à préciser les dates de ses séjours en France, les relations qu'il y a nouées.

A. D. M. (Revue d'Histoire Ecclésiastique, 1928).

Il faut savoir gré à l'Institut Français de l'université de Szeged, d'avoir inauguré ces Études Françaises (auxquelles nous souhaitons une glorieuse carrière), par un travail consacré à „André Dudith et les humanistes français”. L'auteur, Jean Faludi, a bravement entrepris de nous apporter quelque chose de précis sur les rapports très vagues que des générations de compilateurs et d'historiens avaient mentionnés comme ayant existé entre Dudith et certains érudits français, tels que Muret, Ramus, Théodore de Bèze.

F.-L. Schoell (Revue des Études Hongroises, 1928).

A dolgozat magyarul is megjelent a Minerva 1928. évf. 1. számában. (Vö. erről: Irodalomtörténet, 1928 : 177.)

2. *H.-F. Amiel, traducteur.* Son européanisme. Ses relations avec la Hongrie. Par Vilma de SZIGETHY.

Indem die Verfasserin in ihrer trefflichen Arbeit die historisch-geistigen Vorbedingungen, die psychologisch-persönlichen Voraussetzungen jener Situation aufdeckt, die Amiel zum Übersetzer Petőfis werden liess, zugleich an der Hand seiner Übersetzungen Amiels Verhältnis zum ungarischen Problem seiner Zeit erwägt, bringt sie dankenswerte Beiträge zum ausserungarischen Petőfi-Kult und überhaupt zur vergleichenden Literaturgeschichte.

J. Turóczi-Trostler (Pester Lloyd, 20. Juli 1929).

A dolgozat főérdeme abban áll, hogy egyrészt Amiel és a magyar Meltzl Hugó levelezését, másrészt Amielnek a magyarokra vonatkozó kiadatlan följegyzéseit is részletesen ismerteti s így eléggé bepillantathatunk e nyugtalan szellem műhelyébe. Petőfi-fordításai különösebb

érdekkel nem bírnak, azokat inkább az egykorú művelt európai szellem érdeklődésének mértéke gyanánt foghatjuk föl. Eckhardt Sándor (Napkelet, 1929 : 473).

Mademoiselle Szigethy étudie les traductions faites par l'auteur du „Journal intime“, et insiste sur le recueil des „Étrangères“ qui contient des traductions d'oeuvres allemandes, hongroises, anglaises, portugaises, espagnoles et italiennes. D'une façon vivante et intelligente Mademoiselle Sz. trace l'agenèse de ce recueil... L'intérêt de son travail est dans la publication de la correspondance échangée entre Amiel et Meltzl.

Léon Bopp (Revue des Études Hongroises, 1929.)

Előkészületben :

3. *Les impressions françaises de Vienne. 1750—1850.* Par Vera **ORAVETZ.**
4. *Un disciple du romantisme français.* Madách et la Tragédie de l'homme. Par László **JUHÁSZ.**
5. *Le jansénisme en Hongrie. 1717—1826.* Par Béla **ZOLNAI.**

Értekezések a m. kir. Ferencz József-Tudomány-egyetem Magyar Irodalmi Intézetéből.

Szerk. Dézsi Lajos.

Legujabb szám :

7. sz. *Téglás B. Jenő*: A TÖRTÉNETI PASQUILLUS A MAGYAR IRODALOMBAN.

Kolozsvári-Szegedi Értekezések a Magyar Művelődéstörténet Köréből.

XIII.

SZABÓ FERENC: Társadalom, művelődés Zsigmond törvényeiben.

NÉPÜNK és NYELVÜNK

A szegedi alföldkutató bizottság közérdekű folyóirata

HORGER ANTAL és CS. SEBESTYÉN KÁROLY

közreműködésével szerkeszti

BIBÓ ISTVÁN.

A SZÉPHALOM

máj.-jun. száma a következő közleményeket hozza :

Juhász Gyula, Sik Sándor, Horváth Béla, Berda József, Ditrői Gábor, Fehér Tibor, Cs. Szabó László: vers és novella. — Szerb Antal: Bánk bán és egy olasz irodalmi vita. — Szekula Ágnes: Svájci lelki válsága. — Szegedi Lőrinc: Magyar költők megcsúfolása. — Mattyasovszky Erzsébet: Berg Kristóf. — Cs. Szabó László: Feuerbach-kiállítás. — Fedák Ágota: Amerika európaiasodása. — Zolnai Béla: Irodalomtörténeti alapfogalmak. — Berzy *András*: Berda József: Öröm. — Farkas Gyula: Bartoniek Géza.

Berda József: Öröm. — Farkas Gyula: Bartoniek Géza.

Felelős kiadó: Moldoványi Imre.

Felelős nyomdavezető: Márton Jenő.

SZÉPHALOM

SZERKESZTI

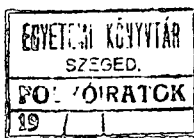
ZOLNAI BÉLA

	Lap
JUHÁSZ GYULA: A rém (Vers)	121
SZERB ANTAL: Bánk bán és egy olasz irodalmi vita	122—126
MÉCS LÁSZLÓ: Üveglegenda (Vers)	127
ARADI ZSOLT: Denevér (Vers)	128
IVÁNYI BÉLA: Felső-Magyarország (II.)	129—135
SZABÓ LŐRINC: Halálfélelem (Vers)	136—137
BERDA JÓZSEF: Éjszakai kutya (Vers)	138
ESZMETÖREDÉKEK; Kornis Gyula tanulmányai. <i>Főgel</i> Sándor. — A svájci lélek válsága. <i>Szekula Ágnes.</i> — Irodalomtörténeti alapfogalmak. <i>Zolnai Béla.</i> — Feuerbach-émlékkiállítás. <i>Cs. Szabó László.</i> — Uj könyv a házasságról. <i>Szerb Antal</i>	139—152
ERDÉLY. — Erdély monológja. <i>Zolnai Béla.</i> — Helsingfors-Vilna-Kolozsvár-Szeged. — Erdélyi Helikon	153—160
VISSZHANG. — ROSTA. — Magyar költők megcsúfolása franciául. <i>Szegedi Lőrinc.</i> — Muzsák. <i>Aradi Zsolt.</i> — Irodalompolitika. <i>Berceli Anzelm Károly.</i> — Sport-stilisztika. <i>Undi Imre.</i> — Csodabogár. — Levelestár	161—172
BEKÜLDÖTT KÖNYVEK	173—176

SZEGED, 1930.

Ára 2 pengő.

SZÉPHALOM

IRODALMI ÉS TUDOMÁNYOS HAVI FOLYÓIRAT

Kiadja a SZÉPHALOM KÖR, SZEGED (Egyetem)

Felelős szerkesztő: ZOLNAI BÉLA.

Felelős kiadó: MOLDOVÁNYI IMRE

Előfizetési ára egész évre P 10— Egy szám ára P 2—

A szegedi írók és egyetemi tanárok 1927 január elsején

SZÉPHALOM

cimmel folyóiratot indítottak a tudás és szépség jegyében. A **SZÉPHALOM** a haladó magyarság útjára eszmélését kívánja előmozdítani. Filozófiai elmélyülés és idealizmus, európai kultúra és a magyar régiség életrekelése, modern szellemiség és hagyománykeresés, a tiszta és önmagáért való művészet lebeg cél gyanánt a **SZÉPHALOM** alapítói előtt. „Ő és új magyarság” szintézise a forradalmak esztétikai anarchiája után: Kazinczy korának klasszicizmusát és magyarcélú emberiségét szimbolizálja a **SZÉPHALOM** neve.

A **SZÉPHALOM** eddigi munkatársai: gróf Teleki Pál, Vargha Gyula, Szabolcska Mihály, Zolnai Béla, Juhász Gyula, Kosztolányi Dezső, Móra Ferenc, Huszti József, Oldáh Gábor, Reményik Sándor, Mészöly Gedeon, Várkonyi Hildebrand, Vittorio Santoli, Szerb Antal, Tóth Károly, Balogh Ernő, Bodor Aladár, Komjáthy Aladár, Tonelli Sándor, Marót Károly, Monostori Hugó, Hegyi István, Baranyi János, Pukánszky Béla, Balogh József, Husztiné Révhegyi Rózi, Gardza Péter, Gelei József, Terescsényi György, Szalay József, Pérely Imre, Szabó Lőrinc, Berczeli Anzelm Károly, Rédey Tivadar, Giláthy Zoltán, Majláthy György, Palasovszky Béla, Csengery János, Hornyánszky Gyula, Jean Carrère, Faluhelyi Ferenc, Makkai Sándor, Szekfü Gyula, F. Takács Zoltán, Trócsányi György, Szigethy Vilma, Lehel István, Némethy Géza, Bárány Gerő, Marconnay Tibor, Ungvári Elemér, Magyar Zoltán, Zoltán Vilmos, Kolosváry Bálint, Raggambí András, Szekula Ágnes, Molli Erzsébet, Hevesi András, Horger Antal, Eckhardt Sándor, Aldo Dami, Bálint Sándor, Imre Sándor, Czákó István, Zolnai Sándor, Kappel Gyula, Reinhold Béla, Hankiss János, Gyórfy István, Szamosölggyi Gábor, Buza László, Rozványi Vilmos, Sárközy György, Ritoók Emma, Boros Ferenc, Henrik Becker, Somogyi Szilveszter, Jancsó Benedek, Szegedy Lőrinc, Buday Árpád, Ady Lajos, Dedk Zoltán, Vajthó László, Somkuti Várkonyi Nándor, Búranyai Zoltán, Klebelsberg Kunó gróf, Kardos László, Szitnyai Zoltán, Vidor Marcell, vitéz Moór Gyula, Issekutz Béla, Menyhárt Gáspár, Faludi János, Evva Gabriella, Rózsa Miklós, N. Sebestyén Irén, Gulyás Pál, Schwartz Elemér, Tóth László, Mattyasovszky Erzsébet, Wolf Rózi, Berda József, Dézsi Lajos, Kőszegi László, Szabó László, Horváth Béla, Thienemann Tivadar, Főgel József, Pettykó János, Schilling Gábor, Szeri Endre, Tamás András, Polner Ödön, Ölvédi László, Alaksza Ambrus, Hont Ferenc, Steinbach Ede, Máder Erzsébet, Halmi Bódog, Babits Mihály, Rónai Pál, Zilnszky Aladár, Kastner Jenő, Lambrecht Kálmán, Karl János, Kutas Kálmán, Trostler József, Arady Zsolt, Eckhardté Huszár Irén, Édes Gergely, Farkas Gyula, Galli Mátyás, Korponay Mária, Baranyai Erzsébet, Jó Tibor, Földessy Gyula, Hunyady Ferenc gróf, Mécs László, Vida Péter, Hainiss Elemér, Peter Wust, Eckerdt Elek, Gedeon Jolán, Böszörményi Jenő, Sik Sándor, Iványi Béla, Petur László, Birkás Géza, Gy. Juhász László, Kárpáti László, Olay Ferenc, László István, Főgel Sándor, Undi Imre.

Sajtóvélemények a SZÉPHALOM-ról.

A folyóirat szerencsés ötlettel megtalált és szimbolikus jelentőségű címe: *Széphalom*. Szerkesztői és alapítói azt szeretnék, ha a folyóirat tényleg egyesítené magában az egyetemes szellemi életet, összegyűjtő centrumává válnék a legkülönbözőbb magyar irodalmi irányzatoknak. Az ő és új magyarság szintézise, a régi és az új generációk egyesítése a *Széphalom* egyik legszebb törekvése és legnagyobb irodalmi eredménye lesz. A *Széphalom*nak szeretnénk mennél hosszabb jövőt és mennél nagyobb virágzást jósolni.

KALLAY Miklós (*Nemzeti Ujság*).

A *Széphalom* szelleme: a modern szellemiség és magyar régiség áhítatos szolgálata. A multat nem megváltozhatlan dogmának, de a legnemesebb materiának tekinti.

SZIGETHY Vilmos (*Szegedi Napló*).

Tudományos és irodalmi szemle, amely Szegeden jelenik meg, de nem lokális céllal, hanem az egész ország számára.

Szegedi Új Nemzedék.

A program értékes ígérete nyilatkozik meg mindjárt az első számban.

Magyar Hírlap.

Rendkívül gazdag és a modern Nyugateurópa legfrissebb szellemi mozgalmait felé orientálódó szemle.

LAMBRECHT Kálmán (*Literatura*).

Tág fejlődésképeség, magas színvonalon.

(*Ujság, Kolozsvár*).

A *Széphalom* a legjobb értelemben vett konzervativizmus legmodernebb kritikai képviselője. Egyszerre igyekszik megvalósítani a kettészakadt irodalom egyesítését és a kozmopoliszi ködbe vesző magyar irodalom decentralizációját.

JUHÁSZ Gyula (*Délmagyarország*).

A *Széphalom* tudományos és szépirodalmi folyóirat akar lenni, amely nem szűkebb tudományos köröknek, hanem a művelt közönség szélesebb rétegeinek akar szólni.

Mészöly Gedeon (*Budapesti Szemle*).

A folyóirat a magyar szellemi termelés majd minden általános körét felöleli. Írói között a régi és új nemzedék legjobbjait találjuk.

(*A Mai Nap*).

A *Széphalom* az életre született . . . Erő van benne s életakarát, mely szerves része nemzetének. Nem véletlen, hogy a modern szellemiséget s a hagyománykeresést összehátrálni akaró *Széphalom* heves irodalmi harcot provokált s az is természetes, hogy az Ady-kérdés van e harc központjában. A harból csak egy elv kerülhet ki győztesen, az, amely a magyar kincsek egész skálájának megbecsülését kívánja, amelyet, szerencsére, a *Széphalom* is homlokára írt . . .

SZOMBATFALVY György (*Társadalomtudomány*).

A *Széphalom* kritikai fejtegetései magas színvonalúak. A belletrisztikai rész nyeresége a magyar szépirodalomnak. E lap széleskörű tájékozottsággal nyúl hozzá napi problémákhoz és igazáért szívesen bocsátkozik gerinces polémiaiba is.

(*Keleti Ujság, Kolozsvár*).

Egyetemi körök komoly, értékes lapjaként indult meg a *Széphalom*...

OLÁH György (*Magyarság*).

Leben bedeutet Kampf und bahnt schöpferischer Entwicklung den Weg. Die Bemühung Adys Erscheinung historisch zu verankern und atmosphärisch zu bereinigen, verdient alles Lob. Nicht minder der Gedanke, Europas geistige Stimmung von Zeit zu Zeit in Stimmen repräsentativer Köpfe und Seelen festzuhalten . . .

Josef TURÓCZY-TROSTLER (*Pester Lloyd*).

Ez az izléses kiállítás, változatos tartalmú folyóirat remélhetőleg vitáival is csak életrevalóságát fogja dokumentálni azok szemében is, kik nem mindenben értenek egyet állásfoglalásával. Harc az élet!

Koszó János (*Egyetemes Philologiai Közlöny*).

La revue *Széphalom* traduit un effort de décentralisation dont la Hongrie a besoin, que l'actuel ministre de l'Instruction publique à Budapest sait encourager et auquel on doit applaudir.

Henri TRONCHON (*Revue de Littérature Comparée*).

Új és talán sok más próbálkozásnál frissebb, szívósabb hajtás zsendült a magyar irodalmi élet fáján. A *Széphalom* sikere a magyar vidék sikere lesz.

HANKISS János (*Debreceni Szemle*).

Korunkban páratlan bátorság és önzetlen lelkesség kellett egy ilyen folyóirat megvalósításához . . . Üdvözljük Szeged városának literary gentlemanjeit, Kazinczy-lelkű tudósait, íróit és szellemi kincsekben gazdag mecénásait.

VÁRY Rezső (*Irodalomtörténet*).

Kétségtelenül szükség van rá, hogy a magyar irodalomnak legyen egy magaslaton álló őrhelye, ahonnan messze el lehet látni. — mindenüvé, hol a magyar irodalmat művelik s ahol valami centrumot találhatnak azok, akik a meglevő irodalmi iskolák vagy irányok közül egy vagy más okból egyikhez sem hajlandók csatlakozni. Mindenképen szükséges egy olyan irodalmi fórum, amely egy irodalmi irányt sem szolgál és amelynek pártatlanságát és teljes elfogulatlanságát mindenki elismeri. Az új *Széphalom* ezt a hivatását nagyszerűen tölti be.

SZABÓ László (*Pesti Napló*).

A szegedi egyetemi tanárok folyóirata az Ady-kérdésben egyáltalán nem számítható konzervatívnak, de az egyetemi irodalomtanárok fiatalabb nemzedékének szempontjait igyekszik a konzervatív közönség előtt képviselni.

SCHÖPFLIN Aladár (*Nyugat*).

A *Széphalom* minden sorával a tradíciókban gyökerező, de bátor haladást szolgálja és sok tekintetben utat mutat a nemzeti életnek. A folyóirat tág teret nyújt a szépirodalomnak is, ami annál öröndetesebb, mert ma talán a *Széphalom* az egyetlen folyóirat, amely pártokon és klikkeken fölülemelkedve szólaltatja meg a tehetségeket. Kívánjuk, hogy a *Széphalom* maradjon meg továbbra is annak a nemes gondolatszabadságnak a harcosa, amely egyetlen korlátját az igazságban látja.

MIHELICS Vid (*Vox Academica*).

A Tóth Károly alapította *Széphalom* a sajátos szegedi tudományos-ságnak magasszínvonalu folyóirata.

KLEBELSBERG Kunó gróf (*Pesti Napló*).

Szegeden valósággal a második irodalmi központját érezzük az országnak. Ez az egyetlen hely, ahol folyóirat van, a *Széphalom*. Dicsére válik a városnak és nagyon fontosnak tartom, hogy van.

MÓRICZ Zsigmond (*Szegedi Napló*).

A magyar protestantizmus
szellemi képviselője a

PROTESTÁNS SZEMLE

HAVI FOLYÓIRAT.

Kiadóhivatal:
BUDAPEST, CALVIN-TÉR. 7. SZ.

Kérjen mutatványszámot!

A szegedi

Ferencz József ma-
gyar királyi egyetem
Barátainak Köre

Tagsági díj egy évre 2 pengő.

Elnök: Bethlen István gróf.

Ügyv. elnök: Menyhárt Gáspár.

A
Szegedi M. Kir. Ferenc József
Tud.-Egyetem Közép- és Uj-
kori Történeti Intézetének ki-
adványa.

SZERK.:
FÖGEL JÓZSEF dr.

1. *Vyhnaek Károly*: Giambattista Vico és a történelem. 1929.
2. *Balogh István*: Velencei diplomatikák Magyarországról. 1500 — 1526. (Forrástanulmány.) 1929.

SZEGEDI
KERESKEDELMI
ÉS IPARBANK

Postatakarékpénztári csekkszámla:
481.

SZEGED-CSONGRÁDI **TAKARÉKPÉNZTÁR**

SZEGED, székház: Takaréktár-u. 7.

ALAPÍTVÁ: 1845-BEN.

Kimutatott saját tőkék: 3,800.000 P.
Betétek összege: 16 millió pengő.
Kihelyezések összege: 28 millió pengő.

Foglalkozik a takaré- és
banküzlet minden ágával.

Magyar Kender-,
Len- és Jutáipar R.T.
Szeged (Ujszeged)

TELEFONSZÁM:
19, 592, 755.

SÜRGÖNYCÍM:
VULPES.

ACTA

LITTERARUM AC SCIENTIARUM REGIAE UNIVERSITATIS FRANCISCO-JOSEPHINAE.

Kiadja a M. Kir. Ferencz József-Egyetem Barátainak Egyesülete.

Föld és Ember.

Negyedévenként megjelenő tudományos szemle. Szerk. Kogutowicz Károly (Szeged, Egyetemi Földrajzi Intézet). Évi előfizetés ára: 6 pengő.

Folia Cryptogamica.

Magyarország virágatlan növényeire vonatkozó közlemények. Szerkeszti: Györfly István. Kiadja a szegedi egyetem botanikai intézete.

Dolgozatok

a m. kir. Ferencz József-Tudományegyetem Archaeologiai Intézetéből. Szerk. Buday Árpád.

ÉRTEKEZÉSEK

a m. kir. Ferencz József Tudományegyetem Pedagógiai Intézetéből.

Új sorozat 2. sz.

TETTAMANTI BÉLA:

A közösség gondolata Kármán Mór neveléstudományában.

Értekezések

a m. kir. Ferencz József Tudományegyetem Filozófiai Intézetéből — 1. sz. Muzsnai

Dénes: Böhm Károly szellemtana és az újabb törekvések a mai lélektanban.

A SZEGEDI ALFÖLDKUTATÓ BIZOTTSÁG KÖNYVTÁRA
I. (Nyelvészeti- és irodalmi-) szakosztály közleményei. 1. szám.

A ceglédi nyelvjárás nyelvtana, I. rész.

Írta: TURI KÁROLY.

KÁRÁSZ-UTCA 14. SZ.

Telefon 6-84.

Del-Hungaria

a vezető világmárka

Elsőrendű cipők és harisnyák.

Études Françaises

publiées par l'Institut Français de l'Université de Szeged.

1. *André Dudith et les humanistes français.* Par Jean FALUDI.

A dolgozat előkészítése egy nagyobb monográfiának, mely a külföldön oly nagy hírnévre szert tett magyar humanista életét és műveit fogja először kritikailag elemezni.

Eckhardt Sándor (Széphalom, 1927).

Si le rôle politique joué par Dudith est bien connu, il n'en est pas de même de son activité littéraire; en particulier, ses rapports avec les humanistes français sont restés jusqu'à présent mal définis. M. Faludi cherche à préciser les dates de ses séjours en France, les relations qu'il y a nouées.

A. D. M. (Revue d'Histoire Ecclésiastique, 1928).

Il faut savoir gré à l'Institut Français de l'université de Szeged, d'avoir inauguré ces Études Françaises (auxquelles nous souhaitons une glorieuse carrière), par un travail consacré à „André Dudith et les humanistes français”. L'auteur, Jean Faludi, a bravement entrepris de nous apporter quelque chose de précis sur les rapports très vagues que des générations de compilateurs et d'historiens avaient mentionnés comme ayant existé entre Dudith et certains érudits français, tels que Muret, Ramus, Théodore de Bèze.

F.-L. Schoell (Revue des Études Hongroises, 1928).

A dolgozat magyarul is megjelent a Minerva 1928. évf. 1. számában. (Vö. erről: Irodalomtörténet, 1928 : 177.)

2. *H. F. Amiel, traducteur. Son européanisme. Ses relations avec la Hongrie.* Par Vilma de SZIGETHY.

Indem die Verfasserin in ihrer trefflichen Arbeit die historisch-geistigen Vorbedingungen, die psychologisch-persönlichen Voraussetzungen jener Situation aufdeckt, die Amiel zum Übersetzer Petöfis werden liess, zugleich an der Hand seiner Übersetzungen Amiels Verhältnis zum ungarischen Problem seiner Zeit erwägt, bringt sie dankenswerte Beiträge zum ausserungarischen Petöfikult und überhaupt zur vergleichenden Literaturgeschichte.

J. Turóczi-Trostler (Pester Lloyd, 20. Juli 1929).

A dolgozat főérdeme abban áll, hogy egyrészt Amiel és a magyar Meltzl Hugó levelezését, másrészt Amielnek a magyarokra vonatkozó kiadatlan főljegyzéseit is részletesen ismerteti s így eléggé bepillantathatunk e nyugtalan szellem műhelyébe.

Eckhardt Sándor (Napkelet, 1929 : 473).

Mademoiselle Szigethy étudie les traductions faites par l'auteur du „Journal intime”, et insiste sur le recueil des „Étrangères” qui contient des traductions d'oeuvres allemandes, hongroises, anglaises, portugaises, espagnoles et italiennes. D'une façon vivante et intelligente Mademoiselle Sz. trace la genèse de ce recueil . . .

Léon Bopp (Revue des Études Hongroises, 1929.)

Die fleissige Arbeit enthält eine eingehende Würdigung der Übersetzertätigkeit Amiels . . . Im Anhang wird auch der für die geistige Vermittlungstätigkeit des Deutsch-ungarturns bezeichnende, sehr aufschlussreiche Briefwechsel zwischen Amiel und Meltzl mitgeteilt.

B. v. P. (Deutsch-ungarische Heimatsblätter 1930 : 80.)

3. *Les impressions françaises de Vienne. 1567—1850.* Par Vera **ORAVETZ.**

Előkészületben :

4. *Un disciple du romantisme français. Madách et la Tragédie de l'homme.* Par László **JUHÁSZ.**

5. *Le jansénisme en Hongrie. 1717—1826.* Par Béla **ZOLNAI.**

6. *Le théâtre français de Vienne. 1752—1772.* Par Julia **WITZENETZ.**

Értekezések a m. kir. Ferencz József-Tudomány-egyetem Magyar Irodalmi Intézetéből.
Szerk. Dézsi Lajos.

Legújabb szám :

7. sz. *Téglás* B. Jenő: A TÖRTÉNETI PASQUILLUS A MAGYAR IRODALOMBAN.

Kolozsvári-Szegedi Értekezések a Magyar Művelődéstörténet Köréből.

XIII.

SZABÓ FERENC: Társadalom, művelődés Zsigmond törvényeiben.

NÉPÜNK és NYELVÜNK

A szegedi alföldkutató bizottság közérdekű folyóirata

HORGER ANTAL és CS. SEBESTYÉN KÁROLY

közreműködésével szerkeszti

BIBÓ ISTVÁN.

A SZÉPHALOM

jul.-aug. száma a következő közleményeket hozza :

Juhász Gyula, Sik Sándor, Némethy Géza, Horváth Béla, Berda József, Ditrói Gábor, Fehér Tibor, Cs. Szabó László, Várkonyi Nándor: novella és vers. — Dános Árpád: A színház válsága. — Mattyasovszky Erzsébet: Berg Kristóf. — Fedák Ágota: Amerika európaiasodása. — Fögel Sándor: Jöj-jetek harmincas évek. — Rónai Pál: Angerianus verseiből. — Baranyai Zoltán: Magyar diplomáciai nyelv. — Németh Antal: Vörösmarty-jegyzetek. — Moravcsik Gyula: Klasszika-filológiánk útja.

Felolős kiadó: Moidoványi Imre.

Felolős nyomoaavezető: Marton Jenő.

SZÉPHALOM

SZERKESZTI

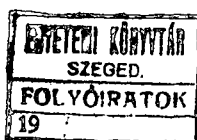
ZOLNAI BÉLA

	Lap
MORAVCSIK GYULA: Klasszika-filológiánk és a nemzeti tudományok	177—188
SZABÓ LÖRINC: Húsz óra múlva (Vers)	189—190
ROLLA MARGIT: Az uton mentem én (Vers)	191
DITRÓI GÁBOR: Erdélyi nap (Vers)	192
RÓNAI PÁL: Angerianus verseiből (Vers)	193
GULYÁS PÁL: A kordal (Vers)	194
FEHÉR TIBOR: Harang kondult (Vers)	195
IVÁNYI BÉLA: Felső-Magyarországról (III.)	196—204
ESZMETÖREDÉKEK: A színházak gazdasági és művészi válsága. <i>Dános Árpád</i> . — R. F. Arnold Madáchról. <i>Cs. Juhász László</i> . — Az új Pintér. <i>Vajthó László</i> . — Barcelonai kaland. <i>Zolnai Béla</i>	205—222
ALFÖLD: Az ország legszebb tere. <i>Ybl Ervin</i> . — Amerikai falu-analizis. <i>Szeibert János</i> . — Jöjjetek harmincas évek. <i>Főgel Sándor</i> . — Bordal	223—532
VISSZHANG. — ROSTA: Még egyszer: Erdély monológja. <i>Zolnai Béla</i> . — Magyar diplomáciai nyelv. <i>Baranyai Zoltán</i> . — Berg Kristóf lelkiismerete. <i>Matyasovszky Erzsébet</i> . — Öröm. <i>Berzy András</i> . — Gyere te szomjas. <i>Berda József</i> . — Csodabogár. Levelestár	233—246
BEKÜLDÖTT KÖNYVEK	247—248

SZEGED, 1930.

Ára 3 pengő.

SZÉPHALOM

IRODALMI ÉS TUDOMÁNYOS HAVI FOLYÓIRAT

Kiadja a SZÉPHALOM KÖR, SZEGED (Egyetem)

Felelős szerkesztő: ZOLNAI BÉLA.

Felelős kiadó: MOLDOVÁNYI IMRE

Előfizetési ára egész évre P 10— Egy szám ára P 2—

A szegedi írók és egyetemi tanárok 1927 január elsején

SZÉPHALOM

cimmel folyóiratot indítottak a tudás és szépség jegyében. A **SZÉPHALOM** a haladó magyarság önmagára eszmélését kívánja előmozdítani. Filozófiai elmélyülés és idealizmus, európai kultúra és a magyar régiség életrekelte, modern szellemiség és hagyománykeresés, a tiszta és önmagáért való művészet lebeg cél gyanánt a **SZÉPHALOM** alapítói előtt. „Ő és új magyarság” szintézise a forradalmak esztétikai anarchiája után: Kazinczy korának klasszicizmusát és magyarcélú emberiségét szimbolizálja a **SZÉPHALOM** neve.

A **SZÉPHALOM** eddigi munkatársai: gróf Teleki Pál, Vargha Gyula, Szabolcska Mihály, Zolnai Béla, Juhász Gyula, Kosztolányi Dezső, Móra Ferenc, Huszti József, Oláh Gábor, Reményik Sándor, Mészöly Gedeon, Várkonyi Hildebrand, Vittorio Santoli, Szerb Antal, Tóth Károly, Balogh Ernő, Bodor Aladár, Komjáthy Aladár, Tonelli Sándor, Marót Károly, Monostori Hugó, Hegyi István, Baranyi János, Pukánszky Béla, Balogh József, Husztiné Révhegyi Rózs, Garázdá Péter, Gelei József, Terescsényi György, Szalay József, Pérely Imre, Szabó Lőrinc, Berczeli Anzelm Károly, Rédey Tivadar, Gildárty Zoltán, Majthényi György, Palasovszky Béla, Csengery János, Hornyánszky Gyula, Jean Carrère, Faluhelyi Ferenc, Makkai Sándor, Szekfü Gyula, F. Takács Zoltán, Trócsányi György, Szigethy Vilma, Lehel István, Némethy Géza, Bárány Gerő, Marcennay Tibor, Ungvári Elemér, Magyary Zoltán, Zoltán Vilmos, Kolosváry Bálint, Raggambí András, Szekula Ágnes, Mollí Erzsébet, Hevesi András, Horger Antal, Eckhardt Sándor, Aldo Dami, Bálint Sándor, Imre Sándor, Czákó István, Zolnai Sándor, Kappel Gyula, Reinbold Béla, Hankiss János, Györfly István, Szamosvölgyi Gábor, Buza László, Rozványi Vilmos, Sárközy György, Ritoók Emma, Boros Ferenc, Henrik Becker, Somogyi Szilveszter, Jancsó Benedek, Szegedy Lőrinc, Buday Árpád, Ady Lajos, Dedk Zoltán, Vajthó László, Somkúti, Várkonyi Nándor, Baranyai Zoltán, Klebelsberg Kunó gróf, Kardos László, Szitnyai Zoltán, Vidor Marcell, vitéz Moór Gyula, Issekutz Béla, Menyhárt Gáspár, Faludi János, Evva Gabriella, Rózsa Miklós, N. Sebestyén Irén, Gulyás Pál, Schwartz Elemér, Tóth László, Mattyasovszky Erzsébet, Wolf Rózs, Berda József, Dézsi Lajos, Kőszegi László, Szabó László, Horváth Béla, Thienemann Tivadar, Fögel József, Pettykó János, Schilling Gábor, Szeri Endre, Tamás András, Polner Ödön, Ólvedi László, Alaksza Ambrus, Hont Ferenc, Steinbach Ede, Márér Erzsébet, Halmi Bódog, Babits Mihály, Rónai Pál, Zlinszky Aladár, Kastner Jenő, Lambrecht Kálmán, Karl János, Kutas Kálmán, Trosler József, Arady Zsolt, Eckhardtné Huszár Irén, Édes Gergely, Farkas Gyula, Galli Mátyás, Korponay Mária, Baranyai Erzsébet, Joó Tibor, Földessy Gyula, Hunyady Ferenc gróf, Mécs László, Vida Péter, Hainiss Elemér, Peter Wust, Eckerdt Elek, Gedeon Jolán, Böszörményi Jenő, Sik Sándor, Iványi Béla, Petur László, Birkás Géza, Gy. Juhász László, Kárpáti László, Olaj Ferenc, László István, Fögel Sándor, Undi Imre, Moravcsik Gyula, Rolla Margit, Fehér Tibor, Dános Árpád, Szeibert János, Berzy András.

Sajtvélemények a SZÉPHALOM-ról.

A folyóirat szerencsés ötlettel megtalált és szimbolikus jelentőségű címe: *Széphalom*. Szerkesztői és alapítói azt szeretnék, ha a folyóirat tényleg egyesítené magában az egyetemes szellemi életet, összegyűjtő centrumává válnék a legkülönbözőbb magyar irodalmi irányzatoknak. Az ő és új magyarság szintézise, a régi és az új generációk egyesítése a *Széphalom* egyik legszebb törekvése és legnagyobb irodalmi eredménye lesz. A *Széphalom*nak szeretnénk mennél hosszabb jövőt és mennél nagyobb virágzást jósolni.

KALLAY Miklós (*Nemzeti Újság*).

A *Széphalom* szelleme: a modern szellemiség és magyar régiség áhítatos szolgálata. A multat nem megváltozhatlan dogmának, de a legnemesebb materiának tekinti.

SZIGETHY Vilmos (*Szegedi Napló*).

Tudományos és irodalmi szemle, amely Szegeden jelenik meg, de nem lokális céllal, hanem az egész ország számára.

Szegedi Új Nemzedék.

A program értékes ígérete nyilatkozik meg mindjárt az első számban.

Magyar Hírlap.

Rendkívül gazdag és a modern Nyugateurópa legíríszebb szellemi mozgalmait felé orientálódó szemle.

LAMBRECHT Kálmán (*Literatura*).

Tág fejlődésképeség, magas színvonalon.

(*Újság, Kolozsvár*.)

A *Széphalom* a legjobb értelemben vett konzervativizmus legmodernebb kritikai képviselője. Egyszerre igyekszik megvalósítani a kettészakadt irodalom egyesítését és a kozmopoliszi ködbe vesző magyar irodalom decentralizációját.

JUHÁSZ Gyula (*Délmagyarország*).

A *Széphalom* tudományos és szépirodalmi folyóirat akar lenni, amely nem szűkebb tudományos köröknek, hanem a művelt közönség szélesebb rétegeinek akar szólni.

Mészöly Gedeon (*Budapesti Szemle*).

A folyóirat a magyar szellemi termelés majd minden általános körét felöleli. Írói között a régi és új nemzedék legjobbait találjuk.

(*A Mai Nap*.)

A *Széphalom* az életre született . . . Erő van benne s életakarát, mely szerves része nemzetének. Nem véletlen, hogy a modern szellemiséget s a hagyománykeresést összebékíteni akaró *Széphalom* heves irodalmi harcot provokált s az is természetes, hogy az Ady-kérdés van e harc központjában. A harcból csak egy elv kerülhet ki győztesen, az, amely a magyar kincsek egész skálájának megbecsülését kívánja, amelyet, szerencsére, a *Széphalom* is homlokára írt . . .

SZOMBÁTFALVY György (*Társadalomtudomány*).

A *Széphalom* kritikai fejtegetései magas színvonalúak. A belletrisztikai rész nyeresége a magyar szépirodalomnak. E lap széleskörű tájékozottsággal nyúl hozzá napi problémákhoz és igazáért szívesen bocsátkozik gerinces polémijába is.

(*Keleti Újság, Kolozsvár*.)

Egyetemi körök komoly, értékes lapjaként indult meg a *Széphalom*...

OLÁH György (*Magvarság*).

Leben bedeutet Kampf und bahnt schöpferischer Entwicklung den Weg. Die Bemühung Adys Erscheinung historisch zu verankern und atmosphärisch zu bereinigen, verdient alles Lob. Nicht minder der Gedanke, Europas geistige Stimmung von Zeit zu Zeit in Stimmen repräsentativer Köpfe und Seelen festzuhalten . . .

JOSEF TURÓCZY-TROSTLER (*Pester Lloyd*).

Ez az izléses kiállítású, változatos tartalmú folyóirat remélhetőleg vitáival is csak életrealitását fogja dokumentálni azok szemében is, kik nem mindenben értenek egyet állásfoglalásával. Harc az élet!

KOSZÓ János (*Egyetemes Philologiai Közlöny*)

La revue *Széphalom* traduit un effort de décentralisation dont la Hongrie a besoin, que l'actuel ministre de l'Instruction publique à Budapest sait encourager et auquel on doit applaudir.

Henri TRONCHON (*Revue de Littérature Comparée*).

Új és talán sok más próbálkozásnál frissebb, szívósabb hajtás zsendült a magyar irodalmi élet fáján. A *Széphalom* sikere a magyar vidék sikere lesz.

HANKISS János (*Debreceni Szemle*).

Korunkban páratlan bátorság és önzetlen lelkeség kellett egy ilyen folyóirat megvalósításához . . . Üdvözljük Szeged városának literary gentlemanjeit, Kazinczy-lelkű tudósait, íróit és szellemi kincsekben gazdag mecénásait.

VÁRY Rezső (*Irodalomtörténet*).

Kétségtelenül szükség van rá, hogy a magyar irodalomnak legyen egy magaslaton álló őrhelye, ahonnan messze el lehet látni. — mindenüvé, hol a magyar irodalmat művelik s ahol valami centrumot találhatnak azok, akik a meglevő irodalmi iskolák vagy irányok közül egy vagy más okból egyikhez sem hajlandók csatlakozni. Mindenképen szükséges egy olyan irodalmi fórum, amely egy irodalmi irányt sem szolgál és amelynek pártatlanságát és teljes elfogulatlanságát mindenki elismeri. Az új *Széphalom* ezt a hivatását nagyszerűen tölti be.

SZABÓ László (*Pesti Napló*).

A szegedi egyetemi tanárok folyóirata az Ady-kérdésben egyáltalán nem számítható konzervatívnak, de az egyetemi irodalomtanárok fiatalabb nemzedékének szempontjait igyekszik a konzervatív közönség előtt képviselni.

SCHÖPFLIN Aladár (*Nyugat*).

A *Széphalom* minden sorával a tradíciókban gyökerező, de bátor haladást szolgálja és sok tekintetben utat mutat a nemzeti életnek. A folyóirat tág teret nyújt a szépirodalomnak is, ami annál öröndetesebb, mert ma talán a *Széphalom* az egyetlen folyóirat, amely pártokon és klikkeken fölülemelkedve szolgáltatja meg a tehetségeket. Kívánjuk, hogy a *Széphalom* maradjon meg továbbra is annak a nemes gondolatszabadságnak a harcosa, amely egyetlen korlátját az igazságban látja.

MIHELICS Vid (*Vox Academica*).

A Tóth Károly alapította *Széphalom* a sajátos szegedi tudományos-ságnak magasszintű folyóirata.

KLEBELSBERG Kunó gróf (*Pesti Napló*).

Szegeden valósággal a második irodalmi központját érezzük az országnak. Ez az egyetlen hely, ahol folyóirat van, a *Széphalom*. Díszére válik a városnak és nagyon fontosnak tartom, hogy van.

MÓRICZ Zsigmond (*Szegedi Napló*).

A magyar protestantizmus
szellemi képviselője a

PROTESTÁNS SZEMLE

HAVI FOLYÓIRAT.

Kiadóhivatal:
BUDAPEST, CALVIN-TÉR. 7. SZ.

Kérjen mutatványszámot!

A szegedi

**Ferencz József ma-
gyar királyi egyetem
Barátainak Köre**

Tagsági díj egy évre 2 pengő.

Elnök: Bethlen István gróf.

Ügyv. elnök: Menyhárt Gáspár.

A
Szegedi M. Kir. Ferenc József
Tud.-Egyetem Közép- és Uj-
kori Történeti Intézetének ki-
adványa.

SZERK.:
FÖGEL JÓZSEF dr.

1. *Vyhnaľek Károly*: Giambattista
Vico és a történelem. 1929.
2. *Balogh István*: Velencei diplo-
maták Magyarországról. 1500
— 1526. (Forrástanulmány.)
1929.

SZEGEDI
KERESKEDELMI
ÉS IPARBANK

Postatakarékpénztári csekk számla:
481.

SZEGED-CSONGRÁDI TAKARÉKPÉNZTÁR

SZEGED, székház: Takaréktár-u. 7.

ALAPITVA: 1845-BEN.

Kimutatott saját tőkék: 3,800.000 P.
Betétek összege: 16 millió pengő.
Kihelyezések összege: 28 millió pengő.

**Foglalkozik a takaré- és
banküzlet minden ágával.**

**Magyar Kender-,
Len- és Jutaipar R.T.**
Szeged (Ujszeged)

TELEFONSZÁM:
1019, 1592, 1755.

SÜRGÖNYCÍM:
VULPES.

ACTA

LITTERARUM AC SCIENTIARUM REGIAE UNIVERSITATIS FRANCISCO-JOSEPHINAE.

Kiadja a M. Kir. Ferencz József-Egyetem Barátainak Egyesülete.

Föld és Ember.

Negyedévenként megjelenő tudományos szemle. Szerk. Kogutowicz Károly (Szeged, Egyetemi Földrajzi Intézet). Évi előfizetés ára: 6 pengő.

Folia Cryptogamica.

Magyarország virágtalan növényeire vonatkozó közlemények. Szerkeszti: Györfly István. Kiadja a szegedi egyetem botanikai intézete.

Dolgozatok

a m. kir. Ferencz József-Tudományegyetem Archaeologiai Intézetéből. Szerk. Buday Árpád.

ÉRTEKEZÉSEK

a m. kir. Ferencz József Tudományegyetem Pedagógiai Intézetéből.

Uj sorozat 2. sz.

TETTAMANTI BÉLA:

A közösség gondolata Kármán Mór nevelésméletében.

Értekezések

a m. kir. Ferencz József Tudományegyetem Filozófiai Intézetéből. — 1. sz. Muzsnai

Dénes: Böhm Károly szellemtana és az újabb törekvések a mai lélektanban.

A SZEGEDI ALFÖLDKUTATÓ BIZOTTSÁG KÖNYVTÁRA
1. (Nyelvészeti- és irodalmi-) szakosztály közleményei. 1. szám.

A ceglédi nyelvjárás nyelvtana, I. rész.

Irta: TURI KÁROLY.

KÁRÁSZ-UTCA 14. SZ.

Telefon 6—84.

Del-Hungaria

a vezető világmárka

Elsőrendű cipők és harisnyák.

Études Françaises

publiées par l'Institut Français de l'Université de Szeged.

1. *André Dudith et les humanistes français.* Par Jean FALUDI.

A dolgozat előkészítése, egy nagyobb monografiának, mely a külföldön oly nagy hírnévre szert tett magyar humanista életét és műveit fogja először kritikailag elemezni.

Eckhardt Sándor (Széphalom, 1927).

Si le rôle politique joué par Dudith est bien connu, il n'en est pas de même de son activité littéraire; en particulier, ses rapports avec les humanistes français sont restés jusqu'à présent mal définis. M. Faludi cherche à préciser les dates de ses séjours en France, les relations qu'il y a nouées.

A. D. M. (Revue d'Histoire Ecclésiastique, 1928).

Il faut savoir gré à l'Institut Français de l'université de Szeged, d'avoir inauguré ces Études Françaises (auxquelles nous souhaitons une glorieuse carrière), par un travail consacré à „André Dudith et les humanistes français”. L'auteur, Jean Faludi, a bravement entrepris de nous apporter quelque chose de précis sur les rapports très vagues que des générations de compilateurs et d'historiens avaient mentionnés comme ayant existé entre Dudith et certains érudits français, tels que Muret, Ramus, Théodore de Bèze.

F.-L. Schoell (Revue des Études Hongroises, 1928).

A dolgozat magyarul is megjelent a Minerva 1928. évf. 1. számában. (Vö. erről: Irodalomtörténet, 1928 : 177.)

2. *H.-F. Amiel, traducteur. Son européanisme. Ses relations avec la Hongrie.* Par Vilma de SZIGETHY.

Indem die Verfasserin in ihrer trefflichen Arbeit die historisch-geistigen Vorbedingungen, die psychologisch-persönlichen Voraussetzungen jener Situation aufdeckt, die Amiel zum Übersetzer Petöfis werden liess, zugleich an der Hand seiner Übersetzungen Amiels Verhältnis zum ungarischen Problem seiner Zeit erwägt, bringt sie dankenswerte Beiträge zum ausserungarischen Petöfikult und überhaupt zur vergleichenden Literaturgeschichte.

J. Turóczi-Trostler (Pester Lloyd, 20. Juli 1929).

A dolgozat főérdeme abban áll, hogy egyrészt Amiel és a magyar Meltzl Hugó levelezését, másrészt Amielnek a magyarokra vonatkozó kiadatlan följegyzéseit is részletesen ismerteti s így eléggé bepillantathatunk e nyugtalan szellem műhelyébe.

Eckhardt Sándor (Napkelet, 1929 : 473).

Mademoiselle Szigethy étudie les traductions faites par l'auteur du „Journal intime”, et insiste sur le recueil des „Étrangers” qui contient des traductions d'oeuvres allemandes, hongroises, anglaises, portugaises, espagnoles et italiennes. D'une façon vivante et intelligente Mademoiselle Sz. trace la genèse de ce recueil . . .

Léon Bopp (Revue des Études Hongroises, 1929.)

Die fleissige Arbeit enthält eine eingehende Würdigung der Übersetzertätigkeit Amiels . . . Im Anhang wird auch der für die geistige Vermittlungstätigkeit des Deutsch-ungartums bezeichnende, sehr aufschlussreiche Briefwechsel zwischen Amiel und Meltzl mitgeteilt.

B. v. P. (Deutsch-ungarische Heimatsblätter 1930 : 80.)

3. *Les impressions françaises de Vienne. 1567—1850.* Par Vera ORAVETZ.

Előkészületben :

4. *Un disciple du romantisme français. Madách et la Tragédie de l'homme.*
Par László JUHÁSZ.

5. *Le jansénisme en Hongrie. 1717—1826.* Par Béla ZOLNAI.

6. *Le théâtre français de Vienne. 1752—1772.* Par Julia WITZENETZ.

Értekezések a m. kir. Ferencz József-Tudomány-
egyetem Magyar Irodalmi Intézetéből.

Szerk. Dézsi Lajos.

Legújabb szám :

7. sz. *Téglás* B. Jenő: A TÖRTÉNETI PASQUILLUS A MAGYAR
IRODALOMBAN.

Kolozsvári-Szegedi Értekezések a Magyar Művelődéstörténet Köréből.

XIII.

SZABÓ FERENC: Társadalom, művelődés Zsigmond törvényeiben.

NÉPÜNK és NYELVÜNK

A szegedi alföldkutató bizottság közérdekű folyóirata

HORGER ANTAL és CS. SEBESTYÉN KÁROLY

közreműködésével szerkeszti

BIBÓ ISTVÁN.

A SZÉPHALOM

okt.-dec. száma a következő közleményeket hozza :

Berda József, Mécs László, Cs. Szabó László,
Szabó Lőrinc, Horváth Béla, Juhász Gyula,
Némethy Géza: vers és novella. — Korponay
Mária: Erdélyi irodalom. — Zolnai Béla: Bie-
dermeier. — Németh Antal: Vörösmarty-jegy-
zetek. — Tonelli Sándor: Ferencz József. —
Garázda Péter: Surányi Miklós. — Rózsa
Miklós: Külföldi kiállításaink.

Felelős kiadó: Moldoványi Imre.

Felelős nyomdavezető: Márton Jenő.

SZÉPHALOM

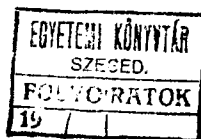
SZERKESZTI

ZOLNAI BÉLA

	Lap
BIBÓ ISTVÁN: Könyvtáraink racionalizálása	249—268
SZABÓ LÖRINC: Materializmus (Vers)	269—270
SIK SÁNDOR: Gyalogjáró ember éneke (Vers)	271—273
TRENCSÉNYI W. IMRE: Sarbiewsky verse	274
BERZY ANDRÁS: Ekloga (Vers)	275
BERDA JÓZSEF: Két rokonvers	276
HORVÁTH BÉLA: Tán Isten ujjá (Vers)	277
ESZMETÖREDÉKEK. — Bécsi biedermeier. <i>Zolnai Béla.</i> — Sinclair Lewis avagy Amerika európaiasodása. <i>Fedák Agota.</i> — A görög föld istenei. <i>Marót</i> <i>Károly.</i> — Művészetfilozófia. <i>Fögel Sándor</i> . . .	278—293
ALFÖLD. — Lechner Károly és Szabó József emléke. <i>Miskolczy Dezső.</i> — Irányelvek a magyar törté- nelem tanulmányozásánál. <i>Mátyusz Elemér.</i> — Szegedi problémák. — Marsigli	294—304
VISSZHANG. — Nyilatkozat. <i>Balogh István.</i> — ROSTA. — L'Europe Centrale. <i>Édes Gergely.</i> — A Költő. <i>Garázd Péter.</i> — Fekete Bárány. <i>Korponay</i> <i>Mária.</i> — Ernst-Muzeum. <i>Mohai Ágnes.</i> — Csodabogár. <i>Galli Mátyás.</i> — Levelestár . . .	305—314
BEKÜLDÖTT KÖNYVEK	315—317

SZEGED, 1930.

Ára 3 pengő.

SZÉPHALOM

IRODALMI ÉS TUDOMÁNYOS HAVI FOLYÓIRAT

Kiadja a SZÉPHALOM KÖR, SZEGED (Egyetem)

Felelős szerkesztő: ZOLNAI BÉLA.

Felelős kiadó: MOLDOVÁNYI IMRE

Előfizetési ára egész évre P 10— Egy szám ára P 2—

A szegedi írók és egyetemi tanárok 1927 január elsején

SZÉPHALOM

cimmel folyóiratot indítottak a tudás és szépség jegyében. A **SZÉPHALOM** a haladó magyarság önmagára eszmélését kívánja előmozdítani. Filozófiai elmélyülés és idealizmus, európai kultúra és a magyar régiség életrekelte, modern szellemiség és hagyománykeresés, a tiszta és önmagáért való művészet lebeg cél gyanánt a **SZÉPHALOM** alapítói előtt. „Ő és új magyarság” szintézise a forradalmak esztétikai anarchiája után: Kazinczy korának klasszicizmusát és magyarcélú emberiségét szimbolizálja a **SZÉPHALOM** neve.

A **SZÉPHALOM** eddigi munkatársai: gróf Teleki Pál, Vargha Gyula, Szabolcska Mihály, Zolnai Béla, Juhász Gyula, Kosztolányi Dezső, Móra Ferenc, Huszti József, Oláh Gábor, Reményik Sándor, Mészöly Gedeon, Várkonyi Hildebrand, Vittorio Santoli, Szerb Antal, Tóth Károly, Balogh Ernő, Bodor Aladár, Komjáthy Aladár, Tonelli Sándor, Marót Károly, Monostori Hugó, Hegyi István, Baranyi János, Pukánszky Béla, Balogh József, Husztiné Révhegyi Rózi, Garzda Péter, Gelei József, Terescsényi György, Szalay József, Pérely Imre, Szabó Lőrinc, Berczeli Anzelm Károly, Rédey Tivadar, Giláty Zoltán, Majthényi György, Palasovszky Béla, Csengery János, Hornyánszky Gyula, Jean Carrère, Faluhelyi Ferenc, Makkai Sándor, Szekfü Gyula, F. Takács Zoltán, Trócsányi György, Szigethy Vilma, Lehel István, Némethy Géza, Bárány Gerő, Marconnay Tibor, Ungvári Eleknér, Magyar Zoltán, Zoltán Vilmos, Kolosváry Bálint, Raggambi András, Szekula Ágnes, Molli Erzsébet, Hevesi András, Horger Antal, Eckhardt Sándor, Aldo Dami, Bálint Sándor, Imre Sándor, Czákó István, Zolnai Sándor, Kappel Gyula, Reinbold Béla, Hankiss János, Györfly István, Szamosvölgyi Gábor, Buza László, Rozványi Vilmos, Sárközy György, Ritoók Emma, Boros Ferenc, Henrik Becker, Somogyi Szilveszter, Jancsó Benedek, Szegedy Lőrinc, Buday Árpád, Ady Lajos, Dedk Zoltán, Vajthó László, Somkuti, Várkonyi Nándor, Baranyai Zoltán, Klebelsberg Kunó gróf, Kardos László, Sziitnyai Zoltán, Vidor Marcell, vitéz Moór Gyula, Issekutz Béla, Menyhárt Gáspár, Faludi János, Evva Gabriella, Rózsa Miklós, N. Sebestyén Irén, Gulyás Pál, Schwartz Elemér, Tóth László, Mattyasovszky Erzsébet, Wolf Rózi, Berda József, Dézsi Lajos, Kőszegi László, Szabó László, Horváth Béla, Thienemann Tivadar, Fögel József, Pettykó János, Schilling Gábor, Szeri Endre, Tamás András, Polner Ödön, Ölvédi László, Alaksza Ambrus, Hont Ferenc, Steinbach Ede, Máder Erzsébet, Halmi Bódog, Babits Mihály, Rónai Pál, Zlinszky Aladár, Kastner Jenő, Lambrecht Kálmán, Karl János, Kutas Kálmán, Trostler József, Arady Zsolt, Eckhardté Huszár Irén, Édes Gergely, Farkas Gyula, Galli Mátyás, Korponay Mária, Baranyai Erzsébet, Joó Tibor, Földessy Gyula, Hunyady Ferenc gróf, Mécs László, Vida Péter, Hainiss Elemér, Peter Wust, Eckerdt Elek, Gedeon Jolán, Böszörményi Jenő, Sik Sándor, Iványi Béla, Petur László, Birkás Géza, Gy. Juhász László, Kárpáti László, Olay Ferenc, László István, Fögel Sándor, Undi Imre, Moravcsik Gyula, Rolla Margit, Fehér Tibor, Dános Árpád, Ybl Ervin, Szeibert János, Berzy András, Bibó István, Trencsényi W. Imre, Fedák Ágota, Miskolczy Dezső, Mátyusz Elemér, Balogh István, Mohai Ágnes.

Études Françaises

publiées par l'Institut Français de l'Université de Szeged.

1. *André Dudith et les humanistes français.* Par Jean FALUDI.

A dolgozat előkészítése egy nagyobb monografiának, mely a külföldön oly nagy hírnévre szert tett magyar humanista életét és műveit fogja először kritikailag elemezni.

Eckhardt Sándor (Széphalom, 1927).

Si le rôle politique joué par Dudith est bien connu, il n'en est pas de même de son activité littéraire; en particulier, ses rapports avec les humanistes français sont restés jusqu'à présent mal définis. M. Faludi cherche à préciser les dates de ses séjours en France, les relations qu'il y a nouées.

A. D. M. (Revue d'Histoire Ecclésiastique, 1928).

L'auteur a bravement entrepris de nous apporter quelque chose de précis sur les rapports très vagues que des générations de compilateurs et d'historiens avaient mentionnés comme ayant existé entre Dudith et certains érudits français, tels que Muret, Ramus, Théodore de Bèze.

F.-L. Schoell (Revue des Études Hongroises, 1928).

A dolgozat magyarul is megjelent a Minerva 1928. évf. 1. számában. (Vö. erről: Irodalomtörténet, 1928 : 177.)

2. *H.-F. Amiel, traducteur. Son européanisme. Ses relations avec la Hongrie.* Par Vilma de SZIGETHY.

Indem die Verfasserin in ihrer trefflichen Arbeit die historisch-geistigen Vorbedingungen, die psychologisch-persönlichen Voraussetzungen jener Situation aufdeckt, die Amiel zum Übersetzer Petöfis werden liess, zugleich an der Hand seiner Übersetzungen Amiels Verhältnis zum ungarischen Problem seiner Zeit erwägt, bringt sie dankenswerte Beiträge zur vergleichenden Literaturgeschichte.

J. Turóczi-Trostler (Pester Lloyd, 20. Juli 1929).

A dolgozat főérdeme abban áll, hogy egyrészt Amiel és a magyar Meltzl Hugó levelezését, másrészt Amielnek a magyarokra vonatkozó kiadatlan följegyzéseit is részletesen ismerteti s így eléggé bepillantathatunk a nyugtalan szellem műhelyébe.

Eckhardt Sándor (Napkelet, 1929 : 473).

Mademoiselle Szigethy étudie les traductions faites par l'auteur du „Journal intime“, et insiste sur le recueil des „Étrangères.“ . . . D'une façon vivante et intelligente Mademoiselle Sz. trace la genèse de ce recueil . . .

Léon Bopp (Revue des Études Hongroises, 1929.)

Die fleissige Arbeit enthält eine eingehende Würdigung der Übersetzertätigkeit Amiels . . . Im Anhang wird auch der aufschlussreiche Briefwechsel zwischen Amiel und Meltzl mitgeteilt.

B. v. P. (Deutsch-ungarische Heimatsblätter 1930 : 80.)

L'étude, très sérieusement établie, non seulement sur les ouvrages imprimés, mais sur des lettres inédites, est une nouvelle preuve du travail efficace accompli en Hongrie sur les questions de littérature européenne.

Revue de Littérature Comparée, 1930:332.

3. *Les impressions françaises de Vienne. 1567—1850.* Par Vera **ORAVETZ.**

Kitűnő segédeszköze lesz a kutatásnak O. V. bibliográfiaja, mert a bécsi franciás kultúra a magyar szellem-történetnek egyik igen fontos tényezője és csak egy ilyen, az egész könyvészetet felölelő összeállítás alapján tudjuk megérteni, mi módon franciásította a barokk Bécs ott nevelkedett kis- és főnemességünket.

Eckhardt Sándor (Napkelet, 1930:1092).

4. *Un disciple du romantisme français. Madách et la Tragédie de l'homme.*
Par László **JUHÁSZ.**

Előkészületben :

5. *Le théâtre français de Vienne. 1752—1772.* Par Julia **WITZENETZ.**

6. *Le jansénisme en Hongrie. 1717—1826.* Par Béla **ZOLNAI.**

Értekezések a m. kir. Ferencz József-Tudomány-
egyetem Magyar Irodalmi Intézetéből.

Szerk. Dézsi Lajos.

Legújabb szám :

7. sz. *Téglás B. Jenő: A TÖRTÉNETI PASQUILLUS A MAGYAR IRODALOMBAN.*

**Kolozsvári-Szegedi Értekezések a
Magyar Művelődéstörténet Köréből.**

XIII.

SZABÓ FERENC: Társadalom, művelődés Zsigmond törvényeiben.

NÉPÜNK és NYELVÜNK

A szegedi alföldkutatató bizottság közérdekű folyóirata

HORGER ANTAL és CS. SEBESTYÉN KÁROLY

közreműködésével szerkeszti

BIBÓ ISTVÁN.

A SZÉPHALOM

januári száma a következő közleményeket hozza :

Szabó Lőrinc, Némethy Géza, Horváth Béla, Berda József, Cs. Szabó László, Radnóti Miklós: vers és novella. — Bárányi Gerő: Königsbergi töredék. — Édes Gergely: Vigyázat: Zsátony! — Steiger-Kazal Dezső: Morál és születés. — Ölvédi László: A macedon pokol. — Zolnai Béla: Új elmélet az irodalomtörténetről. — Garázda Péter: Bőszikék. — Németh Antal: Vörösmarty-jegyzetek. — Csodabogár. — Levelestár.